Amoenitates literariae Friburgenses

Mason
C. 41.

AMOENITATES LITERARIAE FRIBVRGENSES.

FASCICVLVS I.

VLMAE,
APVD AVG. LEBRECHT. STETTINIVM,
Bibliopolam.

1 7 7 5.

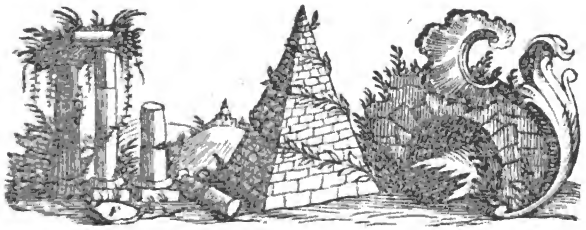

PRAEFATIO.

Poſtulatum a me iri non putauero, vt mei, quod pertractandum ſuſcipio, inſtituti rationem aut declarem vberius, aut a criminationibus vindicem. Res ipſa adeo manifeſta eſt, vt, vel tacente me, ſe ipſam probet, commendetque ſatis.

Quid enim honeſtius, quid iucundius, aut Friburgenſibus quid dignum magis, gratumue eſſe poſſet, quam ſi res noſtrae literariae, tam diuturnis inuolutae tenebris, in lucem protrahantur, illuſtrentur, declarentur?

Conſtituimus igitur laudare viros doctos Friburgenſes, eorumque vitas ac res geſtas enarrare, varia ad illuſtrandam rem literariam ſubſidia colligere, ac in medium proferre, ceteraque, quae huc pertinere videbuntur, continuato hoc labore, ſi otium & occaſio non defuerit, exponere. Locum itaque dabimus viris eruditis, ſeu domeſticis noſtris, ſeu hoſpitibus: nec praetermittemus eos, qui vel in academia, vel ciuitate noſtra aut vitam transegerunt omnem, aut aliquamdiu Friburgi morati ſunt: dignis etiam laudibus eos proſequuturi; qui Friburgenſe ſolum patriam nacti, in exteris autem prouinciis & nominis gloriam ſibi peperere, & clarorum virorum numerum alibi auxere. In his tamen omnibus modum tenebimus, & potiſſimum ad Friburgenſia, & res literarias academiae noſtrae vertemus ſtudia,

negle-

neglectis iis omnibus, aut saltem parce admodum delibatis, quae vel aliunde perspecta iam sunt, ac in vulgus nota, vel rerum nostrarum interesse parum iudicabam.

His ergo vtere oblectamentis literariis, lector beneuole, si ad palatum tuum esse deprehenderis: sin minus esse tui gustus intellexeris, consilium saltem institutique rationem haud improbes velim. Vale, mihique faue.

MATERIA
FASCICVLI I.

I. Recenſio rectorum academiae Albertinae.

II. De Io. Pfeffero theologo.

III. De Io. Geilero Keiſersbergio.

IV. Supplementum de Io. Keiſersbergio; vti & de illius nepotibus Conrado & Petro Wickgramis.

Accedunt Tabulae V. ſuo ſingulae inſerendae loco.

RECEN-

RECENSIO
RECTORVM ACADEMIAE ALBERTINAE. *)

SECVLVM I.

An. 1460. 26. April. *Matthaeus Hummell*, de Villingen, artium liberalium, medicinae, & ſacrorum canonum doctor, Alberti VI. A. A. conſiliarius.

An. 1461. in vigil. Philip. & Iacobi. *Iohannes Pfeffer*, de Widenberg vel Weydenberg, artium & ſacrae theologiae doctor, & profeſſor.

An. 1461. in vigil. Omn. SS. *Conradus Odernheim*, de Frankfordia, ſacrorum canonum doctor, & profeſſor.

An. 1462. in vigil. Phil. & Iac. *Kilianus Wolff*, de Haslach, art. magiſt. & SS. canon. baccalaur. poſtea parochus Frib.

An. 1462. die 30. Octobr. *Conradus Arnolt*, de Schorndorf, artium magiſter.

An. 1463. in vigil. Phil. & Iac. *Matthaeus Hummell.*

An. 1463. in vigil. Omn. SS. *Conradus Pfeffer.*

An. 1464. in vigil. Phil. & Iac. *Conradus Odernheim.*

An. 1464. in vigil. Omn. SS. *Kilianus Wolff.*

An. 1465. in vig. Phil. & Iac. *Albertus* de regali ſtirpe Romanorum & inclita domo Bauarorum procreatus, Comes Palatinus

*) Quae omnia ex autographis *matriculis*, quas vocant, *rectoralibus* deſumta ſunt.

latinus Rheni, Canonicus cathedralium ecclesiarum Colonienſis, Herbipolenſis, Euſtettenſis, Auguſtanae, & Argentinenſis, ac praepoſitus eiusdem.

An. 1465. in vig. O. O. S. S. *Ioannes Molfelt*, vel *Mülfeld*, de Meyningen, artium magiſter.

An. 1466. in vig. Phil. & Iac. *Iohannes Pfeffer.*

An. 1466. in vig. O. O. S. S. *Iohannes*, de regali ſtirpe Romanorum ac inclita domo Bauarorum Comes Palatinus Rheni &c.

An. 1467. in vig. Phil. & Iac. *Matthaeus Hummell.*

An. 1467. in vig. O. O. S. S. *Conradus Odernheim.*

An. 1468. in vig. Phil. & Iac. *Conradus Arnolt.*

An. 1468. in vig. O. O. S. S. *Fridericus Comes in Hohenzollern* & dominus in Kotznitz, Canonicus cathedralium eccleſiarum Argentinenſis & Conſtantienſis.

An. 1469. in vigil. Phil. & Iac. *Conradus Stiertzel*, vel *Stürczel*, de Kitzingen, artium magiſter.

An. 1469. in vig. O. O. S. S. *Iohannes Möſch*, de Altheim, ſacr. theologiae doctor & profeſſor.

An. 1470. in vigil. Phil. & Iac. *Fridericus Meckoloher* vel *Meckenlocher*, de Wendelſtein, ſacrorum canonum doctor & profeſſor.

An. 1470. in vig. O. O. S. S. *Iohannes Pfeffer.*

An. 1471. in vig. Phil. & Iac. *Conradus Arnolt.*

An. 1471. in vig. O. O. SS. *Iohannes Möſch.*

An. 1472. in vig. Phil. & Iac. *Iohannes Sutoris*, de Zurzach, artium magiſter & iuris canonici baccalaureus.

An. 1472. in vig. O. O. S. S. *Matthaeus Hummell*, iam etiam medicinae profeſſor.

An. 1473. in vig. Phil. & Iac. *Vdalricus Rotpletz*, de Villingen, ſacrorum canonum doctor.

An.

An. 1473. in vig. O. O. S. S. *Conradus Odernheim.*

An. 1474. in vig. Phil. & Iac. *Iacobus Pfaw*, de Kieptern, cathedralium ecclesiarum Basileensis Decanus, & Spirensis canonicus, nec non SS. Trinitatis Spirae praepositus.

An. 1474. in vig. O. O. S. S. *Fridericus Meckenlocher.*

An. 1475. in vig. Phil. & Iac. *Baro Schenckhanns*, in Erpach, cathedralis ecclesiae Wormatiensis canonicus.

An. 1475. in vig. O. O. S. S. *Nicolaus Matz*, de Michelstät, artium magister, sacr. theolog. licentiatus.

An. 1476. in vig. Phil. & Iac. *Henricus Comes de Montfort*, cathedral. eccles. Augustanae canonicus.

An. 1476. in vig. O. O. S. S. *Iohannes Geyler*, de Keysersberg, artium magister, & sacrae theologiae doctor.

A. 1477. in vig. Phil. & Iac. *Fridericus Comes de Hohenzollern.*

An. 1477. in vig. O. O. S. S. *Vdalricus Rotpletz.*

An. 1478. in vig. Phil. & Iac. *Fridericus Meckenlocher.*

An. 1478. in vig. O. O. S. S. *Conradus Stiertzel*, SS. canonum doctor: (postea cancellarius regius).

An. 1479. in vig. Phil. & Iac. *Iohannes Scherer*, de Friburgo, artium magister.

An. 1479. in vig. O. O. S. S. *Iohannes Sutoris.*

An. 1480. in vig. Phil. & Iac. *Iohannes Knapp*, de Rütlingen, artium magister, & SS. canonum doctor & professor.

An. 1480. in vig. O. O. SS. *Conradus Odernheim.*

An. 1481. in vig. Phil. & Iac. *Iohannes Molfelt*, artium & medicinae doctor ac professor.

An. 1481. in vig. O. O. S. S. *Iohannes Kerer*, artium magister, & SS. canon. doctor, (postea suffraganeus August.)

An. 1482. in vig. Phil. & Iac. *Martinus Strichenbach*, legum doctor.

An. 1482. in vig. O. O. S. S. *Iohannes Frödler*, de Riedlingen, sacrae paginae licentiatus, plebanus hospitalis huiatis.

An. 1483. in vig. Phil. & Iac. *Nicolaus Glotterer*, de Friburgo, artium & SS. canonum doctor.

An. 1483. in vig. O. O. S. S. *Conradus Arnolt*, Custos ecclesiae collegiatae S. Margarethae in Waldkirch.

An. 1484. in vig. Phil. & Iac. *Iohannes Sutoris*, SS. Can. Licent.

An. 1484. in vig. O. O. S. S. *Iohannes Frödler.*

An. 1485. in vigil. Phil. & Iac. *Nicolaus Locherer*, Friburg. artium magister.

An. 1485. in vig. O. O. S. S. *Vdalribus Rotpletz.*

An. 1486. in vig. Phil. & Iac. *Iohannes Molfelt.*

An. 1486. in vig. O. O. S. S. *Iohannes Odernheim*, de Friburgo, legum ac SS. canonum doctor & professor.

An. 1487. in vig. Phil- & Iac. *Nicolaus Glotterer.*

An. 1487. in vig. O. O. S. S. *Iohannes Sutoris.*

An. 1488. in vig. Phil. & Iac. *Caspar Grünwalt*, de Columbaria, Ord. Praedicat. sacr. theolog. professor.

An. 1488. in vig. O. O. S. S. *Vdalricus Rotpletz.*

An. 1489. in vig. Phil. & Iac. *Iohannes Frödler.*

An. 1489. in vig. O. O. S. S. *Georgius Preitenower*, de Tagendorf, vtriusque iuris doctor.

An. 1490. in vig. Phil. & Iac. *Henricus Kolher*, ex noua ciuitate, artium magister.

An. 1490. in vig. O. O. S. S. *Conradus Knoll*, de Grieningen, medicinarum doctor.

An. 1491. in vig. Phil. & Iac. *Georgius Northofer*, de Northofen, sacrae theologiae professor.

An. 1491. in vig. O. O. S. S. *Felix Comes de Werdenberg.*

An.

An. 1492. in vig. Phil. & Iac. *Sigismundus Creutzer*, vel *Crutzer*, ex noua ciuitate, SS. canonum licentiatus, canonicus ecclesiae cathedral. Brixinensis.

An. 1493. in vig. Phil. & Iac. *Vdalricus Krafft*, de Vlma, vtriusque iuris doctor.

An. 1493. in vig. O. O. S. S. *Iohannes Sutoris.*

An. 1494. in vig. Phil. & Iac. *Wilhelmus Comes in Honstein*, Dominus in Lare & Cletenberg, cathedral. eccles. Mogunt. Colonienf. Argentinenf. canonicus.

An. 1494. in vig. O. O. S. S. *Nicolaus Locherer*, Capituli Friburgenfis Decanus.

An. 1495. in vig. Phil. & Iac. *Sigismundus Creutzer*, SS. canonum doctor, eccles. cathedral. Ratisbonenfis & Brixinenfis canonicus, & colleg. Rhenofeld. praepofitus.

An. 1495. in vigil. O. O. S. S. *Georgius Northofer.*

An. 1496. in vig. Phil. & Iac. *Carolus Marchio de Baden. infer.*

An. 1496. in vig. O. O. S. S. *Iohannes Frödler.*

An. 1497. in vig. Phil. & Iac. *Chriſtophorus* Marchio inferioris Baden, ac Comes in Sponheim, ecclesiae cathedral. Argentinenfis canonicus.

An. 1497. in vig. O. O. S. S. *Sigismundus Creutzer*, cathedral. eccles. Ratisbon. Patauienf. Brixinenf. canonicus & rel.

An. 1498. in vig. Phil. & Iac. *Henricus Kolher*, rector ecclesiae Friburg.

An. 1498. in vig. O. O. S. S. *Martinus Mälfelt*, ex Liuonia, artium ac sacrae theologiae doctor.

An. 1499. in vig. Phil. & Iac. *Ioannes Angelus de Beſutio*, Mediolanenfis, vtriusque iuris doctor.

An. 1499. in vig. O. O. S. S. *Iohannes Werherus Baro de Mörsperg.*

An. 1500. in vig. Phil. & Iac. *Paulus de Citadinis*, de Mediolano, iuris vtriusque doctor, & iuris ciuilis ordinarius.

An. 1500. in vig. O. O. S. S. *Iohannes Sutoris.*

An. 1501. in vig. Phil. & Iac. *Georgius Northofer.*

An. 1501. in vig. O. O. S. S. *Iohannes Sutoris.*

An. 1502. in vig. Phil. & Iac. *Henricus Kolher*, qui etiam an. eod. in vig. O. O. S. S. confirmatur.

An. 1503. in vig. Phil. & Iac. *Ioannes Angelus de Beſutio.*

An. 1503. in vig. O. O. S. S. *Georgius Northofer.*

An. 1504. in vig. Phil. & Iac. *Wolfg. Baro de Höwen.*

An. 1504. in vig. O. O. S. S. *Ioannes Brisgoicus*, de Brockingen, ſacrae theologiae doctor & profeſſor.

An. 1505. in vig. Phil. & Iac. *Ioannes Angelus de Beſutio.*

An. 1505. in vig. O. O. S. S. *Iohannes Sutoris.*

An. 1506. in vig. Phil. & Iac. *Henricus Kolher.*

An. 1506. in vig. O. O. S. S. *Wilhelmus Wernherus Baro de Zymmern*, & Dominus de Möskirch.

An. 1507. in vig. Phil. & Iac. *Ioann s Buchs*, vel *Butſch*, ex Veldkirch, praepoſitus eccleſiae cathedralis, & cancellarius Academiae Viennenſis.

An. 1507. in vig. O. O. S. S. *Iohannes Ceſar*, Malnzheimenſis, artium magſter.

An. 1508. in vig. Phil. & Iac. *Georgius Northofer.*

An. 1508. in vig. O. O. S. S. *Ioannes Angelus de Beſutio.*

An. 1509. in vig. Phil. & Iac. *Blaſius Aichorn*, ex Sunnenburg, V. I. Licent. canonicus eccleſ. Brixinenſ.

An. 1509. in vig. O. O. S. S. *Ioannes Brisgoicus.*

An. 1510. in vig. Phil. & Iac. *Iohannes Sutoris.*

An. 1510. in vig. O. O. S. S. *Henricus Kolher.*

An.

An. 1511. in vig. Phil. & Iac. *Hieronymus Vehus*, ex Niderbaden, I. V. doctor.

An. 1511. in vig. O. O. S. S. *Ioannes Brisgoicus.*

An. 1512. in vig. Phil. & Iac. *Georgius Wägelin*, Achenſis, artium magiſter, & ſacrae theologiae licentiatus.

An. 1512. in vig. O. O. S. S. *Conradus Renner*, de Ehingen, praepoſitus eccleſiae, & cancellarius Academiae Louanienſis, nec non eccleſ. cathedral. Cameracenſis canonicus.

An. 1513. in vig. Phil. & Iac. *Ioannes Angelus de Beſutio.*

An. 1513. in vig. O. O. S. S. *Henricus Kolher.*

An. 1514. in vig. Phil. & Iac. *Bernardus Comes de Eberſtein*, cathedral. eccleſ. Treuirenſis & Argentinenſis canonic.

An. 1514. in vig. O. O. S. S. *Iohannes Ceſar.*

An. 1514. in vig. Phil. & Iac. *Georgius Schmotzer*, Conſtantienſis, artium & V. I. doctor.

An. 1516. in vig. Phil. & Iac. *Henricus Kolher* (poſtea vicarius epiſcopi Argent.)

An. 1516. in vig. O. O. S. S. *Ioannes Angelus de Beſutio.*

An. 1517. in vig. Phil. & Iac. *Ioannes Brisgoicus.*

An. 1517. in vig. O. O. S. S. *Matthaeus Zell*, Keyſersperg ius, artium magiſter, & ſacrae theologiae baccalaureus.

An. 1518. in vig. Phil. & Iac. *Georgius Wägelin*, ſacrae theologiae doctor ordinarius.

An. 1518. in vig. O. O. S. S. *Georgius Schmotzer.*

An. 1519. in vig. Phil. & Iac. *Georgius Hering*, ex Campidona, artium magiſter, quo mortuo vicerectoratum geſſit *Ioannes Odernheim*, vtriusque iuris doctor.

Sebaſtianus Derrer, Nerling. artium magiſter peſtem fugiens ex commiſſione Vniuerſitatis in Sueuia plures literarum ſtudioſos albo academico inſcripſit.

An. 1519. in vig. O. O. S. S. *Georgius Wägelin.*

An. 1520. in vig. Phil. & Iac. *Ioannes Brisgoicus.*

An. 1520. in vig. O. O. S. S. *Wilhelmus Comes Geminipontis*, Dominus in Bütis & Lichtenberg, ecclesiae maioris Argentinensis canonicus.

Vicerector *Caspar Baldung*, artium & vtriusque iuris doctor, & ordinarius.

An. 1521. in vig. Phil. & Iac. *Ioannes Wägelin*, Achensis, artium magister & collegiatus.

An. 1521. in vigil. O. O. S. S. *Caspar Baldung*, Gamund. I. V. doctor & ordinarius.

An. 1522. in vig. Phil. & Iac. *Georgius Wägelin.*

An. 1522. in vig. O. O. S. S. *Theobaldus Babst* vel *Bapst*, Gebwylerus, artium magister.

An. 1523. in vig. Phil. & Iac. *Georgius Amelius* (Achtsnit) Morauus, iuris vtriusque doctor.

An. 1523. in vig. O. O. S. S. *Sebastianus Derrer*, (Wetzstein) ex Nerlingen., artium magister, & mathematices professor.

An. 1524. in vig. Phil. & Iac. *Georgius Wägelin.*

An. 1525. in vig. Phil. & Iac. *Sebastianus Derrer*, artium atque V. I. doctor.

An. 1525. in vig. O. O. S. S. *Theobaldus Bapst.*

An. 1525. in vig. Phil. & Iac. *Matthaeus Stehelin*, Friburg. artium magist., theol. baccal. qui ante finitum magistratum obiit die S. Matthaei Apost. Cui substitutus *Sebast. Derrer.*

An. 1526. *Georgius Wägelin*: sed ob saeuientem pestem nulli albo academico inserti. Et

An. 1527. in vig. Phil. & Iac. rectoratus eidem prorogatus.

An. 1527. in vig. O. O. S. S. *Dauid Krömer*, Friburgensis, artium & medicinae doctor.

An.

An. 1528. in vig. Phil. & Iac. *Sebaſtianus Derrer.*

An. 1528. in vig. O. O. S. S. *Hieronymus ludus*, Pforzheim. I. V. doctor.

An. 1529. in vig. Phil. & Iac. *Theobaldus Bapſt*, & eod. an. in profeſto O. O. S. S. confirmatus.

An. 1530. in vig. Phil. & Iac. *Poppus Princeps ab Hennenberg.* Vicerector *Georgius Wägelin.*

An. 1530. in vig. O. O. S. S. *Georgius Wägelin.*

An. 1531. in vig. Phil. & Iac. *Sebaſtianus Derrer.*

An. 1531. in vig. O. O. S. S. *Theobaldus Bapſt.*

An. 1532. in vig. Phil. & Iac. *Georgius Amelius*, & eod. an. feſto O. O. S. S. confirmatus.

An. 1533. in vig. Phil. & Iac. *Paulus Getzonis*, Argentin. artium & medicinae doctor.

An. 1533. in vig. O. O. S. S. *Martinus Kygelin*, ex Birkenfeld, artium ac theologiae magiſter.

An. 1534. in vig. Phil. & Iac. *Sebaſtianus Derrer*: qui eod. an. feſto O. O. S. S. confirmatus.

An. 1535. in vig. Phil. & Iac. *Fridolinus Mannlius*, ex Lörrach, artium & medicinae doctor.

An. 1535. in vig. O. O. S. S. *Martinus Kygelin.* Eodem rectore plures etiam Villingae, quorſum peſtis fugiendae cauſa ſe contulerunt, a M. Iohanne Gaudentio, artium decano, in album academicum relati ſunt.

Idem Kygelinus deinde in vig. SS. Apoſt. Phil. & Iac. an. 1536. confirmatus.

An. 1536. in vig. O. O. S. S. *Theobaldus Bapſt.*

An. 1537. in vig. Phil. & Iac. *Conradus Comes a Caſtell*, canonicus Herbipolenſis.

Vicerector *Georgius Amelius.*

An. 1537. in vig. O. O. S. S. *Paulus Getzonis.*

An. 1538. in vig. Phil. & Iac. *Sebaſtianus Derrer*, V. I. doctor & l. l. profeſſor ordinarius: qui an. eod. vlt. Oct. confirmatus.

An. 1539. in vig. Phil. & Iac. *Martinus Kygelin*: cui a vig. O. O. S. S. eiusdem anni rectoratus prorogatus.

An. 1540. in vig. Phil. & Iac. *Theobaldus Bapſt*, artium & iurium doctor: qui eod. an. in vig. O. O. S. S. confirmatus.

An. 1541. in vig. Phil. & Iac. *Georgius Amelius.* Dum facultas artium ob peſtis faeuitiam Mengam conceſſit, a M. Ioanne Dumpardo plures ibidem in matriculam relati.

An. 1541. in vig. O. O. S. S. *Theobaldus Bapſt:* qui anno 1542. in vig. Phil. & Iac. confirmatus.

An. 1542. in vig. O. O. S. S. *Felix Friderieus Comes a Zoltern* & Sigmaringen, Romani Imperii Camerarius hereditarius.

Vicerector *Paulus Getzonis.*

An. 1543. in vig. Phil. & Iac. *Martinus Kygelin.*

An. 1543. in vig. O. O. S. S. *Ioachimus Mynſingerus* a Frundeck, Stutgard. I. V. Conſultus.

An. 1544. in vig. Phil. & Iac. *Theobaldus Bapſt.*

An. 1544. in vig. O. O. S. S. *Ioannes Dumpardus*, Friburg. artium & I. V. doctor.

An. 1545. in vig. Phil. & Iac. *Martinus Kygelin:* qui eod. an. in vig. O. O. S. S. confirmatus.

An. 1546. in vig. Phil. & Iac. *Ioachimus Mynſingerus* a Frundeck.

An. 1546. in vig. O. O. S. S. *Theobaldus Bapſt.*

An. 1547. in vig. Phil. & Iac. *Ioannes Dumpardus.*

An. 1547. a feſto Simonis & Iudae. *Martinus Kygelin.*

An.

An. 1548. in vig. Phil. & Iac. *Ioachimus Mynſingerus.*
Et poſt illius diſceſſum ſurrogatus die 14. Sept. Martinus Kygelin.

An. 1548. in vig. O. O. S. S. *Iacobus Comes a Manderſcheit.*
Vicerector *Sebaſtianus Auſtrius*, Rubeaquenſis, medicus ordinarius.

An. 1549. in vig. Phil. & Iac. *Philippus Comes ab Yſenburg*, in Beutingen.
Vicerector *Ioannes Venatorius*, Külſanus, I. V. doctor.

An. 1549. in vig. O. O. S. S. *Martinus Kygelin:* qui anno 1550. in vig. Phil. & Iac. confirmatus.

An. 1550. in vig. O. O. S. S. *Iacobus Immenhaber* (*Apiarius*) ex Rottwilla, artium magiſter, in theologia baccalaureus ſententiarius: qui an. 1551. in vig. Phil. & Iac. confirmatus.

An. 1551. in vig. O. O. S. S. *Theobaldus Bapſt:* qui anno 1552. in vig. Phil. & Iac. confirmatus.

An. 1552. in vig. O. O. S. S. *Chriſtophorus Eliner*, ex Möſskirch, artium magiſter, & in theologia baccalaureus formatus: qui an. 1553. in vig. Phil. & Iac. confirmatus. Sed academia maiori ex parte ob peſtis ſæuitiam Villingam conceſſit, vices gerente *Andrea Faller.*

An. 1553. in vig. O. O. S. S. *Iacobus Immenhaber*, artium & ſacrarum literarum doctor: qui in feſto Phil. & Iac. an. 1554. confirmatus.

An. 1554. in vig. O. O. S. S. *Ioannes Vdalricus Schütz*, a Traubach, iuriſconſultus ac ordinarius; qui an. 1555. in vig. Phil. & Iac. confirmatus.

An. 1555. in vig. O. O. S. S. *Ferfridus Comes ab Hohenzollern.*
Vicerector *Andreas Faller*, Fürſtenberg. I. V. doctor.

An. 1556. in vig. Phil. & Iac. *Chriſtophorus Eliner.*

An. 1556. in vig. O. O. S. S. *Iacobus Immenhaber*, qui an. 1557. in vig. Phil. & Iac. confirmatus.

An.

An. 1557. in vig. O. O. S. S. *Chriſtophorus Eliner*, qui an. 1558. in vig. Phil. & Iac. confirmatus.

An. 1558. in vig. O. O. S. S. *Iacobus Immenhaber*: qui an. 1559. in vig. Phil. & Iac. confirmatus.

An. 1559. in vig O. O. S. S. *Chriſtophorus Eliner*: qui an. 1560. in vig. Phil. & Iac. confirmatus.

SECVLVM II.

An. 1560. in vig. O. O. S. S. *Iacobus Immenhaber*, qui an. 1561. in vig. Phil. & Iac. confirmatus.

An. 1561. die Calend. Nouembr. *Ioannes Tilnberger* dictus *Artopaeus*, Spirenſis, iurium profeſſor: qui in vig. Phil. & Iac. an. 1562. confirmatus.

An. 1562. die 31. Oct. *Chriſtophorus Caſeanus* vel *Caſſianus*, (vulgo *Lurkäs*) Trarbacenſis, theologiae doctor: qui an. 1563. die 30. April. confirmatus.

An. 1563. die 30. Oct. *E. Oswaldus Schreckenfuchſius*, Auſtrius, artium magiſter: cuius rectoratus an. 1564. in vig. Phil. & Iac. continuatus. Peſtis denuo graſſabatur.

An. 1564. in vig. O. O. S. S. *Chriſtophorus Elinerus*: qui an. 1565. in Phil. & Iac. confirmatus.

An. 1565. die 31. Oct. *Iacobus Immenhaber*. Et

An. 1566. die 4. Mart. quum Immenhaberus domeſtici flagitii conuictus, locoque motus fuiſſet, rector ſubſtitutus eſt *Chriſtophorus Elinerus*.

An. 1566. Cal. Maii. *Ioannes Artopaeus*. Sed eo aegrotante, imo, vt videtur, mortuo

Vicerector *Chriſtophorus Elinerus*.

An. 1566. pridie O. O. S. S. *Chriſtophorus Caſſianus*: qui prid. Apoſt. Phil. & Iac. an. 1567. confirmatus.

An.

An. 1567. in vig. O. O. S. S. *Chriſtophorus Eliner:* qui in vig. Phil. & Iac. an. 1568. confirmatus.

An. 1568. prid. O. O. S. S. *Wolfgangus Streit*, Villingianus, I. V. D. & profeſſor: qui die 1. Maii an. 1569. confirmatus.

An. 1569. in vig. O. O. S. S. *Wendelinus Simon de Cuſantze Baro de Beluoir.*

Vicerector *Iacobus Streit*, vel *Streith*, Villing. I. V. doctor & profeſſor. Vterque in ſequentem an. 1570. confirmatus.

An. 1570. in vig. O. O. S. S. *Chriſtophorus Eliner:* qui profeſto Phil. & Iac. an. 1571. confirmatus.

An. 1571. in vig. O. O. S. S. *Gallus Streytſtaimer*, vel *Streitſteimer*, Tubingenſis, medicinae doctor & profeſſor ordinar.

An. 1572. die 1. Maii. *Iacobus Streit*, I. V. D. & profeſſor.

An. 1572. in vig. O. O. S. S. *Dauid Schmidlin*, Enſishemianus, I. V. D. & ordinarius.

An. 1573. in vig. Phil. & Iac. *Huldrichus Comes ab Helffenſtein*, Baro in Gundelfingen.

Vicerector *Ioannes Caſparus Nubeggius* vel *Neubeck*, Friburgenſ. SS. theol. doctor & profeſſor, parochus hoſpitalis.

An. 1573. in vig. O. O. S. S. *Ioannes Frey*, Lauterburgenſ. vtriusque iuris doctor, & codicis Iuſtinianei profeſſor.

An. 1574. in vig. Phil. & Iac. *Ioannes Caſparus Nubeggius.*

Poſt cuius diſceſſum (eſt enim *ad epiſcopatum* Viennenſem vocatus) die 24. Iul. vicerector conſtitutus eſt *Dauid Schmidlinus.*

An. 1574. in vig. O. O. S. S. *Gallus Streytſtaimerus.*

An. 1575. in vig. Phil. & Iac. *Iacobus Streit.*

An. 1575. in vig. O. O. S. S. *Claudius a Vergy* &c. filius Franciſci a Vergy Comitis Champlitenſis, comitatus Burgundiae Gubernatoris, ac in ea prouincia Regiae Catholicae Maieſt. Hiſpaniarum locumtenentis generalis.

Vice-

Vicerector *Georgius Meyerus*, medicinae doctor, & professor ordinarius.

An. 1576. in vig. Phil. & Iac. *Marcus Teggingerus* vel *Dettingerus*, ex Cella Ratoldi, philosophiae, & s. theologiae doctor, episcopus Lidensis & suffraganeus Basiliensis.

An. 1576. in vig. O. O. S. S. *Dauid Schmidlinus*: qui anno 1577. in festo Phil. Iac. confirmatus. Pestis caussa plurimi Cellam Rat. confugerunt.

An. 1577. prid. Calend. Nouembr. *Georgius Meyerus*, Argent. medicinae doctor ac professor.

An. 1578. in vig. Phil. & Iac. *Vdalricus Holzapfel*, Rottenburgensis Neccaranus, I. V. D. & professor.

An. 1578. prid. Cal. Nouembr. *Iodocus Lorichius* (vulgo *Lurkäs*) Trarbacensis, theologiae doctor, & professor ordinar.

An. 1579. Cal. Maii. *Gallus Streytstaimer*.

An. 1579. in vig. O. O. S. S. *Iacobus Streit*.

An. 1580. Cal. Maii. *Michael Hager*, Veberling. theologiae doctor & professor.

An. 1580. in vig. O. O. S. S. *Georgius Meyer*.

An. 1581. in vig. Phil. & Iac. *Ferdinandus S. R. I. Dapifer hereditarius*, Baro in Waldpurg, Dominus in Scheere ac Trauchpurg, cathedralium ecclesiarum Colonensis & Argentinensis canonicus.

Vicerector *Georgius Meyer*.

An. 1581. prid. Cal. Nouembr. *Renatus d' Amoncourt*, Baro a Montigneio, Gallus.

Vicerector *Vdalricus Holzapfel*.

An. 1582. in vig. Phil. & Iac. *Vdalricus Holzapfel*.

An. 1582. Cal. Nou. *Iodocus Lorichius*: cui rectoratus ob quorundam consiliariorum secessum pestilentiae metu, a senatu academico tertium prorogatus est.

An.

An. 1584. Cal. Maii. *Georgius Meyer.*

An. 1584. in vig. O. O. S. S. *Iacobus Streit.*

An. 1585. in vig. Phil. & Iac. *Gallus Streytſtaimer.*

An. 1585. prid. O. O. S. S. *Vdalricus Holzapfel.*

An. 1586. Cal. Maii. *Iodocus Lorichius.*

An. 1586. prid. O. O. S. S. *Georgius Meyer.*

An. 1587. Cal. Maii. *Iacobus Streit.*

An. 1587. in vig. O. O. S. S. *Georgius Haenlin*, Busmanshuſanus, SS. theologiae doctor, profeſſor & parochus Friburgenſis, poſtea vicarius generalis Baſileenſis.

An. 1588. Cal. Maii. *Gallus Streytſtaimer.*

An. 1588. in vig. O. O. S. S. *Iodocus Lorichius.*

An. 1589. in vig. Phil. & Iac. *Chriſtophorus Angerer*, Efslingenſ. iuris doctor & profeſſor.

An. 1589. in vig. O. O. S. S. *Georgius Meyer.*

An. 1590. Cal. Maii. *Georgius Haenlin.*

An. 1590. Cal. Nou. *Iacobus Streit.*

An. 1591. Cal. Maii. *Fridericus Martini*, Heinſtatt. Herbip. I. V. doctor & profeſſor: qui in vig. O. O. S. S. eod. an. confirmatus.

An. 1592. in vig. Phil. & Iac. *Wolfgangus Comes ab Oettingen*, cathedralis eccleſiae Enſtettenſis canonicus.
Vicerector *Georgius Meyer.*

An. 1592. in vig. O. O. S. S. *Georgius Meyer.*

An. 1593. Cal. Maii. *Iodocus Lorichius.*

An. 1593. in vig. O. O. S. S. *Chriſtophorus Angerer.*

An. 1594. Cal. Maii. *Georgius Haenlin:* qui Cal. Nou. eiusd. an. confirmatus.

An. 1595. Cal. Maii. *Fridericus Martini.*

An. 1595. prid. Cal. Oct. *Carolus Alexander S. R. I. Princeps*

ceps de Croy, Marchio de Haurech, Comes de Fontenoy, Baro von Finſtingen.

An. 1596. Cal. Maii. *Georgius Meyer.*

An. 1596. Cal. Nou. *Iodocus Lorichius.*

An. 1597. Cal. Maii. *Thomas Metzgerus*, Laubheim. I. V. doctor & profeſſor: qui Cal. Nou. eod. an. confirmatus.

An. 1598. prid. Cal. Maii. *Wilhelmus Henricus S. R. I. Dapifer*, Baro in Waldpurg, Dominus in Scheer & Trauchpurg. Vicerector *Georgius Meyer.*

An. 1598. Cal. Nou. *Georgius Haenlin*, qui Cal. Maii anno 1599. confirmatus.

An. 1599. in vig. O. O. S. S. *Chriſtophorus Angerer.*

An. 1600. prid. Cal. Maii. *Ioannes Georgius Stadnicky de Zmygrod*, Polonus.
Vicerector *Chriſtophorus Angerer.*

An. 1600. Cal. Nou. *Fridericus Martini*, ordinarius canonum profeſſor.

An. 1601. in vig. Phil. & Iac. *Georgius Meyer.*

An. 1601. Cal. Nou. *Iodocus Lorichius.*

An. 1602. Cal. Maii. *Thomas Metzger.*

An. 1602. in vig. O. O. S. S. *Chriſtophorus Angerer.*

An. 1603. Cal. Maii. *Iacobus Mock*, Friburg. medicinae doctor & profeſſor.

An. 1603. Cal. Nou. *Adamus Baro Zolkieuski*, Polonus.
Vicerector *Iacobus Mock.*

An. 1604. prid. Cal. Maii. *Ioannes Andreas Zimmermann*, Friburgenſ. SS. theologiae doctor & profeſſor: qui in vig. O. O. S. S. eod. an. confirmatus.

An. 1605. Cal. Maii. *Ferdinandus Georgius L. B. in Froburg, Dominus in Tulliers* &c.

An.

An. 1605. Cal. Nou. *Fridericus Martini.*

An. 1606. Cal. Maii. *Georgius Meyer.*

An. 1606. prid. Cal. Nou. *Ludouicus le Feure Baro a Sequanae Portu S. Quintini in Insula Abbas.*

Cui discedenti die 17. Nou. eiusd. an. successit *Iacobus Hackerus*, Ehinganus, SS. theologiae doctor & professor : & rectoratum continuauit in vig. Phil. & Iac. An. 1607.

An. 1607. in vigil. O. O. S. S. *Franciscus Turrianus Comes Valsasinae & Imperii.*

An. 1608. in vig. Phil. & Iac. *Thomas Metzger.*

An. 1608. prid. Cal. Nou. *Carolus Schurpff Baro a Mariastall*, Tirolensis.

An. 1609. Cal. Maii. *Ioannes Andreas Zimmermann.*

An. 1609. in vig. O. O. S. S. *Sigismundus Wittum*, Villingan. I. V. D. & pandectarum professor.

An. 1610. in vig. Phil. & Iac. *Hugo Comes in Montfort, Dominus de Bregenz, in Dettnangen* &c.
Vicerector *Sigismundus Wittum.*

An. 1610. prid. Cal. Nou. *Ioannes Paulus Windeck*, Friburgens. SS. theologiae doctor & professor : qui die 30. April. an. 1611. confirmatus.

An. 1611. Cal. Nou. *Fridericus Martini.*

An. 1612. prid. Cal. Maii. *Iacobus Hackerus.*

An. 1612. in vig. O. O. S. S. *Thomas Metzger.*

An. 1613. in vig. Phil. & Iac. *Iacobus Mock.*

An. 1613. in vig. O. O. S. S. *Ioann. Andreas Zimmermann.*

An. 1614. in vig. Phil. & Iac. *Sigismundus Wittum.*

An. 1614. prid. Cal. Nou. *Ioannes Paulus Windeck.* (postea etiam praepositus commendat. S. Morandi in Suntg.)

An. 1615. Cal. Maii. *Ioannes Fautsch*, Dammerkirchens. medicinae doctor & professor.

An. 1615. in vig. O. O. S. S. *Fridericus Martini.*

An. 1616. prid. Cal. Maii. *Iacobus Hackerus.*

An. 1616. in vig. O. O. S. S. *Thomas Metzger*, SS. canonum profeſſor.

An. 1617. prid. Cal. Maii. *Ioannes Andreas Zimmermann*: qui prid. Cal. Nou. an. eiusdem confirmatus.

An. 1618. in vig. Phil. & Iac. *Sigismundus Wittum*, I. V. D. & codicis profeſſor: qui prid. feſt. O. O. S. S. an. 1618. confirmatus.

An. 1619. prid. Cal. Maii. *Ioannes Fautſch.*

An. 1619. in vig. O. O. S. S. *Clemens Clasmann*, Croſſeus Treuir. I. V. D. & pandectarum profeſſor.

An. 1620. prid. Cal. Maii. *Iacobus Hackerus.*
Conſtituta iam & rata *ſocietatis Ieſu* in academiam introductione, deſignati ex eo ordine profeſſores die 5. Octobr. in album academicum relati ſunt.

An. 1620. in vig. O. O. S. S. *Ioannes Caſparus Helbling*, Friburg. medicinae doctor & profeſſor.
Menſe Nou. die 15. D. Leopoldo Auſtr. ſacro *ſocietas Ieſu* in academiam primum publice introducta, & in aula burſae ſolenniter a ſenatu academico ſuſcepta eſt.

An. 1621. Cal. Maii. *Fridericus Martini.*

An. 1621. prid. Cal. Nou. *Ioannes Andreas Zimmermann.*

An. 1622. in vig. Phil. & Iac. *Thomas Metzger.*

An. 1622. prid. Cal. Nou. *Ioannes Fautſch.*

An. 1623. prid. Cal. Maii. *Sigismundus Wittum*; ſed quum paulo poſt naturae debitum ſoluiſſet, idem munus ad *Ioannem Fautſchium* rediit.

An. 1623. in vig. O. O. S. S. *Clemens Clasmann.*

An. 1624. prid. Cal. Maii. *Carolus Comes ab Aui*, *Baro a Madruz.* Vicerector *Ioannes Fautſch.*

An.

An. 1624. prid. Cal. Nou. *Ioannes Andreas Zimmermann.*

An. 1625. prid. Calend. Maii. *Anna Franciſcus Princeps de Baſſompierre, Marchio de Remouille* &c.

Vicerector *Ioannes Andreas Zimmermann.*

Rarum exemplum eat in ſecula ad memoriae perpetuitatem! Hoc eodem *anno MDCXXV. menſe Iunio die 2.* ſereniſſimus princeps Leopoldus, archidux Auſtriae, *Athenaei noſtri amore flagrans, ſcholas omnes obiit, & frequenti nobilitate ſtipatus, profeſſores docentes benigniſſime audiuit.*

An. 1625. in vig. O. O. S. S. *Io. Caſp. Helbling.*

An. 1626. prid. Cal. Maii. *Fridericus Martini.*

An. 1626. in vig. O. O. S. S. *Thomas Henrici*, Luxemburg. SS. theologiae doctor & profeſſor: qui prid. Cal. Maii. an. 1627. confirmatus.

An. 1627. in vig. O. O. S. S. *Franciſcus Fuggerus Comes in Kirchberg & Weiſſenhorn.* &c.

Vicerector *Thomas Henrici,*

Idem Comes Fuggerus proprid. Cal. Maii. an. 1628. confirmatus.

An. 1628. in vig. O. O. S. S. *Iacobus Waltherus*, Benfeldenſis, medicinae doctor & profeſſor.

An. 1629. in vig. Phil. & Iac. *Thomas Metzger*, qui prid. feſt. O. O. SS. eiusd. an. confirmatus.

An. 1630. prid. Cal. Maii. *Iohannes Fautſch.*

An. 1630. prid. Cal. Nou. *Thomas Henrici*, SS. theol. doctor & profeſſor, cathed. eccleſ. Baſileenſis canonicus, & deinde etiam vicarius generalis.

An. 1631. in vig. Phil. & Iac. *Adamus Meiſter*, Fiezenſis, iuris doctor & profeſſor codicis: qui in vig. O. O. S. S. eiusd. an. confirmatus.

An. 1632. prid. Cal. Maii. *Io. Caſparus Helbling.*

Decimo tertio Septembris inter 10. *&* 11. *horam ante meridiem in Chriſto pientiſſime obdormiuit ſereniſſimus Princeps*

ceps ac Dominus Leopoldus archidux Auſtriae princeps noſter longe clementiſſimus

Idem Helblingius prid. O. O. S. S. an. 1632. rector confirmatus.

Die 29. Dec. cum accordatione & reſeruatione priuilegiorum ac religionis occupata eſt ciuitas Friburg. in ipſo feſto SS. Innocentium a Suecis.

An. 1633. in vig. Phil. & Iac. *Iacobus Waltherus.*

Eodem anno die 21. menſis Octobr. S. Vrſulae cum ſociis ſacro pacifice deſeruerunt iterum Friburgum milites Suecl ductore & ſupremo commendatore Friderico Ludouico Kannoffksi von Langendorf, relictis iis, qui erant in arce Burghaldt, qui in profeſto O. O. S. S. etiam ab arce deſcenderunt.

Qui eod. an. profeſto O. O. S. S. rector confirmatus.

An. 1634. in vig. Phil. & Iac. *Ioannes Fautſch.*

Vrbs iterum occupata a Sueco milite, locum tenente nobili a Gaudeck.

Huius rectoratus in vig. O. O. S. S. an. 1634. continuatus: *prius Sueco hoſte huic vrbi iterum valedicente in feſto S. Lamberti.*

An. 1635. in vig. Phil. & Iac. *Eraſmus Paſcha,* Soltquellenſis Brandeb. V. I. D. SS. canonum profeſſor: qui in vig. O. O. S. S. an. eiusd. confirmatus.

Verum quia illi paulo poſt Viennam abeundum erat ad menſes aliquot, conſtitutus eſt vicerector *Thomas Mauch,* codicis profeſſor.

An. 1636. in vig. Phil. & Iac. *Thomas Mauch,* Hainſtett. iuris doctor & profeſſor codicis.

An. 1636. in vig. O. O. S. S. *Io. Caſp. Helbling:* cuius rectoratus prid. SS. Phil. & Iac. an. 1637. continuatus.

An.

An. 1637. in vig. O. O. S. S. *Erasmus Pascha:* qui mense Maio an. 1638. confirmatus.

Mense Aprili tertio fuit occupata ciuitas Friburgens. vbi vigore transactionis (accord vocant) studiosi, praesertim, qui aderant extranei, cum militibus quibusdam Caesarianis emigrarunt.

An. 1638. in vig. O. O. S. S. *Iacobus Waltherus.*

An. 1639. in vig. Phil. & Iac. *Ioannes Fautsch:* cuius rectoratus continuatus in vig. O. O. S. S. eiusd. an.

An. 1640. in vig. Phil. & Iac. *Io. Casp. Helbling:* cuius rectoratus bis continuatus.

An. 1641. in vig. O. O. S. S. *Ioannes Fautsch;* qui prid SS. Phil. & Iac. an. 1642. confirmatus.

An. 1642. in vig. O. O. S. S. *Arbogastus Hochher*, ex valle Mazonis, I. V. D. & professor pandectarum, qui prid. SS. Phil. & Iac. 1643. confirmatus.

An. 1643. in vig. O. O. S. S. *Ioannes Fautsch:* qui tertium rector confirmatus.

An. 1645. in vig. O. O. S. S. *Arbogastus Hochher:* qui prid. SS. Phil. & Iac. an. 1646. confirmatus.

An. 1646. in vig. O. O. S. S. *Ioannes Fautsch.*

An. 1647. in vigil. Phil. & Iac. *Wilhelmus Rinck a Baldenstein*, canonicus cathedralis ecclesiae Basileensis: qui bis confirmatus.

An. 1648. in vig. O. O. S. S. *Andreas Streitl*, Bauarus, I. V. D. & pandectarum professor: qui in vig. Phil. & Iac. an. 1649. confirmatus.

An. 1649. in vig. O. O. S. S. *Ioannes Fautsch.*

An. 1650. die 31. Oct. *Andreas Streitl*, I. V. D. & SS. canonum professor.

An. 1651. die 4. Aug. *Ioannes Georgius Kieffer*, Friburg. I. V. D. & codicis profeſſor: qui paulo poſt SS. can. profeſſor bis confirmatus eſt academiae rector.

An. 1652. in vig. O. O. S. S. *Io. Caſp. Helbling*, filius, medicinae doctor & profeſſor.

An. 1653. in vig. Phil. & Iac. *Ioannes Michael Sonner*, Elzachenſis, I. V. D. & codicis profeſſor: qui prid. feſt. O. O. S. S. eod. an. confirmatus.

An. 1654. in vig. Phil. & Iac. *Ioannes Caſparus Helbling.*

An. 1654. in vig. O. O. S. S. *Ioannes Auguſtinus Wild*, Heymersdorfenſis Suntgoius, I. V. D. & pandectarum profeſſor: qui prid. SS. Phil. & Iac. an. 1655. confirmatus.

An. 1655. in vig. O. O. S. S. *Ioannes Georgius Kieffer*: qui prid. SS. Phil. & Iac. an. 1656. confirmatus.

An. 1656. in vig. O. O. S. S. *Ioannes Michael Sonner*, I. V. D. & codicis profeſſor, Ferdinandi Caroli Archiducis Auſtriae &c. excelſi ac citerioris Auſtr. Regiminis Conſiliarius, & Epiſcopalis Conſtant. cauſar. matrim. Commiſſarius per Brisgoiam generalis.

An. 1657. die 24. Martii. *Io. Caſp. Helbling*, ab Hirzenfeld, medic. doct. & Profeſſor, Ferdinandi Caroli Archiducis Auſtriae Conſiliarius, nec non eiusdem ac citerioris Auſtr. Regiminis & Camerae medicus conſtitutus. *)

An.

*) Adnotatum legimus: *Ad diem 21. Apr. feceſſit noſter magnificus D. D. Sonner, Oeniponti factus Vice-Cancellarius Regiminis interioris Auſtriae: qui a deputatis Vniuerſitatis, Colonello Ciuitatis, & turma ſtudioſorum equitum comitatus fuit 3. Carozzis pro Gynecaeo vsque in & an den Rain in das Wirthshaus, ibi honorifice tractatus fuit vna cum toto comitatu, expenſis vniuerſitatis, & valedictum vndique.*

An. 1658. in vig. SS. Apoſt. Phil. & Iac. *Ioannes Auguſtinus Wild*, citer. Auſtr. Regim. Conſil.

An. 1658. ad feſtum O. O. S. S. *Ioannes Chriſtophorus Brunk*, Enſishem. medicinae doctor & pathologiae profeſſor, ſereniſſimi principis ac D. D. Guilielmi Marchionis Badenſis &c. Conſiliarius & medicus aulicus.

An. 1659. ad feſt. SS. Apoſt. Phil. & Iac. *Ioannes Georgius Kieffer*, cit. Auſtr. Regim. Conſil. & in vig. O. O. S. S. eod. an. rector confirmatus.

SECVLVM III.

An. 1660. die 12. Maii. *Ioannes Caſparus Helbling ab Hirzenfeld*, medicinae doctor, & profeſſor, ſenior & rel.

An. 1660. in vig. O. O. S. S. *Ioannes Auguſtinus Wild*, codicis profeſſor.

An. 1661. profeſto SS. Phil. & Iac. *Ioannes Chriſtoph. Brunk.*

An. 1661. profeſt. O. O. S. S. *Ioannes Georgius Kieffer*: & an. 1662. vig. SS. Apoſt. Phil. & Iac. confirmatus.

An. 1662. prid. O. O. S. S. *Ioannes Caſpar. Helbling ab Hirzenfeld.*

An. 1663. prid. SS. Phil. & Iac. *Ioannes Auguſtinus Wild*, codicis & feudorum profeſſor.

An. 1663. prid. O. O. S. S. *Ioannes Chriſtoph. Brunk.*

An. 1664. prid. SS. Phil. & Iac. *Chriſtoph. Ludouicus Vogl*, Donaueſching. de Bickenreite & Steinpach, pandectarum profeſſor.

An. 1664. prid. O. O. S. S. *Ioan. Caſparus Helbling.*

An. 1665. poſt Cal. Maii. *Ioannes Auguſtinus Wild. Poſt abitum legatorum academicorum Io. Aug. Wild, iur. Prof. & p. t. Rector. magnifici, & P. Ad. Burghaberi, S. I. SS. Theol. Prof. Oenipontum ad S. C. Maieſt. die 25. Sept. vsque ad eorum reditum 5. Nou. 1665.* vicerectoratum geſſit

Io. Caſp. Helbling. Sed Wildius an. eod. die 13. Nou. confirmatus.

An. 1666. die 30. Mart. *Io. Chriſtoph. Brunk.*

An. 1666. die 30. Oct. *Chriſtoph. Ludou. Vogl*, de & in Bickenreiten & Stainpach.

An. 1667. prid. O. O. S. S. *Io. Caſp. Helbling ab Hirzenfeld.*

An. 1668. prid. SS. Phil. & Iac. *Io. Aug. Wild*, SS. canonum, iurisque feudalis profeſſor.

An. 1668. die 1. Nou. *Ludouicus Iulier*, Biberacenſis, SS. theol. doctor, Scripturae & controuerſ. fidei profeſſor.

An. 1669. profeſt. O. O. S. S. *Ioannes Henricus Köfferlin*, Zurzachenſis, philoſophiae & medicinae doctor, therapeutices profeſſor.

An. 1670. prid. SS. Phil. & Iac. *Franciſc. Iacobus Hug*, Briſacenſ. I. V. D. & profeſſor ordinarius.

An. 1670. prid. O. O. S. S. *Chriſtoph. Ludou. Vogl*, de & in Bichenreiten & Stainpach, codicis & feudorum profeſſor.

An. 1671. in vig. SS. Phil. & Iac. *Io. Ge. Kiefferus.*

An. 1671. in profeſto O. O. S. S. *Io. Henr. Köfferlin*, medicinae profeſſor, ſenior, & primarius; & an. 1672. in vig. SS. Phil. & Iac. confirmatus.

An. 1672. in profeſt. O. O. S. S. *Chriſt. Lud. Vogl.*

An. 1673. in vig. SS. Phil. & Iac. *Franc. Dominic. Ignatius Comes a Pütting, Burggrauius hereditarius in Lientz, Dominus in Rabſtein, Zenikau & Mratin* &c. bis confirmatus.

An. 1674. in vig. O. O. S. S. *Iacobus Chriſtophorus Helbling*, filius Io. Caſp. SS. theol. doctor, & controuerſiarum fidei profeſſor, protonotarius apoſtolicus, & Decanus in Saſpach.

An. 1675. in vig. SS. Phil. & Iac. *Maximilianus Henricus Egermayer*, Monacenſis, medicinae doctor & profeſſor.

An. 1675. in vig. O. O. S. S. *Franc. Iac. Hug*, pandectarum profeſſor.

An.

An. 1676. vlt. April. *Io. Ge. Kiefferus*, SS. canonum & iuris publici profeſſor.

An. 1677. in vig. SS. Phil. & Iac. *Iacobus Chriſt. Helbling.*

An. 1677. in vig. O. O. S. S. *Io. Henr. Köfferlin.*

Die 15. Nou. 1677. occupata a Gallis ciuitate : academia in exilium acta, diſperſis vndique docentibus pariter, & diſcentibus.

An. 1684. 6. Nou. Gallorum auſpiciis omnium quatuor facultatum profeſſores Friburgi conſtituti ſunt.

Sed academia Albertina, quum nouem omnino annos diſſoluta exulaſſet, Leopoldi M. Imp. auctoritate *Conſtantiam* translata, reſtauratque eſt.

An. 1686. die 9. Nou. *Iacobus Chriſtoph. Helbling de Hirzenfeld*, dominus in Buchholz, SS. theol. doctor, & S. ſcripturae profeſſor.

An. 1687. prid. SS. Apoſt. Phil. & Iac. *Leonardus Henricus Weigel*, Weingartenſis Sueuus, V. I. D. SS. canonum profeſſor.

An. 1687. die 13. Nou. *Io. Henr. Köfferlin*, S. C. Maieſt. Conſiliarius, profeſſor facultatis medicae primarius, Vniuerſitatis ſenior, excels. dicaſteriorum anterioris Auſtriae phyſicus.

An. 1688. die 16. Nou. *Iac. Chriſt. Helbling.*

An. 1689. prid. S. S. Phil. & Iac. *Ioannes Georgius Spengler*, Conſtantienſis, I. V. D. S. C. Maieſt. in Hegoia & Madach iudex prouincialis, & pandectarum profeſſor.

An. 1689. die 31. Oct. *Io. Henr. Köfferlin.*

An. 1690. in vig. S. S. Phil. & Iac. *Iac. Chriſt. Helbling.*

An. 1690. die 31. Oct. *Leonardus Henr. Weigel.*

An. 1691. die 4. Ian. *Joſephus Ignatius a Bildſtein*, Brigantinus, SS. theol. doctor, controuerſiarum fidei profeſſor, praepoſitus & canonicus eccleſiae collegiatae S. Stephani Conſtant.

An. 1691. die 31. Oct. *Io. Ge. Spengler*, SS. canonum professor &c.

An. 1692. pridie S. S. Phil. & Iac. *Matthaeus Blauw*, Constantiensis, medicinae doctor, & professor.

An. 1692. in vig. O. O. S. S. *Iac. Christ. Helbling.*

An. 1693. die 2. Maii. *Georgius Albanus Dreyer*, Friburg. V. I. D. & pandectarum professor.

An. 1693. in vig. O. O. S. S. *Ioannes Iacobus Franc. Vicarius*, Lauffenburgensis, medicinae doctor, & instit. med. professor.

An. 1694. die vlt. April. *Ios. Ign. a Bilstein.*

An. 1694. die 30. Oct. *Io. Ge. Spengler.*

An. 1695. die 4. Maii. *Matthaeus Blauw.*

An. 1695. in vig. O. O. S. S. *Iac. Christ. Helbling.*

An. 1696. in vig. S. S. Phil. & Iac. *Ge. Alb. Dreyer.*

An. 1696. in vig. O. O. S. S. *Io. Iac. Franc. Vicarius.*

An. 1697. in vig. SS. Phil. & Iac. *Iac. Christ. Helbling.*

An. 1697. in vig. O. O. S. S. *Io. Ge. Spengler*, S. C. Maiest. excelsi regiminis superioris Austriae consiliarius, iudex prouincialis in Hegoia & Madach, SS. canonum professor.

An. 1698. die vlt. April. *Matthaeus Blauw.*
Academia iterum *Friburgum* rediit.

An. 1698. die 4. Nou. *Ge. Alb. Dreyer.*

An. 1699. in vig. SS. Phil. & Iac. *Iac. Christ. Helbling, ab Hirzenfeld*, & in Buchholz, S. C. Maiest. Consiliarius, protonotarius apostolicus, S. scripturae professor.

An. 1699. die 30. Oct. *Io. Ge. Spengler.*

An. 1700. in vig. S. S. Phil. & Iac. *Io. Iac. Franc. Vicarius*, medicinae professor, excelf. aut. Austr. Regiminis archiater, &

& academiae Caeſ. Leopold. nat. curioſ. membrum, Anaximander dictus.

An. 1700. die 30. Oct. *Matthaeus Blauw.*

An. 1701. in vig. S. S. Phil. & Iac. *Ioannes Sigismundus Stapff*, Hopferauienſis Algoius, V. I. D. & pandectarum profeſſor.

An. 1701. in vig. O. O. S. S. *Iac. Chriſt. Helbling.*

An. 1702. die 30. April. *Georg. Alb. Dreyer*, codicis & iuris publ. profeſſor.

An. 1702. in vig. O. O. S. S. *Io. Iac. Franc. Vicarius*, pathologiae profeſſor.

An. 1703. in vig. S. S. Phil. & Iac. *Iac. Chriſt. Helbling.*

An. 1703. die 3. Nou. *Io. Sig. Stapff.*

An. 1704. in vig. S. S. Phil. & Iac. *Matthaeus Blauw*, medicinae profeſſor primarius.

An. 1704. die 31. Oct. *Ge. Alb. Dreyer*, SS. canonum & iuris publ. profeſſor, epiſcoporum & S. R. I. Principum Conſtantienſis & Baſileenſis conſiliar.

An. 1705. in vig. S. S. Phil. & Iac. *Io. Iac. Franc. Vicarius.*

An. 1705. die 31. Oct. *Iac. Chriſt. Helbling.*

An. 1706. in vig. SS. Phil. & Iac. *Io. Sig. Stapff*, codicis & feudorum profeſſor.

An. 1706. die 30. Oct. *Matthaeus Blauw.*

An. 1707. die 30. April. *Ge. Alb. Dreyer.*

An. 1707. die vlt. Oct. *Io. Iac. Franc. Vicarius.*

An. 1708. in vig. SS. Phil. & Iac. *Io. Sig. Stapff.*

An. 1708. die 31. Oct. *Iac. Chriſt. Helbling.*

An. 1709. in vig. SS. Phil. & Iac. *Matthaeus Blauw*, medicinae profeſſor, vrbis Friburg. phyſicus, & ſociet. nat. curioſ. membrum.

An.

An. 1709. die 31. Oct. *Ge. Alb. Dreyer.*

An. 1710. in vig. SS. Phil. & Iac. *Io. Iac. Franc. Vicarius*, prax. med. profeſſor ſenior.

An. 1710. in vig. O. O. S. S. *Iac. Chriſt. Helbling*, S. Scripturae profeſſor, & capituli Friburgenſis decanus & parochus & rel.

An. 1711. in vig. SS. Phil. & Iac. *Io. Sig. Stapff.*

An. 1711. die 31. Oct. *Ge. Alb. Dreyer.*

An. 1712. in vig. SS. Phil. & Iac. *Io. Iac. Franc. Vicarius.*

An. 1712. in vig. O. O. S. S. *Iac. Chriſt. Helbling*, S. Scripturae profeſſor, Commiſſarius epiſcopalis & rel.

An. 1713. in prouig. SS. Phil. & Iac. *Io. Sig. Stapff.*

Ciuitate a Gallis ipſo feſto OO. SS. occupata, muſae quidem expulſae, profeſſorum plurimis, ipſoque acad. rectore Conſtantiam delapſis; ſed tandem anno 1715. die 18. Ian. Friburgum vna cum academia Auſtriacis reſtitutum.

An. 1715. prid. Apoſt. Phil. & Iac. *Ge. Alb. Dreyer.*

An. 1715. in vig. O. O. S. S. *Io. Iac. Franc. Vicarius.*
Qui quum die 17. Ian. obiiſſet, Vicerector conſtitutus eſt *Ge. Alb. Dreyer.*

An. 1716. in vig. SS. Phil. & Iac. *Iac. Chriſt. Helbling.*

An. 1716. in vig. O. O. S. S. *Io. Sig. Stapff*, codicis & feudorum, nec non iuris naturae & gentium profeſſor.

An. 1717. prid. SS. Phil. & Iac. *Ge. Alb. Dreyer.*

An. 1717. die 30. Oct. *Franciſcus Joſephus Vicarius*, prioris Vicarii filius, philoſophiae & medicinae doctor, eiusdemque profeſſor, nec non ant. Auſt. Regiminis archiater.

An. 1718. in vig. SS. Phil. & Iac. *Iac. Chriſt. Helbling*, abbas infulatus ad S. Spiritum de Madoſca &c.

An. 1718. in vig. O. O. S. S. *Io. Sig. Stapff.*

An.

An. 1719. prid. SS. Phil. & Iac. *Ge. Alb. Dreyer.*

An. 1719. in vig. O. O. S. S. *Ioannes Fridericus Blauw*, prioris Blauwii filius, Biberacenſis, medicinae doctor, & profeſſor ciuitatis phyſicus.

An. 1720. in vig. SS. Phil. & Iac. *Franc. Ioſ. Vicarius.*

An. 1720. in vig. O. O. S. S. *Io. Sig. Stapff.*

An. 1721. in vig. SS. Phil. & Iac. *Io. Frid. Blauw.*

An. 1721. in vig. O. O. S. S. *Franc. Ioſ. Vicarius*, medicinae profeſſor, & Imp. militiae praefidii Friburg. Phyſicus, & rel.

An. 1722. in vig. SS. Phil. & Iac. *Io. Sig. Stapff*, SS. canonum, iur. nat. & gent. ac publ. profeſſor.

An. 1722. in vig. O. O. S. S. *Franciſcus Ioſeph. Egermayer*, Friburg. Maximil. Henr. Egermayeri filius, SS. theologiae doctor, S. Scripturae profeſſor, colleg. eccleſiae ad S. Margaritham Waldkirchii canonicus & decanus.

An. 1723. in vig. SS. Phil. & Iac. *Io. Frid. Blauw.*

An. 1723. in prouig. O. O. S. S. *Franc. Ioſ. Vicarius.*

An. 1724. in vig. SS. Phil. & Iac. *Io. Sig. Stapff.*

An. 1724. in vig. O. O. S. S. *Ioannes Carolus Bueb*, Legauienſ. Sueuus, I. V. D. digeſtorum, iuris feudalis, & proceſſus criminalis profeſſor.

An. 1725. in vig. SS. Phil. & Iac. *Franc. Ioſ. Egermayer.*

An. 1725. in vig. O. O. S. S. *Io. Frid. Blauw.*

An. 1726. in vig. SS. Phil. & Iac. *Franc. Ioſ. Vicarius.*

An. 1726. in vig. O. O. S. S. *Io. Sig. Stapff.*

An. 1727. in vig. SS. Phil. & Iac. *Io. Car. Bueb.*

An. 1727. in vig. O. O. S. S. *Franciſcus Ioſ. Egermayer*, S. Script. profeſſor, colleg. eccleſ. ad S. Margaritham Waldkirchii praepoſitus, ſtatus eccleſ. ant. Auſtr. aſſeſſor, commiſſarius epiſcopalis.

An.

An. 1728. in vig. SS. Phil. & Iac. *Io. Frid. Blauw.*

An. 1728. die 30. Oct. *Franc. Ioſ. Vicarius.*

An. 1729. in vig. SS. Phil. & Iac. *Io. Sig. Stapff.*

An. 1729. in vig. O. O. S. S. *Io. Car. Bueb.*

An. 1730. die 30. April. *Franc. Ioſ. Egermayer.*

An. 1730. die 31. Oct. *Io. Frid. Blauw.*

An. 1731. in vig. SS. Phil. & Iac. *Franc. Ioſ. Vicarius.*

An. 1731. in vig. O. O. S. S. *Io. Sig. Stapff.*

An. 1732. in vig. SS. Phil. & Iac. *Franc. Ioſ. Egermayer.*

An. 1732. die 31. Oct. *Io. Frid. Blauw.*

An. 1733. in vig. SS. Phil. & Iac. *Franc. Ioſ. Vicarius.*

An. 1733. in vig. O. O. S. S. *Ioſephus Walgram*, a S. Lamberto Styrus, I. V. D. pandectarum & iuris feudalis profeſſor.

An. 1734. in vig. SS. Phil. & Iac. *Io. Sig. Stapff.*

An. 1734. in vig. O. O. S. S. *Franc. Ioſ. Egermayer.*

An. 1735. in vig. SS. Phil. & Iac. *Io. Frid. Blauw.*

An. 1735. prid. O. O. S. S. *Io. Sig. Stapff.*

An. 1736. in vig. SS. Phil. & Iac. *Franc. Ioſ. Egermayer.*

An. 1736. in vig. O. O. S. S. *Io. Frid. Blauw.*

An. 1737. in vig. SS. Phil. & Iac. *Philippus Ioſephus Strobel*, Hechinganus, medicinae doctor, eiusdemque profeſſor, & ciuitatis huiatis phyſicus.

An. 1737. prid. O. O. S. S. *Io. Sig. Stapff.*

An. 1738. in vig. SS. Phil. & Iac. *Io. Frid. Blauw.*

An. 1738. in vig. O. O. S. S. *Phil. Ioſ. Strobel.*

An. 1739. in vig. SS. Phil. & Iac. *Godefrid. Magnus Stapff*, Io. Iac. Stapffii Reg. Ant. Auſtr. Cancellarii, olim iurium profeſſoris filius, Friburg. SS. theologiae doctor, controuer-

nerſiarum fidei profeſſor, & colleg. eccleſ. ad S. Margaritham Waldkirchii canonicus.

An. 1739. prid. O. O. S. S. *Io. Sig. Stapff.*

An. 1740. in vig. SS. Phil. & Iac. *Franciſc. Leopoldus Waizenegger*, Lauffenburg. I. V. D. inſtitutionum imperial. & proceſſ. criminalis profeſſor.

An. 1740. in vig. O. O. S. S. *Io. Frid. Blauw.*

An. 1741. prid. SS. Phil. & Iac. *Phil. Ioſ. Strobel.*

An. 1741. in vig. O. O. S. S. *Io. Sig. Stapff.*

An. 1742. die 30. April. *Ioannes Iacobus Vicarius*, Franc. Ioſ. Vicarii frater, SS. theol. doctor, & S. Scripturae profeſſor, & parochiae huiatis rector.

An. 1742. in vig. O. O. S. S. *Franc. Leop. Waizenegger.*

An. 1743. in vig. SS. Phil. & Iac. *Io. Frid. Blauw.*

An. 1743. in vig. O. O. S. S. *Phil. Ioſ. Strobel.*

An. 1744. in vig. Phil. & Iac. *Io. Iac. Vicarius.*

An. 1744. prid. O. O. S. S. *Io. Ge. Sigismund. Stapff*, filius, I. V. D. SS. canonum, iuris naturae & gentium, feudalis profeſſor.

Qui a ſenatu academico medios inter tormentorum ſtrepitus in ſacriſtia templi parochialis academici pridie OO. SS. conuocato, & congregato, praeter morem alias conſuetum, oretenus & ſeorſim in magnif. D. Rectoris antecеſſoris aures ſuffragiis nuncupatis in Rectorem electus eſt.

Duriſſima autem obſidione, praeſente ipſo Galliarum rege, die 17. *Sept. an.* 1744. *premi coepit vrbs noſtra, eadem deinde* 6. *Nou. & caſtris die eiusd. menſis* 24. *captis, deſtructisque funditus munimentis. Gallus miles totam prouinciam occupauit, quam tamen pace Auſtriam inter & Bauariam inopinato concluſa, vna cum vrbe die* 30. *April. an.* 1745. *ſubito deſeruit.*

An. 1745. in vig. SS. Phil. & Iac. *Franc. Leop. Waizenegger*, pandectarum & iuris publici profeſſor.

An.

An. 1745. in vig. O. O. S. S. *Io. Frid. Blauw.*

An. 1746. in vig. SS. Phil. & Iac. *Phil. Ioſ. Strobel.*

An. 1746. in vig. O. O. S. S. *Io. Ge. Sig. Stapff.*

An. 1747. die 29. April. *Carolus Ioſephus Ant. Montfort*, Friburg. SS. theol. doctor, & S. Scripturae profeſſor, commiſſarius epiſcopalis.

An. 1747. in vig. O. O. S. S. *Franc. Leop. Waizenegger.*

An. 1748. in vig. SS. Phil. & Iac. *Io. Frid. Blauw.*

An. 1748. in profeſt. O. O. S. S. *Phil. Ioſ. Strobel.*

An. 1749. in vig. SS. Phil. & Iac. *Io. Ge. Sig. Stapff.*

An. 1749. in vig. O. O. S. S. *Franc. Leop. Waizenegger.*

An. 1750. in vig. SS. Phil. & Iac. *Phil. Ioſ. Strobel.*

An. 1750. in vig. O. O. S. S. *Io. Frid. Kreyſſer*, Hammelburg. SS. theol. doctor, S. Scripturae profeſſor, Commiſſarius epiſcopalis, Capituli Briſacenſis decanus, & parochus in Veldkirch.

An. 1751. in vig. SS. Phil. & Iac. *Io. Ge. Sig. Stapff.*

An. 1751. die 30. Oct. *Franc. Leop. Waizenegger*, codicis & iuris publici profeſſor.

An. 1752. die 29. April. *Phil. Ioſ. Strobel.*

An. 1752. die 30. Oct. *Io. Frid. Kreyſſer*, S. Script. profeſſor, & parochiae huiatis rector.

An. 1753. prid. SS. Phil. & Iac. *Io. Ge. Sig. Stapff.*

An. 1753. in vig. O. O. S. S. *Ioſephus Lambertus Baader*, Friburg. medicinae doctor, & profeſſor.

An. 1754. die 30. April. *Phil. Ioſ. Strobel.*

An. 1754. in vig. O. O. S. S. *Franciſcus Ant. Virg. Reinhart, de Thurnfels*, Oenipont. Tirol. I. V. D. & pandectarum ac iuris criminalis profeſſor.

An. 1755. die 30. April. *Io. Frid. Kreyſſer.*

An.

An. 1755. in vig. O. O. S. S. *Io. Ge. Sig. Stapff.*

Quo autem die 8. Martii an. 1756. demortuo, rectoris academici munus continuare iuſſus eſt *Io. Frid. Kreyſſer.*

An. 1756. die 30. April. *Ioſ. Lamb. Baader.*

An. 1756. die 30. Oct. *Phil. Ioſ. Strobel.*

An. 1757. die 14. Maii. *Franc. Anton. Virgil. Reinhart, de Thurnfels*, SS. canonum, iuris naturae, gentium, & codicis profeſſor.

An. 1757. die 31. Oct. *Io. Frid. Kreyſſer.*

An. 1758. die 29. April. *Andreas Haas*, Schramberg. I. V. doctor, Inſtitutionum imperial. & iuris feudalis profeſſor.

An. 1758. die 31. Oct. *Ioſephus Lambertus Baader.*

An. 1759. in vig. SS. Phil. & Iac. *Phil. Ioſ. Strobel.*

An. 1759. die 10. Nou. *Franc. Anton. Virgil. Reinhart.*

SECVLI IV. INITIVM.

An. 1760. die 30. April. *Io. Frid. Kreyſſer*, S. Script. profeſſor, Epiſcopi Conſtantienſis Conſil. eccleſiaſt. Capituli Friburg. decanus.

An. 1760. die 4. Nou. *Andreas Haas.*

An. 1761. die 29. April. *Ioſ. Lamb. Baader*, mater. medic. Chem. & Botan. profeſſor.

An. 1761. in vig. O. O. S. S. *Phil. Ioſ. Strobel.*

An. 1762. die vlt. April. *Franc. Ant. Virg. Reinhart* (poſtea quidem an. 1765. ad excelſ. Gubernium ſup. Auſtr. Oenipontum vocatus, ſed iam diem obiit ſupremum.)

An. 1762. die 31. Oct. *Io. Frid. Kreyſſer.*

An. 1763. die vlt. April. *Andreas Haas.*

An. 1763. in vig. O. O. S. S. *Ioſ. Lambert. Baader* (qui poſtea quidem in locum Strobelii ſuffectus, & an. 1773. conſiliarius Regiminis in rebus ad ſanitatem pertinentibus conſtitutus, eodem adhuc an. deceſſit.)

An. 1764. in vig. SS. Phil. & Iac. *Phil. Ioſ. Strobel*, (qui poſtea an. 1767. facultatis medicae director conſtitutus iam an. 1769. e vita diſceſſit.)

An. 1765. die 30. April. *Io. Frid. Kreyſſer* (iam vero profeſſor emeritus.)

An. 1766. die vlt. April. *Andreas Haas*, iuris canonici, naturalis, & feudalis profeſſor.

An. 1767. die 2. April. *Chriſtophorus Frölich de & in Frölichsburg*, prouincialis Tyrolenſis, pandectarum & iuris criminalis profeſſor.

An. 1768. die 1. Nou. *Caſparus Hildebrand*, Tugienſis Helvetus, SS. theol. doctor, & controuerſiarum fidei profeſſor, parochus in Merzhauſen. (Sed iam mortuus.)

An. 1769. die 1. Nou. *Ioſephus Aloyſius de Rummelsfelden*, Claudiopolit. Tranſyluan. S. R. I. Eq. iurium cum publici vniuerſalis, ac particularis Germaniae, tum feudalis profeſſor.

An. 1770. die 1. Nou. *Carolus Antonius Rodecker*, Friburg. philoſophiae & medicinae doctor, medicinae profeſſor emeritus.

An. 1771. die 1. Nou. *Ioannes Baptiſta Eberenz*, Saſpachenſ. Brisg. philoſ. doctor, vtriusque architecturae, & mechanicae profeſſor, nec non operum ad Rhenum director, & inſul. Rhen. inſpector.

An. 1772. die 1. Nou. *Ioſephus Antonius Rieggerus*, Oenipont. Tyrol. Eques Auſtr. Caeſ. Reg. Apoſt. Maieſt. Conſiliarius actualis Regim. & Cam. anter. Auſtr. facultatis philoſophicae director, & iuris eccleſiaſtici publici ac priuati profeſſor.

Et an. 1773. die 1. menſ. Nou. ad alterum annum confirmatus.

DE

Ad pag. 35.

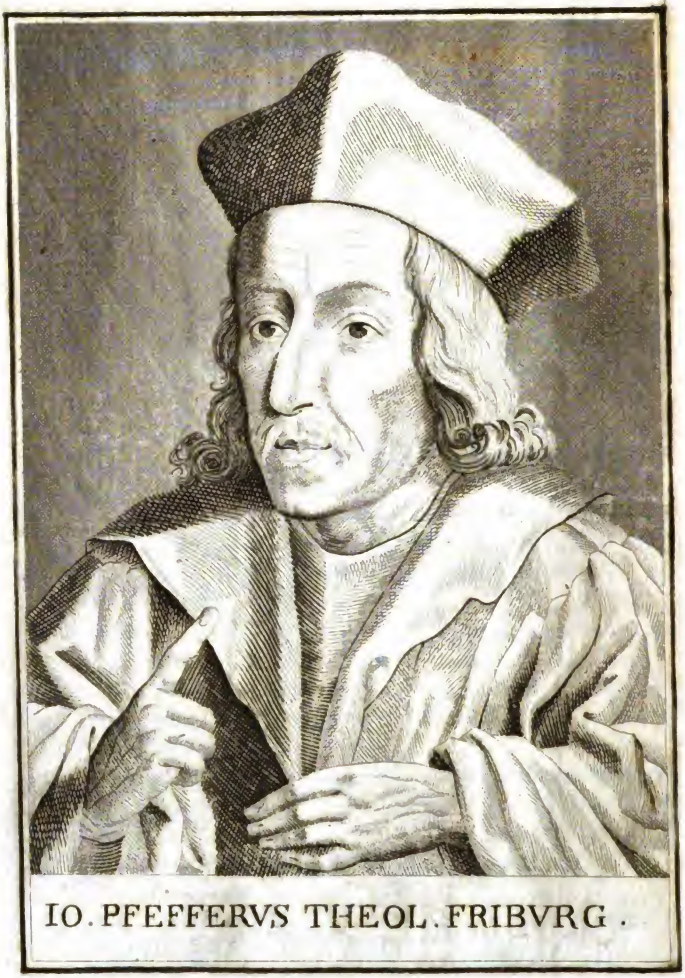

IO. PFEFFERVS THEOL. FRIBVRG.

DE
IOANNE PFEFFER THEOLOGO.

IOANNES PFEFFER ſiue PHEFFER, de Wydenberg, vt ſcribit IO. TRITHEMIVS de ſcript. eccl. c. 888. ap. IO. ALB. FABRIC. bibl. eccleſ. (Hamb. 1718. f.) " natione Teutonicus , patria Francus orienta-„ lis, vir in diuinis ſcripturis longo ſtudio eruditus, „ & in ſeculari philoſophia egregie doctus, ingenio „ excellens, vita & conuerſatione deuotus, man-„ ſuetus, & praeclarus, qui de vniuerſitate Heydel-„ bergenſi miſſus, principium Friburgenſis gymnaſii „ ſua eruditione illuſtrauit, in quo iam per annos „ plurimos theologiam glorioſe docuit, & multos au-„ ditores ſuos probe erudiuit, ſcripſit quaedam prae-„ clara opuſcula, de quibus extat opus inſigne ſu-„ per Epiſtolis Pauli, quod publice lectum praeno-„ tauit: *Directorium ſacerdotale* lib. XIII. *circa lectu-„ ram Epiſtolarum* &c. (ita enim incipit) & alia „ complura. Claruit adhuc in humanis ſub Frede-„ rico Imp. tertio. Anno Domini, MCCCCXC. „ Adde eund. TRITHEM. in catal. illuſtr. vir. Germ. c. 235. qui eadem repetiturus, de illius tamen libris paullo aliter loquitur: " Scripſit volumen inſigne ſu-„ per epiſtolis Pauli, quod publice lectum praenota-„ uit *Directorium ſacerdotale. Lib. XIII. Quaeſtiones „ quoque ſententiarum lib. I. Sermones & varios in*

„ *ſcripturis tractatus:* qui ad notitiam meam non ve-
„ nerunt. „ Conf. CONR. GESNER. in bibl. vniu. p. 446. HENR. PANTALEON proſopograph. her. & vir. illuſtr. P. II. p. 453. IOS. SIMLER. Bibl. p. 405. SIXTI SENENSIS Bibliotheca ſancta lib. IV. p. 289. edit. Colonienſ. 1576. f. qui illum Witembergenſem adpellat, & ideo notatus fuit ab ANTONIO POSSEVINO in adparat. ſacr. Tom. II. p. 962.

Vt iam ad res illius Friburgenſes veniamus; conſtat, eum *matriculae*, quam vocant, *rectorali* an. 1460. id eſt anno primo academiae noſtrae ſtabilitae, primo rectore MATTHAEO HVMMELIO primum inſcriptum haberi: *Dominus Iohannes Pfeffer de Widenberg presbyter Bambergenſis dioc. ſacre theologie licenciatus, ordinarius primus eiusdem facultatis recepit inſignia doctoralia in vniuerſitate Haidelbergenſi octaua Michaelis.* *)

Is igitur inter academiae noſtrae primos auctores, & literarum profeſſores numerandus, eiusdem principium plurimum decorauit, atque illuſtrauit, vir pro illa aetate celeberrimus. Praeclarum eſt de eodem teſtimonium IAC. WIMPHELINGI in defenſ. theolog. ſcholaſt. & neoter. contra turp. libell. *Philomuſi* c. 9. an. vt videtur, 1510. 4. edit. " Primus enim omni-
„ um, quem noui Theologorum (ſaltem ſecularium)
„ IOANNES PFEFFER de monte Saliceti: vir omni-
„ um humaniſſimus: in omnesque liberaliſſimus: quo
„ nemo maior auri atque argenti contemptor erat:
„ cum bona virtutum fama in Friburgenſi gymnaſio,
„ ſupremae theologorum facultati multis praefuit an-
„ nis. Audiantur HEINRICVS KOLHERVS, IOAN-
„ NES ZVRZACHIVS, & IOANNES RASORIS viri
„ pro-

*) Conf. *noſtr. proluſ. acad. de orig. & inſtitut. Acad. Albert. p. 490.*

„ probatiſſimi atque integerrimi. Hi dicant: ſi IOAN-
„ NES ille PFEFFER. inuidus vnquam aut auarus a
„ quopiam fuerit exiſtimatus. „ Addere his ea oportebit, quae de eodem habet HENR. PANTALEON loc. ſupra laudat. " Hic ſeſe (*Pfeffer*) literarum amore
„ Heydelbergam contulit, atque felici ſucceſſu in
„ theologia & philoſophia magnam eruditionem ſibi
„ acquiſiuit. Erat autem multis virtutibus & inpri-
„ mis ſingulari humanitate & manſuetudine praeditus.
„ Itaque inter profeſſores eius ſcholae adoptatus fuit.
„ Cum autem Albertus Auſtriae dux Friburgi in
„ Brisgaudia, anno poſt reparatam ſalutem humanam
„ milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo, academiam
„ fundaſſet, atque eam eruditis viris ornare cupe-
„ ret, Heydelbergam miſit, vt inſignem inde theolo-
„ gum acciperet. Itaque Iohannes ille ab eius ſcho-
„ lae proceribus Friburgum miſſus, eius gymnaſii
„ principium plurimum decorauit. Ibi ſacrarum li-
„ terarum profeſſor conſtitutus, plurimis annis, ma-
„ gna cum laude & auditorum fructu diuinam ſcri-
„ pturam interpretatus eſt. „

Iuuat nunc ea, quae in actis noſtris de eodem leguntur, in medium proferre. Quod enim ad canonicatum *Rhenofeldenſem* attinet, plura ſunt, quae in actis noſtris hac de re adnotata extant.

Et quidem ad anni 1469. diem *S. Ioannis* ante portam Latinam: „ Item in eadem conuocatione concluſum fuit, quod
„ negotium canonicatus & praebendae Rinfelden debeat deuolui
„ ad ciues, an poſſit inueniri modus, quod Vniuerſitas ſim-
„ pliciter veniret in poſſeſſionem eorundem, ne a ſuo iure ca-
„ deret: *) & placuit pro tunc Vniuerſitati, ſi eſſet reperibi-
„ lis via, quod ille, qui modo in poſſeſſione eſt, renuntiaret

 „ iuri

*) Conf. *proluſ. acad. de orig. & inſtit. Acad. Albert. p.* 41.

„ iuri ſuo, & reciperet praeſentationem ab Vniuerſitate in finem, „ vt Vniuerſitas conſequeretur ſuum ius, praecipue ſi idem „ apud capitulum Rinfeldenſe poſſet obtinere, quod ipſi per„ petuo recognoſcerent, Vniuerſitatem habere ius praeſentandi „ ad praebendam de hoc titulo. Ad eiusd. an. diem 27. Maii. „ Fuit concluſum, vt procederetur in cauſa canonicatus & prae„ bendae Rinfelden, quod etiam erat de mente ciuium, ſi & „ in quantum reperibilis eſſet via, vt *Magiſter Nicolaus de* „ *Munſingen* praeſentaretur, impetraretque nobis literas a ca„ nonicis in Rinfelden, ne in futurum nobis impedimentum „ obuiaret in eo canonicatu, ad quem praeſentandus eſſet, fuit„ que deputatus *Magiſter Georius Hetzel* pro ea re, vt *Magi*„ *ſtro Nicolao* in ſpem proprii motus in hoc negotio ſermo„ nem faceret. „ Ad e. a. diem 8. Iun. " Concluſum eſt, quod „ Rector accedat ciues, vt ipſi laborent coram principe, quod „ canonicis in Rinfelden ſcribat, quatenus Magiſtrum *Nicolaum* „ *Waltheri de Munſingen* ad praeſentationem Vniuerſitatis de „ nono inſtallent. „ Ad e. a. diem 28. Iul. " Comparuit Magi„ ſter *Nicol. de Munſingen* coram Vniuerſitate rogans, quatenus „ Vniuerſitas iuxta addictum dignaretur, eum praeſentare ad „ canonicatum & praebendam Rinfelden; cui Vniuerſitas re„ ſpondit, & concluſit, poſtquam *D. D. Widenberg* veniret de „ thermis, & canonicatum in manus Vniuerſitatis reſignaret, „ quod deberet praeſentari, ſic tamen, vt ipſe interim, ſi „ poſſet, faceret diligentiam apud Principes, vt canonici eum „ inueſtirent ad praeſentationem Vniuerſitatis.

Ad an. 1470. diem vlt. April. " Quae fuit Vigilia ſeu Pro„ feſtum Apoſtolorum Philippi & Iacobi, congregata fuit Vni„ uerſitas ſuper his articulis. Vnus fuit de Reinfelden, vbi „ concludebatur, quod petendus Dominus Doctor Magiſter *Io*„ *hannes de Widenberg*, vt proſequeretur ius ſuum in eodem „ canonicatu, ad quem ante inſtitutus fuit, ſi autem nollet, „ quod reſignaret Vniuerſitati ius ſuum ad alterum inſtituen„ dum. Qui doctor petiuit tempus deliberandi per diem &c. Ad

e. a.

e. a. diem 13. Iun. " Congregata fuit Vniuerſitas ſuper arti-
„ culis, quorum primus erat ad videndum quasdam literas per
„ Baliuum Alſatiae miſſas, in quibus quidem literis deſidera-
„ bat ipſe Baliuus nomine Domini de Burgundia, *) vt Vniuer-
„ tas deſiſteret ab impetitione contra Magiſtrum *Nicolaum Meg-*
„ *ling* pro parte canonicatus in Rinfelden, attento, quod is per
„ *D. Sigismundum Ducem* praeſentatus eſſet ad eundem, ante-
„ quam donatio ipſius canonicatus Vniuerſitati facta eſſet. Vni-
„ uerſitas concluſit, ei eſſe reſcribendum, quomodo ipſa ſperaret
„ donationem Vniuerſitatis priorem fuiſſe praeſentatione dicti
„ *Magiſtri Nicolai*, & ad id declarandum ipſam ad ſuum iudicem
„ ordinarium, videlicet dominum Baſilienſem traxiſſet, vellet
„ tamen Vniuerſitas ad ipſius Baliui complacentiam in hoc con-
„ deſcendere, vt praefatus *Magiſter Nicolaus* cum dicta prae-
„ benda maneret, ita tamen, vt ad illam nomine Vniuer-
„ ſitatis & non alias inſtallaretur, ſi illud ipſe Baliuus apud Ca-
„ pitulum in Rinfelden obtinere poſſet, quod & cum conſenſu
„ ciuium per ipſum rectorem factum eſt, videlicet hoc ordine ipſi
„ Baliuo ſcriptum &c. „ Ad an. 1472. diem vero 12. Martii.
" Quartus (articulus) ad audiendam petitionem cuiusdam doctoris
„ theologiae; nam dominus *Doctor Mag. Iohannes de Wydenberg*
„ condemnatus in expenſas in cauſa Rinfelden, petiuit ſubſidium
„ ab Vniuerſitate. Fuit concluſum, quod addiceretur illi be-
„ neficium ſimile proxime vacaturum, quod ad collationem Vni-
„ uerſitatis ſpectaret, & peterentur ciues, vt etiam ipſi de ſuis
„ ſic addicerent. „

*) Animaduertere hoc loco oportebit, *Sigismundum* archiducem Auſtriae *Carolo* pugnaci duci Burgundiae pignoris iure *comitatum Phirtenſem, nigram ſyluam, quatuor ciuitates ſylueſtres, Suntgoiam, Brisgoiam*, & quidquid illius in *Alſatia* fuit, an. 1469. vel potius 1470. tradidiſſe. Qua de re conferri meretur doctiſſima diſſ. *Io. Rud. Iſelii geſta inter Sigismund. archid. Auſtr. & Carol. Burgund. ducem exponens Baſil. 1737. 4.*

Praeter haec, quae iam ex actis acad. in medium adduximus teſtimonia, alia quoque ſuppetunt, quae *beneficii* cuiusdam *eccleſiaſtici* meminere, quod PFEFFERVS noſter ex ſenatus ciuitatis noſtrae inſigni liberalitate obtinuiſſet. *)

Ad an. 1471. diem 28. April. " Habita conuocatione Vniuerſitatis primus punctus fuit, quod Rector pro tunc *Magiſter Iohannes Pfeffer de Wydenberg* rogauit, vt Vniuerſitas candide vellet inſtare apud ciues pro beneficio vacante in eccleſia parochiali ad prouidendum ſibi pure propter Deum: & deputati fuerunt duo, ſcilicet D. *Doctor Meningenſis*, & *Magiſter Conradus de Schorndorf* ad hoc faciendum, qui & poſt fecerunt. *2do.* Quod quia grauatus iam ſenio, paratus eſſet reſignare lecturam, attento tamen, quod annua penſio ſibi daretur, vt poſſit conuenientem ducere ſtatum, quod & pro eodem motum eſt apud ciues. "

Ad an. 1472. diem 14. Auguſti. " Pro ſecundo articulo auditus fuit dominus *Doctor Wydenberg* in theologia ſtipendiatus tanquam ordinarius facultatis, qui pro tunc propoſuit, quomodo ipſe tranſactis quibusdam diebus, cum praetendebat propter ſenium ſuum reſignare ſtipendium, compromiſiſſet in magiſtrum *Kilianum* (*Wolf*) Rectorem eccleſiae huius oppidi & in Protonotarium Ciuitatis, vt quando ipſi ſibi quid pro precaria crearent pro ſua ſuſtentatione perpetua, ipſe contentus eſſe velit; narrauit inſuper, quomodo ipſi eo modo ordinaſſent, poſtquam ipſe gauderet plena perceptione fructuum & reddituum Capellaniae ſeu Beneficii ſui, ad quod ab Vniuerſitate praeſentatus fuit, ſic quod etiam gauderet commodo praeſentiae quotidie diſtribuendae, ex tunc & non prius deberet cedere lecturae ſuae, ſic tamen, vt Vniuerſitas ſibi ſingulis angariis, quoad viueret, 10. florenos ſolueret. Subiunxit praeterea, quod vsque ad feſtum Natalis non recipiatur a Capellanis eccleſiae

*) Conf. *analect. Acad. Friburg. p. 58.*

„ clesiae ad praesentiarum distributionem ; quapropter desidera-
„ uit, vt Vniuersitas apud Consules oppidi Friburgensis instet,
„ vt sibi fidem seruent iuxta pactum cum ipso initum, videli-
„ cet quod aut permittant eum cum lectura sua, & ipse paratus
„ sit resignare vice versa beneficiolum suum, vel quod seruent
„ sibi id, quod praenominati Magister *Kilianus* & Notarius di-
„ stauerint. Post narrationem istam placuit Vniuersitati, quod
„ Rector cum quibusdam aliis de Vniuersitate diligenter inqui-
„ rant mentes praenominatorum Magistri *Kiliani* & Notarii, &
„ communiter quidquid hi dictarent, quod id sibi seruaretur,
„ & quantum poterit Vniuersitas, ipsa consules postea clarius in-
„ formet, vt vnicuique reddatur, quod suum est. „ Ad an. 1472. diem 16. Augusti. " In eadem congregatione Vniuersitas „ addixit domino *Doctori Wydenberg*, quod in antea in proxi-
„ ma angaria videlicet S. Crucis illi soluere velit quindecim
„ aureos, & in sequenti angaria videlicet Natalis Domini ite-
„ rum quindecim *aureos* vel in moneta communi Friburgensi,
„ sic vt cedat lecturae suae mox & in continenti : post illa vero
„ tempora seruetur cum eodem, quemadmodum Magister *Kilianus*
„ Rector ecclesie Beatae Virginis & Notarius Ciuitatis, in quos
„ praenominatus Doctor & Consules huius oppidi compromise-
„ runt. „

Obtinuit PFEFFERVS noster non solum magistratum academicum, quater sibi delatum: *) sed etiam collegii sui theologici principatum ; (*decanatum* vocant) quem vtrumque summa fide & diligentia administrauit, omnibusque ad amussim satisfecit.

Praeclare hoc illustrant acta Acad. ad an. 1480. 23. diem Octobris " Habita conuocatione Vniuersitatis sub debito obedien-
„ tiae petiuit dominus *Iohannes Pfeffer de Wydenberg* sacrae
„ theologiae professor tanquam decanus facultatis theologicae,
„ vt deinceps Vniuersitas semper recipiat & vocet decanum

 „ theo-

*) Vid. recens. *rett. Acad. Alkert.* p. 1. 2.

„ theologicae facultatis pro tempore ad minus ad Conſilium Vniuerſitatis iuxta ſtatuta eiusdem Vniuerſitatis. Super quo fuit „ concluſum per Vniuerſitatem, quod iſta petitio ſua deberet „ admitti, & deinceps futuris temporibus quilibet Decanus theologicae facultatis ſtatim poſt receptionem officii Decanatus „ factam ſecundum ſtatuta ſuae facultatis deberet vocari ad „ Conſilium Vniuerſitatis, praeſtito tamen prius per ipſum ſolito iuramento, ipſum Conſilium intrantium: & in eodem Conſilio maneat ſuo officio durante, prout de Decano in ſtatuto „ Vniuerſitatis deſuper conſecto continetur, illo tamen modo „ ramine adiuncto, vt ex quo officium Decanatus in qualibet facultate, iuxta eorum ſtatuta debebit durare per medium „ annum ſolum, ſi tunc vnicus ſolus fuerit doctor in iſta vel „ in alia facultate qui Decanus fuerit, quod tunc finito ſuo officio ſiue medio anno, per quem durauit ſuum officium, idem „ doctor exiſtens Decanus pro ſequente medio anno recipiat „ Decanatus officium ab Vniuerſitate, iterum per ſequentem medium annum duntaxat duraturum, is ſemper ſernetur, donec „ duo ad minus ſint regentes in eadem facultate, qui inter ſe eligant Decanum de medio anno in medium annum iuxta ſtatuta „ ſuae facultatis. Item in eadem conuocatione receptus fuit idem „ Dominus Doctor *de Wydenberg* ad Conſilium Vniuerſitatis tanquam Decanus ſuae facultatis. „

Ad ann. 1481. " Eodem die (ſcilicet in Vigilia Philippi & „ Iacobi) Dominus *Iohannes Pfeffer de Wydenberg*, ſacrae paginae doctor reſignauit Decanatum ſuae facultatis in manus „ Vniuerſitatis. Concluſum fuit, vt ipſe domino doctori *Balthaſar* (*Scholl* Argentinenſis conuentus, Profeſſori Theologiae an. „ 1479.) ordinis Praedicatorum loqueretur, vt aſſumeret Decanatum. Et poſt idem doctor Praedicator moneretur, veni„ re ad Conſilium Vniuerſitatis iuxta ſtatutum eiusdem, ſonans „ quod quilibet Decanus teneatur intereſſe Conſilio Vniuerſitatis tempore ſui Decanatus, quod ſi vtique idem doctor *Balthaſar* ſe adeo difficilem redderet pro intereſſe Conſilio, quod

„ tunc

„ tunc Rector & Consiliarii possent cum illo super ingressu
„ Consilii dispensare, & nihilomnius dominus *Doctor Wydem-*
„ *berg* deberet manere in Consilio Vniuersitatis, siue alter
„ *Balthasar* intret Consilium siue non. Item sequenti die scili-
„ cet ipso die Philippi & Iacobi dispensatum fuit per totam
„ Vniuersitatem cum doctore *Balthasar* ordinis Praedicatorum
„ super ingressu Consilii Vniuersitatis; maneat tamen nihil-
„ ominus Decanus facultatis theologiae per istum medium an-
„ num iuxta statuta eiusdem facultatis. Et fuit conclusum,
„ quod dominus *Doctor Wydemberg* maneat de Consilio semper,
„ non obstante, quod eo tempore non sit Decanus theologicae
„ facultatis. „

Sed quum PFEFFERVS suo theologiam docendi munere se abdicaturus esset, pluribus saepe hac de re apud senatum academicum egit, atque summo studio vrgere non destitit.

Ad ann. 1472. 23. diem Iulii. " Alter articulus fuit; qui-
„ bus Syndicus Vniuersitatis in futurum stipendia dare debeat.
„ In eodem articulo proposita fuit mens ciuium talis, qua ipsi
„ volunt, quod de cetero *Dominus Doctor Wydenberg* cedat
„ lecturae suae, & quod in futurum Vniuersitas det ei suam
„ precariam cum illo videlicet quadraginta florenos iuxta pactum
„ factum. „

Ad an. 1479. secundam Ianuarii. " Conclusum fuit, vt Re-
„ ctor *Doctori Wydenberg* loqueretur, vt lectioni sacrae Theo-
„ logiae a festo Hilarii ad mensem prouideret saluo salario suo;
„ quod & ipse doctor annuit facere, & lectioni prouidebat. „

Ad an. 1485. feriam tertiam proximam post Oculi. " Tertio
„ de doctore *Wydenberg* velint habere Schadlosz Brief de solutio-
„ ne pensionis eiusdem in quadraginta florenis, & eis addictum
„ per Vniuersitatem, cuius, vt dicunt, habent literas sigillatas,
„ nec vnquam dederunt, vt dicunt. Et conclusum est pro ma-
„ iori parte Vniuersitatis, suspendere causam vsque ad aduen-
„ tum

„ tum ſuperintendentis, qui multa tractauit in cauſa, & audi-
„ uit, & ſperat inuenire medium per mediatores nos concor-
„ dare &c. & ipſi deputent certos ex nobis, & nos ex ipſis, &
„ faciamus concordiam. „

Ad an. 1486. " In conuocatione feria ſexta ante Domini-
„ cam cantate, placuit, vt ad petita *Domini Doctoris Wyden-*
„ *berg*, de penſione ſoluenda Vniuerſitati de eccleſia Friburg.
„ quod Rector eccleſiae eiusdem det praefato Doctori decem flo-
„ renos ad proximam angariam Pentecoſtes, & communiter
„ omni angaria decem de ſua precaria & reſidua pecunia; ex-
„ pectet idem Doctor cum aliis vsque ad maiorem fortunam
„ & proſperitatem. Et vnum ante omnia placuit', vt domus
„ illius reformetur & familia ſimiliter: alias Vniuerſitas nihil da-
„ bit. &c. „

Ad an. 1486. decimam tertiam Maii. " Habita congregatione
„ ſub poena iuramenti haec ſunt concluſa. Articulus primus
„ fuit ad aſſumendum Dominum Doctorem *Odernheim* vtrius-
„ que iuris doctorem ad conſilium Vniuerſitatis tanquam Deca-
„ num facultatis iuridicae, & aſſumendum dominum docto-
„ rem ſacrae paginae praedicatorem etiam ad conſilium Vniuer-
„ ſitatis tanquam Decanum eiusdem facultatis. Et fuit con-
„ cluſum, vt ambo aſſumerentur, & ita factum fuit, & iura-
„ uerunt iuranda, & pro tunc dominus Doctor *Wydenberg* di-
„ xit, quod amplius non vellet intereſſe congregationi Vniuer-
„ ſitatis, & quod ad hoc haberet literas, vt deberet eſſe libera-
„ tus a congregatione, quare loco ſui doctor Praedicator aſ-
„ ſumptus fuit. „

Ad an. 1486. viceſimam tertiam die menſis Septembr. " Ha-
„ bita congregatione Vniuerſitatis petiit dominus Doctor *Wy-*
„ *denberg* ſibi dari ſtipendium, vel verius precariam ſuam, ſci-
„ licet quadraginta florenos annuatim, quauis angaria decem
„ florenos: fuit concluſum, quod Vniuerſitas debet ſtare priori
„ concluſo, ſcilicet poſtquam mutauerit familiam ſuam, ſcilicet
„ quemdam virum cum vxore ſua, & quod per amplius non
„ habeat

„ habeat commenſales, ſicut antea addixit, quod tunc, & non „ prius velit ſibi dare per angariam decem florenos: & ad di„ cendum ſibi illud fuerunt deputati dominus Licentiatus ſa„ crae theologiae, ſcilicet *Ioan. Freuler* & dominus Licentia„ tus *Zurzach*. Et fuit etiam concluſum, vt iſti duo licentia„ ti pro futuro ſint diſpenſatores talis pecuniae ipſius doctoris „ *Wydenberg*. „

Ad an. 1487. 8. Maii. " In eadem conuocatione ſuper ne„ gotio Vniuerſitatis & egregii viri domini doctoris *Wyden„ berg* concluſum eſt, quod vocetur ad conſpectum ipſius Vni„ uerſitatis, & inquiratur, an velit ſtare diſpactioni ipſius Vni„ uerſitatis, quod mox factum eſt, qui dum comparuit, obtu„ lit ſe omnino velle ſtare diſpactioni ipſius Vniuerſitatis. „

Ad an. &c. 87. 10. Maii. " In eadem conuocatione audi„ tus eſt dominus Petrus Freninger in negotio doctoris *Wyden„ berg*, & determinatum, vt vocentur creditores, & recipiatur „ ratio ab vnoquoque, quod etiam factum eſt. „

Et circa an. 1494. IO. PFEFFERVS vel mortuus eſt, quod vult TRITHEMIVS loc. cit. vel certe a ſtatione ſua abiuit penitus: nulla enim poſthac in actis noſtris illius occurrit memoria.

Opuſculum illius, quod habemus, *Directorium ſacerdotale* inſcripſit, atque eidem in hunc modum praefatus eſt: *Circa lecturam epiſtolarum beati apoſtoli Pauli ad Timotheum & ad Titum libuit pro maiori eorum, que ibi dicta & dicenda ſunt, declaratione diuino concurrente opitulamine, aliquod ſacerdotale directorium pauliſper concipere. & Deo dante legendo ſtudioſius in medium deducere. Et quoniam inprimis Apoſtolus inſtruit & docuit Timotheum de ſtatu epiſcopali, ideo primo de illo videtur dicendum, premittendo quedam generalia de ſtatu in communi, ſecundo de ſtatu ſacerdotali tam curatorum quam non curatorum. Vt ergo materia hec expedienciori modo*

poſſit

poſſit haberi in modum & formam dubiorum concipere hanc propoſui diuidendo in tredecim partes & partes in paragraphos. Perperam igitur alii commentarium iſtum in omnes Pauli epiſtolas editum aſſeruerunt. Errant praeterea SIXTVS SENENSIS, & ANTONIVS POSSEVINVS, qui opus quatuordecim abſolui partibus ſiue libris ſcribunt, quod ab auctore in tredecim duntaxat partes diuiſum fuit. In fine directorii iſtius haec leguntur: *Magiſter Iohannes Pfeffer de Wydenberg ſacre theologie profeſſor ſtudii vniuerſalis Friburgenſis iniciator hec concepit & legit regiſtrum compleuit. Anno Domini* 1482. *Vigilia Thome Apoſtoli.*

Quo igitur tempore opuſculum iſtud in lucem prodierit, non conſtat; quum annus 1482. qui ſubſcriptus legitur, tempus potius, quo auctor vltimam operi manum impoſuerit, quam quo typis excuſum fuerit, deſignare videatur. Sed etiam locum & typographum ignoramus. At quum literis exſcriptum ſit Gothicis ſatis luculentis, initialibus autem, ſiue florentibus literis & titulo deſtituatur, indicio nobis eſſe poterit manifeſtiſſimo, opuſculum iſthoc certe adhuc ſeculo XV. & paullo poſt an. 1482. euulgatum, atque, niſi me fallant omnia, Baſileae typis excuſum fuiſſe. Partem primam praecedit index duplex, quorum alter indicat, quotquot paragraphos quaelibet pars contineat; alter vero res, per tredecim partes pertractatas, ordine alphabetico ob oculos ponit.

Eiusdem etiam auctoris eſt opuſculum de indulgentiis: *Tractatus iam nouiter compilatus de materiis diuerſis indulgenciarum per doctiſſimum ac famoſiſſimum virum dominum Ioannem Pheffer Widenberg ſacre theologie profeſſorem eximium ac alme vniuerſitatis ſtudii Friburgenſis ordinarium feliciter incipit.* Quae vero PFEFFERVM cauſſae impulerint, vt id opuſculi compila-

pilaret, ipſe ſatis aperte hisce expoſuit verbis: *Anno Domini milleſimo quadringenteſimo octuageſimo indulgencie fuerunt Friburgenſi parochiali eccleſie pro erectione noui chori & aliis neceſſariis eccleſie ornamentis a ſummo & ſanctiſſimo ſedis apoſtolice papa Sixto quarto per triennium miſericorditer conceſſe. Ac alias per Dei eccleſiam diuerſis ex cauſſis perabundanter ſunt multiplicate. Et quia quamplurimi proprie exiſtimacionis fantaſia ducti circa eas frequenter decipiuntur, & incaute alios loquendo aut docendo decipiunt. Vtile iudicaui aliqua de hac materia diuina aſſiſtente gracia. Sed maiorum meorum ſententias annotare & in nouem queſtiones principalem illam materiam reſtringere.* *) Nouem autem quaeſtiones, quas pertractat, tales ſunt

*) Ceterum mirum videri nemini poterit, Pfefferum noſtrum cum theologorum ſcholaſticorum turba hac in materia paſſim ſenſiſſe, & communes, eosque craſſiſſimos aetatis illius errores, ſuos quoque feciſſe. Poſterioribus id ſeruatum eſt temporibus, vt disiectis ignorantiae tenebris, theologia, reliquarum ſcientiarum & praecipue artis criticae fulcro ſubnixa, in lucem prodiret, ac natiuo ſuo ſplendore excaecatorum paene illorum hominum oculos mentemque perſtringeret, ac lumen reſtitueret. Omnium loco audire iuuabit *Zeg. Bern. Vaneſpium* in iur. eccl. vniu. P. II. Sect. I. Tit. VII. c. 1. §. 26. " At hinc nemo concludat, *Morinum*, „ vllumue Catholicum credere, *Indulgentiarum* vſum dun„ taxat ſeculo XI. in eccleſia notum fuiſſe; aut poteſtatem „ concedendi indulgentias ab Epiſcopis & Pontificibus illo „ ſeculo vſurpatam. Omnes enim Catholici libenter fatem„ tur: *Indulgentiarum poteſtatem a Chriſto in eccleſia re„ lictam fuiſſe; illarumque vſum Chriſtiano populo maxi„ me ſalutarem eſſe*, vti habet hodierna *profeſſio fidei*; at„ que vnacum Synodo Tridentina in decreto de *indulgen„ tiis* eos damnant, *qui aut inutiles aſſerunt, vel eas con„ cedendi in eccleſia poteſtatem eſſe negant.* Verum qua „ forma, & modo conceſſae iam pridem fuerint, aut quan„ do primum haec aliaue formula vſitari coeperit, ad di„ ſciplinam hiſtoriamque, nequaquam ad fidem pertinere di„ cunt.

ſunt I. *Vtrum indulgentiae ſint ponendae.* II. *Vtrum definitio indulgentiae ſit bona, qua dicitur:* indulgentia eſt remiſſio poenae temporalis debitae pro peccatis actualibus. III. *Vtrum papa vniuerſalem habens poteſtatem dandi indulgentiam, poſſit cuilibet homini communicare eam.* IV. *Vtrum indulgentiae tantum valeant, quantum ſonant, id eſt, tantum annunciantur aut valere praedicantur.* V. *Vtrum ſicut papa plenariam aut pleniſſimam poteſtatem habeat indulgentiam dandi, ita & inferioribus, ſe ſcilicet epiſcopis habeat indulgentiam communi-*

„ cunt. Similiter de cauſa ex parte dantis; de diſpoſitione ex parte lucrantium, aliisque ſimilibus iam pridem, „ vti & hodie multae, praeſertim a theologis quaeſtiones, „ ſalua fide agitantur & diſcutiuntur, quae quia ad dogmata magis, quam ad diſciplinam, aut hiſtoriam ſpectant, eas, ne falcem in meſſem alienam mittam, theologis relinquo; intra materiam diſciplinae & hiſtoriae me concludens: praeſertim quia pauca quae a ſcholaſticis in hac materia indulgentiarum agitantur aut traduntur, ad certitudinem fidei, & doctrinam eccleſiae catholicae pertingunt; vti oſtendit *Veronius in Regula fidei* „ a *Wallemburgicis* probata, & adoptata: ac ſufficienter „ inſinuat Epiſcopus Meldenſis (id eſt, doctiſſimus *Benignus Boſſuet*) in expoſitione doctrinae eccleſiae catholicae, a variis Cardinalibus, Epiſcopis & Praelatis, nec „ non ſpeciali *Breui* Innocentii XI. probata ac laudata, in „ qua de indulgentiis, tanquam doctrinam eccleſiae catholicae haec duntaxat proponit: Cum aſpera peccatoribus „ & laborioſa opera iniungit, iique illa ſubmiſſo animo „ ſubeunt, ea dicitur ſatisfactio: cum autem propter eximiam poenitentium pietatem, aliaue bona opera, quae „ iis ipſa praeſcripſerit, e debita aliquid ipſis poena remittit, ea dicitur indulgentia. Nihil aliud de indulgentiis credendum proponit Tridentina Synodus, *quam poteſtatem eas conferendi ac Chriſto eccleſiae conceſſam eſſe, earumque vſum eſſe ſalutarem.* Additque *retinendum illum, adhibita tamen moderatione, ne nimia facilitate* eccleſiaſtica diſciplina *eneruetur*, vnde patet indulgentiarum diſpenſandarum modum ad diſciplinam „ pertinere.„

municandi. VI. *Vtrum in anno iubilaeo conuenienter detur omnibus Romam pro gratia indulgentiarum visitantibus remissio plenaria, aut pleniſſima de peccatis eorum omnibus.* VII. *Vtrum ſicut papa ſolum pro actibus exterioribus ac temporalibus rebus habeat poteſtatem dandi indulgentiam, ita etiam ipſe habeat poteſtatem iudulgentiam dandi ſolum habentibus voluntatem dandi ſicut dantibus aliquid temporale.* VIII. *Vtrum ſicut exiſtentes in mortali peccato indulgentiam a papa datam recipiant, ita cruce ſignati morientes cum firmo propoſito transfretandi eandem acquirant.* IX. *Vtrum papa dans indulgentiam illis, qui ſunt in purgatorio, poſſit facere, quod vni eorum citius, quam alteri detur liberatio.* Adpendicis loco, operi ſuo adiecit IOANNES PFEFFER 1.) Bonifacii VIII. P. bullam iubilaei, promulgatam Romae apud S. Petrum anno 1299. XIII. Kal. Mart. pontificatus anno ſexto: quae refertur in *extrauag. antiquorum. de poenit. & remiſſ. in commun.* 2. Bullam iubilaei Clementis VI. P. *cum natura humana.* Eſt autem haec bulla, quam Clemens VI. ob morbum peſtilentialem, qui Romae graſſabatur, promulgaſſe dicitur, eadem, quam plures ſuppoſititiam eſſe ſtatuunt, ob locum, qui etiam in editione noſtra legitur: *Concedimus, ſi vere confeſſus in via moriatur, quod ab omnibus peccatis ſuis ſit immunis penitus & abſolutus. Et nihilominus mandamus angelis paradiſi, quatenus animam illius a purgatorio penitus abſolutam in paradiſi gloriam introducant.* **) 3.) Eiusdem Clemen-

D tis

**) Rem iſthanc omnem illuſtrat atque declarat *Anton. Pagi* breuiar. geſt. Rom. Pontif. T. IV. p. 128. " *Petrus de* „ *Herentals* Prior Floreſſienſis in quinta Clementis VI. vi„ ta apud *Baluzium*, poſtquam dixit, annum iubilaeum „ fuiſſe ordinatum ab eo pro anno 1350. ait: Prout in pro„ logo dicti iubilaei dictus Papa aſſerit, qui ſic incipit:

„ *Ad*

tis VI. bullam, quàm dedit Auenione an. 1343. VI. Kal. Februar. anno pontificatus ſui primo: quae eſt in *extrauag. vnigenitus de poenit. & remiſſ. in commun.* 4.) Bullam anni iubilaei Pauli II. anno 1470. XIII. Kal. Mai. pontificatus anno ſexto. 5.) Bullam iubilaei Sixti IV. an. 1472. VII. Kal. April. an. pontificatus primo. His bullis pontificum Romanorum acceſſit tractatus IO. DE ANANIA hac inſcriptione: *Incipit tractatus iubilei editus & compilatus per Reuerendum patrem vtriusque iuris in orbe monarcham dominum Ioannem de Anania archidiac. Bononienſ. In anno*

„ *Ad memoriam.* Deinde aſſerit eumdem Papam dediſſe „ bullam Romanis de dicto iubilaeo; quae ſic incipit: *Cum* „ *natura humana.* Has duas bullas, ſeu potius, prolo- „ gum bullae & ipſam bullam referre *Albericum a Roſate* „ in dictionario iuris verbo Iubil. aſſerit *Stephanus Balu-* „ *zius* in notis col. 915. Sed eam ab aliquo imperito im- „ poſtore conſcriptam fuiſſe contendit. Quis enim ſanae „ mentis homo, inquit, in animum inducere queat, virum „ grauem, doctum, dicendi peritum, prudentem ac li- „ mati iudicii, qualem fuiſſe conſtat Clementem ſextum, „ tam auerſo a muſis animo fuiſſe, tam inſulſum ac ſatuum, „ vt compoſitionem diſſolutam, ridiculam, abnormem au- „ deret aut vellet publice proponere. Proteſtantes, qui „ illam bullam vt veram ac genuinam agnoſcunt, in eam „ inuehuntur, praecipue, quod in ea legatur: *Nihilominus* „ *mandamus angelis Paradiſi, quatenus animam illius* „ (qui abſolutus in via mortuus fuerit) a *purgatorio penitus* „ *abſolutam in Paradiſi gloriam introducant.* Verum „ ex his ſolis verbis falſitatem eius deprehendere poſſunt, „ quam & ipſemet *Albericus* a *Roſate* ait ignorare ſe, an „ vera fuerit, & huc inclinat, vt credat eam non fuiſſe „ bullatam nec confirmatam; eamque teſtatur non fuiſſe „ ſeruatam Romae anno MCCCL. tempore praedictae in- „ dulgentiae *ad quam ſui cum vxore & tribus filiis. San-* „ *ctus Antoninus* part. 3. tit. 10. cap. 3. §. 6. expreſſius „ loquitur, eamque falſam diſerte pronunciat his verbis: „ *Et ne quis ſumat dubia pro certis, ſciendum, quod in* „ *copia cuiusdam bullae, quae dicitur eſſe Clementis mul-*

„ *ta*

no Domini milleſimo. CCCC. L. precedente in apoſtolatu domino Nicolao quinto: quem tractatum compoſuit dum ordinarie Bononie legebat titulum de crimine falſi. Sed etiam haec editio ſine nota anni, & loci, aut typographi prodiit in fol. priori directorii ſacerdotalis editioni adcurate & in omnibus ſimilis, atque in tribus exemplis, quae in bibliotheca noſtra academica extant, eidem adiuncta habetur.

Praeter haec, quae adduximus opuſcula, PFEFFERVM plura adhuc, vti *quaeſtiones ſententiarum lib. I. ſermones & varios in ſcripturis tractatus*, ſcripſiſſe teſtantur TRITHEMIVS, GESNERVS, PANTALEON,

„ *ta narrantur, quae non videntur eſſe de ſtylo curiae,*
„ *cum ſint leuia & exorbitantia ſatis. Vnde licet aſcri-*
„ *bantur Clementi, non videtur verosimile, illius vel alte-*
„ *rius ſummi pontificis fuiſſe, ſed fictitie inuenta.* Cete-
„ rum haec clauſula: *Nihilominus prorſus mandamus An-*
„ *gelis* non eſt in editione, quae extat apud *Albericum a*
„ *Roſate*, cum tamen extet in aliis editionibus & in MS.
„ codice Bibliothecae Colbertinae, inde colligit *Baluzius*
„ illam in aliquot exemplaribus fuiſſe, defuiſſe in aliis. Fal-
„ ſitas huius bullae colligi etiam poteſt ex die & anno,
„ quibus data dicitur, cum enim ex auctoribus primae,
„ tertiae, quartae, & ſextae vitae Clementis conſtet, eum
„ conſtitutionem edidiſſe pro anni iubilaei reductione anno
„ primo ſui pontificatus, quo re ipſa edita eſt conſtitutio,
„ *vnigenitus*, haec tamen Bulla dicitur data apud *Petrum*
„ *de Herentals*, *Auenione IV. Kal. Iulii Pontificatus no-*
„ *ſtri anno tertio*, ſeu die 28. Iunii anni 1344. Cum
„ conſtitutio vnigenitus dicatur data *VI. Kal. Februarii*
„ *anno primo*, ſeu die 27. Februarii anni 1343. *praeſen-*
„ *tibus Ambaxiatoribus Romanorum*, vt ſcripſit ſextae vi-
„ tae auctor. „ Ceterum eadem haec bulla eiusdem prorſus ſententiae, prout illam Pfefferi libello ſubiunctam exſtare diximus, legitur etiam editioni antiquiſſimae, & vt videtur, Romanae *Ioannis de Anania* tractatus de iubilaeo cum quibusdam aliis manu *Ioannis Frödleri* theol. licentiati & hoſpitalis Friburg. plebani ſubnexa: vt adeo indubitatumſit, haec ad annum 1482. vel non multo poſt referenda eſſe.

aliique: quae tamen, ſiquidem reuera PEEFFRRVS eadem literis mandauerit, typis excuſa fuiſſe non videntur. Prae manibus mihi eſt codex MS. in 4. qui continet *ſermones* 85. ſeu *orationes ſacras* a PFEFFERO habitas, & in hunc librum illius manu diligentiſſime relatas. Initio codicis ad marginem haec leguntur: *legauit hunc librum honoratus dominus Iohannes Frödler, ſacrarum literarum licentiatus dominis de Vniuerſitate Friburgenſi. Ora pro legatore.*

Sub initium ipſius codicis: *Hanc materiam de penitentia predicaui in Wynſzheim per tempus quadrageſimale. Incepi dominica Reminiſcere de anno Domini* 1456. Ad calcem vero ſermonum haec ſcripta ſunt: *Finitus eſt iſte tractatus antea concipiendo & predicando in Windsheim anno Domini* 1458. *ſecunda feria ante feſtum natiuitatis Virginis glorioſiſſime in ſecula ſeculorum benedictiſſime &c. per magiſtrum Iohannem Pfeffer de Wydenberg in ſacra theologia Licentiatum.*

Ex altera paginae parte haec leguntur: *Libuit diuino occurrente opitulamine preſentem tractatum de penitencia cum quibusdam annexis, non tamen de propriis, ſed de diuerſorum ſcriptorum ac doctorum venerabilium ſenteniis in vnum componere, atque in officio predicacionis ciuitatis imperialis Windſzheim conſtitutus ad populum poſſetenus edicere. In genere complectens ingreſſum, progreſſum, ac humanum egreſſum, hoc eſt de originali peccato, de penitentia cum ſuis partibus, de tribus noſtris aduerſariis, ſcilicet diabolo, carne, & mundo, de aſſiſtencia Dei, & aliis variis contra hos remediis & reſiſtenciis: Diſpari tamen ordine, qui vt legenti & promptior ac fructuoſior fiat, diſtinxi eundem in ordinem & numerum. Et ſunt numero* 85. *ſermones penitentiales, quorum themata poſt tabulam hanc ſtatim ſequuntur. Volens itaque quamcunque*

que materiam in eo contentam leuius habere, intret praeſentem tabulam abcedariam quaerens, de quo velit & inueniet in computo ſermonis circa literam A ad B. ad C. & aliis literis ſimplicibus ac duplicatis ſeu aa. bb. &c. Subiunctum eſt aliud opuſculum: *Pater noſter, ſiue oracio dominica collecta per magiſtrum Iohannem Pfeffer, Licenciatum in theologia.*

In fine: *Hanc materiam concepi ex dictis magiſtri Henrici de Haſſia, Magiſtri Norici profeſſoris ſacre theologie, Landolphi & doct. Anno Domini* 1456. *ipſamque compleui ſecunda feria ante Dominicam Inuocauit. In ſtudio Heydelbergenſi ego Magiſter Ioannes Pfeffer de Wydenberg, S. Theologie Licenciatus.* *)

*) Manus, qua Pfefferus in ſcribendo vſus eſt, ſpeciem atque exemplum daturi ſumus in *analect. Acad. Frib.*

DE IOANNE GEILERO KEISERSBERGIO.

IOANNIS GEILERI, qui vulgo KEISERSBERGIVS dictus eſt, vitam elegantiſſime deſcripſit BEATVS RHENANVS, eamque anno 1510. 4. Argentorati in aedibus Schürerianis exſcriptam ſeorſim, atque cum aliis GEILERI opuſculis ſubinde coniunctam edidit. De ipſius laudibus, moribus, & virtutibus potius, quam de vita, & rebus geſtis tractauit, & libello, quem illius nepotibus CONR. & PETRO WICKGRAM theologis an. 1510. inſcripſit, atque inter planctus & lamentationes in illius mortem edidit IAC. WIMPHELINGIVS: quae deinde KEISERSBERGII ſermon. & aliis tractat. Argent. 1518. ſubiuncta. Et mox poſt illius mortem, vt diximus, prodierunt: In *Iohannis Keiſerspergii* theologi doctrina, vitaque probatiſſimi primi Argentinenſis eccleſiae praedicatoris mortem Planctus & lamentatio cum aliquali vitae ſuae deſcriptione & quorundam epitaphiis.

In eundem planctum *Ioannis Maler Ilueshemii*, I. V. L.

Gratia ſi qua piis animis, ſuſpiria luctus,
Et lacrymae, gemitus, ſaucia cura, dolor
Atrati veniant mecum celebrando Ioannis
Funera: perculſi, pectora mente: logo

Gratia

Ad pag. 54.

IOANNES GEILERVS KEYSERSBERGIVS.

Gratia ſiqua piis animis eſt : gloria faſces
Virtutum calcar : praemia laudis : honor.
Laetantes veniant mecum : memorando Ioannis
Geſta : bonos mores : candida dicta , ſales.

In fine : Apud Vangiones coeptum, Heidelbergae conſummatum, Oppenheym a Iacobo Chobello impreſſum, illuſtriſſimo pientiſſimoque Ludouico Bauariae duce, ex regali progenie exorto : ac principe, ſacroſancti Romani Imperii electore, Comitatum Rheni Palatinum iuſtiſſime gubernante anno noſtrae ſalutis 1510. in 4.

Sequuntur epigrapha in KEISERSBERGIVM : *Seb. Brant*, *Franc. Heckmanni*, Landen. Licent. *Io. Maler*, Licent. *Franc. Wyler*, Ord. Minor. *Iac. W.* Heluеten. *Petr. Guntheri*, *Io. Lachmanni*, Heilbron. *Io. Sorbillonis*, *Mart. Habspurgii*, Campidon. *Phil. Keſſel*, *Heinr. Mumprotti*, Günzburg. *Io. Schnitzeri*, Günzburg. *Io. Mumprotti*, Günzburg. *Phil. Melanchtonis* (*Schwarzerden*) Bretthamen. *Iac. Sagittarii*, de S. Cruce , &c.

Et his addere oportebit IO. TRITHEM. de ſcript. eccl. n. 918. ap. FABRIC. bibl. eccl. p. 220. Et EVND. in cat. ill. vir. Germ. H. PANTAL. proſop. her. & vir. illuſtr. T. I. p. 424. CONR. GESNER. bibl. p. 420. IOS. SIMLER. bibl. p. 371. ANT. POSSEV. appar. ſacr. T. II. p. 182. MELCH. ADAM. vit. theol. Germ. p. 3. P. FREHER. theat. vir. erudit. p. 98. IO. ALB. FABRIC. bibl. med. & inf. Lat. L. IX. p. 222. *Fortgeſetzt. Samml.* von alt. vnd neu. theol. Sach. an. 1721. I. Beytr. p. 5. H. WHARTON in app. ad hiſt. liter. GVIL. CAVE p. 217. Oxon. 1543. f. & alios.

Huius igitur theologi celeberrimi , aliquamdiu etiam noſtri, vitam a BEATO RHENANO praeclare literis conſignatam, hic in medium proferre, eaque, quae in actis noſtris academicis de eodem leguntur, ſuo quaeuis loco ſubiungere placuit.

Ioannis Geileri Caesaremontani,
Primi Concionatoris in aede
Sacrae maioris Ecclesiae Argentoratensis vita,
A Beato Rhenano Selestatino condita. *)

" Si apud ethnicos, qui vel arte bellica, vel legum „ ferendarum scientia, aut quauis alia eruditione caete- „ ris praestabant, scriptorum praeconio nominis immor- „ talitatem sunt adepti, cur apud Christianos, eorum, „ qui sanctius vixerunt, religionemque impensissime „ coluerunt, non foret illustris ad posteritatem trans- „ mittenda memoria ? Floruerunt sane omni aeuo, „ qui virtutes caeteris ardentius amplexati, heroi- „ cae vitae non infimum vestigium attigerint. Ex „ horum numero nostra tempestate fuit *Ioannes Gei-* „ *lerus Caesaremontanus*, cuius vitae explicationem „ iam inde secundo Deo auspicabimur.

„ Ortus est *Ioannes Geilerus* in vrbe *Schafhusia*, „ antequam ab inclyto Austriae ducatu descisuisset, „ Anno gratiae M. CCCC. XLV. decima sexta Mar-

„ tii

*) Haec autem est a *Beato Rhenano* praefixa epistola: " *Beatus* „ *Rhenanus* Selestatinus *Iudoco Gallo* Rubeaquensi doctori „ theologo, ac diui Mauritii apud Nemetes canonico, S. D. „ Duplicem iacturam Argentoratenses paucorum dierum inter- „ capedine fecerunt, anno enim superiori *Thomam Volphium* „ iuniorem, vnicum Latinae linguae specimen amisere: prae- „ senti vero, optimo bene beateque viuendi magistro, *Io. Geil.* „ *Caesaremontano* priuati sunt. Sic apud Thuscos duo eruditio- „ nis lumina Picum & Politianum vno fere tempore mors sustu- „ lit. Eam ob rem & eloquentia & religio Argentorati interi- „ isse videtur, cum vtraque suo sit peculiari assertore viduata. „ Caeterum nouisti, praestantissime vir, quanta hic grauitate, „ quanta simul authoritate tot annis populum edocuerit, hanc ei „ dubio procul vita sanctior peperit. Talis enim eius oratio erat, „ qualis vita: non inquam eorum more faciebat, qui foris sunt

„ Cato-

„ tii die, patre *Ioanne Geilero*, matre autem *Anna*
„ *Zubera*. Pater cum ſcribae eius oppidi miniſter
„ fuiſſet a manu, ducta vxore, anno poſt, apud
„ *Amersuillanam* plebem notarii officium eſt aſſecutus.
„ Eo itaque cum fortunis ſuis, quae iam recens na-
„ to filiolo auctiores factae erant, commigrauit. Vbi
„ triennio poſt aduerſantiſſimam expertus eſt for-
„ tunam. Nam cum vrſum vineta depopulantem
„ perſequuturis, ſocium ſe adiunxiſſet, ab immani
„ illa beſtia, cui venabulum incerto ictu infixerat,
„ ita in crure altero mordicus apprehenſus eſt, ac mi-
„ ſere lancinatus, vt iam de vita eius actum credere-
„ tur, conclamatoque ſimilis iaceret. A quibus enim
„ opem exſpectabat, ab iis penitus eſt neglectus, fuga
„ ſaluti ſuae conſulentibus: ſic nocuit interdum for-
„ ti pectore imminenti ſe obieciſſe diſcrimini. Vul-
„ nus eo congreſſu acceptum, non longe poſt ſacro
„ igne correptum, virum confecit.

„ Amiſſo igitur patre cum iam trimatum impleſ-
„ ſet, a proauo ſuo ciue Caeſaremontano receptus

 „ eſt

„ Catones, intus Sardanapali, & qui alienos naeuos car-
„ pentes, intercutibus ipſi vitiis ſcatent. De abſtinentia
„ diſputans, ipſe ieiunabat, caſtitatem laudans, caſtitatem
„ ſeruabat, ſacerdotiorum pluralitatem damnans, vno con-
„ tentus viuebat. Quippe qui nouerat, nullum efficacius do-
„ cendi genus, quam agere, quae praeceperis, cum homines
„ magis exemplis, ac doctrina capiantur. Quoniam vero
„ ad defunctorum commendationem nos pietas inhortatur,
„ ego vitam huius clariſſimi viri paucis ſum complexus,
„ non tam vt gloriae eius conſulerem, quae longe lateque
„ dudum percrebuit, quam vt legentibus bene agendi for-
„ mulam quandam praeberem. Tu hanc noſtram opellam
„ minime improbes precor. Si enim tibi placuerimus, ſat
„ ſautorum nos habere arbitrabimur. Bene vale & ſalue
„ Theologorum eloquentiſſime, & Rhenanum tuum mu-
„ tuiter ama. Ex lararío noſtro literatorio in vrbe Seleſtati-
„ na. Idibus Maiis. An. M. D. X. „

„ eſt educandus, cuius beneficio ac cura, poſt pri-
„ ma literarum tyrocinia ad *Friburgenſe* gymnaſium
„ miſſus, liberalibus diſciplinis vacauit, magiſterii-
„ que laurea, exigentibus hoc ſtudiis ſuis, eſt co-
„ ronatus.

In *album academicum* relatus eſt ſub initium academiae noſtrae a primo eiusdem rectore *Matthaeo Hummelio* an. 1460. die 28. menſis Iunii *Ioannes Geiler de Kaiſersperg*.

An. 1462. tempore quadrageſimali a decano facultatis artium *Iohanne Mölfelt de Meyningen* in baccalarium promotus *Iohannes Geiler de Keiſersperg*: & an. 1463. a *Kil. Wolff de Haslach* artium magiſter renuntiatus eſt. Quae ex *matricula antiquiſſ. membranacea facult. artium* deſumpta ſunt.

Quae autem de eodem in *actis facult. art.* antiquiſſ. leguntur, haec ſunt: Ad an. 1462. " In feſto ſancti Gregorii octo
„ ſcholares fuerunt admiſſi ad examen. Sed poſtea Iohannes Ru-
„ dolpaum de Giſzling noluit ſe examini magiſtrorum praeſen-
„ tare. Et pro examinatoribus electi fuerunt Magiſter Kilianus
„ Wolf de Haſzlach, Mag. Conradus Arnolt de Schorndorff,
„ Mag. Iohannes Knapp de Rütlingen, & Mag. Rudolffus Raſ-
„ ſer de Capellen. Qui ſabbato ante *Oculi* Iohannem Fabri de
„ Neyſſen repudiarunt, & alios ſex tanquam idoneos ad *Bac-*
„ *calariatus* gradum aſſumpſerunt, quorum nomina ſunt iſta:
„ Iohannes Strobach de Nunburg, Michael Sartoris de Fribur-
„ go, Iohannes Hensler de Fürſtenberg, Iohannes Zunduff de
„ Ehringen, *Iohannes Geyler de Keyſersperg*, & Iohannis Scri-
„ ptoris de Keiſersperg. Deinde cum iſti baccalariandi facul-
„ tati fuerunt praeſentati, Iohannes Hüninger alias Peratoris
„ de Pforczem baccalarius Wiennenſis ad conſortium Bacca-
„ lariorum fuit aſſumptus. Similiter & Vlricus Sailer de Ehin-
„ gen, baccalarius Erfordienſis. „

Et ad an. 1463. " Item in alia congregatione, quae erat al-
„ tera Innocentum ſubſcripti Magiſtri in temptatores magiſtran-
„ dorum per facultatem erant electi, Mag. Conradus de Schorn-
„ dorff,

„ dorff, Mag. Rudolffus Raſſer de Cappeln, Mag. Adam Rie-
„ der de Gamundia, & Mag. Paulus Graff de Friburgo. Et ſub-
„ ſcripti Baccalarii ſe praeſentarunt coram facultate, Georgius
„ Schid, Iohannes Refflin de Wila, Iohannes Huninger de
„ Pforczem, *Iohannes Geyler de Keyſersperg*, Iodocus Vtilin
„ de Marpach, Michael Hann de Calw, Hugo de Vlma, An-
„ dreas Silberer de Wila, inter quos primi duo fuerunt retar-
„ dati, videlicet Georius Schid & Iohannes de Wila propter
„ certos exceſſus & etiam defectus, quos habuerunt in lectioni-
„ bus & exercitiis & aliis actibus ſcholaſticis; Et alii ſex ad
„ temptamen admiſſi, & duo ex eis ſcilicet *Iohannes Geyler de*
„ *Keyſersperg*, & Iohannes Huninger de Pforczen iurarunt poſt
„ promotionem eorum non velle deferre per duos integros an-
„ nos immediate ſequentes circulos in golleriis aut manicis; ne-
„ que calceos roſtratos, & hoc in poenam, quam antea detule-
„ runt. Et ex praedictis ſex ad temptamen admiſſi, tres fuerunt
„ refutati, & pro tunc minus idonei ad gradum iſtum reperti ſcili-
„ cet Iohannes Huninger de Pforczen, Iodocus Vtilin de Marpach
„ & Hugo de Vlma, reliqui vero tres in temptamine & examine
„ ſufficientes fuerunt iudicati, & per Decanum pro tempore publi-
„ ce in eccleſia beatae Mariae Virginis licentiati, & ordine ſub-
„ ſcripto locati: *Iohannes Geiler de Keiſersperg* determinauit
„ ſub Magiſtro Kiliano tunc temporis Decano. Michael Heim
„ de Calw, Andreas Silberer de Wila determinauit ſub Magi-
„ ſtro Henrico de Stetten. Item in alia congregatione, quae erat
„ tertia Februarii (an. 1464.) licentiati fuerunt per examinatores
„ praeſentati & ad recipiendum inſignia magiſtralia admiſſi. „

Ad an. 1464. " Sub Decanatu Magiſtri Conradi Stirtzel
„ 17. April. *Magiſter Ioan. de Keyſersperg* petiuit admitti ad
„ conſilium, ſed non fuit aſſumptus, quia non compleuit annum
„ regendo hic in facultate. „

Ad an. 1465. " Sub Decanatu Magiſtri Vdalr. Freuel vl-
„ timo Auguſt. *Magiſter Ioan. Geyler* legendam accepit primam
„ partem Alex. „

Ad

Ad an. 1465. " Sub Decanatu Magiſtri Iohan. Kugler in die „ Innocentum *Magiſter Iohan. Keiſersperg* petiuit recipi ad con„ ſilium facultatis, cui petitioni Facultas gratioſe annuit,& ipſum „ ad conſilium aſſumi decreuit. „

Ad an. 1466. " Sub Decanatu Magiſtri Ioh. Kugler tertia „ feria poſt *Reminiſcere* inter temptatores examinandorum pro „ gradu Baccalariatus electus eſt *Magiſter Ioh. de Keyſersperg* „ &c. „

Ad an. 1466. " Sub Decanatu Magiſtri Iohan. Knapp 17. „ Iunii Henricus Graner de Conſtantia & Nicolaus Vogt de „ Waltzhut determinarunt ſub magiſtro *Iohan. Geyler de Key„ ſersperg.* „

Ad eundem an. " Sub eõdem Decanatu Dominica ante Ae„ gidii, quae fuit vltima Auguſti : Magiſtri receperunt libros „ ordinarios ad legendum, & *Magiſter Johan. Geyler de Key„ ſersperg* accepit libros de anima ad legendum. „

Ad an. 1467. " Sub Decanatu Magiſtri Rudolffi Raſſer fe„ ria ſexta poſt *Inuocauit* inter examinatores Baccalariorum „ conſtitutus *Ioh. Keyſersperg &c.* „ Ad eund. an. " In vigi„ lia Philippi & Iacobi habita fuit congregatio facultatis, in qua „ dominus Decanus reſignauit officium Decanatus, & electus „ fuit magiſter Fridolinus in nouum Decanum in ſua abſentia, „ & duo noui conſiliarii fuerunt illi deputati, videlicet Mag. „ Georius Hetzel, & *Iohannes Keyſersperg*, quia antiquus De„ canus non potuit vnus eſſe conſiliariorum propter alia nego„ tia ſua &c. „ Quod mox repetitum legimus:

Ad an. 1467. " Pridie Cal. Mai. qua ſanctorum Philippi & „ Iacobi apoſtolorum vigilia habebatur in Decanum facultatis ar„ tium M. Fridolinus de Lentzburg pro tunc abſens electus fuit, „ ei quoque in ſuos conſiliarios coelecti erant Mag. Georius He„ tzel de Rutlingen & *Mag. Ioh. Keyſersperg.* „

Ad an. 1467. " Sub Decanatu M. Fridol. de Lentzburg in „ die Aug. omnes Magiſtri de facultate artium in vnum congrega„ ti erant,ſingulique declararunt pro tunc ſe velle eligere libros le-

„ gen-

„ gendos; ſic *Iohan. Geyler de Keyſersperg* legit libros prior. cum „ primo, ſecundo, quarto meteor. „

Ad an. 1467. " Sub Decanatu Magiſtri Georii Hetzel de „ Wyſenſteig vltima Octobris inter temptatores ad gradum ma„ giſterii fuit *Magiſter Iohan. Keyſersperg* &c. „

Ad eund. an. eadem die " Sub eodem Decanatu Mag. Iacob. „ de Lor recepit inſignia magiſterialia ſub *Mag. Ioh. Keyſers„ perg* &c. „

Ad an. 1468. " Sub eodem Decanatu in angaria Cine„ rum inter temptatores pro baccalariandis fuit *Mag. Ioh. Key„ ſersperg* &c. „

Ad eund. an. " Sub Decanatu Mag. Ad. Rieder de Gamun„ dia die decollationis Ioan. Baptiſtae magiſtris ſequentibus pro „ hoc anno non placuit legere & recipere ordinarias, Mag. Geo„ rio Hetzel, *Mag. Iohan. Keiſersperg* &c. „

" Ad eund. an. & Decanatum die Mauricii inter temptato„ res examinandorum pro gradu Baccalariatus electus & de„ putatus eſt *Ioh. Keiſersperg* &c. Praeterea ipſa die Hierony„ mi examinatorum vnus videlicet Rudolfus de Renchen elegit „ *Mag. Ioh. Keiſersperg* &c. ſub quo determinauit. „

Ad. an. 1469. " Vltima die Octobris venerandus vir *Ma„ giſter Ioh. de Keyſersperg* in Decanum facultatis artium electus „ eſt, qui iuxta noua ſtatuta iurauit. „

Ad an. 1470. " Feria ſecunda ante Valentini *Ioh. Keiſers„ perg* abſolutus eſt a Decanatu, quem ſecutus eſt Mag. Hie„ ron. de Baden. „ Add. *matric. facult. art.* membran. antiq.

„ Exinde mox ſacris initiari curauit. Et cum ſa„ cerdotem nil magis deceat, quam ſacrarum peritia li„ terarum, ne myſteriorum inſcius a plebeio nihil dif„ ferat, *Baſileam* venit, theologiae operam daturus, vbi „ cum fere quinquennium ſtudiis ſacris impendiſſet, ad „ doctorale eſt culmen euectus. Vtinam atque vtinam „ noſtro aeuo ſacerdotes nonnulli literis operam na„ uarent, ne diuinarum & humanarum iuxta igna-

„ ri,

„ ri, asino apud Gabriam mythologum sacra deferen-
„ ti, eamque ob rem a praetereuntibus honore affe-
„ cto, persimiles existerent. Sed quid Aethiopem la-
„ uo?

" Cum iam *Geilerus*, nouellus doctor theologiae
„ consultissimus haberetur, & esset, *Friburgum* est
„ accitus, vbi viri probitas antea omnibus erat co-
„ gnita, atque Christianarum literarum publicus in-
„ terpres constitutus.

In *actis acad.* haec de eodem legimus: Ad an. 1476. diem 17. Aprilis. " Habita congregatione tractabatur articulus se-
„ quens: ad audiendum dominos Consules huius oppidi aliquid
„ proponere volentes, & ad deliberandum, quid expediat. Pe-
„ tiuerunt ciues, vt dominus Doctor *Mag. Iohannes de Keysers-*
„ *perg* acceptetur in lectorem sacrae theologiae. Conclusit Vni-
„ uersitas, si tantum habere posset in redditibus Vniuersitatis,
„ vt illi sexaginta floreni annuatim pro stipendio darentur, con-
„ tenta est ipsum recipere, & ita addixit ciuibus. „

Ad eiusd. an. diem 26. Aprilis. " Congregatione habita con-
„ cludebantur articuli subscripti. — — Ad audiendum defide-
„ rium ciuium ex parte census quatuor florenorum & quatuor
„ solidorum annuatim soluendorum per Vniuersitatem de domo
„ domini Doctoris nouiter suscepti in lectorem, videlicet *Magi-*
„ *stri Iohannis de Keisersperg*. Annuit Vniuersitas, vt fiat. Et
„ etiam ex parte literae dandae super stipendio Magistri Iohan-
„ nis de Schorndorf, concluſum est, vt aequalis reddatur Ma-
„ gistro Iohanni de Zurzach, & illud inferatur libro Actorum
„ &c. „

In *matricula facult. theolog.* antiquiss. haec de illo scripta sunt: Ad an. 1476. die 19. mensis April. " Receptus est ad
„ consilium facultatis theologicae egregius vir, *Mag. Iohannes*
„ *Geiler de Keisersperg*, sacrae theologiae professor eximius, a
„ doctore *Ioan. Pfeffer de Widenberg* pro tunc Decano eiusdem
„ facultatis. „

Ad

Ad eiusd. an. diem vero 20. Maii. " *Mag. Nicolaus Mate* „ de Michelſtat, theologiae doctor ad conſilium receptus fuit, „ qui anno 1474. fuerat aſſumptus in legentem in theologia, ſed „ & *Iohannes Keiſersperg* fuit aſſumptus ad legendum in theo- „ logia anno 1476. qui etiam vltima die Octobris anni prae- „ ſcripti in Vniuerſitatis Rectorem fuit electus. „

Et idem in *actis acad.* " Vltima die menſis Octobris anni „ Domini 1476. facta conuocatione ſub debito praeſtiti iuramen- „ ti electus eſt in Rectorem Vniuerſitatis *Magiſter Iohannes Gei-* „ *ler de Keiſersperg*, ſacrae theologiae profeſſor. „ Add. *matric. rect. membr.* antiquiſſ. & paullo ante in recenſ. rect. acad. Albert. p. 3.

" Nec illic anno longius manſit, iam *Herbipolim*, „ quorundam ciuium perſuaſione ductus, quibus in „ Thermis Marchionianis e ſacro pulpito declamans, „ impendio placuerat, futurus concionator perrexit. „ Quam vero gratus in ea vrbe cunctis extiterit, id „ ſubindicat, quod ducentos aureos, donec ſacer- „ dotio opulentiori dotaretur, ex conditione ſingu- „ lis quibusque annis erat recepturus.

" Sed dum Baſileam pro aduehendis, quos illic re- „ liquerat, libris petit, a *Petro Schotto* Argentoratenſi „ ſenatore, viro tam graui, quam prudenti, rogatus eſt „ enixe admodum, vt ſi vſpiam dominici verbi enar- „ randi prouinciam ſubire vellet, *Argentorati* id age- „ ret, ſe daturum operam, ne digna laborum merce- „ de careret. Ad haec, hortari hominem, vt ſug- „ geſtum inſcenderet, populoque ſui periculum face- „ ret, praeterea aſſeuerare, cum patriae ſecundum „ parentes omnia debeamus, eo illud maxime faci- „ endum eſſe loco, qui Alſatiae ſit caput. Id au- „ tem temporis ex Argentoratenſibus primatibus non- „ nulli, felicibus Petri Schotti auſpiciis, concionа- „ torem decreuerant conſtituere, qui ſolus huic offi-

„ cio

„ cio praeeſſet, ne religioſorum fratrum (qui alter-
„ nis in aede maiori declamitabant) varietate popu-
„ lus confunderetur potius, quam profectum capeſſe-
„ ret. At ſacerdotium, quo prouideri poſſet, aliud
„ non occurrebat, quam quod ſacerdotis eſt epiſco-
„ palis miniſtri, quem vulgus capellanum epiſcopi
„ vocitat.

„ Schottus itaque *Roberto* Antiſtiti, duriſſimo exa-
„ ctori, XXX. aureos pro eo ſacerdotio ſub conditi-
„ one perpetuae deinceps ad id officium proprietatis,
„ de ſuo quotannis exoluit, vnde fertur quingentos
„ in eam rem aureos impendiſſe.

„ Verum Herbipolenſes longam doctoris abſenti-
„ am aegre ferentes, malique aliquid amantiſſimo viro
„ accidiſſe ſuſpicantes, nuncium miſerunt Argento-
„ ratum, qui haud vano conſilio tam diu retentus
„ eſt, donec alter poſt hunc morae cauſam remque
„ omnem inueſtigaturus, aduenisſet, ſed interim pa-
„ rato ſacerdotio, lecta domo, neceſſariisque id ge-
„ nus aliis diſpoſitis, concionator aſſenſu canonico-
„ rum accedente, conſtituitur, remiſſique ſunt Her-
„ bipolim tabellarii cum literis, non ſine iuſto negle-
„ cti temporis ſalario.

„ Aperuimus iam ſatis ſuperque, quo pacto *Ioan.*
„ *Geilerus*, Argentoratenſis concionator euaſerit.
„ Nunc qualem ſe in reliqua vita geſſerit, paucis de-
„ clarabimus. Non minus exemplo quam doctrina
„ monſtrabilis, populum ſibi creditum annis XXXIII.
„ fideliter continenterque docuit, nemini vnquam
„ adulatus. Quin primores eccleſiaſticos, qui digni-
„ tatibus magnisque plurium ſacerdotiorum cenſibus
„ pollent, ſed his abutuntur, aut meretriculas fouen-
„ tes, aut ventrem pro Deo ſtatuentes, grauiter in-
„ ſectabatur.

„ Tem-

„ Tempus autem omne, cuius ſumptus (Theo-
„ phraſto autore) pretioſiſſimus eſt, ita diſſecuit,
„ aut enim contemplabatur, aut agebat, aut quieſ-
„ cebat. Ocium vt nocentiſſimam animi peſtem,
„ vſque adeo vitabat, vt ſomno excitatus e lecto
„ quoque ſtatim exiliret. Paſſionem ſuper benedicti
„ ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti, ſacrificaturus animo
„ prius verſabat, habebat ad hoc pium meditationis
„ exercitium, adiutrices chartas, in quibus cruci-
„ fixi Chriſti figura depicta erat, in angulis affixas.

„ Peragebat ſacrificium in aede Virginum Veſtali-
„ um, quas *Poenitentes* vocant, has, cum luxu &
„ deliciis diffluerent, nec pudicitia ſic tuta ſatis vi-
„ deretur, ſub arctiorem viuendi regulam redegit,
„ non tamen deerant, qui aut amiſſione lucri, aut dae-
„ monico forſan oeſtro perciti, ſanctam obſeruatio-
„ nis inſtitutionem praepedire moliti ſint, ſed horum
„ conatus fauente Deo ſua prudentia facile ſuperauit.

„ His etiam ſacratis Deo virginibus, *Humbertum*
„ *de virtutibus* digniſſimis ſermonibus explicauit,
„ quos multo labore eiusdem monaſterii ſacerdos
„ maxima collegit, viuentique adhuc autori recogno-
„ ſcendos tradidit. Prodibunt hi prope diem Schü-
„ reriano praelo excuſi. Tanta vero magnanimitate
„ ſui ipſius conſcius, humanam gloriam contempſit,
„ vt ſuarum lucubrationum nihil viuus ederet, cum
„ tamen id per alios fieri ſciret, non approbare, ſed
„ acquieſcere videbatur. *Fragmenta paſſionis*, *Ser-*
„ *mones in dominicam precem*, cum *ſpeculo ſtultorum*
„ & libelli alii vernaculae linguae in publicam exie-
„ runt. At *nauis ſapientum*, & de *morte* opus, ac
„ *poenitentum nauis* altera latere adhuc dicuntur.

„ Quoties declamaturus erat, dicenda prius ad
„ verbum domi ſcribebat, ſed ſtilo extemporario,

„ & ob id incultiori, qualem Theologos aetate ſu-
„ periori fere omnes ſeruaſſe videmus. Bibliothecam
„ habuit omnis generis librorum refertiſſimam,
„ quam ad ſucceſſores tranſire pientiſſime voluit. Ibi
„ neque poetis, neque hiſtoricis ſua loculamenta de-
„ erant, maior tamen eorum numerus erat, qui rem
„ theologicam ſuis ſcriptis illuſtrarunt. Pauperes
„ atque egeſtoſos maxima ſemper liberalitate fouit.
„ Hinc proiectitiis infantulis cotidie fere aliquid da-
„ bat, vidiſſes (vera loquor) innumeram illi qua-
„ cunque tranſiret circumfuſam multitudinem, quae
„ ſupplici voce patroni opem imploraret. Nemi-
„ nem vnquam ſine munere paſſus eſt abire, quic-
„ quid enim ex ſacerdotii cenſu vltra vitae neceſſaria
„ ſupererat, id omne in vſus pauperum erogabat.
„ Hoſpitalitatem quoque in peregre aduectos ſimili
„ ſtudio exercuit.

„ Eruditos ac probitate conſpicuos vehementer
„ dilexit, & inter hos vnice quidem *Iacobum Vim-*
„ *phelingium* municipem meum, quo vrbem Seleſtati-
„ nam doctiorem tuliſſe vix credam, etſi *Hugone*, qui
„ in ſententias luculenta commentaria edidit, ac *Io-*
„ *anne* altero qui in ethicen Ariſtotelicam non ſper-
„ nenda annotamenta conſcripſit, inſignis exiſtat;
„ hunc, inquam, oculis chariorem habuit, cum hoc de
„ ſublimibus rebus diſſertare conſueuerat. *Thomam*
„ *Volphium iuniorem* (cuius morte literae quoque Ar-
„ gentorati ſunt intermortuae) muneribus eſt ſaepiuſ-
„ cule proſequutus. *) *Sebaſtianum Brantum* lure-
„ conſultum, Baſileae degentem, Argentoratum pro-
„ mouit. Cartuſios atque eos Coenobitas, qui de fa-

„ milia

*) Epitaphium Thomae Wolphii iunioris, decretorum doctoris conditum a *Beato Rhenano* Seleſtatino.

D. O.

„ milia ſunt diui Ioannis Hieroſolymitani, religionis
„ obſeruantiſſimi, frequenter viſitauit.

„ Ob ſummam vero eruditionem cum vitae ſancti-
„ monia copulatam, ab inuictiſſimo Imp. Caeſare Ma-
„ ximiliano beneuolentia haud vulgari dilectus eſt;
„ hunc interdum ad ſe accerſire, accerſitum non tam
„ comiter quam familiariter compellare ſolitus erat:
„ huius etiam in magnis rebus conſilium non parui
„ aeſtimabat. Sacratiſſimo Caeſari praecepta quaedam
„ collegit, ad quae ſe rex componere debeat, vt
„ ſuis vtilitatem, ſibi vero gloriam pariat. Subinde
„ dictitabat, bonae conſcientiae eſſe Maximilianum
„ Aug. iuſtitiae ac pacis literarumque amantiſſimum.
„ Et reuera principes omnes longo poſt ſe interuallo
„ Maximilianus relinquit; neque Germanis vnquam
„ maior victoriarum ſpes data fuit, ac ſub hoc cle-
„ mentiſſimo potentiſſimoque Caeſare.

„ Sed vt, vnde digreſſi ſumus, reuertamur, neutiquam ſilentio inuoluendum eſt, quod adoleſcentulos quatuor, qui vexilla geſtantes, ſacramentum eucharistiae reuerendiſſime comitarentur, ex collecticia pecunia, cui bonam partem adiecerat, primus inſtituit.

D. O. M.
Thomae Volphio iuniori pontificii iuris perito
Priſcae elegantiae facundiaeque
Studioſiſſimo.
Quem tam immatura quam ſubitaria morte
Romae ſublatum
Et Quirites & Germani fleuere amici B. M.
Poſuerunt.
Vixit ann. XXXIII. Menſ. IX.
Obiit an. ſalutis. M. D. IX.

Iac. Wimphelingius hoc diſtichon in Thom. Wolphium iun. decret. doctorem, Romae immatura morte raptum, ſcripſit:

Argentina tibi vitam, dat Roma ſepulchrum.
Vix poteras naſci clarius, atque mori.

„ Fuit ſtatura procera, capillo criſpo, facie macilenta, ac corpore gracili, ſed ſalubri, & renum „ dolore excepto, nullis aegritudinibus obnoxio. Bis „ in die comedebat, vini paullo appetentior, magna tamen eſt ſemper abſtinentia vſus, vt vel ſacrum quadrageſimae tempus quotidiano ieiunio „ tranſigeret. Anteaquam autem eo morbo corriperetur, qui ei fatalis fuit, ab Auguſtana quadam „ probatae vitae puella (nullo haec extrario alimento veſcitur) per literas de imminente ſibi morte „ eſt certior factus: qua monitione nihil conſternatus, diſſolui cupiit, & eſſe cum Chriſto. Augeſcente tandem ob tumorem aegritudine, membraque vitalia ſenſim enecante, naturae conceſſit decimo „ Martii die, paullo poſt meridiem, Anno Salutis. „ M. D. X.

„ Corpus eius ſequenti luce eſt celebri pompa elatum, atque iuxta ſuggeſtum illum coelatura imagunculisque affabre ſculptis ornatiſſimum terrae „ mandatum. Exequias eius ſacerdotes quamplurimi „ celebrarunt, multorum ciuium atque etiam ſenatus totius praeſentia honoratas. Compoſui ego mox „ epitaphium in viri ſanctiſſimi memoriam. Quod vt „ a poſteris quoque cognoſcatur, hic ſubieci. „

Deo Trino & Vni.
Bene valeas, quisquis es
Ioanni Geilero Caeſaremontano
Theologiae conſultiſſimo.
Qui Pericle eloquentior
Socrate continentior
Numaque religioſior

Vitae

Vitae ſanctimonia & ſacris
Concionibus Argentorat.
Populum
Ann. XXXIII. non ſine
Magno profectu
Erudiuit.
Nemini vnquam aſſentatus.
Pauperes patrio affectu fouit.
Bonos ac doctos miro ſtudio
Dilexit.
Argentorat. inclyta Respublica
Aeterno decori & monimento
Poſuit
Vixit ann. LXIIII. menſ. XI. d. XXIIII.
Obiit totius Alſatiae lachrymis
Defletus.
Sub Maximiliano Aug. a quo ob
Vitae integritatem plurimum
Amatus eſt. An. Gratiae. M. D. X.
Sext. Id. Martias.
Proh quam recti exempli
Homo erat.
Sed orta cadunt. *)

 " Spera-

*) Epitaphium aliud *Io. Geilero Keiſersbergio* poſuit celeberrima *Commenda Ord. S. Iohannis Hieroſolymitani* viridis Inſulae Argentorati:

Ioannt Geiler Keiſerspergio theologo integerrimo, qui annos ſupra XXX. Chriſti legem Argentinenſibus exemplo &

„ Sperabam autem hoc, qualecunque eſt, epitaphi-
„ um in ſaxo inciſum iri, ſed nihil cum fidibus gra-
„ culo, nihil cum amaracino ſui, vt eſt in veteri
„ prouerbio. Literatores quidam ſemidocti, barbaris
„ notis barbarorum epigramma lapidi ſepulchrali cir-
„ cumſculpi curarunt. Hi ſunt, qui literas Romanas
„ maiusculas, Hebraeas aut Aegyptias eſſe cauillantur.
„ Verum pudeat eos, qui Latinum ſermonem ſe cal-
„ lere credunt, literas non agnoſcere, quibus omnis
„ aetas vſa eſt, & ſacri adhuc libri in templis con-
„ ſcripti viſuntur. Sed breui haec falſa opinio abo-
„ lebitur, cum ſe literaria iuuentus omnis ad priſcam
„ elegan-

& ſermone conſtantiſſime patefecit, vt immortalis ſit eius, pro maximis ſuis meritis, memoria, huius loci commentator & fratres hoc ſaxum ſummo cum fauore poſuere. Obiit decima Martii anno Domini M. D. X.

Aliud inſuper extat epitaphium in Eccleſia Cathedrali Argent. ad latus prioris (quod anno 1633. ex inſula viridi illuc translatum eſt) hoc tetraſticho expreſſum:

Quem merito defles vrbs Argentina, Iohannes
Geiler, monte quidem Caeſaris eſt genitus.
Sede ſub hac recubat, quam rexit praeco tonantis
Per ſex luſtra docens verba ſalutifera.

Vid. *Io. Nic. Weislinger* armament. Cathol. Bibl. Commend. Argent. S. Ioan. Hieroſol. p. 284. Argent. 1749. f.

Addimus epitaphium *Ioannis Geileri ex Keiſersperg* ſacrae paginae doctoris, & Argentorati quondam concionatoris excellentiſſimi per *Ioannem Botzheim* D. D. eccleſiae cathedralis Conſtant. canonicum: quod legitur ſubiunctum Steph. Hoeſt theol. Heidelberg. mod. praed. Argent. 1513. 4.

Keiſersperge cubant tua molliter oſſa Ioannes,
Pax animae, haec dicas, quisque viator eas
Doctorum columen, cleri decus & tuba Chriſti
Miranda, & recti ſidus amator erat.
Quod docuit, fecit: res eſt haec coelica, nobis
Neſcio poſteritas ſi dabit vlla parem.
Magna ſalus patriae, per ſex prope luſtra docendo
Extitit. Aeterno gaudeat ergo throno.

„ elegantiam, repudiatis grammatiſtarum deliramen-
„ tis, feliciter componat.

„ Tetigi iam, vt arbitor, breui relatione, quaecun-
„ que ad *Geileri* vitam cognoſcendam neceſſaria, ac
„ ſcitu digniora viſa ſunt: haud inficias eo, multa
„ me omiſiſſe. Sed quis paucis innumera complecti
„ poſſet? Adiuuit nos in hac re partim *Gangoly-*
„ *phus Lucelſteinus* religioſus ſacerdos, qui viro huic
„ multis annis fideliter miniſtrauit, partim Kalenda-
„ rium quoddam antiquum, in quo varia diligenter
„ ſignata comperi. Memini me, cum id perluſtrarem,
„ & aliqua diſquirere coepiſſem, circa diem natiui-
„ tatis e regione ſcriptum legere *dies calamitatis*. O
„ bracteatam & Pythio oraculo veriorem ſententiam!
„ Vita enim noſtra bullae inſtar cito euaneſcit, ae-
„ rumnarum ac moleſtiae pleniſſima, vt ſit tam ve-
„ re, quam eleganter a Pindaro proditum, vitam eſ-
„ ſe vmbram ſomnii. Eſt praeterea quaſi quaedam
„ malorum Ilias, fragilis, inconſtans, fluxa, & mo-
„ mento caduca. Quis igitur mentis compos eam ca-
„ lamitatis, quam felicitatis nomen, potius mereri ne-
„ gabit? Quod ſi ob amicum miſeriis, quibus oppreſ-
„ ſus erat, ſolutum liberatumque gaudere ſolemus,
„ minime de obitu *Ioannis Geileri* triſtandum erit:
„ cum is poſt multiiugos labores, temporariam hanc
„ vitam cum aeterna commutans, mundum lique-
„ rit, beatorum ſortem (vt ſperamus) aſſequutus. „

De libris, quos *Keiſersbergius* ſcripſerit, acturus *Petrus Wickgram* theologiae doctor, & illius ex ſorore nepos in dedicat. ſermon. & var. tract. an. 1518. ad Albertum praepoſitum Eluacenſem haec in medium profert: " Proinde quo etiam pa-
„ rum eruditis fiat ſatis: non grauabor breuem indubitatorum ope-
„ rum *Keiſerspergii* catalogum contexere, ne quispiam pſeudo ti-
„ tulis deluſus: ſubditicium ac ementitum opus pro ſincero poſt-

„ hac fit lecturus. *Peregrinus* Latine ac Germanice editus ve-
„ nam ſapit *Keiſerspergii:* ſic *oratio dominica*, & *paſſio* ſi La-
„ tialiter legas, ſin patrio in ſermone noſtro, nil eſt, quod in-
„ cultius ſit atque horreat magis, quandoquidem inimicus qui-
„ dem homo (vt meminit parabola euangelica) agrum bono ſemi-
„ ne a patrefamilias conſperſum foede contaminauit colluuie ſuae
„ peſtiferae zizaniae: id quod etiam in humanis degente auun-
„ culo meo improbus quidam ſycophanta & ſcelere notior, quam
„ vt a me indicari, aut debeat, aut poſſit, agere iam olim ad-
„ ortus eſt. Iocos enim ille quosdam feſtiuos ac mire iucun-
„ dos, quibus *Keiſerspergius* inter declamandum ad plebem gra-
„ uitatem diuini oraculi egregie ac ſummo artificio temperauerat:
„ bono cuidam viro clanculum ſuffuratus exſcripſit: atrumque
„ ibi ſimul virus venenato ore in eccleſiaſticos & monaſticae pro-
„ feſſionis viros euomuit: deinde chalcographis diuulganda per
„ orbem ſub *Keiſerspergii* nomine publicitus expoſuit. Qua ex
„ re vir ille innocentiſſimus, & in nullius iniuriam aut contume-
„ liam vnquam propenſus ita indoluit, vt quanquam vehemen-
„ ter ad patientiam eſſet compoſitus, tamen ſic incandeſcere vi-
„ ſus eſt, vt alias nunquam. Denique ſi mulctam (aiebat) *illi*,
„ in quos acrius peccatum eſt, condonarunt: quid nos pro mi-
„ nori offenſa exigemus: quamuis non videam, quid homini poſ-
„ ſit accidere moleſtius, quam ſi in mille & eo amplius libris
„ bona de ſe opinio toties & apud tantam lectorum turbam lae-
„ datur: cum longe grauius ſit famae, quam rerum furtim abla-
„ tarum diſpendium. Non minori dehinc ignominia auunculum
„ meum affecit loripes quidam Iudaeus baptiſmate lotus: cuius
„ habitum & profeſſionem ſubticeo (*Io. Pauli, Ord. S. Franc.*) ne
„ pari inſtituto fratres acerbius in ſe aliquid dictum putent, is ci-
„ tra vllum ingenii aut doctrinae adminiculum, auditas ex ore
„ *Keiſerspergii* explanationes in ſacra euangelia, domum regreſſus,
„ coepit ſuas nugas, & mera deliramenta, cum memoriae parum
„ fideret, ſimul cum iis, quae audierat, coaceruare: vnde dictu mi-
„ rum, quam tortuoſa & nuſquam ſibi cohaerens compoſitio co-

„ acta

„ acta ſit : haud aliter quam (vt Flaccus ait) *humano capiti*
„ *ceruicem pictor equinam iungere ſi volet , & varias inducere*
„ *plumas.* Ceterum inconditum hoc monſtrum, & paſſim hians
„ commiſſura inſcriptione magnifica *Poſtillae Euangeliorum Kei-*
„ *ſerspergii* aere ingenti librariis veniit; atque in maximam vi-
„ ri doctiſſimi iniuriam, iam tandem emerſit in lucem. De me
„ interea ſileo , quem verpus ille impudens totiens audiuit igno-
„ miniam hanc inſignem ab auunculo meo deprecantem. Ora-
„ ui hominem crebro , inſtiti, concitaui , rationem haberet Chri-
„ ſtiani viri, compresbyteri , commilitonis pugnae ſpiritualis ,
„ denique tam probatae vitae , cum ſumma eruditione coniun-
„ ctae. Sed ne aliud quidem iam effeci, quam qui ſurdo narrat
„ fabulam; adeo in nullam prorſus flecti poteſt partem durae cer-
„ uicis progenies. Eiusdem ferme, ſeu magis, furſuris eſt cum
„ poſtilla nugarum congeries: vulgo die *broſemlyn.* Sed ad ge-
„ nuinum foetum librorum viri celeberrimi redeo. *Tractatus*
„ *de diſpoſitione ad felicem mortem* , modo chalcographorum in-
„ curia non ſit deprauatus, *Keiſerspergium* redolet. *Nauicula*
„ item *ſalutis :* ſimul cum *naue ſtultifera : ouis errans : para-*
„ *diſus animae* ex *Humberti* tractatu de virtutibus in Germani-
„ cum ſermonem traducta *Geilerum* noſtrum ſpirat &c.

Quae igitur librorum iſtorum editiones in lucem prodierunt, atque plerumque nobis ad manus fuerunt, hae ſunt :

1. Comparatio auari ad porcum.

Epiſtola regis Angliae ad papam contra nimias exactiones regno intolerabiles, quodque ſacerdotia dignis perſonis conferenda ſint ad Dei gloriam ad diuini cultus augmentum, ſalutem animarum, ac totius regni profectum. *Ioannis Keiſerspergii* primi Argentinenſis eccleſiae concionatoris comparatio auari ad porcum conuenientiſſima. Sine loc. & an. 4. (*In Bibl. Acad. Argent.*)

2. ——— Oratio habita in ſynodo Argentinenſi 1482. fol. (*In Bibl. Argent. Ord. S. Ioan. Hieroſol.*)

Et eadem oratio vna cum aliis quibusdam opuſculis inſerta eſt *directorio ſtatuum* a Petro Attendorn bibliopol. Argent. 1489.

4. edito. (*In Bibl. Riegger.*) Et in Germanicum idioma translata eſt Argent. 1508. fol. (*In Bibl. Acad. Argent.*)

3. ——— *Io. Gerſonis* operum editio.

Io. Geileri Keiſersbergii ſtudio & cura prodierunt opera Iohannis Gerſonis tribus partibus collecta, ſed ſine loci & typographi mentione: vtut Argent. eadem edita fuiſſe, indiciis ſat luculentis comprobetur. *) *In fine I. partis:* Prima pars operum magiſtri Iohannis de Gerſon, ſacrarum literarum doctoris reſolutiſſimi, Chriſtianiſſimique, complectens tractatus, fidem ac poteſtatem eccleſiaſticam concernentes, finit feliciter, anno dominicae natiuitatis 1488. menſis vero Septembris idus quarto fol. *In fine II. partis:* Secunda pars operum D. Iohannis Gerſon doctoris Chriſtianiſſimi continens praecipue opuſcula ad mores accommodata, explicit feliciter, anno noſtrae ſalutis 1488. Nonas vero Iulii menſis quinto. fol. *In fine III. partis:* Finiunt opera Cancellarii Pariſienſis doctoris Chriſtianiſſimi Iohannis de Gerſon, quae vt frugem lectori vberrimam ferant, emendatiſſima lima caſtigata fuere Anno Domini 1488. Idus vero menſis Septembris octauo. fol. Recuſa eſt editio iſthaec ibid. 1489. 4to. 1494. Tomis III. fol. &c. (*quae omnes in Biblioth. Academ. Friburg.*) Acceſſit deinde quarta pars operum Iohannis Gerſonis prius non impreſſa. Ad lectorem hexaſtichon in opus quartum Gerſonis:

Quod fuit infectum tetra rubigine quondam
Mathias Schürer *claricauit opus.*

Iam

*) Quae operum Gerſonis Tomo I. praemiſſa eſt *compendioſa laus Iohannis de Gerſon*, nullum hic prae ſe fert auctorem: licet in poſterioribus editionibus, vti Argent. apud Ioan. Knoblouch 1514. a *Iac. Wimphelingio* adornata fol. haec inſcriptio legatur: *Iohannis de Gerſon Cancellarii Parrhiſienſis compendioſa laus: a Petro Schotto Argentoratenſi hortatu Iohannis Geileri Keiſerspergii illic concionatoris elucubrata.* Plura de Ioanne Gerſonio, vti & de illius operum editionibus qui ſcire deſideret, adeat velim *Henr. Wharton* app. ad *G. Caue* p. 104. *L. Ell. Dupin* nouv. bibl. des Aut. eccl. T. XX. p. 66. & in illius edit. Oper. Gerſon T. I. *C. Oudinum* diſſ. de Gerſonio in Comment. de ſcript. eccl. T. III. p. 2263. & alios complures.

Iam dudum e coecis dat bibliopola tenebris
Vimphelinge *opera, magne* Iacobe, *tua,*
Huc quicunque ſilum vult lector habere politum
Calcographi Flacci *non niſi nomen emat.*

In fine: Finit quarta pars operum Iohannis Gerſon: quae prius non fuere impreſſa: Iam vero prodeunt feliciter ex officina Martini Flacci iunioris Argent. exactiſſima Mathiae Schurer Sletſtatini conſobrini eius opera III. Cal. Martii anno 1502. f. vt de aliis taceamus. (*In Bibl. Acad. Friburg.* *)

4. ——— Poſtill ibid. 1491. per Mart. Schott fol. (*In Bibl. Argent. Ord. S. Ioannis Hieroſol.*

5. ——— Nauicula, ſiue ſpeculum fatuorum 1499. (*In Mich. Maittaire annal. typogr. T. I. P. II. p.* 708. *Amſtel.* 1733. 4.)

6. ——— Facetiae 1500. (*In Maittaire annal. typogr. loc. cit. p,* 742.) qui libellus, vt videtur, ab eiusdem *tropis* ſiue *ſalibus*, haud differt.

7. ——— Scommata: ſiue mutato titulo: tropi & facetiae.

Margarita facetiarum Alfonſi Aragonum regis Vafredicta: Prouerbia Sigismundi & Friderici tertii Rom. Imperatorum. Scommata *Io. Keiſersperg* concionatoris Argentinenſis. Marſilii Ficini Florentini de ſole opuſculum. Hermolai Barbari orationes. Facetiae Adelphinae. *In fine:* Impreſſum per honeſtum Iohannem Grüninger Anno noſtrae redemptionis 1508. Argent. 4. (*In Bibl. Acad. Friburg.*) Et ibid. 1509. 4.

Pluribus de hoc libello egit *Iac. Wilh. Blaufuſius* vermiſcht. Beytr. von ſelt. vnd merkwürd. Büch. II. B. p. 23.

8. Apologetica declaratio *Wymphelingii* in libellum ſuum de integritate: de eo, an S. Auguſtinus fuerit monachus.

*) Poſſidebat olim hoc exemplum editionis Gerſonianae *Ioan. Brisgoicus*, theologiae profeſſor celeberrimus, qui haec ad marginem P. IV. manu ſua adſcripſit: *Ioannes Calciatoris Brysgoicus dono habuit hunc librum a famatiſſimo viro Io. Keiſerspergio.*

nachus. Cum epiſtolio *Thomae Volphii* iunioris. *Keiſerspergii* epiſtola elegantiſſima de modo praedicandi paſſionem Domini. Porro *Wymphelingii* metrica. Argent. vt videtur, & quidem an. 1505. 4. (*In Bibl. Acad. Friburg. & in Riegger.*) *)

9. ——— Predigten Strasb. 1508. & 1510. cum figg. fol. (*In Bibl. Acad. Argent.*)

10. Fragmenta paſſionis Domini noſtri Ieſu Chriſti. A celeberrimo (diuini eloquii oratore) domino IOANNE GEILERO EX KEISERSPERG, theologo ſub typo placentae melleae praedicatae: Per *Iacobum Otherum* **) familiarem eius in hunc modum collecta. *In fine*: ex aedibus Mathiae Schurerii menſe Decembri anno 1508. 4. (*In Bibl. Acad. Friburg.*)

Subiuncta eſt haec epiſtola: " *Profundiſſimo Chriſtianae theo-*
„ *logiae Licentiato domino Iacobo Wimpfingio Schletſtatenſi,*
„ *Iacobus Otherus Spirenſis ſeſe officioſiſſime commendat.* Neſcio
„ virorum humaniſſime, ſi tuam erga me pietatem potius quam
„ diſciplinae eruditionem memorare debeam, adeo vtrisque com-
„ mendatus tibi videor. Neque enim ſingularis defuit diſcipli-
„ nae eruditio, neque pietatis feruor, tum ad otia fugienda ſan-
„ ctaeque conuerſationis veſtigia imitandum a te quam creberri-
„ me imitabar. Eandem quippe diſciplinam eſſe legem Dei ne-
„ mo ambigit: cuius Auguſtinus cap. VIII. libri ſecundi de or-
„ dine, duas afferit partes vitae ſcilicet & eruditionis. Hanc

„ pro-

*) In fronte adſcripſit, vt videtur, *Iac. Wimphelingius* haec verba: *D. Iohanni Calciatori theologo Brisgoico Friburgi,* Vid tab. aen. adiect.

**) An. 1510. vlt. Iulii rectore venerabili & egregio viro *Ioanne Sutoris de Zurzach* in vigilia Apoſtolorum Philippi & Iacobi in album academicum relatus eſt *Iacobus Otter* ex Spira clericus. In *matricula* magna facultatis theologicae inter *ſententiarios* & *formatos* theologiae habetur: ad an. 1515. 19. menſis Iunii. " Magiſter *Iacobus Otherus* principium „ fecit in primum ſententiarum Magiſtri Petri Longobardi, „ (Lombardi) & tum facultati, tum ſingulis regentibus „ eiusdem curauit ſatisfacere. „

„ procul dubio me comprehenſurum optas, huic inniti, huic im-
„ plicari, me denique totum ad illius amplexus dirigi velles.
„ Has quidem inſtigationes non minus charitatiuas quam ratio-
„ nales, & ſi pro viribus obſeruaturum me non dubites: nec
„ tamen ceſſas, quin iterum atque iterum, quod mente teneo,
„ factis oſtendam, ſtudeas adhortari: doctoris quoque *Keiſers-*
„ *bergii* ſermonum quiddam ſcriptis commendem vehementer
„ exoptes: ne videlicet tanti viri dicta penitus aboleri videan-
„ tur. Cogitanti ſiquidem mihi, quidnam celeberrimorum dog-
„ matum, ad condeſcendendum tibi deligerem; iſtuc tandem
„ libuit inducere animum: vt paſſionis Domini materiam a prae-
„ dicto doctore, concionatoreque celeberrimo, ſub typo placen-
„ tae melleae, populo ſatis abunde (more ſuo) adminiſtratam,
„ praeſenti complecterer opuſculo: motus nonnihil grauium quo-
„ rundam virorum aſſiduis perſuaſionibus, qui ob huiusce ma-
„ teriae abolitionem moleſtia non vulgari ſe conquerebantur aſſi-
„ ciendos: horum, inquam, tuaque praecipua grauitate fretus,
„ carptim doctoris memorialia proſequendo, fragmenta ſaltem
„ concionatae paſſionis modo ſubſequenti decerpſi: coactus quo-
„ que ob materiae prolixitatem opuſculum imperfectum relin-
„ quere; quod quidem, etſi grauium peritorumque conſpectui tra-
„ di videatur indignum; lectoribus tamen, ac tibi vnice ob au-
„ ctoris facundiam, nonnihil iucunditatis allaturum ſpero. Ma-
„ xime autem incipientibus, atque in diuini eloquii oratoria
„ nondum exercitatis, noſtrum reor opuſculum profuturum:
„ quibus & iter quaerendi facilius: & doctoris noſtri pateſcit
„ adminiſtrationis ordo. Haec itaque fragmenta inſcitia mea
„ hinc inde ex doctoribus collecta, benenolo animo, quousque
„ potiora videas, lectitare non dedigneris. Vale, ſisque eo, quo
„ ſemper erga me fuiſti animo. Ex Argent. 16. Calend. Ian.
„ 1508. „

" *Iacobus Wimpflingius Iac. Othero Nemeten. S.* Ego te
„ mi *Iacobe* a teneris annis tuis propter bonam indolem & ſtu-
„ dii feruorem admodum dilexi, nec te deſinam diligere, quam-

„ diu

„ diu in ſemita virtutum quam ſalubriter ingreſſus es , perſti-
„ teris, ad quod cum tuopte ingenio pronus ſis , magnum ta-
„ men adiumentum & optabile calcar praeſtat tua cum egregio
„ & praeſtanti doctore noſtro *Keiſerspergio* familiaritas atque
„ conuerſatio. Hunc ducem , hunc praeceptorem ſi imitatus
„ fueris , ad vitia nunquam te declinaturum formidato , nun-
„ quam mihi perſuadere potero , vt ingenii tui vires aut appe-
„ titum transferas ad carnis illecebras , ad ſola caduca fortu-
„ nae bona corrodenda , quod qui faciunt, mandatorum Dei &
„ dirae Chriſti paſſionis immemores , veluti ſalamandra perpe-
„ tuos ignes perferre poſſe videntur. Quid enim homo ratio-
„ ne vtens & gratus eſſe diuinis beneficiis deſiderans , non li-
„ benter agat , in quo ſe ſciat Domino Deo conditori , redem-
„ ptorique ſuo gratificaturum ? Aut quid non libens pro Deo
„ & iuſtitia ſuſtineat , quoties meminerit contemptus , oblocutio-
„ nes , vincula , verbera , ſputa & demum crucem , quam pro
„ nobis pientiſſimus Ieſus ab ingratis Iudaeis perpeſſus eſt. Pa-
„ rum forte mouet nonnullos Domini paſſio eius frugalitas, at-
„ que terrenarum rerum deſpicientia, quam nobis praedicauit,
„ & eius amatores beatos eſſe dixit. Crediderim, ſi aetate no-
„ ſtra Chriſtus ad terras deſcenderet , & paupertatem praedi-
„ cans, auaritiam arguerat , denuo ipſum a quibusdam virtu-
„ tum aemulis , litium & turpis quaeſtus ſautoribus cruci affi-
„ xum iri. E quorum coetu , quidam futilis & ſuperbus nu-
„ per dixit : Theologos ſacrarumque literarum cultores ad bacu-
„ lum mendicitatis eſſe redigendos. Theſaurizat ille, & a pau-
„ perrimis agricolis, qui vix lactis copiam pro infantibus habent,
„ omnem guttam inhumaniter emulget : ſed lento gradu Deus
„ vlciſcitur. Tu vero mi *Iacobe* rem vtilem & honeſtam, rem
„ Deo gratam, multisque deuotiſſimis religioſiſſimisque viris iu-
„ cundiſſimam efficies : ſi dominicae paſſionis articulos a *Kei-*
„ *ſerspergio* ante biennium praedicatos, & a te collectos cura-
„ bis in multorum manus exire : vt multi placentis illis ſpiri-
„ tualibus reficiantur, & ad quaslibet calamitates aequo animo

„ ſuſti-

„ ſuſtinendas habeant ſalutaria remedia, & contra carnis mun-
„ dique inſultus dulciſſimis illis exercitiis ſeſe tueantur. Vale
„ ex Friburgo 18. Ian. 1508. „

11. Celeberrimi ſacrarum litterarum doctoris IOANNIS GEILERI KEISERSPERGII Argentinenſium Concionatoris bene meriti, de oratione dominica ſermones: per *Iacobum Ottherum* Nemetenſem hac forma collecti. *In fine:* Finit de oratione dominica tractatulus fructuoſiſſimus. Mathias Schurerius Argentoraci emiſit 4. Calend. Iun. anno M. D. IX. 4to. *Iacobus Ottherus* inſcripſit opuſculum *Iod. Gallo* ex Rubeaco Chriſt. ſapientiae doct. S. S. Germani & Mauritii Spirae Canonico: *Io. Vigilio*, (*Wacker*) I. V. D. Cathedral. eccl. Vangionum Canonico. (*In Bibl. Acad. Friburg.*)

Et ibid. an. 1510. IV. Cal. Auguſti per Math. Schurerium 4to. (*In Bibl. Acad. Friburg.*)

12. Nauicula ſiue ſpeculum fatuorum praeſtantiſſimi ſacrarum literarum doctoris IOANNIS GEILER KEISERSPERGII Concionatoris Argentinenſis a *Iac. Otthero* collecta. Compendioſa vitae eiusdem deſcriptio per *Beatum Rhenanum* Seleſtatinum. *In fine:* Argentinae ex aedibus Schurerianis 1510. 4. (*In Bibl. Acad. Friburg.*)

Iacobus Ottherus inſcripſit III. Id. Febr. an. 1510. Argent. *Ioanni Wydel* ex Gersbach fratrum Ord. S. Benedicti in Schutterana eremo commorantium abbati.

Et ibid. 1511. 4. Atque ibid. 1513. 4. (*In Bibl. Acad. Friburg.*)

13. ——— Predigten von dem Berg des ſchauenden Lebens. Strasb. 1510. fol. (*In Bibl. Argent. Ord. S. Ioan. Hieroſol.*)

14. Schön Buch genannt der Seelen Paradiſz,

von

von wahren vnd vollkommenen Tugenden. Gepredigt zu den Reuern in Straſzburg von *Ioh. Geiler von Keiſersperg*, als man zalt nach der Geburt Chriſti vnſeres Herrn 1503. Geſchrieben von Schweſter *Suſanna Hörwartin*, von Augſpurg, Priorin des obgemelten Cloſters. fol. Straſzburg 1510. (*In Bibl. gent. Ord. S. Ioannis Hieroſolymit.*)

15. Das irrig Schaf ſagt von Kleinmütigkeit vnd Verzweiflung geprediget, vnd gedeutſcht durch den würdigen vnd hochgelerten Doctorem *Iohannem Geiler von Keiſersperg* mit ſampt den nachfolgenden Tractaten. Der helliſch Löw von böſer Anfechtung. Die Criſtenlich Künigin. Die Künigin von Saba iſt kummen vom End der Welt, zu hören die Weiſzheit Salomonis des Künigs. Matthei XII. Der dreieckecht Spiegel von den Gebotten. Von der Beicht vnd von der Kunſt des Wolſterbens. Der Eſchen Grüdel von den anfahenden Mönſchen in dem Gotsdienſt. Das Klappermaul von Hinderred. Der Troſtſpiegel wider vnuernünfftigs Trauren vmb die abgeſtorbnen Fründ. *In fine:* Geprediget vnd geteutſchet durch den würdigen vnd hochgelerten Doctorem *Iohannem Geiler von Keiſersperg*, Prediger des hohen Stifft zu Straſzburg. Vnd getruckt durch Magiſtrum Mathiam Schürer 4. an. vt videtur 1510. & viuo adhuc Keiſerspergio. (*In Bibl. Academ. Friburg.*) Idem liber Argent. 1514. fol. (*In Bibl. Acad. Argent.*)

16. ——— Der Granatapfel Augsp. 1510. fol. Predigten von den ſieben Hauptſünden oder Schwerdtern. Augsp. 1510. fol. Der Haas im Pfeffer Augsp. 1510. fol. (Quae editiones *in Bibl. Acad. Argent.*)

Alia laudatur editio: Das Buch Granatapfel. Im Latin genannt Malogranatus. helt in im gar vil vnd manig haylſam vnd ſüſſer Vnderweyſung vnd Ler,

den

den anhebenden, aufnemenden, vnd vollkommenen Menſchen, mit ſampt gayſtlicher Bedeutung des Aufsgangs der Künder Iſrael von Egypto. Item aine merkliche Vnderrichtung der gayſtlichen Spinnerin. Item etlich Predigen von dem Haaſen im Pfeffer. Vnd von ſieben Schwerdtern vnd Schayden, nach gayſtlicher Aufslegung. Straſzburg durch Ioh. Knoblouch 1511. in fol. (*In Bibl. Acad. Argent.*)

17. Nauicula poenitentiae per excellentiſſimum ſacrae paginae doctorem IOANNEM KEISERSPERGIVM Argentinenſium Concionatorem praedicata, a *Iacobo Otthero* collecta. *In fine:* Sermones quadrageſimales fructuoſiſſimi de nauicula poenitentiae, de reſtitutione ac coeleſti Hieroſolyma &c. diuinae paginae profeſſoris IOANNIS GEILER KEISERSPERGII in ſumma cathedralique Argentinenſium eccleſia quondam verbi Dei Concionatoris illuminatiſſimi. Ordinatione magiſtri Iohannis Othmar, locatis expenſis per circumſpectum virum Georgium Diemar ad Dei laudem & animarum ſalutem in Auguſta Vindelicorum feliciter ſunt impreſſi & finiti in hebdomada poſt natiuitatem beatiſſimae Virginis Mariae Anni Milleſimi quingenteſimi vndecimi. fol. (*In Bibl. Acad. Friburg.*) Et Argent. per Math. Schurerium 1512. 4. & 1513. 4. ibid. 1517. 1519. 4. (*In Bibl. Acad. Argent.*)

„ Exhortatorium carmen *Vrbani Riegeri* Philirani *) ad le„ ſtores candidos, vt egregium hoc opus *Ioannis Keiſerspergii*

*) Anno 1510. ſub decanatu *Io. Roſsnagel* in angaria pentecoſtes baccalarius artium renuntiatus, & quinto loco poſitus eſt *Vrbanus Rieger de Argent.* Ad marginem haec eſt adiecta notula: *Lutheri ſectator Regius.* Sed egregie deceptus videtur, quisquis ille fuerit, qui haec adſcripſerit, ſcilicet *Vrbanum Regium* (*König*) cum hoc noſtro *Vrbano Rieger* commutaturus.

„ Concionatoris olim Argentinenſium viri diuini potius quam „ humani ingenii, impenſe perluſtrent.

„ Sincere capitur qui religionis amore,
„ Haec legat exacti iam monumenta viri.
„ Doctor Ioannes, *Germanae gloria terrae,*
„ Iſta dedit, fidei firma columna ſacrae.
„ Nauiculam ſtruxit, placidum, qua attingere portum
„ Mortalis poterit per freta caeca cohors.
„ Virtutis ſpecimen diuini buccina verbi,
„ Inter theologos ſumma corona fuit.
„ Non ita coeleſti contorquet fulmen ab arce
„ Iuppiter, humanum quum ferit ille genus.
„ Nec quum concuſſo ſonuerunt cardine terrae:
„ Noxia diſtringit tam male corda pauor.
„ Non ſic terrifici miſerae tonitrua bombi
„ Vrbis ad excidium, dum ferus hoſtis adit.
„ Vt ſua proſtrauit populum tunc lingua trementem:
„ Spicula quum iecit crimen in omne ſua.
„ Terror erat magnus prauis, ſolator honeſtis,
„ Vnica pauperibus ſpes, ſalus atque pater.
„ Moribus, ingenio, tetrica grauitate probatus
„ Aetate & mira dexteritate pius.
„ Quantumuis fato ſoluantur cuncta rapaci:
„ Aeterno virtus tempore ſola viret.
„ Morte perit corpus, ſublimia ſcripta manebunt:
„ Militis emeriti fama perhennis erit. „

Sequitur deinde epiſtola *Iac. Ottheri:* " Venerabili viro do- „ mino *Georgio Reyſch* Patri ac Priori domus Carthuſianae pro- „ pe Friburgen. prouinciae Rhenanae Viſitatori digniſſimo, ſuo „ maiori ac domino obſeruando *Iacobus Ottherus* humillime ſeſe „ offert. Cum pater ampliſſime, varia illuminatiſſimi doctoris „ *Ioannis Keiſerspergii* inuenta in publicum emiſerim, ſingu- „ laque ſingulis atque probatis viris, prout moris eſt, dedicaue- „ rim: iamque poſtremum, quod poenitentiae nauiculam voci-

„ tauit,

„ tauit, per me vtcunque abſolutum ſit proditurum in lucem, „ id quod ego tibi digniſſime vir, tuas mecum virtutes reuol- „ uens nuncupo. Cui enim praeter te conferam meos labores, „ ſcio neminem, eos praeſertim, qui foetura ſunt domini mei „ olim *Ioannis Keiſerspergii*. Is quidem ob tuam integritatem, „ omnino religionem totam obſeruabat, ſolis Carthuſianis, & „ Ioannitarum Argentinenſ. proba conſuetudine, ſe otioſus dul- „ citer oblectabat, adeoque vitam ſecretiorem amauit, vt ſe- „ cum tacite deliberans, eremum ipſum, niſi a *Gabriele Biel*, & „ *Eggelingo* prohibitus, intraſſet. Conſulto quidem & vt confi- „ denter ſpero Dei nutu, propoſito licet ſalubri eſt ſubmotus, „ vt praeclarus ipſe plebis anteceſſor in via Domini praeiret. „ Accedit ad id quod tua humanitas, mortuo *Keiſerspergio*, to- „ tius Carthuſianorum ordinis merita participauit. Quare ob- „ ſeruandiſſime pater, hanc poenitentiae nauem tibi deditam ſu- „ ſcipito: atque pro otio doctas inuentiones, ſimilitudines ap- „ propriatas, & feruidum dicendi genus, pientiſſimi *Ioannis Kei-* „ *ſerspergii* concionatoris olim Argentinenſium legito; tuum- „ que diſcipulum, vt indulgens parens, pro innata conſuetudine „ amplectitor. Vale curſim. Ex Frib. 17. Cal. Dec. An. 1510. „

18. Troſtſpiegel von IOH. GEILER VON KEISERSPERG: Strasb. bey Ioh. Knoblouch 1511. fol. (*In Bibl. Argent. S. Ioan. Hieroſ.*)

19. ——— Chriſtenlich Bilgerſchaft zum ewigen Vatterland, fruchtbarlich angezeigt in Glychnuſs vnd Eigenſchafft eines wegfertigen Bilgers, der mit Flyſs vnd Ylent ſucht ſin zitlich Heymat. Baſel gedruckt durch Adam Petri von Langendorff 1512. des Monatz Iunii an den 15. Tag in fol. (*In Bibl. Acad. Argent.*)

20. ——— Alphabeth in XXIII. Predigten, Straſsb. 1512. fol. (*In Bibl. libr. rar. vniu. Io. Iac. Bauer T. I. p.* 226.) Et Argent. 1517. f. (*In Bibl. Acad. Arg.*)

21. ——— Schiff des Heils. Auf das allerkurzeſte hie vſsgeleget. Nach der Figur, die Doctor Iohannes von Eck gemacht hat zu Ingolſtat. Bewegt aufs den Predigen des würdigen Herren Doctor IOHANNES GEILER KEISERSPERG, etwan Predicant zu Straſsburg in dem Elſaſs. Gedruckt durch Iohannem Grüninger in Straſsburg vff ſant Bartholom. Abent. 1512. fol. (*In Bibl. Acad. Argent.*)

22. ——— über die vier Euangelia durchs Ior, ſamt dem Quadrageſimal vnd von etlichen Heyligen. Straſsb. 1512. in fol. (*In Bibl. libr. rarior. vniuerſ. Bauer. loc. cit.*)

23. ——— Predigten von der Himmelfahrt Mariae. Strasb. 1512. fol. (*In Bibl. Acad. Argent.*)

24. Peregrinus doctiſſimi ſacrae theologiae doctoris IOANNIS GEILER KEISERSPERGII Concionatoris Argent. celebratiſſimi a *Iacobo Otthero* diſcipulo ſuo congeſtus. *In fine:* Argentinae ex aedibus Mathiae Schurerii anno 1513. 4. (*In Bibl. Acad. Friburg.*)

" Praeſtantiſſimo viro domino *Ioanni Brisgoico* artium & ſacratiſſimae theologiae doctori, atque eiusdem ordinario profeſſori in Friburgenſi archigymnaſio, patrono ſuo bene merito, *Iacobus Ottherus* ſeſe commendat. Mos eſt eorum (clariſſime vir) qui librum aliquem in lucem edere volunt, vt ſibi ex optimis quibusque vnum aliquem primariae notae virum cuioſe perquirant, cui velut recentis foeturae propugnatori ſuum dedicent opus. Non abſimilis me ſollicitudo diſtrahit, vt opuſculum habeam doctiſſimi omnium atque integerrimi praeceptoris mei *Io. Keiſerspergii*, cui *Peregrino* nomen eſſe voluit, quod ego multis iam vigiliis atque impenſa opera in ordinem redegi, mendas paſſim exſcriptorum incuria commiſſas pro viribus expungens. Itaque e vinculis caput exerit, atque in libertatem ſine intermiſſione proclamat. Ego quando ſummum Chriſtianae reip. fructum inde prouenturum non ignoro, obluctari ne-

„ nolui, laxaui vincula, ne non in omnibus fideliſſimi praeceptoris
„ mei voto reſponderem: qui ſuas operas profecto omnes, lucubra-
„ tionesque eximias ad Chriſtianorum ſalutem velut in ſcopum
„ rectiſſime praefixit. Is diuini verbi tuba fuit vocaliſſima non
„ aures ſolum, ſed multorum pectora irrumpens, & diuinarum
„ litterarum quaſi oceanus, a quo ſaluberrima fluenta emanarunt.
„ Sed quid acta ago? Laus eius amplior eſt, quam vt modi-
„ cis perſtringatur verbis. Tu cum eius ſemper ſingularis ac
„ praecipuus amicus extiteris, non abſurdum fore duxi, vt prae
„ caeteris te deligerem, ad quem *Peregrinus* diuertat, atque
„ gratum hoſpitium impetret. Ad hanc dicaturam non parum
„ multa me inſtigarunt, inprimis tamen tua iſthaec in me bene-
„ uolentia vſque eo propenſa, vt quum ipſe celebri nomine vir
„ multiiuga quoque doctrinarum eruditione & habearis & ſis,
„ me tamen infimae ſortis hominem non modo non deſpicis,
„ verum etiam officiis ferme innumeris quotidie adobruis. Dein
„ ſtudii illius ratio, cui enim libellus ad mortalium peregrina-
„ tionem egregie conducibilis dignius, quam tibi inſcriberetur,
„ qui ſacras litteras non minus opere ſecteris, quam ore profi-
„ tearis. Poſtremo litterarum in te cultiſſima eruditio me mo-
„ uet, & (quod citra affentatorium fucum dixerim) variarum
„ ſententiarum admirabilis & profunda inueſtigatio, quae ſola
„ vanos inuidorum latratus (ſi qui ſunt futuri) compeſcere,
„ atque liuentes oculos perſtringere potuit. Praeterea non po-
„ teſt non eſſe tutiſſima haec lucubratiuncula ſub ſacramentario
„ coeleſtis philoſophiae aſſertore, qui nihil defendit, quod offen-
„ dat, nihil amat, quod detrimentoſum eſt ſaluti, nihil typis
„ informari patitur, quod non exactum eſt, & non vberrima
„ ſecum commoda lectoribus afferat. Denique durum mihi at-
„ que ingrati prorſus hominis eſſe videbatur, ſi alium huius li-
„ bri patronum quaeſiſſem: quandoquidem hoc vltimum forſitan
„ opus eſt, quod ex *Keiſerspergii* officina mea cura abſolutum
„ prodibit. Nulla etenim mihi iam librorum eius copia fit, quod
„ dolentiſſime fero. Eſt adhuc theſaurus inſignis ſuperſtes, qui

„ dominicam ecclesiam velut copiosissimis Aegyptiorum opibus „ pulchre locupletaret, si quispiam amore Christianae reipublicae „ perculsus, pro eius publicatione ex animo laboraret. Vti„ nam Deus optimus max. hanc mihi tamdiu vitam proroga„ ret, quoad hasce coelestes diuitias cum meorum consensu su„ periorum eruerem, & in vtilitatem concionatorum fideliter dis„ funderem. Sed vt redeam, vnde digressus sum, te in nuncu„ pando libello praeterire omnino non fuit consilium. Accipe „ itaque hoc munusculum hilari animo, quo nihil hac tempesta„ te preciosius donari a me potuit. Quod si meus tibi in colligen„ do labor probatus fuerit, tibi inquam tali ac tanto viro, non „ est quod aliorum aurita iudicia facile pertimescam, aliter ti„ bi patrono optime de me merito rem gratam facere non da„ tum est. Quicquid tamen id est, dii faxint, vt hoc pignus sit „ meae erga te obseruantiae perpetuum. Vale theologorum de„ cus atque vnica salus. Ex Friburgo M. D. XII. die X. Iunii.„

Est idem porro *Vrbanus Rieger* Philiranus, de quo paullo ante diximus, qui carmen huic editioni praemisit.

25. ——— Schiff der Poenitentz vnd Busswurckung, gepredigt in dem hohen Stifft, in vnser lieben Frawen Munster zu Strosburg, in Teutsch gewendt von Latin, aufs seiner aygnen Handschrift. &c. Gedruckt zu Augspurg von Manster Ioh. Otmar, mit zuthun vnd Hilf in Verlegung des erbern Iörgen Diemar vnd volbracht in der ersten Fastwoch 1514. in fol. (*In Bibl. Acad. Argent.*)

26. Sermones praestantissimi sacrarum literarum doctoris IOANNIS GAILERI KEYSERSBERGII concionatoris Argentinens. fructuosissimi de tempore & de sanctis. Nimirum de arbore humana, de XII. excellentiis arboris crucifixi, de XIII. fructibus Spiritus sancti, de XII. conditionibus mortis sub typo maioris villani arborum Caesaris: Dorfmeier, Holzmeier. De XIII. obsequiis mortuis impendendis, quae in

fer-

ſermonibus de morte virtuali annectuntur. *In fine:* Expliciunt ſermones doctiſſimi ac Dei honoris praecipui zelatoris, IOANNIS GEILERI KEYSERSPERGII de morte pretioſa ac aliis ſub diuerſo tibo (typo) quos Ioannes Grüninger vir circumſpectus ac prouidus Argentinae impreſſit. Anno milleſimo quadringenteſimo decimo 4.. in vigilia Annuntiationis Mariae. *) in fol. (*In Bibl. acad. Friburg.*). Eadem editio repetita ib. an. 1515. fol. & deinde ibid. 1519. fol. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

27 ——— Pater noſter. Vſslegung über das Gebette des Herren, ſo wir täglich ſprechen. Vatter vnſer der du biſt in den Hymeln &c. Straſsburg durch Matthiam Hupffuff, Buchtrucker, vff Laetare oder Halbfaſten 1515. in fol. (*In Bibl. acad. Argent.*)

*) De qua *Io. Nic. Weislinger* in Catal. libr. impreſſ. Bibl. Ord. S. Ioan. Hieroſol. Argent. p. 89. haec aduertit. „ Pa„ pabilis error typographicus hic irrepſit. Nam anno „ 1440. Typographia inuenta eſt. Anno 1445. die 16. „ Martii natus eſt Ioannes Geilerus Scaphuſii, teſte Beato „ Rhenano in eius vita. De ipſius vero obitu Anonymus „ quispiam in fine ſermonum Geileri de oratione domi„ nica adſcripſit ſequentia. *Anno domini milleſimo quin„ genteſimo, Dominica, Laetare, quae fuit VI. Nonas „ Martii poſt medium duodecimae horae eiusdem diei obiit „ venerabilis & egregius Magiſter Ioannes Geiler ex Kei„ ſersberg Praedicator & lumen Eccleſiae Argentinen„ ſis, qui in feſto ſanctae Gertrudis ſequenti ſexageſimum „ ſextum aetatis ſuae annum, ſi non fata obſtitiſſent, „ attigiſſet: qui vir venerabilis & omni laudis praeconio „ digniſſimus, cuius anima cum fidelibus requieſcat in „ pace, die lunae ſequenti ſepeliebatur apud ambonem in „ maiori eccleſia circa horam XI.* Porro Ioannes Grüninger an. 1521. Argentorati vixit ſuperſtes. Tandem Ma„ ximiliani I. conceſſum priuilegium, operi praefixum, „ datum eſt ad 14. Kal. Febr. Anno Chriſti 1514. „

28. Das Euangeli Buch mit Predigen vnd Vſslegungen D. IOHANN GEILER VON KEISERSBERG Straſsb. 1515. fol. quae editio laudatur *in Bibl. libr. rar. vniu. Baueri T. I. loc. cit.* Et alia extat illius editio Argent. an. 1517. fol. *in Bibl. Argent. Ord. S. Ioan. Hieroſ.*

29. ——— Tractatus de diſpoſitione ad felicem mortem XXVII. ſermonibus abſolutus fol. (*In Bibl. Argent. S. Ioan. Hieroſ.*)

30. ——— Die zehen Gebott erklärt Straſsb. 1516. fol. (*In Bibl. acad. Argent.*)

31. Die Emeis (dis iſt das Buch von der Omeiſſen vnd auch her der Künnig ich diente gern. Vnd ſagen von Eigenſchafft der Omeiſſen, vnd gibt Vnderweiſung von den Vnholden vnd Hexen, vnd von Geſpenſt, der Geiſt, vnd von dem wütenden Heer, wunderbarlich vnd nützlich zewiſſen, was man daruon halten oder glauben ſoll. Vnd iſt von dem hochgelerten Doctor IOH. GEILER VON KEISERSPERG, Predicant der keiſerlichen freien Stat Straſsburg derſelben Zeit in eim quadrageſimal gepredigt worden, alle Sontag in der Faſten magſt du die Euangelia darzu ſuchen in ſeinem Euangeli Buch. Vnnd iſt hie angezeugt an den erſten Predig, die Figur vonn dem Euangelium an den Sonntag Sexageſima iſt der erſt Sontag vor Herren Faſtnacht. Cum turba plurima conueniret Luc. am 8. c. *In fine:* Item diſz Buch das iſt getruckt vnd felliglich geendet durch Iohannes Grieninger, in der Stat Straſsburg, vff Freitag vor der Herren Faſtnacht, in dem Iar 1516. fol. (*In Bibl. acad. Friburg.*) Et ibid 1517. fol.

32. Her der Küng ich diente gern, alſo iſt dis Buchlein genant. Vnd haltet inn funfzehen ſchöner nutzlicher Leer vnd Predig, aufzgelegt von dem hochge-

gelerten gotzförchtigen Doctor IOHAN. GEILER VON KEISERSPERG, Predicant der Stat Straſzburg, der Zeit in dem hohen Stift ietzt neuw aufzgegangen &c. *In fine*: Alſo habent ir diſe Matery von Her der Künig ich diente gern, von Küſſen der Katzen des Feinds, wie wir vns halten ſollen, vnd iſt diſz Buch getruckt in der keiſerlichen frien Stat Straſzburg, von Iohan. Grieninger, vnd geendet vff ſant Mathisabend, in dem Iar von der Geburt vnſers Herren Ieſu Chriſti 1516. fol. (*In Bibl. acad. Friburg.*) Et ibid. 1517. fol. ac 1526. (*In Bibl. Acad. Argent.*)

33. Die Bröſamlin Doct. KEISERSPERGS, vffgeleſen von Frater *Iohan Paulin* barfüſer Ordens, vnd ſagt von den funffzehen hymelſchen Staffelen die Maria vffgeſtigen iſt, vnd ganz von den vier Leuwengeſchrei, auch von dem wannen Kromer der Kauflüt ſunderlich huſſche Matery bei 62. Predigen, nutzlich vnd gut den Menſchen, die daz leſen, on Zweifel wol dardurch gebeſſeret werden. *In fine:* Dem allmächtigen Gott zu Lob vnd zu Eeren ſeiner wirdigen Muter Marie vnnd allen Heiligen, ſo endet ſich hie dis Buch der Bröſamlein Doctor KAISERSPERGS, die dan zuſamen hat geleſen der wirdig Bruder *Iohannes Pauli* vnnd durch fleiſsig Bitt in den Truck hatt geben, zu Beſſerung vnd Selikeit den Menſchen, die ſolichs fleiſzlich vnnd nicht ſchnelliklich vberleſen, groſsen Nutz, vnd vil Güter leer dauon empfahen werden. Vnd iſt getruckt in der kaiſerlichen freien Stat Straſzburg, von Iohannes Grieninger. Vnd vſzgangen vff vnſer lieben Frauwenabend der Verkündung, in dem Iar, als man zalt von der Geburt Chriſti tauſent fünffhundert vnd 17. fol. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

34. ——— Predigten von Stuffen Pfalmen, Straſsburg 1515. fol. (*In Bibl. libr. rar. vniu. Baueri loc. cit.*)

35. Sermones & varii tractatus KEISERSPERGII iam recens excuſi: quorum indicem verſa pagella videbis. *) Endecaſyllabum OTTOMARI LVSCINII iuris pon-

*) Continentur autem in hac collectione. 1. Sermones funebres, 2. Sermones ad clerum in ſynodo congregatum, 3. Sermo ad capitulum ante electionem Epiſcopi: 4. Tractatus optimus ad Epiſcopum electum, & confirmatum de vita & regimine ſuo feliciter inſtituendo. 5. Sermones 13. in Kal. Ianuarii, de gemmis ſpiritualibus duodecim, 6. Sermones nouem de fructibus & vtilitatibus vitae monaſticae. 7. Sermones per modum tractatus de vero coelibatu monaſtico ſub typo leporis ſiue lepuſculi, 8. Sermones tres de vita monaſtica ſub typo trium malorum, ſeu pomorum aureorum S. Nicolai. 9. Sermones viginti vnus de aſcenſionibus in contemplationem. 10. Sermones de vita veri Chriſtiani iuxta ordinem & numerum literarum alphabeti. 11. Sermones ſeu tractatus de puſillanimitate, prius in vernacula ſub typo ouis errantis impreſſi. 12. Sermones ſeptem de vncinis aſinariis prius in vulgari Teutonico Auguſtae impreſſi. 13. Auiſamentum de concubinariis, niſi concubinas eiiciant, non abſoluendis a) 14. Sermo doctoris *Petri Wickgram* contra leuitatem ſacerdotum ſe ludis puerilibus ingerentium. 15. Vita *Keiſersbergii* per *Beatum Rhenanum* deſcripta. 16. Vita *Keiſersbergii* per *Iacob. Wimpfelingium* diſcipulum eius deſcripta.

a) Auiſamentum de concubinariis non abſoluendis quibuscumque, ac eorum periculis quamplurimis. A theologis Colonienſibus approbatum cum additionibus ſacratiſſimorum canonum.

Contra Venerem ſacerdotum poeta gentilis:

Hinc procul eſte viri, ſanctis diſcedite ab aris,
Queis tulit heſterna gaudia nocte Venus.
Caſta placent ſuperis, pura cum veſte venite,
Et manibus puris ſumite fontis aquas.

Si apud gentiles ſacerdotes ſacrificaturos immundicia deteſtabilis fuit, quanto magis apud Chriſtianos, qui corpus Chriſti ſumunt.

Sanctus

pontificii doctoris, in laudem operum doctiſſimi Keiſerspergii primi Argent. concionatoris:

Monte e caeſareo genus trahentem
Geilerum patriae decus perhenne
Qui vixit bene, nec minus diſerte:
Plebem commonuit, patres togatos
Veſtales

Sanctus Iheronimus ait: *O ſacerdos tibi licito de altari vixere non luxuriare permittitur.*

Therentius: *Veritas odium parit.*

Hesdras *ſed ſub iuſto iudice vincit in 4.* (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Ad *confeſſorem* opuſculum perſcriptum eſt, ex Argentino anno 1507. In prima parte variae proponuntur *concluſiones*, quibus demonſtratur, *quod fornicarius ſeu concubinarius, ſeu notorius, ſeu occultus, ſiue ſit laicus ſiue ſit domicellus, ſiue ſacerdos, nulla prorſus ratione poſſit abſolui, niſi concubinam abiiciat.* Secunda parte varia exponuntur *pericula, quae incurrunt ſacerdotes concubinarii.* In tertia parte ponitur ob oculos aliud *periculum nedum ſacerdotum, ſed omnium concubinariorum, quoad contritionem & confeſſionem.* Hanc excipit exhortatio *de concubinis abiiciendis & concubinariorum obiectionibus inualidis*: quam ſequuntur nonnulli *canones ex decretalibus de cohabitatione clericorum & mulierum.* Haec omnia multis locis & teſtimoniis e ſcriptura ſacra, patribus eccleſiaſticis, conciliorum decretis, vtriusque iuris libris theologorum ſcholaſticorum ſcriptis &c. confirmantur. In fine habetur diſtichon de *eligendo plebanatu, qualis eſſe debeat:*

Felix plebanus, felixque parochia ſub qua
Nec *Naaman*, *Abraam*, nec *Sem*, nec viuit *Helias.*

Diſtichi expoſitio ſtatim ſubiicitur; *Per* Naaman, *intellige leproſos, per* Abraam, *Iudaeos, per* Sem, *nobiles aut tyrannorum officiales: per* Heliam *monachos aut potius fratres mendicantes: a quibus parochiae diu libere fuerunt: & indubie tum etiam floruit religio & vita Chriſtiana eccleſiaque ductu ſpiritus ſancti directa fuit.* Libellum hunc *Iac. Wimphelingo* adſcribit *Frid. Gotth. Freytag* in apparat. liter. T. I. p. 183. (Lipſ. 1752. 8.) neque coniectura, vt videtur, vana ductus, ſed quae ex *Petr. Schotti* lucubrat. fol. 185. Argent. 1498. 4. ſatis ſuperque confirmetur.

Veſtales, proceres, ſua eruditione
Vix cedens atauis, ſacer, pudicus,
Frugalis, patiens, benignus, acer:
Quem ſi noſſe voles amice lector:
En ſpirat tibi viuus hic legenti:
Quando non potuit dies nocere
Tanto ſumma viro, docet quod olim
Suggeſto poſitus, necis ſoluta
Dira lege ſemel, ſemel, nequit mori poſt
Quin captat magis auram amoeniorem.

In fine: Finiunt ſermones & varii tractatus excelentiſſimi diuinae legis doctoris IO. GEILERI KEISERSPERGII, prius ſparſim in vulgari Teutonio mendoſe ſub variis typis & pſeudo titulis impreſſi. Quos ne bonus lector huiusmodi ementitis titulis deluſus ſubditicia ac ementita pro ſinceris ſit lecturus, *Petrus Wickgram* theologiae doctor, eiusdem doctiſſimi Keiſersbergii nepos ex ſorore, & immediatus in officio praedicaturae Argent. ſucceſſor, ea, qua potuit, diligentia ex veris originalibus exemplaria congeſſit, & in lucem prodeunda ſollicito Ioanni Gruninger calcographo ingenuo tradidit: in quibus facile videbitur, quanto interuallo languide illa, & mendicitus conſarcinata a vera & incomparabili auunculi ſui phraſi diſtent: anno reſtitutae ſalutis 1518. Cal. Auguſt. fol. (*In Bibl. acad. Friburg.*) Praemiſit autem PETRVS WICKGRAM epiſtolam ad Albertum familiae Thumenſis, praepoſitum Eluacenſem.

36. ——— Narrenſchif, ſo er gepredigt hat zu Straſsburg in der hohen Stift &c. 1498. vnd vſs Latin *M. Iacobi Echer* in tütſch bracht von Bruder *Ioh. Pauli* de Minner Brüder S. Franc. Ordens, darinn vil Weiſsheit iſt zu erlernen: Vnd lehret auch die Narren Schell hinweck werffen. iſt nutz vnd gut allen

len Menſchen. Cum priuilegio. Straſsburg 1520. bey Iohan. Grüninger. fol. (*In Bibl. acad. Argent.*) Et Baſil. 1573. 8. cum Figg. quam laudat *Io. Vogt* in catal. hiſt. crit. libr. rar. p. 379. (Hamb. 1753. 8.)

37. ——— Ein geiſtlich Spinnerin, nach dem Exempel der heil. Wittib Eliſabeth, wie ſie an einer geiſtlichen Kunkel Flachs und Woll geſponnen hat VIII. Predigen. fol. (*In Bibl. Argent. Ord. S. Hieroſ.*)

38. ——— Oſterpredigten von dreyer Marien Salbung des Herrn Ieſu. Straſsburg 1520. fol. (*In Bibl. acad. Argent.*).

39. ——— Das Buch Arbor humana, von dem menſchlichen Baum, darin geſchicklich vnd in Gottes Lob zu lernen iſt, des Holzmeyers, des Dotz, frölich zu warten, einem yeden Menſchen nutz vnd gut &c. Straſsburg 1521. bey Iohan Grieninger fol. (*In Bibl. acad. Argent.*)

40. Doctor KEISERSPERGS Poſtill über die Fyer Euangelia durchs Ior, ſampt dem Quadrageſimal vnd von etlichen Heiligen vſzgangen mit keyſzerlicher Gnadenfreyheit vff ſechs Ior. *In fine:* getruckt vnd ſeligklich vollendet, durch Iohannem Schott zu Straſzburg, mit keyſerlicher Freyheit vff ſechs Ior nit nochzutrucken, bey zehen Mark lötigs Golds vnd anderer Pen innhalt derſelben Keyſzerlichen Maieſtät genedigen Freyheit begriffen. Datum anno Chriſti 1522. Carolo V. imperante ſub Magiſtratum gerente Argentorati Martino Hernlin, in fol. cum plurimis figuris ligno inciſis. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

41. ——— Euangelia. Das Plenarium vſzerleſen vnd dauon gezogen &c Anfang der Meſs, Collect, Secret, Epiſtel, vnd Complet. Auch de ſanctis

ſanctis von den Heiligen. Summer vnd Wintertheil, durch das ganze Iar viel guter Exempel. Prieſter vnd Leien nutzlich. Auch XII. Euangelia von Doctor K. (Keyſersbergs) Mund geſchrieben, Straſsburg bey Iohan Grüninger, 1522. fol. (*In Bibl. Argent. Ord. S. Io. Hier.*)

Et quae fortaſſis adhuc aliae extant operum KEISERSBERGII editiones, a nobis nec oculis vſurpatae, nec manibus tractatae.

De laudibus, quibus eundem viri quique aetatis ſuae doctiſſimi proſecuti ſunt, diffuſius hoc loco dicere haud attinet: ne volumen potius, quam faſciculum aliquot pagellarum dediſſe videamur. Omnium inſtar IAC. WIMPHELINGI libellos, & praecipue eum, quem de vita & moribus KEISERSBERGII edidit, *) conſulere oportebit; dignum ſane, qui alias recenſeatur integer, & amoenitatibus noſtris inſeratur.

Appendicis loco ſpecimen manus, qua ille in ſcribendo vſus eſt, (*tab. aenea*) & *adiuncta* quaedam huc pertinentia ſubnectere placuit.

ADIVN-

*) Ab illa editione, quae Argent. 1510. 4. prodiit, maxime differt ea, quae ibid. 1518. fol. facta, additis quamplurimis, & auctis: quibusdam etiam demtis.

ADIVNCTA. *)

I.

Wir *Iohannes Geiler von Keyſersperg* in ſiben fryen Kunſten Meiſter Dechan vnd gantz facultet gemeinlich Inn ſiben fryen Kunſten der Erwirdigen hohen ſchul zu Friburg im Brifgow Tun kunt menglichem mit diſem brieff als der wol gelert Meiſter *Iohannes Graff* Selig von Andelo Meiſter in ſiben fryen Kunſten ingeſchriben glid der vorgenannten hohenſchul zu Friburg by ſinem leben der obgenannten vnſer facultet nach ſinem Tod vnd Abgang ſin verlaſſen bucher geordnet vnd verſchafft hat die vns ouch yetz nach ſinen Tod vnd Abgang von ſinen erben vnd nachkomen worden volgen gelaſſen,vnd ingeantwurt ſint nach vnſerm benügen. Das wir damit rechtem wyſſen des obgenanten Meiſter Iohanns Grafen ſeligen erben gelobt vnd verſprochen hand Globen vnd verſprechen inen wyſſenlich in krafft diſz brieffs fur vns vnd alle vnſer nachkomen were ſach da Got vor ſy Das von abgang der obgenanten hohen ſchul zu Friburg die egenante vnſer facultet der ſiben fryen Kunſten zu Friburg ouch abnemen zergan vnd nit me daſelbs in weſen ſin wurde Das denn die gemelten bucher vns yetz von des obgenanten Meiſter Iohanns Grafen ſeligen erben vnd nachkomen worden, vnd ingeantwurtet, Inen wider geben vnd folgen gelaſſen werden Sy ouch dieſelben bucher alsdenn furbaſz geben orden oder verſchaffen ſollen zu gemeinen nutz Kilchen, Cloſtern, Vniuerſiteten oder anderheilger Gemeinſchaffte on alles weigern intrag wyderrede vnd geuarde. Des alles zu warem offnem Vrkund hant wir der vorgenanten vnſer facultet gemein inſigel fur vns alle vnſer nachkomen mit rechtem wyſſen geton hencken an diſen brieff Der geben iſt vff Zinſtag Nach dem achtenen tag Nach vnſers Herrn Chriſti geburt Tuſent Vierhundert vnd Sibentzig Iar.

II. Wir

*) Scripta haec ſunt manu eiusdem aetatis, &, vt videtur, *Io. Kereri*: de quo in *proluſ. acad. de orig. & inſtit. Acad. Albert. p. 406.*

II. Wir *Johannes Geiler von Keiſersberg* in ſiben fryen Kunſten Meiſter Dechan vnd gantz Facultet gemeinlich in ſiben fryen Kunſten der erwürdigen hohen Schul zu Friburg tund kund menglichem mit diſem Brieff, als der wolgelert Meiſter *Johann Graff* ſelig von Andelo Meiſter in ſiben fryen Kunſten ouch ingeſchriben Glid der vorgenanten Hohenſchul zu Friburg by ſinem Leben der vorgenanten vnſer Facultet nach ſinem Tod vnd Abgang ſin verlaſſen Bucher geordent vnd verſchaffet Vnd er yetz mit Tod von Zyt geſcheiden vnd abgangen iſt Das wir da in derſelben Sach gantzen vnſern vollen Gewalt vnd Macht wie vollig der ſin ſol oder erkennt werden mocht beuolhen vnd geben hant, beuelhen vnd geben den wiſſenlich in Krafft diſz Brieffs Dem Erſamen wolgelerten Meiſter *Johann-ſen Metzger* Kilchheren zu Weſthuſen wyſern diſz Brieffs ſolich vnſer geordente Bucher an vnſer Stat vnd in vnſerm Namen von des egenanten Maiſter Iohanns Grafen ſeligen Erben vnd Nachkomen zu eruordern inzebringen inzenemen zu entpfahen Darumb zu quittern ſunder alles das an vnſer Stat vnd in vnſerm Namen darinn furzenemen, zehandeln, zewaltende, zuthund vnd zelaſſend, mit oder on recht Das ſich darzu geburt vnd wir ſelber thun ſolten oder mochten, ob wir gegenwurtig weren Vnd was ouch der obgenant Maiſter Iohanns Metzger an vnſer Stat oder in vnſerm Namen in dirre Sach furnympt oder handelt, thut oder laſt inn recht oder vſſerthalb iſt alles vnd ſol ſin vnſer güter Wille Globen vnd verſprechen für vns vnd alle vnſer Nachkomen, das alles ſunder vnd ſampt war veſt vud ſtett zu halten vnd zehaben, vnd dawider niemer zereden zekommen, zethund, noch ze ſind Keins wegs glicher Wyſe als ob wir das alles ſelbs gethon, vnd gehandelt hetten, on alle Geuerde. Des zu warem offenem Vrkund hand wir die vorgenanten Facultet der ſiben fryen Kunſten gemein Inſigel geton trucken in diſen Brieff. Der geben iſt vff Sant Steffans achtenden Tag nach Wyennachten Des Iares als man zalt nach vnſers Chriſti Geburt vierzehenhundert vnd ſibentzig Iar.

* * *

Obiit die mensis octobris Anno dñi millesimo
quingentesimo septuagesimo sexto
Vir pius quietus pie obiit anno ætatis 81
In Zabern Comitatu Wlgr Johannes Gerlz
de Keisersperg sacræ theologiæ professor.
In apliacibus anni & festis aliquot. Qui
duorum mensium stipendium J nigr mihi non
reliquit.

---

d. Johr. Schneidewein Theologo Basileæ in
Fabricii

In fronte apolog. declarat.
Wymphelingii &c.

Wir Johannes Gerler von Keysersperg
In Sibenfoyen bunsten Meyster Dechan
vnd Pfarrer Facultet gemeinlich Jnn Sibe
fejerkunsten Der Ewrwirdigen Hohenstifft
Zu Friburg Jnn Brissgow Thun kunt
menglichen mit disem brieff Als der
wolgelert meister Johannes Brasst Selig
von Andelo

II.

EPISTOLA IOANNIS KEISERSBERGII AD VDALR. ZASIVM

NVNC PRIMVM

EX SCRINIIS ACAD. FRIBVRG.

EDITA.

VLRICO ZASIO

LEGVM ORDINARIO FRIBVRGENSI

CELEBERRIMO

IOHANNES KEISERSPERGIVS

CONCIONATOR ARGENT.

SE COMMENDAT.

Quas mihi *Iac. Wimpfeling*, theologus praeſtantiſſimus, & communis amicus noſter transmiſit quaeſtiones de baptizandis Iudaeorum paruulis abs te conſcriptas & diſputatas, auidus legi ac relegi. Plura mox ad *Wimpfelingium* noſtrum reſcripſi, & *Georgii* (*Northoferi*) theologi veſtri profundiſſimi ſententias probaui omnes.

Theologum te eſſe miratus ſum, praeſtantiſſime *Zaſi*, quem nonniſi iureconſultum (ſed comparandum paucis) hucusque putaui. Zelum tuum pium, & ſtudium ardentiſſimum, religionem Chriſtianam latius ſemper propagandi, ſatis laudare nequeo. Haec me ſenem recreant, & aedificant. Vtinam theo-

logi noſtri exemplum tuum imitarentur! Vtinam diuinarum rerum ſtudia magis, quam commeſſationes, compotationes, ludos, & concubinas ſequerentur! Vtinam Chriſti, nominisque Chriſtiani memoriam ſaepius recolerent, atque eorum, quae mundi ſunt, obliuiſcerentur! Sed aliter haec fiunt plerumque: & nulla iam profunt monita, exhortationes, vel etiam reprehenſiones.

Quid dicam de mea gente? Multos theologos, theophilos vero terra haec maledicta producit pauciſſimos, ſi tamen aliquos: acutos vero diſputatores plurimos, proximorum & Dei dilectores nullos: Deus miſereatur noſtri, qui omnem abſumimus aetatem noſtram in nugis non ſolum humanorum ſtudiorum, ſed & diuinorum: in quibus vtique nugae ſunt; dum Dei ſcrutamur maieſtatem, & noſtram negligimus conſiderare infirmitatem, ignorantias, & malitias: nihil de virtutibus ſolliciti, quemadmodum efficiamur boni, caſti, manſueti, humiles, modeſti, temperantes, charitatiui, miſericordes, patientes. *)

Tu vero mi *Zaſi*, iureconſultorum optime, quid ſentias, qualemque te re ipſa Chriſtianum oſtendas theologum; & facta tua, & ſcripta ipſa ſatis probant omnibus. Perge igitur Iudaeos, inſenſiſſimos Chriſtiani nominis hoſtes impugnare, refutare, ac tandem euertere. Vale, & *Georgium* theologum **) ſaluta.

SVPPLE-

*) Atque cum his ipſis conſentiunt ea, quae ex ſententia *Io. Keiſersbergii* a *Iac. Spiegelio*, magni Zaſii diſcipulo & amico, in ſchol. ad *Io. Franc. Pici Mirand.* Stauroſtichon (Tub. 1512. 4.) pag. 35. adducta ſunt.

**) Ex quibus ſimul patet, *Iac. Wimphelingium* an. 1505. Friburgi commoratum fuiſſe: quare etiam eiusdem ad Zaſium epiſtola (inter Zaſ. p. 386.) eodem de argumento perſcripta ad annum 1505. minimeque ad an. 1508. (quemadmodum ibidem perperam legitur) referenda erit.

SVPPLEMENTVM
DE
IO. GEILERO KEISERSBERGIO;
VTI ET DE ILLIVS NEPOTIBVS
CONR. ET PETR. WICKGRAMIS.

Promiſſi, quo nos nuper publice obſtrinximus, memores, telam, quam orſi ſumus, pertexendam eſſe duximus. Supereſt, vt, quae ad KEISERSBERGII noſtri commendationem praecipue pertinere videbantur, in medium proferrem, ac laudes tantis illius virtutum meritis debitas ſi non recenſerem omnes, quaſi per transcurſum praeteriens ſaltem attingerem.

Fuit autem KEISERSBERGIVS talis theologus, qui rariſſimo exemplo, accuratam, & pro aetatis illius conditione exactam prorſus doctrinam cum diligentiſſima ſanctitate coniunxerit, coniunctasque ad extremum retinuerit: qui non oretenus duntaxat diuinam doctrinam exercuerit, nulla eius parte ad pectus deſcendere iuſſa, ſed cuius potius tota vita quandam Chriſti diſciplinam habuerit, cuiusque non vox magis, quam facta Chriſtum loquerentur. Quae autem ad KEISERSBERGII mores integerrimos, vitaeque innocentiam & probitatem dilaudandam faciunt, omnia complexus eſt laudatus iam ſaepe IAC. WIMPHELIN-

GVS in ſingulari libello, quem hoc loco integrum daturi ſumus. *)

Iacobus Wimphelingus ad Conradum & Petrum Wickgram theologos, Ioannis Keiſersbergii Argentinenſis praedicatoris nepotes, amicos cariſſimos.

Clogor vobis, amici cariſſimi, nuncius eſſe durus, timens vos conterreri, verum qui Chriſtiani eſtis ſacerdotes, & theologi, rerum humanarum contemptores, affectus veſtros comprimere didiciſtis, audituri cum modeſtia, quae dolore maximo vobis ſum relaturus.

Laudes

*) Praemiſit autem *Wimphelingus* hanc epiſtolam, " *Inclyto* „ *& Pio Philippo Bauariae Duci, Phrisingenſi antiſtiti. Do-* „ *mino Clementiſſimo Iacobus Wimphelingus de Sclettſtat* „ *Licentiatus ſeipſum commendat.* Vidit nuper & audiuit „ illuſtriſſime princeps, excelſa clemencia tua, *Ioannem* „ *Keiſerſpergium:* vidit inquam placidam maturitatem in „ vultu, audiuit diſertam in ſermonibus conſtantiam: eum „ vt nudius vita functum moeſtus audiui, non potui non „ lacrimabilem eius caſum vehementer deflere, coactus etiam „ de eius innocenti vita lugubrem & omni veritate plenam „ ad ſuos nepotos conſolandos dare epiſtolam. Quam illu- „ ſtriſſime tuae paternitati dedicatam, non ſolum ad glo- „ riam nominis ſui ſempiternam in lucem edidi, ſed etiam, „ vt illam lecturi ad fundendas pro eius ſalute ad Deum „ preces commoueantur: atque vt Chriſtianae vitae ſpecu- „ lum & exemplar in hoc viro ſumant & imitentur, Prae- „ poſiti Spirenſ. annotatiunculam a me miſſam, ſpero „ Clementiam tuam accepiſſe, qua grex in veris paſcuis de- „ tineri, & omnes paſſim curati, iura ſua, non ſolum na- „ turae lege, ſed etiam iure ſcripto & vniuerſalis concilii „ auctoritate ſibi debita facilius tueri poſſint. Dominus „ Deus reuerendiſſimam paternitatem tuam ad foelix ec- „ cleſiae regimen diu ſaluam & incolumem conſeruare di- „ gnetur. Ex Heydelberga. VIII. Kal. Maii an. Chriſti „ M. D. decimi. „

Laudes illius generatim.

Gloria, lux, honor, atque decus Argentoracenſis cleri, viuum non Apollinis, ſed veri Dei oraculum cecidit: cecidit, inquam, auunculus veſter, & patronus meus obſeruandiſſimus, *Ioannes Geiler Keiſersbergius*, Argentinenſis eccleſiae tuba, praefidium, & pater pauperum, puſtulatorum praecipua ſalus, conſtantiſſimus eccleſiaſticae libertatis propugnator, vltimarum voluntatum fere vſque ad ſanguinem defenſor, *Ioannis Gerſon* illuſtrator, nulli blandus adulator, non peccata nimium attenuans, nec plus aequo exaggerans, in dicenda veritate nullius timens potentiam, non curans delicias, non congregans diuitias, praebendas eccleſiaſticas plures non appetens, immo tenuiſſimam a ſe abdicans, concionis munere ſuſcepto, victu ſimplex & temperatus, frugalitatis amans, adeo, vt quacunque re aut ſupellectile commode carere poſſet, eam diſtraheret, & in pauperes largiretur: poculum nempe argenteum pretii florenorum circiter viginti, a pudiciſſimo *Friderico de Hohenzorna* Argent. decano (cuius in re diuina praeceptor erat) dono ſibi datum mox vendidit, & pauperibus pecuniam dedit.

De cura monialium, & beneuolentia in monachos.

Moniales, quibus praefuit, non ſinebat ab amicis & cognatis crebro pecuniam aut res alias petere, poſtulare, poſcere, mendicare, emulgere, emungere, extorquere. Nec illae ſorores inceſtu grauidae, foetum vel praefocaſſe, vel in lucem edidiſſe auditae ſunt, multa illis in Germanicum traduxit. Monachos reformatos, hoc eſt, exemplares, votorumque ſuorum memores, admodum dilexit, hoſpitio excepit, & humaniſſime tractauit. (Vnum inprimis ordinis diui Dominici *Thomam Lamparter*, doctum, ſincerum, humilem, manſuetum, pudicum, ſobrium, frugalem pacis & parochiarum amatorem, ab hypocriſi liberum, aeterna iugiter meditantem, dono conſilii ſingulariter praeditum, deliciarum & diuitiarum contemptorem, ſicque vere religioſum confraterno complectebatur amore. Sollicitus admodum fuit & anxius, ne ſanctimoniales ordinis poenitentium ſuae curae creditae,

ſeſe praemortuo,in mendicantium fratrum poteſtatem traderentur: tum propter impenſas aduenarum ad confeſſorem ſui ſimilem ex diuerſis regionibus diuertentium ; tum ne prouinciae praeſides abdita quaeque loca,negato ac inconceſſo vel ſolo parentum aſpectu, cum vegetis elegantibusque ſociis & comitibus penetrarent.)

De vera eius religione.

Chriſtianam diſciplinam,immo & regularem monachorum monialiumque obſeruantiam dicebat, non tam conſtare in ceremoniis, in ieiuniis, in vigiliis nocturnis, in capitis & dorſi (humi verſus) incuruatione, quam in decem praeceptorum cuſtodia, in tolerantia iniuriarum, in exercitio virtutum, in mentis humilitate, in temperantia, in ſuppreſſione affectuum, & ſedandis animi motibus, in patientia, manſuetudine, charitate, in concordia, benignaque ſupportatione, & ſufferentia defectuum proximi, & liberalitate in pauperes. (Cui etiam ſententiae noſter *Eraſmus Roterod.* in multis ſuorum operum locis adſtipulatur.) Quamobrem non admodum *Keiſersbergio* placuit, quod plerique clauſtrales, ſola ſua monaſteria ſub paupertatis aut imaginum tabularumque exornandarum colore promouentes, vix vnquam auditi ſunt conſtanter & fideliter inducere opulentos, vt pupillis, orphanis, pueris expoſitis, viduis, valetudinariis, puſtulatis, effoetis, operariis, xenodochiis, pauperibusque ſcholaſticis, parochiis, & rebus publicis, eleemoſynas largirentur. Ideoque repetebat: *Si non vis dare monachis & ſacerdotibus tua, non rapias vi ipſis, quae ſua ſunt.*

Reſponſum eius de irregularitate cuiusdam.

Accerſitus ab *Alberto* Bauaro praeſule, interrogatusque: ſi quidam (cui nomen *Iac. Cani.*) qui multis annis magnatum praefectus fuit, in cauſisque criminalibus ius dixit, & contra factioſos (vulgo die Buntſchuer) tanquam periuros & haereticos poſtulauit (impetrata ab Alexandro ſexto diſpenſatione) ad ſacrificandum admittendus eſſet. Abſurdum enim epiſcopo & ſuis videbatur: eum, qui totiens irregularitatis notam contraxiſſet, rem diuinam facere debere. Reſpondit *Keiſersbergius*, & tamen

tamen plerique omnes notorii concubinarii, qui & apud ſeipſos ſuſpenſi, ac celebrando irregulares facti ſunt, quotidie tamen rem diuinam impune adhuc facere videntur. Siluit epiſcopus, & caeteri eius lateri adhaerentes, conſcientia forte paris criminis perculſi, tanquam & ipſi de manifeſtiſſimo concubinatu ſibi conſcii ſuiſſent: (dolebat ex animo purpuratos illos epiſcoporum conſiliarios, quos plebecula doctos arbitratur, non admonere epiſcopos, vt officium ſuum faciant, vt a venatione, a choreis, a caducis rebus, ad ſpiritualia traherentur, iſti enim ſanguiſugae ſacerdotia & feuda ſitiunt; non ſalutem & honorem epiſcoporum: ob id eas *Keyſersbergius* adulatores, conſpiratores, & calumniatores appellare ſolebat)

De oratione eius ſynodali.

Orationem in ſynodo ſancta coram eodem *Alberto* elegantiſſimam olim habuit, qua epiſcopo ipſi veritatem omnem conſtantiſſime detexit, quae ad munus ſuum attinerent, plene pateſecit, officiatos proximos, principum ſeductores (vt puta priuatae, non reipublicae amatores) ſanguiſugis comparauit, totiusque epiſcopatus in cantu, in concubinarum repulſa, in conſiſtoriorum & monaſteriorum reformatione, & caetera id genus multa, prudenter inculcauit. Quod ſi pius *Albertus* monitis illis fideliſſimis propenſius vitam a ſuis non ſeductus accommodaſſet, in oratione poſtea funebri vita functus, ab eo maioribus praeconiis indubie fuiſſet affectus. (Sed ſunt pſeudoprophetae, qui dicunt omnia ſcripta, quae de muneribus pontificiis canunt, eſſe abrogata.)

De zelo iuſtitiae.

Saepe miſertus fuit, ſacerdotum infimi gradus, quos ab eis, qui magnatum lateribus adhaerent, vel proditos, vel iudicatos, graui carceris, aut rei familiaris poena excruciari audiebat, cum cenſores ipſi & exactores, paribus aut forte multo maioribus flagitiis impliciti vulgarentur. Ita vt dicterio pagani (*Iuuenalis*) locus eſſet;

Dat veniam coruis: vexat cenſura columbas.

Et huic ſanctiſſimae ſententiae locus non eſſet: *legem patere,*

quam ipſe tuleris: quotiens enim de iniuſtitia, de tyrannide, de violentia, de calumniis, de concuſſione narrationem audiebat, veluti zelo & nemeſi ſuffuſus, iuſtitiaeque amore flagrantiſſimus plurimum ingemuit, propterea ſaepe lugebat, clero apud Vangiones exulanti, iuſtitiam gelide miniſtrari. (Conſiderauit etiam pauperculum in rure clerum ob famulas in fimo laborantes & vaccas mulgentes acriter ab eis caſtigatum, quorum publicae concubinae otio & deliciis gauiſae in ſericis, in annulis & torquibus auratis, cum pediſſequis incederent, nec absque ſcandalo & ſtomacho matronarum deambularent.)

De veſte fratrum minorum quid ſenſerit.

Videns duos cordigeros Argentinenſes in exili & humillima cucullа, ſine vlla quaſi plica, inſtar reformatorum, & exemplarium praetereuntes, ad quendam dixit: En quam humilis, quam ſimplex habitus! Mirum eſt, ſi non humilitas quoqùe ſub iſta veſte lateat: alienum vtique & abſurdum eſſet, illic ſuperbiam habitare poſſe.

Comparatio laſciuae monialis & proſtitutae.

Dicere palam in cancellis non erubuit: ſi vnum e duobus eligi neceſſe foret: malle ſe ſororem ſuam proſtitui, quam in laxae vitae coenobium intrudi, aut abbatiae canonicarum laſciuientium praefici: quoniam monialis huiuscemodi aut abbatiſſa, quantumuis impudica, ſcandalumque pariens, magno veneraretur honore, gratioſa clemensque domina nuncuparetur, genua (etiam militum) coram ipſa flecterentur, ſicque falſis honoribus & indiguis laudibus, continuisque delitiis freta vsque ad mortem, ſtygiamque paludem triumpharet: proſtituta vero contemptum, verbera, multasque calamitates ſemper ſe perpeti abhorrens, tandem compungeretur.

Reſponſum datum decretales magnifacienti.

Dixerat quidam inter prandendum, opus eſſe ſacerdotibus curatis, ſcire decretales, ſtrepitumque, & iuris proceſſum, quo ſe iuraque ſua parochialia contra violentos praecipue nummileges Druides tuerentur. Reſpondit mox *Keiſersbergius:* & mihi

opus

opus eſt barbitonſore & calciario; non autem propterea cogor mei ipſius barbam tondere, propriosque conſuere ſotulares, (*1. Cor. 6*) Sic curatus ipſe nobilioribus ſtudiis intentus, quae ſecularia, quae externa ſunt, forenſeque tribunal exigunt, per cauſidicos, & iureconſultos abſoluere poteſt.

Reſponſum datum iureconſulto.

E quorum grege cum vnus per iocum diceret, mundi huius gloriam & dominatum ad iureperitos attinere, aſtipulante his verbis Dauide: *Coelum coeli Domino, terram autem dedit filiis hominum*, per hominum filios iuriſtas intelligi volens. Subiecit e veſtigio *Keiſersbergius:* verum eſt, ſunt enim iureconſulti, hominum filii; ſed hi, de quibus alio in loco idem Rex Dauid eloquitur: *filii hominum vsquequo graui corde? vt quid diligitis vanitatem & quaeritis mendacium?*

De eius ſolertia & integritate.

Erat enim ingenio celer ac inuentione ſolers, imperterritusque, verax, ſolidus, conſtans, fidei tenax, integerrimusque. Propterea vitium illud perfidiae, doloſaeque duplicitatis maximo perſequebatur odio: quo verſipelles & fraudulenti mel in labiis & fel ſub pectore geſtare deprehenduntur: qui cum aurum pollicentur, vix chalibem praeſtant, & cum vinum praebere videntur, timendum eſt, ne virus porrigant. Parum ergo ſpei ei fuit de puero vel adoleſcente, qui mentiri coepiſſet.

De honeſtate naturali.

Ad honeſtatem naturalem, quam ratio dictat (qua Tullius & Seneca praediti fuiſſe perhibentur, familiares & amicos incitare & perſuadere nitebatur, vt homo rationis ductu inditam naturae legem coleret, & propriae conditionis ac certae mortis, haud immemor, a faſtu & auaritia ſeipſum cohiberet, ſicque inter homines vltro virtutis amore, absque vitii nota vitam ageret, etiamſi neque Deum, neque ſtygias flammas formidare neceſſe ſit. Propterea mirabatur ſaepe, curnam docti (praeſertim a coniugio liberi) adeo inhiarent diuitiis & praebendis exaggerandis: quos non ſolum ingenita ratio, vt rudes & populares, ſed eti-

am clarius quoddam lumen ex doctrinis & lectionibus ſuperadditum, ad frugalitatem a coeca cupiditate trahere potuiſſet.

De eiusdem vigiliis, re diuina, & meditatione.

Nocte intempeſta euigilans, duplex officium matutinum dixit. Rem diuinam ferme quotidie nulla ſpe quaeſtus temporanei fecit. Mundus enim erat a mulieribus, mundus etiam a muneribus, quibus alii nonnunquam iuxta ſacras literas excoecantur. Chorum, quando per otium licuit, & a ſtudio liberior fuit, libenter frequentabat: afferens, ſe crebrius viſitaturum, ſi bono & circumſpecto auriga duce, maturior, & deuotioni ſimilior, in canticis concinnitas ſeruaretur. (His auribus verba haec audiui.) A lectione aut ſcriptura, veſperi ceſſans, ad latibulum ſine face ſolus receſſit. Inde creditum eſt, ipſum eo tempore meditationi eorum, quae legerat, vel deuotis ad Deum ſuſpiriis & compunctioni vacauiſſe. Nam & prius circa meridianam horam breui ſomno indulgere ſolebat. Plerumque dixerat, ſe ab eremo nequaquam abhorrere, ſi modo pauci paris propoſiti comites ſibi forent. Credibile eſt, ipſum vitam iam dudum ſolitariam ſubiiſſe, niſi doctiſſimi amiciſſimique viri ſecus ei perſuaſiſſent: inprimis Dom. praepoſitus *Gabriel Byel*, ſummus theologus; cuius conſilio (veluti ſapientiſſimi patris) maxime nitebatur, & poſt illum *Petrus Schottus*, gubernator Argentoracenſis reipublicae prudentiſſimus: cuius ductu & impenſis munus concionatoris in aede ſacra erectum eſt: cum antea fratres quidam in ea declamaſſent, quibus non tam Dei, ſummique illius templi, quam proprius honos & quaeſtus cordi eſſe videbantur: qui tanta profecto conſtantia, metu offenſae eorum, quibus applaudi ſolet, vix interea vſi fuiſſent. Arbitrabantur ſane amici ſolitudinis diſſuaſores, ipſius ſalutares ad plebem exhortationes (vitae praeſertim exemplari coniunctas Domino Deo longe, quam abditum vitae genus, in qua ſibi ipſi tantum viueret) eſſe gratiores: vni praecipue eremitorio ſingulariter afficiebatur in valle Harundienſi ſito, prope Amorswyler Baſilienſ. dioeceſ. oppidum: quod ipſe maiorem aut amoris villam recte nuncupari putabat. In eo quidem loco, a

tene-

teneris annis eremitam nouerat (cui nomen fratri Sebaſtiano) quem propter vitae innocentis puritatem, mundique & omnium eius deliciarum contemptum, ſanctum, & Deo dilectum virum fuiſſe credebat. Ad eum nonnunquam locum, die diuo Bernardo ſolemni (qui illic Deus tutelaris ſiue patronus eſt) aſcenderat, & ad populum illo tum conuenire ſolitum deuotiſſimos & auditorum corda compungentes ſermones faciebat. (Motus ſui & ego ad deſiderandam eremum: & indubie dudum cum aliis introiſſem, niſi patronum noſtrum & anteſignanum praeſulatus Baſilienſ. praeripuiſſet.)

De moribus in peregrinatione.

Delectabatur enim, otio nacto, abſtruſa in montibus & ſyluis eremitoria, vetuſta ſacella, antiquasque parochias inuiſere, dinorum reliquias contemplari, epigrammata vetera legere, quacunque ſacra aede inita primum patronos ſalutabat. Coemiteria circuiens pro defunctorum animabus, pſalmum quempiam & collectam ad Deum, fundere non intermittebat.

De pietate in Matrem.

Matrem grandaeuam, matronam honeſtiſſimam, auiam veſtram, ſibi cohabitantem, multis annis, vt pientiſſimus filius liberaliſſime cum ſumma veneratione fouit.

De ingrata ad coenas inuitatione, aliisque eius moribus.

Inuitus extra domum ſuam prandia ſumpſit, quamquam a religioſis (etiam exemplaribus & nequaquam diſſolutis) ſaepiſſime inuitaretur, raro tamen ad eos diuertebat, domi coenans, lectionem ex ore familiaris auſcultabat, die Mercurii a carnibus abſtinuit. Inter carnes & piſces nullam eligendo faciebat differentiam, afferens, ſe vnum vt alterum aeque poſſe manducare. Ad menſam ſuam, doctos & integros perſaepe vocans, facetiis honeſtiſſimis ad exhilarandos conuiuas, ſeruata omni maturitate, nonnunquam vtebatur. Induci non poterat, vt apud beneficiorum patronos pro quibuscunque, etiam ſanguine iunctis, intercederet, literasue commendatitias ſcriberet: quoniam futura ipſorum

rum vita non eſſet ei perſpecta. Probatos autem, & non probandos, ad ſtatus eccleſiaſticos aſſumi debere.

De electione epiſcopi facetia.

In electione cuiusdam antiſtitis, cum vnus ex electoribus ei in aurem diceret, ſeſe omnino dubitare, cuinam ſuum impartiret ſuffragium, adeo nullus ex toto eligibilium coetui omni ex parte ſibi idoneus videretur. Mox reſpondit: vultisne vos emere trutas, aut mullos, in foro piſcario: in quo ſoli gobiones aut naſones inueniuntur venales. Dixerat hoc obiter *Keiſersbergius*: credens illum, qui ſe conſulebat, & quem perſonas nouiſſe non dubitabat, verum dixiſſe. Licet conſultor ille, certo ſcire poterat, vnum ſaltem magiſtratu digniſſimum eſſe, niſi longaeua ſimultas, mentis oculos praeſtringens, iudicium ei minus purum ſuggeſſiſſet. Mirabatur vehementiſſime, curnam adeo nunc epiſcopatus expeterentur, quum hac aetate reuerendi praeſules, periculorum pleno muneri ſuo vix apud Deum ſatisfacere poſſent; quando viſitandi & errata caſtigandi, nihil pene loci relictum videretur. Quapropter, nulli vnquam conſilium praeſtare voluit, vt epiſcopium etiam ſine ambitu, corruptiſue ſuffragiis oblatum deſumeret.

De difficili reformatione.

Admonebat, ne quisquam priſcos fidelium mores, Chriſtianamque diſciplinam, toto orbe redituram hoc aeuo ſperaret, ſed quisque ſaluti ſuae, proſpiceret, animaeque propriae rationem haberet, in Dei praeceptis ambularet, & ſe domino Deo commendaret. Fatebatur ingenue, noſtrae tempeſtatis ingenia plurimum excellere, & multa indies optime ſcripta propagari: ſed antiquas Chriſtianorum virtutes, priſcam fidem, & in Deum feruidam pietatem, non vsque adeo reuiuiſcere lamentabatur: aſſerens theologos multos & in ſeculo & in clauſtris, in materiis ſpeculabilibus & attributorum diuinorum diſtinctionibus, & harum rerum ſimilibus, acutiſſimos inuentum iri; ſed paucos, qui ſe ad virtutum praeſtantiam, & ad humilem exemplaremque vitam accingerent; qui in Dei amore aeſtuarent, qui carnis illecebras

crebras comprimerent, qui delicias & opes ſperneret, & in ſedula decalogi obſeruantia conſtanter perſeuerarent.

Doctrina ſacra in affectum trahenda.

Ideoque ſaepenumero commoneſaciebat ſibi familiares, vt in ſacris lecta paginis in affectum traherent, quoad Dei timorem, mundi contemptum, odium vitiorum, iuſtitiae & ceterarum virtutum amorem, fugam & horrorem inferni, ac ad coeleſtium deſiderium commouerentur. Nihil erat a quocumque theologo ſcriptum, quod non ſaltem aliquantulum luſtrare conaretur. Quatuor eccleſiae columnas aut per ſeipſum legerat, aut ad menſam ſibi legi iubebat. Chryſoſtomum, Bernardum, Guilhelmum Pariſianum, Ioannem Gerſon peculiariter amabat. Guilhelmi Altiſiodorenſis quaeſtiones veluti caeteris antiquiores magnopere venerabatur.

Theologiam ſcholaſticam neceſſariam eſſe.

Rudi theologiae tyroni cenſebat, non mox priſcos illos & antiquos excellentiſſimosque patres (qui & lumina & columnae religionis noſtrae habentur, eſſe amplectendos, ſed ſcholaſticos & neotericos, quaeſtionibus vtentes, quae ad diſputationes, ad elidendos haereticos ad exacuenda ingenia, ad concordandas ſacrae paginae ſententias (quae in cortice diſſentire videntur) facile quadrant, & apprime conducunt? Quales ſunt inter innumeros, Guilhelmus Altiſiodorenſis, diuus Thomas Aquinas, Sanctus Bonauentura, Iohannes Scotus, Magiſter Marſilius, & Gabriel, & caeteri. Ex quibus tamen eos praetulit, & plurimum commendabat: qui praeter id, quod anteceſſorum ſcripta vidiſſent, & repeterent, limpidius longeque formalius per ſyllogismos, per enthymemata procederé, vocabula ipſa theologica fideliter interpretari, notatu digna ſeriatim collocare, & noua quaedam dubia, ac nouos quosdam conſcientiae caſus, in dies emergentes, ab aliis praetermiſſos afferre viderentur. Inprimis ad *Gabrielis* ſcripta quatuor (licet primum dumtaxat epitoma foret) afficiebatur, caeterisque theologiae ſtudium inchoantibus legenda ſuadebat. (Hac ſua ſententia & rogatu quoque ſuo incitatus ſum, vt contra turpiſ-

ſimum

simum *Philomusi* libellum ad defendendam vtramque dialecticam & neotericorum theologiam calamum arriperem, turpesque imagines & obscoenos versus illius versificatoris confutare studerem. Spoponderam dudum praeceptori meo *Keisersbergio*, me id facturum, cui etiam vita functo volui seruare fidem: ignoscant mihi poetae alii, qui tam turpia neque scribunt, neque depingunt.) Quicquid a *diuo Aquinate*, in *Seraphico*, in *Scoto* ac reliquis speculatiuis theologis scriptum est, quod ad populum vtiliter dici possit, propensissime legebat, & clarissime potuit interpretari: neque enim sibi, qui tot annis, tot quadragesimis, multis sententiis & foecundis plenas conciones habuit, vnius solius scribentis, quaecumque opera sufficissent. Cum itaque tot & continuis annis in vno & eodem, insignique ac praeclaro loco praedicaret, cogebatur non vni soli (vel vt zelotypus) adhaerere, nec vnum solum reuoluere. Quapropter nullius vnquam doctrinas aut scripta despexit, sicut & integri sapientisque theologi officium esse videtur. Nec etiam iureconsulti, neque medici neotericorum libros nouasque lecturas non in pretio habent, at emunt, legunt, & introspiciunt. Et *Iacobus de alta Strata* pater omnium excellentissimus, licet sacrosancto diui Dominici ordini addictus, in suo tamen de maleficis opusculo, *Iohannem Scotum* pie defendit atque fideliter excusat, seraphicumque in testem adducit, in quo non paruam finceri affectus ac aequi iudicii laudem meretur. Ex eius libello plane cognoscitur, *Henricum Kolherum*, ecclesiae Friburgensis pastorem (nunc mecum cleri Argentinensis censorem vigilantissimum) contra pythones & diuinos vera praedicasse, ac rem sanctam in expellendis a republica diuinatoribus egisse. Furciferum vero quendam, ac arrogantissimum eius aemulum & oblatratorem non absque graui plebis scandalo fuisse mentitum. Nullum ergo *Keisersbergius*, qui homilias scripsit (impressas saltem) non legit, vt si quid honesti in eis offenderet, suis aliquando locis & temporibus inter concionandum eo vteretur. Itaque quisquis exactissimos *Iohannis Keisersbergii* de Christo, de Domina nostra, de caeteris diuis, de morte, de vitiis, de virtutibus, & reli-

reliquis innumeris rebus aut argumentis ſermones in manibus habuerit, perſuadeat ſibi reliquos omnes pene declamatores poſſidere. Hoc autem lucri tenebit, quod in collectis huius ſermonibus, aptiſſimas metaphoras, audituque non iniucundas ſimilitudines affatim inuenturus eſt, quas ex pio deſiderio, veteres & doctiſſimos quosdam imitatus, afferre ſolebat, vt per eas vulgus caeteras doctrinas, ac res arduas & ſerias facilius memoriae commendaret, in quibus profecto lepidiſſime adducendis, nullum habuit ſecundum. In quibuscumque ſententiis aut vocabulis Latinis, in Germanicam linguam exquiſitiſſime traducendis, reliquos multos ſuperabat. In apoſtillandis ad populum Euangeliis (etiam diui Ioannis) & apte connectendis ſeu continuandis, vt verba verbis cohaererent, & ſententiae ſententia quadraret, vix ſibi quiſpiam ſimilis fuit, in recenſendis hiſtoriis bonum ordinem, optimam memoriam habuit. Nec ius pontificium, neque leges ſacratiſſimas ignorauit, id quod in viginti arculis, prudenti & iuſto ſenatui Argentinenſi oblatis, liquido cognoſci poteſt. In materia virtutum & vitiorum ad populum praedicanda *Guilhelmum Lugdunenſem* omnibus praeſtantiorem iudicabat. In philoſophia morali, *Buridanum*, *& Martinum de Magiſtris* omnibus praeferebat. Ex his, qui ſermones ſcripſere, *Iordanum* magis ſpeculatiuum, *Soccum* affectiones plus mouentem, *Iacobum de Voragine* in ſimilitudinibus abundantiorem afferebat.

De aliis illius literarum ſtudiis.

Nec ſolum delectabatur ſacrarum lectione ſcripturarum: verum etiam hiſtorias gentilium, poetas, oratores, & eorum interpretes Ciceronem, Quintilianum, Senecam, Plinium, Ioſephum, Aulum Gellium, Macrobium, Polycratum, Petrarcham, Aeneam Siluium, Platinam auidiſſime legebat. Ioannis Pici Mirandulani commentarios cum magna voluptate verſabat, aperte inter concionandum affirmans: ſi vitae curſum Pico natura duplicaſſet ipſum noſtro Auguſtino aut Hieronymo in diuinis ſcripturis vix inferiorem fuiſſe futurum. Quicquid aetate noſtra, diuerſi paſſim ſcriptores, in lucem ediderunt, nolebat prorſus ignorare:

rare: ſaltem ad menſam ſibi lectum iri curabat. Nec a Baptiſtae quidem Mantuani, Marſilii Ficini, Thomae Wolphii iunioris, nec Bebellii & aliorum noſtratium opuſculis abſtinuit: hiſtoriamque violatae crucis, Th. Greſemundi transcurrit; cuius & ſententias de ludo nuper praedicans in cancellis publice citauit. Noniſſimis diebus incidit in annotatiunculam Georgii Gemmigeri Spirenſis praepoſiti, curatis omnibus, & ipſis quoque reuerendiſſimis Epiſcopis vtiliſſimam, quam ſuper audiendarum confeſſionum poteſtate, ex intimis iuris pontificii penetralibus exquiſitiſſime deprompſit, ad mitigandam comprimendamque eorum, qui legitimi principalesque, & aliorum, qui adventitii ſunt confeſſores, diſceptationem. Mirari non potuit, quod tam inſignis praelatus, praeter morem aliorum, tantopere literas optimas coleret, & tam egregia ſalutàriaque annotamenta in lucem ediderit.

Quid ſenſerit de diſceptatione, ſuper audiendis confeſſionibus.

Saepe in quadrageſima palam in concionibus affirmabat, ſibi perſuaſum eſſe, ſi quisque vel ſecularium, vel mendicantium confeſſorum, vnicuique peccata detegenti, viceſimam ſolum aurei nummi partem, largiri cogeretur, has eorum lites & controuerſias iam pridem fuiſſe ſopitas. Fatebatur vltro, ſe olim, curae animarum Baſilienſis templi praefectum, non ſolum tardiuſculum, ſed & anxium in audiendis confeſſionibus fuiſſe, & nonnunquam confeſſum & ſe abſolutum bis aut ter, cum ſibi quiddam iterum atque iterum in animum incidiſſet, mox a ſe reuocaſſe, vt conſcientiam vtriusque ſeniorem redderet & quietiorem. Idque ſe potiſſimum impuliſſe, vt parochiarum regimine poſthabito, concionatoris munus ſuſcepiſſet. Mirum ergo: cur noſtris temporibus, plerique (qui vtinam abſolutionis vocabuli definitionem ſaltem, & originem, flexumque ſaperent) ad explorandam aliorum vitam (magis autem diuitum & matronarum, quam ſtipem petentium, & puſtulis aut lepra infectorum) tam curioſi, tam auidi, & tam importuni ſint etiam in cancellis ſuper ea re collitigatores. Mirum profecto, cum arduum ſit & difficile, omnes paſſim con-

confitentes, ſecure & bene informatos, a ſe dimittere : adeo inuoluti & abſtruſi, nodisque & ſcrupulis pleni, immo pene perplexi ſeſe caſus offerre videntur.

Contra incorporationem capellaniarum abundantibus monaſteriis faciendam.

Quibusdam monialibus vehementiſſime diſſuaſit, ne capellanias in eccleſia ſua, pro clero ſeculari fundatas, vel ſuae vel confeſſorum menſae vniri impetrarent, exemplo quarundam aliarum, quae ductu fraterculi nugigeruli & pecunioſi conniuente *Raymundo* Gallo, ſacroſanctae ſedis apoſtolicae legato, vtcunque extorſerant, vt capellaniae in ſuo coenobio, pro clericis ſecularibus fundatae (quibus ſcholaſtici pauperes in optimarum literarum ſtudio, ad certos annos ſuſtentari poterant) contra vltimam fundatorum voluntatem, in iacturam aut odium clericorum ſecularium, ſibi ipſis incorporarentur : cum neque Cereris, nec Bacchi, nec aliorum prouentuum inopia premerentur. Itaque recuſabat aliis monialibus ipſum conſulentibus hanc rem ſuadere *Keiſersbergius*, ſciens eam naturae legi aduerſam, & Domino Deo multum ingratam : cuius & in hac re iuſtiſſimum iudicium contemplari poſſumus. Nam & in eo monialium coenobio (cui haec iniquiſſima ſacerdotiorum ſecularium vnio facta eſt) paucis poſt annis vnius ex praeſtantioribus venter intumuit. Apud Romanos & quidem gentiles fuerat iſta ſanguine adhuc viuo terram ſubitura ſacerdos. Adde (vt Deum iuſtum eſſe vindicem ſcias) quod duo eiusdem ſectae contuberniique paria Vulcanus interim apud Heluetios in cineres ſauillasque redegit : iuſtene, an iniuſte, Deus nouit.

Contra incorporationem officii concionatoris.

Fuerat in quadam inſigni eccleſia largum concionatoris ſecularis ſtipendium, quod ad eiusdem fabricam applicatum eſt, fraterculo ad id muneris ſubrogato. Expertus id *Keiſersbergius* eccleſiae illius capiti ſibi plurimum familiari inter caetera ſcripſit : auctores detruncati ſtipendii, in cementumque & ligna conuerſi, ſathana Chriſti tentatore deteriores ſibi videri. Is enim

a Chriſto deſiderabat, ſaxa verti in panes: illi autem panem verbi Dei, animarumque cibum in lapides mutatum iri curauiſſent. Si quando vel ſuam vitam, aut doctrinam, vel ſacras literas, ab huius ſeculi filiis deſpici & contemni audiuiſſet, mox reſpondit: operae pretium eſt contemnere contemptum. Conſulentibus eum de ingreſſu faciliori ad concionandum conſuluit; ne quemcunque ſermones ſcribentem, nec vllum quidem librum (ex Plinii credo ſententia) ſpernerent: horam non excederent, Guilhelmi Lugdunenſis ſummam in pretio haberent, & inprimis, vt vita & moribus exemplares eſſent. Poſtquam Richardus de excelſa arce praedicator contra vrbem Argentinenſem defenſus eſt, igni addictus eſt, aurum per concuſſionem vi extortum eſt, Inſubrumque dux ad Gallos duſtus eſt: de quorundam Martialium integritate vacillare coepit: de quibus olim haud male ſentiebat.

De beguinis.

Animi etiam anceps eſſe viſus eſt de ſincera (ſine hypocriſi) religione, & caſtitate beguinarum: quae, licet inculta, villoſaque veſte, ac longis caliptris opertae, tamen haud inuenuſtae, & aetate iuuenes, iam monachorum ſepta, iam ciuium aedes ad ſouendos aegros frequentarent. (Legerat procul dubio Clementinam de religioſis domibus, Ioannemque Andreae affirmantem, hominum genus eſſe pernitioſum, & ab eis omnino eſſe cauendum. Sciebat denique in ſtatuto quodam prouinciali decretum eſſe: vt nulla de cetero ad ſtatum beguttarum admittatur, niſi quadrageſimum aetatis ſuae annum exceſſerit.)

De indulgentiis.

Hortabatur eum *Raymundus* Gallus per literas, vt in concionibus ſuis Argentinenſem populum ad praeſtandum liberaliter belli neruum ſpe veniae contra Turcas mox exterminandos diligenter incitaret. Cui inter alia reſpondit: ſe id ſedulo facturum, at mentem ſibi praeſagire, ſummis fidei capitibus, toties in Turcas pecuniam (nulla expeditione ſecuta) emulgentibus tandem euenturum, quod olim duobus laſciuis opiliónibus accidiſ-

cidiſſet: qui, dum apud ſiluas & prata gregem paſcerent, viſis procul agricolis, terram aratro ſulcantibus, vt illis illuderent, ſonora voce clamitabant: Lupi lupi! Agricolae paſtoribus & ouiculis ſuccurrere proni accurrebant, cumque veniſſent; mentiti ſunt paſtores ante eorum aduentum lupos ex paſcuis ad nemora & ſaltus aufugiſſe, cumque iterum atque iterum opiliones ſimili clamore agricolas fallerent: tandem reuera venere lupi, clamitant opiliones: agricolae iterum ſibi illudi putant: & feſtinare pertaeſi, nequaquam vt opem ferant, accurrunt. Sicque ab impiis lupis, ſimplices ouiculae cum perfidis paſtoribus deuorantur. (Caueant Romani, qui tantas ſub typo expugnandorum Turcarum pecunias corraſerunt, necdum vlla expeditione ſecuta.)

De amore caſtitatis & de choreis.

Ad pudicitiam & caſtimoniam puellas & matronas, ne illae ſtupro, aut hae adulterio polluerentur: ſaepe & multum incitare conatus eſt, apprimeque deteſtabatur: ſi quando mariti viros & adoleſcentes, aut monachos vegetos, & laſciuiuſculos in aedes ſuas introduxiſſent, tanquam riualis communionem non admodum vererentur. Saepe patresfamilias hortabatur, ne filias vxoresque ſuas circuitus & choreas crebrius adire ſinerent. Tum propter tenerae pudicitiae periculum, tum quod vix absque peccato aetate noſtra choreae fieri poſſent: licet fraterculi quidam relatrarent, & choreas leue peccatum eſſe palam fabularentur: quas & intra ſua ſepta, etiam in primo noui ſacerdotis ſacrificio viſi ſunt circumduſtitaſſe. Quale ſpeculum iuuenti natu ſacerdoti ea ipſa die, qua ſacrum Chriſti corpus conſecrauit & ſumpſit, ante vultus offertur. Cum dicerent venerandi patres, choreis apud ſe factis, honeſtas ſolum matronas interfuiſſe: reſpondit *Keiſersbergius:* & ex honeſtis & probis fiunt meretrices: nec enim vlla vnquam fuit meretricula, quantumuis proſtituta, quin olim virgo fuiſſet. Dicebat etiam, quisquis fraterculorum auſit palam praedicare, choream leue aut nullum eſſe peccatum, tum ſeſe vehementer ſuſpicari, quod ille idem in auricu-

lam matronae peccata ſua detegere cupienti, aliud aliquid ſuſurrare nequaquam vereatur. Dolebat vehementer, metaphoras quasdam in concionibus ſuis auditas, clam ſe ſub ſcomatum typo impreſſas, eisque alias ſimilitudines nunquam ſibi cognitas, intromixtas eſſe. Quamobrem ſeſe apud reuerendos diui Franciſci patres de vna indigeſta (quam nunquam audierat) ſimilitudine, per epiſtolam humiliter excuſauit.

De humili inceſſu.

In magnis ſtationibus, vniuerſo clero praeſente, in ſimplici vicariorum almutio, cum humilitate & modeſtia (licet theologiae profeſſor eſſet) inceſſit. Cum alii forte quidam, vel inertes, vel nullo quarumcunque facultatum gradu praediti (vt puta florido ſtudii tempore apud mulos, equos, focos, vel in cellis vinariis, aut piſtrinis conſumpto) vario & pretioſo ſupini incedere viderentur. Ad cantum & pſalmodiam, iuxta feſtiuitatum diuerſitatem, differenter & moderate inſtar aliarum dioceſium faciendam, elegantiſſimas ad ſummi chori clericos (hortantibus praelatis) habuit orationes.

De amicitia magnatum.

Illuſtri ſiquidem Argentinenſis eccleſiae capitulo, pro ſua profundiſſima ſapientia, & ſpectatiſſima integritate viſus eſt non mediocrem habere fidem & auctoritatem. Fuit praeterea *Chriſtophoro* Baſilienſi antiſtiti carus, *Friderico* Auguſtenſi carior, *Maximiliano* Caeſari cariſſimus: a cuius maieſtate multis nuper literis atque nunciis accerſitus, ac beniguiſſime ſuſceptus, dubia quaedam propoſita explicauit, conciones habuit, vitaeque totius ordinem praeſcripſit, pacem praecipue inter Chriſtianos principes faciendam, ac iuſtitiam omnibus miniſtrandam, & latrunculorum inhumanam ſaeuamque tyrannidem prorſus delendam commonefecit. Sicque vix tandem cum commeatu glorioſe dimiſſus eſt. *Philippus* quoque modernus Agrippinae vrbis archiepiſcopus literis manu propria ſcriptis, quas vidi & legi, optabat ipſum ſibi commorari poſſe. Nam & dum in minoribus Argentorati ageret, Philippus eius ſermones crebro audiebat, & integritate conſtantiaque perſpecta homi-

hominem pro ſua innata virtute diligere coepit, & plurimum obſeruauit. *Guilhelmo* etiam moderno Argentinenſium pontificl tenorem futurae & epiſcopalis vitae diligenter annotauit: cui ſi maiorem, quam blandis aſſentatoribus & ſanguiſugis fidem habiturus eſt, repulſis auaris & munera recipientibus, atque impudentiſſimis concubinariis (per quos infimi & mediocres caſtigati ſunt) ſpero Dominum Deum, ad feliciorem magiſtratum ipſi vel hanc gratiam largiturum, vt ſacros ordines conferant, ius dicant, epiſtolas ſcribant, mandata ſignent, clericos accuſent, mores cenſeant, multas exigant, qui ceteris integritate non inferiores, macula vulgo perſpecta careant, ne morum & animarum, minus quam fiſci rationem habere videantur.

De collegio theologorum & canoniſtarum erigendo.

Alberto epiſcopo multa prece victus dederat ornatiſſimas literas, quibus ipſum mouere ſatagebat, vt quandam muliercularum, famae propriae decus negligentium, eccleſiam in coelibum diuini pontificiique iuris interpretum collegium, ſua induſtria & auctoritate erectum iri curaret: vt ſicut cathedralis eccleſia ex illuſtribus, ſic ſecundaria ex illuminatiſſimis conſtaret viris: vt ſicut illis beata virgo Maria regali ex progenie exorta patrona refulget; ſic iſtis leuita Stephanus, cuius ſapientiae & ſpiritui, qui loquebatur, reſiſtere poterat nemo. Credidit *Keiſersbergius*: nihil Deo acceptius, nihil populo vtilius, nihil animae ſuae ſalubrius pium *Albertum* efficere potuiſſe, quodque epiſcopatui nihil emolumenti deperiſſet: immo plurimum magis ac magis accreuiſſet. Perſonas autem tales in hoc collegium ſuſcipi dumtaxat debere, ſuaſit eſſe ſtatuendum, qui doctores eſſent duo, tres, aut quatuor in ſacra theologia, totidemque baccalaurei formati, & aliqui iuris canonici, qui ibidem in eisdem facultatibus legerent, & nihilominus ea perficerent, quae cultus exigeret diuinus: quodque confeſtim, vbi de concubinatu quiſpiam conuictus fuiſſet, eo ipſo deponeretur. Credidit *Keiſersbergius*, vtique honeſtius hoc eſſe, quam meretriculas quinque aut ſex, vt eius verbis vtar, de crucifixi patrimonio nutriri, in dedecus vniuerſi ſtatus clericalis.

Id ſi pius *Albertus* feciſſet : ſi , inquam ſummae nobilitati magnitudinem ſcientiae coniunxiſſet , quantum laudis ac gloriae apud probos , quantum gratiae apud ſuperos ſuiſſet conſecutus. Inuenirentur nunc affatim , qui ſermones vel ad populum , vel ad clerum facerent , qui plebanis aſſiſterent , qui clericos in dubiis inſtruerent , qui publice legerent , qui ſanctam cruciatam promouerent , qui tribunali in neceſſitate praeſiderent , qui in animae foro timoratis ciuibus conſulerent , qui diſcordes pacificarent , qui epiſcoporum auctoritatem defenderent , qui morum cenſores eſſe poſſent , qui moniales monachis non addictas viſitarent , & confeſſas abſoluerent , qui populum (bono ſaltem vitae exemplo) docerent : ex quibus vnus aut plures aliquando pro ſummi templi concionatore vel abſente vel aegrotante , ad Dei gloriam , ad eccleſiae decus , ad populi ſalutem ſermones facere potuiſſent.

Paucitas theologorum damnoſa.

Penſiculabat indubie *Keiſersbergius*,perniciosiſſimum eſſe theologorum defectum: cum tamen eccleſiae Dei bene gubernandae vtiles ſint & neceſſarii , ſicut & ſaepe lamentatus eſt illorum paucitatem *Bertholdus Hennenberg*.Moguntinus archiepiſcopus,veritus pro concionibus & parochiis theologos tandem defuturos. Penſabat *Keiſersbergius* vires ſuas, imminensque ſenium : quare cupiebat alios quoque ſui ſimiles in vrbe Argentina educari poſſe : & licet haud facile theologis ad praebendas pateat aſcenſus , ipſe tamen alios , praecipue nepotes ſuos (vt vos duo teſtes & exemplar eſtis) ad ſtudia ſacrarum induxit literarum : ſi forte tandem eccleſiae Dei ad fidei & morum exaltationem opitulari potuiſſent : adeo Chriſti fidem dilexit , adeo fuit affectus eccleſiae catholicae , & ſingulis eius membris , quibus prodeſſe & ſua communicare ſtudebat , velut habens alta mente repoſtum : *Mandauit Deus vnicuique de proximo ſuo.* (Optabat ſacrarum literarum in gymnaſiis auditores ante licentiam nanciſcendam ad duas res a praeceptoribus aſtringi. Primum,vt lectione ſententiarum expleta, quampiam decretalium, aut iurisconſulti lecturam

in

in manus acciperent : quo titulos & eorum ordinem , legendique modum, communiaque & praegnantiora illius doctrinae vocabula , & iuris proceſſum imbiberent , ne prorſus harum rerum ieiuni , in coetu iurisprudentum , velut elingues aſſiderent. Alterum , ne vel in epiſtolis , vel concionibus, titulos principum vel praelatorum ſupra meritum , & dignitatem contraque vetuſtum morem facerent clariores : vt diuerſorum vtriusque ſtatus graduum legitimum diſcrimen haberetur ; indignum, cenſens, abbatibus titulos tribui epiſcoporum.)

De ephebis.

Circa ephebos pubeſcentes , maximopere inuigilandum, circumſpiciendumque eſſe dicebat, ne iam in biuio Pythagorico conſtituti ad laeuam declinarent : ſed vt dexteram virtutum viam ingreſſi , a libidine ad caſtimoniam , ab inſolentia ad obedientiam, ab otio ad induſtriam , ab omni laſciuia ad modeſtiam , literarumque ſtudia flecterentur. (Quapropter non erubeſcebat, nonnunquam ore ſuo iuniores ſeſe viſitantes, in quibus bonam indolem eſſe coniecerat , ad genus vitae moderatum , Chriſtianamque diſciplinam adhortari. Audiuit ex eo paternas & benignas huiuscemodi perſuaſiones *Chriſtophorus de Domo* Nemetenſis templi canonicus, & *T. Greſmundus* , noſterque *Othomarus Philomela :* in tribus his credibile eſt, ſuaſus *Keiſersbergii* haud fuiſſe ſteriles & inanes. Ad id ego quoque ſemper operam dedi , vt iunenes ad dexteram virtutum flecterentur : licet in ea re monachos,curtiſanos, iureconſultos, immo ipſos quoque morum cenſores offenderim, quod (licet ego quoque olim ſeductus) ad caſtimoniam , & ad frugalitatem adoleſcentes inducere conatus ſui. Inde morſus, inſidias , obtrectationes , libellosque famoſos ſuſtinui , vti ad *Leonem* decimum ſummum pontificem oſtendi, manſuetis, cum principem carmine ſenili commemoraui , ſacroſancti Concilii Lateranenſis capitibus quibusdam innixus.)

De continuatis per multos annos ſermonibus.

Praeter ſermones , quos in Herbipoli , in Baſilea , in *Friburgo*, in patria ſua, ceterisque locis paſſim ante octo luſtra fecit:

poſtea per annos ſupra triginta, totidemque quadrageſimas, continuis quadraginta diebus, & quandoque vna die, bis aut ter, in vrbe Argentoratenſi ad populum praedicauit. Et licet per quadrageſimam plurimum fatigatus, religioſis tamen vtriusque ſexus reformatis & exemplaribus humiliter petentibus, negare pro ſua maxima humanitate non potuit, quin ſequentibus mox paſchae feriis, in ipſorum patrocinijs, aut dedicationibus, ampliores ad populum faceret exhortationes. Verum in concione qualibet, vnius horae curſum non exceſſit, ſed clepſydra finem indicante, mox receptui cecinit: immo inter praedicandum, Chriſti paſſionem eandem temporis menſuram obſeruauit; quam in vniuerſos hebdomadae poenoſae dies, feriatim partiebatur, motus forte carmine Flacci:

Quicquid praecipies, eſto breuis, vt cito dicta
Percipiant animi dociles, teneantque fideles.

Prima equidem quadrageſima, coeperat ſectari morem illum mendicantium clauſtralium, praedicans paſſionem quinque aut ſex continuis horis, conſiderans vero auditores a ſommo, & mulierculas a lotio continere ſe non potuiſſe: nolebat futuris annis, denuo hac qualicunque conſuetudine vti, quam ex ambitione diuerſorum conuentuum arbitrabatur ortum habuiſſe: vti in quadam epiſtola, quondam ad me data, intelligere potuiſtis. In qua ſic ſcripſit: *Damnaui ego illas longas praedicationes fieri in paraſceue ſolitas, & id ex vanitate inanis gloriae procul dubio ortum habuiſſe aſſerui, qua quilibet alterum ſuperare voluit. Primus ad horam praedicauit more antiquorum doctorum. Alius de alio conuentu duas praedicauit, & ſermonem longius protraxit, indeque fuit forſitan laudatus: quo factum eſt, vt ſequenti anno primus non minus apparere voluerit, & tres horas praedicauit: alter ſequenti anno quatuor, & ita factum eſt, vt ad hanc fatuitatem deuentum ſit: vt ſeptem, octo & nouem horas praedicetur: ita vt inſtar cuculorum alterutrum ſe vincere conarentur. Legant omnes concionatores, Chryſoſtomum, Leonem, Gregorium, & ceteros, ſi vnquam repererint ſermonem, qui*

vna

una hora recitari non poſſit. Et licet poſt peregrinationem ad ſpecum diuae Mariae Magdalenae, ſepulchro etiam *Ioan. Gerſon* Lugduni deuote viſitato: cuius & opera quaedam magnis illic impenſis exſcribi curauit, poſtquam acerbiſſimos calculi dolores, quos aequanimiter tulit, annum fere ſeptuageſimum acceſſiſſet: nulla tamen ex parte eius, vel eloquentia, vel memoria labefactata; ſed neque paululum imminuta videbatur. Itaque creditu facile eſt: coeleſti ipſum Numine, quod naturae vires auxerit fuiſſe, afflatum.

De perſecutionibus & iniuriis, quas perpeſſus eſt.

Et quamuis mox a concionum ſuarum principio, multas iniurias, multos morſus, multos contemptus, multas perſecutiones, libellos etiam famoſos perpeſſus ſit: leniter tamen & modeſte tolerans, a coepto non deſtitit: ſed viriliter & conſtantiſſime proſecutus, contemptumque iure ſuo contemnens, perſuadere inter cetera conatus eſt: vt plerique ſuas concubinas (etiam vetulas apud ſe factas) auellerent, vt teſtandi libertas eſſet, vt vltimo ſupplicio plectendis & petentibus, venerabilis euchariſtia non negaretur: in quo nonnullae vniuerſitates (praecipue clariſſima noſtra Heidelbergenſis,) illi adſtipulatae ſunt. Perſuadere etiam ſtuduit, ne pueruli, qui neſciunt, quid faciunt, qui inter *Remigii* & *Franciſci* regulam nondum diſcernunt, ad coenobia (laxae atque diſſolutae praeſertim vitae) intruderentur: qui forſitan ob id olim parentibus ſuis ſtygios lacus imprecaturi ſunt, & reiectis cucullis a ſacroſancta ſede apoſtolica libertatem ad ſeculum redeundi impetraturi, vti hac aetate multi diuerſorum ordinum fratres a Leone decimo impetrarunt, conqueſti, ſe in pueritia ad monaſteria coactos. In his & aliis paſſus eſt vir optimus peruicaciſſimos contradictores, populo forſitan iure ſuo applaudere geſtientes, quorum aliqui (quos dominos magiſtros vocant) ſcriptis etiam ipſum vincere aggreſſi ſunt, quorum iacula munimentis inexpugnabilibus formaliſſime confutauit & eliſit. Extant hodie diuerſa vtrinque ſcripta, & ſtili elegantia & ſententiarum neruis longe diſſimilia: quae propediem (ſi

Deus volet) in lucem ſunt proditura. Tum omnibus vere doctis liquido patebit eius eloquentia, induſtria, & ſinceriſſima in ſcribendo energia, reliquorum vero incondita barbaries, puerilis inertia, & impura mentis affectio. Tentabat inter alios quidam ventroſus, ſabarum ſorte plenus, ipſum ſcriptis vincere, qui palam in cancellis verba haec *de laqueo venantium* commemorans: venantium a veneno deduxit: vulgo noſtro (der vergifften) interpretatus. Alius aſtrologus maior, quam theologus, tamen vitae liberioris Auguſtinianus communionem reorum mortis impugnaturus, hanc contra eum Achillem adduxit: Si latronibus daretur euchariſtia, tunc ruſtici dicerent: *Ecce Chriſtus iacet ſuper rotam*: vt eius barbaris aut ſimilibus verbis vtar. Nec ſolum a monaſticae, ſed etiam a noſtrae profeſſionis hominibus iniurias & perſecutiones paſſus eſt. Dum enim cum aliis integerrimis praeſtantiſſimisque viris, *Chriſtophoro Vtenhemio*, Baſilienſium nunc epiſcopo, *Ioanneque Simler*, iureconſultis, & *Melchiore Künigsbachio*, theologo, iuſſu & auctoritate praeſulis *Alberti*, epiſcopatus viſitationem coepiſſet: vnus, ſibiipſi conſcius, multis praebendis, ſed pluribus ſpuriis oneratus, ilia ſua pugione ſe confoſſurum, ſancte iurabat. Alius ſe praebendam ſuam (cui munus concionatoris annexum eſt) Romae apud primam ſedem impetraturum minabatur. Paſſus eſt etiam inſidias vsque ad ſanguinem a cognatis cuiusdam magni iureconſulti, cuius vltimam voluntatem conſtantiſſime tueri contra epiſcopi conniuentiam moliebatur. Paſſus eſt obſcoeniſſimum libellum famoſum in aſini figuram ligatum, & in cancellos ante pedes ſuos coniectum. Paſſus eſt a quodam ſacrilego, & adultero teſtamenti ſolennis impugnatore (in quem beneficus fuit) deteſtandas obtrectationes. Paſſus eſt a fraterculo quodam (qui nihil neſcire ſe putat) acerbiſſimam per literas inuectiuam. Paſſus eſt ab aliis fraterculis, qui ipſum in thermis quibusdam, magnum eſſe luſorem apud integerrimos viros (quorum aliqui hodie ſunt ſuperſtites) falſo infamauerunt. Paſſus eſt a trutannis, dum eleemoſynam diſtribueret, grandes contumelias & im-

pro-

properia. Paſſus eſt peregre proficiſcens a veſipelli viarum comite & idiomatis interprete, fraudes & perfidiam in Gallia. Paſſus eſt haud paruam auri iacturam a lancearíis peditibus in Germania. Paſſus eſt ſibi illudi a puerulis (quos chorales vocant) quorum intempeſtiuae nonnunquam laſciuiae per quotidianos fere nummos anſa praebetur, at neglectam in templo & in ſcholis diſciplinam, carnifices poſtea laqueo vel enſe compenſant. Quomodo, ſi quaeras, a pueris illis illuſus eſt: audi. Ab exordio ſermonum ſuorum annos ante triginta cernens vir optimus ipſorum petulantiam in choro, & diſcholiam, incompoſitosque mores, paterne illos, vrgente conſcientia, reprehendere coepit: mox vnus illorum inſolentior, Ligùrium ei ficus in faciem oſtendit, pollice per medium digitorum exerto, forſitan id edoctus aut iuſſus, a quopiam curialium auarorum; quorum multi theologos oderunt, & omnes eos perſequuntur, qui de ſua intolerabili auaritia (quam neque Turci, neque Iudaei in ſua qualicunque religione ſuſtinerent) loquuntur, ſcribunt, praedicant: quorum vnus ipſum rabulam verboſum appellabat, ad reliquos concionem ſuam adituros inquiens: curnam illum loquaculum & blateronem auſcultatis? Alius vero de iſta gente palam dixit, eum omni rhetoricarum ſcientia prorſus carere, nec quicquam apte vnquam perſuaſiſſe, immo minus ad perſuadendum, quam minimum ex familiaribus ſuis idoneum exiſtere. Scit Deus (quem teſtor) illum auariſſimum, & ex auaritia coecum in hunc eloquentiſſimum, atque innocentiſſimum virum (qui omnes has iniurias, obtrectationes, minas, & contumelias modeſtiſſime tulit) execrabiliter eſſe mentitum. Habuit enim noſter *Ioannes*, praeter natiuam affabilitatem, & ſummam omnium literarum doctrinam, ſingularem etiam apte concionandi artem, atque prudentiam: quippe qui vtramque Ciceronis rhetoricam, Quintilianique, & Senecae declamationes examuſſim legerat, & in demonſtratiuo deliberatiuoque generibus exercitatiſſimus, ad ſingulas res perſuadendas, ſingulos rhetorum locos artificioſiſſime afferre ſciebat. Venam & tenorem *Chryſoſtomi*, *Bernardi*que, & aliorum eloquentiſſimorum, praecipue

cipue etiam *Ioannis Cruceri*, praeſtantiſſimi theologi Heidelbergenſis imitatus. Nam & quosdam abuſus Chriſtianae diſciplinae admodum repugnantes (quorum aliquos in Argentinenſium epiſcoporum catalogo tetigimus) e medio ſuſtulit : & non ſolum ad teſtamenta facienda, vltimasque voluntates minime caſſandas, efficaciter tandem perſuaſit : verum etiam in paucis (ſed continuatis) quibusdam concionibus, ſtipendium annuum a piis Argentinenſis vrbis ſacerdotibus, ciuibus, & matronis collegit : quo ſcholaſtici quatuor pauperes ſulti, ſacerdotes venerabilem euchariſtiam ad imbecilles deferentes, cum iucundis (vt mos habet) canticis comitentur. Eandem maioris fidei atque deuotionis incitatiuam, ſacerdotibus curatis a ſcholaſticis faciendam aſſociationem, in dulci natali ſolo, duobusque oppidis patriae ſuae finitimis, Türckheim & Amorſwyler, ex proprio patrimonio (quod adhuc ei ſeni ſupererat) me praeſente inſtituit atque fundauit.

De charitate & obſeruantia plurimorum erga eum.

Verumtamen multi ex clero timorati, multi de magiſtratu, multi procerum & ciuium, & matronae atque viduae pleraeque omnes honeſtiſſimae, non ſolum ipſius ſermones auide frequentarunt, ſed etiam ipſum, vt praeceptorem coluerunt, vt patrem dilexerunt, vt vitae ſuae ducem & patronum obſeruarunt. Et quem viuentem dilexerant mortuum humanitatis ſtudio, officio funebri, & parentalibus certatim atque magnifice proſequuti ſunt. Sic enim ad me ſcripſit *Martinus Cellarius* S. Petri iunioris nunc canonicus verax & integer : *Hoc vnum acerbum ſcribere tibi cogor, quod doctor Keiſersbergius, dominica Laetare, horam circiter duodecimam, naturae debitum reddidit : die poſtera hora vndecima ante ſuam eccleſiae maioris ſedem ſepultus, cum multorum lacrymis & ſingultu. Iacobus* quoque *Sturmius*, Chriſtianae theologiae deditus, & quidem nobilis haec ad me dedit : *Cecidit magnum decus vrbis Argentinae Ioannes Keiſersbergius, conſumatiſſimus integerrimusque theologus, cuius aetas noſtra vix ſimilem, vix ſequens vſura eſt : deceſſit dominica Laetare, paulo poſt primam me praeſente & vidente : ſedens in*

lectulo

lectulo hypocausti seu stubae suae, vt Germanice loquar. Postera die comitantibus funus ecclesiae maioris canonicis & vicariis, multo quoque populo ante cathedram, quam viuens praedicando duobus & triginta annis rexerat, sepultus est die Mercurii, exequiae in summae ecclesiae choro habitae sunt, praesente & offerente senatu Argentinensi, atque innumera vtriusque sexus plebe. Vidisses maximam matronarum frequentiam, earumque tantum affectum, quantum vix credidisses: non introiuit quisquo per hos dies summum templum: quin aqua benedicta sepulchrum eius respergeret. Nunc vt cum *Eucharii Henner* iurium licentiati verbis ad me consolandum suauissime scriptis concludam: *talis tantusque vir nequaquam lamentandus esse videtur: quoniam male mori non potuit, qui ab adolescentia sua, a philosophiae magisterio, & a suscepto sacerdotio sine tasciuia, sine scandalo, cum omnis honestatis exemplo, cum morum maturitate laudabiliter vitam egit. Ego enim illum a tempore suscepti magisterii moresque suos noui: ego illi interea frequentissime domi dies & noctes conuersatus, quater etiam secum peregre profectus sum. Nobis potius (& mihi praecipue) dolendum est, qui tanto patrono, tam forti veritatis buccina, tanto naturalis honestatis, ac euangelicae vitae speculo, tanto frugalitatis (quam Augustinus virtutum maximam censet) exemplo, tanto pauperum asilo, tanto ecclesiarum & iurium parochialium, ecclesiasticaeque libertatis propugnatore, priuati sumus. Ille sublatus est ex aemulorum dentibus, de miseria tranfiit ad gloriam, de morte profectus est ad vitam. Si tamen pedes minutissimis & quotidianis forsitan inquinauerit pulueribus, nostrum est, ad Deum optimum maximum ex intimis dicere praecordiis:* " *Io-*
„ *anni Keisersbergio sacerdoti ac oratori tuo, miserere clemen-*
„ *tissime Deus, cuius nominis sanctificationem, cuius cultum &*
„ *gloriam, tanto zelo, tam claro innocentis vitae, ac viuae do-*
„ *ctrinae exemplo, tantis laboribus, tot annis vsque ad vene-*
„ *rabiles canos, vsque ad indefessam senectutem & mortem,*
„ *conatus est in cordibus fidelium inserere, augere & propa-*
„ *gare. Amen.* „

Haec

Haec obiter & tumultuarie, opico ſtilo absque ſerie caritas mea in auunculum veſtrum & praeceptorem meum ſcribere coegit. Qui vero dulciſſima & elegantiſſima compoſitione delectatur: is legat vitam auunculi a *Beato Rhenano*, conciue meo, ex ordine vitae terſiſſimo ſtilo conſcriptam, quam apud me *Georgius Gemminger*, Spirenſis Praepoſitus rigidiſſimus & exactiſſimus lucubrationum cenſor (cui nihil niſi elegans & admodum emunctum complacuit) maximis laudibus efferebat.

Additio:

Vnum praetermiſi, quod *Keiſersbergius* verborum inanem ſuperfluitatem magnopere deteſtabatur, eam praecipue, qua quidam alienigenae inter concionandum, verba, in ſua participia & ſubſtantiua *ſum* reſoluere ſolent, ad quod nulla neceſſitas cogit: vt cum ſcribitur: dicebat Ieſus, loquebatur, ſtabat, & ſimilia infinita, theutonice reſoluunt, erat dicens, loquens, ſtans (Er was reden, er was ſton) cum vtique Ariſtotele auctore, non ſit ponenda pluralitas absque neceſſitate. De quo ad *Iacobum* decanum Larenſem olim id a me efflagitantem, epiſtolium dedi; vtrique horum & praeſtantiſſimis aliis viris, viſum eſt ſufficere; ſi dicas (Er redt, er ſtandt.) Dum facis (wan du thuſt) Non (wan du biſt thun) quando es faciens. Vti olim ſcholaſticus quidam mente captus, Spirae in carcerem poſitus omnia verba Latina reſoluebat: Ego ſum hic iacens, quia fui matrem percutiens & huiusmodi mille. Inſanum illum hominem quidam cathedralium etiam eccleſiarum concionatores imitantur.

Atque haec ſunt, quae IACOB. WIMPHELINGVS theologus integerrimus de IO. KEISERSBERGII vita & moribus praeclare ac ingenue commentatus eſt. Ex quibus ſimul intelligi & diiudicari poterit, quam ſine ratione a ſacris noſtris diſſentientes eundem pro teſte & aſſertore doctrinae ſuae fortiſſimo habeant, atque ab aliis paſſim haberi deſiderent. Relatus enim eſt a MATTH. FLACCIO ILLYRICO in *catal. teſt. veritatis*,

tis, qui ante noſtram aetatem pontificibus Romanis, eorumque erroribus reclamarunt, quem *auctario* illuſtrauit IO. CONR. DIETHERICVS Francof. 1672. 4. a) Sed oppoſuit eidem GVIL. EYSENGREINIVS alium *catalogum teſt. veritatis locupletiſſimum, omnium orthodoxae matris eccleſiae doctorum &c.* Diling. 1565. 4. b)

Plura adhuc forent, quae ad KEISERSBERGII noſtri laudem, commendationemque in medium adferri poſſent teſtimonia, & virorum doctorum encomia: ſi vel diutius his immorari luberet, vel liceret nobis, ad pertractandas res literarias domeſticas properaturis.

* * *

Iuuat igitur ea, quae de duobus KEISERSBERGII noſtri ex ſorore nepotibus CONR. & PETR. WICKGRAMIS, quorum iam ſaepe meminimus, in *actis* noſtris occurrunt, breuiter, at dilucide tamen, explicare, atque ſub conſpectum ponere.

An. 1494. a Rectore generoſo D. D. *Wilhelmo Comite in Honſtein*, Domino in Lare & Cletenberg &c. die prima menſ. Octobris inſcriptus eſt *Conradus Wygckram ex Tiwigken* (*Türckheim*) *Baſilienſis artium magiſter Pariſienſ.* teſte *matric. rect. antiquiſſ.*

In

a) Antiquiores, & ideo etiam rariores huius catalogi editiones ſunt Baſil. per Io. Oporinum 1556. 8. 1562. fol. Et ex edit. *Io. Conr. Dieterici* iam 1666. 4. Francof. cui autem nomen ſuum non praefixit; quod tamen fecit in altera edit. Francof. 1672. 4. Atque iſtae editiones omnes ſunt integrae & incorruptae. Sed *Simon Goulardus* multa addidit, reiecit, emendauit, & ita deprauatum catalogum hunc edidit Lugd. 1597. 2. Tom. 4. & poſtea etiam Geneu. fol. Conf. *Io. Vogt* catal. libr. rar. p. 181. (Hamb. 1753. 8.) & *Frid. Gotth. Freytag* analect. liter. p. 221. (Lipſ. 1750. 8.)

b) Liber hic, vt teſtatur *Io. Vogt* loc. cit. p. 274. albis coruis rarior, paucioribus cognitus, paucissimisque viſus eſt.

In *actis facult. art.* An. 1496. in vig. Corp. Chriſti *Magiſter Conradus ex Durcken* pater, id eſt, promotor fuit *baccalariorum artium Simperti Geſsler ex Auguſta, Georgii Klem ex Columbaria.*

Eod. an. die Aegidii in via realium *Magiſter Conradus ex Keiſersberg* (qui certe noſter eſt) *libros ethicorum.*

An. 1497. die 1. Sept. in via realium *vltimos tractatus Alberti* praelegendos ſuſcepit.

In *actis facult. theol.* antiquiſſ. ad an. 1498. " decimo quin-
„ to die Aprilis anno quo ſupra, venerabiles magiſtri ſcilicet
„ *Conradus Wickgram* ex Turken, & magiſter *Antonius Metz-*
„ *ker* ex Vringen admiſſi ſunt ad curſum ſacrae Bibliae legen-
„ dum. „

In *actis facult. art.* Eod. an. die 12. poſt Aegidii in via realium idem *Mag. Conradus primos Alberti & vltimos phyſicor.*

Et an. 1501. a rectore egregio viro Magiſtro *Georgio Northofer*, S. theologiae doctore die 27. menſ. Iulii in album acad. etiam relatus eſt *Petrus Wickgram* de Türckgen: quemadmodum ex *antiquiſſ. matricula membr. rect.* intelligi poteſt.

An. 1501. die S. Barthol. *Mag. Conradus Wickgram elegit veterem artem & aſſumpſit vltimos Alberti.*

An. 1502. die S. Aegidii in via ſcotiſtarum, *Mag. Conradus Wickgram ethicorum.* „

Eod. an. die 22. Septembr. *Petrus Wickgram de Türck examini pro gradu baccalariatus ſe ſubiecit.* Qui deinde die 24. Septembr. gradum iſtum obtinuit, patremque elegit fratrem ſuum.

An. 1503. in vigilia SS. Phil. & Iac. *Magiſt. Cunradus Wickgram ex Türckenheim theologiae baccal. decanus facultatis artium electus* eſt.

In *actis acad.* an. 1503. die 3. Iul. " Vniuerſitas certas
„ condidit ordinationes & ſtatuta eccleſiam de Enſesheim ſeu
„ rectorem ad illam praeſentandum reſpicientia. Poſtera die con-
„ cluſit Vniuerſitas, quod *Magiſter Conradus Wickgram* debe-
„ ret

„ ret praeſentari pro plebano eccleſiae praedictae vacantis per „ mortem Domini *Bernardi Weſterſtetten* praepoſiti in Elbangen, „ & ita praedicto magiſtro *Wickgram* eadem die datae fuerunt „ literae praeſentationis ſigillo rectoratus ſigillatae ad epiſcopum „ Baſileenſem. Et ipſe poſtea iurauit omnia capitula, vt in *li-* „ *bro actorum* continetur. a)

I In

a) *Literae* autem, quas vocant *reuerſales*, hae ſunt: " Ego „ *Conradus Wickgram* ex Thurinkheim dioceſ. Baſilienſis „ presbiter in artibus liberalibus magiſter, ſacrae deni- „ que theologiae baccalaureus ad eccleſiam parochialem in „ Enſisheim dictae dioceſis per venerabiles & egregios vi- „ ros ac dominos *Ioannem Angelum de Beſutio* vtriusque „ iuris doctorem celeberrimum, almae Vniuerſitatis Fribur- „ genſis rectorem magnificum ceterosque doctores, licen- „ tiatos & magiſtros dictam Vniuerſitatem regentes & re- „ praeſentantes, ad hoc ſpecialiter conuocatos in collegio „ collegialiter praeſentatos praeſente manus meae propriae „ ſcripto recognoſco, me, antequam ad praedictam praeſen- „ tabar, omnes & ſingulas ordinationes & ſtatuta infra ſcri- „ ptas atque per dictos dominos rectores & regentes edi- „ tas in manus praefati domini rectoris coram ceteris do- „ minis de vniuerſitate fideliter velle ſeruare iuraſſe.

„ *Primo* iurauí me ſingulis annis futuris, quamdiu dictae ec- „ cleſiae praefuero, ſupra dictae Vniuerſitati, cui ipſa ec- „ cleſia incorporata exiſtit, aut eius ſyndico pro ſua por- „ tione reſeruatam absque contradictione qualibet ſoluere „ velle quadraginta florenos Rhenenſes, incipiendo ad ſe- „ ſtum purificationis beatae Mariae Virginis proxime futu- „ rum anno Domini milleſimo quingenteſimo quarto. *Se-* „ *cundo* quod velim bannalia de dicta eccleſia de meis ſo- „ lus ſoluere. *Tertio*, quod conſolita charitatiuorum ſub- „ ſidia & primos fructus eccleſiae pro mea rata me contin- „ gente ſoluere & expedire. *Quarto*, quod domum ſi qua „ mihi per vniuerſitatem pro curia parochiali aſſignata & „ deputata fuerit, velim cum ſuis pertinentiis & aedificiis „ connexis etiam debitis & neceſſariis ſtructuris meis im- „ penſis conſeruare. *Quinto*, quod in dicta domo, ſi qua „ mihi per Vniuerſitatem aſſignata fuerit, velim, quotiens- „ cunque aliquis vel aliqui nomine Vniuerſitatis ad Enſis- „ heim venerit, vel venerint, eundem & eosdem ſuis ex-

„ penſis

In *actis acad.* An. 1505. die Sabbati in die S. Annae. " Concordatum eſt cum vicario eccleſiae parochialis in Enſis- „ heim, ſcilicet cum magiſtro *Conrado Wickgram* de Turckheim, „ quod debeat dare & ſoluere Vniuerſitati flor. XXV. pro pen- „ ſione eccleſiae praefatae ab eo tempore, quo eam habuit vsque „ adhuc

„ penſis & ſumptibus in honeſtam habitationem, prout Vni- „ uerſitas elegerit, pie recipere & hoſpitari. *Sexto*, quod „ omnia onera eccleſiae ſuperius non expreſſa, vt eſſent „ hoſpitalitates, conſeruationes luminum eccleſiae, vel alia „ ipſum rectorem eccleſiae reſpicientia per me ſub meis ex- „ penſis ſupportare. *Septimo*, quod cum & poſtquam ſic „ praeſentatus fuero, velim certificare ſolemniter omnia acta „ & agitata hactenus & in futurum agitanda per Vniuerſi- „ tatem aut ſuos procuratores in cauſa adhuc coram Vni- „ uerſitatis conſeruatore in Conſtantia pendente inter ipſam „ Vniuerſitatem & *Conradum Schutz* de & ſuper domo „ & curia parochiali. *Octauo* iuraui me in antea velle „ perſonaliter in dicta eccleſia reſidere, atque eidem in pro- „ pria perſona deſeruire, eandemque eccleſiam ſine expreſ- „ ſo conſenſu Vniuerſitatis non velle permutare, reſigna- „ re, aut eidem quouis modo cedere, & ſi & in quantum „ ipſam eccleſiam in futurum reſignare velim, quod hoc „ non aliter faciam niſi de expreſſo conſenſu vniuerſitatis, „ & in manus illius, ad quem pertinet, reſignationem hu- „ iusmodi recipere in praeſentia ſyndici vel procuratoris „ legitimi ipſius Vniuerſitatis ad hoc miſſi. Item ſi daretur „ caſus vacaturae alicuius capellaniae ſpeciatim ad prae- „ ſentationem rectoris dictae eccleſiae, quod ego velim & „ debeam capellaniam vacantem conferre ſeu ad illam in- „ ſtituendam praeſentare eum, qui mihi ab Vniuerſitate no- „ minabitur, ita quod talis nominatus debeat aliis praeſer- „ ri. *Vltimo* iuraui, quod ſi forte, quod abſit, ex qua- „ cunque cauſſa occaſione praedictorum articulorum per me „ iuratorum inter vniuerſitatem & me diſſenſio aut contro- „ uerſia ſuborta fuerit, quod ſuper ea velim me, in quan- „ tum fieri poteſt, cum dicta vniuerſitate amicabiliter com- „ ponere, quodſi concordia amicabiliter inueniri forſan non „ poterit, quod ſuper dicta controuerſia velim declarationi „ domini ordinarii loci ſtare.

„ Haec ſupra ſcripta ego *Conradus Wickgram* vt ſupra iura- „ ui anno Domini milleſimo quingenteſimo tertio die quar- „ ta menſis Iulii in Vniuerſitate collegialiter congregata. „

„ adhuc ad annos duos futuros: poſtea cum eo Vniuerſitas la-
„ tius deliberabit. „

In *actis facult. art.* an. 1505. die S. Aegidii in via realiſta-
rum, *Mag. Petrus Wickgram quatuor vltimos phyſicorum:*

An. 1506. die 9. menſ. Sept. in via antiquorum, " *Mag.*
„ *Conradus Wickgram veterem artem, & Mag. Petr. Wick-*
„ *gram de coelo & mundo* praelegit. „

In *actis acad.* An. 1506. viceſima quarta die April. " *Ma-*
„ *giſter Conradus Wickgram,* ſacrae theologiae baccalaureus,
„ perpetuus vicarius eccleſiae Enſeſzheim de & ſuper penſioni-
„ bus trium annorum primorum, quibus poſt nominationem &
„ praeſentationem ab vniuerſitate de perſona ipſius factam, in-
„ ſtitutionemque canonicam ſubſecutam vniuerſitati merito de-
„ uinctus eſt: item de & ſuper penſionibus futuris perpetuis
„ per eum de dicta eccleſia ſoluendis proprium manus ſuae chi-
„ rographum in hunc, qui ſequitur, modum dedit: *Ego* Conra-
„ dus Wickgram *liberalium artium Magiſter & ſacrae paginae*
„ *baccalaureus perpetuus in Enſisheim vicarius fateor proprio*
„ *hoc manus meae chirographo me eſſe deuinctum almae vniuer-*
„ *ſitati Friburgenſi in quadraginta florenorum Rhenenſium ſum-*
„ *ma, de tribus primis annis, per quos praenominatam eccle-*
„ *ſiam rexi, quam quidem ſummam eidem vniuerſitati me per-*
„ *ſoluturum promitto ſub omni bonorum meorum praeſentium*
„ *& futurorum hypotheca, hoc, vt ſequitur modo: Videlicet*
„ *ad feſtum natiuitatis domini Iohannis Baptiſtae anni 1507. flo-*
„ *renos viginti, addendo illud eodem tempore viginti quinque*
„ *florenos alios pro penſione eiusdem anni, & ad idem feſtum*
„ *anni 1508. reliquos viginti florenos, adiiciendo eisdem pro*
„ *penſione illius anni florenos Rhenenſes triginta, quam ſum-*
„ *mam triginta florenorum ſingulis etiam aliis annis ſequenti-*
„ *bus me eidem vniuerſitati pro penſione daturum perpetuo ſum*
„ *pollicitus iuxta conuentionem ſuper hoc inter praefatam vni-*
„ *uerſitatem & me factam. In cuius rei robur appoſitum eſt*
„ *ad meam petitionem his literis praememoratae vniuerſitatis*

„ *rectoratus ſigillum. Actum anno Domini 1506. in vigilia Mar-*
„ *ci Euangeliſtae.* „

" Eodem die admiſſum fuit dicto magiſtro *Conrado*, quod
„ duobus annis ſequentibus poſt feſtum Iohannis Baptiſtae poſ-
„ ſit ſe abſentare a ſua eccleſia, vt ſe qualificet ad gradum do-
„ ctoratus theologici ita tamen, vt habeat idoneum ad regendam
„ eccleſiam, quem Vniuerſitas approbet. „

In *actis facult. theol.* an. 1506. die 3. Octobr. " Conceſ-
„ ſum eſt magiſtro *Conrado Wickgram*, vt poſſit in ſententiis
„ in vna lectione vltra vnam diſtinctionem iuxta ſuam diſtribu-
„ tionem legere. „

Et eod. an. " Altera die poſt feſtum Lucae Euangeliſtae ſe-
„ cerunt principia ſua in tertium ſententiarum honorabiles &
„ perdocti viri magiſter *Conradus Wickgram*, & presbiter *Ste-*
„ *phanus Bonndorff*, ſicque facti ſunt in theologia Baccalaurei
„ formati. „

Et in *actis facult. art.* eod. an. die Iouis ante feſt. S. Tho-
mae inter baccalariorum examinatores recenſetur *Magiſt. Conra-*
dus Wickgram.

In *actis theol.* an. 1507. octaua die menſis Maii. " Sub de-
„ canatu *Franc. Io. Winckel*, ſacr. theol. profeſſoris, ord. prae-
„ dicatorum admiſſi ſunt per facultatem ad examen rigoroſum
„ venerabiles perdoctique viri *Magiſter Conradus Wickgram*,
„ & presbiter *Stephanus Bondorff* ordinis fratrum minor. ſacrae
„ theologiae baccalaurii formati: qui & doctoribus noſtrae fa-
„ cultatis ſecundum tenorem noſtrorum ſtatutorum ſatisfece-
„ runt. „

In *actis acad.* an. 1507. decima quarta Nouembr. " Vni-
„ uerſitas in cauſa diſcordiae Magiſtri *Conradi Wickgram* pleba-
„ ni in Enſisheim & ſuorum Capellanorum ſcripſit eidem Ma-
„ giſtro *Conrado* de diaeta ſtatuenda ſibi Capellanis pro concordia
„ attemptanda iuxta petita per conſulatum in Enſisheim. „

Anno 1509. die 30. Ian. " Concluſum fuit, quod deberet
„ Vniuerſitas ſcribere doctori *Keiſersberg* & Priori Carthuſien-
„ ſium

„ ſium in Argentina de vita, moribus, & ſtudio magiſtrorum „ *Petri Wickgram*, & *Erhardi Kuder*, quod & factum fuit. „

In *actis facult. art.* an. 1509. in feſto Aegidii in via realium *Mag. Conrado Wickgram libros de coelo & mundo* elegit.

In *actis acad.* an. 1509. (Habita conuocatione 28. Sept.) " Praeſentatus eſt ad altare S. Barbarae in eccleſia Enſisheim, & „ iurauit iuranda per praeſentatos ab vniuerſitate, & ſpecialiter „ quod velit facere reſidentiam perſonalem, niſi per Vniuerſitatem deſuper ſecum diſpenſetur, Magiſt. *Petrus Wickgram.* a)

In *actis acad.* an. 1509. in feſto Thomae Cantuarienſis archiepiſcopi: " Admiſit Vniuerſitas magiſtro *Petro Wickgram*, „ quod ſe vsque ad reuocationem Vniuerſitatis poſſit a beneficio„ lo abſentare, quod ei contulit Vniuerſitas in Enſisheim &c. „ vt latius habetur in praeſentibus per eum iuratis. Item quod „ impetretur compulſorium vel mandatum generale ab epiſco-

a) Hae autem illius ſunt *literae reuerſales:* " Ego magiſter „ *Petrus Wickgram* die viceſima octaua Octobris (vel po„ tius Septembr.) praeſentatus fui & nominatus per Vni„ uerſitatem Friburgenſem ad Capellaniam S. Barbarae in „ Enſisheim, & iuraui me facturum perſonalem reſidentiam „ & alia omnia conſueta puncta illam Capellaniam reſpici„ entia anno Domini milleſimo quingenteſimo nono die & „ menſe praeſcriptis.

„ In die diui Thomae mart. & pontif. praeſentatus fui: Ego „ praeſcriptus mag. *Petrus* obtinui fauorem me abſentandi a „ beneficiolo, ad quod ſupra per Vniuerſitatem Friburgen„ ſem ſub conditionibus, quae ſequuntur. *Prima*, quod „ quandocunque requiſitus fuero, velim tale beneficiolum „ aut reſignare in manus ipſius Vniuerſitatis, aut eidem „ perſonaliter deſeruire. *Secunda*, quod velim illi bene„ ficio per tempus abſentiae meae prouidere per alium iuxta „ tenorem fundationis eiusdem, ſi curam habere poſſim, „ aut mihi de ea conſtiterit, quod ſi eandem habere ne„ queam, velim curare, quod ad minus ſingulis ſeptima„ nis celebretur vna miſſa in altari ſanctae Barbarae ſito in „ eccleſia parochiali in Enſisheim pro animabus fundato„ rum eiusdem beneficii, & haec omnia me facturum ſpon„ deo, quod teſtor ego praeſcriptus hac ſcriptura mea ma„ nuali actum die & anno praeſcriptis. „

„ po Basilienſi cum clauſula iuſtificatoria, vt omnes Capellani „ in Enſisheim reſideant, & fundationes beneficiorum, aliaque „ ad ipſam ſpectantia in certo termino ipſi epiſcopo praeſentent.„

In *actis facultatis theolog.* an. 1510. " Secunda die Au„ guſti admiſſus eſt per theologicam facultatem ad Bibliae lectu„ ram venerabilis magiſter *Petrus Wickgram* ex Turckheim, „ & aſſignatus fuit ei curſus Bibliae in veteri teſtamento Daniel, „ & in nouo teſtamento prima epiſtola canonica Petri: qui in „ patrem elegit *Io. Brysgoicum* tunc decanum facultatis theolo„ gicae, & ſatisfecit facultati dando vnum flor. eidem decano. „ Principium in Danielem fecit in vigilia diui Laurentii marty„ ris idem magiſter *Petrus.* „

An. 1510. " Die prima Octobris reſpondit magiſter *Petrus* „ *Wickgram* pro ſententiis inchoandis, quoniam Bibliae lectu„ ram ipſo referente perfecerat, & eodem die a facultate theo„ logica & a ſingulis regentibus eiusdem facultatis admiſſus „ fuit; vt principium faciat iuxta ſtatuta. Conſiderata enim „ ſunt ea, quae praeſcripta ſunt, ipſum reſpicientia. Ideo „ annuit facultas vt benigna attamen iuſta mater ſuorum alum„ norum. „

In *magna matricul. facult. theol.* ad an. 1510. " Die pri„ ma menſis Octobris admiſſus eſt vnanimiter per facultatem „ theologicam ad ſententias legendas honorabilis vir magiſter „ *Petrus Wickgram* ex Turckheim baccal. biblicus theologiae. „ Fecit ſuum principium die 12. Octobr. dando facultati 1. flor. „ & cuilibet doctori eiusdem facultatis 1. flor. „

In *actis facult. theol.* An. 1511. " Prima die menſis Augu„ ſti electus fuit *Magiſter Petrus Wickgram* in priorem vacan„ tiarum, cui officio vt melius ſatisfacere poſſet, conſenſit facul„ tas, vt duas, quando vellet, in die perficere poſſet diſtinctio„ nes, legendo quartum ſententiarum. „

An. 1511. " Sub decanatu fratris *Ioan. Winckel*, ordinis „ Praedicatorum venerabilis & perdoctus vir magiſter *Petr. Wick„ gram*, ſacrae theologiae baccalaureus formatus per facultatem

„ theo-

„ theologicam admiſſus eſt ad examen rigoroſum pro licenciis „ recipiendis die 28. menſis Auguſti. „

An. 1511. die 22. Septembr. " Promoti ſunt in licentiatos „ theologiae honorabiles viri perdoctique baccalaurei formati „ *Magiſter Conradus. Wickgram*, & *Magiſter Petrus Wickgram* „ frater eius vterinus, & ſatisfecerunt tam facultati, quam ma- „ giſtris eiusdem facultatis. „

In *actis acad.* an. 1512. die decima quarta menſis Aprilis: " In eadem conuocatione magiſter *Io. Caeſar* procurator docto- „ ris *Petri Wickgram* vigore inſtrumenti publici per eum pro- „ ducti reſignauit Capellaniam, quam idem doctor *Petrus* in „ parochiali eccleſia Enſisheim obtinuit, & poſtea dictum in- „ ſtrumentum iterum ad ſe recepit. „

Nam, mortuo *Io. Geilero Keiſersbergio* auunculo ſuo, *Petrus Wickgramus* in eiusdem locum ſubſtitutus, cathedram ſacram in maiore eccleſia Argentinenſi obtinuit. Conf. *Io. Sturmius* in vit. *Beat. Rhen.* praemiſſ. eiusd. rer. Germ. Lib. III. Baſil. 1551. f. & alias ſaepe: *) Addere his ea oportebit, quae ad calcem edit. ſerm. & var. tractat. *Keiſersbergii* Argent. 1518. fol. leguntur: vbi *Petrus Wickgram* ſe *immediatum* auunculi ſui in *officio praedicaturae Argentinenſis ſucceſſorem* profitetur. (*Amoenit. Liter. Friburg. Faſcicul. I. p. 92.*)

In *actis acad.* an. 1512. in die Petri & Pauli Apoſtol.: " Ha- „ bita conuocatione egregius dominus doctor *Conr. Wickgram* „ auditus eſt, qui tres articulos propoſuit: *Primus*, quod ipſe „ ſuffraganeatum Argentinenſem acceptauerit ea conditione, vt „ ipſe nihilominus eccleſiam ſuam in Enſisheim retineat, & „ petiit conſilium ab Vniuerſitate: quibus mediis huiusmodi „ eccleſiam in Enſisheim retinere poſſit & debeat. *Secundo* pro- „ poſuit, quod tempore praeſentationis ſuae inter Vniuerſita- „ tem & ipſum facta ſit conuentio, quod ad capellanias pro

 „ tem-

*) Eandem etiam edidit *Chriſt. Gottl. Buderus* in vit. cla- riſſ. hiſt. Ien. 1740. 8.

„ tempore in dicta eccleſia Enſisheim vacantes Vniuerſitas tan-
„ tummodo nominare & ipſe praeſentare debeat. Et cum nu-
„ per contrarium ſit obſeruatum, ſenatus in Enſisheim, cui
„ ipſe dixerit ſe habere ius praeſentandi, poterit nunc credere,
„ ſe prius nugas confinxiſſe, ideo petiit, quod Vniuerſitas ſcri-
„ ptis ſuis quocunque pallio de mendacio excuſet. *Tertio* di-
„ xit, quod cum capellanis & ciuibus in Enſisheim ratione
„ capellae extra muros & oblationum ſuper altaribus capella-
„ norum cum eccleſia parochiali cadentium locutus ſit iuxta
„ mentem literarum ſibi ab Vniuerſitate miſſarum, qui dixerint,
„ ſe Vniuerſitati velle reſpondere, petiit de reſponſo informari.
„ Ad *primum* reſponſum eſt, quod Vniuerſitas ſperet eum ſer-
„ uaturum, & etiam adhortetur eum, vt ſeruet ea, quae tem-
„ pore praeſentationis iurauit, ſed ſi omnino iuxta tenorem
„ eiusdem iuramenti ipſe non velit dimittere eccleſiam, ſed eam
„ retinere, Vniuerſitas in hoc non conſentiat nec diſſentiat, ſed
„ eum moneat iuramenti praeſtiti, quod nullatenus aliquid agat,
„ quod in praeiudicium iurium Vniuerſitatis tendat quodlibet
„ in futurum. Ad *ſecundum* reſponſum eſt, quod quia Vni-
„ uerſitas prius praeſentauit fratrem ſuum ſcilicet doctorem *Pe-*
„ *trum*, nec ipſe contradixit, Vniuerſitas credens ſe in poſſeſ-
„ ſione iuris praeſentandi, & de pacto ſecum inito non cogitans
„ praeſentauerit, ſed cum iam hoc pactum ad memoriam ſit re-
„ ductum, deinceps eidem ſtare velit, & ipſe pro praeſenti pa-
„ tientiam habere, nec poſſit Vniuerſitas ſe ipſam incuſando con-
„ tra factum ſuum proprium ſcribere. Ad *tertium* eſt reſpon-
„ ſum, quod Vniuerſitas adhuc expectare velit modicum tem-
„ poris reſponſionem Capellanorum, & ſi non reſponderit Vni-
„ uerſitas ſibi aſtando & conſulendo, velit ſibi facere aſſiſtenti-
„ am expenſis tamen ſuis. „

An. 1512. die 21. Aug. " Conqueſtum extitit per praeſa-
„ tos legatos (Enſisheimenſes) cum dominus doctor *Conradus*
„ ſuffraganeatum eccleſiae Argentinenſis receperit, ſui abſentiam
„ timere habeant eccleſiae, itaque & ſubditorum graue diſpen-

„ dium,

„ dium, temporibus etenim ſacris, item in diebus anni praeci-
„ puis ſeſe occupabit in officio ſuffraganei, minus idoneum eis
„ praeficiendo, aut ſi idoneus fuerit, eiusdem eccleſiae capella-
„ num ordinabit, qui alias ratione beneficii ſui ad intereſſen-
„ dum aſtrictus eſt. „

An. eod. vltima Auguſti. " Habita connocatione concluſum
„ eſt, quod citatio doctori *Conrado Wickgram* executa proſequi
„ debeat, & ad hoc deputati ſunt doctor *Vehus*, & ſyndicus: de-
„ bet etiam dominus doctor *Odernheim* ad hoc vt auxilio ſit,
„ rogari. „

An. eod. die 3. menſis Septembris. " Comparente egre-
„ gio domino doctore *Petro Wickgram* excuſauit ſe & fratrem
„ ſuum doctorem *Conradum*, quod nuper apud Vniuerſitatem
„ non comparuerint, quia frater Romipeta fuerit, & comites
„ viae, ne ſolus equitaret, ſequi coactus fuerit, ipſe vero doctor
„ *Petrus* neceſſe habuerit Argentinae ſequenti die verbum di-
„ uinum Argentinae ſeminare &c. Et inſuper petiit ſibi dete-
„ gi cauſam, quare doctor *Conradus* frater ſuus ſit citatus, ſpe-
„ rat enim, quod ita obuiare & reſpondere velit, vt cauſa ami-
„ ce componatur. Et tandem poſt multa de conſenſu Vniuer-
„ ſitatis & dicti domini doctoris *Petri* nomine fratris ſui con-
„ ſeruientis ſuſpenſus eſt effectus citationis vsque ad primam
„ diem iuridicam poſt Epiphaniae, pro quo idem doctor *Pe-*
„ *trus* gratias egit. „

An. 1513. die 9. menſis Sept. " Syndicus propoſuit, *ſuf-*
„ *fraganeum epiſcopum Argentinenſem* atque plebanum eccle-
„ ſiae parochialis in Enſisheim Vniuerſitati velle deſalcare de
„ annua penſione certum annuum cenſum domus plebanalis ec-
„ cleſiae Enſisheim. Placuit dominis, vt ſcribatur eidem ſuf-
„ fraganeo, quod promiſſa Vniuerſitati ſeruet, & etiam deſal-
„ cationi reſtanti ſatisfaciat, aut ſaltem infra quindenam com-
„ pareat coram Vniuerſitate ad latius informandum. „

An. eod. feria quarta poſt feſtum ſancti Dionyſii. " Habi-
„ ta congregatione ex parte reuerendi patris domini doctoris

„ *Conradi* Plebani in Enſisheim ſuffraganei Argentinenſis, qui „ propoſuit, quod propter ſcripta Vniuerſitatis aduenerit, re„ ferens, ſe non debere ſoluere cenſum domus parochialis in „ Enſisheim, quia inter onera, ad quae ipſe eſſet obligatus, „ non eſſet ſpecificatum, vt cenſum domus perſolueret, item „ ſolueret conſultationes & bannales, quas etiam petiit defal„ cari, item aliquando non ſoluerit niſi XXV. florenos. Con„ cluſum, quod bonis verbis ab eo interrogetur, quomodo per „ conſecutum epiſcopatum vacauerit beneficium, & quo titulo iam „ poſſideat. Reſpondit ipſe, quod beneficia propria vacent, ſed „ quae haberet aliquis in prouiſione, non vacarent, vnde ipſe „ poſſideret hoc beneficium (parochiam in Enſisheim putans) „ titulo, quo prius. Poſtea deliberauit Vniuerſitas, & miſit ad „ eum dominum doctorem *Iohannem* theologum, & doctorem „ *Vehum*, qui dixerunt ei, quod multa tractaſſet cum ſyndico, „ qui non eſſet praeſens, nec dominus rector, qui etiam mul„ ta egiſſet in hac re. Vnde Vniuerſitas pro nunc negotium „ ſuſpendat vsque ad aduentum domini rectoris & ſyndici, „ praeterea mittat ad eum, vel ſcribat ei, vt huc veniat, & „ releuabit eum etiam in expenſis: hanc tamen ſuſpenſionem „ faciat Vniuerſitas omnino citra remiſſionem punctorum per „ dominum epiſcopum productorum. „

An. eod. die 1. Decembr. " Placuit vt ſcribatur domino „ ſuffraganeo in Enſisheim, vt veniat ad Vniuerſitatem ad „ tractandum in eo, quo citius poſſit, & de aduentu ſuo certi„ ficet Vniuerſitatem. „ a)

An.

a) Sunt autem *literae* ſequentes: " *Reuerendo in Chriſto* „ *patri domino Conrado Wickgram Argentinenſis epiſco*„ *pi ſuffraganeo meritiſſimo, ac ſacrae theologiae doctori* „ *profundiſſimo*, S. Nouiſti reuerende Pater & celeberri„ me domine doctor, quae ſuperioribus diebus, cum nobis„ cum eſſetis, acta dictaque ſint ex parte parochiae, cui „ praeeſtis. Cum enim omnem vobis humanitatem prae„ ſtare ſimus propenſiſſimi, indeterminati tamen eccleſiarum „ noſtra-

An. 1514. die 16. Ianuarii. " Comparuit *ſuffraganeus Argentinenſis, Vicarius in Enſisheim*, & concluſum eſt, vt dominus ſuffraganeus debeat oſtendere & informare Vniuerſitatem, quomodo & qualiter ipſe ſuffraganeatum impetrauerit, vt valeamus intelligere, an per ſuam impetrationem ſit praeiudicatum Vniuerſitati quoad eccleſiam. Item propoſitum eſt ei, quod ad nominationem Vniuerſitatis non voluerit ſtatim praeſentare prout ſupra. Item quod cenſum domus ſuae ipſe debeat praeſtare & ſoluere. Ad haec ſuffraganens habita prius deliberatione cum quodam milite de Andlo reſpondit primo, quod non credat ſe aliquid attentaſſe per ſuam impetrationem, per quod praeiudicari poſſit Vniuerſitati, quia obtinuiſſet primo ante conſecrationem gratiam retinendi eccleſiam parochialem in Enſisheim cum facultate permutandi cum ſimili vel diſſimili. Quoad ſecundum dicit ſe ex cauſis certis per eum deductis non ſtatim praeſentaſſe, ſed quod poſtea praeſentauerit. Quo-

" ad

" noſtrarum, quoad poſſumus prouidere, iuramenti vinculo
" aſtringimur omnino, quemadmodum vos latere non po-
" teſt. Eapropter ne in futurum quicquam negligen-
" tiae aut incuriae iuſte nobis obiici poſſet, circa eccleſiam
" in Enſisheim quicquam ambiguitatis circa eandem oriri
" poſſet, opportunis remediis & debita vigilantia amputare
" intendimus. Hinc iuxta nouiſſimi receſſus vtrinque ha-
" biti tenorem deſideramus ac petimus, vt quanto fieri poſ-
" ſit citius hic, noſtris expenſis comparere velitis, vna
" cum ea impetratione, quam a curia attuliſtis, ipſam eccle-
" ſiam tangente, & aliis omnibus, ſi quae habetis ad idem
" pertinentibus, nosque de veſtro aduentu per aliquem cau-
" ſalem nuncium certiores facere velitis, quem aduentum
" veſtrum vltra quatuor hebdomadas non differatis. Nihil-
" ominus tamen interea temporis ipſius veſtrae impetratio-
" nis copiam ad nos mittere curetis, vt eo melius cum
" praeſens fueritis, & expendientius pro vobis & vniuerſi-
" tate concludere valeamus, quod bonum fuerit & ratio-
" nabile. Valete diu in Domino feliciter. Datum Fribur-
" gi ipſo die ſancti praeſulis Nicolai Anno 1513.

" Rector & regentes generalis
" ſtudii Friburgenſis. "

„ ad tertium, dixit ſibi addictum eſſe, quod praeſtando quin-
„ que florenos plus, quam prius, eſſet immunis a penſione do-
„ mus. E diuerſo inſtitit Vniuerſitas, vt exhibeat copiam
„ Bullarum ſuae proulſionis ſuffraganeatus, & vt ſcribat ad
„ curiam pro copia impetrationis retinendi, quantum ad pen-
„ ſionem ex domo, quod ſoluat, quia Vniuerſitas non remi-
„ ſerit. „

An. eod. die 2. Maii. " Domino doctori *Veho* ad *ſuffraga-*
„ *neum Argentinenſem*, *Vicarium in Enſisheim* literae creden-
„ tiae dentur, vt idem *ſuffraganeus* ea Vniuerſitati transmit-
„ tat ſcripta, quae dudum ſe miſſurum eſt pollicitus. „

An. 1515. die 21. menſis Iulii. " Vniuerſitas eodem die
„ praenominatis dominis deputatis commiſit, vt ſerioſe loquan-
„ tur cum *ſuffraganeo Argentinenſi*, vt oſtendat titulum ſuum
„ cum comminatione de conueniendo eundem iure in euentum
„ denegationis. Pari modo commiſſum fuit praedictis dominis de-
„ putatis ad faciendum conſulatui in Enſisheim relationem, ex-
„ pedito negotio cum ſuffraganeo ipſam Vniuerſitatem velle fa-
„ cere facienda. Et data fuit praedictis dominis deputatis ad
„ praemiſſa tractanda poteſtas & mandatum in pleniſſima forma.„

An. eod. die 8. Auguſt. " Fuit eodem die examinata im-
„ petratio domini *ſuffraganei* ad eccleſiam parochialem in En-
„ ſisheim, & repertum eandem impetrationem non valere. Et
„ ideo fuit concluſum, quod domini doctores facultatis iuridi-
„ cae conſiderent & melius deliberent, quid agendum ſit, &
„ quod *ſuffraganeo* nihil reſpondeatur. Et iſtis peractis magi-
„ ſter *Albertus Krwſs* a) decanus artiſticae facultatis apud Vni-
„ uerſi-

a) Plura ſunt, quae de *Alberto Krus*, vel *Kraus* in *actis* noſtris paſſim leguntur. In *matric. rect.* an. 1504. die 27. Octobr. *Albertus Cruſs de Trochtelfingen* inſcriptus. In *actis facult. art.* an. 1505. IV. Nonas Dec. " *Ioannes* „ *Kiſsleck* & *Albertus Cruſs* petiuerunt, quod poſſent „ ſtare ordinarie in domo Carthuſienſium: quod facultas „ ipſis admiſit. „ An. 1506. quinta feria ante *Remi-*
niſcere

„ uerſitatem inſtitit, ſi & in quantum clariſſimus vir dominus „ doctor *Iohannes Briſgoicus* non vellet vti iure ſuo, quod „ ad dictam eccleſiam haberet, illud transferatur in eum. „

An. 1516. 27. Febr. " Fuerunt lectae literae conſulatus „ oppidi Enſisheim, quae volebant, vt Vniuerſitas compelle-

„ ret

---

niſcere examini pro gradu baccalaureatus ſe ſubiecit *Albertus Chruſs de Trochtelfingen.* Et ita etiam inter baccalaureos legitur in *matric. facult. art.* Vti an. 1507. magiſter artium conſtitutus: & in *matric. facult. art.* recenſetur *Albertus Crouſs* de Melchingen. An. 1513. die 16. menſ. Nouembr. Magiſter *Albertus Krouſs* ex Melchingen aſſumptus eſt in conſiliarium facultatis. Eod. an. die 11. Decembr. " Electi ſunt in Burſarios magiſter *Albertus* „ *Kruſs* in via realium, & magiſter *Henricus Klammer* „ in via modernor. „ Eod. an. die 15. Decemb. " *Al-* „ *bertus Kruſs* elegit veterem artem vacantem propter ab- „ ſentiam domini doctoris Walwenberger. „ Et deinde inter examinatores nunc atque iterum occurrit. Et an. 1514. mox inſequente denuo inter examinatores vnacum *Iacobo Otthero* laudatur. Inter *baccalarios biblicos* ſeu *curſores* an. 1514. relatus, vt teſtantur *acta facultatis theol.* " Eodem die (26. menſ. Iun.) admiſſus fuit ad „ lecturam bibliae venerandus magiſter *Albertus Kruſs* „ de Melchingen, & aſſignauit ei facultas pro curſu to- „ tum Leuiticum pro veteri teſtamento, pro nouo vero „ vltima duodecim capitula de euangelio Lucae. Et ele- „ git in patrem eximium virum doctorem *Georgium* Achen- „ ſem, principiauitque in Leuiticum prima die menſis Iu- „ nii anni 1514. & ſatisfecit, facultati dando florenum „ doctori *Georgio* Achenſi tunc decano. „ In *actis fa-* *cult. art.* an. 1515. " In profeſto diuorum Philippi & Iaco- „ bi Apoſtol. habita conuocatione omnium Magiſtrorum de „ conſilio facultatis artium ſtudii Friburgenſis electus fuit in „ decanum *Albrechtus Kruſs*, Melchingenſis artium magi- „ ſter, & theologiae baccalaureus &c.„ Et an. eodem inter *baccalarios theol. ſententiarios* ac *formatos* occurrit: " Se- „ cunda die menſis Auguſti honorabiles viri magiſtri, *Al-* „ *bertus Kruſs* de Melchingen, & *Melchior Vethlin* (*Vat-* „ *lin*) de Trochtelfingen ex facultatis admiſſione in magi- „ ſtri Petri Longobardi ſententias principium fecerunt: „ qui & iuxta ſtatuta ſatisfacere non omiſerunt: „ vti in

actis

actis facult. theol. legitur. Atque hoc ipso adhuc anno die 29. Decembr. quemadmodum etiam sequentibus inter examinatores facult. art. rursus assumptus est. In *matric. facult. theol.* an. 1516. die 24. mens. Sept. " Reuerendus „ vir magister *Albertus Krufs* de Melchingen suum in III. „ sententiarum fecit principium, & fecit facienda. „ An. 1517. die 18. mens. Aug. " In theologica facultate licen- „ tiam consecuti sunt honorabiles ac praestantes viri libe- „ ralium artium magistri *Nicolaus Schädlin* Rotemburg. *Al-* „ *bertus Krufs* ex Melchingen, & *Iacobus Ottherus* Spi- „ rensis, *) qui & iuxta statuta satisfecerunt. „ In *actis* „ *facult. art.* an. 1518. die 13. Ian. " Dominus *Al-* „ *bertus Krufs* theologiae licentiatus centum florenos sibi „ mutuo datos soluit, eique literae obligatoriae praedicti „ mutui gratia confectae restitutae sunt. „ An. 1519. vltima die April. " In eadem sessione petiuit dominus li- „ centiatus *Albertus Krufs* loco & vice conuentorum vtri- „ usque burfae electionem nouorum conuentorum, vnius „ in burfa pauonis loco Mag. *Laurentii Hering*, & alte- „ rius in burfa aquilae loco Mag. *Sebastiani Schenner* ali- „ quantisper differri in finem, vt sese ob scholarium pauci- „ tatem facilius possent expensare, sed dilata est huius ne- „ gotii decisio propter non formatum articulum ad sequen- „ tem conuocationem. „ An. eod. die Iouis post assumpt. diuae Virg. " Praeterea D. licentiatus *Albertus Krufs* re- „ signauit omnibus suis officiis: quam resignationem facul- „ tas artium grato animo ab eodem suscepit. „ Atque hic ipse est *Albertus Kraufs* theol. licent. cuius ad *Vdalr. Zafium* literas an. 1529. exaratas collectioni nostrae Vlm. an. 1774. editae p. p. 545. inseruimus. Idem porro legitur ex parte *Hugonis* episcopi Constantiens. disputationi Badensi in causa Heluetica orthodoxae fidei an. 1526. interfuisse: quemadmodum paullo post, de *Ottom. Luscinio* asturi, quaedam huc pertinentia adducturi sumus. In bibliotheca nostra extat libellus, qui *Kraufium* nostrum habet auctorem: *Logica illuminatissimi viri domini & magistri* Alberti Kraus, *sacre theologie & pontificii iuris doctoris egregii, compendiosissime totam dyalecticen continens, vt breuius ac apertius excogitari nequeat; quam qui studiose perlegerit, facili & labore & tempore totam sese didicisse logicam gaudebit:* sed sine nota anni vel loci, in 4. Editio elegantissima. Figuras duas satis lepidas, ligno insculptas, atque coloribus deinde depictas, quarum altera libello praefixa, altera vero subiuncta, tabulae cuidam incisas dabimus.

*) Iuuat

Ad pag. 142

„ ret *ſuffraganeum Argentinenſem* ad prouidendum eccleſiae in „ Enſisheim propria in perſona. „

An. eod. die 8. Decembr. " Fuit etiam pro tunc deductum, „ dominos Regentes in Enſisheim apud ipſam Vniuerſitatem in- „ ſtitiſ-

---

*) Iuuat nunc iis, quae paullo ante pag. 76. in not. * * de *Iacob. Otthero* diximus, nonnulla adhuc addere, & ex *actis* noſtris deprompta ſubiungere. In *matricula facult. art.* An. 1510. *Iacobus Otther* de Argentina tanquam baccalaurius alterius academiae legitur. In *actis facultatis theol.* inter *baccalarios biblicos:* " Anno virginei partus „ quinto decimo ſupra milleſimum quingenteſimum Ianua- „ rii die ſecunda admiſit facultas theologica magiſtrum „ *Iacobum Otther* Spirenſem ad reſpondendum pro biblia, „ & die decima eiusdem menſis admiſit facultas eundem „ honorabilem magiſtrum ad faciendum principium in bi- „ bliam. Et aſſignauit ei in Vet. Teſt. X. prima capitula „ libri Deuteronomii, & in nouo octo prima capitula Epiſto- „ lae diui Pauli ad Romanos rationabilibus cauſis ad hoc „ mota: Elegit in patrem & promotorem ſuum eximium „ virum doctorem *Ioh. Brisgoicum.* Fecitque principium „ XI. die Ianuarii, & ſatisfecit facultati dando flor. in auro „ per pedellum decano doctori Auguſtin. XII. Ianuarii die „ 1515. „ In *actis facult. art.* an. 1511. " Item poſt *Laetare* feria quinta habita fuit conuocatio ex parte pedel- „ li ſuper reſponſo dando dominis doctoribus ab Vniuer- „ ſitate deputatis, qui audirent grauamina facultatis ar- „ tium, & fuerunt iterum electi quatuor conuentores, vt „ ea proponerent. In eadem ſeſſione fuit baccalaureo *Ia-* „ *cobo Otther* lectio priorum logicalium commutata in ex- „ ercitium burſale, quia allegabat ſe oportere viſitare le- „ ctionem in theologia ratione ſtatuti domus Carthuſia- „ nae. „ An. 1515. vndecima die Iunii. " Mag. *Ca-* „ *ſpar Bayer* Veberlingenſis, & Mag. *Iacob. Otther.* ad „ facultatis conſilium in locum Mag. *Ioh. Wangen.* defun- „ cti reciperentur decreto facultatis conſilii concluſum, pro- „ pter nouam ordinationem differendam receptionem &c. „ Eod. an. die 11. Aug. " In via ſcotiſtarum conuentores „ electi Magiſt. *Caſpar Bayer*, & *Iacob. Otther.* „ An. 1516. decima octaua die Aprilis. " Mag. *Iacobus Otthe-* „ *rus* officium conuentoris reſignauit, & facultas accepta- „ uit, concluſum etiam fuit, quod magiſtri de cetero vo- „ lentes recipi ad officium facultatis, vt pro eis petant. „

„ ſtitiſſe pro domino doctore *Petro Wickgram* fratre domini „ Vicarii, qui protunc eccleſiam in Enſisheim inofficiaret, vt „ ipſa Vniuerſitas annueret in reſignationem domini Vicarii „ praedicti, quam facere vellet in fauorem eiusdem domini *Pe-* „ *tri.* Concluſum, quod deputati doctores praedicti ad Enſis- „ heim verbum apud dominos Regentes de literis pro domino „ doctore *Petro* ad Vniuerſitatem datis faciant, & mentem eo- „ rundem deſuper plene recipiant, & Vniuerſitatem deſuper in- „ forment, vt eatenus ipſa Vniuerſitas procedere valeat. „

An. 1517. die 24. April. " Idem magnificus dominus Vi- „ cerector propoſuit Vniuerſitati, dominum *ſuffraganeum Ar-* „ *gentinenſem* eſſe hic Friburgi, petiit fieri deliberationem, an „ aliquid eſſet loquendum de eccleſia Vniuerſitatis Enſisheim. „ Et mox Vniuerſitas fuit certificata per dominum ſyndicum, „ eundem dominum *ſuffraganeum* velle facere perſonalem re- „ ſidentiam. Concluſum, quod Vniuerſitas iam ſuperſedeat & „ permittat eum reſidere. „

An. 1518. die 15. Decembr. " Fuit relatum, dominum „ doctorem *Conradum Wickgram* Vicarium in Enſisheim cita- „ tionem contra eum obtentam ad faciendum perſonalem reſi- „ dentiam a nuntio recepiſſe & ſernaſſe. „

An. 1519. ſecunda Ianuarii: " Comparuit in conſeſſu „ Vniuerſitatis *Conradus Wickgram*, Vicarius eccleſiae paro- „ chialis Enſisheim, propoſuit *primo*, quod licet vsque modo „ perſonalem fecerit reſidentiam in ſua eccleſia, praeter hoc & „ absque, quod aliquae querelae contra eum per ſubditos ſuos „ ad Vniuerſitatem venerint, nihilominus nuper citatus fuerit „ per ordinarium ad faciendum perſonalem reſidentiam ad in- „ ſtantiam Vniuerſitatis. Vltra hoc quod cum Vniuerſitate „ pactum iniiſſet, quod ipſa Vniuerſitas ſemper ſuper cau- „ ſis ſibi mouendis amicabilem compoſitionem quaerere & at- „ temptare deberet. *Secundo*, quod ipſe in huiusmodi negotio, „ nemo autem pro Vniuerſitate comparuiſſet. Concluſum, quod

„ reſpon-

„ reſpondeatur eundem ipſum non reſidere nec propter ſuffra-
„ ganeatum ſuum perſonaliter reſidere poſſe, atque magnas que-
„ relas contra eum per ſubditos ſuos eſſe iuxta vim & tenorem
„ ſupplicationis deſuper confectae. Et ideo Vniuerſitatem vel-
„ le vt reſignet, aut perſonalem reſidentiam faciat, & reduca-
„ tur ſibi ad memoriam iuramentum per eum praeſtitum de
„ non dimittendo & reſidendo &c. Et legatur ſibi copia ſup-
„ plicationis ciuium in Enſisheim: & ita factum. „

An. eod. die 27. Ianuar. " Magnificus dominus rector pro-
„ poſuit, cum verum ſit, eccleſiam Enſisheim eſſe beneficium affe-
„ ctum ſedi apoſtolicae, petiit fieri deliberationem de prouiſione
„ facienda alteri. Concluſum, quod Vniuerſitas imprimis agat
„ cum doctore *Conrado Wickgram* amice, & in euentum, in
„ quem id fieri non poſſit, agatur in Romana curia, quod ius
„ domini doctoris *Iohannis Brisgoici* transferatur in alium. „

An. 1521. die 11. Maii: " Vicarius in Enſisheim, Vicari-
„ us ſcilicet in pontificalibus Argentinenſis eccleſiae, liberari petiit
„ a vicariatus titulo, quo alterius beneficii vel Canonicatus tituli
„ capax eſſe valeat. Placuit, vt eidem ſcribatur, quod Vniuer-
„ ſitas laborare velit vsque ad feſtum ſancti Iohannis Baptiſtae,
„ vt ei ſuccurratur, & vt vicariatum in curia Romana reſignet:
„ literaeque per *Ioh. Odernheim* & *Caſparum Baldung* docto-
„ res concipiantur, quibus ſumme prouideatur, vt derogetur
„ in genere & in ſpecie omnibus conceſſionibus, reſeruationi-
„ busque factis; & poſtquam ab Vniuerſitate fuerint approba-
„ tae, citiſſime ad Argentinenſes de ſuis probantium expenſis
„ Vniuerſitatis ad Rom. curiam mittantur, vel ſi fieri poſſit
„ expenſis noui Vicarii, qui & ſoluet penſionem viginti flore-
„ norum domino *Conrado Wickgram*, laboret & rector ad ma-
„ giſtrum *Gallum*, an ſe deliberarit ſuper acceptatione parochiae
„ Enſisheim ſecundum ſtatuta Vniuerſitatis. „

An. 1522. die 9. Auguſti. " Deputati ſunt *Caſpar Bal-*
„ *dung*, & *Georg. Schmotzer*, vtriusque iur. doct. & decanus

„ facultatis artium, vt agant cum plebano ex Enſisheim, vt „ parochiae dictae renuntiet. „ a)

Eod. An. die 28. Auguſt. " Ex parte doctoris *Petri Wick-* „ *gram* praeficiendi in Enſisheim placuit inquiri de conſenſu „ regentium & ciuium, quoad perſonam eius, quo habito, ſi „ expe-

a) *Literae reuerſales*, quas nouus dedit parochus *Petrus Wickgram*, hae ſunt: " Ego *Petr. Wickgram* ex Thurck- „ heim presbiter Baſilienſis dioceſ. ſacrae theologiae do- „ ctor ad eccleſiam parochialem in Enſisheim dictae dioe- „ ceſis per venerabiles & egregios viros ac dominos, exi- „ mium dominum *Georgium Wägelin* de Ach, ſacrae theo- „ logiae doctorem, ſyndicum Friburgenſem pro tunc re- „ ctorem, ceterosque doctores & magiſtros dictam Vniuer- „ ſitatem regentes & repraeſentantes ad hoc ſpecialiter con- „ nocatos in collegio collegialiter praeſentantes praeſen- „ tatus praeſenti manus meae chirographo recognoſco, me, „ antequam ad praedictam eccleſiam praeſentabar, omnes „ & ſingulas ordinationes & ſtatuta infra ſcripta, atque „ per dictos dominos rectorem & regentes edita in manus „ praefati domini rectoris coram ceteris dominis de Vni- „ uerſitate fideliter velle ſeruare iuraſſe. *Primo* iurani me „ ſingulis annis futuris, quamdiu dictae eccleſiae praefue- „ ro, Vniuerſitati praefatae, cui ipſa eccleſia incorporata „ exiſtit, aut eius ſyndico pro ſua portione reſeruata abs- „ que contradictione qualibet ſoluere velle decem florenos „ Rhenenſes, incipiendo ad feſtum Iohannis Baptiſtae pro- „ xime futurum anni Domini milleſimi quingenteſimi vi- „ geſimi tertii, & in euentum reſignationis vel ceſſionis „ in manibus Vniuerſitatis placuit Vniuerſitati mihi docto- „ ri *Petro* de praedicta parochia Enſisheim reſeruari vi- „ ginti florenos ſub hypotheca & obligatione bonorum Vni- „ uerſitatis diebus, quibus vixero. *Secundo*, quod velim „ bannalia de dicta eccleſia de meis ſolus ſoluere. *Ter-* „ *tio*, quod conſolationes, charitatiua ſubſidia, & primos „ fructus velim pro mea rata me contingente ſoluere & ex- „ pedire. *Quarto*, quod domum per Vniuerſitatem aſſi- „ gnatam mihi & deputatam cum ſuis pertinentiis, aedi- „ ficiisque connexis in debitis & neceſſariis ſtructuris im- „ penſis meis conſeruare velim. *Quinto*, quod in dicta „ domo mihi per Vniuerſitatem aſſignata, velim, quoties- „ cunque aliquis vel aliqui nomine Vniuerſitatis ad Enſis- „ heim

„ expedierit, in Curia Rom. neceſſaria perficiantur. Deinde „ penſiones reſtantes a ſuo fratre Epiſcopo extorqueantur. „

Anno, menſe, & die eodem: " Placuit, vt committatur pro- „ ximo legando ab Vniuerſitate ad Enſisheim negotium docto-

 „ ris

„ heim venerit vel venerint, eundem vel eosdem ſuis ex- „ penſis & ſumptibus in habitatione honeſta, prout Vniuer- „ ſitas elegerit, pie recipere & hoſpitari. *Sexto*, quod omnia „ onera ſuperius non expreſſa, vt eſſent hoſpitalitas, con- „ ſeruationes luminum eccleſiae, vel alia ipſum rectorem „ eccleſiae reſpicientia per me ſub meis expenſis ſuppor- „ tare. *Septimo*, iuraui me in antea velle perſonaliter in „ dicta eccleſia reſidere atque eidem in propria perſona de- „ ſeruire, eandemque eccleſiam ſine expreſſo conſenſu Vni- „ uerſitatis non velle permutare, reſignare, vel vacare fa- „ cere directe vel indirecte, nec acceptare vel acceptaſſe „ ſiue gerere de praeſenti vel futuro aliquod officium, di- „ gnitatem vel quamuis vllam aliam conditionem ample- „ cti, de quibus praedictam parochiam contingeret vel con- „ tingere poſſet, ſedi apoſtolicae in praeiudicium ordina- „ riae prouiſionis Vniuerſitatis reſeruari, vel reſeruatam „ eſſe quouis ingenio vel colore quaeſito, aut eidem quo- „ uis modo cedere. Quodſi & in quantum ipſam eccleſi- „ am in futurum reſignare velim, quod hoc non aliter „ faciam, niſi de expreſſo conſenſu Vniuerſitatis, & in „ manus illius, ad quem pertinet reſignationem huiusmo- „ di recipere in praeſentia ſyndici vel procuratoris legiti- „ mi ipſius Vniuerſitatis ad hoc miſſi. Item ſi caſus dare- „ tur vacationis alicuius Capellaniae ſpectantis ad praeſen- „ tationem Rectoris dictae eccleſiae, quod ego velim di- „ ctam vacantem Capellaniam conferre, ſeu ad dictam prae- „ ſentare inſtituendum, eum qui mihi ab Vniuerſitate no- „ minabitur, ita vt talis nominatus debeat aliis praeferri. „ *Vltimo* iuraui, quod ſi forte quod abſit ex quacunque „ cauſa occaſione praedictorum articulorum per me iura- „ torum inter Vniuerſitatem & me diſſenſio aut controuer- „ ſia ſuborta fuerit, quod ſuper ea velim, me, in quantum „ fieri poteſt, cum dicta Vniuerſitate amicabiliter componere, „ quodſi concordia amicabiliter inueniri non poterit, quod „ ſuper dicta controuerſia velim declarationi domini ordi- „ narii loci ſtare.

„ Haec ſupra ſcripta ego *Petrus Wickgram* vt ſupra iuraui

„ anno

„ ris *Petri Wickgram* ſuper inquirendo conſenſu & domino-
„ rum regentium & ciuium &c. „

An.

„ anno 1522. die vero nona menſis Auguſti coram depu-
„ tatis ab Vniuerſitatis ſupradictae gremio. „

Petiit praedictus dominus Vicarius, quod Vniuerſitas velit habere conſiderationem, quodſi aliquam Capellaniam in dicta eccleſia parochiali Enſisheim abhinc futuris temporibus quomodolibet vacare contigerit, quod eandem ad nullius alterius quam eiusdem plebani ſeu rectoris ſupplicationem cuiuis conferri ducet: ſed quantum poſſibile ſit precibus dicti domini rectoris eccleſiae pro nominando ſuffragari velit ad ſemouendam omnem diſſenſionem, & diuinorum in eccleſia dicta augmentum, citra tamen omnem neceſſariam obligationem. Acta ſunt haec nona die Auguſti annuentibus praedictis vt ſupra deputatis dominis doctoribus Vniuerſitatis nomine *Caſpare Baldung*, *Georgio Schmotzer* ordinariis, & magiſtro *Theobaldo Bapſt* artium facultatis decano anno &c. 22.

Acta fuerunt haec anno, die & menſe ſupra dictis in ſcholario domus eximii domini doctoris *Georgii Schmotzer* ordinarii ſtudii Friburgenſis lectoris Inſtitutionum praeſente me *Caſpare Gaislecher* de Nidernſtouffen ſacra apoſtolica auctoritate notario publico, praeſentibusque honorabili & diſcreto *Ludouico Schmotzer*, & *Vdalrico Funken* Conſtantienſibus diacono & laico, praeſtitit iuramentum omnes & ſingulos articulos ſupra ſcriptos fideliter ſeruaturum.

Lubet praeterea ſubiungere literas ab academico ſenatu ad eundem *Petr. Wickgram* datas: *Eximio viro Petro Wickgram, ſacrae theologiae doctori, Vicario noſtro in Enſisheim domino* &c. Egregie vir, iuxta pacta vobiscum inita rem & negotium nobis commune & apud dominos regentes & ſenatus Enſisheim ex parte parochiae eiusdem dilucide abſoluimus per excellentiſſimum dominum *Georgium Schmotzer*, V. I. doctorem noſtrum hac in parte legatum. Quare veſtrum pro nunc erit, omnia neceſſaria ſuper negotio memorato in curia impetrare Romana, atque vos quantocius ad reſidentiam, quam iuraſtis, praeparare, quatenus populo ſit, qui & praeſit & proſit, atque nos moleſtiis, quibus aliquando ratione eccleſiae ſupradictae affecti, exoneremur. Valete ex collegio ſtudii noſtri Anno &c. 22. die vero decima ſexta Septembris.

Rector & regentes.

An. 1523. die 11. Iunii. " Literae exarandae decretae ſunt „ ad doctorem *Georgium Schmotzer* in Enſisheim agentem, quatenus ſollicitet ibidem plebanum dominum *Conradum* ſuffraganeum Argentinenſem, vt promiſſis Vniuerſitatis calcem „ imponat. „

An. 1524. die 2. Ian. " Scribatur dominis regentibus in „ Enſisheim *Johannem Grimyſen* ab Vniuerſitate nominatum „ ad Capellaniam ſanctae Barbarae in parochia Enſisheim, & „ tunc efficiant cum doctore *Petro*, vt eundem praeſentet, „ miſſa eis copia articulorum iuratorum per doctorem *Petrum* „ Vicarium. „ a)

An. 1524. die 10. Ian. " Doctor *Petrus Wickgram*, Vi„ carius in Enſisheim propoſuit mediam miſſam ſeu officium „ glorioſae Virginis eſſe praeiudiciale verbo diuino, quia eo „ cantato nemo maneat in eccleſia, item & in exequiis mor„ tuorum, quae finito memorato officio celebrantur, item & „ eius officii oblationes non ſeruentur in praeſentias, ſed Ca„ pellanis tantum cadant, item & oblationes ſint multum di-

a) Epiſtola, quam dedit academia ad *Petr. Wickgram*, haec eſt: *Dem hochgelerten herren Peter Wickgram vnſerm Vicarien zu Enſisheim* &c. Vnſern Gruts. Wirdiger her! Nachdem vnd die Caplaini ſant Barbaren altar in vnſer pfarrkirchen Enſisheim vaciert vnd ledig iſt durch fry gutwillig vffgebung des erſamen hern Heinrichen Leymer des letſten beſitzers, vnd die wolgepornen ſtrengen edeln hochgelerten veſten herren Landtvogt Regenten vnd Rat vhor Kayſ. vnd Röm. Königz Mayſt. in Obernelſafz fur den zuchtigen Iohan Grimmyſen bittlich geſchriben, ſo wir dann vermercken in eins guten wandels vnd erbern herkomen ſin, ſind wir willig in vmb Gots willen vff geſagt pfrondlin ze nominiren vnd darmit ouch den angezeigten vnſern gnädigen hern ze willfarn, herum benennen wir geſagten Iohan Grimmyſen vff gedachte Caplany vch erforderend denſelben ze praeſentieren, nach inhalt vnd vermög vwer artickel in anſtand vwer geſchwornen vnd vnderſchriben, wöllen wir vns genzlich zu vch verſechen. Geben in vnſerm Rat zu Fryburg vff den andern Tag Ianuarii Anno &c. 24.

„ minutae. Petiit igitur vt Capellaniae, altaria ſanctorum Mi-
„ chaelis & Barbarae vniantur parochiae pro ſuſtentando ad-
„ iutore. Placuit, deliberandum eſſe ſuper eius petitionem. Ei-
„ dem & iniunctum, vt infra menſis ſpatium Vniuerſitati offerat
„ & oſtendat prouiſionem praedictae eccleſiae a ſede apoſtolica:
„ improperata eſt ei collatio Capellaniae altaris S. Barbarae,
„ cuius ſolius praeſentationem non nominationem habet. „

An. eod. die 26. Ian. " Burſarius videat regeſta, quantum
„ *ſuffraganeus Argentinenſis* teneatur Vniuerſitati, & exigatur
„ ab eo. Epiſcopus Baſilienſis deputaturus eſt legatum ad En-
„ ſisheim pro ſopiendis controuerſiis plebani & capellanorum
„ ibidem, & tunc mittat & Vniuerſitas legatum, qui omnia ex-
„ pediat cum doctore *Petro*. „

An. eod. die 25. Febr. " Lectae ſunt literae regentium,
„ petentium Iohan. Grimyſen praeſentari ad vacantem Capella-
„ niam in Enſisheim ſancti Michaelis videlicet. Placuit dari li-
„ teras credentiae doctori *Georgio Schmotzer* & notario ſuper
„ requirendo doctore *Petro* ad praeſentandum Ioh. Grimyſen. „

An. eod. die 24. April. " Doctor *Amelius* in medium ad-
„ duxit ſe porrexiſſe Vniuerſitatis ſupplicationem dominis re-
„ gentibus in Enſisheim, eosdem vero ſibi nihil reſpondiſſe.
„ Item petiiſſe eos ſibi mitti aliquem doctorem ex Vniuerſitate
„ pro concipienda & danda ſententia ad feriam ſextam poſt
„ aſcenſionis, quae erat ſexta die Maii. Item & querelas ci-
„ uium contra doctorem *Petrum*, Vicarium in Enſisheim, item
„ & Capellanorum contra eundem. „

An. eod. die 2. Iunii. " Placuit dominum *Conradum* in
„ pontificalibus Vicarium Argentinae vocari ad doctores *Geor-*
„ *gium Schmotzer*, *Amelium*, & *Paulum Götz*, petituros ab eo-
„ dem penſiones reſtantes ratione eccleſiae Enſisheim. „

An. eod. die 3. Iunii. " Retulerunt doctores *Schmotzer*,
„ & *Amelius* ab Epiſcopo domino *Conrado* ſuper eorum peti-
„ tis reſponſum, ſibi non eſſe nunc copiam regeſtorum ſuorum.
„ Item ſe ad nihil teneri Vniuerſitati; quod ſi poſſit informari,

„ vt

„ vt aliquid debeat, ſoluere ſit paratus. His tamen non ob-
„ ſtantibus, negotium velit committere dominis regentibus in
„ Enſisheim, quibus morem ſit geſturus, quicquid decreuerint
„ ſuper hoc. Placuit, vt ſuper reſtantiis penſionum citetur ad
„ conſeruatorem. „

An. eod. die 9. Iunii. " Doctor *Georgius Schmotzer* retulit,
„ *Anaſtaſium Wickgram* apud eum inſtitiſſe, vt domini Vni-
„ uerſitatis differant exactionem reſtantis penſionis a fratre ſuo
„ Epiſcopo, nam ipſe venturus ſit ad Vniuerſitatem amice ne-
„ gotium compoſiturus. Placuit habendam patientiam vsque
„ ad feſtum Margarethae, ad quod veniat, vt promiſit, hoc
„ ſcribat D. *Georgius Anaſtaſio.* „

An. eod. die 29. Iulii. " Inſtitit doctor *Petrus Wickgram*
„ Vicarius in Enſisheim apud M. D. Vicerectorem pro conuo-
„ candis patribus ſuper articulis eius certis inſcriptis offeren-
„ dis, quos & obtulit. Quorum primus erat de penſione decem
„ florenorum vltra viginti florenos nomine Vniuerſitatis ſuo
„ fratri domino *Conrado* Epiſcopo dandos, quos videlicet de-
„ cem in futurum nec poſſet, nec dare vellet, cum eccleſiae
„ prouentus decreuerint, & anno praeterito ex beneficio vl-
„ tra triginta florenos non habuiſſet. *Secundus* erat de reſi-
„ dentia, dicebat enim ſe non ſecurum in Enſisheim ex mul-
„ tis cauſis. *Tertius* erat de primis fructibus, vt videlicet Vni-
„ uerſitas ſolueret duas partes, & ipſe tertiam, prout moris eſ-
„ ſet iuxta tenorem libri ſuper huiusmodi conſcripti & Baſileae
„ reconditi, quem ipſe oculis vidiſſet, ipſum paratum ad ſol-
„ uendum ſuam partem, cum terminus expirarit in feſto Ioan-
„ nis Baptiſtae, & ita mederetur expenſis. Placuit igitur pa-
„ tribus, quos M. D. Rector habere potuit (nonnulli enim ab-
„ ſentes erant, quidam infirmi) praefato doctori reſpondendum
„ per notarium & pedellum ſuper articulo *primo*, Vniuerſitas
„ non dubitaret, quin memor eſſet & iuratorum & promiſſo-
„ rum Vniuerſitati factorum: idcirco vellet, vt creatam pen-
„ ſionem ſoluat; quodſi nolit, beneficio renunciet, forte

„ ſoluere volentem & valentem Vniuerſitas habebit. Super *ſe-*
„ *cundo* Vniuerſitas nullo pacto velit conſentire in ſuam abſen-
„ tiam, imo velit, vt propria in perſona eccleſiae deſeruiat, &
„ quae paſtoris ſint exequatur, nec allegatam eius inſecurita-
„ tem pro cauſa legitima habeat, cum forte inſecuritati ſuae
„ praeſtiterit cauſam. Super *tertio*, vt ſuam portionem pri-
„ morum fructuum pendat, Vniuerſitas ſuam ſit ſolutura non
„ obſtante debito fratris ſui domini *Conradi* Epiſcopi, quod &
„ ipſa Vniuerſitas ſit exactura tempore ſuo. *Quarto* petiit Vni-
„ uerſitas, vt bullam ſuper eccleſia Enſisheim a papa vel le-
„ gato impetratam iuxta ſua promiſſa Vniuerſitati pro exami-
„ natione exhibeat, quo conſtare poſſit, an Vniuerſitati ſit ſuf-
„ ficienter prouiſum. Quibus reſpondit per notarium & pedel-
„ lum in forma ſequente: Prouentus beneficii ita, vt com-
„ petentiam habere non poſſit, decreuiſſe, quapropter ſibi ſore
„ impoſſibile dare penſionem: *cum altari ſeruiens, de altari*
„ *viuere debeat iuxta legem Dei:* ad Cor. 9. iuramentumque
„ eius in memoriam refricatum non ligaret niſi poſt legem Dei,
„ & quia iuxta legem Dei non haberet, vnde viuere poſſit, ideo
„ iuramentum hoc in conſcientia non ligare eum: Imo ſua ali-
„ unde congeſta Enſishemii abſumpſiſſe pro eccleſiae ſeruitio.
„ Item quia multam in ſtructuras expenderit ſummam, nec ſin-
„ gulis annis futuris in ſtructuras pendendos ſufficere viginti
„ florenos. Quod autem peterent renunciationem parochiae,
„ ſibi non ſore conſultum, cum beneficium ſit ſuum. Item pro an-
„ no praeſenti & vicarium & adiutorem conſtituiſſe, quare eum
„ non tali petitione obruiſſent ante feſtum Ioannis, & ante con-
„ ſtitutionem vicarii & adiutoris. Periculoſius tamen extinctis
„ ſeditionibus & factionibus, cum Argentinae morari tute poſ-
„ ſet, non multum curare hoc beneficiolum vellet, Argentinae
„ autem tute morari non poſſe, & in Enſisheim renunciare non
„ ſibi ſore integrum. Super *ſecundo* officialis epiſcopi Baſili-
„ enſis eum hortatus fuerit, vt aliquantiſper ſuam perſonam ab
„ Enſisheim ſubtraheret, quousque liuor in eum conceptus pau-

„ liſper

„ liſper extingueretur. Item & doctor *Amelius* legatus Vni-
„ uerſitatis idem conſuluerit audita inuidia praefecti & ſenatus
„ ibidem in eundem plebanum. Item & domini Regentes &
„ dominus Cancellarius idem ſuaſerint. Item & quidam de ſe-
„ natu eo modo conſuluerint, item ſenatus petierit conſtitui duos
„ adiutores, quos nunc habeat, & ipſi ſint grati, nec conque-
„ rantur de ſua abſentia, idcirco ſibi non videatur opportunum,
„ vt domini eum ad reſidendum compellere velint. Item er wöll
„ von vnd zü zytten all monat vngeuarlich zu ettlichen zytten
„ den einen monat zu Enſisheim ſin, den andern zu Straſzburg,
„ vt & Argentinae reſidentiam retinere poſſit. Cum autem do-
„ mini regentes aut ſenatus ſuper ſua abſentia conqueratur, tunc
„ requiratur. Super quibus duobus praemiſſis articulis referre
„ ſe velit ſiue expectare declarationem ordinarii iuxta articulum
„ ſuo in iuramento contentum. Significet tamen ei Vniuerſitas,
„ quando mittere velit nuncium cum pleno mandato pro decla-
„ ratione praedictorum articulorum ad Baſileam, & ipſe vltro
„ non vocatus ſit compariturus. Super *tertio* dixit taxam pri-
„ morum fructuum eccleſiae Enſisheim eſſe ſeptuaginta florenos,
„ epiſcopum vero Baſilienſem ad petitionem & in eius gratiam
„ quadraginta remiſiſſe, ita vt tantum triginta ad duos annos
„ ſint ſoluendi, quindecim videlicet ad feſtum Ioannis Baptiſtae
„ anni praeſentis 1524. & totidem ad idem feſtum anni futuri
„ 1525. in quolibet igitur anno praedictorum Vniuerſitas de-
„ beat dare decem, ipſe vero quinque. Offerat igitur Vniuerſitas
„ ſibi ſuos decem, quibus additurus quinque mittendos ad Ba-
„ ſileam, vel ipſe velit ſuos quinque dare Vniuerſitati, vt &
„ ipſa ad Baſileam mittat. Quodſi eum contigerit, expenſis in-
„ uolui ob partem Vniuerſitatis non ſolutam, Vniuerſitas ſit eas-
„ dem penſura. Super *quarto* modo ſit opportunum dare vel
„ exhibere bullam, ſeu copiam auſcultatam per publicum nota-
„ rium vel Vniuerſitatis notario aliquando Enſisheim venturo,
„ Cui iterum domini per notarium reſponderunt, Vniuerſitatem
„ manere ſuper concluſo duorum primorum articulorum, ſuper

„ tertio, vt pendat ſuam partem primorum fructuum non curan-
„ do de Vniuerſitate, quae & ſuam ſit ſolutura: ſuper quarto
„ vt Bullam mittat iuxta promiſſa ſua, ad quod reſpondit prae-
„ ſente doctore *Dauid* (*Krämer*) ſe bullam miſſurum notario
„ Vniuerſitatis tanquam publico notario pro auſcultatione, „

An. eod. die 3. Auguſti: " Super articulis doctoris *Petri*
„ *Wickgram* ſupra die 29. Iulii ſatis. Super exactione penſio-
„ nis parum differatur. In abſentiam eius non conſentiatur,
„ ſoluat partem primorum fructuum ſe contingentem. Laboret
„ notarius pro auſcultatione Bullae. „

An. eod. die 27. Auguſti. " Ex parte doctoris *Petri Wick-*
„ *gram*, Vicarii in Enſisheim non reſidentis, fructus tamen ha-
„ bere praetendentis, an implorandus ſit ſenatus ibidem, vt
„ ſcribant eidem pro reſidendo & ſolutione penſionis, decre-
„ tum: ad modicum tempus habendam patientiam non tamen
„ longam, ne Vniuerſitas iure priuetur patronatus. „

An. eod. die 27. Auguſt. " Propoſuit dominus Rector, ſol-
„ licitaſſe ſe apud doctorem *Conradum* ſuffraganeum Argenti-
„ nenſem pro interpellando apud Abbatem in Tennenbach, qua-
„ tenus eius controuerſia, quam haberet cum Vniuerſitate amice
„ ſopiatur: & placuit, vt notarius inſtet apud Abbatem praedi-
„ ctum, vt literis ſuis vocet Epiſcopum ad certam diem pro con-
„ cordia attemptanda. „

An. eod. die vltima Septembr. " Reuerendus pater *Ioannes*
„ Abbas monaſterii Portae Coeli per notarium aſſignauit Vni-
„ uerſitati diem proximam poſt Dionyſii pro intendanda con-
„ cordia inter vicarium Enſisheimenſem doctorem *Conradum*
„ *Wickgram*, epiſcopum Acconenſem & Vniuerſitatem. Cui
„ compoſitori aſſideat *Ambroſius Kempff*, & doctor *Iohannes*
„ *Widman*. Deputati ſunt pro ſopienda illa diſcordia *Georgius*
„ *Schmotzer*, *Georgius Amelius*, doctores, magiſter *Theobal-*
„ *dus Bapſt*, & notarius. „

An. eod. die 12. Octobr. " Doctor *Georgius Schmotzer* ex-
„ poſuit, quomodo controuerſia Vniuerſitatis cum domino *Con-*

„ *rado*

„ *rado Wickgram* epiſcopo Acconenſi diligentia & labore do-
„ mini Abbatis in Tennenbach, doctoris *Iohannis Widman* & *Am-*
„ *broſii Kempff* ſit extincta. Quia videlicet doctor *Conradus* al-
„ legarit ſibi penſiones duorum annorum remiſſas : tandem
„ conuentum , vt ſoluat Vniuerſitati quinquaginta flor. ſcilicet
„ dimidium in parata pecunia , reſiduum ad feſtum omnium
„ Sanctorum proxime futurum. Approbata eſt ab Vniuerſitate
„ concordia. „

Ao. 1525. die 11. April. " *Matthaeus Stäheli* magiſter
„ expoſuit ſubſtitutum ſuum ad prouidendum capellaniae ſuae
„ in Enſisheim repulſum a doctore *Petro* ibidem Vicario, & ei-
„ dem prouideri velit per ſuum adiutorem, praetendendo id fie-
„ ri de conſenſu ſui *Matthaei*, cui tamen nunquam ſuper hoc
„ verbum fecerit. „

An. eod. die 11. Nouembr. " Ex conſilio doctoris *Georgii*
„ *Schmotzer* eſt ſyndicus deputatus cum literis credentiae ad
„ Regentes in Enſisheim pro exigendis tribus penſionibus a do-
„ ctore *Petro Wickgram.* „

An. eod. die 14. Decembr. " Rector propoſuit , ſyndicum
„ miſſum ad Enſisheim pro exigenda penſione a doctore *Petro*
„ *Wickgram*, Vicario ibidem : qui cum domi non ſit repertus ,
„ viſum eſt Regentibus, quatenus doctor *Georgius Schmotzer* ad
„ vrgendum nomine Vniuerſitatis concipiat ſupplicationem, vt
„ ei ſint auxilio, quo habere poſſint penſionem annuam ſine
„ omni contradictione, quamdiu eccleſiae praeſuerit. „

An. 1526. die 14. Ianuarii. " *Amelius* retulit geſta per ſe
„ cum doctore *Petro Wickgram* iuxta continentiam cedulae
„ Vniuerſitati porrectae : qui *Petrus* deliberationem 14. dierum
„ petierit : Placuit prius ad 14. dies diſſimulandum, in quibus ſi
„ non ſatisfecerit, cogitetur ſuper opportuno remedio. „

An. eod. die 26. Martii. " Rector propoſuit, nuper doctorem
„ *Schmotzer* ſe obtuliſſe beneuolum ad Vniuerſitatis apud prin-
„ cipem curanda negotia : cui de ſuorum conſenſu conſiliario-
„ rum commiſiſſet cauſam doctoris *Petri* Vicarii in Enſisheim,

„ eum-

„ eumque a principe literas ad Regentes in Enſisheim impetraſ-
„ ſe, quas in medium dedit. Placuit, literas a principe ob-
„ tentas ad regentes mitti, vt tamen copia ſupplicationis & re-
„ ſcripti Vniuerſitati eiusque exponenda per dominum *Schmo-*
„ *tzer* mittantur, ſcribendumque regentibus, vt ad eorundem
„ executionem pro tradita a principe forma procedant. „

An. eod. die 5. April. " Doctor *Georgius Schmotzer* ex-
„ poſuit, principi ſupplicationem Vniuerſitatis nomine ex parte
„ parochiae Enſisheim porrexiſſe, continentem in effectu, vt prin-
„ ceps committat regentibus, vt efficiant tantum apud Vicari-
„ um, vt iuratam penſionem 10. floren. pendat, aut eccleſiae ce-
„ dat, conſulens eandem commiſſionem Regentibus offerendam
„ per Rectorem, & doctorem *Paulum.* (*Götz*) „

An. eod. die 22. Maii. " Amice & generalibus verbis per
„ antiquum ſyndicum exigat Vniuerſitas debitum a doctore *Pe-*
„ *tro Wickgram.* „

An. eod. die 1. Iunii. " Doctor *Petrus* nuper ſyndico pe-
„ tenti debitum, quo Vniuerſitati eſt obſtrictus, reſpondit eidem,
„ ſe non Friburgum veniſſe gratia exponendarum pecuniarum,
„ ſed cum venerit ad aedes, quamprimum deliberaturum. Con-
„ cluſum: ſcribat Vniuerſitas regentibus pro exequendo princi-
„ pis mandato contra eundem, vt ſatisfaciat; ſcribatque Vni-
„ uerſitas doctori *Conrado Wickgram* epiſcopo Argentinenſi, vt
„ iuxta concordiam cum eo initam ſatisfaciat, nec mutetur
„ quietantiae forma nuper eidem praeſcripta, quod ſi non ſol-
„ uerit, citetur ad ſubconſeruatorem. „

An. eod. die 13. Septembr. " Comparuit doctor *Petrus*
„ *Wickgram*, Vicarius in Enſisheim proponens, a ſenatu Enſisheim
„ intra octo dies communem ciſtam ſeu ſcrinium Vicario & ca-
„ pellanis per duos praecones portatum eſſe in das Gewelb des
„ Raths. Cum igitur hoc factum dominis ſit praeiudiciale, &
„ forte ſimilibus daretur exemplum in futuro, velit huiusmodi
„ ſignificaſſe Vniuerſitati, quo ſuae eccleſiae tale diſpendium
„ non contingat. *Secundo* fuiſſe conſuetudinem, dari plebano

„ pro

„ pro mortuariis 13. blaphardos & 2. den. ſenatum ſtatuiſſe, „ ſi quis triceſimum defuncto peragere velit, ſoluat 13. blaphar- „ dos & 2. den. ſin vero non peragere velit, ſoleat tantum ſe- „ ptem blaphardos. Si vos domini vultis vel poteſtis hoc de- „ crementum pati, ego ſufferre cogor. *Tertio* ſenatus ordina- „ rit mortuorum depoſitiones celebrandas per capellanos, non „ per plebanum & adiutores eius, qui tunc celebrare per ſe „ vel adiutorem cogatur in ſummo altari ita vt non ſit praeſen- „ tiae particeps, quod etiam in non modicum vergat parochiae „ detrimentum. *Quarto* petiiſſe ſe vicarium oblationum mediae „ miſſae portionem canonicam, vel portionem ſe contingentem „ a capellanis, eam autem ſibi hucusque denegatam. Item „ quod nuper fuerit ordinata proceſſio ad capellam glorioſae „ Virginis in quam ordinarit adiutorem pro officio cantando, „ *Ioannes Iacobus Würzgarten* capellanus praetenderit ſibi ius „ in eadem competere celebrandi, repellendo adiutorem, obla- „ tionesque leuarit. Item capellanos recipere emolumenta, non „ autem velint plebano in ſacramentorum aſſiſtere adminiſtra- „ tione. Item cum pauperes, aduenae, vt famuli mechanica- „ rum artium vel famulae &c. moriuntur, fabricae procurato- „ res recipiant veſtimenta meliora, vt nonnunquam mortuaria „ exolui non poſſint. Subiungens huiusmodi propoſuiſſe patri- „ bus, quatenus curent iura eccleſiae ſuae: omnia talia contra- „ ire ſtatutis & ordinationibus plebani & capellanorum, ipſe „ ex perſona ſua velit eſſe pacificus. Concluſum in breui agen- „ dum apud ſenatum ibidem aut literis aut legatis, quo iura „ eccleſiae ſeruentur illaeſa. „

An. eod. die 27. Decembr. " Propoſuit Vicerector, ſe vo- „ catum a regentibus tunc Friburgi morantibus offerendo literas „ ſenatus Enſisheim ex parte doctoris *Petri*, hortantium, quate- „ nus modus & via intentetur, qua doctor *Petrus* amoueatur, „ ne vniuerſitati deterius contingat. Lectae ſunt literae, pla- „ cuit ſcribendum ſenatui, Vniuerſitatem laboraturam, quo „ renunciet, eundemque propriis literis ſolicitandum, vt iuxta „ promiſſionem renunciet Vicerectori factam. „

An.

An. 1527. die 12. Ianuarii: " Doctor *Petrus Wickgram* „ coram dominis propoſuit. Nachdem mir ain Vniuerſitet ge- „ ſchriben, die Pfarr Enſisheim zu renunciern &c. dwyl abne- „ mung des Vnwillens ſo ain Statt gegen ime trage, welle im „ die Vniuerſitet 20. Gulden iarlicher Penſion ſin lebenlang ver- „ ſchryben: Wiewol Ime ſchwer ſye ſin pfarr ſolcher kleinen „ Vrſach halb vffzegeben, deren er groſſe Expenſen erlitten der „ Zyt des Kriegs vnd ſunſt, der er ietz des Sterbets genieſ- „ ſen ſölt Sye aber geneigt der Vniuerſitet ze wilfarn, in hoff- „ nung der Expenſen halb mit dem nachkomenden Vicarien „ werde ain fruntlicher Abſchid durch die Vniuerſitet erfunden, „ vnd by dem Regiment ſo vil erlangt, das Ime werd vergun- „ net das ſin weg ze füren, dann aller ſiner Vnwill ſye Ime „ dafur erwachſen, das er gern der Pfarr zü gut der Vniuer- „ ſitet ire Gerechtikait hette gehandthabet. Obtulit & bullam „ impetratam in curia Romana ex parte dictae parochiae, quam „ reſtitui ſibi petiit vnacum ſuis reſponſione & excuſatione con- „ tra ſenatum Enſisheim. Cui reſpondit Vniuerſitas: her doctor „ wir mochten vch wol lyden, wölten ir hetten vch der maſ- „ ſen erzeigt, das die Vnderthonen ein willen zu vch gehebt „ hetten iſt vnſer meinung nicht vch von der Pfarr ze dringen. „ Dwyl ſich aber ſolcher Vnwill zutrage, haben wir vch gü- „ ter meinung geſchriben, ir welln reſignieren, darmit vnſer „ Vniuerſitet nit gröſſer Nachteil erwachſe, der vch doch nit „ möcht furſtendig ſin. Expens der Bullen werden wir vch nit „ geben, dann in vwern Iurament angedingt, die Bullen in „ vwer Expenſen ze redimieren. Vmb die 20. flor. penſion „ wölln wir vch verſichern. Des arreſtierten Guts halb verfu- „ gend vch zu den hern von Enſisheim, gutter hoffnung wer- „ den ſich der billicheit befliſſen. Conſeſſus eſt, quod teneatur ſuis „ expenſis bullam redimere: quia tamen ad biennium tantum „ Vicariatum in Enſisheim geſſerit, quem tamen potuerit bullae „ vigore ad dies vitae ſuae geſſiſſe, petierat aliquantisper in eis- „ dem releuari. Nec non ſuper penſione 20. flor. alibi quam

„ in

„ in Enſisheim prouideri. Item & ſibi quid de penſione debita „ remitti, cum eccleſiae habuerit potius iacturam, quam com„ moditatem. Decretum, vt ſecum deliberet, an renunciare „ velit, Vniuerſitas enim ſit ei prouiſura de penſione 20. flor. „ ſecus autem animi ſenſa Vniuerſitati certificet. „

An. eod. die 7. Februarii: " Scribatur ſenatui in Enſisheim, „ Vniuerſitatem apud doctorem *Petrum* pro reſignatione inſti„ tiſſe, qui receperit deliberationem ad breue tempus, quam „ hodie expectet, qua data in continenti ſuper eius reſponſo ſit „ certificandus, eaque facta per rectorem ſit etiam laboratura, „ quod quidem ante eius reſponſionem fieri non poſſit, qui etiam „ monendus ſit pro dando reſponſo iuxta promiſſionem ſuam. „

An. eod. die 21. Febr. " Comparuit doctor *Petrus Wick„ gram* tertio requiſitus de intentione renuntiandi parochiae En„ ſisheim offerendo copiam iuratorum articulorum. Acceptarunt „ domini eius renunciationem, in quantum eos concernit, vt „ tamen omnia iura huiusmodi eccleſiam reſpicientia in curia „ Romana aut alibi impetrata Vniuerſitati conſignet. Qua re„ ſignatione legitime facta Vniuerſitas ſit ſibi ſuper 20. flor. an„ nuae penſionis ſatisfactura. Item ſatisfaciat idem doctor Vni„ uerſitati ſuper debitis penſionibus. „

An. eod. die 22. Febr. " Doctor *Petrus Wickgram* obtulit „ iura ſua in curia Romana impetrata ſuper parochia Enſisheim, „ promittendo, ſi qua alia inueniret, quorum tamen non me„ mor ſit, iura dictam eccleſiam quomodolibet concernentia, da„ turum, conſtituitque procuratores irreuocabiles ad renuncian„ dum nomine ſuo parochiae Enſisheim in manus epiſcopi Ba„ ſilienſis officialis, & in optima forma *Ioannem Sutoris* de Boll, „ *Michaelem Dülin* de Ehingen, *Ioannem Schwegler*, *Ioannem* „ *Gebwyler*, & *Ioannem Spyrer* abſentem &c. & quemlibet in „ ſolidum, praeſentibus *Ioanne Hoffmaiſter* de Kolmuntz, & *Leo„ nardo Bentz* de Enſisheim clerico & laico Auguſtenſ. & Ba„ ſilienſ. dioceſ. Erectae ſunt doctori *Petro* ab Vniuerſitate li„ terae ſuper 20. flor. annuae penſionis ſibi ad vitae dies ſoluen„ dis. „

Plura

Plura in *actis* noſtris de duobus *Wickgramis* haud occurrebant. In bibliotheca noſtra extat praeterea libellus manu *Conr. Wickgrami* exaratus, atque *inſtitutiones muſicas* complectens. Plura hoc codice continentur opuſcula; ad cuius finem haec leguntur: *Hic liber eſt Heinrici Bebelii Iuſtingen.* (quemadmodum in tabula aenea exhibebitur.) Vtrum igitur opuſculum iſtud muſicum ab ipſo *Wickgramo* conſectum, vel an potius ex praeleſtionibus publicis, quae tum in academia noſtra de muſica habebantur, hauſtum compilatumque fuerit, non facile dixerim.

Quod autem ad *Petrum Wickgramum* attinet; illius *quaeſtiones phyſicae* pagellis aliquot comprehenſae in bibliotheca noſtra deprehenduntur. Vtriusque itaque manus, qua fratrum vterque vſus eſt, ſpecimen ex *actis* noſtris deſumere, atque in tabula aenea dare placuit, vt facilior & adcuratior cum libellis hisce MSS. comparatio inſtitui queat.

Quae autem *Io. Daniel Schoepflinus*, rerum Alſaticarum peritiſſimus, in Alſat. illuſtr. T. II. p. 421. de *Wickgramis* refert, haec ſunt: *Non ſilentio tamen premendus eſt* Conradus Wickgram, Aurenienſis epiſcopus, Argentinenſis & Baſilienſis epiſcopatuum ſuffraganeus, *qui Turinghemii natus atque ſepultus* (*in capella D. Barbarae parochialis eccleſiae*) *teſtamento Argentorati die 5. Sept. 1534. condito, opum ſuarum partem literis conſecrauit, ita quidem, vt gentis Wickgramiae iuuenis, quem ſenior familiae cum decano Capituli Colmarienſis, hisque diſſentientibus, conſul Turingheimenſis dignum iudicaueriſ, ad beneficium illud percipiendum, inſtitueretur.* Conradi *huius frater* Petrus Wickgramius *in ſummo Argentinenſium templo fuit eccleſiaſtes:* ſcilicet an. 1510. *Ioannis Geileri Keifersbergii* auunculi ſui eadem in cathedra ſucceſſor: quem an. 1523. facta ſacrorum Argentinenſium mutatione, *Symphorianus Pollio* excepit.

ADDEN-

Liber testimonij Babsch justingen

Sub decanatu primo Magistri Conradi
Wichram ex Tirchein Tu Comitia
sanctorum philippi et Jacobi que sunt
penultima dies Mensis Aprilis Electi
Anno 1503 qui Sequuntur primo sunt—

Burgalanei

Mathens Armbruster Aryen)
Martinus Kurrer ex dietenheim
Johannes pfender ex Hymmingen
Dms Mathens Zel de Kaiserspergk
Wolfgangus Musser de Kippenheym
Jacobus Brun Aryen)
Jheronimus Cristan Augustien)

Hec suprascripta ego petrus Wirtzram vt sup-
pram, Anno Jhu dm vero nona mensis
Augusti coram deputatis ab vniuersitate
supradicte gremio.

ADDENDA
ET
EMENDANDA.

Pag. 1. lin. 17. Conradus *leg.* Ioannes.

— 5. — 24. *Add.* imo poſtea praepoſitus Conſtantienſis.

— 34. — 5. *Add.* Mortuus 1774. menſe Nouembri.

— 55. — 16. *Add.* poſt: Io. Sorbillonis: Is *Ioannes Sorbillo* ex Giſſenheim Mogunt. dioec. 1505. albo acad. inſertus legitur.

— 70. not. ad finem: *Add.* In Bibl. Vffenbach. Catal. MSS. T. III. p. 465. laudatur Codex, qui praeter alia MSS. complura hoc epitaphium *Io. Botzheim* complectebatur.

— 76. not. **) lin. 4. *Add.* Et *in matricula facult. art.* an. 1510. *Iacobus Otter* de Argentina tanquam baccalaurius alterius academiae legitur. In actis facult. theol. inter *baccalarios biblicos*: " Anno virginei partus quinto de-
„ cimo ſupra milleſimum quingenteſimum Ianuarii die ſe-
„ cunda admiſit facultas theologica magiſtrum *Iacob. Other*
„ Spirenſem ad reſpondendum pro biblia: & die decima eius-
„ dem menſis admiſit facultas eundem honorabilem magi-
„ ſtrum ad faciendum principium in bibliam. Et aſſignauit
„ ei in V. Teſt. X. prima capitula libri Deuteronomii, &
„ in nouo octo prima capitula epiſtolae diui Pauli ad Roma-
„ nos rationabilibus cauſis ad hoc mota. Elegit in patrem
„ & promotorem ſuum eximium virum doctorem *Iohannem*
„ *Brisgoicum*; fecitque principium XI. die Ianuarii & ſa-
„ tisfecit facultati dando flor. in auro per pedellum decano
„ doctori Auguſtin. XII. Ianuar. die 1515.

— 79. lin. 3. *Add.* Erklärung der Paſſion Strasb. 1522. fol. (*In Bibl. Acad. Argent.*)

— 81. not. *) lin. 1. *Add. Vrbanus Rieger* de Argow in album academ. relatus an. 1508. die 19. Iun. rectore *Ge. Northofer.*

— 87. — 1. *Add.* poſt verbum *annectuntur:* ſequitur tractatus de diſpoſitione ad felicem mortem.

— ibid. — vlt. *Add.* Et *in Bibl. Acad. Friburg.*

Pag.

Pag. 87. not. ad fin. *Add.* Et primum illud priuilegium librorum Caeſareum eſſe tradunt. Vid. *Io. Steph. Pütterus* von dem Büchernachdrucke p. 23. 172. 174.

— 90. lin. 2. 1515. *leg.* 1517.

Add. — Buch der Sünden des Mundes vnd XXIII. beſondere Predigten Strasb. 1517. fol. (*In Bibl. Acad. Argent.*)

— 91. not. — 4. *Add.* poſt verbum *vincit: fine loc. & an. Add.* ſed alia mihi ad manus eſt editio; quae ad calcem haec habet: *Impreſſum Nurembergae per Hieronymum Hülzel anno quo ſupra* , (*1507.*) *die vero XII. menſis Nouembris.*

— 92. — 28. *Add.* — Sermones cum eiusdem vita 1518. 4. (*In Bibl. Acad. Argent.*)

— 93. — 12. *Add.* Et *in Bibl. Acad. Friburg.*

— 94. — 6. *Add.* Extat etiam alia huius libri editio in Bibl. acad. Friburg. hanc prae ſe ferens inſcriptionem: Das new Plenarium oder Ewangely buch, ſo inhaltet alle Ewangelien und Epiſteln des gantzen Iars ſampt alles geſangs aller meſſen, von der heiligen Kilchen angenomen in ordenung beſunders, wie am erſten blat verzeichnet, faſt nutzbar vnd tröſtlich einen yeden Chriſten menſchen zu wyſſen. Hat auch etlich meſſen, vormal in teutſchen nye getrucht. Item. Ein gnügſam Regiſter, wo vnd an welchem blat ein yeglich ſtück gefunden würdt. Gedruckt zu Baſel an. M. D. XXII. fol. (*In Bibl. Acad. Friburg.*)

— 112. — 12. Poſt verb. diſceptationem *Add.* not. *) Libellus, cuius hic mentionem facit, is eſt: *Annotatiuncula pro confeſſoribus Spirae* per Georg. de Gemyngen *praepoſit. ibid. concepta: impenſis* Eucharii Henner *eiusd. eccleſ. Vicarii edita.* Et in fine: Matthias Schürerius Heluetenſis Argent. exſcripſit menſe Decembris 1509. 4.

— 160. — 1. poſt verba: *haud occurrebant: Add.* not. *) Praeterea in *act. facult. art.* duo adhuc occurrunt *Wickgrami, Georg.* & *Wolfgang.* qui *Anaſtaſii* illius *Wickgrami* (de quo ſupra p. 151.) filii eſſe videntur. Inſcripti autem ſunt in album acad. a *Io. Brisgoico* theol. prof. tum rectore an. 1517. In *actis facult. art.* an 1518. die 27 Maii: " Cete-

„ rum

„ rum *Georgius Wickgram*, & *Wolfgangus Wickgram* non „ sunt admissi, primus propter nimium defectum in tem- „ pore, nam vix annum egerat in Vniuersitate, alter vero, „ quod D. *Conradus Wickgram* suffraganeus Argentinensis „ alterum sine altero nollet promoueri.„ An. 1519. die Saturni sequente, hoc est 18. Sept. " Conuocatis magistris „ scholastici tentati per tentatores facultatis (vt baccalarii) „ tentati sunt, atque in eum, qui sequitur, ordinem loca- „ ti: *Iohan. Zehender* ex Arew, *Ioan. Betz* ex Vberlin- „ gen, *Iodoc. Hablützel* Rauensburgius, *Wolfg. Wickgram* „ de Hagnaw, *Georgius Maior* Gamundianus, *Theobald.* „ *Bomgarter* ex Hasela, & iurarunt iuranda.„ An. 1520. Sabatho post Innoc. " In eadem sessione praestitum est iura- „ mentum magistri *Wolfg. Wickgram* de Ensisheim, qui adsumptus est in consortium magistrorum. „ In bibliotheca acad. Argent. extat libellus *Georgii Wickgram* irreitender Pilger Strasb. 1557. 4. qui fortasis illum, de quo diximus, Wickgramum habet auctorem. *Greg.* (*Georg.*) *Wickgram* Gerichtschreiber zu Colmar glaubwürdiger Bericht von dem Todt des edeln hochgelehrt. Herren Thomae Mori und an- derer herrlicher Männer in Engelland &c. 1535. 4. (*In Bibl. Argent. Ord. S. Io. Hieros.*) *Thom. Murners* Narren- beschwerung: ein gar sehr nützliches vnd kurzweiliges Büch- lein, durch *Ge. Wickgram* auff ein neuwes vberlesen, auch die Reimen gebessert und gemehrt Strasb. 1556. 1558. 4. Franckf. 1565. 8.

Pag. 160. — 18. post verba: *Conrad. Wickgram. Add.* not. **) Memorabilis est epistola dedicatoria praemissa *Io. Keisers- berg.* sermon. Argent. 1514. f. " *Iacob. Biethenus* Reichen- „ uilensis reuerendo in Christo patri ac domino domino *Con-* „ *rado* episcopo Aurensi, & episcopi Argent. generali in pon- „ tificalibus vicario: atque Domino *Clementi Danielis* in „ Rotpoltsuiler plebano, Dominis suis obseruandissimis S. D. „ Vulgata apud Graecos paroemia celebratur, *manus manum* „ *fricat.* Quam ego veram esse non secus autumo; quam si „ vel ex Apollinis Pythii oraculo, aut ex Sibyllinis adytis „ ad nos detrusa veniret. Ideo vobis, qui singulari me ami- „ citia & amore fouetis, & qui semper parati estis prodesse „ mihi vestris beneficiis, gratum me facere optaui. Sed „ cum nihil sit in me, quo vobis respondere possim, quem „ fortunae omnis fauor & felicitas fugit; circumspexi, „ fateor, vt tamen aliquid grati hominis iudicium ostende- „ rem. Tandem hunc *Ioannis Geileri Keiserspergii* viri vnde „ cunque doctissimi, fulminatorisque Theologiae, librum in- „ ueni, quem quod eius scripta omnes admirentur & ament,

„ vobis

„ vobis dedicandum imprimis cenſui. Hoc enim viro vrbs
„ Argentina gloriari poterit, qui cum tanta omnium admi-
„ ratione verba ſalutifera effudit : vt illius dogmatis tan-
„ quam oraculo cuncti acquieſcerent. Eſt autem liber ille
„ *de arbore humana, & de arbore crucifixi :* item de *duo-*
„ *decim ſpiritus ſancti fructibus, ac de morte virtuali :*
„ quem ipſe auctor dum vita manebat, in lucem ſaepius
„ prodire optauit, qui iam velut iſolet Platanus erumpenti-
„ bus iam foliis in aera ſe extendit. Quem vos viri doctiſſi-
„ mi eo accipite animo, quo vobis eum offero. Et illud ſci-
„ tote nihil eſſe tam adgreſſu arduum ; quod non ea animi
„ procliuitate in veſtris rebus faciam atque propriis. Va-
„ lete amici Hyblaeo melle dulciores, annos Neſtoreos Ar-
„ gentoraci ex aedibus Domini mei doctoris *Petri Wikgram*
„ ſummae aedis celeberrimi concionatoris. „

Maximiliano Caeſare ſemper Auguſto Auctore.

" *Iacobus Oeſsler* I. V. Doctor, per imperium Romanum artis
„ impreſſoriae cenſor & ſuperattendens generalis, praeſen-
„ tibus edicit, & cauet : ne quis alius ſubſcripto preſſore
„ dempto, abhinc lapſu triennii opus hoc probe caſtigatum
„ ſecundario vel imprimat, vel ſecundario preſſum in im-
„ perii limitibus venale praeſtet. Mulcta decem marcarum
„ auri, vna cum huiusmodi librorum ſecundario preſſorum
„ confiſcatione. Datum ad 14. Kal. Feb. ann. Ch. 1514. „

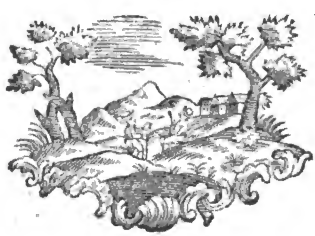

FRIBVRGI BRISGOVIAE,

TYPIS IOAN. ANDREAE SATRONII.

AMOENITATES LITERARIAE FRIBVRGENSES.

FASCICVLVS II.

VLMAE,

APVD AVG. LEBRECHT. STETTINIVM,
Bibliopolam.

1 7 7 6.

MATERIA
FASCICVLI II.

DE
IAC. WIMPHELINGII
theologi vita & ſcriptis

Pars prior.

Accedunt Tabulae IV. ſuo ſingulae
inſerendae loco.

DE

DE IACOBO WIMPHELINGO.

IAC. WIMPFELINGI, vel WIMPHELINGII Seleſtadienſis, theologi integerrimi, vitam ac res geſtas deſcripturus, breuis eſſe laboro: ne, quod aiunt, falcem in alienam meſſem immiſiſſe, & Alſatiae conciuem ſuum, inter literarum principes facile numerandum, contra ius fasque omne eripuiſſe, noſtratum vero numero gentique inſeruiſſe videar.

Praeſtantiſſima hanc in rem eſt DES. ERASMI ROTERODAMI epiſtola, quam an. 1529. die 24. Ian. Baſil. exarauit ad *Io. Vlattenum*: (Op. T. III. P. II. col. 1141.)

" Dum haec loquimur, fugit hora, vt ait Sa-
„ tyricus, & dum amicos recenſemus, vnum non
„ poſtremi loci amiſimus, IACOBVM WIMPHELIN-
„ GVM Sletſtadienſem, qui quidem inter felices nu-
„ merari poterat, niſi ſenectus illius in hoc ſeculum
„ multo turbulentiſſimum incidiſſet. Nam a teneris
„ vsque annis educatus eſt in honeſtiſſimis literis,
„ primum Sletſtadii ſub LVDOVICO DRINGENBER-
„ GIO Weſtphalo, a) deinde *Friburgi*, mox Hei-
L „ delber-

a) Laudat illum *Wimphelingius* cum ſaepe alias, tum praecipue in libello, quem inſcripſit *Iſidoneus Germanic.* fol. 7: " Breuem hanc Alexandrinae Grammaticae traditionem
„ omiſſis (quae tetigimus) inutilibus & obſcuris annis quae-
„ dra-

„ delbergae pontificii iuris peritiam cum theologiae
„ ſcientia non infeliciter coniunxit, & alioqui nul-
„ lius honeſtae diſciplinae rudis, eloquentiae vero
„ tantum praeſtitit tum in carmine tum in oratione
„ ſoluta, quantum vel a theologo, vel ab illorum
„ temporum homine poſſit requiri. Adſcitus Spi-
„ ram, eccleſiaſtae munus non ſine laude geſſit. In-
„ ter haec vir pius, ardens amore rerum coeleſtium,
„ eoque pertaeſus ſeculi, quod teſte IOANNE, *totum*
„ *in malitia poſitum eſt*, de ſeceſſu cogitauit. Eius pro-
„ poſiti conſortem habebat CHRIST. AB VTENHEIM,
„ doctum pariter & caſtiſſimae integritatis virum,
„ atque vt nudus ad nudum Chriſtum confugeret,
„ quod erat eccleſiaſtici cenſus, erat autem quod ad
„ vitae munditiem ſufficiebat, reſignauit. Caeterum
„ hoc conſilium abrupit CHRISTOPHORVS ad Epiſco-
„ pi munus retractus, amicis ita ſuadentibus, futu-
„ rum, vt, ſi ad mentem tam piam acceſſiſſet auctori-
„ tas, plures Chriſto lucrifacere poſſet, quam ſi ſe
„ abdidiſſet. Ille tamen ſua paupertate laetus, per-
„ gebat, quod inſtituerat agere, rurſus Heidelber-
„ gae ſacros auctores enarrans, & in his HIERONY-
„ MVM. Ad haec libellis editis & adoleſcentiam in-
„ ſtituit, & ſacerdotes ad pietatis, caſtimoniaeque
„ ſtudium excitauit. Nec grauatus eſt amore pieta-
„ tis, agere paedagogum aliquot magnae ſpei adole-
„ ſcen-

„ draginta & eo amplius accurate obſeruauit in vico Slet-
„ ſtatino fideliſſimus & obſeruandiſſimus praeceptor meus
„ *Ludouicus Dringenbergius* Weſtphalus. Nouerunt & te-
„ ſtantur id mecum alumni ſui: *Iacobus Pauo*, *Rietpur-*
„ *gius* Spirenſis canonicus & ſcholaſticus, *Ioannes Tor-*
„ *rentinus*, *Petrus Schottus*, *Iacobus Delphinus* ambo
„ Argentinenſes, *Sebaſt. Murrho*, Colmarienſis, *Ioannes*
„ *Multor*, Baadenſis Decanus, *Iodocus Gallus*, Rubiacen-
„ ſis theologus, *Florentius Hundius*, *Ioannes Hugo*, Slet-
„ ſtatinus, ſacerdotes, ceterique pene innumeri. „

„ ſcentibus, quorum praecipuus, nunc inter nobi-
„ les, doctrina, ſinceritate, candore, prudentia nobi-
„ liſſimus IACOBVS STVRMVS,*) cuius conſiliis plu-
„ rimum debet tota pene Germania, non ſolum in-
„ clyta ciuitas Argentoratum. Nec inuidia caruit
„ hominis ſancta libertas. Romam excitus eſt homo

*) *Iacobus Sturmius* Argent. in rectoratu generoſi Baronis de Höwen an. 1504. die 27. Iul. in album academ. relatus eſt: vt teſtatur *matric. rect.* Et ſub decanatu magiſtri *Blaſii Aichorn* ex Sunnenburgk, an. eod. inter magiſtros artium recenſetur *Iacobus Sturm de Sturmneck*: vt patet ex *matricul. facultat. art.* In *actis facult. art.* an. eod. " Habita conuocatione omnium magiſtrorum de regentia „ facultatis vltima Decembris comparuerunt duodecim bac- „ calaurei ſe pro gradu magiſterii examini ſubmittere vo- „ lentes, videlicet Ioannes Glob, de Newnſtat, Dauid Kre- „ mer, de Friburga, Michel Mayer, de Fryburga, Iohan- „ nes Kueffer, de Pfaffenwiler, Iohannes Plöchl, de Fri- „ burga, Nicolaus Schedli, de Rottenburg, Iohan. Gyſs- „ ler, de Wangen, Matthaeus Zel, de Kayſersſperg, Io- „ han. Wend, de Rottenburg, Iacobus Brun, de Argen- „ tina, *Iacobus Sturm de Sturmneck ex Argentina*, qui „ omnes fuerunt admiſſi. Et in temptatores electi in via „ nominalium D. licentiatus Zurzacher, D. doctor Ioan- „ nes Bryſgoicus, Mag. Io. Roſsnagel: in via realium Mag. „ Io. Ceſar, Mag. Vitus Hartzer, & Mag. Iorius de He- „ chingen, ſed Mag. Vitus pro tunc ceſſit Mag. Antonio, „ qui etiam aſſumebatur de conſenſu facultatis. „ An. eod. die vero decima octaua Ianuarii: " Praedicti domini „ temptatores praefatos baccalaureos temptatos, & demum „ per eosdem aperto eis examine die nona menſis Ianua- „ rii examinatos in plena congregatione omnium magiſtro- „ rum de regentia facultatis D. decano praeſentauerunt, „ petentes, vt eosdem approbatos & admiſſos in conſortium „ magiſtrorum de regentia adſcribere dignaretur, qui pro „ tunc requiſitis votis ſingulorum, & praeſtito per eos iura- „ mento praeſentibus ſecundum ſtatuta electis, regentiae „ magiſtrorum de facultate adſcripſit ac intitulauit. „ An. 1505. ſub decanatu Mag. *Antonii Beck*, de Briſac. " Item „ connocatis omnibus magiſtris in die Aegidii elegerunt „ libros in via realiſtarum vt infra: Magiſt. *Iacobus Sturm*

„ libros

„ & ſenio & hernia tardus, Monachorum Auguſti-
„ nenſium opera, quod alicubi ſcripſiſſet, AVGVSTI-
„ NVM non fuiſſe monachum, aut certe non talem,
„ quales nunc habentur Auguſtinenſes, quum hi ta-
„ men

„ libros de generatione &c. „ An. 1506. ſub decanatu Mag. *Georii Pfiſter*, de Hechingen. " Quinta feria, quae „ fuit proxima ante *Reminiſcere*, habita fuit conuocatio „ magiſtrorum de regentia facultatis ad videndum ſchola- „ res ſe tentamini ſubmittere volentes pro gradu baccalau- „ reatus. Fuerunt tunc concordi voto admiſſi omnes ſe- „ quentes: Martinus Moringer, Franc. Iohannes Hepper- „ lin, Iacobus Immili, de Pfaffenwiler, Leonhardus Ra- „ briſs, de Schopfen &c. Fuerunt electi in examinatores „ in via realium Mag. Vitus Hartzer, Mag. Io. Ceſar, „ Mag. *Iacobus Sturm* extra conſilium. „ An. eod. ſub decanatu Mag. *Andreae Böblinger*. " Praeterea quinta „ die menſis Iunii conuocati ſunt omnes magiſtri de re- „ gentia facultatis artium ad prouidendum libro poſterio- „ rum Nicomachi filii in via realium vacanti, quem ma- „ giſter *Iacobus Sturm*, Argentinus ſecundum ſtatutum „ elegit, ſuum de generatione librum, quem in die Aegi- „ dii elegerat dimittens. „ An. eod. die 9. menſ. Sept. Mag. *Iacobus Sturm* Argent. in via antiquorum libros meteo- rum praelegendos ſuſcepit. An. 1507. ſub decanatu *Georii Wägelin*, Achenſis, artium magiſtri & ſacrae paginae bac- calaurei. " Feria ſecunda poſt Ioh. Baptiſtae: quia exer- „ citium paruorum naturalium in via realium vacabat, quod „ propterea eligebat Mag. *Iacobus Sturm*, Argentinus tan- „ quam in ordine ſequens. „ An. 1508. ſub decanatu Mag. *Iohannis Sutoris*, de Zurzach, decretorum licentiati. " In die Aegidii ſingulis magiſtris de regentia facultatis de „ & ſuper electione lectionum & exercitiorum pro anno „ tunc inſtante exercitandorum vocatis, electa ſunt exerci- „ tia ſecundum ordinem infra ſcriptum: & quidem in via „ Scotiſtarum Mag. *Iacobus Sturm*, de Argent. libros ethi- „ cor. „ Et idem iam an. 1506. *matric. facult. theol.* adſcriptus legitur: vti an. 1507. die 6. Maii. " In qua „ feſtum S. Iohannis ante portam Latinam celebrabatur, „ Mag. *Iacobus Sturm*, Argent. fecit ſermonem Latinum „ in praeſentia facultatis apud Praedicatores. „ Plura de hoc viro, ſi illius defectionem ab auita religione exceperis, omni laude digniſſimo, habet *Melch. Adam.* de ICt. Germ. p. 42.

„ men illum in tabulis ac libellis exhibeant promiſſa „ barba, nigra cuculla, & zona coriacea. Hoc in„ cendium ex minima ſcintilla latius euagaturum, „ IVLII II. preſſit auctoritas, idque bonorum omni„ um applauſu. *) Praeter alias aduerſitates, quibus „ hominis virtus exercita fuit, hoc fatale totius „ eccleſiae diſſidium vehementer illum afflixit, ac „ tantum non ad vitae taedium adegit. Itaque ſoli„ tudinem ac ſeceſſum fruſtra tentatum, ingraueſcen„ tibus annis egit Sletſtadii in aedibus MAGDALE„ NAE ſororis, ex qua nepotes duos, quos pater„ no ſemper affectu complexus fuerat, reliquit, mo„ ribus ac literis eleganter inſtitutos, quorum IACO„ BVS SPIEGELIVS, iurisprudentia clarus, prius MA„ XIMILIANO Caeſari, mox Regi FERDINANDO fuit „ a conſiliis, apud quem nuper 10. MAIVS, natu „ minor, in fratris locum ſucceſſit, aulae primori„ bus indolis elegantia ac dexteritate morum opti„ mo iure gratiſſimus. Nondum tamen ſtatui, vtrum „ WIMPHELINGI mors gratulatione dignior ſit, an de„ ploratione. Annum attigit pene octogeſimum, diutius „ etiam victurus, ſi corpuſculi deficientis rationem „ vllam habere voluiſſet, & ſubductus eſt huic ſecu„ lo, quo nihil fingi poteſt inquinatius. Poſtremo „ nihil addubito, quin vitae innocenter actae prae„ miis iam fruatur apud coelites. „

Satis longum illud, quod eidem Seleſtadii poſitum, & a *Beato Rhenano* ſcriptum eſt epitaphium, quam plurima quoque,

*) Conf. *Eraſm.* epiſt. ad Raphael Card. S. Georgii ſcript. Lond. an. 1515. 31. Mart. T. III. P. I. col. 147. " Multis hic „ gratioſior eſt *Iulii* II. memoria, quod *Iacobum Wimphe„ lingum*, virum praeter eruditionis & ſanctimoniae com„ mendationem, iam ſenio quoque venerabilem ſua ipſius „ voce ab huiusmodi litibus abſoluit, & calumniatoribus „ ſilentium indixit. „

quae ad eius vitam pertinent, complectitur: " Iacobo Wimphe-
„ lingo, Sletſtadienſi, *viro clariſſimo, & vnico puerilis inſti-*
„ *tutionis ac profectus circa literas amatori, exhortatori, pa-*
„ *trono. Cuius rei argumentum nobis exhibent, non ſolum edi-*
„ *tus liber* adoleſcentiae *nomine, & quem* εἴσοδον *inſcripſit,*
„ *ac* elegantiarum *linguae Latinae compendium, praeter libel-*
„ *los hoc genus alios, verum etiam ipſae ſcholae eruditis ho-*
„ *minibus huius conſilio paſſim commiſſae. Qui quam capitali-*
„ *ter luxum, auaritiam & ambitionem oderit, frugaliſſime*
„ *acta vita docet: & ſplendida ſaepe fortuna contempta, par-*
„ *uo ſemper contentus animus, ſed & aduerſus illa vitia gra-*
„ *ues libelli & ad oppoſitas virtutes inflammantia ſcripta apud*
„ *poſteros quoque teſtabuntur. Religionis Chriſtianae pius cul-*
„ *tor, quemadmodum theologum & presbyterum inprimis de-*
„ *cebat, bonos viros etiam in coenobiis degentes familiariter*
„ *dilexit. Apud Spiram Nemetum in regio illo templo aliquot*
„ *annis munere concionatoris functus eſt, primus ſane inter ci-*
„ *ues ſuos, qui carmine & oratione proſa, atque editorum vo-*
„ *luminum numero in omni pene ſcripti genere apud eruditos*
„ *laudem meruerit. Nam Hugonis veteris theologi, praeter*
„ *commentarios verum ſacrarum, & alterius Ioannis, prae-*
„ *ter Ethicorum Ariſtotelicorum expoſitionem, nihil hodie extat.*
„ Iacobus Spiegelius iureconſultus, & Ioannes Maius fratres,
„ *regii ſecretarii vtrique, auunculo B. M. ſtatuerunt. Vixit*
„ *annos 78. menſes 3. dies 21. Obiit anno 1528. XV. Calen-*
„ *darum Decembrium. Magdalenam matrem, foeminam pla-*
„ *ne Chriſtianae patientiae, quam difficili morbo oppreſſa non*
„ *modico tempore praeſtitit, eodem ſepulchro (id quod vina*
„ *optauerat ob amorem fratris) iidem filii paulo poſt collo-*
„ *cauerunt.* „ a)

Atque

a) Aliud autem epitaphium, quod *Wimphelingo* viuenti poſuit *Thomas Wolphius iunior*, hodie quoque viſitur Argentorati ad S. Wilhelmi, & deſcriptum legitur in notis *Ioan. Schil-*

Ad pag. 166.

Epitaphium Iac. Wimphelingio Selestadii in templo maiore ad vltimam columnam in cornu euangelii, infra turrim positum.

Atque his iam ea addere oportebit, quae acta domestica nobis de WIMPHELINGO suppeditant. In rectoratu venerabilis viri magistri KILIANI WOLFF de Haslach, sacrorum canonum baccalarii an. 1464. vltima die Octobr. albo academico inscriptus est IACOBVS WIMPFELING *de Sleczstat Argent. dioc.* teste *matric. rect. antiquiss.* Mox an. 1466. sub decanatu facultatis artium magistri RVD. RASSER de Cappeln inter baccalarios secundo loco legitur IACOB. WIMPFELING *de Slettstat:* vt testatur *matric. facult. art. antiquiss.*

Porro in *actis facult. art.* decano *Rudolfo Rasser* de Capellen an. 1466. *Dominica ante Catharinae.* " In eadem congregatione fedecim scholares submiserunt se examini pro gradu „ baccalariatus, quorum vnus videlicet, Nicolaus Karrer, de „ Tiessen retardatus fuit propter defectum temporis vsque ad „ proximum examen sequens, & alter, videlicet Christianus „ Buchs, de Rauenspurg non fuit admissus ex eo, quod non „ haberet sufficientem licentiam sui superiorum ad huiusmodi „ gradum assumendum. Sed alii quatuordecim fuerunt admis- „ ad temptamen, videlicet Iohannes Linder, de Alpenspach, „ Christophorus Ettlinger, de Lanczhuta, Iohannes Rudelbom, „ de Friburgo, Christophorus Kroner, de Augusta, Ioannes „ Oetlin, de Friburgo, Iohannes Sueuus, de Windsheim, Io- „ hannes Scheffberger, de Lantzhuta, Iohannes Heymenhofer, „ de Baden, Henricus Heckmann, de Hergsheim, *Iacobus*

Schilteri ad Chronic. Alsat. *Iac. de Koenigshouen* p. 1120. (Conf. *Io. Nic. Weislinger* armament. cathol. p. 616.)

D. O. M.
Iacobo Wimphelingo, *theologo & oratori clariss. quod ingenio & literatura aetatis nostrae gloriam auxerit* Thomas Wolphius iunior, *decr. doctor in memoriam aeterni decoris hoc viuens viuenti statuit Anno M. D. IIII. die XI. Decembr. spreta inuidia.* *)

*) Quod erat symbolum *Thomae Wolphii* iunioris.

„ *Wimpfeling*, *de Sletſtat*, Iohannes Tribel, de Gamundia, Hen-
„ ricus Fabri, de Blosfelden, Iohannes Dür, de Rottenburga,
„ & Gotfridus de Stolhosen. Fuit tamen iniunctum Iohanni
„ Sueuo, de Windsheim, quodsi promoueretur, abstineret per
„ medium annum a circulis & rostris, quod promisit se factu-
„ rum, in manus decani in praesentia facultatis. „

" Item in eadem congregatione electi fuerunt in examinato-
„ res praedictorum scholarium, & decano condeputati Mag. Io-
„ hannes, de Meyningen, Mag. Iohannes Kügler, Mag. Nicolaus
„ de Münsingen, & Mag. Iohannes, de Ettenheim, qui sex ex
„ praedictis scholaribus refutauerunt tamquam insufficientes ad
„ talem gradum; videlicet Iohannem Tribel, de Gamundia,
„ Iohannem Linder, de Alperspach, Henricum Heckman, de
„ Hergsheim, Christophorum Ettlinger, de Lanczhut, Iohan-
„ nem Rudelboum, & Christophorum Kröner, de Augusta.
„ Alios autem octo tamquam sufficientes & idoneos ad Bacca-
„ laureatus gradum admiserunt, & iuxta statutum facultatis eos
„ secundum primogenituram in matriculam Vniuersitatis loca-
„ uerunt, tali videlicet ordine: 1. Iohannem Oetlin. 2. *Iaco-*
„ *bum Wimpheling*. 3. Iohannem Scheffberger. 4. Iohannem
„ Sueuum, de Windsheim. 5. Iohannem de Baden. 6. Hen-
„ ricum Fabri, de Blosfelden. 7. Iohannem Dür, de Rotten-
„ burga. 8. Gottfridum Han &c. „

An. 1466. " Secunda feria post festum sancti Thomae fuit
„ congregatio facultatis artium, in qua praedicti octo scholares
„ promoti fuerunt per dominos temptatores toti facultati prae-
„ sentati, & per facultatem ad determinandum admissi, & pro
„ tunc Iohannes Otlin elegit magistrum Fridolinum de Lentz-
„ burg ad determinandum sub eodem. Henricus Blosfelden no-
„ minauit eundem. Iohannes Heymenhofer nominauit magistrum
„ Iohannem Kerer. Ioh. Scheffberger elegit magistrum Iohan-
„ nem Stein, de Schorndorff. Sed *Iacobus Wimpfeling de Slett-*
„ *ſtat*, Gottfridus Han, de Stolhosen, Iohannes Dür, de Rot-
„ tenburg & Iohannes de Windsheim elegerunt mag. Conra-
„ dum Stürzel. „

" Item

„ Item in die Erhardi *Iacobus Wimpfeling, de Schletſtat*, „ Iohannes Sueuus de Windſheim, Ioh. Scheffberger & Ioh. „ Dür, de Rottenburga determinauerunt ſub magiſtro Conra„ do Stürtzel, & quilibet eorum det plus pro intitulatione. „

An. 1467. " Feria quinta ante *Laetare* fuit congregatio Vniuerſitatis & tunc magiſtri facultatis diſpenſarunt cum Gottfrido „ Han ſub communi forma ſuper anno completo poſt baccalaria„ tum &c. Item pro tunc ſimiliter fuit diſpenſatum cum *Iac. Wim„ pfeling, de Sletſtat* ſuper anno completo poſt baccalariatum &c.„

Sed nulla deinceps in actis noſtris WIMPHELINGI mentio fit: licet omnia & ſingula excutiendo perquirendoue nihil prorſus operae ſtudiique omiſerimus. Certum tamen eſt, & ſatis expeditum, eundem poſt id quoque temporis Friburgi haud ſemel commoratum fuiſſe. Teſtantur id epiſtolae ipſius WIMPHELINGI, vti typis excuſae, *) ita duae quoque nondum editae: confirmant idem aliorum virorum doctorum teſtimonia, & praecipue IO. BRISGOICI, theol. Friburg. qui exemplo cuidam IO. TRITHEMII catal. illuſtr. vir. Germ. quod is poſſederat, cuique ſcholia & adnotatiunculas paſſim ad marginem adſperſerat, dum TRITHEMIVS de IAC. WIMPHELINGO acturus, haec commemorat: *Viuit adhuc in ciuitate Spirenſi*, manu ſua addidit: *nunc Friburgenſi*. Factum id eſſe circa an. 1504. ex omnibus temporis locorumque adiunctis ſatis luculenter colligi poteſt.

Sequuntur iam epiſtolae duae WIMPHELINGI hucusque ineditae, atque ex ſcriniis noſtris in lucem protractae; quae ad rem praeſentem faciunt: **)

*) Quod paullo poſt, de editionibus opuſculorum a *Wimphelingo* euulgatorum acturi, clarius adhuc oſtendemus.

**) Plura, quae ad illuſtrandas epiſtolas iſtas pertinent, & poſtea, & praecipue alio loco, vbi de *Philomuſo* data opera commentabimur, inuenire, atque ad rem praeſentem conferre licebit.

Profundiſſimis, Conſultiſſimis, expertiſſimisque quarumlibet Facultatum profeſſoribus, excelſo, magnifico D. Rectori, totique Conſilio Vniuerſitatis, florentiſſimi Gymnaſii Friburgenſis, dominis ſuis colendiſſimis atque obſeruandiſſimis.

Poſt humillimam ſui ipſius recommendationem ſeſe totum offert ad omnia officia promptiſſimum. Venerandiſſimi patres! Inſamat me *Philomuſus*, & ſcripſit manu ſua, me fregiſſe fidem, & minatur, me virgis a ſe percutiendum. Mandatum mihi fuiſſe ab excelſo D. Rectore, fateor, craſtina Corporis Chriſti, ne affigerem carmina, nec alios inducerem ad affigendum quicquam contra *Philomuſum*. Ego interim nullum induxi, vt vel vnum iota contra eum ſcriberet. Sciunt, qui apud nos bonas literas colunt, quid eis faciendum ſit absque impulſu meo, vocatus ab eis decies, vix ſemel compareo, vrgent me alia negotia, quam furores *Philomuſi*, ad quem, abiens e Friburgo, ſecretiſſime, quae nemo hominum vidit, miſi per ſuum amiciſſimum ea, in quibus emendare ſe debebat. Fecit hoc idem ante me diuus Hieronymus, & dulcis Bernhardus. Nec credo, id eſſe de mente Vniuerſitatis veſtrae, quod nihil prorſus literarum ad illum ſcribere debeam. Cum vero nuper per totam fere Argentinam diuulgatum fuiſſet, egregium & laudabile facinus cum docto & modeſto adoleſcente, conterraneo (& quidem filio) meo perpetratum, conqueſtus ſum id D. doctori *Zaſio*: & ſcripſi D. *Iohanni de Blümeneck*, cuius olim Spirae procurator, immo contra Palatinum principem ſollicitator fui, acerrime de hoc flagitio ipſum increpans; fretus ſenio meo, beneuolentia in illum mea, & iure viciniae (vicini enim ſuimus Baſileae) potiſſimum etiam, quod docilis & pius adoleſcens Friburgi detineri potuit: in ius vocari, & iure vel diſputatione cum eo agi, hoc fuiſſet hominis ſcholaſtici, mente ſani, honeſtum certamen, non officium ſicarii & latronis. Venerandiſſimi Patres, per dilectionem, qua Vniuerſitati veſtrae afficior, & crebro noſtrates induco, vt ſuos ad veſtrum Gymnaſium mittant, bonis literis & praeclaris moribus inſtituendos, obſecro, vt

V. P.

V. P. perſuadeant *Philomuſo*, vt tandem ceſſet ab infamatione mea, & a ſpurciſſimis ſuis contra me ſcriptis: alioquin ipſe me coget publicare vel vnam ſolam epiſtolam, manu ſua ſcriptam, quae apud me eſt, quam dedit olim ex Ingolſtat ad magiſtrum Friburgenſem, in qua deſcribit mulieres Bauaras turpiter, turpius earum ſocietatem & conſuetudinem, quam cum eis ſe habuiſſe gloriatur, turpiſſime quinque adoleſcentes nominatim (quorum adhuc duo Friburgi ſunt) prouocat, incitat & inflammat ad libidinem, & ad luxuriandum, turpioribus, inquam, & obſcoenioribus verbis, quam Martialis aut Catullus vnquam vſus ſit, vt manifeſtum fiat omni genti, vter noſtrum dignior ſit ſerula, vel virgis, quas vtique homini ſeni ac prope ſexagenario & ſacerdoti minari, mihi videtur impium & indignum. Dominus Deus veſtras humanitates adiuuet ad feliciter praeſidendum florentiſſimo Gymnaſio, & ad plantandas optimas literas atque virtutes. Ex Argentina quinto Cal. Decembris 1505.

E. V. P.

humillimus deditiſſimusque
Iacobus Wympfeling,
de Sletſtat.

Magnificis circumſpectiſſimisque quarumuis facultatum profeſſoribus, excelſo Rectori, ceterisque de Concilio florentiſſimi Gymnaſii Friburgenſis, Dominis & praeceptoribus maximopere colendis, diligendis, & obſeruandis.

Excellentiſſimi Patres! retulit quidam bibliopola Friburgenſ. hic Argentinae, Friburgi rumorem eſſe exortum: nos impreſſuros neſcio quid contra nationem Sueuicam: de quo ego me cupio excuſatum habeant Excellentiae veſtrae. Nunquam in animum meum venit, contra Sueuos quicquam ſcribere, quippe qui cum Sueuis ad XXX. annos maximam familiaritatem habui Heidelbergae & Spirae (immo tantam) quod ante XXII. annos multi Sueuorum ex Heidelberga mecum vltro aſcenderint ad

Slet-

Stetſtat ad nuptias ſororis meae : quos hodie licet abſentes fraterna caritate complector , & credo me quoque ab eis mutuo amore diligi , & in epiſtola noſtra clare videbitur , quid de Sueuis ſentiamus. Taceo, quod in epithomate meo Germanorum C. LIX. ex omnium Germanorum gentibus quinque ſingulariter extollens, Sueuos ipſos ſecundo loco poſui. Bilinguis non ſum , nec faciam, vt ille , qui libellum meum de integritate , carmine & proſa celebranit ; nunc vero mirum in modum pungit & conculcat. Nec perſuadeant ſibi V. P. quod ſtudium Friburgenſe aut quemcunque eius praeceptorem , doctorem , aut magiſtrum vnquam deſpexerim vel parui fecerim. Abſit a me , nolo blandiri: ſed ſciunt multi, quid ex me audiuerint , quanti fecerim tres ordinarias lectiones in theologia & quotidianas , & aſſiduas itidem in vtroque iure : vellem adeſſent , & ciues & clerici, & de me teſtimonium praeberent, quorum nonnullis perſuaſi, vt ſuos vel filios vel nepotes ad vos transmittant. Quid multa? Pater ille magiſtri *Iacobi Sturm*, priusquam rediiſſem ex Friburgo Argentinam, perſuaſus fuit a quibusdam fratribus Ord. Praedicatorum (habet enim ſorores, & coniunctas in illius Ord. monaſteriis moniales) vt ad Coloniam mitteret filium , & a Friburgo abſtraheret. Ego contra , quicquid Coloniae diſcere poterit, hoc ipſum quoque Friburgi diſcet , & declarani per ordinem, quantum a laico capi poteſt. Ego cupio prodeſſe & gratificari omnibus & ſingulis Friburgenſibus , nec me mouere vnquam debebit, quod vnus ſolus Sueuus me calumniatur, & absque omni culpa mea me perſequitur : qui & contra me Baſileae turpia multa imprimi fecit. Ego diligo, & diligam, quoad vsque vixero Vniuerſitatem Friburgenſem , quae olim de me puero & adoleſcente, & nuper ſene bene merita eſt. Cuperem iſtic diutius morari , iſtucque redire : ſi modo tutus eſſem non ſolum ab illo atroci aemulo meo , ſed etiam ab eis , qui Baſileae contra me libellum famoſum impreſſerunt , omnesque Suitenſes contra me prouocare conati ſunt , immo & ſummum pontificem : vniuerſique eccleſiaſtici ſtatus praelatos atque ſacerdotes contra

me

me concitarunt. Dominus Deus veſtram rempublicam augeat: & omnes vos ſaluos facere dignetur. Ex Argentina ſexta die Decembris. Anno Chriſti 1505.

Veſtrarum Dominat.

Humillimus, deditiſſimusque
Iac. Wimpſeling, de Sletſtat.

Ex quibus omnibus ſane conſtat, WIMPHELINGIVM anno 1504. & 1505. etiam apud noſtrates *) diuertiſſe, hoſpitemque ſe praebuiſſe bonis omnibus deſideratiſſimum. Quod denuo an. 1508. contigiſſe, ex illius epiſtola ad IAC. OTTHERVM ſcripta (*faſcicul. I. p.* 77.) palam fit: quin etiam poſtea, & praecipue an. 1512. ſi non Friburgi, certe in vicinia noſtra haeſiſſe dicendus eſt. Atque hanc ipſam ob cauſſam WIMPHELINGIVS ſe *eremitam ſyluae herciniae* quandoque nominaſſe videtur. Plura hanc in rem argumenta ex iis peti poterunt, quae de eiusdem opuſculis ac libellis paullo poſt in medium proferemus.

Varia de WIMPHELINGII vita & ſcriptis habent

IO. TRITHEMIVS de ſcript. eccl. & catal. de illuſtr. Germ. vir.

CONR. GESNERVS in Bibl. vniu. p. 366. cum IOS. SIMLERO, & IO. FRISIO.

HENR. PANTALEON proſopograph. her. & vir. illuſtr. P. III. p. 20.

MELCH. ADAM. de vit. theol. German. p. 10.

PAVL. FREHER. in theat. vir. erudit. clar. p. 103.

HENR. WHARTON addit. ad GVIL. CAVEI hiſtor. ſcript. eccleſ. liter. ad an. 1494. p. 220.

IAC. BVRCKHARD de fat. ling. Lat. in Germ. P. I. & II. c. 4. &c.

IO. NIC. WEISLINGER in armament. cathol. praecipue p. 615. ſeqq.

P. NICE-

*) Ad hunc an. 1505. referendae ſunt epiſt. *Wimphel.* & *Zaſii* (in epiſt. Zaſ. p. 385.)

P. NICERON memoires des hom. illuſtr. T. 38. p. 4. ſeqq. aliique plures; quippe quo nos noſtraque omnia referimus.

Iam vero IAC. WIMPHELINGI opuſcula, quae vel ipſe compoſuit, vel aliorum ſcriptorum, quae is edidit, & praefationibus, epiſtolis, aut etiam carminibus exornauit, quotquot reperire, & plerumque inſpicere etiam nobis licuit, habita, quantum fieri poterit, temporis ratione, adducturi ſumus.

1. Laudes eccleſiae Spirenſis (*carmen*) ſine an. & loc. in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Editor eſt *Iodoc. Gallicus* (*Gallus*) *Rubeaq.* qualem ſe in epiſt. ad *Wimpfeling.* Heidelb. an. 1486. IV. Id. Ian. profitetur. Epiſtola prior eſt *Iac. Wimpfeling* ad reuerendiſſimum in Chriſto patrem ac dominum dominum *Ludouicum* diuina pietate antiſtitem Spirenſem, dominum ſuum maximopere colendum, obſeruandiſſimumque, Spir. an. 1486. prid. non. Ian. Altera autem eiusdem ad venerabiles & praeclariſſimos dominos ac patres *Vdalr. de Helmſtat* praepoſitum, *Henr. de Helmſtat* decanum, *Wilh. Flach, de Schwarzenburg* cuſtodem, *Otth. de Bach* ſcholaſt. *Ge. de Gemmingen* cantorem, ceterosque canonicos magnificae & inſignis eccleſiae Spirenſis. Laudatur etiam edit. Diling. 1564. 8. cum *Wilh. Eiſengrein Chron. Spir.* Synopſis iſtius carminis haec eſt: *Inuocatio. De teſto. De turribus. De capellis marginalibus. De concauitate excelſa chororum. De tapetis ſericeis. De abſentia clypeorum. De abſentia ſtuperſtitioſorum figmentorum. De crypta. De refugio grauidarum mulierum ad ſummum altare. De candelabro ante ſummam aram ſito. De corona in medio chori. De ſeptuaginta lampadibus. De ſingulari excellentia campanarum. De concinna modulatione campanarum & organorum. De ambitu. De non nimis eleuata ſepultura epiſcoporum. De ſepultura regum & reginarum. De vigiliis & cuſtodibus nocturnis. De miniſtris altarium diurnis, fratribus ſedium. De cantu ordinato. De alluſione organorum. De adoratione euchariſtiae in cantico, te Deum laudamus. De*

pro-

Ad pag. 173.

Humilimus Dedicatissimusq; Ja. Wympfelingq de Sohlestat

Humilimus deditissimusq; Jacobus Wympfelingq de Schlestat.

D. Jo: Buschio Theologo a Ja Wympf. ejus exhibit. Salutationem, obsequiumq; deditissimum Hollandiae & ceteris ejusdem ordinis esse maiora prestare molietur. Manu sua

dimidio Horam Ab[bati] Congl[utinatae] subtrahi. 1508

(In fronte Codri. Oper. Bon. 1502. f.)

Dn. Jo. Salvatoris Buschio Corpori: Mirabilium suffragio. in Tuom

D. Jo. Buschio Theologo ☩ Pclaratori

(In fronte Orat. Ang. Anuch. Vallisumbr. et.)

proceſſione trium Magorum. De vigilantia decani. De honeſtate epiſcopi. De laude praepoſiti. De honeſtate caeterorum praelatorum. De ingreſſu eccleſiae ſine pompa. De continua miſſarum celebratione. De miſſa Martiniana. De miſſis in altari beatae Annae. De miſſis in ſacello ſancti Goaris & ceteris capellis & altaribus. De honeſta offertorii viſitatione. De pace mutua in miſſa. De cantu reſponſorii tenebrae ſextis feriis. De frequenti memoria defunctorum & deuota. De ſolennitate proceſſionum & ſtationum & de reliquiis. De ceteris collegiis ſeſe praeſentantibus. Quod non licet beneficiatis venire absque religione. Quod non licet eſſe beneficiatum in diuerſis collegiatis eccleſiis. De cauſis conſeruatiuis tantae eccleſiae. De patrocinio Mariae Virginis beatiſſimae. De frequentia capituli. De magnifica & larga deuotione regum & reginarum. De magno miſſali in ſacrario. De foecunda bibliotheca. De praedicatore. De rectore ſcholarum. De ſufficienti competentia plebani. De ſynodis. De teſtamentis. De abſentia inſtitarum & aliarum officinarum. Quod non ſemel licet pertranſire chorum ſub diuinis. Exhortatio ad clerum Spirenſem. Concluſio ad beatam Virginem commemorans obſequia, quae ei in hac eccleſia ſedulo impendi ſolent.

2. Directorium ſtatuum, ſeu verius tribulatio ſeculi : f. a. & l. in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.* & *Riegger.*)

Praemiſit *Iac. Wimphelingus* epiſtolam ad Pet. Attendorn bibliopol. Argent. dat. Spir. an. 1489. Id. Oct. cui idem etiam reſpondit. Vtriusque epiſtolam hoc loco in medium proferre lubet : *Iacobus Wimpfelingus* Sletſtatenſis *Petro Attendorn* bibliopolae Argentinenſi ſalutem, Conſuluiſti mi *Petre* , ſi tibi imprimendae ſint orationes duae, quas *Iohannes de Keyſersberg* ſacrarum literarum interpres profundiſſimus , & *Iodocus Gallus* Rubiacenſis ad ſynodos Argentinenſes & Spirenſes exactiſſime fecerunt , ſimulque ſi illis annectenda ſint exempla de miſeriis curatorum. Et quaedam quaeſtiunculae : iocundae & plenae ioci-

ci. De orationibus duabus hoc meum eſt iudicium, quod non potuit accuratius a quoque dici. Quid ſit agendum cuique epiſcopo, quales ei conſules aſſumendi, qualem ſe gerat in ſuos ſacerdotes, quod uniuerſum eccleſiae ſuae ſtatum bonum dirigat. Quod vitia & cleri & plebis reſecet: quam dictum eſt a doctiſſimo *Iohanne de Keyſersberg*. Nemo ſit ſacerdotum, qui non illam ſaepe legat, vt ſciat ſe ab indoctis & illiteratis plerumque epiſcoporum conſulibus, ſcribis, ſatellitibus immerito vexari, opprimi, flocci pendi. Principes ſeculares ſummo labore quaerunt conſiliarios literarum peritos, & epiſcopi foueſit conſulares & ſcribas laicos, tanquam nihil ad eos attineat, ſi violentia, ſi ignorantia, ſi legum & canonum moderamine reſpublica gubernet. Dixit ille concionator vberrime, quod ſit epiſcopi officium, ſed nec omiſit *Iodocus* ille Rubiacenſis, quid ad clerum quoque pertineat. Poſuit dialogum lepidiſſimum, quo mores & vitia cleri, quo vitam ruralium atque vrbanorum ſacerdotum pulcherrime deſcripſit, nihil ſilentio praeteriit, quod bono militi Chriſtianae religionis neceſſarium eſſe videatur. Docet & epiſtola de miſeriis curatorum, quod quemadmodum Chriſtus crucifixus eſt a Iudaeis, ita quotidie crucifigitur & tribulatur plebanus a parochianis. Quaeſtiones vero duas, quas vir humanitate clementiaque praeditus obiurgabit te impreſſiſſe. Eſt illic iocus, attamen honeſtus, vrbanus, iucundus, neminem carpens, non nimis laſciuiens, non praebens ſcandala teneriori aetati. Deſcribuntur in prima quaeſtiuncula mores eorum, qui philoſophiae dediti ſunt, quos non optet habere eximiam curam corporis ſui, non ad coaceruandas diuitias accendi, non in temporalibus obleſtationibus conquieſcere. Deſcribitur ſcholaſtica quaeſtione, quod hi, qui inter ſeculares & ſpirituales ceteris ſunt infeliciores damnaque rerum ſuarum patiuntur, & aſſumpti ſunt ad nauim pereuntium potiſſime ex numero ſtudentium ſint profecti. Caueant itaque ſcholares atque ſtudentes, ne propter pigritiam, indiligentiam inconſtantiamque ſuam dum ad literas ſe ineptos reddiderunt, ad alios etiam ſtatus ſint ineptiores. Et ita in

nauim

nauim illam, vulgo *Lichtſchiff* appellatam cogantur aſcendere. Omnia haec mihi viſa ſunt, a bonis hominibus legi poſſe, niſi ſint, qui obtorto ſupercilio, curuatis naribus, eleuatis labris, dilatatis ſcapulis, ſuas ſolas res efferunt, & ceteris prorſus vilipenſis, vix ſemel in anno riſum admittant. Vale felix. Datae Spirae idibus Octobris anno Chriſti MCCCCLXXXIX.

Petrus Attendorn magiſtro *Iacobo Wimpfelingo* praeceptori ſuo ſalutem & obedientiam. Tanta eſt veſtrorum conſiliorum maturitas, vt ea ſilentio praetermittere omnino non queam. Accuratius tamen eisdem conformiter viuere neutiquam ſufficio, praeſertim cum faciendi plures libros nullus ſit finis. Quare eorundem veſtrorum conſiliorum medio, viſum eſt mihi de nouo nihil edere, edita tamen in vnum coaceruare, non attendendo materiarum diuerſitatem, magis in eis contentorum pretioſitatem, inſtar naturae (quam ars pro poſſibilitate imitatur) quae licet multos fructus producat, plures tamen cum contrariis qualitatibus generat; quis enim fructuum dulcior nuce? Quid amarius ſuo cortice? Sane, cum haec dentes ac os iucundat & dulcorat, ille pro certo ſtridat ac amaricat. Cum haec faucium palati linguaeque iudicium acuat ac titillet, iſte idem omnino deſtruit ac annihilat. Cum haec ſe gutturi glutibilem reddat, ille ſui amaritudine moleſtat ac perturbat, nunquam tamen nux ſine cortice, nec cortex ſine nuce natura creſcere reperitur. Sic reuera, licet in praeſenti opuſculo aliqua, quae mentem aedificant, reliqua, quae diſſoluunt ac riſum prouocant, ſint combinata: diligenter tamen, ſi fuerint inſpecta, ſtatus vniuscuiusque conditio, vna cum ſuo fine faciliter erit manifeſta. Ideoque praeſens opuſculum *directorium ſtatuum* conatus ſum interpretari. Quod ſi diligens lector fuerit amplexatus, non ſolum quem eliget, verum etiam ſtatum, quem refutet, pleniſſime conſiderabit. Quare gratias veſtrae ago humanitati, cuius ope, auxilio, pariterque conſilio praeſens opuſculum affectanter aggreſſus, feliciter conſumaui. Valeat veſtra reuerentia. Datum Argentinae VIII. Calend. Nouembr. anno ſalutis MCCCCLXXXIX.

Continentur autem hoc libello 1. *oratio per dominum doctorem Ioannem Geyler de Keyſersperg in praeſentia epiſcopi & cleri in ſynodo Argent. facta:* (vid. ſupra *faſcic. I. p. 73.*) 2. *Oratio magiſtri Iod. Gallici Rubiac. in ſynodo Spirenſi habita, praeſente domino Ludouico eiusdem eccleſiae inclito epiſcopo: an. 1489. IV. Id. Maii:* 3. *Epiſtola de miſeriis curatorum aut plebanorum:* (Conf. *Maittaire* T. I. P. II. p. 512.) 4. *Monopolium philoſophorum*, vulgo *der Schelmzunfft:* *) 5. *Monopolium*, vulgo *des Lichtſchiffes:* 6. *Metrificatura de errore illuſtrium doctorum de fine huius mundi.*

3. Oratio queruloſa contra inuaſores ſacerdotum ſine a. & l. in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Atque hanc orationem *Wimphelingo* tribuit *Io. Trithemius* in catal. illuſtr. ſcriptor. German. quamque an. 1492. ab illo ſaltem ſcriptam, ſi non etiam ſtatim editam fuiſſe conſtat. **) Quin etiam *Wimphelingius* ipſe in epiſt. ad *Albert.* epiſc. Argent. huius mentionem facit. Duae mihi oratiunculae iſtius editiones ad manus ſunt, quarum altera Argent. atque altera Baſil. prodiiſſe videtur.

4. Immunitatis & libertatis eccleſiaſticae, ſtatusque ſacerdotalis defenſio, ſine a. & l. in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Huius

*) Alia etiam laudatur editio: *Secta monopolii*, ſeu *congregationis bonorum ſociorum:* alias *die Schelmenzunfft.* Impreſſ. S. anno (1505.) & 1515. Et Germanice: *Der Brüder-Orden inn der Schelmenzunfft: getruckt zu Strasburg* 1516. 4. Imitatus eſt hoc ſcriptum, vt videtur, atque edidit *Thom. Murnerus* libellum: *Der Schelmenzunfft Anzeigung alles weitläufigen Muthwills, Schalckheiten vnd Bübereyen dieſer Zeytt.* Augsb. 1514. Strasb. 1516. & alias ſaepius. Vid. *Ge. Ern. Waldau* Nachricht von *Thom. Murners* Leben vnd Schrift. S. 63. Nürnberg 1775. 8.

**) Initio enim orationis ita alloquitur *Alexandrum VI. P. Experta eſt id quoque cum magno ſaepe gaudio Romana ſedes, quam tu beatiſſime pater ſuperioribus diebus aſcendiſti:* quod factum eſſe an. 1492. die 11. menſis Auguſt. inter omnes conuenit.

Huius quoque meminit *Wimphel.* ibid. eidemque iam adſcripſit *Trithem.* Atque hanc ipſam eodem etiam tempore, quo priorem, prodiiſſe, ſatis certum eſt. Vtramque in *append. ad faſcicul. II.* dabimus integram.

5. Epiſtolae & carmina, quibus in medium datur repudiatio filiae Regis Rom. Maximiliani I. facta a Carolo rege Galliae, ſuperducta filia ducis Britonum, ſponſa Maximiliani, huius partes agit IAC. WIMPHELINGVS Sletſtatenſis; regis Galliae autem ROB. GAGVINVS, Ord. S. Trinit. mag. general. & orator regius 1492. in 4to.

Laudantur a *Mich. Maittaire* in annal. typogr. cont. T. II. P. I. p. 552. Sed leguntur in *Io. Linturii* append. ad faſcicul. temp. *Wern. Rollewinck*, *Io. Piſtorii* ſcript. rer. Germ. T. II. p. 587. edit. *Struu.* fol. *) Sunt autem praeter orationem ad Carolum VIII. regem Franciae, cuius iam meminit *Trithem.* epiſtolae & carmina *Wimphelingii* & *Gaguini* mutua. Prodiit etiam ſcriptum publicum: *Contra falſas Francorum literas 1491. pro defenſione honoris ſereniſſimi Romanorum Regis ſemper Auguſti:* ſine nota an. vel loci in 4to. In fine:

Francorum fraudes noſces regisque ſeueros
Romani mores: haec modo pauca legas.

(*In Bibl. Riegger.*) Extat inſertum *Io. Gottl. Buderi* nützlich. Samml. vngedruckt. Schrift. p. 2. (Frankf. vnd Leipz. 1734. 8.)

*) In *Catal. Bibl. Vffenbach.* T. III. P. II. Suppl. VI. n. 55. p. 629. (Francof. 1730. 8.) recenſetur Cod. MS. fol. " exhibens varia *comitialia*, & alia *acta publica.* Leguntur in hoc volumine LXVIII. ſcripta. In fine annexa *Iac. Wimphelingii* ad (ſeu potius in) Carolum Franciae regem pro Maximiliano Roman. rege (ob ſponſam ſui raptam) oratio prolixa, ipſius forte *Wimphelingii* autographum, vel certe a coaeuo ipſius ſcriptum: ſubiectae eiusdem *Wimphelingii* in *Rob. Gaguinum* inuectiua, tum carmina, tum epiſtolae. " In Cod. quodam MS. bibl. noſtrae haec quoque opuſcula continentur manu aetatis illius exarata: ab editis nonnihil diuerſa, variisque etiam acceſſionibus aucta: de quibus in *append. ad faſcic. III.*

6. De triplici candore Mariae ad reuerendiſſimum D. Bertholdum Hennenberg. Archiepiſcopum Maguntinum, & principem ſacroſanĉti Rom. Imp. electorem: (*carmen*) ſ. a. & l. in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Sed epiſtola *Wimphelingii* Spir. an. 1493. Cal. Maii ſcripta eſt. Subiuncta ſunt & ipſius *Wimphel.* & aliorum, vti *Petri Schotti* Argent. ICti, *Iod. Galli* Rubiac. *Pet. Bolandi* Laudenburg. *Conr. Leontorii* Mulbron. Reuerendiſſ. Dom. Ciſterc. ſecret., *Ad. Werneri*, Themarenſ. *Iac. Han*, Argent. *Io. Bechenhubii* varia carmina. *)

7. IAC. WIMPFELINGII Schletſtattenſis elegantiarum medulla, oratoriaque praecepta in ordinem inuentu facilem, copioſe, clare, breuiterque reducta. Libelli huius plures extant editiones in *Bibl. acad. Friburg.* & *Riegger.*

Praemiſſa eſt *Iac. Wimphelingii* epiſtola ad *Theodor. Gresmundt* iuniorem Moguntinum Spir. prid. Id. Iun. anno 1493. & reſponſio huius ad illum. Ad calcem vero legitur eiusdem *Theod. Gresmundt* peroratio ad lectorem. Ad manus mihi ſunt editiones duae ſine nota loci & anni: quarum prior fol. 27. & literis Gothicis impreſſa, altera vero elegantior fol. 33. in 4to. tertia deinde Argent. apud Matth. Brant, ſed ſine nota temporis in 4to. quarta tandem eſt Argent. apud Matth. Hupffuff an. 1506. Omnium prima videtur eſſe illa, quae in *Bibl. acad. Argent.* aſſeruatur, ſine nota an. & loc. fol. 34. in 4to. in qua duae iſtae occurrunt notae ſingulares, quibus ab omnibus aliis ſatis diſcerni

*) Notari hic merentur, quae *Iac. Spiegelius, Wimphelingii* ex ſorore nepos, hoc de libello in ſchol. ad ſtauroſt. Io. Franc. Pici Mirand. p. 5. aduertit: " Auunculus noſter de *candida* „ *puritate Virginis matris* elegiaco pede libellos conſcripſit, „ quibus ſuper hac re theologorum & ſanctorum patrum ſen„ tentias complexus eſt, ad vehementiſſimum rogatum ma„ ximorum amicorum ſuorum, quibus mirum in modum „ diſplicuit crebra illa concertatio de macula Deiparae Vir„ ginis in gymnaſio Heidelbergenſi, aliisque locis, quae ta„ men magis a quibusdam *fraticellis*, quam *a ſecularibus* „ *theologis* exorta eſſe videbatur. „

ni poteſt; nimirum, in fronte conſpicitur imago ligno inſculpta, & repraeſentans Orbilium quendam plagoſum diſcipulis ſuis explicantem. Ad calcem vero libelli *Greſemundi* peroratio ad lectorem in hunc modum definit: *Vale ex Moguncia XVII. Calend. Nouembr. anno ſalutis noſtrae 1493.* Atque haec eadem erit editio, cuius meminit *Burckhard.* loc. cit. T. II. c. 4. p. 391. Laudantur praeterea editiones Lipſ. 1499. 1506. 1513. & Spir. 1508. 4.

Alia vero inſcriptione, & mutata nonnihil *) forma, prodiit idem libellus: IACOBI WIMPFELINGII Schletſtatenſis elegantiae maiores. Rhetorica eiusdem pueris vtiliſſima. *Multa inuenies hic addita aliorum impreſſioni, multa caſtigata, & in ordinem longe faciliorem redacta.* Tubingae, ni fallor, & quidem an. 1499. in 4to. & Phorcae in aedibus Thomae Anshelmi Badenſis anno Domini 1511. menſe Ianuario in 4. & ibid. 1513. menſe Martio in 4to. & Argent. per Matth. Hupffuff an. 1515. in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

8. THEODERICI GRESEMVNDI iunioris Moguntini lucubratiunculae, bonarum ſeptem artium liberalium apologiam, eiusdemque cum philoſophia dialogum & orationem ad rerumpubl. rectores in ſe complectentes. *In fine:* Impreſſum in nobili ciuitate *Moguntina* per Petrum Fridbergenſem anno virginei partus 1494. in 4to. (*In Bibl. Riegger.*)

Praemiſit auctor epiſtolam dedicatoriam ad *Ioannem de Trittenheym* abbatem Spanheimenſem, digniſſimum ſuum praecepto-

 rem,

*) Subiuncta enim hoc loco eſt *rhetorica*, cui *Iac. Wimphelingus* Schletſtatenſis proludebat epiſt. ad *Iacobum Sturm*, & *Franciſcum Paulum*, diſcipulos, tanquam filios, chariſſimos Heidelb. 1499. Id. Septembr. dat. Quare deceptus videtur *Weislinger* armament. Cath. p. 614. dum primam huius libelli editionem refert ad an. 1493.

rem, & dominum praecipue obſeruandum, Mogunt. an. 1494. Cal. Ianuar.

Subiunctum eſt ad calcem opuſculi carmen elegiacum *Iacobi Vimpfelingi* Sletſtatenſis in dialogum bonarum artium deſenſorem *Theoderici Gresmundi*:

Indolis eximiae felicior inter ephebos
Aetatis tenerae non mediocre decus.
Non fruſtra aut temere, mea cui praecepta dicarem,
Dignior ante alios tu mihi viſus eras.
Nam cum vix ternum coepiſti apprendere luſtrum:
Et nondum quartas nactus olimpiadas.
Viſus es ingenio cunctos ſuperare coaeuos:
Viſus es ornatas ſcribere litterulas.
Viſus es inſignem bene congeſſiſſe libellum:
Ingenuas artes quo canis egregie.
Te precor, vt rarum muſis quoque tempus adoptes,
Nomen vt aeternum ſic Greſemunde *feras.*
Fac rata vota patris: facies: ſi diſcere pergas,
Gaudeat ex nato ſemper vterque parens.

Plura ap. *Freytag* in adparat. liter. T. I. p. 453.

9. Catalogus illuſtrium virorum Germaniam ſuis ingeniis & lucubrationibus omnifariam exornantium: domini IOHANNIS TRITEMII abbatis Spanhemenſis ordinis ſancti Benedicti: ad IACOBVM VIMPFELINGVM Sletſtatinum theologum: ſine an. & loc. in 4to, ſed, vt videtur, Mogunt. circa an. 1495. edit. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Edidit hunc librum *Matthaeus Herbenus* Traiect. vt teſtatur epiſtola ad *Iod. Beyſelium*, patricium Aquenſem ex coenob. Spanheim. an. 1495. ſcripta.

Catalogo ipſi praefixa eſt epiſtola domini *Ioannis Tritemii* abbatis Spanhemenſis ad mag. *Iacobum Vimpfelingum* Sletſtatinum, ex Spanheim Id. Febr. an. 1491. Quam ſequitur praefatio eiusdem *Tritemii* in librum de illuſtribus viris Germanicae nationis

ad

ad *Iacobum Vimpfelingum* Sletſtatinum. Ad calcem libri legitur peroratio *Io. Tritemii* ad *Iac. Vimpfelingum:* qui, praemiſſa epiſt. ad *Tritemium* Spir. an. 1492. XV. Cal. Oct. additionem illuſtrium Germanorum dedit. Idem liber extat in *Trithem.* oper. T. I. Francof. 1601. fol. Ceterum *Trithemius* iam antea ediderat librum de ſcript. eccleſ. Mogunt. 1494. 4to. qui poſt iteratas editiones inſertus eſt eiusd. *oper. hiſt.* Francof. T. I. & Bibl. eccl. *Io. Alb. Fabricii* Hamb. 1718. fol.

10. De nuntio angelico ad Philippum Comitem Palatinum, heroicum: ad Ludouicum eius primogenitum elegiacum IAC. WIMPHELINGI Sletſtatini: ſine nota loci vel typographi: in 4to. In fine tamen legitur annus 1495. & videtur Argent. prodiiſſe. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Epiſtola dedicatoria eſt ad *Georg. de Gemmingen* Spirenſ. eccl. praepoſit. Spir. X. Cal. April. 1494. *) Subiuncta ſunt praeter alia varia *Wimphelingii* carmina, etiam *Petri Bolandi,* Laudenb. *Barth. Gribii,* Argent. *Florentii Mundii,* Mollesh. diſticha.

11. Stilpho IACOBI VYMPFELINGII Sletſtatini, ſine an. & loc. in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Ad calcem haec legitur concluſio. " Quam admiranda fa„ ti commutatio, ex curiali villanus, ex familiari cardinali ſer„ uus agricolarum, ex elato deiectus, ex animarum paſtore, pa„ ſtor porcorum euaſit, adeo miſerabiles dat exitus ignorantia. „ Vincentius recepto parentum opitulamine Gymnaſii locum re„ petiit, iuribusque obnixe perlectis in principis primo Cancel„ larium aſſumitur, cuius deinde praefidio fretus ad canonica„ tum, poſtremo ad epiſcopi culmina concorditer eligitur, rexit„ que feliciter & prudenter. Valete & plaudite! *Iacobus Vym„ pfelingius* Sletſtatinus recenſuit. Impreſſum Anno Domini „ 1495. in 4to. „ *Eucharius Gallinarius* Brethemius hocce ad *Bertholdum Kyrsmannum* de Horb philoſophiae magiſtrum

*) A *Io. Sauberto* in hiſt. Bibl. Norimb. p. 204. laudatur editio de an. 1499.

praemiſit epiſtolion; " Apologiam quandam inſtar comoediae, „ quae ſtatum duorum ſodalium canit, vnius gymnaſium, alterius, qui Romanam curiam habitauit, nuper inter quaedam „ Vympfelingii Sletſtatini opuſcula reperi, quam ipſe quondam „ in Heidelbergenſi gymnaſio, dum vicecancellariatum ageret, „ ad licentiandos quosdam recitauit: eam arbitrabar lectu di„ gnam, quemadmodum vel vtilem vel iucundam. Hanc tuae „ humanitati mittere decreui. Nam & te credo, *Iacobum* nc„ ſtrum non ſolum plurimum diligere, ſed etiam quibuscunque „ eius lucubrationibus vehementer delectari. Vale ex Spiris „ Calend. Sept. an. 1494. „ *Argumentum* huius libelli ita ex„ ponit *Wimphelingus*: " Duo quondam conterranei ex ſcholis „ particularibus *Vincentius* ad Vniuerſitatem, *Stylpho* ad Ro„ manam ſeſe curiam receperunt. *Vincentius* iurium literis in„ uigilans Palatini principis primum cancellarius, deinde prae„ ſul & antiſtes euaſit. *Stylpho* ex vrbe profectus ſaccum bul„ lis apoſtolicis & proceſſibus plenum aſportabat, & eadem for„ te tempeſtate vterque communi fuit in patria. *Vincentius* il„ luditur, magnificatur *Stylpho*, cuius tamen gratiae nihil ro„ boris ſortiebantur, qui per ignorantiam coactus renunciare „ bullis, demum paſcendorum ſuum prouinciam ſuſcepit. „ *) Ab hac editione, quae literis Gothicis excuſa, alia, eaque multo elegantior, & , vt videtur, Baſil. ſine anno in 4to deprehenditur in *Bibl. acad. Argent.* Conf. *Burckhard.* loc. cit. p. 317.

12. Ad illuſtriſſimum principem EBERHARDVM Wyrtenbergenſem, Theccenſemque ducem carmen heroicum hecatoſthicon, cum eius explanatione: quae nonnulla principibus decora & rebus publicis ſalutaria continet IAC. WYNPFELINGII Sletſtat. (*In fronte* — *appa-*

*) *Chriſt. Gotth. Williſch* in arcan. bibl. Annaeberg. p. 75. haec habet: Inter alia quoque (de libris impreſſis acturus) extat *Stilpho Iacobi Wimphelingii* Sletſtatini, ſcriptio in homines huius ſeculi vehementiſſime ſalſa, imo mordax, & digna profecto luce publica.

apparent insignia Würtemberg.) *In fine:* Impressum per industrium Iohannem Pryss ciuem Argent. anno Domini 1495. 4. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Praemissa est epistola *Friderici de Nyppemburg*, iuris vtriusque doctoris, eccl. maioris Spirens. canonici, sanctaeque Trinitatis praepositi ad *Eberhardum* Würtemberg. ducem: Spir. Cal. sextil. an. 1495.

13. ISIDONEVS Germanicus ad R. P. D. GEORGIVM DE GEMMINGEN, Spirensem praepositum IACOBI VYMPFELINGI Sletstatini: sine an. & loc. in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Quae omnium videtur esse editio prima, & praecipua. Praemissa est epistola *Iac. Han* Argent. ad *Henricum Comitem in Hennenberg* canonicum & scholasticum nobilis ecclesiae Argent. XI. Cal. Sept. an. 1497. Et *Iac. Wimphelingi* ad *Georgium Gemmigerum*, Spirensis ecclesiae praepositum. ex Nemeto XI. Cal. Iul. an. 1496.

Alia porro extat editio cum hac inscriptione: *Isidoneus Germanicus ad R. P. D. Georgium de Gemmingen, Spirensem praepositum Iac. Vympfelingi Sletstatin. Epistola eiusdem ad filios Philippi. Com. Rhen. Palat. In Fridericum victoriosissimum Bauariae ducem oratio funebris. Ac ipsius epigrammata in eundem.* sine an. & loc. in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Sed, vt aduertit laudatus iam *Freytagius* in apparat. liter. T. I. p. 182. " Titulus plura promittit, quam libellus ipse „ complectitur. Epistola enim *Iacobi Wimphelingi ad filios Phi-* „ *lippi Comitis Palatini, oratio funebris*, atque *epigrammata* „ *in Fridericum Bauariae ducem* non comparent. Praemitti- „ tur epistola dedicatoria *Iacobi Han* Argentinensis, ad *Henri-* „ *cum Comitem & dominum in Hennemberg*, cui insignia gen- „ tilia Comitis ligno incisa, adposita sunt. Illam epistolam se- „ quitur ea, quam *Iacobus Wimphelingus* ad *Georgium Gem-* „ *migerum* ex Nemeto XI. Cal. Iul. an. 1499. (1496.) scri-

„ pſit. Illi etiam gentis *Gemmigerorum* inſignia ſubiecta ſunt. „ Praeter nonnulla *epigrammata moralia Iac. Wimphelingi*, „ huic editioni acceſſerunt *elegiacum Wimphelingi* ad Chriſtum, „ pro remiſſione omnium & grauiſſimorum peccatorum: *elegia-* „ *cum* & *ſapphicum Iac. Wimphelingi* ante ſummum ſacrificium. (quae tamen carmina iam in priore edit. leguntur) Forte „ eadem haec editio eſt, cuius *Iacob. Burckhardus* P. II. com- „ mentar. de linguae Latinae, quibus in Germania per XVII. „ ſaecula amplius vſa ea eſt, ſatis, Wolffenbuttel. 1721. in 8. „ p. 375. not. (x) mentionem fecit. „

Et tertia denique eſt libelli editio Argent. apud Io. Grüninger 1497. in 4to.

De iſta agit *Freytag* in analect. liter. p. 1099. " Ad ra- „ riſſimos hic *Wimphelingii* pertinet liber, quippe qui ab omni- „ bus fere, qui de *Iacobo Wimphelingio*, & eius opuſculis com- „ mentati ſunt, omiſſus fuit. Edidit illum *Iacobus Han* Ar- „ gentinenſis, qui epiſtolam praemiſit dedicatoriam ad *illuſtrem* „ *& clementiſſimum principem Henricum Comitem in Hennem-* „ *berg, canonicum, & ſcholaſticum eccleſiae Argentinenſis*: in hac „ epiſtola cauſſam exponit, quae illum commouerit, vt hunc librum „ in lucem emiſerit, nominisque Iſidonei adfert rationem &c. Prae- „ terea *Wimphelingum*, hoc opuſculum, quoniam de inuenum „ Germanorum introductione agit; Iſidoneum Germanicum, id eſt, „ introitum iuuenum appellaſſe, perhibet, dum εἴσοδο Graece „ introitus, & νέος iuuenis Latine dicatur. Hanc *Iacobi Ha-* „ *nii* epiſtolam alia ſequitur *Wimphelingi* dedicatio, ad reue- „ rendum pientiſſimumque patrem dominum *Georgium Gemmi-* „ *gerum Spirenſis eccleſiae praepoſitum*, quam integram inſe- „ ruit *Iacobus Burckhardus* loc. cit. p. 377. ſeqq. Acceſſit „ quoque noſtrae editioni *Wimphelingii* epiſtola ad *Philippi Co-* „ *mitis Rhen. Palat. filios, Heruici de Amſterdamis, theolo-* „ *giae profeſſoris, in Fridericum victoriosiſſimum Bauariae ducem,* „ *oratio funebris, & Wimphelingi epigrammata in eundem.* „

14. IAC. WIMPHELINGII libellus grammaticalis Argent. 1497. in 4to.

Quam

Quam editionem laudat *Maittaire* annal. typogr. cont. T. I. P. II. p. 657.

15. PETRI SCHOTTI Argentin. patricii iuris vtriusque doctoris conſultiſſimi, oratoris, & poetae elegantiſſimi, Graecaeque linguae probe eruditi lucubratiunculae ornatiſſimae. *In fine:* Impreſſa a Martino Schotto, ciue Argent. ſexto Nonas Octobr. an. Chriſti 1498. in 4to.

Quod minus eſt, ſupple: quod plus, abrade: quod hirtum,
Come: quod obſcurum, declara: quod vitioſum
Emenda: a curis iſtis ſint omnia ſana.
PETRVS SCHOTTVS.

Et, quae ſequuntur, ſunt, quantum colligere licet, inſignia PETRI SCHOTTI ligno inciſa, *arborem*que exhibentia cum literis *P. S.* *) Editio elegantiſſima & fecundis curis digniſſima. (*In Bibl. Riegger.*)

Memorabilis eſt epiſtola *Iacobi Wimphelingii*, Sletſtatini, quam omnibus Germanis, Alſaticis praecipue, & Argentinenſibus, optimarumque literarum curatoribus quibuslibet inſcripſit: " *Petr. Schottus* Argent. ab ineunte aeuo bonas artes ſedulo co-„ luit. Primum enim in patria noſtra, oppido Sletſtatino, Gram-„ matices & Dialectices rudimenta, ſub *Ludouico Dringenber-„ genſi* Weſtualo: deinde in Galliis philoſophiam, ſubtilisque „ Scoti theoreumata; poſtremum apud Italos oratoriam & poe-„ ticam, hiſtorias & coſmographiam, caeſareasque & pontifi-„ cias leges, cum Graecis etiam litteris haufit, & optime di-„ dicit: adeo, vt haud facile crediderim, ſimilem virum, no-„ ſtro praeſertim ſaeculo Germaniam habuiſſe. Quamuis *Rha-„ banum* olim ſortita ſit Germania, ſummum poetam & Theo-„ logum, *Henricum Boyck*, & *Ioannem Theutonicum*, ſummos iu-„ risconſultos, *Albertum*que Sueuum, philoſophum & eximium „ &

*) Sed fortaſſis *Maittaire* annal. typogr. T. I. P. II. p. 666. rectius pro *inſigni typogr.* habet.

„ & ſingularem, *Thomam*que & *Vdalricum* Argentinenſes,theo-
„ logos tum acutos tum profundos. Fuit etiam in Petro de-
„ cora & innocentiſſima vita, nulli moleſta, mitis grauitas,
„ placida conſtantia, blandusque vigor animi: quippe qui om-
„ nibus prodeſſe conabatur, nulli vnquam obeſſe viſus eſt. Nul-
„ lum offendit, nulli obloquebatur, neminem deſpexit, nemi-
„ nem iudicans, neminem damnans, nulli malum pro malo
„ reddens. In parentes pius, in domeſticos humilis, in aequa-
„ les benignus, in Deum vero ſemper deuotiſſimus fuit. Non
„ illum extulit aut inflanit ſenatoria patris dignitas, non ami-
„ corum ſplendor, neque nobilitas cognatorum. Fuit enim mi-
„ nimorum amicitiae cupitor magis,quam maximorum gloriator:
„ tranquillus, manſuetus, & ſobrius, vini coenaeque temperan-
„ tiſſimus: ſolam virtutem amans, inprimis pudicitiam & ca-
„ ſtitatem colens, & aſſeruans; laudis propriae pertaeſus, am-
„ bitionis inimicus, cultu ſimplex, veſte frugalis: praebendas
„ eccleſiaſticas cumulare recuſans (vnam enim ſibi ſufficere
„ aiebat) conſilio bene ſuadens: tandem etiam ex zelo & Chri-
„ ſtiana pietate populo praedicans, vt conſcientiae reatum eui-
„ taret, eccleſiae, cuius erat canonicus, curam ad ſeſe quoque
„ pertinere arbitratus. Quisquis omnem vitae ſuae tenorem
„ introſpexerit, non inueniet in factis, dictis, & moribus ſuis
„ aliquid vitii, vel aliquam leuitatem: quamuis enim innume-
„ ra magnae dulcedinis ac elegantiae carmina perſaepe cuderet,
„ ſemper tamen cauebat, ne quid libidinoſe, ne quid effemina-
„ te a virili grauitate alienum admiſceret. In *epiſtolis* pari ſtu-
„ dio, ſimili ſtilo cum Cicerone contendebat, ſumma ſemper
„ ſententiarum vſus honeſtate. Omnibus, qui eum quiddam
„ interrogaturi acceſſerant, adeo promptus, adeo humanus, adeo
„ beneuolus erat, adeoque modeſte & humiliter docuit, & eru-
„ diuit,vt cum ipſa doctrina & eruditione virtutum quoque ſuarum,
„ ac humaniſſimorum, placabiliumque morum, aliquam partem
„ ſeſe conſecutos arbitrarentur. Equidem longa & certa expe-
„ rientia diuturnaque ſua a teneris annis familiaritate doctus,

„ con-

„ condignis ingenii ſui, virtutumque ſuarum meritis, longe in-
„ feriora ſcribo. Animi vero virtutes & praeclaram honeſta-
„ tem ex graniſſimis atque honeſtiſſimis ſententiis penſiculare
„ poteris: non absque ſingulari fructu tuo, benigne humaniſſime-
„ que lector. *Petrum* ergo in Chriſto valere optes: mei quo-
„ que memor ſis obſecro precorque. Ex pago Sulce prope
„ Mollisheym Argentinenſis dioceſis, ſexto Cal. Sextiles anno
„ Chriſti 1498. „

Et ad calcem quoque lucubrationum praeter *Wimphelingium* noſtrum, *Conradus Leontorius* (*Leonberg* vel *Löwenberg*) *Bohuslaus de Lobkouics* & *Haſſenſtein*, *Iohannes Symler*, *Iod. Gallus Rubiac.* illius mortem, quae anno 1490. vel 1491. imo potius 1492. *) Argentinae contigit, vtroque ſtylo deplorarunt. *Petri Schotti* lucubrationes conſtant epiſtolis, quas ad viros aetatis ſuae clariſſimos exarauit, **) & variis quoque carminibus, de quibus egit *Trithem.* de ſcript. Germ.

16. Phi-

*) Epitaphium, quod Argentorati in eccleſia S. Petri iun. viſitur, adfert *Io. Nic. Weislinger* armam. cathol. p. 780. *Petro. Schotto. Argen. huius. diui. Petri. aedis. Canonico. Presbytero. innocentiſſimo. iuris. conſulto. & Oratori. Poetaeque. clariſſimo. ac Graecae. Linguae. docto. Petri. Schotti. Senatoris, Suſannaeque. filio. Pientiſſimo. Amici. moeſti. poſuere. vix. ann. XXXII. M. II. D. III. Mort. anno. Chriſt. M. CCCC. LXXXX. II. TD. (die 13.) Septemb.*

**) Sunt autem *Petrus Schottus* pater, (de quo ſupra faſcicul. I. p. 63. & faſcicul. II. p. 106.) *Ioannes Geilerus Keiſersbergius*, *Sebaſt. Brant*, ICtus. Argent. *Iacobus Wimphelingius*, *Io. Rot*, Argent. *Rud. Agricola*, orator ſummus, *Thomas Wolphius*, ſenior, canonicus Wormat. *Bohuslaus de Lobkouicz*, & *Haſſenſtein*, nobilis Bohem. *Vitus Maeler*, de Memmingen, praepoſitus S. Viti Friſing. & literarum apoſt. ſollicitator (de quo in *analect. acad. Friburg.* p. 203. 213. &c.) *Conr. Leontorius*, Mulbronnenſ. Reuerendiſſ. D. Ciſterc. Cancellar. *Iohannes Widmann*, medicus in Baden, deinde profeſſor Tubing. *Emericus de Kemel*, ord. frat. minor. de obſeruant. & nuntius apoſtol. *Iac. Hagen*, canonicus eccl. S. Petri iun. Argent. *Gabriel Byel*, prae-

16. Philippica IACOBI WIMPFELINGI Sletſtatini in laudem & defenſionem Philippi Comitis Rheni Palatini Bauariae ducis &c. Sempiterna ſalus domui Bauaricae. (*Sequuntur inſignia Bauarica*) *In fine:* Impreſſum a Mart. Schotto, ciue Argentinenſ. XIII. Kal. Decembr. anno Chriſti 98. in 4to. (Additum *inſigne M. S.* arborem exhibens.) (*In Bibl. acad. Frib.*)

Epiſtola dedicatoria eſt *Iac. Wimphelingii* ad Philippum Bauariae ducem, eccl. Mogunt. praepoſitum Heidelb. XVII. Cal. Sept. an. 1498.

Argumentum eſt 1. dialogus de ſapientia principibus neceſſaria: 2. de iactura imprudentum principum: 3. de ſapientia veterum principum: 4. de manifeſta ruina fidei Chriſtianae ex ignauia regum & imperatorum: 5. de bello in Turcos inſtituendo: 6. de Philippo Com. Rhen. Palat. & eius laudibus.

17. *Agatharchia*, id eſt bonus principatus, vel epithoma conditionum boni principis IAC. WIMPFELINGII Sletſtatenſis. Sempiterna ſalus domui Bauaricae. (*Inſignia Bauarica.*) *In fine:* Impreſſum a Martino

praepoſit. Vracenſ. *Adolph. Occo*, Friſius, archiater Auguſt. *Pallas Spangel*, ord. gymnaſii Heidelberg. *Io. Riedner*, artis humanitatis profeſſor in Ingolſtat, *Io. Scriptoris*, eccl. Mogunt. concionator, *Io. Müller*, praeceptor Iacobi Marchionis Badenſ. & deinde eccl. Badenſ. decan. atque eccl. SS. Mich. & Petri Argent. canonicus, *Io. Neguelter*, ord. Carthuſ. *Hier. de Zanctiuis*, I. V. D. Bononienſ. *Ant. Manlius*, Britonorienſ. *Io. Klitſch*, de Rixingen, *Io. Meyger*, rector in Blienswiler, *Gualt. de Halewin*, Eq. aurat. iur. doct. ac baliuus Brugenſ. *Io. de Laudenburgo*, ord. S. Franc. *Paul. Malleolus*, Andeloenſ. *Crato Vdenheim*, art. liberal. mag. lud. Seleſtat. praefect. *Io. Goezo*, Auguſt. *Sigism. Goſſenbrot*, Auguſt. *Euch. Groshug*, Ioannitta, *Gottfr. de Adelsheim*, vtr. iur. doctor, praepoſ. Wimpin. *Conr. de Bondorf*, lector conuent. minor. Argent. *Heinr. Moſer*, iur. pontif. doctor aliique: vti etiam epiſtolas ad ſummos pontifices, cardinales, epiſcopos, aliosque viros nobiles exarault.

tino Schotto, ciue Argent. XI. Cal. Decembr. anno Chriſti 1498. in 4to. (Add. *inſigne typographi* arborem exhibens *M. S.*) (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Epiſtola dedicatoria eſt ad Ludouicum Bauariae ducem, Philippi Com. Rhen. Palat. primogenitum, Heidelb. XV. Cal. Nouembr. an. 1498.

Synopſis autem libelli haecce eſt: 1. *De eminentia principis ſuper populum ſuum.* 2. *De animo & intentione, qua principatus eſt ſuſcipiendus.* 3. *Quis ſit finis principatus.* 4. *Qualis princeps eſſe debeat in Deum, in eccleſiam, & in Dei miniſtros.* 5. *Quae faciant contemptibilem principem.* 6. *Princeps ſua virtute ſit aliis exemplo.* 7. *De clementia principis.* 8. *De iuſtitia, & quantum ea in ſe complectatur.* 9. *De conſiliariis principis.* 10. *De munificentia.* 11. *De manſuetudine.* 12. *De tyrannide & crudelitate cauenda.* 13. *De gymnaſiis conſeruandis & manutenendis.* 14. *De ſolerti cura circa idoneos curae animarum & ludo litterario praeficiendos.* 15. *De circumſpectione, qua in propinquis eccleſiis, etiam cathedralibus docti floreant, & non expellantur.* 16. *De inſtitutione ſuorum librorum.* 17. *De firmo & indiuiduo coniugio.* 18. *De ratione familiae habenda.* 19. *De libertate contrahendi matrimonium inſeparabile.* 20. *De ambitione & dominandi libidine cauenda.* 21. *De prouidentia futurae famis & inediae cauendae.* 22. *De cauenda auri & argenti in alienas terras alienatione.* 23. *De eccleſiae auctoritate non ſpernenda, eiusque libertate non violanda.* 24. *De uſurariis, etiam ludaeis foenatoribus non admittendis.* 25. *De exactionibus, ſeruitiis coactis.* 26. *De frugalitate.* 27. *De non negligenda re diuina.* 28. *De non facile credendo.* 29. *De malis conſuetudinibus non tolerandis.* 30. *De pace & bello.*

18. In puſtulas malas, morbum, quem malum de Francia vulgus appellat, quae ſunt de genere formicarum; ſalubre conſilium doctoris CONRADI SCHEL-

LIG

LIG *) Heidelberg. illuſtriſſimi clementiſſimique principis Philippi Comitis Rheni Palatini, Bauariae ducis & electoris, phyſici ſui expertiſſimi: ſine anno & loco in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Iac. Wimphelingus praefationem ad lectorem praemiſit, quae ſane memorabilis eſt. Epiſtola. *Iacobus Wimphelingus*, Sletſtatenſis lectori ſalutem. Quamuis iuſta Dei ſeueritas ſiue propter horrendam & olim inauditam blaſphemiam, ſiue propter ſpurciſſimum (quod inualuit) adulterium, aut cetera peccata per ſyderum fluxus aliasque cauſas morbum quemdam, quem noſtra tempeſtate Inſubres in patriam ſuam Gallos inuexiſſe lamentantur: non quidem (vt vulgus opinatur) nouum, ſed ſuperioribus annis tam viſum, quam aegerrime perpeſſum, noſtro ſeculo terris immiſit; vt ſic miſeros mortales rectiſſime propter iniquitatem corripiat; ex ſolita tamen pietate & infinita clementia rebus a ſe conditis abſtruſas vires indidit, quibus peccatori iuſtas

*) Notari hoc loco ea merentur, quae de auctore noſtro obſeruat *Io. Aſtruc* de morb. vener. L. V. " Auctor ille me„ dicus fuit Philippi electoris Palatini, teſte *Ioanne Georgio* „ *Schenckio* (*Io. Schenckii* medic. profeſſ. Friburg. filio in „ *Bibl. med.*) Cum autem Philippus ille poſthumus dictus, „ filiusque Ludouici III. electoris Palatini, & Margaretae „ filiae Amedaei VIII. ducis Sabaudiae natus ſit an. 1448, „ obieritque an. 1508. veriſimile eſt, *Conradum Schelling* „ (*Schellig*) qui eius medicus fuit, ſcripſiſſe laudatam diſ„ ſertationem circa an. 1500. quod ſane & ipſa inſcriptio vi„ deatur ſatis innuere. „ a) Et ſane editio haec, ſi omnia adiuncta rite conſiderentur, adhuc ad ſec. XV. finem referenda eſſe videtur. Libellum tamen huncce rariſſimum laudatus auctor haud vidit, vt ipſe fatetur: quemadmodum nec duo alia ſimilis argumenti, & maioris adhuc raritatis opuſcula, quae in Bibl. noſtra acad. habentur, eidem inſpicere licuit: nempe *tractatum de puſtulis, quae vulgato nomine dicuntur: mal Franzos doctoris Iohannis Widmann:* (dicti *Meichinger* prof. Tubing.) Argent. 1497. 4. & *libellum Iosephi Grünbeckii* (ſecretarii Regii, viri *florenti facundia & excultiſſima eruditione praediti*) de *mentulagra, alias mor-*

bo

iuſtas poenas experto (poſthabitis praecipue flagitiis) humana viciſſim induſtria feliciter opem ferre poſſit : vt miſericordia iudicium ſuperexaltet ; & vnde vulnus eſt ortum, inde prodeat & medela: hac ſpe bona fretus C. S. H. medicinarum doctor egregius, vt clariſſimo pientiſſimoque principi ſuo Philippo Comiti Rhen. Palatino morem gereret, atque ex fraterna Chriſtianaque charitate proximo cuique conſuleret, tum propriis inuentis, tum ex probatiſſimis antiquiſſimisque medicinarum profeſſoribus ſicut apis argumentoſa operoſiſſime congeſſit, quicquid ad huius morbi praeuentionem curamque attinere videtur. Deſcripſit etenim, quaenam ſit haec paſſio, quibus cauſis oriatur, qua via intercludi poſſit & euitari. Praeſeruans ſiquidem effinxit regimen, in quo aperte demonſtrat, quibus ſit vtendum rebus, & quae ſint cauenda, vt haec lurida peſtis effugiatur. Quam denique rationem aeris, cibi & potus, ſomni & vigiliae, motus & quietis, inanitionis repletionisque habere debeamus, quod-

N que

---

bo Gallico ſine an. & loc. in 4to. licet prooem. ex *natali ſolo Burckhauſen tert. Non. Maii an. 1503.* ab auctore ſcriptum dicatur. Quae opuſcula rariſſima velut in ſupplementum *aphrodiſiaci Aloyſii Luiſini cura Herm. Boerhaaue* an. 1728. f. recuſi editurus, & notis illuſtraturus eſt, vt ſidem mihi fecit, V. C. *Medererus*, chirurgiae & artis obſtetriciae in academia noſtra profeſſor eruditiſſimus.

a) Ad manus mihi eſt Petri Antonii de Clapis, *LL. doctoris oratio in genere demonſtratiuo in laudem Ciuitatis Vniuerſitatisque Heydelbergenſis, inclytiſſimique & ſereniſſimi principis Com. Rheni Palatini & Bauariae ducis. Carmen elegiacum* Roberti Gaguini *in laudem eiusdem ciuitatis & principis. Carmen ſapphicum ad idem* Ioannis Gallinarii, *Heydelbergenſis. Diſtichon* Io. Gallinarii *ad Heydelbergenſes :*

Qui patrios muros velit aut celebrare penates,
Me legat : ornatum laudis habebit opus.

ſine an. & loc. in 4to. Praemiſſae ſunt duae epiſtolae, quarum altera eſt *Io. Gallinarii* ad *Conradum Schelling* medicinarum profeſſorem, illuſtriſſ. principis Com. Rhen. Palat. phyſicum tam accuratiſſimum, quam doctiſſimum, IV. Non. Octobr. an. 1499. altera *Valent. Celidonis* ad eund. eod. die & an. ſcripta.

que affectus & perturbationes ab animo ſint excludendae. Nec operis venerei & balneorum oblitus eſt: adiecit inſuper curatiuum ſanatiuumque regimen, moderataeque & ſalubris diaetae ordinatiſſimum tenorem ad res ſingulas, quas paulo ante meminimus, accommodatum: neque potionem, neque chyrurgicam ipſam ſilentio praeteriit: Duplici huic praeſeruatiuo ac curatiuo regimini medicinae plurimae ſimplices atque compoſitae neceſſariaeque, & ad aegritudinem hanc curandam idoneae, ſecundum vtramque medicinae partem introſertae ſunt. At vero regimen ipſum non in praeſenti ſolum languore vtile eſt & neceſſarium, verum etiam a multis variisque aliis valetudinibus praeſeruandi & curandi doctrinam affert ſalutarem: quam tu cum laetitia ſuſcipe lector, „*Conrado* ingiter gratias habiturus immortales, Deumque benedicito, qui hanc pietatem dedit hominibus, a quo omnis eſt medela. Nam & de terra medicinam creauit altiſſimus, & medicum honorari praecepit. Vale. „

19. Ad hanc quoque aetatem absque dubio referendi ſunt plures WIMPHELINGII libelli, quorum meminit TRITHEMIVS de ſcript. Germ. loc. cit. dum praeter alia plura haec quoque laudat opuſcula, quorum tamen pleraque typis excuſa fuiſſe haud videntur: ſunt autem 1. *Poſtilla breuis in ſymbolum Athanaſii lib. I.* 2. *Symbolum & officium de compaſſione beatae Mariae ſemper Virginis ad inſtantiam Ludouici epiſcopi Spirenſis.* 3. *Prothimologia de bono modo praedicandi.* 4. *Oratio ad Cardinalem Tornacenſem.* 5. *Oratio ad Raymundum nuntium indulgentiarum.* (Conf. *analect. acad. Friburg. p.* 311.) 6. *Oratio ad Gymnoſophiſtas Heidelbergenſ. de S. Catharina.* *) 7. *Oratio*

*) De hac fortaſſis intelligendus eſt *Burckhard.* loc. cit. P. II. C. 4. p. 397. " Silentio tamen praetermittere non queo „ elegantem eius *orationem*, quam an. 1499. pridie Id. Aug. „ ad Gymnoſophiſtas Heydelbergenſes habuit pro concor-
„ dia

tio de assumpt. Parthenic. 8. *Oratio ad synodum Wormat.* 9. *Oratio ad synod. Spirensem.* 10. *Oratio ad synodum ruralem Sletstatensem.* 11. *Orationes plures in decanatu & rectoratu gymnasii Heidelbergensis, & principiis*

„ dia dialecticorum & oratorum, inque philosophia diuer-
„ sas opiniones sectantium, quos modernos & antiquos vo-
„ cabant. Postquam enim Philippus Elector decreuerat,
„ vt in academia ista sua Heydelbergensi scholae aperiren-
„ tur, quibus humanitatis literae traderentur, idque, vt
„ supra a me ostensum est, *Iohannis Dalburgii* potissimum
„ suasu atque consilio: fuerant, qui tam pio & vtili pru-
„ dentissimi principis decreto, voluntati, & desiderio resiste-
„ re sustinebant, reniti, atque oblatrare. Hos grauissimis ar-
„ gumentis oratione ista refutatum iuit Wimphelingius;
„ probans simul, *Basileam*, *Friburgum*, *Tubingam*, *In-*
„ *golstadium*, *Viennam* tales habuisse iam tum magistros,
„ qui oratoriam & poeticam docuerint: quibus academiis
„ vt ne Heydelbergensis minor esset atque abiectior, quae
„ in Germania prima exstiterit, ex qua multae aliae plan-
„ tatae sint, curandum censuit; nec Vniuersitatum no-
„ men tueri posse academias, nisi vniuersarum litterarum
„ doctrinae in his traderentur, nec ex septem artium libe-
„ ralium, quarum baccalaureos & magistros creari saluta-
„ rique sese vellent gymnosophistae, numero *Rhetoricam*
„ eximendam esse, monstrauit: quae a nemine prorsus me-
„ lius doceri posset, quam *Cicero*, *Quintilianus*, ac reli-
„ qui *praestantiores rhetores* atque *oratores* docuerint.
„ Quae ipsa facultas si ex Germania, vt nonnulli conten-
„ dere adhuc tum visi sint, exterminaretur porro, nullos
„ vnquam in gymnasiis eius, in principum curiis, & apud
„ regiam maiestatem, disertos oratores, rhetores, atque
„ historicos inuentum iri praedixit; nullos Germaniam
„ facundos viros habituram, qui Romane loqui aut scribe-
„ re possent: quum tamen Germani quam maxime prae-
„ stare id deberent, quorum maiores imperium Romanum
„ suo vindicarint sibi sanguine: iisque honestius futurum
„ esset, si adolescentes humanitatis literas docere ipsi pos-
„ sent; quos propter solas has literas in Italicas academi-
„ as ablegare adhuc necesse habuerint. Quum praeterea
„ multi particularium, vt loquitur, scholarum magistri
„ pueros in vera *Latinitate*, in *Romana elegantia*, in *epi-*
„ *stola-*

cipiis ſententiarum, & vtriusque teſtamenti, atque in promotione licentiandor. habit. 12. *Orationes ex perſonis aliorum, & quae ſunt rel.* **)

20. De hymnorum & ſequentiarum auctoribus, generibusque carminum, quae in hymnis inueniuntur, breuiſſima eruditiuncula IAC. VYMPHELINGI Sletſtatini ad 10. VIGILIVM V. (*Wacker*) iuris doctorem & nouorum iurium ordinarium Heydelberg.

In libellum IACOBI WIMFELINGII Sletſtatini, quem de hymnis inſcripſit tetraſtichon IACOB. MERSTETTER, Ehingii theologi. a)

Aonio reſonans pangat quo carmine coetus
Chriſto dum ſacra fiſtitur aede litans,
Hoc tibi diuinum tandem deprompſerit opus,
Quo nil vtilius candide lector habes.

Tetra-

„ *ſtolarum verſuumque compoſitione* inſtituerint iam tum, „ vtpote quibus oratores ii tradiderint atque poetas; inſi„ gne dedecus fore, monſtrauit, ſi eiusmodi bene in ſcho„ lis inſtitui alumni, in academiam venturi, priſtinas in „ hac Latinae compoſitionis lectiones continuare prohibe„ rentur, nobiles artes obliuioni tradere coacti &c. „

**) Fortaſſis huc pertinet oratio *Io. Camerarii Dalburgii* Wormatienſ. epiſcopi oratoris illuſtriſſ. principis Philippi Comitis Palatini Rheni Innocentio VIII. P. M. dicta, quam *Wimphelingius* alieno nomine conſeciſſe atque edidiſſe videtur: vbi etiam *oratio de bello contra Turcas mouendo*, cuius quidem editio Isleb. 1603. 4. vulgo laudatur, ad id tamen temporis prima editio, quae ſine nota anni & loci prodiit, cuiusque exemplum, niſi me fallant omnia, in bibl. noſtra reperitur, referenda erit.

a) Eſt mihi ad manus liber *Seb. Brant*, qui inſcribitur: *expoſitiones ſiue declarationes admodum neceſſariae ac perutiles omnium titulorum legalium exacta, repetitaque opera ac diligentia interpretat. Baſil. 1490. 4.* quem olim poſſederat *Iacobus Merſletter Ehingenſis, quem emit XII. albis Moguncie anno 96to:* vti initio libri adſcriptum legitur.

Tetraſtichon PHILIPPI FVRSTENBERGENSIS.

Inuide Caſtalios laceras quur Zoile vates?
Noſcere quur pueris Enthea plectra vetas
Candida coelicolae ſcripſere poemata patres,
Tu quur (vt ſirtes) Delphica dona fugis?

ſine loc. & an. in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Epiſtola dedicatoria eſt ad *Io. Vigilium* vulgo *Wacker* Sofennium Philippi Comitis Rheni Palat. &c. conſiliarium, nouorumque iurium pontif. gymnaſii Heidelbergenſis ordinarium lectorem, Heidelb. Cal. Sept. 1499. quam integram dare placuit: " Nondum excidit animo meo, quod ſaepe mecum tu ipſe & „ *Capnion* noſter contuliſtis, dolentes inertiam eorum, qui no„ lunt optimas humanitatis literas, inter noſtrates alumnos diſ„ ſeminari, adeo, vt viuaciſſima puerorum ingenia, quibus va„ riae & perplexae in grammaticae rudimentis argumentationes „ atque commentaria per plurimos annos inculcantur, nunquam „ idonei futuri ſint ad intelligendos ſanctiſſimos eccleſiae patres „ atque doctores, ne ex ipſo fonte, ſed ſemper ex riuulis bibant, „ neque iſtos bonarum litterarum aemulos crediderim olfeciſſe, „ quod in cauticis eccleſiaſticis multa poetarum carmina paſſim „ ſunt recepta, poterat illos adducere ſuprema ſaltem eccleſiae „ auctoritas, vt ne poemata & verſus a ſoluta oratione longe di„ ſtantes, in hodiernum vsque diem tantopere deſpexiſſent, „ quos neque ſcholaſtici theologi putauerunt eſſe pedibus con„ culcandos. Scotus enim diſtichon ex Aeſopo de patientia ci„ tauit, & noſter Marſilius pulchros in Chriſti natalem adduxit „ verſiculos, quorum tanta eſt copia in re diuina, in antipho„ nis, in reſponſoriis, in hymnis, vt ſi ſingulos tangere velim, „ limites ſuos epiſtola transgrediatur. Nonne officii diuae Ma„ riae quotidiani introitus ex Sedulii diſticho fabricatus eſt? Non„ ne verſus ſunt *Virgo Dei genitrix, quem totus non capit or„ bis; in tua ſe clauſit viſcera factus homo?* Nonne inuitatori„ um diui Gregorii menſuram habet: Nonne ſanctae Catharinae

 „ offi-

„ officium carminibus eſt reſperſum ? Nonne de vno martyre „ canimus : *hic vir deſpiciens mundum & terrena triumphans „ diuitias coelo condidit ore manu*, vbi & coniunctio per iner„ tiam introferta eſt? Nonne reſponſorium, quod incipit : *Con„ tinet in gremio coelo terraque* &c. tres verſus habet. Et an„ tiphona : *Alma redemptoris mater* &c. elegans eſt heroicum? „ Et de ſancta cruce *crux benedicta nitet*. Itemque : *o magnum „ pietatis opus*, elegiaca ſunt? Et de diuo Petro: *Solue iubente „ Deo* &c. duo ſunt verſus. Innumeros alios locos conſulto „ praeterimus. Solam hymnorum menſuram (quamobrem haec „ incoepimus) transcurrere, adoleſcentibusque noſtris indica„ re libet carminis genus, quo quisque hymnorum contextus „ eſt, vt vel ſic a carminibus gentilium poetarum ad Chriſtia„ nos verſus aeque terſos atque politos transferantur, vt ſacris „ tandem initiati, rectius hymnos legant, planius intelligant, „ certius caſtigent, maiorique deuotione afficiantur eis poemati„ bus, quae ab Ambroſio, & Prudentio, ceterisque Chriſtianis „ poetis tanto niſu, tanta diligentia, tam accurata ſyllabarum „ menſura ſunt elucubrata. Vale ex aedibus meis philoſophicis „ Heydelberg. Cal. Septembr. anno M. CCCC. XCIX. „

21. Ad illuſtris domini Ludouici Comitis in Leuenſtein filium primogenitum D. Wolfgangum adoleſcentia WYMPFELINGII.

CRATONIS VDENHEIMII praeceptoris iuuentutis Sletſtatinae, tetraſtichon in adoleſcentiam WYMPFELINGII:

Coelicolum ſedes pueros quod ſcandere ſanctis
Moribus edoceas ſponte Iacobe tua.
Dii tibi pro merito coeleſtia dona rependant;
Nempe tua multis cauſa ſalutis ope es.

In fine: Adoleſcentia WIMPFELINGII, iuuenibus non ſolum, verum & adultis, ad ſectandas virtutes perutilis, finit feliciter. Ex officina prouidi viri Marti-

Martini Flach, ciuis Argentinenſis : ſexto Calendas Septembris anno milleſimo quingenteſimo : in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.* & *Riegger.*)

Mox poſt titulum ex paginae facie auerſa legitur carmen *Phil. Fürſtenbergii* Rinchauienſ. *Wimphelingii* epiſtola dedicat. eſt ad *illuſtris & magnanimi D. Ludouici Comitis in Lewenſtein, Baronisque in Scharpfeneck filium primogenitum Wolfgangum*, ex Heidelb. Gymnaſ. IV. Cal. Dec. an. 1499. *) in qua Germaniae nobilitatem ad linguam Latinam diligenter addiſcendam adhortatur. Subiuncta eſt epiſtola *Io. Geileri de Keyſerſbergk* ad *Iac. Wimphelingium* Sletſtatinum : quam ſequuntur *epigrammata diuerſorum Heydelbergenſis gymnaſii praeceptorum atque diſcipulorum.* Sunt autem iſti : *Iod. Gallus*, Rubeaquenſ. theologus, *Theodoricus Gresmundus*, legum doctor, *Mich. Reyſer*, I. V. Licent. *Adam. Wernherus*, Themarenſis I. V. Lic. *Io. Lyncus*, Hirshornenſ. I. V. Lic. *Petr. Bolandus*, Laudenburg. *Io. Autumnus*, vulgo *Herbſt*, Luterburg. phil. magiſter, *Io. Stock*, Eberſtattin. phil. mag. *Io. Froſchius*, Herckſenſis phil. mag. *Iac. Scheidius*, Landonienſ. phil. mag. *Franc. Heckeimannus*, Landonienſ. phil. mag. *Theod. Sorſchidius*, Hernſten. phil. mag. *Iac. Tregius*, Argent. phil. mag. *Paulus Olearius*, Heidelberg. phil. mag. *Io. Glippurgius*, Hannenſis, phil. mag. *Petr. Guntherus*, phil. mag. *Chriſtmann. Maurus*, phil. mag. *Io. Reyſius*, Francof. phil. mag. *Henric. Sthenelus*, Eſſeling. phil. mag. *Io. Maler*, Iluesheim. phil. mag. *Io. Gallinarius*, Heidelberg. phil. mag. *frater Erhardus Rudigerius*, Ord. Praed. ſtudens domus Betlehemit. Heidelb. *frater Guendelin. Zuingiſius*, Etteling. eiusd. ord. & dom. Heidelberg. *Philippus Fürſtenbergius*, Ringauienſis nobilis, *Balth. Myelus*, Vangionenſ. ICtus, *Io. Botzheimius*, Sasbachius nobilis, *Georg. Cornwacinus*, Studgard. presbyter, *Iuo Arachnius*, Bru-

 bacenſ.

*) Errat ergo *Niceronius* mem. pour ſervir a l'hiſt. des hommes illuſtr. T. XXXVIII. p. 13. dum libellum hunc anno 1491. prodiiſſe affirmat. Atque hanc ipſam epiſtolam integram inſeruit *Iacob. Burckhardus* comment. de ling. Lat. in Germ. fat. P. II. c. 4. p. 253.

bacenſ. *Io. Immolarius*, Nemetenſ. *Mich. Mosbachius*, *Valent. Celido*, Heidelberg. *Laurent. Wolfius*, Spirenſ. *Martinus Rodenburg. Felix Morungenſ. Iac. Spiegel*, Sletſtat. (*Matth. Ringmannus Phileſius* in edit. poſter.) *Io. Vndenheimerius*, Oppenheim. *Iac. Dornbergius*, Spirenſ. *Io. Heuſegen*, Wynspurg. *Leon. Pellicanus*. Rubeaquenſ. *Iac. Malleus*, ſcriba Hernsheim. *Io. Volmannius*, Bitenſ. *Phil. Stuxmus*, Oppenheim. *Eraſmus Syboldus*, Heidelb. *Io. Weberus*, Wimpinenſ. *Io. Rockenhuſen*, *Io. Spiegel*, Maurimonaſt. Et *Io. Sculteius*, Bruthenſ. theol. Heidelberg. canon. Varmienſ. carmen de *morte* ſubiecit, additis tribus figuris, quae ſe huc referunt.

Adoleſcentia IACOBI WIMPHELINGII cum nouis quibusdam additionibus per GALLINARIVM*) denuo reuiſa ac elimata.

Additiones hae ſunt: Epiſtola AENEAE SILVII de literarum ſtudiis. Ex LACTANTIO quaedam pulcherrima. Epiſtola WIMPHELINGII. Reſponſiua WOLFII. Carmen PHILOMVSI de nocte, vino, & muliere. Moralitates WIMPHELINGII. Sententiae morales ex FRANCISCO PETRARCHA. Epitaphia quaedam in IOANNEM DALBVRGIVM epiſcopum Wormatienſem. Et alia quaedam paſſim inſerta. Ad ludimagiſtros, paedagogos, & gymnoſophiſtas GALLINARII hexaſtichon.

Moribus indomitam tetricis froenare iuuentam
Eſſe modus, medium, principiumque ſolet.
Siue quod intonſa eſt vitiis obnoxia pubes,
Siue quod in varias flexilis ipſa vias.
Aurea ſufficiet tibi pharmaca Wimphelingus,
Quae ſuperant Coi ſancta recepta ſenis.

In fine: Impreſſum Argentinae felici auſpicio impen-

*) *Ioannes Gallinarius*, artium magiſter, Heidelberg. presbyter dioc. Argent. quarta Decembr. an. 1507. a rectore *Iohanne Ceſar*, art. magiſtro albo acad. Frib. inſcriptus eſt. Et inde mox *Budorinum*, mox *Heidelbergenſem* ſe vocat.

penſis & opera Ioannis Knoblauch anno ſalutis 1505. 20. die Februarii *ſubiunctо ſigno typograph.* in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Memorabilis in hac editione eſt epiſtola *Iacobi Wimphelingii* ad *Ioannem Harſtium*, & *Coſmam Wolfium*, *) incitans eos ad ſtudium philoſophiae, & ſacrarum literarum, & ad honeſtatem praecipue in veſtitu: " Rogarunt me *Conradus Carolus*,& *Thomas Wolfius* iunior a Friburgo diſcedentes: vt vos ad bonos „ mores, & literarum ſtudia ſaepius incitarem: licet vos id ve„ ſtra ſponte & ex bona indole facturos non dubitem: tamen vt „ eis morem geram, quibus multa debeo; non melius vos com„ moneſaciendos arbitror, quam vt vitam & doctrinas domini „ *Io. Brockingii* (*Brisgoici*) theologi integerrimi (ſub cuius vm„ bra, & inſtitutione viuitis) intueamini, atque imitari ſtudeatis. „ Illius igitur optimi circumſpectiſſimique praeceptoris veſtri „ iuſſa capeſſite: ab eius humili & caſta conuerſatione vobis „ exemplum futurae vitae deſumite, pudicis & modeſtis coeta„ neis vos conjungite: cumque ex Chriſti patrimonio vobis res „ familiaris abunde ſuppetat, non ad artes quaeſtuarias pro mul„ tiplicandis praebendis, aut augendis opibus animum inten„ dite, neque mercenaria lingua vel calamo in ſacerdotio tan„ dem vti velle proponatis: non vos corrumpat vel ſuperbia, „ vel auaritia multarum beſtiarum, quae cum ad nihil hone„ ſtum aut ſpirituale ſint vtiles vel idoneae, ſemper tamen co„ gitant in excelſos ſtatus aſcendere, & per magnos beneficio„ rum redditus caeteris glorioſiores apparere: cum tamen id „ non ſolum ad animarum ſuarum ſempiternum exitium, ſed „ etiam ad eorum dedecus multoque magis, quam gloriam de„ ſeruiat: euenit namque eis, quod ſimiae, quae quo altius

 „ pro-

*) A rectore *generoſo Barone de Höwen* inſcripti ſunt anno 1504. die 18. Octobr. *Coſmas Wolfius de Argentina*, *Iones Harſt de Wyſſenburg*, *canonicus S. Petri iunioris*. Et eodem adhuc anno, ſed a *Io. Brisgoico*, Ss. theol. doctore & acad. rectore in album relatus eſt die S. Stephani *Damianus Wolf*, *clericus de Argent.*

„ progreditur, eo magis ſua detegit pudibunda. Nolite ergo ſe-
„ duci, neque ſequi infatiabiles curtiſanos, neque beneficioſos
„ iuriſconſultos, qui ex ſola auaritia vsque in ſepulchrum liti-
„ gioſis ſeſe negotiis, cauſisque prophanis inuoluunt: ſequimi-
„ ni potius morales philoſophos,& Deum timentes theologos: in
„ philoſophia & ſacris literis veſtram quaerite felicitatem,in quibus
„ & honorem Dei augere, veſtras conſcientias ſerenare, veſtra-
„ rumque animarum ſalutem parere, imo curſu temporis ad
„ virtutes alios, in publicis etiam concionibus, incitare poſſi-
„ tis: quo vix aliquid honeſtius, propinquis & amicis veſtris
„ iucundius, & ipſi ſummo Deo gratius, eccleſiisque veſtris vti-
„ lius poterit euenire: ante omnia Deum timete, Dominae no-
„ ſtrae quotidiana veneratione obſequium aliquod impendite, An-
„ gelis veſtris cuſtodibus mane & ſero vos committite, caſti-
„ moniam amate, impudicos adoleſcentes fugite, & ab omni
„ leuitatis, laſciuiae, libidinis, ſuperbiaeque ſpecie prorſus abhor-
„ rete. Volo autem vos in omni geſtu compoſitos, praecipue ve-
„ ro in veſtitu eſſe non ſingulares, non arrogantes, non leues,
„ & hiſtrionicos: vtimini veſtibus more maiorum veſtrorum,lon-
„ gis, clauſis, non ſciſſis, non acu pictis, in quibus coram ho-
„ neſtis parentibus, & patruis auunculisque veſtris, coram re-
„ uerendiſſimis epiſcopis & ceteris primoribus, coramque gra-
„ uibus viris, & re ipſa religioſis absque pudore, & infamia
„ incedere, prodireque poſſitis. Induite veſtes, quae diſcipu-
„ los, quae philoſophos,quae bonos ſcholaſticos, quae pios adole-
„ ſcentes, quae futuros ſacerdotes decent, atque exornant, non
„ quibus barbari, inepti, ruſtici, lenones, citharoedi, ſcurrae, mi-
„ mi, ficti principum fatui, ſatellites, bellonagi, atque leuiſſi-
„ mi quique homines induuntur: nam turpis veſtitus quid in ipſo
„ homine lateat, indubie prodit. Oſtendit enim, atque prae
„ ſe fert inter caetera vitia mentis inconſtantiam, animi leui-
„ tatem, deuotionis & totius religionis defectum, laſciui pecto-
„ ris ſuperbiam, vanamque ex malitia gloriam, affectus libi-
„ dinem, turpiſſimisque ſcortis complacendi deſiderium, & de-

„ mum

„ mum afininam petulantis ingenii fatuitatem. Mementote, pa-
„ ganos & ethnicos nihil de fide noſtra intelligentes, veſtium
„ inhoneſtatem, turpitudinem, atque leuitatem deſpexiſſe, ſu-
„ osque filios, & diſcipulos ab illa retraxiſſe. Extant ſuper
„ hoc gentilium libri, & monumenta proborum: ne ſitis, obſe-
„ cro vos, viliores leuioresque paganis. „

Sequitur iam altera etiam *Thomae Wolfii* iun. epiſtola, quae hic ſibi locum vindicat: *Thomas Wolfius* iun. D. doctor *Coſmae Wolfio* ſuo germano fratri. " Salue mi frater, quae *Iacobus* „ *Wimpfelingius* ſeculi noſtri decus vnicum graui quadam, & „ erudita epiſtola tibi obſeruanda ſcripſit, vt ea fixa & firma „ menti tuae inſideant, quaeſo, diligenter cura; ſunt enim ex „ penitiſſimis philoſophiae penetralibus eruta. Quae de veſtitu „ tradidit: mirum in modum placent. Veſtis enim (vt ita di-„ cam) incompoſita incompoſitos mores denotat, quid quod „ veſtis ipſa non minus, quam lingua prodit, qualis ſit homo in-„ terior: nec probo eos, qui omnino inculti & ſordidi am-„ bulant, nec rurſus laudandi, qui delicate & molliter, hoc „ enim mulierum eſt, & eorum, qui faſtu, & pompa diffluunt. In „ huiusmodi effoeminatos, qui luxu nitidarum veſtium gaudent, „ & faſtoſius, quam par eſt, ingrediuntur, torqueri illud ve-„ tus adagium poteſt: *Sybarita per plateam.* Quid, inquies, fa-„ ciendum eſt? Medium & quoddam temperamentum, ſicut in „ omni re, ita hic maxime mi frater obſeruandum cenſeo, nec „ enim affectatae ſordes, nec exquiſitae deliciae laudes pariunt. „ Hinc non minus ſcienter, quam vere Fabius Quintilianus: nam „ & toga inquit & calceus, & capillus tam nimia cura quam „ negligentia ſunt reprehendenda. Nec etiam temere *Wimphelin-* „ *gius* noſter ſcribit, in amicitiam optimos quosque vocandos, „ trahuntur enim a conuerſantibus mores, quod pſalmographus „ propheta non ignorauit, dum ait: *cum bono bonus eris, &* „ *cum peruerſo peruerteris.* Multos vidit aetas noſtra, quos „ ſocietas praua peſſumdedit: praeterea mi frater *Coſma* nunc „ valde tibi philoſophandum exiſtima, vt Alexi. pharmaco de-

„ ſtri-

„ ſtrinae munitus, improbis & auaris reſiſtere queas, quo ge-
„ nere hominum nihil eſt perniciosius. Quid non cogitat aua-
„ rus, quid non molitur, vt aurum habeat, non fratribus,
„ non filiis, non nepotibus, non ipſis parentibus parcit, ſed
„ eorum fortunis rapaciſſimas manus inferere non veretur,
„ nec quidquam eſt, quod huius morbi excedat tyrannidem,
„ cum & reliqua cum morte vna vitia diſſoluuntur, hic tamen
„ auaritiae morbus poſt mortem, etiam omni conatu contendit
„ ſuam vel in ipſo cadauere naturam prodere, nec ſine cauſa ab
„ eccleſiaſticis autoribus malorum omnium mater auaritia nun-
„ cupatur, & cum olim fuerit decus mortali, inuare mortalem,
„ nunc quando homo homini inſidiatur, decus reputant, & qui
„ vulpinis fraudibus pollet, & multis imponere conſueuit, is
„ maxime eruditione caeteris antecellere exiſtimatur. Vere
„ profecto, & nimis vere quidam in hac vrbe pro aedibus ſuis
„ hoc Plautinum ex aſinaria, ſaxo inciſum iri curauit: *Lupus eſt*
„ *homo homini, non homo:* quod ſane huic conuenit, qui om-
„ nia & paſſim & ab omnibus rapit; felices plane & fortuna-
„ ti ſumus, cum nemo ex noſtra familia vitio huic tam foe-
„ do, & enormi ſit obnoxius. Quid rides? iocari me putas:
„ At ſerio ſcribo. Verum quid multis opus eſt? Habes prae-
„ ceptorem *Ioannem Brisgoium*, theologum, clariſſimum vi-
„ rum, qui nullum diſciplinae genus intactum reliquit, is tibi
„ in omni re ſit archetypon: hunc aemulare, hunc tibi ad imi-
„ tandum propone, nunquam errabis, ſi illius veſtigia ſeque-
„ ris, quod vel ab ipſo Apolline dictum puta. Bene vale. *Se-*
„ *baſt. Wurmſer* verbis meis ſaluta. Bene vale Argentinae
„ curſim ex aedibus noſtris pridie nonas Decembr. anno 1504. „

Idem *Wimphelingius* moralitat. ſuis breue ad *Pet. Sturmum* bonae indolis adoleſcentem, & *Iacobi Sturmi* fratrem praemiſit epiſtolion: *Sententias breuiuſculas tibi a me collectas, quae ad praeclaros mores & prudentiam multarum rerum deſeruient, memoriae commenda dulciſſime* Petre, *in opusque deducas. Et quoniam ſacris non es initiandus: ſed ob propagandam familiam tuam*

ad

ad posterosque casto coniugio per liberos & nepotes traducendam, vxorem suo tempore ducturus es, leges sacratissimae tibi discendae sunt: non ad ambitionem, aut ex auaritia: sed his finibus, quos in apologia noſtra pro republica Chriſtiana c. 44. *offendes. Vale felix ex Seldona VIII. Id. Nou. anno gratiae* 1504. Ceterum quod de hac editione obſeruat *Freytag* in adparat. liter. T. I. p. 181. iam de prima an. 1500. affirmandum eſt: " Id vero „ ſingulare & ſibi proprium haec editio habet, quod fol. 80. 81. „ & 83. (in prima autem fol. 70. 71. & 73.) tres exhibeantur „ figurae, ligno ſatis eleganter inciſae. Prima ſimulacrum mor- „ tis, ſecunda hominis toga induti, pileo, in quo eminent plu- „ mae, ornati, qui ſiniſtra ſacculum argento refertum, geſtat: „ & tertia tandem hominis in lecto exſpirantis, cui prater ſa- „ cerdotem, &, niſi fallimur, medicum, vxor, & quidam ex „ propinquis maeſtus adſtat, refert delineationem. „

Alia porro eſt editio eiusdem libelli, ad cuius calcem haec leguntur: Impreſſum Argentorati per induſtrium calcographum Martinum Flach inibi incolam, impenſis & ſumtibus prouidi Ioannis Knoblouch ciuis inclytae vrbis Argent. anno ſalutis noſtrae milleſimo quingenteſimo vndecimo ſecunda feria poſt Viti & Modeſti in 4to. *) Vti etiam alia adhuc habetur editio Argent. per Matthiam Hupffuff anno Domini 1514. in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Quae praeterea editiones vel antiquiores, vti Argent. an. 1506. apud Matth. Hupffuff in 4to. & Hagen. 1508. in 8. vel etiam recentiores, vti Argent. 1515. in 4to. paſſim laudari ſolent: a nobis viſae necdum fuerunt.

22. Declamatio PHILIPPI BEROALDI de tribus fratribus ebrioſo, ſcortatore, & luſore. **)

Ger-

*) Hanc adcurate deſcribit *Freytag* in *analect. liter.* p. 1096.

**) Reperitur haec declamatio in variis *Phil. Beroaldi* opuſculis, quorum variae extant editiones, quemadmodum easdem recenſet *Freytag* in *analect. liter.* p. 89. & in *adparat. liter.* T. II. p. 883.

Germania IACOBI WIMPFFELINGII ad rempublicam Argentinenſem.

Ad Vniuerſitatem Heydelbergenſem oratio IAC. WIMPFELINGII Sletſtat. de annunciatione Angelica.

Diſtichon ad lectorem:

Dulcis ephaebe tibi placeat labor hic Beroaldi,
Ne te corrumpant otia, vina, Venus.

In fine: Finit collatio ſeu peroratio IAC. WIMPFELINGII Sletſtat. Impreſſa per induſtrium Iohan. Prüſs, ciuem Argentin. tredecimo Kalend. Ianuarii. 1501. in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

1. *Phil. Beroaldi* declamat. praemiſſum eſt carmen *Io. Gallinarii*, vti etiam *Iac. Wimphel.* epiſtola ad *Iac. Sturm* bonae indolis ac nobilis profapiae adoleſcentem: Argent. XIV. Cal. Dec. 1501.

2. In Germaniam *Iac. Wimpfelingi* extant carmina *Thomae Aucupis Myropolae* Argent. & *Io. Gallinarii* Heidelb. *ſubiunctis inſign. vrbis Argent. Wimpfelingus* autem hunc libellum inſcripſit ſenatoribus, & patriciis, magiſtratuique inclitae vrbis Argent. an. 1501. *)

Epiſtolare prohemium. Magnificis nobilibusque Senatoribus & Patriciis magiſtratuique inclitae vrbis Argentinenſis Iacobus Wimpfeling de Schletſtat *felicitatem & reipublicae incrementum.* " Multi exiſtimant (clariſſimi Senatores) vrbem veſtram „ Argentinam, & reliquas ciuitates ex hoc Rheni littore ver- „ ſus occidentem ſitas, fuiſſe quondam in manibus regum Gal- „ licorum: & ob id animantur nonnunquam praeſati reges, ad „ repetendas iſtas terras, quae tamen ſemper a Iulii & Octauiani „ temporibus in hunc vsque diem Romano, & nunquam Gallico

„ regnn

*) Hic libellus editore *Ioh. Mich. Moſcherosch* Argent. 1649. 4. recuſus, hac inſcriptione: *Iac. Wimpfelingii* cis Rhenum Germania: & Germanice: Tütſchland *Iacob Wymfflinger* von Slettſtat zur Ere der Statt Straſsburg vnd des Rinſtroms, ietzo nach 147. Iahren zum Truck gegeben durch *Hans Michel Moſcherosch* Strasb. 1648. 4. Vterque mihi a V. C. *Oberlinio* ex Bibl. acad. Argent. vt vſibus meis inſeruiret, transmiſſus eſt.

„ regno coniunctae fuerunt, atque constanter adhaeserunt. Sicut „ & Ludouicus Delphinus Caroli Septimi regum Galliae pri- „ mogenitus, cum Heluetiam, id est, Alsatiam anno millesimo „ quadringentesimo quadragesimo quarto intrasset: inter reliquas „ expeditionis suae causas, hanc etiam adiecit, vendicare sese „ velle iura domus Galliae, quae vsque ad Rhenum extendi „ dicebat: & ex hac causa vrbem vestram Argentinam obsessu- „ rum se asseuerabat. Hic error exigua ratione vetustissima- „ rum historiarum processit, confirmaturque Gallicorum opinio, „ quod nos ipsi quoque id idem falso putamus, & quod ex „ nostris plerique plus Gallico, quam Romano aut Germanico „ regno sauent. Mittuntur enim nonnunquam ad Gallicos re- „ ges a nostratibus oratores Semigalli, qui cum a Gallis be- „ nigne excipiuntur, assentari solent eis & fauere: sperantes, „ si has nostras terras reges Gallorum vincerent, sese sub eo- „ rum dominatu nonnihil honoris atque dignitatis consequutu- „ ros: quod alioquin, quoad hic Romanae aquilae dominabun- „ tur, non posse eis prouenire formidant. Ego vero amore vr- „ bis & reipublicae vestrae (si Deus volet) ostendere me posse „ confido, primum verisimilibus coniecturis, deinde testibus „ maximis, postremum vero historiis probatissimis: vestram vr- „ bem & caeteras Rheni ciuitates, nunquam Gallis fuisse subie- „ ctas. Vos humanissimi circumspectissimique senatores & pa- „ tricii ineptas has meas lucubratiunculas, aequo animo suscipi- „ te, & me commendatum habetote. Ex heremitorio diui Guil- „ hermi in vestrae vrbis suburbano Pridie Idus Oct. an. 1501. „

Praeclara sunt, quae hanc in rem habet V. C. *Ierem. Iac. Oberlinus* in collectan. suis MSS. de *Wimpfelingo*, mecum quam humanissime communicatis: " Litem cum *Thoma Murnero* acer- „ bam sustinuit de Alsatiae populis, quos hic Galliae, ipse Ger- „ maniae inde ab aeuo *Augusteo* adscriptos esse putauit. Sci- „ licet, vt rem altius repetam, iniquiori in Gallos animo *Wim-* „ *pfelingius* fuerat, id quod & antea iam in literis, in causa „ raptus Annae Britannicae scriptis ostenderat, quumque ex ma-

„ gistra-

„ giſtratu Argentinenſi plures ad Gallorum partes propenſos in„ telligeret, ſimulque in memoriam ſibi reuocaret, tum Gallos „ iura ſua in terras inter Moſam & Rhenum a Philippi Pulchri „ temporibus praeſertim haud raro protuliſſe, tum haud ita pri„ dem an. 1444. Ludouicum Franciae Delphinum ſub ſpecie „ vindicandorum iſtorum domus ſuae iurium in Alſatiam ve„ niſſe, & Argentinae obſidionem eſſe minatum; Germaniae iu„ ra ſibi aſſerenda eſſe ſtatuit. Verum haud ſatis veteris hiſto„ riae gnarus tempora Romana cum Francicis confudit, editq„ que an. 1501. libello de *Germania cis Rhenum ad magiſtra„ tum Argentinenſem* ſcripto, Galliam vnquam ad Rhenum vs„ que fuiſſe extenſam negat: ipſum quoque Iulium Caeſarem „ erroris accuſans, quod ignorauerit, inter veram Galliam & „ Rhenum extitiſſe Auſtraſiam Vogeſumque montem, quibus „ ea pars Alemanniae, quae Rhenum attingit, a Gallia debu„ iſſet ſecerni, & quae plura huius generis argumenta propo„ nit. Vtque & ab illiteratis legi iſte liber poſſet, in Germa„ cam eum linguam tranſtulit. „ *) Et porro, poſt quaedam interiecta ita pergit: " Caute in hac lite ſe geſſit *Beat. Rhena„ nus*, qui eam ἀσπόνδον, grauem & irreconciliabilem appel„ lat in *epiſt. nuncupat.* reb. German. praefixa: ipſe tamen, „ *Wimphelingii* licet amicus, in partes eius non abit. Sed in „ libris rerum Germ. vera principia praebet, ex quibus vter„ que facile poteſt erroris conuinci. Ceterum de hac lite me„ rentur conferri ſcriptum haud vulgare 1623. ab anonymo ſub „ literis A. I. F. 4to. in lucem editum hoc titulo: *Spicilegium „ antiquitatum Palatinarum cis Rhenum; Kurzer Bericht von „ dem genannten kleinen Franckreich. Dachtlerus* in relat. ex

„ Par-

*) *Moſcheroſch* in epiſt. dedicat. ad ſenatum Argent. ita ait: " Vnd dieweil ja Herr *Wimpfflinger* ſelbſt, obſchon er *di„ ſes Teutſche nicht zum Truck gebracht*, gleichwol eben „ ſolchen rühmlichen Willen zuvoran gehabt, demſelben „ zu volge, beid diſes getruckte, ſo dann auch ſeine Hand„ ſchrifft vnd Original oder erſte Abfaſſung hinterbringen „ wollen &c. „

„ Parnaſſo p. 37. ſub fiſto nomine Theophili Elychii Argent. „ 1619. impenſis: *Muſchelius* in epiſt. dedicat. libello: Flos „ reipublicae Argent. inſcripto & Argent. 1653. edito praemiſ- „ ſa: &c. „

3. Orationi tandem de annunciat. angel., quam *Wimpfelingus* ad Vniuerſitatem Heidelberg. in ſacello B. Virginis IX. Calend. April. an. 1500. habuit, praefixa eſt epiſtola doctoris *Sebaſt. Brant* ad doctorem *Keyſersberg* Argent. XV. Cal. Oct. 1501.

23. IODOCI BADII ASCENSII ſtultiferae nauiculae ſeu ſcaphae fatuarum mulierum: circa ſenſus quinque exteriores fraude nauigantium:

Stultiferae naues ſenſus animosque trahentes
Mortis in exitium.

In fine: Impreſſit honeſtus Iohannes Pruſz, ciuis Argentinenſis anno ſalutis M. CCCCC. II. in 4to. (*In Bibl. acad. Argent.*)

Praefatiunculam *Iacob. Wimphelingius* Sletſtat. praemiſit ad *Wolfgangum Houeman* Nemetenſem, & *Franciſcum Paulum* Argentinum, optimae indolis adoleſcentes, tanquam filios cariſſimos, in qua haec aduertit: " *Sebaſtianus Brant* Argentinen- „ ſis, maximi vir ingenii, & omnis doctrinae ſplendor, ſaty- „ ras Germanica lingua ſcripſit, quas nauem ſtultorum appel- „ lans, hiſtoriis, fabulis, & ſapientiſſimorum ſententiis adeo „ reſperſit, vt in noſtra populari lingua minime mihi perſuade- „ am librum huic eſſe parem: cui *Iodocus Badius Aſcenſius* „ carmine & proſa additamenta ſubiecit, plena ſacris hiſtoriis & „ gentilibus fabulis, dolis meretriceis, & ſaluberrimis moni- „ tis de cuſtodiendis ſenſibus, per quos hauriunt homines, „ quae meditationi cum inhaeſerint, pernicioſe corrumpuntur: „ ſolatii nonnunquam, aut laxandi animi cauſa cum philoſo- „ phiae ſtudium interceptum eſt, *Iodocum* lectitare poteritis, „ vt a teneris annis in vos irrepat ſagax ſenſuum cuſtodia, fu- „ ga turpium rerum, & prudentia cauendae muliebris ſiue ſal-

„ laciae, siue spurcitiae. Habeant ceteri magnas opes, aurum „ aspiciant, argento bibant, serico niteant, spectaculis dele- „ ctentur, amore insaniant, thyasis sudent, voluptate carnis „ marcescant, alea tempus perdant, vino oleant, Romam ade- „ ant, astum discant, praebendas accumulent; dispensatione „ summi pontificis vtantur, qui tamen super auaritia dispen- „ sare non potest. Vestrum erit mi *Wolfgange*, & *Fran- „ cisce*, cum *Iacobo Sturm*, filio meo dulcissimo philosophiae, „ id est, sapientiae studio vacare, virtutes appetere, humani- „ tatem induere, amabiles mores discere, vitia odisse, ad om- „ nem honestum assuescere, sincere aliis conniuere, res vanas „ & caducas nequaquam admirari, frugalitate superflua sper- „ nere, inconstantiam fugere, in literis & virtutibus perseue- „ rare, aequanimiter omnia ferre, animi motus & passiones „ reprimere, cum nullo contendere, pudicitiam amplecti, De- „ um colere, parentes & amicos diligere, animae immortali- „ tatem cognoscere, inextinguibilem stygis ignem timere, mor- „ tis horam non obliuisci, sicque ex futurorum prouidentia ca- „ stum, incorruptumque, & ab omni labe alienum animum ser- „ uare, vt vos Deus conditor & redemptor vester, qui vobis „ plurimas naturae & fortunae dotes contulit, tandem ad se su- „ scipiat in sempiternum suum regnum perpetuo beandos. Va- „ lete ex Heremitorio diui Guilhermi Argentinens. tertio No- „ nas Ianuarii anno 1502. „

24. IOAN. GERSONIS opera, quae cura & studio IO. GEILERI KEISERSBERGII prodierunt, quarta parte prius non impressa auxit *) IACOB. WIMPHE-

*) Ea hic addo, quae obseruat *Lambacher* in Bibl. antiq. Vindob. ciuica P. I. p. 269. in not. " *Ioannis Gersonis*, „ scriptoris celeberrimi, qui interfuit concilio Constanti- „ ensi, opera primum edidit *Ioannes Keisersbergius* Ar- „ gentinae in fol. anno 1488. tribus distincta partibus. „ Nostra editio ad hanc expressa est quoad priores tres par- „ tes anno 1494. Quibus deinde an. 1502. accessit quarta „ pars

PHELINGVS Argent. 1502. f. (Vid. *faſcicul. I. p.* 75.)

25. Defenſio Germaniae IACOBI WYMPFELINGII, quam frater THOMAS MVRNER impugnauit. Epiſtola THOM. WOLFII iunioris D. D. ad fratrem THOM. MVRNER in defenſionem IACOBI WYMPFELINGII. *In fine:* Impreſſum Friburgi in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Petrus Guntherus Murena defenſionem hanc *Iac. Wimphelingii* contra *Thom. Murnerum*, ord. min. Argent. *) qui an. 1502. *nouam* edidit *Germaniam*, ſcripſit, vt oſtendit praefatio ad lectorem. Audiri autem meretur querela ipſius *Iac. Wimphelingii* de fratre *Thoma Murner*: " *Aeneas Syluius* Vien„ nam Auſtriae, *M. Antonius Sabellicus* Venetias, *Egidius* „ *Viterbienſis* Bononiam, *Robertus Gaguinus* Heidelbergam, „ *Engelhardus Funck* Suobacum, *Capnion Pforcen. Petrus* „ *Antonius de Clapis*, Baſileam, *Conradus Celtes* Norimber„ gam, *Hermannus Buſchius* Agrippinam, vel verſu, vel „ proſa extulerunt. Nos tantorum patrum exemplo, Argenti„ nam illuſtrare, ac laudibus afficere conati, maledicimur, floc„ ci pendimur, pungimur, carpimur, a quodam fratre *Thoma*, „ qui propriae patriae laudes, odio mei (quem absque omni

 „ cul-

„ pars, quae antehac lucem non viderat, opera *Io.* (*Iac.*) „ *Wimphelingii*, excuſa itidem Argentorati per eundem ty„ pographum. Memorat quidem *Fabricius* Bibl. med. & „ inf. Latin. T. III. p. 143. editionem Spirenſem anni 1499. „ quatuor iam conſtantem partibus opera eiusdem *Wim„ phelingii*. Sed hic errorem ſubeſſe nihil dubitandum eſt. „ Nam ipſe prologus *Wimphelingii*, in quo dicit opera „ *Gerſonis* prius tantum trifariam diſtincta eſſe, nunc au„ tem & quartam partem accedere ex intimis gymnaſii „ Pariſienſis penetralibus, ac diuerſis Galliae locis, non „ niſi anno 1501. Kal. Decembr. ſcriptus eſſe ſignatur. „

*) De *Thom. Murnero* praeclare nuper ac erudite commentatus eſt *Ge. Erneſtus Waldau* Norimb. 1775. 8. qui adcuratam tamen libelli huius rariſſimi mentionem haud facit.

„ culpa perſequitur) extinguere molitus eſt: aſpiret illi diui-
„ num numen (optamus) vt inde inuidiam abiiciat, caritatem
„ induat, verum amet, patriam colat, & humilem Franciſcum
„ humilis ſequatur: Deus optimus maximus animae vtriusque
„ noſtrum propitietur. „

Guntheri tandem concluſio, ſeu, vt is vocat, *expurgatio* lectu digniſſima eſt: " His breuibus ſpero fratrem *Thomam* ſatiatum „ iri: & ſe deinceps ab iniuriis, a contumeliis, ab inuectiuis, a „ detractionibus publicis, a calumniis in *Iacob. Wemphelingium* „ praeceptorem temperaturum, quem merito intactum & illae- „ ſum praeterire debebat, venerari debuit, ſi non eius cani- „ tiem, ſaltem labores eius maximos, quos in agro Domini, in „ palaeſtra philoſophica, in bona puerorum inſtitutione, in de- „ fendendo clero, in expurgandis ſummis pontificibus multis „ annis perpreſſus eſt: ſcripſit etiam inter caetera de *conceptu* „ *Mariae* terſum carmen mille & octingentorum fere verſuum, „ in quo Scotiſtas & fratres minores pie ſecutus eſt. Collegit „ de *compaſſione eiusdem officium.* Finxit *comoediam* contra „ idiotas in beneficiis plurales. *Orationes* contra inuaſores ſa- „ cerdotum, proque *eccleſiaſtica libertate* compoſuit: vbi non „ ſolum clerum ſaecularem, ſed & Druides (id eſt monachos) „ defendit: ſcripſit *Iſidoneum* de modo erudiendi puerulos: & „ pro *componendis epiſtolis elegantiarum* praecepta, proque bo- „ nis moribus mature imbibendis, adoleſcentibus *adoleſcentiam* „ edidit: & *Philippicam* contra ſeductores principum. Poſtre- „ mum pro gloria reipub. Argentinenſis eidem dedicauit be- „ nigno zelo *Germaniam*, arbitratus, rem ſe gratam praeclaro „ ſenatui feciſſe: quod illius nobilis vrbis, quam a teneris annis „ dilexit, ſplendorem, excellentiam, merita, & varia naturae „ & artis beneficia (in quibus ceteras ciuitates excedit) per omnes „ terras publicari curauit. At daemon inſidiatur huic innocen- „ tiſſimo viro & maximo vrbis Argentinenſis amatori, qui omnium „ & ſingulorum ciuium, liberorumque, & coniugum decus, fa- „ mam, ſalutem exoptat: quodſi frater *Thomas* coepto non „ deſti-

„ deſtiterit, ſed bonum praeceptorem meum carpere perget,
„ confido eius ordinarium ſuperiorem ei taciturnitatem impoſi-
„ turum: quodſi ſuperior conniuentibus oculis alienam iniuriam
„ diſſimulans, habenas petulantis viri laxauerit, ſentiet nihil
„ mali, nihil contumeliae a Deo optimo maximo longanimi iu-
„ dice futurum impunitum: & ſapientiſſimus altiſſimi nominis
„ praeceptor meus *Wympfelingius* tantam patientiam, tantam mo-
„ derationem, tantam in iniuriam tranquillitatem induerit, vt
„ nihil ipſe reſpondeat, exſpectaturus ab immortali Deo iuſtam
„ vindictam, nos tamen eius auditores & diſcipuli contra ſcele-
„ ratorum hominum audaciam innocentiſſimum virum, patriae de-
„ cus, Germaniae illuſtratorem, adoleſcentiae patrem, omnium
„ philoſophorum, pulcherrimum & firmiſſimum praeſidium: re
„ ipſa, non ſolum nomine, aut veſte, amplaue corona religioſorum
„ amicum & amatorem defendemus, expurgabimus, curam, con-
„ ſilium, vigilantiamque praeſtituri.

Sequitur deinde epiſtola *Thom. Murner* ad *Iac. Wympfelingum*, qua pollicitus eſt, Germaniam incoeptam ſe haud edituru. Occaſione autem epiſtolae, quam *Thom. Murner* dedit ad *Io. Keyſersbergium*, *Wimphelingus* illi reſpondit: & porro idem videns, *Germaniam nouam* a *Murnero* editam & impreſſam contra fidem & promiſſa, ad illum ſequentem epiſtolam miſit: *Ieſum Crucifixum, humilem & veracem pro ſalute!* " Veniſti ad me
„ proxima quadrageſima, colloquutus, multa bibiſti, & man-
„ ducaſti mecum: omnem a me humanitatem accipiens: miſi-
„ ſti paulo poſt ad me, quae conceperas contra Germaniam no-
„ ſtram, cum literis, quibus rogaſti, vt Vulcano omnia a te
„ conficta traderem, atque ſepelirem. Manus tua propria ho-
„ die extat, multis per impreſſionem manifeſtanda: libros a me
„ petitos, benigne tibi commodaui: imo tu ipſe tantam apud me
„ auctoritatem habuiſti: vt me abſente ex mea Bibliotheca *Pi-*
„ *cum Mirandulanum* manibus tuis aſportare potueris. Super
„ haec omnia, contra famam & honorem meum, contra ſalu-
„ tem patriae noſtrae, contra libertatem Argentinenſium, con-

„ tra Romanum imperium, *Germaniam nomam* imprimi cura-
„ uiſti, tanquam ego non ſim Chriſtianus, vt tu, non Heluetius,
„ vt tu, non Germanus, vt tu &c. non ſacerdos, vt tu: quam-
„ uis tu in XIX. aetatis anno (vt pater tuus mihi retulit) ſacer-
„ dotio initiatus ſis: profit tibi ad ſalutem. Vellem autem hanc
„ tuam videre diſpenſationem: qui pro his, qui in XXIII. aeta-
„ tis anno ſunt, & quidem religioſi non minus, quam tu impe-
„ trare hanc facultatem a domino legato *Raymundo* vix tan-
„ dem potui. Excitaſti canem dormientem. Cogor me defen-
„ dere, atque ita defendere, vt tibi ambae aures tinniant: vt
„ rubor in vultu ſpargatur, niſi conſcientiam perdideris, & in
„ peccatis cum diabolo ſis obſtinatus. Inuocabo Muſas, implo-
„ rabo hiſtoricos, requiram omnes meos amicos, alumnos &
„ diſcipulos. Citabo contra te teſtes, Poloniam, Cracouiam,
„ Pragam, Germaniam, & Galliam. Baccalaureum ſacrae pa-
„ ginae te gloriaris Cracouienſem. Cuius auctoritate & licen-
„ tia? Cur non Pariſiis? Cur non *Friburgi* lauream accepiſti?
„ At ſi mutato habitu (vti confeſſus es) Nonne in apoſtaſiae cri-
„ men incidiſti? Contineo me ira. Haec & alia breui typis vul-
„ gatum iri videbis. Indigne mihi hanc rem veterano ad ſuaſum
„ cuiuscunque rabulae feciſti, qui non ſum male meritus de Ar-
„ gentinenſibus, qui prius ſum Argentinenſis, quam tu Argen-
„ tinae educatus, patruos & patrueles hic habens: Argentinen-
„ ſium filios doctrina vtcunque excolui, Argentinenſium remp.
„ ſecretiſſime ante hac contra inſidias praemonui: qui eo-
„ rum honorem, & ſalutem, & filiorum ſuorum (quam tu
„ impugnas) quaero, & quaeram, quoad vixero. Garrias tu, quic-
„ quid velis. Tu *Keiſersbergium*, tu *Wympfelingium* extin-
„ guere moliris: Dominus Deus aſſiſtet innocentiae & integrita-
„ ti *Keyſerſpergii*. Me autem pro ſua maxima clemeutia (licet
„ ſpurciſſimum peccatorem) ſpero conſeruabit. Ex cellula no-
„ ſtra Kal. Septembris 1502.

Quibus *Thom. Murner* reſpondiſſe, & *literas contumelio-ſiſſimas & ſuperbiſſimas reſcripſiſſe* dicitur. Sed in eundem

cala-

Ad pag. 215.

Signum chartularii

calamum ſtrinxerunt *Ioannes Coricius*, *Io. Auriga* Baioarius, *Petrus Coquus* Sulcenſis, *Nic. Wympfelingus*, *) *Thom. Aucuparius* Argent. *Petrus Guntherus*, *Bapt. Criſpus*, Budorinus, *Iacobus Strobacius* : *Thomas Wolphius* iun. epiſtolam ad eundem exaratam, vti *Eucharius Gallinarius* (*Henner*) aliam ad *Iac. Wimphelingum* ſubiecit. a)

Editio haec Friburgenſis ſatis eſt elegans, &, ni fallor, per *Kilianum* excuſa. In fronte apparet imago ligno inſculpta, *Murnerum* contra *Wimphelingum* diſputantem, ſed diſcipulorum ſuorum choro cinctum exhibens; cuius ectypon vnacum *ſigno* chartularii hic adiectum dabimus.

26. Declaratio IAC. WYMPFELINGI ad mitigandum aduerſarium ſine anno & loco in 4to. (*In Bibl. acad. Argent.*)

Scriptiuncula haec, quae vnica chartarum plagula conſtat, contra *Thom. Murnerum*, & quidem adhuc an. 1502. vel certe an. 1503. edita eſt : cuius praecipua quoque capita *Wimphelingii* epit. rer. Germ. praemiſſa leguntur.

27. Huc etiam pertinet libellus IAC. WIMPHELINGII, cui vulgo titulum faciunt: *Carolus M. Germanus;* hoc eſt: *Germaniam a Gallia per interfluentem Rhenum male diuidi, declaratio: ex Bibl. Barth. Agricolae I. V.*

*) Ab acad. rectore *Henrico Kolher*, decretorum doctore, & eccl. Friburg. rectore an. 1506. *Nicolaus Wimpfeling* de Schlettſtat Argent. dioc. die decima Septembris in album acad. relatus : qui erat *Iac. Wimphelingi* ex fratre nepos.

a) Huius litis & controuerſiae etiam meminit *Conr. Peutingerus* in ſerm. conuiual. ad *Matth. Lang* eccl. Gurc. adminiſtrat. Argent. Praepoſit. Caeſar. Maieſt. Conſil. (ap. *Schard.* ſcript. rer. Germ. T. I. p. 406.) dum ait : " *Iacobus Wymphelingus* Germaniae illuſtrator contra quosdam patriae deſertores pugnam ſubiit, & vna cum ſuis peritiſſimis commilitonibus *Thoma Wolphio* iuniore & aliis vicit. "

doctoris cum eiusdem notis marginalibus Heidelb. 1615. 4. ap. *Niceron* loc. cit.

Qui fortaſſis ab vno aut altero priorum libellorum, quos adduximus, haud differt.

28. In hoc libello haec continentur: Verſiculi THEODORICI GRESMVNDI legum doctoris: Epiſtolae THOMAE WOLFFII iunioris, decretorum doctoris: Carmina ESTICAMPIANI poetae laureati. Tetraſtichon IACOBI WIMPHELINGI. Epiſtola THOMAE MVRNER. *Lector eme & gaudebis.*

In fine: Ioannes Stroſack feliciter impreſſit (Argent.) in 4to (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Theodoricus Greſemundus iunior legum doctor *Iacobo Wympfelingo* S. P. D. " Accipe grato animo carmina, quae in de„ fenſionem *Germaniae* tuae, & tui cudimus. Vtinam poſſem „ tibi alia re vtiliori gratificari. At defendere famam tuam ho„ neſtum eſt, quod vtili quandoque praeponitur. Ego vero me„ rito te tueor: ſi quicquam tutelae poſſet eſſe in me, aut verſi„ bus meis, qui & praeceptor meus fuiſti: a te non nihil litera„ rum humanarum me didiciſſe, ingenue confiteor. Neque me „ vnquam praeceptoris poenituit: modo te non pudeat diſci„ puli. Bene vale raptim in tenebris & vmbra noctis. Ex „ Spira V. Id. Nouemb. 1502.„

Praeter alia, quae his pagellis contra *Thom. Murnerum* prolata ſunt, haec quoque ad calcem libelli leguntur:

Thomas Murner de ſe ipſo loquitur:

Si nugae & faſtus faciunt quem relligioſum,
Sum bonus & magnus relligioſus ego.

Alexander de Villa Dei ad *Thomam Murner*:
Hoc epulum comede.

29. THOMAE MVRNER Argentini, diuinarum litterarum baccalaurei Cracouienſis, ordinis minorum, honeſtorum poematum condigna laudatio, impudicorum vero miranda caſtigatio. N.

N. (*Thomas Wolfius*) Decret. doctor (ſcil. ait) *Hoc epulum comede.* THOMAS MVRNER (*reſpondit*) deſiderio deſideraui, hoc paſcha manducare vobiscum, antequam patiar. IOHANNES WOERNHER, Baro, dominusque in Mörſperg & Befordt, ad THOMAM MVRNER praeceptorem ſuum diſtichon:

Hic ratione fletit non victus ſemper Achilles
Fortunam victis ſaepe tulit ratio.

Diſtichon.

Beſtia ſaeua lupus, tigris, leo, ſed mage murmur
Haec tibi pro meritis, haec munera grata rependet.

f. a. & l. in 4to. (*In Bibl. acad. Argent.*)

Scriptum hoc mordax & ſatyra plenum contra *Iac. Wimphelingium* dirigitur, licet eiusdem nomen nunquam expreſſum appareat. Sufficiat igitur *epilogum* ſpeciminis loco ſubiunxiſſe: " Accipito placide N. (*Wimphelinge*) chariſſime, quae cudi- „ mus in noſtram excuſationem, non in tuam confuſionem, „ quod mox ſequetur exſpectando. Scripſimus itaque ob cleri „ reuerentiam ſine nomine atque conuiciis: ego ipſe, qui tot leo- „ninis opprobriis (quae hiſtriones, trapellos, mimos magis con- „ decebant vti ad me N. theologiae doctor ingenue perſcripſe- „ rat) publica calcographia laceſſitus fueram. Nunc vero ne in „ angulis (vti ſoles) meam famam vltro denigrare praeſumas, „ tibi offerimus quod & per totius anni ſpatium fecimus, iuſti- „ tiam noſtram, eam a reuerendiſſimo domino vicario aut prae- „ latis meis, aut quouis iudicante recepturus. Dicis Argenti- „ nam vrbem noſtram liberam: aſſentior & ego, itaque nolito in „ libertate noſtra nos eo vsque trucidare, ſed precor captiuum „ cuſtodias, hiis ergo volui declarare me ſemper iuri ſtare cu- „ piuiſſe. Cumque video te nolle iure, ſed iniuria procedere, „ ſecundo tibi offerimus diſputationem, namque c. 3. 5. in „ tuam *Germaniam*, concluſiones formauimus, in quibus tam „ ignoranter quam turpiter deficere viſus es, vt non credam ipſe

„ aliquem hominum in tam breui ſcripto tot errata vnquam of-
„ fendiſſe. Tertio quoque ſi iuſtitiam reiicis, atque diſputatio-
„ nem offerrimus tibi honeſtam ſcribendi contentionem, ſine
„ mendacio & conuiciis iniuriisque, quod ſi feceris, maximas
„ tibi gratiarum actiones effundemus, quoniam hoc ſcribendi
„ genus mihi ſtudenti non paucam exercitationem praeſtabit.
„ Quarto tibi offerimus Vniuerſitatem *Friburgiorum*, illuc ſen-
„ tentiam tecum adepturus, prout doctiſſimi illius Academiae vi-
„ ri decernent. Vos ergo omnes & ſingulos; ad quos mea
„ ſcripta deuenerint, ob Chriſti amorem precor, eis ſi quid de
„ me ſiniſtre dixerint, fidem non adhibeatis. Quippe qui mihi
„ innocuo viro & ſincero cleri ſautori tot iniurias cumulauere,
„ quae ſi numerentur c. 6. 8. comperietis, tum qui neque in ius,
„ nec diſputationem, ſed neque in honeſtum ſcribendi genus il-
„ los per totius anni ſpacium prouocare potui. Teſtetur virgo
„ Maria, & Chriſti ſaluatoris merita, me inuitum, poſt has
„ longas iniurias tandem ſcribere coactum. Tu ergo N. chariſſi-
„ me hic ſiſte pedem, non quanta ſit ſyllaba quaeque, ſed quan-
„ ta ſit in te ratio, diſcuſſurus, vt non puerorum more ſyllabas,
„ ſed veritatem ponderare videamur. Quid ſi *effoeto* media lon-
„ ga vel breui dixerim; me diſcere *) nunquam puduit,
„ quod hodie male, cras bene: tu autem non longam dixiſti
„ ſyllabam mediam, ſed tuasmet epiſtolas longiores imprimere
„ curaſti, quam tua apud me manus conſcripſerat. Ego vero ſi

„ ſylla-

*) Haec enim in libell. verſic. *Theod. Greſemundi &c.* 4. le-
guntur: „ *Thomas Murner* quum auditoribus ſuis publici-
„ tus in primo *Boetii* carmine in verſu duodecimo ſciticet
„ *Et tremuit effoeto corpore laxa cutis:* hanc dictionem
„ *effoeto* legiſſet media breui; *Iacobus Wimphelingus* vir
„ vndecunque clariſſimus id audiens indignabundus ſequens
„ tetraſtichon extemporaliter effudit:

„ *Nonne ſatis rex Gothorum te ſancte Boeti*
„ *Affecit probris, carcere, & exilio!*
„ *Heu mutilat, truncat, lacerat tua carmina Murnar:*
„ *Effoeto media nam legit ipſe breui.* „

„ ſyllabam breuem longam protulerim, ex eo non ero vitioſus:
„ tu autem breuem epiſtolam longam feciſti; & hoc vitium fal-
„ ſificationis propriarum literarum & mendacii tibi aſportauit.
„ Contineo me iam, ne chartae committerem: quod iudicis fue-
„ rat examinare. Vale foelix: ſi honeſte ſcripſeris, me tibi amici-
„ ſſimum offero. Ex conuentu noſtro Argentino.

Calliopius recenſui.

„ Ego frater *Thomas Murner* ordinis minorum praeſentium
„ tenore proteſtor iniuria multa intolerandaque a domino N.
„ (*Thoma Wolfio*) chalcographiae tradita, ſcilicet a Dom. N.
„ iuniore decretorum doctore laceſſitus, nihilominus amore cle-
„ ri ac ſuaſu reuerendiſſimi domini vicarii, perpetuam tacitur-
„ nitatem me tenere voluiſſe, cumque tanta benignitatis obla-
„ tio nullum potuit mihi innocuo viro adiutorium praeſtare,
„ inuitus quicquid inpoſterum feci ac facio, non in eorum con-
„ fuſionem, ſed in meam defenſionem facere cogor. „

S. Io. Hupfridt. Notar.

30. Concordia curatorum & fratrum mendicantium. Carmen elegiacum deplangens diſcordiam & diſſenſionem Chriſtianorum cuiuscunque ſtatus, dignitatis, aut profeſſionis: ſine an. & loc. ſed, vt videtur, edit. Argent. in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Epiſtola dedicatoria eſt *Iac. Wimphelingi* ad reuerendum manſuetiſſimumque in Chriſto Patrem dominum *Chriſtophorum* Baſil. eccl. antiſtitem, dominum clementem, & vnice obſeruandum; quae ſane eſt memorabilis: " Spero clariſſime pater, te veri
„ & re ipſa Epiſcopi more paterne ac ſollicite curaturum, vt
„ eccleſiae tuae (ad quam pro merito maximarum virtutum tua-
„ rum digniſſime ſublimatus es) non tam praeſis, quam proſis:
„ Quippe qui non pompam, non luxum, non choreas, non vena-
„ tum, non equorum frequentiam, non auaritiam, non calami-
„ ſtratos equites, ſed cum humilitate frugalitatem, pudicitiam,
„ ſanctimoniam, in pauperes liberalitatem, ſapientiam & gra-
„ uitatem, bonosque ſacerdotes & in ſacris praecipue literis do-

„ ctos

„ ſtos viros, amore ſis proſecuturus: ita vt antiquas ſemitas &
„ probatiſſima veterum epiſcoporum veſtigia ſequi videaris, Au-
„ guſtini ſcilicet manſuetudinem, ſapientiam Ambroſii, ſacra ſtu-
„ dia Chryſoſtomi, largitatem Nicolai, Martini ſeruorem, ma-
„ turitatem Remigii, Germani parſimoniam, conſtantiam Hila-
„ rii, patientiam Briccii, zelum Amandi, Arbogaſti affabilita-
„ tem, contemplationem Florentii, fiduciam in Deum Conradi,
„ & Vdalrici caſtitatem. Nec tibi poſterioris ſeculi epiſcoporum
„ exempla ſpernenda ſunt. Poteris enim tuto ſequi in Alberto
„ Ratisponenſi mundi contemptum, Friderici Bambergenſis mun-
„ ditiam, ſolitudinem Eccardi, & frugalitatem Renati Worma-
„ tienſium, humilitatem Ioannis Bauari Magdeburgenſis, Sixti
„ Friſingenſis prudentiam, Sebaſtiani Tridentini, Matthiae Spi-
„ renſis, & Rudolffi Herbipolenſis epiſcoporum in eccleſias ſuas,
„ non nepotes fidelitatem. Teque non dubito inprimis ad pacem
„ pronum fore: ſed & omnis inter ſe diſſidentes ad concordiam
„ & caritatem inducturum, easque praecipue ſedaturum diſcor-
„ dias, e quibus offenſa Dei, Chriſtianae religionis detrimentum,
„ populi ſcandalum, & animarum pernicies manat: ſicut dolen-
„ dum eſt accidere ex mutuo curatorum & fratrum mendican-
„ tium inter ſeſe latratu, ad quem reprimendum conducere non
„ nihil viſa eſt (quod & titulus ipſe praeſefert) oratiuncula ex
„ Vrbe pridem ad me miſſa: cuius ſapientiſſimam tuam pater-
„ nitatem prae caeteris mox cogitaui facere participem, ſi in his
„ & reliquis multis epiſcopi (qui non vult eſſe & dici negligens)
„ officiis ex longa & crebra lectione tibi plane cognitis, vigilanter
„ ſuperintenderis Dei honorem, animarum (& tuae inprimis)
„ ſalutem: familiaeque tuae *Vtenheimenſis* ſplendorem & ſempi-
„ ternam gloriam non mediocriter amplificabis, haud ſimilis
„ futurus illis Epiſcopis, qui viuentes arma, loricas, baliſtas:
„ lanceas, comatulos pueros & puellarum ſaltus diligunt: ſa-
„ cras vero litteras, ſynodos, conciones, viſitationem, anima-
„ rum curas, cleri (praecipue curati) reſpectum, eccleſiaſtica
„ cantica, ſacrorum ordinum collationem, honeſtos clericos &

„ vtiles

„ vtiles theologos, negligunt. Quamuis dum mortui iacent, „ apud ſepulchra ſtatuis & imaginibus eorum thiara, codex & „ baculus paſtoralis (quibus in vita raro vel nunquam vſi ſunt) „ incidantur. Dominus Deus optimus maximus te cuſtodiat, tibi- „ que ad foelix eccleſiae regimen clementer aſſiſtat. Ex Argen- „ tina Idus Februarii. Anno Chriſti MCCCCIII.

De auctore huius oratiunculae, *Wigando Trebellio* Haſſone, & gentili ſuo, atque inſtituto eiusdem acturus *Mutianus Rufus* epiſtolam exarauit ad *Ioannem Burckhardum* Argent. eccl. Haſelocenſ. praepoſitum, ſanctiſſimique domini noſtri Papae (*Alexandri* VI.) caeremoniar. magiſtrum ſcript. Bonon. 1502. Cal. Iun. *)

Oratiuncula ipſa praeſtantiſſima eſt, adeo quidem, vt ſi ſingula, quae vera, pulchra, & concinna ſunt, excerpere, atque in medium proferre, foret animus, eandem integram, omnibusque ſuis conſtantem partibus hoc loco inſerere oporteret.

Subiuncta eſt in diſcordiam Chriſtianorum omnium gentium, omnium ſtatuum, imò etiam gymnoſophiſtarum & eccleſiaſticorum conqueſtio *Baptiſtae Criſpi* Budorini, metro expreſſa: vti etiam *Dydimi Ornythotyrae* (*Aucuparii*) ad Chriſtianae & faſtitiae religionis ſacerdotes carmen.

31. BAPTISTAE MANTVANI Bucolica, ſeu adoleſcentia in decem eclogas diuiſa, ab IODOCO BADIO ASCENSIO familiariter expoſita cum indice dictionum. Carmen eiusdem de ſancto IOHANNE BAPTISTA. Carmen ſapphicum HERMANNI BVSCHII de contemnendo mundo. Et alia multa non flocci pendenda. (*In fronte tituli conſpiciuntur inſignia vrb. Argent.*)

In fine: Impreſſum Argentinae impenſis honeſti Iohannis Pruſs X. Cal. April. anno 1503. in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Ioan-

*) Cuius diarium curiae Romanae ſub *Alexandro* VI. P. integrum extat in *Eccardi* corp. hiſt. Germ. T. II. p. 2017.

Ioannes Gallinarius Budorinus praemiſit epiſtolam ad *Conrad. Carolum* diuae aedis Petri iun. Argent. canonicum & ſcholaſticum, rectoremque parochialis eccleſiae in Schletſtatt anno 1503. III. Id. Mart. qui in *ſcholis literariis* (Argentienſibus) *Wimphelingii enchiridion, quod adoleſcentiam appellari voluit, libellum adoleſcentulis quam oppido vtilem ſe interpretatum fuiſſe* teſtatur. Subiunxit *Th. Wolphius* iun. ad *Iac. Wimphelingum* eod. an. VI. Cal. Mart. epiſtolam: " Saluus ſis mi doctiſſime *Iacobe*. „ Eclogas *Baptiſtae Mantuani*, ſicut audio, tradidiſti *Iohanni* „ (*Pruſs*) calcographo communi noſtro amico, vt in mille exem- „ plaria tranſcripta, latiſſime diuulgentur. Debet profecto tibi plu- „ rimum Germana iuuentus, quae diligentia tua multis doctorum „ virorum monumentis facta eſt opulentior, ſemper enim ex offici- „ na tua literatoria aliquid depromis, quod iuuet, quod delectet, „ quod linguas iuuenum reddat politiores: ita ſunt eclogae *Man-* „ *tuani*, quae eruditorum ſententia totae ſunt aureae. Id quod „ videre licet omnibus, id quod in Theocriti & Maronis carmi- „ ne maxime admiramur. Ago Diis gratias, non proinde quia „ natus ſum, quam pro eo, quod me naſci contigit his tempori- „ bus, in quibus tot litterarum principes floruerunt. Ego dum „ Bononiae ingenuis diſciplinis vacarem, in ipſo iubilaei anno „ profectus ſum Mantuam, vt *Baptiſtam*, quem ex libris noue- „ ram, coram quoque viderem. Id feci ductus exemplo Apol- „ lonii Thyanei, qui ſicut Philoſtratus tradit, & meminit Hie- „ ronymus, opulentiſſima Indiae regna penetrauit, & latiſſimo „ Phiſon amne transmiſſo peruenit ad Brachmanas, vt Iarcham „ in throno ſedentem aureo & de Tantali phiala potantem, inter „ paucos diſcipulos de natura, de moribus, ac de curſu dierum & „ ſiderum audiret docentem. Ego mi *Iacobe*, ſicut multa alia, „ ita hoc praecipue quaeſiui, quid ipſe in eclogis ſuis intelligi „ deſideraret per *Vmbrum*, in cuius laudibus eſſet tam frequens „ ac aſſiduus, aiebat ipſe, a ſe notari Gregorium Tiphernum prae- „ ceptorem ſuum hominem Graecae Latinaeque linguae oppido „ quam peritum, qui & verſu & proſa plurimum polluit, & qui

„ ali-

„ aliquot Strabonis libros Latinitate donauit. Fortaſſe ſcire de-
„ ſideras, qua ſtatura & forma ſit ipſe *Mantuanus Baptiſta?*
„ Memoria repeto de ea re multa a nobis olim fuiſſe dicta, ideo-
„ que breuiter tibi nunc ſatisfaciam. Scias id reſtiſſime poſſe
„ de *Baptiſta* dici, quod Homerus & ceteri vates de Vlyſſe re-
„ tulerunt, qui corpore paruus & forma indecorus: ſed inge-
„ nio maximus & animo ſpecioſiſſimus fuiſſe perhibetur. Ve-
„ rum eſt illud poeticum: *Non vni dat cuncta Deus formo-*
„ *ſus, vt idem ſit ſimul & prudens, ac multa laude diſer-*
„ *tus. Qui ſpecie caruit Deus hunc venerabilis ornat viribus*
„ *eloquii: quo fit, mirentur vt vnum.* Quod etiam Hierony-
„ mus contra Pelagianos erudite expreſſit. Dabit tibi puer meus
„ verſiculos, quos hic noſter *Mantuanus* de me compoſuit, ſunt
„ quidem nitidiſſimi, & qui plus habeant in receſſu, quam in
„ fronte oſtendant. *Epithomata tua Germanica* ſac tandem, in
„ lucem prorumpant, ne a maleuolis in ſpongiam incubuiſſe di-
„ cantur, ſicut olim Auguſti Caeſaris Aiax. Bene vale Ar-
„ gentinae curſim ex aedibus noſtris ſexto Cal. Martii Anno
„ Chriſti. M. D. III. „

Wimphelingius eidem mox reſpondit an. eod. Cal. Mart. at-
que eum in modum differuit: " *Baptiſtam Mantuanum* extol-
„ lo, tum in poematibus ſuis terſis & puris, quae absque ve-
„ neno a maturo praeceptore iuuentuti tradi poſſunt: tum
„ quod amor poetices in eo non extinguit ſtudium ſacrae paginae
„ & philoſophiae: nam ex eius libello de patientia, magnum
„ eum & philoſophum & theologum eſſe liquido conſtat. Vti-
„ nam mihi liceret, vidiſſe & audiſſe hominem, ſicut tibi licuit
„ *Thoma* dulciſſime, nedum hunc videre & audire, ſed & Pi-
„ cum Mirandulanum, Marſilium Ficinum, Matthaeum Boſ-
„ ſum, Pomponium Laetum, Petrum Marſum, Antonium Co-
„ drum, & vnicum praeceptorem tuum Philippum Beroaldum.
„ Laudo ego ingenia Italorum, qui a teneris annis bene inſti-
„ tuti, neceſſaria & vtilia diſcunt. Illi nobis Graecorum philo-
„ ſophorum, imo & theologorum ſicuti Chryſoſtomi & ſimilium

„ libros

„ libros e Graeca lingua Latinos reddiderunt. Vtinam tandem „ apud Germanos (ſaltem in hac vrbe noſtra Argentina) in „ dandis primis rudimentis imitemur Italos. Vtinam ſopiatur „ ſtoliditas illorum, qui puerulos caſualibus & temporalibus ob„ tundunt, qui in grammatica circa vocatiuum, verba imperſo„ nalia, appoſitionem, impedimenta: in dialectica vero circa „ vniuerſale reale vsque in ſenium verſantur. Spero Deum no„ bis tandem illam daturum gratiam, vt error quorundam de„ lirantium ſacrificulorum comprimatur, qui antiquae adhuc „ laruae, qua ipſi corrupti ſunt, inhaerent, ſimul etiam vt in„ ſania compeſcatur cuiusdam fratricelli (*Murneri*) famam meam „ vbique lacerantis, qui pro adoleſcentibus apud communes ec„ cleſiarum ſcholas prima rudimenta iam conſecutis gymnaſium „ (quod paedagogium vocari ſolet) in hac vrbe inſtitui, pericu„ loſum fore, mentitus eſt. Vale. Ex heremitorio diui Guil„ hermi Kal. Martii Anno ſalutis noſtrae. M. D. III. „

Subiecit autem idem *Wimphelingus* diſtichon aliquot, quorum vltimum eſt ad omnes morituros:

Mors certa, incerta dies, & cura nepotum:
Conſulat ergo animae, qui ſapit, ipſe ſuae.

De hac edit. data opera egit *Freytag* in adparat. liter. T. II. p. 947. ſeqq.

Repetita autem huius libri editio Argent. 1513. per Ioan. Pruſs 4to. Tubing. 1513. per Thom. Anshelmum Badenſem 4to. Argent. per Renat. Beck 1517. 4to. & rel.

Cuius opera coniuncta ſaepius prodierunt, vti Bonon. 1502. f. Mediol. 1506. f. Pariſ. 1513. T. III. f. Lugd. 1516. Antuerp. 1576. 8. T. IV. Conf. *Niceron* mem. T. XXVII. p. 104. *Freytag* loc. cit. & T. III. pag. 18. ſeqq.

32. Epiſtola IAC. WYMPFELINGII de inepta & ſuperflua verborum reſolutione in cancellis, & de abuſu exemptionis in fauorem omnium epiſcoporum & archiepiſcoporum.

Ora-

Oratio IAC. WYMPFELINGI ad Deum pro peccatorum remiſſione. Epitaphium WOLFGANGI DE VTENHEM. DIDIMVS AV. Argent. contra barbariem quorundam praedicantium:

Aduena Sueue, ſolo cupiens hic viuere noſtro,
Alſatici dulcis captus amore meri!
Quaeſo tua noſtram noli corrumpere terram
Lingua, ſed patriô deſine more loqui.

ſine loc. & anno in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

(Praemiſſa imago *annuntiationem Angelicam* exhibens.)

Iuuat epiſtolam *Iacobi Wimphelingi* ad *Iacobum Bollum* eccleſiae diuae reginae coeli extra muros Larenſes decanum venerandum, conſratrem cariſſimum *), integram hoc loco adferre: " Colloquebamur nudius inter conuiuandum de nonnullis facer„ dotum, praecipue concionatorum ineptiis, quas tu pro ma„ gnitudine zeli tui cupiebas (ſi fieri poſſet) aboleri. Senten„ tiam ego tuam non ſolum probaui, & hodie probo, ſed etiam „ ex animo tecum deſidero, barbariem omnem, & quidquid in„ decorum eſt, a Chriſti miniſtris auelli. Deteſtabaris (ſicut & „ ego ſemper deteſtatus ſum) quod magna pars praedicato„ rum, praecipue vero, qui ex Sueuia ad vtrumque Rheni lit„ tus aduolant, atque ipſi ſtationarii & diuinorum quidam ad„ iutores, immo & qui theologi dici volunt, inepte, ſuperuacue, „ gelide interpretantur verba ipſa, quae adiectiua grammatici „ vocant in noſtram Germanicam linguam. Omne enim pene „ adiectiuum verbum reſoluere ſolent in ſuum participium & „ verbum ſubſtantiuum *ſum*: quae quidem reſolutio apud dia„ lecticos locum habet, qui tum verba ipſa reſoluunt, dum „ propoſitionum praedicata & copulas inueſtigant. Grammati„ cus vero, & praeſertim in Germanico idiomate fruſtra id & „ ſuperuacue facere videtur. Sic etenim dicunt illi illepidi con-

*) Meminit illius in *vita Keiſersbergii ad fin. ſupra p. 126.*

„ cionatores: dixit Ieſus, ibat, ambulabat, ſanabat, doce-
„ bat, reſpondebat: Der Herre was ſprechen, er was gon, er
„ was wandelen, er was geſund machen, er was lehren, was
„ antwurten, ſicque de innumerabilibus; vbi ſimplex verbum
„ Germanicum ſufficeret: Der Herr ſprach, Er gieng, Er wan-
„ delt, Er macht geſund, Er lehret, Er antwurtet. Ille enim
„ modus eſt Germanicus praeſertim in Heluetia, id eſt Alſatia,
„ & in Germania vltra Rhenana, quarum partes ſunt Ortona-
„ uia & Brisgauia: forſitan apud Sueuos, & Salaſſas, atque Mem-
„ mygenſes iſta barbaries & inconcinna traductio obſeruari
„ ſolet. Nam ex Sueuis & Memmygenſibus iſta audiuimus.
„ Mihi autem apud Rhenum Rhenenſium more loquendum eſſe
„ videtur. Cum enim vno ſolo verbo apte explicari poſſit ſen-
„ tentia Germanica, quae & proprie Latino vocabulo quadret
„ & reſpondeat: quid opus eſt absque omni neceſſitate cumu-
„ lare verba? quid opus eſt reſoluere absque fructu, & aliqua
„ efficaciori ſonoritate? Audiui ego ipſe populares quoque non-
„ nullos, qui a ſacerdotibus illis ruſticanis ſeducti ſunt, ſimiliter
„ loqui coepiſſe, quod mihi ſtomachum mouebat. & audienti
„ mihi dentes ſtridere videbantur, vellem omnibus illis ineptis
„ expoſitoribus perſuadere poſſe, ne ſic Germanicam linguam
„ deprauarent, neue talem abuſum patriae noſtrae inferrent.
„ Et profecto mi *Iacobe*, audiui ego, quosdam doctiſſimos & pro-
„ fundiſſimos theologos nobiscum conſentire, qui & ipſi abhor-
„ rent, & faſtidiunt hanc ruſticiſſimam reſolutionem, & ſuper-
„ uacuam ruſticitatem. Saepe & multum id deteſtatus eſt *Pallas*,
„ *Io. Keiſersbergius*, vterque & praeſtantiſſimus theologus, & con-
„ cionator, & obſeruandiſſimus mihi praeceptor, quorum ſen-
„ tentiae plus tribuo, quam illis ineptis & inſulſis deprauatoribus
„ Latinae & Germanicae linguae. Altera, quam deteſtabaris,
„ ineptia eſt, in characteribus aut crucibus, quas nonnulli in re
„ diuina faciunt ſuper hoſtiam ſalutarem, non ab oriente di-
„ recte vel recta linea manum ad ſe vel occidentem verſus du-
„ centes: deinde a ſiniſtra vel ſeptentrione ad dexteram aut

„ meri-

„ meridiem interſecantes, ſed retrogrado & toruo inceſſu a dex-
„ tera incipientes, & inuolutis manibus digitisque quisque pro
„ ſuo libito contra eccleſiaſticam inſtitutionem, non absque le-
„ uitate & inconſideratione crucis figuram effingunt. In quo
„ (ſicut & in aliis) vellem vniuerſum clerum ſe ipſum caſti-
„ gare, & in meliorem ſtatum redigere, ne (Deo permitten-
„ te) tandem a popularibus caſtigetur, quod Sigismundum im-
„ peratorem in Conſtantienſi concilio ſaepe commonuiſſe ferunt:
„ *Reformetis vos ipſos*, inquiebat, *aut a populo reformabimini*
„ *tandem*. De clero ſeculari loquor. Quid enim ad nos de
„ aliis, qui a ſeculari doceri nollent, qui diſciplinam epiſcopo-
„ rum fugiunt, qui ſe exemptos gloriantur in eccleſiaſticae hie-
„ rarchiae deordinationem. Nam a ſummo pontifice per medios
„ rectores legitimus ordo regiminis & correctionis adminiſtra-
„ tionem deriuari petit in ſubiectos, atque eorum libertas, qu ex-
„ tra hunc ordinem ſeorſum ſeparatos ſe iactant, non nihil Chri-
„ ſtianae nocet diſciplinae. Poſſent enim vitia multa corrigi ab
„ epiſcopis, quibus innoteſcunt, quae quia perpetuo ſedem apo-
„ ſtolicam latebunt, manent incaſtigata, & a nullo prohibentur.
„ Non enim ſummus pontifex in omnibus locis, quae exemptio-
„ nem profitentur, habere poteſt procuratores iſci, qui ad ſuam
„ ſanctitudinem, notorios & enormes plurimorum exceſſus re-
„ ferre poſſint atque denuntiare. Vide mi *Iacobe*, quam diſ-
„ ficilis ſit Chriſti fidelium reformatio, quam difficile ſit epiſco-
„ pos gregi ſuo ſuperintendere, & officio ſuo ſatisfacere. Si
„ volunt epiſcopi religioſos ad honeſtatem inducere, iactant ſe
„ eſſe priuilegiatos & exemptos. Si volunt magnos abuſus quo-
„ rundam in aſſecutione, & poſſeſſione multarum praebendarum
„ iuſtificare, allegant ſuas diſpenſationes. Reliquus clerus par-
„ tim ſubiicit ſe ditioni laicorum: ille ſit ciuis, ille ſocius mono-
„ polii, iſte ſub vmbra alicuius potentis, contra ſanctiſſima iu-
„ ra & contra omnem legem, excutere ſe nititur ab auctorita-
„ te ſui pontificis, ſui iudicis, ſui patris. Timent virgam pa-
„ ſtoris, & non timent incidere in dentes infernalium luporum.

„ Quia nolunt eſſe in vero ordine & corpore eccleſiaſtico : ſub „ epiſcopis & capitibus ſuis, quid niſi ſpuria vitulamina merito „ ſunt cenſendi? Ideo etiam ſanctus Bernardus abbas huius„ modi exemptiones vehementiſſime deteſtatur epiſtola 42. „ Dicit enim, miror quosdam abbates humilitatis regulam odio„ ſa contentione infringere, & ſub humili habitu & tonſura tam „ ſuperbe ſapere, vt cum ne vnum quidem verbulum de ſuis „ imperiis ſubditos praetergredi patiantur , ipſi propriis obedi„ re contemnant epiſcopis. Spoliant eccleſias, vt emancipentur, „ redimunt ſe, ne obediant. Non ita Chriſtus. Item & paulo „ poſt reſpondens huiusmodi abbatibus, qui monaſteriorum ſuo„ rum ſe dicunt , non ſuam quaerere libertatem, ſubdit diuus „ Bernardus. O libertas omni ſeruitute ſeruilior, patienter ab „ huiusmodi libertate abſtineam, quae me peſſime addicat ſuper„ biae ſeruituti. Plus timeo dentes lupi, quam virgam paſtoris. „ *Certus ſum enim ego monachus & monachorum qualiscumque* „ *abbas : ſi mei quandoque pontificis a propriis ceruicibus ex*„ *cutere iugum temptauero, quod ſathanae mox tyrannidi me* „ *ipſum ſubiicio.* Hanc Bernardi ſententiam poſſent noſtri pon„ tifices ſuis quanquam inobedientibus abbatibus inculcare. Aut „ enim Bernardus male ſcripſit (quod abſit) aut illi abbates „ male faciunt, qui epiſcopos non recognoſcunt : & ſi peccant „ abbates , quid de aliis , qui epiſcopos & ſuos officiales ſper„ nunt, ſentire hodie (ſi in terris ſupereſſet) Bernardum di„ iudicares? Laudo mi domine decane tuam ſollicitudinem , „ tuam integritatem, quae me coegit, quid de his ineptiis ſen„ tirem , tibi tumultuario ſermone & feſtinatiſſimo calamo per„ ſcribere. Si mecum ſentis, gaudeo : ſin a mea ſententia es „ alienus ; haec mea Vulcano tradas velim. Ex aula mau„ ſuetiſſimi pientiſſimique antiſtitis Baſilienſ. octauo Idus Octobr. „ Anni ſalutis noſtrae milleſimi quingenteſimi tertii. „

33. MAGNENCII RABANI MAVRI de laudibus ſanctae crucis opus, eruditione, verſu, proſaque mirificum. *In fine:* Librarii de ſe ad lectorem & cuias ſit? epigramma: *Ipſe*

Ipſe magiſterium tu te cognoſcis abunde
Sed patriam ſi vis: nomen & artificis?
Eſt natale ſolum Baden: *ſedes mihi* Phorcys:
Dicor & Anshelmi *Bibliopola* Thomas.

Phorc. in aedibus *Thom. Anshelmi* Martio menſe an. 1503. fol. (*In Bibl. PP. Auguſt. Frib.*) Recuſus eſt liber Aug. Vindel. 1605. fol. ſed vtraque editio, praecipue prior *), rariſſima eſt. *Iac. Wimphelingus* hoc carmen primus edidit, atque hanc praemiſit praefationem: " Rabanus Teutonicus mirificum & artificioſiſſi-„ mum opus in laudem ſanctae Crucis laborioſiſſimo carmine „ contexuit; in quo multa Chriſtianae fidei myſteria, multos „ myſticos numeros, angelorum, virtutum, donorum, beati-„ tudinum, elementorum, temporum, plagarum, menſium, „ ventorum, librorum Moſi, huius nominis Adam, & aliarum „ nobilium rerum vim & dignitatem, ſanctae Cruci conuenire, „ & adaptari poſſe demonſtrat, innectens verſum verſui, vt & „ figurae ſuos habeant verſiculos, quibus imagines diuerſae re-„ praeſentantur, nec tamen legitimus ordo principalis carminis „ a ſuo curſu vel tenore abrumpitur, aut intercipitur: ita lit-„ terae ipſae duplici plerumque ordini quadrant. Poſt quodli-„ bet etiam carmen ſolutus ſequitur ſermo, verſuum admirandam „ profunditatem dilucide explanans. &c. „ Poſtea ſequuntur carmina nonnulla, vti *Ioannis Reuchlin* Phorcenſis LL. doctoris ad Thomam Anshelmi impreſſorem in laudem Rabani de ſancta cruce: ad magni ingenii virum, bonarumque rerum indagatorum ſolertiſſimum, fratrem *Nicolaum Keinbös*, Ordinis ſancti Ioannis Hieroſolymitani, plebanum Durlacenum in mirificum opus Rabani Mauri Fuldenſis abbatis de laudibus crucis σύσταsις ſine commendatio *Sebaſtiani Brant:* ad Chriſtianos *Iodoci*

*) *Magnentii Hrabani Mauri* ex abbate Fuldenſi, archiepiſcopi ſexti Moguntini, opera, quae reperiri potuerunt, omnia in VI. tomos diſtincta, collecta primum induſtria *Iac. Pamelii*, nunc vero in lucem emiſſa cura *Ant. de Henin*, epiſcopi Iprenſ. ac ſtudio & opera *Ge. Colueneri:* Colon. Agripp. ſumt. Ant. Hieratii 1627. fol.

Galli tetraſtichon: *eiusdem* ad fidelem, induſtrium, diligentemque impreſſorem Phorcenſem *Thomam de Baden:* in laudem carminum Rabani *Theoderici Grefemundi* legum doctoris: elegiacum *Ioannis Gallinarii* Heidelbergenſis ad amatores Chriſti, vt legant Rabanum de laude ſanctae crucis: ad Muſas, vt Rabanum corona ex omnibus aromatum generibus ornent cingantque, elegiacum *Io. Gallinarii:* pro laude carminis operoſi & inſolentioris *Georgii Symler* Wimpinenſis, in opificem. Subiuncta eſt ad calcem peroratio *Iacobi Wimphelingii*, an. 1502. ſcripta. De his omnibus conf. *Maittaire* annal. typogr. cont. T. II. P. I. p. 161. *Goetzius* Merckwürdigkeit. Dresd. Bibl. II. B. V. Samml. p. 514.

34. Statuta ſynodalia epiſcopatus Baſilienſis. Et *ſequitur ex altera paginae parte imago B. M. V. ligno inciſa, oratione iſthac ſubiuncta:*

Pudiciſſima Dei Mater Maria, ſacrae Baſilienſis aedis patrona, per ineffabilem tuam clementiam (qua nullius vnquam mortalium preces aſpernata es) indigno mihi famulo tuo, curaeque meae creditis, fida ſis adiutrix: vt per priſca ſanctorum patrum inſtituta, perque ſuaue filii tui iugum, vitam tranſigentes, iucundiſſimo ipſius aſpectu perfrui mereamur.

Virgo parens miſerere mei: miſerere meorum:
Sis precor in noſtro mitis agone comes.

Statuta ſynodalia Baſilienſia. CHRISTOPHORI epiſcopi Baſilienſ. ad clerum ſuum oratio.

Inuentarium in ſtatuta, & alia nonnulla eccleſiarum rectoribus, caeterisque clericis opportuna.

Indulgentiae haec pia intentione ſe & alios ſpiritualiter aedificandi lecturis aut audituris conceſſae. (*Adiecta inſignia epiſcopi Baſil.*)

In fine:

Vrbs Baſilea ſacram nuper ſub praeſule iuſto
Mirata eſt ſynodum: namque decora fuit.

Has

Has cleri leges & verba antiſtitis alta,
In lucem impreſſans vrbs Baſilea dedit.

ſine anno in fol. (*In Bibl. Riegger.*)

Et in Concil. Germ. a *Ioſ. Harzheim.* edit. T. VI. p. 2.

Ad finem ſtatutorum haec leguntur; *Explicitae ſunt conſtitutiones in diuino & pontificio iure fundatae, vt in marginibus cernitur, ſub pientiſſimo antiſtite Chriſtophoro IX. Calend. Nouembr. anni Chriſti 1503. in ſolenni & ornatiſſima ſynodo editae: quae plane & breuiter indicant, quid ad vitam & bonos mores ſacerdotum, quidque ad animas pertineat bene gubernandas, ad gloriam ſummi Dei, & ad inſtitutionem tyronum, ſiue eorum, qui nuper ſacris ſunt initiati: vt in his inſtiſſimis legibus, tanquam in ſpeculo cognoſcant officium ſuum, & quomodo vita & doctrina populos excellere, eosque exemplo ſuo ad honeſtatem mouere debeant: vt clerus vna cum populo felicitatem (ad quam conditi ſumus) aſſequatur.**)

Auctorem ſtatutorum iſtorum ſe ipſum profitetur *Wimphelingius* in libell. de integrit. c. 23. dum ait: Eſto: *dicant ſe dolere, ſe abſtinere (a concubinis) deinceps velle: ſed profecto mentiuntur, cum nec honeſtas, nec pudor, nec Dei timor, nec infamia, nec ſacerdotii macula, nec ſacrilegium, nec abuſus patrimonii Chriſti, nec populi ſcandalum, nec terror ſacrorum canonum, nec decreta conciliorum, nec metus inferni eos impellat: vt meretriculas, quas tanquam vxores domi fouent, quibusque veluti mariti cohabitant, a ſe abdicent: ſicut in ſtatutis ſynodalibus manſuetiſſimi & optimi patris* Chriſtophori Baſil. epiſcopi *tomini mei colendiſſimi nuper mentionem feci* (*& quidem tit. 15.*)

Atque is ipſe eſt *Chriſtophorus ab Vtenheim* **) *Wimphe-*

*) Extant etiam *ſtatuta Baſilienſia in ſynodo Thelſpergenſi praeſidente reuerendiſſ. in Chriſto patre & domino D. Iacobo Chriſtophoro epiſcopo Baſil. anno Domini 1581. III. Non. Aprii. publicata, & nunc tandem edita Frib. Brisg. typis Proben. 1583. 8.*

**) Praeter ea, quae *Keiſersberg. Wimphel. Def. Eraſm. Rot.* alii.

lingii noſtri amicus primum, dein patronus optimus atque integerrimus: epiſcopus frugalitatis amantiſſimus, omnis ſumptuoſi luxus egregius contemptor, & priſcorum ſectator morum, vitaeque probatiſſimae. Ceterum ſtatutis iſtis praemiſſa ſunt carmina *F. Conradi Leontorii* Mulbron. & *Matthiae Ringmanni* (*Philefii*) quemadmodum ad calcem eorundem *Theod. Viſenius* Phriſius archiater Baſileam alloquitur:

Regia Chriſtophori *cernens Baſilea ſtatuta*
Praeſulis, ad clerum dicere iure potes:
Diſcite presbyteri quo vos Otenhemius *heros*
Admonet exemplo, qua pietate praeit:
Sollicitent alios armorum ſaeua poteſtas,
Pomparum faſtus, ſtulta libido duces:
Caſula loricam ſuperat, galeamque thyara,
Huic paſtoralis pro gladio baculus:
Viuere tranquilli virtutes principis ergo
Quaeque roget ſynodus religione pia.

35. Opera IOANNIS PICI MIRANDVLAE COMITIS CONCORDIAE, litterarum principis, nouiſime accurate reuiſa (addito generali ſuper omnibus nemoratu dignis regeſto) quarumcunque facultatum profeſſoribus tam iucunda, quam proficua.

IOANNIS PICI MIRANDVLAE vita per IOANNEM FRANCISCVM illuſtris principis Galeotti Pici filium elegantiſſime conſcripta.

Heptaplus de opere ſex dierum Geneſeos. fol. I.

Deprecatoria ad Deum elegiaco carmine fol. XX.

Apologia tredecim quaeſtionum fol. XXI.

Tractatus de ente & vno: cum obiectionibus quibusdam & reſponſionibus. fol. LXII.

Or-

aliique viri doctiſſimi ſaepe, ac honorifice quidem e eodem praedicarunt, negligenda minime ſunt, quae in *Baſil. ſacra, ſiue epiſcopat. & epiſcopor. Baſil. orig. ac ſerie Colleg. Bruntrut. Soc. Ieſ. edit. 1658. 8. p. 345. ſeqq.* habitur.

Oratio quaedam elegantiſſima fol. LXXXIIII.

Epiſtolae plures IOANNIS PICI MIRANDVLAE & aliorum famoſorum fol. XCII.

Diſputationum aduerſus aſtrologos libri duodecim fol. CXV.

Teſtimonia eius vitae & doctrinae: in principio. CAECILII CYPRIANI epiſcopi Carthaginenſis de ligno crucis carmen fol. I.

Hoc in volumine ſcribunt epiſtolas hi viri clariſſimi: *Ioannes Picus Mirandula, Io. Franc. Mirand. Gal. Comitis filius, Hermolaus Barbarus, Angelus Politianus, Frater Baptiſta (Mantuanus) Carmelita, Matthaeus Boſſus Veronenſis, Hieronymus Donatus, Robertus Saluiatus, Philippus Beroaldus, Baptiſta Guarinus, Chriſtophorus Landinus, Alexander Corteſius, Bartholomaeus Fontius, Marſilius Ficinus, Baccius Vgolinus, Iunianus Maius Parthenopeus, Hieronymus Emſer.*

In fine: Diſputationes has IOANNIS PICI MIRANDVLAE, CONCORDIAE COMITIS, litterarum principis, aduerſus aſtrologos: diligenter impreſſit induſtrius Ioannes Prüſs, ciuis Argentinus. Anno ſalutis 1504. die vero 15. Martii. fol. (*In Bibl. Riegger.*)

Praemiſit *Hieronymus Emſer* presbyter epiſtolam ad *Ioan. Prüſs* Argent. ciuem atque chalcographum accuratiſſimum; in qua teſtatur, ſe *Ioannis Pici Mirandulae Comitis* lucubrationes pulchriores & rariores ſelegiſſe, atque in ordinem redactas dediſſe typis exprimendas.

Praeter *Ioannis Franciſci Pici Mirandulae* (qui *Ioannis Pici Mirandulae* ex fratre nepos erat) praefationem, adeſt alia *Iacobi Wimphelingii:* " Gaude candidiſſime lector! habere te „ in manibus opera *Pici*, iucunda lectu & vtilia; tum tibi ipſi, „ tum reipublicae Chriſtianae: in quibus accendi poteris ad amo-

„ rem omnis philoſophiae & diuinarum litterarum lectionem. „ Quandoquidem illuſtris Comitis filius, nobilitate inſignis, vi„ ribus corporis elegans, facie ornatiſſimus, a teneris annis „ eis artibus inſeruiuit, quae Dei naturam, animae immortali„ tatem, futurae vitae certitudinem, bonorumque morum affe„ ctum docent. Solae *Pici* epiſtolae ſanctiſſimis ſententiarum „ floribus reſperſae, aurum aequant & argentum. Adde quod „ duodecim in aſtrologos libri, ſacris litteris, maximisque theo„ logis innixi, magno pretio aeſtimari digni ſunt. Multa eſ„ fingunt aetatis noſtrae aſtrologi in dies euentura, quae non „ ex aſtris, neque ex influxu coeli, ſed vel a libero hominis „ arbitrio, aut diuina voluntate pendent: ita vt plerique ſim„ plicium ex eorum ſomniis, aut prognoſticis in errorem quan„ doque incidant: his omnibus reſpondet *Picus*: eas vanita„ tes irrumpit, labefacit, caſſat: ad oculum oſtendit fidem eis „ non eſſe adhibendam, ſicut & diuus Aurelius Auguſtinus plu„ ribus in locis aſtipulatur. Vale humaniſſime lector ex Argen„ tina anno ſalutis 1504. XII. Kalend. Aprilis. „

Prima autem *Io. Pici Mirandulani* operum editio laudatur Bonon. Bened. Hectoris Bononienſ. die 20. Martii 1496. fol. atque altera Venet. Benedicti Veneti an. 1498. die 24. Auguſt. fol. Quas deinde praeter hanc noſtram aliae quoque complures inſecutae ſunt, de quibus *Niceron* Tom. 34. p. 139. ſeqq. & *Freytag* adparat. lit. T. I. p. 676. ſeqq. aliique plures.

36. Biblia Latina cum poſtillis HVGONIS A S. CARO Tituli Sabinae Cardinalis primi de ordine diui Dominici Baſil. per Io. Amorbachium & ſocios 1504. 6. Vol. fol. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Editio haec vti praeſtantiſſima, ita rariſſima quoque habetur. Primam partem bibliorum praecedit *F. Conradi Leontorii* ord. Ciſterc. Mulbron. carmen, & exhortatio ad lectorem.

Ad finem vero partis VI. legitur eiusdem *F. Conr. Leontorii* epiſtola commendatitia operis iſtius ad *Ant. Koberger* Norimb. ciuem clariſſimum & ampliſſimum: " Quod tibi vir opti„ me,

„ me, quod Chriſtianae reipublicae, quod omnibus quaquaner-
„ ſum litterarum bonarum ſtudioſiſſimis amatoribus iucundiſſi-
„ me & fauſtiſſime fortunet, explicitum perfectumque eximium
„ domini *Hugonis* Cardinalis, in vetus nouumque inſtrumen-
„ tum opus explanationum diu deſideratum, tandem accipe.
„ Opus profecto pro dignitate ſui nunquam ſatis commendatum,
„ ſiue doctrinam excellentis viri, ſiue elaboratiſſimum, terſiſſi-
„ mumque characterem animaduertere volueris. Adeo enim
„ omnia expunctata, omnia ad intuentium oculos ordinatiſſi-
„ me ſunt collocata, vt ipſae etiam mutae litterae, alioquin
„ parum ſtudioſum allicere, trahereque ad lectionem ſui vide-
„ antur. Quam ob rem *Antoni* praeſtantiſſime, imprimis om-
„ nipotenti Deo gratiae, & nuncupandae, & ſemper ſunt ha-
„ bendae: qui tibi, vt tuis expenſis hoc maximum opus, in lu-
„ cem noſtris temporibus educi faceres, inſpirauit, & vt illi ipſi,
„ *qui & pridem, & iam iterum id elaborarunt*, viros beniguiſ-
„ ſime ad perficiendum ſubminiſtrauit. Deinde etiam ſingula-
„ res ab omnibus potiſſimum ſtudioſis, commendatiſſimo & di-
„ ligentiſſimo *Ioanni Amorbachio* inclyto Baſilienſi ciui, orna-
„ tiſſimo chalcographo ſociisque ſuis aeque commendatis, (ſci-
licet *Ioan. Petri de Langendorff*, & *Io. Froben de Hammel-
burg*) gratiae ſunt agendae, per quos hoc vt maximum, ita ple-
„ num vtilitatis opus emendatiſſimum, multiplicatum profer-
„ tur, & omnibus paſſim non magno aere comparandum ex-
„ ponitur. Quod igitur in huius operis frontiſpicio te clariſſi-
„ me *Antoni*, meritiſſimis & multo clarioribus laudibus dignum
„ commendaui, ita nunc profecto explicito opere omnibus ner-
„ uis ingeniorum digniſſime commendandus laudandusque iure
„ cenſebere: ingens litterariae reipublicae & ciuium tuorum de-
„ cus, & ampliſſimum ornamentum. Optime vale, & me com-
„ mendatum accipe. Ex Artaualae vltra birſam Baſileorum
„ die XXIII. menſis Auguſti anno 1504. quo auſpice Deo finem
„ hic apponimus. „

Iacobus

Iacobus Vympfelingus ſacrae paginae licentiatus circumſpecto ac prudenti viro *Antonio Coberger*, ciui Nurembergenſi: ſalutem optat & foelicitatem. " *Hugonis* ſapientiſſimi Cardi„ nalis clariſſimas in vtrumque inſtrumentum apoſtillas pruden„ ter & ſalubriter *pridem impreſſum iri curauiſti*, pro ſanctiſ„ ſima Chriſtianae religionis ſtudiique ſacrarum & diuinarum „ litterarum (quae ſolae beant) amplificatione. Nec minori pru„ dentia denuo iam idem nobiliſſimum opus diſſeminari multo „ labore & magna impenſa ſtuduiſti. Quippe vt terſius lima„ tiusque in lucem prodeat, prouinciam hanc conſultiſſime de„ mandaſti eis, qui antea id impreſſerunt. Tametſi enim ma„ ximam & exactiſſimam in prima impreſſione caſtigatiſſime fa„ cienda diligentiam impenderint, quia tamen pro humana fra„ gilitate (cum Origene teſte, non errare ſolius Dei ſit, emen„ dare autem ſapientis) fieri potuit, vt prius aliquot ſaltem „ characteres, vel apices, aut verba non omnia examuſſim & „ conſideratiſſime penſicularint, iam hac ſecunda mox impreſ„ ſione circumſpectius reuidentes, atque intimius recognoſcentes, „ opus ipſum conſummatius magisque exquiſitum reddidiſſe vi„ deantur. Proderit ergo nouus labor, tum fidei noſtrae, tum „ rei tuae familiari, & denique gloriae ipſorum impreſſorum. „ Prodeat igitur nunc hoc praeclariſſimum opus in orbem ter„ rarum; vbi vbi Chriſtus colitur & veneratur. Prodeat in„ quam felicibus auſpiciis; laudetur, vigeat, placeat, relega„ tur, ametur ad Dei gloriam, ad animarum ſalutem, ad Chri„ ſtianae religionis incrementum, ad cognoſcendum, atque ad „ amandum Deum optimum maximum, ad virtutes amplexan„ das, ad vitia effulminanda, & ad conſequendam felicitatem „ ſempiternam: quam nobis praeſtare dignetur ille, de cuius „ honore agitur in hoc volumine ſacratiſſimo, Dominus Deus „ in ſaecula benedictus! Vale feliciſſime mi *Antoni!* Ex aula „ manſuetiſſimi pientiſſimique antiſtitis Baſilienſis. Die XXIII. „ menſis Auguſti anno 1504. „

Ioannes

Ioannes Amorbachius ciuis Basilienſis, beneuolo ſtudioſoque lectori ſalutem: " Id quod in eodem domini *Hugonis* iam „ pridem expreſſo opere, ſtudioſe ſolliciteque te admonere cu„ rauimus, iam quoque & in hoc ſub ipſo fine te, quisquis es, „ diligens lector admonemus: bene aduertendum eſſe frequen„ tius hunc noſtrum *Hugonem* doctorem eximium, qui erudi„ tioni quorumlibet intendens, omnibus prodeſſe ſtuduit, non „ modo in ſua explanatione textuum ſacrae ſcripturae, ſed & „ gloſſam magiſtralem in ſuis difficultatibus expoſuiſſe, vt & „ ſtudio ſuo, quod frequens erat, efficax praeſtaret adminicu„ lum, & ſtudioſis ſacrae ſcripturae profunda altius inueſtigan„ di daret occaſionem. Quapropter ſi nonnunquam tibi viſa „ fuerit expoſitio aliena, & praeter literae proceſſum, noli exi„ ſtimare corruptum, quod a textu denium putatur: ſed dili„ genti ſcrutamine conſiderare feſtina, quae difficilia in gloſſa „ magiſtrali, minus erudito, videntur, & ſcopuloſa, inuenies „ hic ea ipſa candide lucidiſſimeque pertractata & complanata. „ Vale. „

Phil. Iac. Lambacherus in Bibliotheca antiqua Vindobon. cinica Part. I. pag. 12. de prima bibliorum editione cum *Hugonis* Card. comment. quam mox laudatam legimus, acturus haec habet: " *Biblia Latina cum poſtillis Hugonis Cardinalis. fol.* „ *Baſileae per Io. Amorbach. 1498. - 1502. Voll. VII.* Prima Bi„ bliorum editio, quae cum *Hugonis* Cardinalis commentariis „ prodierit, vt ex epiſtola liquet, operi praefixa. Editio, quae „ *Lelongio*, *Maittairio* & aliis non innotuit, quibus quippe non „ niſi editio poſterior de an. 1504. memoratur. „ Conf. *Io. Nic. Weislinger* armament. cath. p. 760. & *Melch. Lud. Widekind* ausführl. Verzeichn. von rar. Büch. IV. St. p. 569. aliique plures.

Et quum *Io. Nic. Weislingerus* loc. cit. p. 763. eandem editionem Basil. an. 1508. recuſam eſſe exiſtimat, grauiter lapſus videtur, cum eadem confundens editionem aliam bibliorum *cum gloſſa ordinaria*, *apoſtillis Nicolai de Lyra*, *additionibus Pauli Burgenſis*, *& Matthiae Thöring. replicis Baſil. per*

Io.

Io. Petri & Io. Froben. 1506. - 1508. in VII. Voll. fol. *) quae in Bibl. noſtra acad. reperitur : & de qua laudatus iam *Lambacherus* haec animaduertit : " Bis *Maittaire* inſeruit hoc opus „ Biblicum annalibus ſuis typographicis : primo ad an. 1506. „ ex *La Caille* orig. typograph. *Gloſſa ordinaria in Biblia auct.* „ *de Lyra per Io. Frobenium, & Io. Petrum de Langendorf* „ *fol. Baſileae* 1506. Deinde ad an. 1508. ex *Lelongio : Bi-* „ *blia Latina cum gloſſa ordinaria &c. VII. Vol. ex Artaual-* „ *le, vltra Birſam Baſileanam.* fol. 1506. - 1508. *Maittaire* „ igitur duas putauit eſſe editiones diuerſas ; cuius erroris cau- „ ſa in eo eſt , quod *La Caille* conſundat *gloſſam ordinariam* „ *cum poſtillis Lyrani* , nec indicet , opus vniuerſum demum „ anno 1508. abſolutum eſſe : *Lelongius* vero minus recte ex- „ primat locum impreſſionis. Non enim opus impreſſum eſt „ *Artaualle*, ſed *Artaualle* tantum data eſt epiſtola fratris *Leo-* „ *nardi Murneri* (legendum eſt *Conradi Leontorii*) ad lectorem, „ quae operi praefigitur. „

37. De fide meretricum in ſuos amatores. Quaeſtio minus principalis vrbanitatis & facetiae cauſa in fine quodlibeti Heidelberg. determinata a magiſtro IACOBO HARTLIEB Landonienſi.

In fine : Impreſſum Auguſtae per Ioannem Froſchauer anno Domini 1505. 4to. (*In Bibl. acad. Argent.*)

Verſa pagina leguntur *Io. Gallinarii*, Heidelb. & *Io. Speyſer*, Forhemenſis carmina. Poſtea ſequitur editoris praefat. " *Cratho* „ *Vdenhemius* ſcholis Sletſtatinis praefectus vniuerſis ſuis audito- „ ribus & alumnis tanquam filiis chariſſimis S. P. D. Copiam „ mihi fecit *Iac. Wimpf.* diu. litt. lic. integerrimus amicus meus „ duarum quaeſtionum, quae in fine diſputationis quodlibetariae „ in

*) Alia porro, & prior quidem Bibliorum iſtorum editio eſt Baſil. apud Io. de Amerbach, Io. Petr. de Langendorf, & Io. Froben de Hammelburg an. 1501. - 1502. in VI. Vol. fol. quam bibliotheca noſtra ſeruat.

„ in florentiſſimo Heidelbergenſi gymnaſio laxandi animi ioci-
„ que ſuſcitandi cauſa pridem determinatae fuerunt. Prima
„ explanat fraudes meretriceas : altera flagitioſiſſimum in cle-
„ ro concubinatum execratur; eas arbitror vos non infructuoſe
„ legere poſſe, tum ne adoleſcentiam veſtram venereo (vt ſpe-
„ ro) viſco nondum captam, procaciſſima pelliceant ſcorta,
„ tum vt ſacris initiati a ſceleratiſſimo impuriſſimoque abhorrea-
„ tis concubinatu. Malo enim vos perpetuo manere laicos,
„ quam ſacerdotes euadere concubinarios. Nam quisquis ex
„ vobis concubinam eſt habiturus (quod abſit) is mihi videtur
„ ſimul filio Virginis & filio Veneris velle placere, is corporis
„ geſtu Chriſtum venerabitur, ſed blandiore aſpectu meretrici
„ adulabitur : iisdem, quibus Chriſtum delibabit labiis, meretri-
„ culae os contingere & imprimere oſculum non verebitur : is
„ oblationes ſibi nomine Chriſti impenſas pro luxurioſo petu-
„ lantis ſcorti veſtitu expendere non erubeſcit: is corpore ſtabit
„ in ara, & mente cogitabit, ne quispiam interea focariam ſuam
„ blando foueat complexu : is confitebitur, ore ſe peccaſſe, ſed
„ animo nollet, meretriculam ſuam ſe non deinceps viſurum:
„ is ita in concubinatu obſtinate perſeuerans in mortali pecca-
„ to rem diuinam faciet, id eſt, miſſam celebrabit; putando
„ fortaſſis Deum irrideri poſſe, qui, dum hoc errore ducitur,
„ videbitur mihi profecto nonnihil a fide Chriſtiana aberrare.
„ Ex quo neceſſario ſequitur, vt non ſolum ipſe caecutiens,
„ ſed & ipſum caecutientem ducere & abſoluere pertentans pa-
„ riter in aeternae damnationis foueam cadant. Is iniquiſſi-
„ mus erit iudex, quandoquidem nedum diei, hebdomadae,
„ menſisue curriculo, ſed totius anni ſpatio noctesque diesque
„ cohabitans meretrici, celebrabit, ſacramentumque participabit
„ euchariſtiae : laicum autem & ſolutum, habentem concubinam
„ itidem ſolutam, ſemel in anno euchariſtiae participationem
„ indigne petentem a communione eiusdem prohibere ſolet.
„ Qua fronte, quibusue verbis, quaeſo, ille gentili obſtabit poetae
„ Ouidio, quem me vobis nuper interpretante faſtorum ſexto
„ accepiſtis canere. „ *Sic*

„ *Sic agitur cenſura & ſic exempla parantur*
„ *Cum iudex alios quod monet, ipſe facit.*
„ Concordat in id vulgatum
„ *Regis ad exemplum totus componitur orbis.*

„ Precor praeterea Deum miſericordiſſimum) in cuius viſceri-
„ bus vos omnes viuere cupio) vobis fore propitium, ne vn-
„ quam aliquem ex vobis cogar videre concubinarium, ſed
„ pium, deuotum, caſtumque ſacerdotem, qui digne ſacrifi-
„ care conetur eccleſiae, ſuo apud Deum ſuccurrat interuentu,
„ pro ſalute denique animae me ſedulo fideliterque exoret. Ad
„ quod quisquis pro mea in ſe fideli doctrina gratus eſſe volet,
„ ſe ipſum obligatum intelligat. Valete ex Sletſtatino gymna-
„ ſio quarto Kalendas Septembris anno Chriſtianae ſalutis mil-
„ leſimo quingenteſimo primo.

„ Sub praeſtanti magiſtro *Ioanne Hilt* Rotwilenſi diſputatore
„ de quolibet acutiſſimo. „

38. De fide concubinarum in ſacerdotes; quaeſtio acceſſoria, cauſa ioci & vrbanitatis in quodlibeto Heidelbergenſi determinata a magiſtro PAVLO OLEARIO Heidelberg. ſine loco & anno (*ſed Aug. Vind. & an.* 1505. *quemadmodum libellus mox adductus*) in 4to. (*In Bibl. acad. Argent.*)

Haec quoque quaeſtio ſub egregio magiſtro *Ioanne Hilt* Rotwilenſi diſputatore de quolibet acutiſſimo diſputata dicitur. Vtriusque vero mentionem fecit *Wimphelingus* in apolog. pro republica Chriſtiana c. 21. *Retrahant te* (*Iac. Sturmum* alloquitur) *duae quaeſtiones quodlibetares, facetiarum loco quondam in Heidelbergenſi gymnaſio recitatae; quibus non ſolum immunditiam, ſed & infidelitatem, & fraudes, quas putanae* (*puteo es id eſt foeteo foetes ſic vocatae*) *in adoleſcentes exercent, plane cognoſces.*

39. IAC. WIMPHELINGII libellum de *integritate*, quem nunc adducturi ſumus, ſummopere laudat L. E. DVPINIVS hiſt. de l'Egl. & des Aut. eccl. Siecl. XVI. P. IV. p. 397. IAC.

IAC. WIMPHELINGI de integritate libellus. Endecaſyllabicon ad lectorem.

Heus incude noua nouum libellum,
Vero ex archetypo tibi politum
Lector candide Vimphelingus *offert,*
Nam quantum arbore tenuior videtur
Ramus: ſic ſuperare preſſiones
Hic primus reliquos ſolet libellus.

In fine: Ioannes Knoblouch, ciuis Argent. ex archetypo imprimebat an. 1505. *) III. Non. Mart. in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Libelli, qui totus *Iacobo Sturmo* inſcriptus eſt, argumenta haec ſunt. 1. Praemonet *Iacobus Sturmus Wimphelingum* de duabus maculis, & futurum ſtatum proponit. 2. Excuſatio primae maculae. 3. Excuſatur ſecunda macula. 4. Ad coelibatum *Sturmus* incitatur, & ne ſequatur concubinariorum coecitatem: 5. fornicationem etiam ſimplicem graue eſſe flagitium. 6. Fornicationem ſimplicem letiferum eſſe peccatum ex Chriſti teſtimonio: 7. de primo remedio: 8. de ſecundo remedio: 9. ſeptem orationis dominicae petitiones contra ſeptem mortalia adaptantur: 10. Duo prima remedia *Petrus Bolandus* breuiſſimo archiſochio complexus eſt: 11. quae melodiae & carmina caſtis conueniant: 12. quid, & quomodo orandum: 13. de tertio remedio: 14. de quarto remedio: 15. de quinto remedio: 16. de ſexto remedio: 17. de ſeptimo remedio a perſona propria: 18. a perſona mulieris & primo a perſona ſanctimonialis 19. a perſona virginis ſecularis, 20. a perſona coniugatae, & viduae: 21. a perſona ſcorti: 22. de octauo remedio a loco: 23. de nono remedio, a tempore, de decimo remedio ab ipſo actu & comitibus eius atque pediſſequis: 24. de vndecimo remedio ab exemplo:

*) Nihil igitur cauſſae erat, cur *Niceronius* loc. cit. errorem, vti ille quidem putauit, in hac editione commiſſum, quaſi annus 1503. in illa perperam legeretur, corrigere conaretur.

emplo: 25. Exaggeratio remediorum: 26. de ſecunda integritate, qualis virtus ſit: 27. quaedam integritatis officia, quae priſci Romani etiam gentiles obſeruauerunt: 28. de integritate ſtudii: 29. quae futurum eccleſiaſticum incitare poſſent ad ſtudia diuinarum ſcripturarum: 30. de integritate ſeruanda ab eis, qui theologiam diſcunt: 31. *S. Auguſtinum* neque fratrem neque monachum cuculla indutum vnquam fuiſſe: 32. in quo eneruantur iacula blatterantium, monachum fuiſſe Auguſtinum: 33. in quo oſtenditur, falſum & fictum eſſe hoc prouerbium: *ſcientia latet in cucullis, excludendo ſeculares:* 34. maximos & profundiſſimos theologos fuiſſe ſeculares nulla vnquam cuculla indutos. 35. Concluſio cum epilogo.

Thomas Wolfius iunior ad doctorem *Ioannem Gallinarium* Budorinum epiſtolam ſequentem ſcripſit: „ Nactus ſum his diebus „ *Gallinari* amantiſſime, *Wimphelingi* libellum, cui titulus eſt, „ de *integritate:* quem poſt noſtrum a *Friburgo* diſceſſum intra „ paucos dies homo philoſophus ex philoſophica diſciplina acute & „ grauiter deprompſit. Docet, quid bonum & integrum deceat. „ Dum id agit: non illi vis, non granditas, non ſubtilitas, non „ amaritudo, non dulcedo, non lepos deeſt. Laudauit virtutes, „ inſectatus eſt vitia. Venerandus profecto colendusque *Wimphelingus* noſter, qui hoc, quicquid eſt temporis futilis & caduci „ ſcriptis ſuis in memoriam profert: ideo opinor miſſus in ter„ ram, ne ſecula noſtra olim iudicentur fuiſſe laſſa & effoeta, & „ nihil laudabile peperiſſe. Dii boni! quid *Wimphelingo* melius, „ quid ſanctius, quid in omni genere laudis ad exemplar anti„ quitatis expreſſius? Si quis noſtra aetate philoſophi nomen me„ retur: diſpeream, ſi is non eſt *Wimphelingus;* quem non phi„ loſomatum, hoc eſt corporis amatorem, non philocrimatum, „ non philotizum, i. e. pecuniarum bonorumque cupidum cogni„ tum eſt: non fama, qua alioquin optima & meritiſſima frui„ tur; ſed longis magnisque experimentis tali tantoque viro „ tu praeceptore vſus, moribus, doctrina, integritate clareſcis, „ Tu perinde ac alter Antonius Gnipho grammaticus comi es fa-

„ cilique

„ cilique natura, nec vnquam de mercedibus paciſceris: opu-
„ lentos cum ſuis opulentiis contemnis magnifice; in omni re
„ vtpote homo integerrimus integritatem ſeruas. Tu aliquot
„ iam annis hic apud Tribotes in diui Petri templo grammati-
„ cam, rhetoricam & id genus alias diſciplinas non ſine laude
„ docuiſti: quotidie tradens praecepta eloquentiae. Ego igitur
„ ex omni turba vel vnum *Gallinarium* elegi: ſub cuius nomine
„ & auſpiciis praeſens de integritate opusculum traderetur chal-
„ cographo imprimendum inuulgandumque non tam ad *Wim-*
„ *phelingi* quam *Gallinarii* mei perpetuum decus & ornamen-
„ mentum. Vale, & nos mutuiter ama. Argent. ex aedibus no-
„ ſtris curſim. Pridie Kal. Februarii anno Chriſti 1505. „

In egregio hoc libello poſteriora praecipue capita attentione quadam ſingulari digniſſima ſunt, propterea quod illis monachorum & inprimis Auguſtinianorum in ſe concitauerat odium, quod eo proceſſit, vt, re etiam ad pontificem delata, grauiſſimam hanc immerenti conflauerint accuſationem. Sit autem ſpeciminis loco C. XXX. *De integritate ſeruanda ab eis, qui theologiam diſcunt.*

" Auditurus ſacras litteras primum toto luſtro & ſupra te de-
„ das ſcholaſticae ſiue ſpeculatiuae theologiae, quae ex quaeſtio-
„ nibus a doctiſſimis theologis in quatuor ſententiarum *Petri Lom-*
„ *bardi* libros ſcriptis hauritur. Deinde (& etiam quandoque
„ infra hoc luſtrum) te tradas practicae theoſophiae, quam con-
„ ſiſtere cenſeo in hiſtoriis, in vitiis, virtutibus, ſacramentis,
„ contractibus, & caeteris humanis negotiis, quoad hiſtorias ſuf-
„ fecerit vtrumque inſtrumentum, hiſtoria ſcholaſtica; potes &
„ legere policraticum Franciſcum Petrarcham de rebus me-
„ morandis, & inter gentiles Valerio Maximo contentus eris.
„ Poſtremum in aetate virili myſticam amplectere agiographiam,
„ qua in Dei amore ferueſcas, concaleatque cor tuum intra te &
„ in meditatione tua exardeſcat ignis diuini amoris, & ad de-
„ uotionem, contemplandamque & expetendam diuorum beatitu-
„ dinem accendaris, ſicque in ſolida fide perfectaque charitate
„ cordialibus ſponſi Ieſu amplexibus ex hoc ſaeculo tandem emi-

„ gres, ad id conducent opera multa diui Bernardi, Doctoris „ Seraphici, quaedam minora fratris Dauidis, Gerſonis de theo- „ logia myſtica, & multa Auguſtini principis opuſcula. Et „ quamuis expediat inter ſcholaſticos familiarius vni adhaerere, „ cuius veſtigia & principia ſequaris, potiſſimum in cuius phi- „ loſophia inſtitutus es, tamen ita ei peculiariter innitendo duo „ cauebis vitia. Primum, ne in quacunque eius parte vel „ ſententia ab eo nunquam poſſis auelli, tanquam matrimonio „ tibi coniunctus ſit, abſit a te haec zelotypia. Vident duo acu- „ tius vno ſolo, & Petro Paulus reſtitit, & Auguſtinus retra- „ ctationum libros fecit, & Durandus a Thoma nonnunquam „ diſſentit, & a ſententiarum magiſtro ſapientiſſimi theologi in „ nonnullis locis receſſerunt. Alterum, ne alium quemcunque „ doctorem ſpernas aut flocci pendas. Omnes enim venerandi „ ſunt, qui in ſacris litteris ſcripſerunt. Fecit quisque, quan- „ tum potuit, deferatur cuique ſuus honor, parcendum eſt vel „ vita defunctis, nec acuta ſuperſtitum lingua ſunt pungendi. „ Hoc vnum ſatis ſit, ne pungatur quiſpiam, quod theologus „ fuit, praeferens diuinae ſapientiae ſtudium quaeſtuariis arti- „ bus & cauillationibus litigioſis, quibus pecuniae corraduntur. „ Pudeat ergo fratrem in fratrem, philoſophum in philoſophum, „ theologum in theologum, viuum in defunctum mordaces ex- „ acuere dentes, pudeat alieni ingenii opus, in quo a fide & bonis „ moribus non aberrauit, parui pendere: non ſic mordet agricolam „ agricola, non Phrygius Phrygium, non pictor pictorem. Ne- „ que qui in auro operatur artifex, damnat eius opera, qui in „ argento, & qui in argento, non eius, qui in cupro vel ferro „ ingenium & manus exercet. Eligatur & ametur aliquis vnus, „ & peculiarius legatur, non tamen ceteri carpantur, morde- „ antur, flocci pendantur. Eſto quiſpiam non omnia ex amuſ- „ ſim diſquiſiuerit, propter alia tamen eius bene ſcripta non eſt „ prorſus abiiciendus. Eſt aliquid prodire tenus, ſi non datur „ vltra. Integritatem ſtudii tu ſerua, nec imitare quendam Em- „ mericum, qui doctrinas Guilhelmi Ockam appellauit diſcolias,

„ Mar-

„ Marſiliumque & Buridanum mirum in modum deſpexit. Non
„ haec integri viri, ſed diſcoli verba fuiſſe videntur. In ipſo
„ denique Marſilio multis in locis Thomae & Scoti opiniones
„ non minus plane quam in propriis illorum ipſorum ſcriptis
„ cognoſces. Eſt enim Marſilius planus, formaliter incedens,
„ fidelisque inſtitutor, nullumque deſpicit, & vt aequus iudex,
„ quisquis vera ſibi dixiſſe viſus eſt, ei adhaeret, eiusque bene
„ dicta confirmat. Et Gabriel Biel teſtis eſt, Scotum in pra-
„ cticis eſſe reſolutiſſimum : Ockam vero in ſpeculatiuis pone-
„ re veritates claras & palpabiles, & quisnam profundius, at-
„ que ſubtilius in ethicis lucubrauit Buridano ? Neque diſcor-
„ diam & ſimultatem quorundam fratricellorum ſequaris, quae
„ apud Pariſius (vt ex integerrimo patre audiui) ſaepe viſa &
„ audita eſt. Nam cordigeri, quorum maxima copia in vno con-
„ uentu ſunt, praeter Scotum nihil admittunt. Rurſus Iacobi-
„ ni (qui apud nos praedicatores dicuntur) ſolius Thomae di-
„ cta venerantur. Et ſiue propriae religionis amore, ſiue alia
„ cauſa, etiam vſque ad manuum iniectionem ſibi inter diſpu-
„ tandum contradicunt. At ſecularium ſcholaſticorum eſt, iſtas
„ contentiones pro nihilo ducere atque irridere. Neque proba-
„ re poſſum, quod vnius ordinis ex mendicantibus fratres ſcri-
„ pta doctoris, qui ex alio fuit ordine, non ſolum prorſus aſper-
„ nantur, ſed neque legunt, neque opportuno tempore & loco
„ absque omni pretio ex doctiſſimis lectoribus audire poſſunt :
„ non eſt haec Chriſtiana integritas, non eſt haec Dominici ſin-
„ ceritas aut fraternitas. Non ſic fecere ipſe Thomas, aut Scotus,
„ non Bonauentura, qui & ſecularium atque religioſorum te-
„ ſtimoniis atque ſententiis ſcripta ſua paſſim reſperſerunt. Non
„ id fecit diuus Antoninus, non Robertus de Licio, non Ioan-
„ nes Nider, qui non ſolum diuerſorum ordinum doctores, ſed
„ etiam ſeculares quoque theologos, potiſſimum Ioannem Ger-
„ ſon citare non erubuerunt. Sciebat enim Robertus in ſanctl
„ Thomae operibus vtiliſſima multa comprehendi, vt enim de
„ reliquis taceam, nonne prima & ſecunda ſecundae, ſum-

„ maque eius contra gentiles, & continuum ſuum in Euangeli-
„ ſtas, ad morum aedificationem & ad conciones plurimum
„ conducere videntur. Scandaliſantur filii huius ſaeculi & ſae-
„ culares quandoque iureconſulti, quotiens theologos mordaci-
„ ter & acerrime inter ſe diſceptantes audiunt, & minorem de
„ diuinis ſcripturis, deque ſacris doctoribus concipiunt exiſti-
„ mationem, cumque in popularibus concionibus audiunt di-
„ uerſas & contrarias publicari opiniones, quae ad rem non
„ pertinent, ſed ſorte ad faſtum & inuidiam, & hunc vel il-
„ lum theologum lacerari, querulantur ſe non fieri meliores,
„ ſed dubios, infirmos, atque perplexos. Haec ego plus ſemel
„ cum cordis amaritudine moeſtus audiui. Tu vero mi fili ab
„ his mordacitatibus abſtine, nullum aſpernare, nullum mor-
„ de, nulli vt zelotypus afficiaris, exiſtimans, nihil pulchri, ni-
„ hil boni in aliis contineri, omnes doctos & honeſtos mendi-
„ cantes aequali charitate amplectere, cum nullo vsque ad ani-
„ mi diſſenſionem diſcepta, ſit oris, non cordis diſſenſio. In phi-
„ loſophia Ariſtotelicus eſto, in theologia Chriſtianus ſis, ſum-
„ mum theologum Chriſtum imitare, & poſt eum diuum prae-
„ cipue Auguſtinum.

„ *Auguſtinum neque fratrem neque monachum cuculla indu-*
„ *tum vnquam fuiſſe.* C. XXXI.

„ Ne ſumma laude digniſſima principis Auguſtini volumina con-
„ temnas, propterea quod monachus aut cucullatus extitiſſe falſo
„ creditur, oſtendam tibi, Auguſtinum neque fratrem ex mendican-
„ tibus, neque cuiuscunque ordinis monachum, neque cucullatum,
„ ſed neque eremitam vnquam fuiſſe, & id facturus ſum ob hanc
„ cauſam, quia ſunt huius ſeculi prudentes, quod cum eis ad
„ morum & vitae ſuae reprehenſionem cuiuspiam theologi, qui
„ alicuius ordinis fuit, auctoritas adducitur, mox irrident cla-
„ mitantque cum cachinno. *Quid nobis & illi fraticello fuo*
„ *monacho? Ha monachus fuit, ha frater fuit?* Haec his auri-
„ bus plus ſemel audiui. Ita veritatem ab optimis patribus ſcri-
„ ptam vel ſpernunt vel impugnant, vt licentius peccent, atque

liber-

„ libertatis velamen habeant ad excuſandas excuſationes in pecca-
„ tis, cum tamen in variis ordinibus floruerint doctiſſimi & in-
„ tegerrimi patres, qui eccleſiae catholicae Chriſtianaeque reli-
„ gioni ſuis ſacratiſſimis ſcriptis prodeſſe vehementer ſtuduerunt.
„ Habuit diui Benedicti quondam ordo inter caeteros Rhabanum.
„ Habuere Carthuſienſes Ludolphum, Dionyſium, & Iacobum,
„ Praedicatores Thomam: Cordigeri Scotum & Bonauenturam,
„ Carmelitae Baptiſtam Mantuanum. Qui vero vocantur Augu-
„ ſtiniani Thomam & Vlricum Argentinenſes habuiſſe ſe merito
„ gloriari poſſunt, & vrbs Argentina quoque merito gloriatur.
„ At ne ſutiles iſti ſacrarum litterarum contemtores, potiſſimum
„ earum, quae a doctis fratribus aut monachis ſcriptae ſunt, ex-
„ cellentiſſima patris & principis Auguſtini volumina (quae ex
„ integerrimi Ioannis Amorbachii officina ſtatim prodibunt) itidem
„ parui facere poſſint: certo ſciant, diuum Auguſtinum non fuiſſe
„ ex mendicantibus, quoniam ſacroſancti illi quatuor fratrum
„ mendicantium ordines poſtremi eccleſiae plantatio ſunt nouel-
„ la. Neque ſanctiſſimi Benedicti regulam Auguſtinus profeſſus
„ eſt, quoniam ſicut ipſos mendicantes, ſic & Benedictum aetate
„ praeceſſit illuſtriſſimus theologiae princeps Auguſtinus: ſed
„ neque magni Baſilii inſtituta ſecutus eſt noſter Auguſtinus.
„ Fuit enim Baſilius ferme contemporaneus Auguſtino, & vti
„ Graecus fuit, ita legem quoque ſuam Graece conſcripſit, Au-
„ guſtinus autem ſeſe a puero Graecas litteras odiſſe primo
„ confeſſionum libro ſponte fatetur. Eremitam eum non fuiſſe
„ ipſe per ſeſe teſtis eſt fine decimi confeſſionum libri, ſic ad
„ Dominum Deum loquens: *Conterritus peccatis meis & mole*
„ *miſeriae meae agitaueram in corde, meditatusque fueram, fu-*
„ *gam in ſolitudinem, ſed prohibuiſti me &c.* Cum pace & venia
„ optimi Franciſci Petrarchae haec adduxerim, nam de Auguſti-
„ ni vita ipſi Auguſtino potius, quam Petrarchae fides adhibenda
„ eſt. Et quomodo vnquam ſapientibus perſuaderi poteſt, Au-
„ guſtinum fuiſſe monachum aut cucullatum, cum ipſe in tre-
„ decim confeſſionum ſuarum libris nihil de ſuo monachatu vel

„ minimo verbo meminerit, & tamen in eisdem omnem vitae „ ſuae curſum ab ipſa infantia, omnesque actus etiam minutiſſi- „ mos Domino Deo confeſſus ſit. Quomodo non etiam memi- „ niſſet voti ſui? cucullae ſuae? ſcapularis ſui? quomodo fieri „ vnquam potuiſſet, quod qui caetera de ſe omnia prodiderit, „ nihil prorſus commemoraret de ſuo vel priore vel abbate, „ de nouitiatu ſuo, de profeſſione ſua, de obedientia ſua, de „ ieiunio, de ſilentio, de proprietate, de ceremoniis, de cibi „ & potus menſura, de dormitorio, de veſtiario, de infirma- „ ria, de capitulo, de colloquio, de diſciplina, de mur- „ mure fratrum in ſuperiores, de falſis fratribus, aut aliquid „ huiusmodi, in quo monachus fuiſſe qualicunque conieſtura ex „ propriis ſermonibus deprehendi potuiſſet? De aliquibus horum „ in regula, quam clericis in communi viuentibus praeſcripſit, „ habetur quidem memoria, ſed non poteſt ex ea conuinci, quod „ ideo monachus fuerit Auguſtinus, Poſſent enim hodie cleri- „ ci ſaeculares in aliqua ſeparata domo ſiue monaſterio absque „ cuculla, absque voto regulam illam obſeruare, & in commu- „ ni viuere (ſicut Iacobus Philippi in ſuo reformatorio ſuadet) „ non illi propterea monachi eſſent. Et ſi Auguſtinus mona- „ chus fuiſſet, quomodo non in libro confeſſionum, vbi nihil „ quod ad ſe pertinet, obtinuit; mentionem feciſſet regulae aut „ ſtatutorum, aut a Domino vel pro qualicunque transgreſſio- „ ne veniam poſceret, aut pro integritate obſeruantiae gratias „ egiſſet, qui de omnibus aliis ſiue de ſe beneſactis, ſiue quod „ a peccatis praeſeruatus fuerit, Deum laudat, confitetur & „ gratias agere non ceſſat? Auguſtini ergo regula nuncupatur, „ quod eam ſcripſit & aliis tradidit, etſi eam ipſe aliquando ob- „ ſeruarit, obſeruauit eam non vt monachus, non vt cucullatus, „ ſed vt presbyter, ſed vt clericus, ſed vt canonicus & qui- „ dem ſaecularis, hoc eſt nulla cuculla indutus: nam & in ea „ ipſa regula non prioris, non abbatis, ſed praepoſiti & pres- „ byteri, qui in ea congregatione ſuperior ſit, facit mentionem. „ Quod autem quartus mendicantium ordo ſibi fratrum eremi-

„ tarum

„ tarum ſancti Auguſtini titulum vſurpauit, ſicut id ex parte
„ falſum eſt, ita & aliter intelligi oportet, quam quod Augu-
„ ſtinus ex eodem viuendi modo & habitu fuerit. Illi ſe eremi-
„ tas vocant, cum non ſint, ſunt etenim mendicantes, quod non
„ negant, & in ciuitatibus habitant, non eremis, vt olim Bene-
„ dicti & Bernardi fratres conſueuerunt, Antonius & eremi-
„ tae caeteri: neque per pagos ad colligendas eleemoſynas diſ-
„ curſarunt neque inter hominum turbas habitauerunt, ergo
„ ſi ſeſe fratres ſancti Auguſtini appellari volunt, intelligi id
„ neceſſe eſt, quod ordo eorum nouiſſime a quodam Guilhelmo
„ Pariſienſi (vt Hermannus in ſuo faſciculo refert) inſtitutus,
„ Auguſtini regulam acceptarit, & eam obſeruare velit, & licet
„ alii etiam ordines ſub illa Auguſtini regula militent, quia
„ tamen alium titulum ſibi deſumpſerunt, vt ille vocatur cano-
„ nicorum regularium, hic vero ſancti Dominici vel praedica-
„ torum, ideo fratribus illis tanquam nouiſſimis permiſſum eſt
„ hoc nomen prius ab aliis non vendicatum, vt ſe ſancti Augu-
„ ſtini fratres appellarent, quod regulam eius & ipſi aſſumpſerint
„ & obſeruent, idque nominis habeant, cum alii ſub eadem regu-
„ la Chriſto militantes ſuos & alios quidem ſibi titulos antea
„ delegiſſent. Et vt id manifeſtius fiat, Auguſtinus trigenarius
„ primum baptiſatus eſt, ſanctiſſima eius mater ipſi tum adhae-
„ ſit, nec decuerat tam integram & deuotam matronam propter
„ filium ſuum monachorum inuiſere cellas, quod vtique fieri
„ oportebat, ſi ei adhaerere vellet, filiusque monachus fuiſſet:
„ mox deinde poſt baptiſmum ad propria remeat, Deo viuebat,
„ inuitus a Valerio presbyter efficitur, docet, praedicat, diſpu-
„ tat, Fortunatum fugat, Donatiſtas, Manichaeos, Pelagianos
„ eneruat atque confutat, qualia vix a monacho (cuius eſt in
„ cella deliteſcere) fieri potuerunt: tandem in epiſcopatu Vale-
„ rio ſuccedit, neque tum monachus euaſit. Denique in ma-
„ gnam Auguſtini laudem hiſtoriae canunt, ipſum teſtamentum
„ feciſſe nullum, quoniam vnde faceret Chriſti pauper non habuit.
„ Quippe qui vt fidelis & prudens Domini Dei ſeruus omnia vi-

„ uens in pauperes prius erogauerat. Auguſtinus ergo teſtamen-
„ tum condere potuit, an non? Si potuit, monachus non fuit,
„ quia monachus teſtamentum facere non poteſt. Si non potuit,
„ inanis eſt haec laus & chymerina, quod non fecerit id, quod
„ efficere non potuit: quia vero, qui haec de eo praedicarunt,
„ in laudem eius id dici voluerint, animus eorum erat, quod po-
„ tuiſſet licite quidem inſtituere teſtamentum, ſi eccleſiae theſau-
„ ros & res alias a Domino Deo ſibi creditas, de quibus rationem
„ villicationis redditurum ſe ſciebat, in pios vſus non antea di-
„ ſpenſaſſet: ergo aut monachus nunquam fuit Auguſtinus, aut
„ ſuperuacua & ſtulta eſt haec de eo panegyrica praedicatio,
„ quod teſtamentum condiderit nullum. Quid laudis afferam
„ ego Carthuſienſi, Benedictino, Iacobitae, Franciſcino, ſi
„ de eo praedicem, nullum a ſe conditum fuiſſe teſtamentum,
„ cum neque potuerit, neque ei vnquam licuerit, ne codicillum
„ quidem poſt ſe relinquere. Auguſtinus autem potuiſſet, ſed
„ maluit viuens ſuperflua pauperibus elargiri, quam vltimam
„ ſuam voluntatem poſt mortem ſuam exequendam quibusuis
„ executoribus demandare. Monachus ergo non fuit Auguſtinus.

„ *In quo eneruantur iacula blatterantium, monachum fuiſſe*
„ *Auguſtinum.* C. XXXII.

„ Poſſet in nos arma diſtringere quiſpiam eorum, qui Au-
„ guſtinum monachum fuiſſe contendunt. Inde quod Auguſtinus
„ vt baptizatus eſt, ſpem omnem, quam habuit, in ſeculo dere-
„ liquit, quodque monaſterium intra eccleſiam mox inſtituit,
„ in quo viuere coepit ſecundum regulam ſub ſanctis apoſtolis con-
„ ſtitutam. Deinde quod vetuſtas eius imagines cum cuculla
„ (quam fratres Auguſtiniani iam deferunt) depictas videre li-
„ cet. Poſtremum quod cum eccleſiam diuae Mariae de populo
„ Sixtus quartus a ſolo re aedificaret, quoddam fuit ſepulcrum
„ marmoreum repertum, cuius epigramma oſtendit quendam
„ fratrem ordinis fratrum heremitarum ſancti Auguſtini ibi ſe-
„ pultum fuiſſe. Haec ſunt quatuor fortiſſima contra nos opi-
„ nantium iacula (ſiue vt dialectici vocant) argumenta:

„ quae

„ quae (propitio Deo) facillime diſſoluere ſperamus & ener-
„ uare. Sicque reſellimus. Auguſtinus ſpem omnem in ſeculo
„ dereliquit , non quod cucullam induerit , ſed quia lectis
„ Pauli verbis conuerſus fuit ad Deum , ita vt nec vxorem
„ amodo quaereret, neque liberos, neque nepotes, vt neque ho-
„ noribus neque diuitiis inhiaret. Id facere potuit manens cle-
„ ricus, canonicus, aut presbyter ſaecularis, cuculla nunquam
„ indutus. Et quod haec fuerit mens eius , teſtatur ipſe per
„ ſeſe in fine octaui confeſſionum libri : Aſtipulatur Gregorius
„ inquiens : Multi ſunt, qui poſſunt religioſam vitam etiam cum
„ ſeculari habitu ducere &c. Et fieri poteſt , vt Romanorum
„ rex aut alius princeps deaurata chlamide vel purpura minus
„ in animo ſuo tumeſcat & glorietur , quam fratricellus quis-
„ piam de cuculla per multas plicas apte compoſita ſiue di-
„ ſtincta. Monaſterium inſtituit, in quo ſecundum regulam vixit,
„ a ſanctis apoſtolis inſtitutam. Non eum propterea monachum
„ fuiſſe neceſſe eſt, quia non ſecundum Baſilii aut alterius regulam,
„ ſed ſecundum regulam apoſtolorum, hoc eſt ſecundum euange-
„ lium & regulam fidei Chriſtianae (ipſo teſte in calce octaui con-
„ feſſionum libri) ſecundum quam vtinam nos, qui Chriſtiani dici-
„ mur, viueremus. Et poſſent hodie clerici ſeculares huiuscemo-
„ di vitam amplecti, viuendo in communi absque monachatu.
„ Nec pullarum vſus cucullarum tum fuit , ſicut & *Philomuſus*
„ ad nos perſcripſit. Si enim Auguſtinus cuculla vſus fuiſ-
„ ſet, ſi aliquid minimum obſeruaſſet , quod ad monachatum
„ pertinet, quomodo non illius in libro confeſſionum ſuarum me-
„ miniſſet, vbi omnium meminit , quae vnquam geſſit vel cir-
„ ca eum geſta fuere? Quod eius imago in ſpecie & habitu cu-
„ cullati monachi depicta videtur , licet ſufficere poſſit ad id
„ confutandum ſolus Horatius inquiens : *Pictoribus atque poe-*
„ *tis quodlibet audendi ſemper fuit aequa poteſtas :* tamen con-
„ ſtat multis in locis , vt Romae in digniſſima ſanctae Mariae
„ maioris Baſilica ex aduerſo videri ſuas imagines ſub canonici
„ ſpecie. De epigrammate reperto dicimus eos, qui illud in-

„ cidi

„ cidi fecerunt, in eodem fuiſſe errore, quo hodie ſunt multi, „ & epigrammata ſaepe falſa eſſe videntur. Nec bene conue„ niunt, nec apte ſibi quadrant mendicitas in nigra cuculla cum „ marmoreo ſepulcro. Quod vero nobis obiici poſſet, Auguſtinum „ ad heremitas ſermones edidiſſe: reſpondemus Auguſtinum, qui „ coenobita fuit, & ad heremitas ſermones ſcripſit, non eſſe „ hunc noſtrum Aurelium Hipponenſem epiſcopum, ſed alium „ quendam Auguſtinum, quem beatiſſimus papa Gregorius in „ Angliam miſit. Facile coniici poteſt ex ſermone Ioannis Rau„ lini Pariſienſis theologi, quem in publico Cluniacenſium con„ uentu fecit. Siquidem noſter Auguſtinus ſanctiſſimum Grego„ rium multis annorum interuallis anteceſſit. Haec non ad cu„ iuscunque ordinis contumeliam inſerui, ſed ſolum vt maior „ diuinarum ſcripturarum & praecipue librorum ſancti Augu„ ſtini dignitas de cetero ſit & auctoritas. Plerique enim hu„ ius ſeculi prudentes, minus de eo ſentire videntur, quod mo„ nachus fuiſſe falſo exiſtimatur, qualis etiam ſi fuiſſet, non „ propterea apud integros & ſapientes viros eius monumenta fo„ rent minoris diiudicanda. „

Epilogum & perorationem rurſus ad *Iacobum Sturmum* inſtituit, atque ſcripſit *ex heremitorio diui Guilhermi in ſuburbano Friburgenſi, anno ſalutis noſtrae 1505.* *) (Qua de re conferri

*) Pertinent huc, quae *Wimphelingius* c. 26. habet: " Talem „ heu noui, qui multis annis ſe mihi amicum ſimulauit, „ & in magnam confuſionem perniciemque meam in faci„ em *Raymundi* apoſtolici legati palam dixit eſſe me omnis „ religionis & omnium religioſorum inimicum. Certe haec „ dicens bonus ille vir integritate caruit, factus impiiſſi„ mus in me calumniator, cum a florida iuuenta familia„ riſſimus fuerim atque amiciſſimus Cartuſianis & Ioannitis: „ mihique cum illis amabiliſſima ſaepe & iucundiſſima fue„ rit conuerſatio: cum domus etiam meae religioſorum fue„ rint publica vere diuerſoria, & diuerſorum ordinum (prae„ cipue ſancti Franciſci bonae ac integrae vitae) fratres ho„ ſpitio collegerim, paupertatemque meam illis communica„ uerim: cum quendam conuentum ordinis ſancti Domini„ ci,

ferri ea merentur, quae paullo ante p. 169. de *Wimphelingii* habitatione Friburgenſi adduximus). Subiuncta porro eſt epiſtola *Philomuſi* ad *Iac. Wimphelingium.* **) Et de concubinis ac-

qui-

„ ci, in quo ſacrae paginae ſtudium floret, ſaepe promoue-
„ rim & ad dandas illi non paruas eleemoſynas praelatos
„ quosdam induxerim: cum magnam voluminum meorum
„ partem in bibliothecas monaſteriorum ſancti Benedicti,
„ Canonicorum regularium, & fratrum mendicantium iam
„ dudum diſperſerim, cumque apud Argentinenſes & *Fri-*
„ *burgenſes Guilhelmitas* ſingulariter hoſpitium mihi de-
„ legerim. Quomodo autem illis cohabitare poſſem, qui-
„ bus amicus non eſſem? His argumentis non vanam glo-
„ riam quaero, ſed innocentiam meam oſtendo, qui bonos
„ & honeſtos religioſos ex toto corde ſemper dilexi, ho-
„ die diligo, & diligam, quoad vixero, verum quosdam cu-
„ culla & ampla corona religionem profitentes, qui de ſu-
„ perbia & ambitione notati ſunt, qui parochiis obſunt,
„ qui populum ſeducunt, praedicando, vitam ad coelos fa-
„ cilem eſſe, & pro omnibus peccatis minimam diſplicen-
„ tiam ſufficere, qui diuitibus adulantur, qui moniales vi-
„ tiant, qui profundiſſimum & integerrimum theologum
„ *Ioannem Keyſersbergium* oderunt, eique ſaepe detra-
„ xerunt, qui ne *Ioanni Gerſoni* quidem, aliisque ſecu-
„ laribus theologiae ſcriptoribus parcunt, quin eos ſuis lin-
„ guis pungant, iſtorum mores ego diligere non poſſum,
„ neque eorum, qui confeſſores ordinant indoctiſſimos, qui
„ tria verba Latina loqui non norunt (de quo certiſſime
„ conſtat) qui ad aegros vocati ſola ſua monaſteria pro-
„ mouent, qui ad ſacros ordines praeſentant aſinos inſuffi-
„ cientiſſimos, quales tres fuere ſubdiaconi adulti, barba-
„ ti, qui nuper in examine Baſilienſi ad diaconatum ſuffi-
„ cientiae ſuae literas a reuerendis patribus teſtimoniales
„ attulerunt, quorum nullus ſciebat, quidnam ſignificaret
„ nomen hoc *manifeſtus*, quid aduerbium *manifeſte*, aut
„ quid verbum hoc *manifeſto, as, are:* quod non ſolum
„ ego ipſe his auribus audiui, ſed & plerique integerrimi
„ viri, qui mecum examini tum praefuerunt. Neque de illis
„ bene ſentio, qui nolunt, vt ex fratricellis ordinandis vnum
„ verbum, nec proprium quidem nomen quaeratur, aſtant
„ enim & prohibent, ne hiſcant, ne os aperiant, & ipſi patres,
„ qui eos praeſentant, pro fratribus illis reſpondent. &c. „

**) Epiſtola autem haec eſt: " *Philomuſus Iacobo ſuo Wim-*
„ *phelingo S.* Libellum tuum de integritate contra afotian

„ &

quirendis hanc *Keyſersbergii* ſententiam *Ioannis Adelphi, & Iacobi Ruthgeri* Argent. precibus *Gallinarius* in verſus redegit:

Fit leue, quod ſtulto pellex ſe iungat amanti,
Fit graue, quo pacto ſit ſegreganda tibi:
Praeceptum tibi do promptum, mihi crede: reconde
Argentum, Cererem, vinaque: liber eris.

Altera eſt editio: IACOBI WIMPHELINGI de integritate libellus cum epiſtolis praeſtantiſſimorum virorum hunc libellum approbantium & confirmantium.

RINGMANNI PHILESII iambicum ad ephebos.

Rurſus libellum terſiorem preſſum habes
Vide puer ſequaris hunc procliuius.
Mores hic integros certe doceberis
Pelletur ipſa extra Venus praecordia
Et excitabitur ſacrae ſcripturae amor.
Refertur Auguſtinus vſus ſaeculo
Et veritatem, & imbibes conſtantiam
Legas precor, nec cura ſit, quod inuidis
Integritatis hoſtibus nihil placet,

Videbis

„ & adoleſcentum corruptorum libidinem protreptice &
„ ſalutariter coadunatum, horis tribus beneferiatus per-
„ luſtraui vtrisque luminibus, nec mihi (vt petiiſti)
„ Ariſtarchi obelum indulſi. Singula capita in ea materia,
„ quam concinnaſti, bene quadrant. Stilus quotidianus
„ & prope ſtoicus, non tamen humi repens, ad id genus in-
„ ſtitutionum applicari recte ſolet. Sanctam & theologi-
„ cam rem praecipis & caſtis hominibus vtilem. Vtinam
„ manducones victimarum, patrimoniique eccleſiaſti tubur-
„ cinatores auribus deſaecatis, extento naſo, erecto mentis
„ iudicio, huiusmodi legerent hortationes, vt potius libro-
„ rum thecas & pſalmorum cantica, quam puerorum cre-
„ pundia vagitusque infantum auſcultaremus: ſed nec tu,
„ nec quispiam alter Satyrus, taceo de profaria ſimplicitate,
„ foetudinos mores clericorum eradicabit. Seceſſit votum
„ a monachis, lex a ſacerdotibus, & vbi locum habuit caſtitas,
„ iam foedis Siphonibus putret Venus.

Videbis & frugalitatis mox librum:
O quam mouebit ille auaros perditos:
Ridemus iſtiusmodi cunctos viros.

In fine: Ioannes Knoblouchus ciuis Argentinenſis ex archetypo denuo imprimebat anno 1506. XI. Kalendas Nouemb. in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Eadem haec eſt editio libelli de *integritate*, ſed repetita, & acceſſionibus quibusdam aucta.

Auctores, qui libellum hunc approbant & confirmant, hi ſunt: *Pallas* (*Spangel*) theologus Heidelberg. *Georgius Zingel*, theol. Ingolſtad. canonicus Eyſtettens. *Ioannes Romanus* vtriusque iuris doctor, *Vdalr. Zaſius* I. C. Friburg. (in epiſt. Zaſ. p. 385.) *Henr. Bebelius* poeta laureatus Tubing. *Beatus Rhenanus* Sletſtatinus, *Rudigerus* canonicus: atque hi omnes literis ad *Wimphelingum* exaratis, libellum eiusdem de integritate, calculo ſuo comprobarunt; & *Ioannes Aeſticampianus* Luſatius poeta laureatus, & *Ioan. Gallinarius* carminibus commendarunt. Pluribus de hac editione iam egit *Freytag* in adparat. liter. T. I. p. 168.

40. Hic ſubnotata continentur:

Vita M. Catonis.

SEXTVS AVRELIVS de vitis Caeſarum.

BENEVENVTVS de eadem re.

PHILIPPI BEROALDI, & THOMAE WOLFII iunioris diſceptatio, de nomine imperatorio.

Epithoma rerum Germanicarum vsque ad noſtra tempora.

THOMAE AVCVPARII Diſtichon.

Multa breui doceo mirae breuitatis amator
Nos eme: nam breuibus diſcere multa potes.

In fine: Iohannes Prüs in aedibus Thiergarten Argentinae imprimebat. Mathias Schürer recognouit, anno 1505. quinto Idus Martii. Conrado Duntzenhemio dictatore Argentinenſi in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Vt

Vt iam de prioribus huius collectionis opuſculis taceamus, *Wimphelingii* duntaxat libellum conſideraturi: eiusdem epiſtolam, quam exaraui ad *Thomam Wolfium* iur. pontif. interpretem, integram dabimus: " Videns Romanas, Venetas, An-
„ glas, Pannonumque & Boemorum ac Francigenum Hi-
„ ſtorias, in dies lectum iri, excitaueram nuper *Sebaſtianum*
„ *Murrhonem*, vt ex priſcis hiſtoriographis, epithoma ſaltem
„ rerum a Germanis magnifice geſtarum comportaret: ne cum
„ caeterae nationes egregia maiorum ſuorum facinora diſſemina-
„ re ſtudent, nos veluti ſomnolenti & parui animi, gloriaeque
„ auitae contemptores perpetuo dormitare videremur. Mo-
„ rem mihi geſturus *Murrho*, quod coeperat immatura morte
„ interueniente, neque perficere potuit, neque reuidere. Ego
„ itaque quicquid ille meo hortatu aggreſſus, tanquam fragmen-
„ ta poſt ſe reliquit, cogitabam in ſeriem diſtribuere, augere, &
„ vtcunque abſoluere: tibique mi ſuauiſſime *Thoma* dedicare,
„ non ſolum ad gloriam nominis tui ſempiternam, ſed etiam
„ vt omnes Germani in hoc epitomate antiquitates Germaniae
„ videant, vitam noſtratium imperatorum legant, Germano-
„ rumque laudes ingenium, bella, triumphos, artium inuen-
„ tionem, nobilitatem, fidem, conſtantiam, & veracitatem
„ ediſcant: atque vt his breuibus anſam praebeamus ſtudioſae
„ poſteritati, quo maiora in dies ſtudeant adiicere, & amplio-
„ ribus rerum incrementis Germanorum laudes cumulare. Ve-
„ rum a Germanicis laudibus Argentinam (vnde tibi & Seleu-
„ ciam ſiue Seletſtadium) vnde mihi origo eſt, caeteras ciui-
„ tates ex hoc Rheni littore Galliam verſus ſitas, nolumus ex-
„ cluſum iri, quoniam eas ab Octauiani aetate (Suetonio teſte)
„ Germani inhabitarunt; vnde & Germaniae nomen meruere.
„ Et Plinius, & Cor. Tacitus, Ammianus Marcellinus, Fran-
„ ciſcus Petrarcha, Blondus, Lupoldus, Hermannus, & Ae-
„ neas Siluius, inter Germaniae fines illas dinumerant: eccle-
„ ſia quoque Romana, inter Germaniae metropoles Maguntī-
„ nam, Treuerenſem & Agrippinam collocauit. Cumque ſum-

„ mus

„ mus pontifex legatos a latere ad Germaniam mittit, in his
„ patriae quoque noſtrae ciuitatibus munus legationis ſuae illi
„ exercent; quod niſi Germaniae pars eſſent, quas legati ad Ger-
„ maniam miſſi, diſpenſationes, indulgentias ac beneficiorum
„ prouiſiones in eis adminiſtrant, irritae viderentur & inanes.
„ Nam & ad Galliam alii a noſtris mittuntur legati, qui in no-
„ ſtris ciuitatibus partes ſuas nequaquam explent. Adde, quod
„ ipſe Carolus Burgundiae dux, Maximiliani regis ſocer, ad prin-
„ cipes electores perſcripſit, ſeſe & Germanum eſſe & dici vel-
„ le: cuius tamen terrae in hoc Rheni littore ſitae fuerunt: imo
„ ipſarum ciuitatum & pagorum antiquiſſima nomina Germani-
„ cum ſonant, & minime Gallicum. Et ſi vel Caroli magni aut
„ filiorum nepotumque ſuorum aetate, hic vnquam Galli habi-
„ tauiſſent, verſatum fuiſſet & hic procul dubio Gallicum idio-
„ ma. At vbinam inueniuntur vlla Gallicae linguae veſtigia?
„ vbi libri Gallici? vbi monumenta, vbi epiſtolae, vbi epita-
„ phia, vbi litterae contractuum, rerum vrbanarum & ciuilium
„ aut feudorum? ſicut a ſeptingentis & octingentis annis Lati-
„ nae & Germanicae linguae apud nos monumenta reperiuntur.
„ Nec mihi perſuaderi poteſt, optimos Sueuiae duces, qui cathe-
„ dralem apud Spiras eccleſiam, quique coenobium Diuae Fidis
„ in patria mea Seletſtadio fundarunt, & locupletauerunt, magni-
„ ficas illas impenſas paternamque ſubſtantiam in Galliam tradu-
„ cere, ac inter Gallos profundere voluiſſe. Glorietur ergo ille
„ mendicus blattero, (*Thom. Murnerum* intelligit) qui noſtram
„ Germaniam atque famam diſcerpit, ſe & ſuum patrem a Gal-
„ lis deſcendiſſe. Nos mi cariſſime *Thoma*, gloriabimur a ma-
„ ioribus noſtris Germanis proceſſiſſe. Quorum in hoc epitoma-
„ te mirificas & antiquas laudes, inter reliquas honeſtas lucu-
„ bratiunculas (quas auidiſſime reuoluere ſoles) cum ſingulari
„ voluptate lectitaturum te confido, operamque daturum, vt
„ non ſolum propediem chalcographia diſſeminetur, ſed etiam
„ doctiſſimis viris *Baptiſtae Mantuano*, *Philippo*que *Beroaldo*
„ Bononienſi praeceptori tuo inprimis transmittatur, ad gloriam

„ Germanorum ſempiternam. Vale felix ex heremitorio diui „ Guilhermi Argent. VIII. Kal. Octobris 1502. „

Epiſtola, qua reſpondit *Thom. Wolphius* iunior, Argent. an. 1504. prid. Cal. Ian. elegantiſſima eſt, vti etiam iucundiſſima; dum inter alia haec habet: Non deerunt fortaſſe, qui pa- „ rum id operis probabunt; nec te (*Wimphelingium* alloquitur) „ propterea laboris poeniteat. Noui quosdam in hoc orbe, pene „ dixiſſem in hac vrbe; qui tametſi initiati ſunt, & in claſſe ec- „ cleſiaſtica anteſignani habentur, magis tamen ludo teſſerario, „ aut cartulis luſoriis delectantur, quam Hieronymi, aut Cy- „ priani ſcriptis. Sunt, qui dum in aede ſacra horarias pre- „ ces pſallunt, intus & in cute torquentur, quid vernula do- „ mi agat, & an piperatum egregie conditum ſit, an bene ſa- „ litum aſſabulum, an lucanicae craſſae ſint & delicatae, an ſci- „ te piſces fricti. Et hi nihilominus quando nec generoſo ſan- „ guine, nec moribus, nec doctrina ſunt ſpectabiles, vbi litera- „ rum proceres conueniunt (quod cum ſummo dolore refero) „ primi accumbere volunt, & ſubſelliis honoratioribus ſedere; „ quaſi locus ille eminentior ſplendorem ipſis afferat; cum e di- „ uerſo locum homo, non locus hominem exornet, quod & „ Damonidas apud Chaeronenſem Plutarchum non ignorauit, & „ canonica decreta teſtantur. Volui haec obiter dicere, ne illi, „ qui fortuna duce (quae ſemper coeca eſt) vel officio vel di- „ gnitate praediti ſunt, plus nimio ſibi blandiantur & arrogent. „ Impuriſſimis viris (quod nemo ignorat) ſaepe honores com- „ mittuntur. Inde Graecanicum illud & elegans adagium: „ *aſinus myſteria vel ſacra portat.* „

Edita rurſus eſt haec epitome Baſil. an. 1532. apud Io. Herua- gium, in volumine, cui titulus: *Wittekindi Saxonis rerum ab Henrico & Ottone I. Impp. geſtarum libri III. vna cum aliis quibusdam raris & antehac non lectis diuerſorum auctorum hiſtoriis ab anno ſalutis 800. vsque ad praeſentem*, in fol. Et in *Sim. Schardii* hiſtor. opere Tom. I. Baſil. ex offic. Henricpetrina 1574. fol.

Lauda-

Laudari etiam ſolet editio Marp. 1562. 8. *Iacobi Wimphelingi epitome rerum Germanicarum hactenus a multis deſiderata:* de qua *Io. Vogt* in catal. libr. rar. p. 726. & *Freytag* in analect. liter. p. 1095. qui porro haec addit: " In *Bibliotheca* „ *Hamburgenſi hiſtor.* cent. I. p. 259. editio memoratur Hanno- „ uienſis 1524. 12. quam vero *Niceron* loc. cit. an. 1594. pro- „ diiſſe ſcribit. Sed forte haec poſterior alia editio eſt. Titu- „ lus illi praefigitur: *Rerum Germanicarum epitome, auctore* „ Iacobo Wimphelingo. *Seorſum excuſa. Germaniae ex variis* „ *ſcriptoribus perbreuis explicatio* Bilibaldo Pirckheymero au- „ ctore (iam antea prodierat Auguſtae Vindel. 1530. in 8. Fran- „ cof. 1532. in 8. in Bil. Pirckheymeri *operibus politicis, hi-* „ *ſtoricis, philologicis* & *epiſtolicis Francof.* 1610. in fol. ex- „ tat p. 94. - 172.) *Item Germaniae inferioris hiſtoriae* & *loca* „ *aliquot declarata auctore* Gerardo (Geldenhaurio) Nouioma- „ go Hanou. apud Guil. Antonium 1594. in 12. „

41. IACOBI WIMPFELINGII de arte metrificandi libellus.

Tetraſtichon IOHANNIS ADELFFI ad lectorem:

Quisquis amat numeros carmen cum ſyllaba tempus
Et cuiusque pedis naturam noſcere primam.
Hoc ſibi iungat opus breue: carminis auctor abunde
Quam poſcis, promittit opem, maiora ſubinde.

In fine: Impreſſum per Mathiam Hupfuff ciuem Argentinenſ. in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Concluſiuncula, vt adpellatur, *Iohannis Adelffi* Argent. continet nonnulla huc pertinentia: " Habes candide lector intro- „ ductiones profodiae a magiſtro *Iacobo Wympfelingio* pro vi- „ rili parte exactas elucubratasque. Plura autem congeri addi- „ que potuiſſent, nec inficior, quemadmodum ſciolus quidam „ (vt ſibi videtur) addidit grammaticam quandam, quam nouam „ dicunt, vndique mendis refertam. Bonum hunc virum hu- „ ius libelli auctorem ſuo depriuans honore, nomen obticuit. Ac

„ ſi ex ſuo promptuario hoc depromptum videretur. Sed par-
„ cendum fuit teneris animis, cum non minus interdum peccet,
„ qui anguſta copioſe, quam qui copioſa ſtrictim interpretatur.
„ Vtcunque ſit, ſpero haec rudimenta ſtudioſis & bonae indolis
„ ſcholaribus profutura placituraque. Et bene vale ex Argento-
„ raco die XVIII. menſis Iulii anno huius ſeculi quinto ſupra
„ quindecenteſimum. „

42. Apologetica declaratio WYMPHELINGII in libellum ſuum de integritate, de eo: An ſanctus Auguſtinus fuerit monachus; cum Epiſtolio THOMAE WOLPHII iunioris.

KEYSERSPERGII epiſtola elegentiſſima de modo predicandi paſſionem Domini.

Oratio WYMPHELINGII metrica. f. a. & l. in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Lectu digniſſima eſt epiſtola *Thom. Wolfii* iun. ad *Iac. Wimphelingum:* " Mirari ſatis non poſſum, *Wimphelinge* amiciſſime,
„ quorundam monachorum audaciam, qui te veluti haereticum
„ criminari contendunt, quod in tuo de integritate libello, quae-
„ dam in medium adducis, quibus coniicere ſuſpiciarique licet,
„ diuum Auguſtinum, nec cuculla indutum, nec profeſſione
„ fuiſſe monachum: quod eſt, cur id genus hominem tanto-
„ pere debacchetur, inſaniat, ſaeuiat, excandeſcat, minas incul-
„ cet, coelum clamet & maria; quid obſecro haec faciunt ad fidei
„ noſtrae religionisque Chriſtianae tutamen? nec ideo ſanctio-
„ res aetate noſtra ſunt monachi, quod Auguſtinus monachus fue-
„ rit, nec rurſus deteriores, ſi non fuerit. Si enim monachi
„ propter Auguſtinum ſunt honorabiles, nos, quod ſeculares ſa-
„ cerdotes vocamur, merito honoratiores ſumus propter Chriſtum
„ & Petrum. Ad Auguſtinum redeo, cuius libri ab eruditis
„ non laudantur, nec ideo expetuntur, quod fuerit vel non fue-
„ rit monachus, verum ob id vnum probantur, quod eis mul-
„ tiugis doctrina ineſt, quod variarum rerum eruditione re-
„ ſplendent, quod ſumma eloquentia, ſummo dicendi nitore

„ ſpleu-

„ ſplendeſcunt: Platonem non commendat, quod Athenienſis fue-
„ rit, ſed quod publicum ſapientiae munus illuxerit, ſic &
„ ipſum Auguſtinum, aut alium quempiam ex cohorte ſanctiorum
„ hominum ipſa cuculla aut vile pallium non commendat, nec
„ venerabilem reddit, ſed boni mores, vita caſta & integra, vi-
„ ta ſine crimine, ſine ſorde, ſine macula. Cur igitur in te virum
„ optimum ob haec leuia dentes acuunt minaces illos & trucu-
„ lentos? Eſto, vocent te in ius, tentent Romae iniuriarum actio-
„ nem, Pontifex maximus & Romani iudices cauſa cognita in ri-
„ ſum ſoluentur, quando intelligent, ita apud nos otioſos eſſe mo-
„ nachos, vt vel ſoli Auguſtini cuculla poſſit illos ad mille lites &
„ mille certamina prouocare. Valeant, qui de te male ſentiunt,
„ valeant, qui de cuculla Auguſtini magis quam de ipſo Augu-
„ ſtino ſunt ſolliciti. Crede mihi, nemo te vnquam impune laeſe-
„ rit: habes tot amicos, tot egregios diſcipulos & eruditione,
„ & aetate, & dignitiis florentes, qui te nedum viuum & in hu-
„ manis nunc innocentiſſime agentem, ſed & vita defunctum,
„ ſcriptis ſuis luculentiſſimis, ſi opus fuerit, defendent, tutabun-
„ turque. Tu felix eſto, virulentorum morſus non te contur-
„ bent, ſed fac, quod facis, Deum dilige: Argentinae curſim
„ ex aedibus noſtris Pridie Kalen. Auguſti an. MDV.

Wimphelingius autem libellum hunc de integritate, ſententiamque ſuam, qua S. Auguſtinum ſuiſſe monachum ibidem negauerat, propugnaturus, plura hanc in rem profert argumenta, rationesque: quibus coronidem impoſiturus, eum in modum perorauit: " Ignoſcant ergo mihi venerandi patres, quibus
„ reuera nunquam mihi cordi fuit, bilem aut ſtomachum mouere.
„ Nec ipſis dedecori aut minori gloriae fore putaui, nec eos ſuc-
„ cenſere veritus ſum, quod eos ab excelſo & illuſtri liberae po-
„ teſtatis epiſcopo, in nullius puri hominis verba iurato vel pro-
„ feſſo, legem ſuam & vitae tenorem ſcripſimus accepiſſe. Pro-
„ fecto qui Auguſtinum vero & ſincero amore (amicitiae inquam
„ & non concupiſcentiae) diligunt, quique ad Dei laudem prae-
„ ſtantiſſimos eius libros a multis lectum iri gaudent & optant,

„ parum apud illos refert, monachus fuerit nec ne, dummodo „ ad Chriſtianae fidei exaltationem nobiliſſima eius ſcripta paſſim „ a plurimis ammodo legantur: cogitent, qui Auguſtinum ama- „ re ſe & colere ſimulant, ne cum monachum eum ſui ſimilem „ praedicant, non id ad Auguſtini decus & gloriam, ſed ad „ ſuam ipſorum laudem, ne dicam libertatem feciſſe videantur. „ Dedo poſtremum ego, atque ſubiicio nunc has praeſentes & „ omnes alias ineptas meas lucubratiunculas (potiſſimum *Apo-* „ *logiam* pro republica Chriſtiana) cenſurae ſanctiſſimae ſedis „ apoſtolicae, illius ſemper non ſolum iudicio fideliſſime adhae- „ ſurus, ſed etiam cunctis iuſſis deſiderantiſſime pariturus, ſicut „ & duplici iureiurando aſtrictus ſum: quodſi me ſenem & mul- „ tiplici aduerſa valitudine ſeſſum, quicunque venerandi patres „ aut deuoti cuiuscunque ordinis fratres forſitan perſequi vo- „ lent, refugiam ego ſupplex ad ſummum principem & vni- „ cum eccleſiae caput, omniumque fidelium clementiſſimum „ patrem, atque magnanimum & conſtantiſſimum iuſtitiae de- „ fenſorem, Iulium ſecundum: in cuius poteſtate ſalus & per- „ ditio mea ſita eſt. Pro cuius ſalute & honore amplificando „ omnes vires meas impendere paratus ſum, vt ſub excellentiſſi- „ mae ſanctitudinis ſuae paternis alis ſecurus & intrepidus con- „ quieſcam. „

Sed data opera, & omnium accuratiſſime argumentum iſthoc pertractauit, atque Auguſtinum monachorum patrem fuiſſe, ac eremiticam vitam duxiſſe, oſtendere adniſus eſt ordinis eremitarum S. Auguſtini decus & ornamentum perpetuum *Io. Laurent. Berti* in comment. de reb. geſt. S. Auguſt. c. 23. - 42. Venet. 1756. 4.

De *Kaiſerſpergii* epiſtola iam ſuperius *faſc. I. pag.* 76. actum eſt.

Wimphelingii oratio metria ad Chriſtum pro remiſſione peccatorum, alteri cuidam illius libello, quem paullo ante n. 32. laudauimus, inſerta extat.

Illam ſequitur *ignoti amici* epiſtola ad aemulum *Wimphelingii*. Exhibet eadem epitomen libri de integritate, & amicum

cum ſuum hortatur, vt cum reliquis ſociis, *Wimphelingum* laceſſere deſinat.

Tandem ad calcem totius libelli adponitur hexaſtichon *Philefii V. (Ringmanni Vogeſigenae)* in eum, qui ſcripſerat, *libellum de integritate cum auctore ſuo, flammis egere magis, quam cenſore.*

Inclyte monſtraris hoc Auguſtine *libello*
Non de mendicis certo fuiſſe viris
Arma paraturum cernet maiora Iacobum
Liuida ni rabidus comprimet ora canis
Seminet atra licet per cunctas murmura gentes
Ponam, ſi quid ſit Bardocuculla, ſciat.

Diligenter libellum iſthunc recenſet *Freytag* in adparatu liter. T. I. p. 171.

43 Soliloquium WIMPHELINGII pro pace Chriſtianorum, & pro Heluetiis, vt reſipiſcant. Ad honorem Regis Romanorum & principum, ad cautelam etiam ciuitatum Sacr. Rom. Imperii, ne apoſtatae fiant. ſ. a. & l. in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*) *)

Libellus hic ſi temporis, aliaque rerum adiuncta conſiderentur, anno 1504. vel certe 1505. adhuc in lucem prodiiſſe videtur. *Wimphelingius* ipſe in apol. pro rep. Chriſt. c. 40. huc reſpexiſſe videtur, dum ait: *Quodſi Bohemi ſedi Apoſt. & Heluetii Romanorum regi adhaererent, vt ſunt bellicoſiſſimi, felicius Turcarum gentem edomari poſſe ſperarem.* Et porro in epiſt. ad Albert. epiſcop. Argent. anno 1506. edita eiusdem ſoliloquii mentionem facit.

*) In exemplo huius libelli, quod in bibl. noſtra acad. extat, in fronte tituli haec, & quidem *Philomuſi* manu adſcripta ſunt: *Soliloquium Wimphelingii pro pace Chriſtianorum & pro Heluetiis, vt reſipiſcant* (iniuſſu & absque conſenſu ſuo impreſſum.) *Ad honorem Regis Romanorum & principum* (atque procerum, quos Nicolaus Schradin turpiſſime taxauit) *Ad cautelam etiam ciuitatum Sacr. Rom. Imperii, ne apoſtatae fiant.* Reu. D. electo Tulln.

Iac. Wimphelingus ad *Iacobum* ex familia *Liebenſteinia* Archiepiſcopum & principem electorem Moguntinum epiſtolam nuncupatoriam praefixit; ex qua nonnulla huc tranſcribere placuit: " Ad Theologiae vero ſtudium multo plures incenderentur, ſi & „ eius ſtudioſis ad praebendas eccleſiaſticas facilis pateret aditus, „ vna cum his, qui ſtilo curiae ,gratiis expectatiuis, vacantiis, li„ tibus mouendis, ſurrogationibus, reſeruatis, ſe totos tradide„ runt; ſique modernus pontifex *Iulius ſecundus* (quem in „ tegerrimum & conſtantiſſimum iuſtitiae zelatorem praedicant) „ certior efficeretur de multis abuſibus, de indignis diſpenſa„ tionibus, de dolis, & malis artibus (quales olim *Iacobus Syn„ ler* mihi conqueſtus eſt) & de inſatiabili quorundam auarina, „ quorum vnus ſolus, qui neque nobilitate neque ſcientia prae„ cellit, contra omne ius, contra omnem rationem, contra „ omnem honeſtatem abſorbet quatuor, quinque, aut ſex, immo „ plures (etiam intra eandem quandoque ciuitatem) praebendas „ perſonatus, vicarias, quarum vna ſola doctrinae & virtuti ſuae „ ſufficeret, & tantos rapit prouentus, quantis vna vel duo re„ uerendi Italiae Epiſcopi, aut ſex, ſeptem, octo ſacrae paginae „ vel decretorum profeſſores, eccleſiae catholicae vtiliſſimi ad„ modum contenti forent, ſi illorum auaritiae froenum pouere„ tur, vt forte ſua & ſufficienti emolumento ſatiati, honeſtiſ„ ſimos theologos & pacificos canoniſtas, qui vel pro diuinae „ ſapientiae vel ſacrorum canonum ſtudio patrimonium ſuum in „ gymnaſiis cum multo laboro fuderunt; ad ſuperfluas prae„ bendas abſque litibus admitterent, tum diuinus cultus auge„ ri, ſcandalum, murmur, odium populi in omnem clerum „ propter illos beneficioſos ſedari, animabus defunctorum co„ pioſius ſuccurri, tum fides exaltari, Boemicum virus a Ger„ manis arceri: cancellis metropolitanarum & cathedralium „ eccleſiarum de doctis concionatoribus prouideri, apoſtolica ſe„ des fortius defendi, & respublica chriſtiana proſperari poſſe„ & nihilominus hi, qui curiae Romanae vtcunque ſeruierunt, „ partem conditioni ſuae commenſuratam (ſi ſaltem ſe ipſos

„ co-

„ cognoſcere vellent, aut veram aeternae vitae fidem haberent)
„ Deo propitio eſſent conſequuturam, quamuis non credam,
„ ſummum id pontificem velle, vt quantumcunque quispiam
„ ex noſtratibus in vrbe ſeruierit, qui omnem adoleſcentiam
„ ſuam non in bonis litteris, ſed mulorum concurſu, ſed ſtabu-
„ lis purgandis, ſed aliis (forſitan vilibus) officiis conſumpſit,
„ non ſolum multos canonicatus, ſed etiam duas aut tres pin-
„ gues animarum curas abſumat, qui cum prorſus indoctus
„ ſit, & ad erudiendam plebem ineptus de fide, de praeceptis,
„ de ſacramentis, de peccatis, de virtutibus, de animae immor-
„ talitate, de vita beata, vnum verbum ex diuinis ſcripturis
„ non nouit: neque enim in tantis laboribus diſcere potuit. Et
„ ideo tota vita ſua, cancellos aſcendere, vt vel euangelium
„ populo dicat vel cruciatam promoueat, non audet, ſed contre-
„ miſcit & rel.

Libello autem ipſi haec materiarum ſynopſis praemiſſa eſt:

Optatur pax Chriſtianorum	I.
Bellorum multiplex genus	II.
Difficultas iuſti belli	III.
Ambitio principum caeca	IV.
Milites proni ad bellum principes irritant	V.
Militum ad bella impura mens	VI.
Conditio quaedam iuſti belli, quae rara auis eſt	VII.
Cauſa bellorum ex diuo Bernardo	VIII.
Inhumanitas ad bella pro ſtipendio volitantium	IX.
Si iusiurandum in Marte non violetur	X.
In capiendis hoſtibus maior humanitas apud Turcas & Boemos, quam Suitenſes	XI.
Canones & leges Suitenſium, & de eorum capitoſa pertinacia teſtimonium Aeneae Syluii	XII.
Commiſeratio in quorundam atrocitatem iuxta conditionem beſtiarum, quarum imaginem in ſignis ducunt	XIII.
Principes clementia Deo pares efficit	XIV.
Alpinates inclementes Deo diſſimiles	XV.

1505. opuſculi ſe profitetur editorem, quod *Wimphelingus*, fortaſſe criticorum cenſuram paulo acerbiorem metuens, a diſcipulis ſuis cremari iuſſerat. *) Sequuntur epiſtolam duo epigrammata *Mathiae Ringmanni Philefii V.* hyponactia iambica ad lectores.

Wimphelingii prologus, quem praemiſit, lectu eſt digniſſimus: " Coram Deo, qui corda intuetur, ingenue fateri, ac „ conſtanter aſſerere poſſum, me neque praeclaram iuridicam „ facultatem, neque ſacratiſſimas leges vnquam deſpexiſſe: in „ quibus certo ſcio, contineri, quid iuſtum, quid iniuſtum, quo„ modo ſuum vnicuique reddendum, quomodo poſſeſſionum & „ hereditatum facienda diſtributio, quomodo ad pacem & iuſti„ tiam laborandum, & caetera innumera id genus; ſed neque „ bonos & integros iuriſconſultos in minimo floccipendiſſe: „ quippe qui ab integerrimis iureconſultis *Kiliano Volſio*, & *Conr.* „ *Sturzelo* Reg. Maieſt. Cancellario (*faſc. I. p. 1. 2.*) *primum* in „ florentiſſimo *gymnaſio Friburgenſi* a teneris annis educatus „ & inſtitutus ſum: deinde cum iuriſconſultis in ſtudio Hei„ delbergenſi iucundiſſimam familiaritatem habui, a iureconſul„ tis Spirae, & Argentinae maximas humanitates accepi, ab „ eis hoſpitio exceptus, ad caenas vocatus, eorum conſiliis „ adiutus ſum. Notarii mihi ſemper amiciſſimi familiariſſimique „ fuere. Procuratores beneuolenter mihi aſtiterunt: aduocati „ cauſſas meas fideliter tutati ſunt. Quapropter neque in con„ temptum facultatis iuridicae, neque in odium cuiuspiam, qui „ hanc praeclaram legum & canonum artem profitetur aut ex„ ercet,

*) Ideo iam in libello de integrit. cap. 1. *Wimphelingius* ad *Sturmium* haec profert: *deinde apologiam meam pro republica Chriſtiana contra beneficioſos & inſatiabiles litium duces ex inuidia quadam prodiiſſe, multos arbitrabaris ſuſpicaturos, quod ego nequiuerim pares & totidem cum illis aſſequi praebendas* &c. Quamuis igitur iam an. 1505. ſcripta, ſequenti tamen primum anno in lucem prodiit apologia iſthaec, pia diſcipulorum ſolicitudine ab interitu vindicata.

„ ercet, *apologiam* ſequentem edidi; ſed duntaxat, vt compri-
„ matur quorumdam petulantia, qui cum ſint non ſolum nudi
„ legiſtae, ſed etiam grammaticae, rudimentorum expertes,
„ vt propriae illorum manus euidenter demonſtrant, minus ſo-
„ brie de theologis & cunctis philoſophis, atque oratoribus lo-
„ cuti ſunt, theologosque vocant anaros hypocritas, haereſium
„ auctores, in concionibus ſuis ſteriles, largas conſcientias ha-
„ bentes, cum multis aliis probris & contumeliis, verbisque,
„ mordacitate, contemptuque plenis. Parum enim abfuit, quo-
„ minus vniuerſis theologis veſperas ficulas imprecarentur.
„ Tam atroci infamatione merito laceſſitus, cogor eis, qui theo-
„ logiam ſupprimere cupiunt, vtcunque reſpondere, haud eo
„ animo, vt ſtudium aut exercitium iuris poſitiui, quod hu-
„ mano generi & vtile, & neceſſarium eſſe ſcio, flocci facere,
„ aut theologos ſacris literis abutentes excuſare velim, ſed vt
„ diuinam ſcripturam theologicamque facultatem, quam ali-
„ quanto nobiliorem, Chriſtianae religioni itidem neceſſari-
„ am, & a ſacerdotibus de Chriſti patrimonio bene prouiſis,
„ perdiſcendam cum Honorio III. credo, defendere videar:
„ quia profeſſio mea, quia zelus in ſacram paginam, quia ho-
„ nor Dei, quia amor doctrinae Chriſti (de cuius patrimonio
„ educatus ſum) quia animarum ſalus me impellunt, & inſti-
„ gant: date veniam humaniſſimi iurisconſulti, quorum nemi-
„ nem praeter hos ſolos, & paucos, vnquam audiui theologi-
„ am carpere aut extirpare, & ſupprimere tentaniſſe; ſicut ne-
„ que theologorum eſt, praeclara canonum aut legum ſtudia ſup-
„ primere velle aut eradicare. Vtrisque enim ſtudiis Dominus
„ noſter, & eius eccleſia opus habet: date, quaeſo veniam, ſi
„ in principio, ſi in medio forſitan aliquid veſtras pias offende-
„ re putabitis auriculas, ne ſubſiſtite, ne obſtupeſcite, ſed per-
„ gite in finem, verba verbis comportate, ſententiam ſenten-
„ tiae compenſate, & nequaquam in me (vt ſpero) ſtomachabi-
„ mini, ſed tanquam honeſti purae veritatis amatores, quae
„ vtique Ariſtotele teſte amicitiae praeferenda eſt, aequo animo
„ defenſionem meam accipietis. „

In

In *proteſtatione* prologo adiecta, inter alia, *apologiam* ſuam omnibus doctis, & vere Chriſtianis Dei timorem & amorem habentibus, ipſi potiſſimum apoſtolicae ſedi & pontifici Iulio II. diſcutiendam caſtigandamque cum omni ſubiectionis humillima profeſſione ſubmittit, denuoque libellum ſuum *de integritate* ſubiicit, & cauſſam exponit, ob quam a fratribus mendicantibus laceſſitus, & infamia, calumniaque adfectus fuerit.

Apologia ipſa LI. abſoluitur capitibus, quorum argumentum tabula libello praemiſſa, ob oculos ponit, quamque huc transferendam eſſe duximus:

Capitulum primum. Odium laicorum & infamiae prouerbium in clericos vnde ortum ſit.

Cap. II. Ex Ioannis Gerſon quarta parte hiſtoria.

Cap. III. Franciſci Petrarchae de ſe ipſo teſtimonium.

Cap. III. Periculoſum eſſe iuris poſitiui exercitium noſtra tempeſtate.

Cap. V. Cauſa puſillanimitatis quorundam conſiliariorum apud potentes.

Cap. IV. Principibus veritatem plene non audent inculcare quidam conſiliarii, praecipue pro eccleſiis & coenobiis, pro rebus publicis & ciuitatibus imperii Romani.

Cap. VII. Aduocati nonnulli cur cauſas amice non ſtudeant componere.

Cap. VIII. Iureconſulti & cancellarii etiam honeſti fuerunt, & ſunt noſtra aetate.

Cap. IX. Aduocati nonnulli contra eos, a quibus lucrum ſperant, non facile conſultant.

Cap. X. Iuriſtae curtiſani & praebendoſi reformationem pati non poſſunt.

Cap. XI. Laicorum in clericos murmur & oblocutio naſcitur ex negligentia ſtudii ſacrarum litterarum.

Cap. XII. De inconcinno & inepto cantu, quem laici improperant nonnullis eccleſiaſticis.

Cap. XIII. De concubinariorum caecitate.

Cap.

Cap. XIV. Acris cenſurae benignior moderatio.

Cap. XV. Concubinarius publicus & notorius, niſi concubinam a ſe eiiciat, non eſt vere poenitens.

Cap. XVI. Exemplum a natura.

Cap. XVII. Teſtimonium doctoris Seraphici.

Cap. XVIII. Concubinariorum caecitas ex confeſſorum ſuorum aut quorundam perdicatorum peccata alleuiantium diſſimulatione prouenire poteſt.

Cap. XIX. Contra hoc, quod quidam frater praedicauit, minimam ſufficere diſplicentiam pro quibuscumque & quantumuis enormibus peccatis.

Cap. XX. Contra praedicantes pro quaeſtu.

Cap. XXI. De falſo quodam pronoſtico, quod quidam aſtrologus contra theologos effinxit.

Cap. XXII. In externis gymnaſiis non euadunt noſtrates deuotiores & in fide Chriſti ſolidiores, quam in Germanicis euaderent.

Cap. XXIII. Deuoto ſacerdoti quae legenda ſint, & ſacrae paginae ſtudium eſſe meritorium.

Cap. XXIV. Theologiae ſtudium eccleſiaſticos decere.

Cap. XXV. Comparatio gentilium philoſophorum ad curtiſanos, & iura poſitiua practicantes.

Cap. XXVI. Antiqui ſaecularium litterarum doctiſſimi, ab eis ad ſacram ſe paginam tranſtulerunt.

Cap. XXVII. Militis ſaecularis ad Chriſtianae militiae milites, id eſt ſacerdotes comparatio.

Cap. XXVIII. Theologorum & iuriſconſultorum nominatiſſimorum differentia.

Cap. XXIX. Pro theologis, qui contemnuntur, conſolatio.

Cap. XXX. Diuerſorum theologiae & iuris poſitiui ſtudiorum diuerſi fines.

Cap. XXXI. Ioannis Pici Mirandulani exemplo, ſacra pagina foret cuilibet ſacris initiando amplectenda.

Cap. XXXII. Pauciſſimi theologi proſunt reipublicae Chriſtianae

nae magis, quam multi litium patroni duces & curtiſani.

Cap. XXXIII. Diuinarum ſcripturarum ſtudium ad quid conducat.

Cap. XXXIV. Theologi etiam eccleſiis collegiatis prodeſſe poſſent.

Cap. XXXV. Querimonia laicorum de paucitate theologorum.

Cap. XXXVI. Quales nonnunquam curis animarum praeſertim in rure praeficiantur.

Cap. XXXVII. De mercenario quodam diſcolo, & rectore ſuo indocto antiquoque curtiſano hiſtoria.

Cap. XXXVIII. Contra diſpenſationes omni honeſtati contrarias.

Cap. XXXIX. Praelatorum ineptia vnde oriatur, & de nominationibus puerorum.

Cap. XL. Theologi poſſent ſedi apoſtolicae & Romano imperio inobedientes ad obedientiam reducere.

Cap. XLI. Confutatio in eos, qui dicunt theologiae ſtudium non eſſe de pane lucrando.

Cap. XLII. Auaritiae abundantium in ſuperfluis praebendis & iura poſitiua practicantium deteſtatio, frugalitatisque theologorum conſolatio.

Cap. XLIII. Philoſophi & theologi quonam pacto etiam eccleſiaſtica beneficia conſequi poſſent, & de malis artibus, quibus curtiſani nonnunquam vtuntur.

Cap. XLIV. Conſolatio theologorum, qui a prudentibus huius ſaeculi circumueniuntur, & quomodo curtiſanorum auaritiae poſſit obuiam iri.

Cap. XLV. Commiſeratio in eos, qui vsque in ſepulchra humana iura, & in prophanis cauſis patrocinia perſequuntur.

Cap. XLVI. Conſcientiae aculeum ſeu remorſum vel ſero in aduocatis & huius mundi prudentibus ſuſcitari, niſi forte de-

desperatis, & de animae immortalitate futuraque vita nihil prorsus sentientibus.

Cap. XLVII. Iurium practica non sufficit pro pane lucrando apud multos aduocatos & curtisanos.

Cap. XLVIII. Confutatio in curtisanos & aduocatos ecclesiasticos thesaurizantes.

Cap. XLIX. Quos deceat passim & omnifariam iura exercere, ac aduocare, & de ecclesiasticorum officio.

Cap. L. Theologus non sit prorsus expers & inscius iurium.

Cap. LI. Conclusio.

In fine quatuor reperiuntur carmina, quorum titulos hic adscribimus: 1) *Theologia siue sapientia inuitat adolescentes, sacris initiandos, ad sui studium tum honestum, tum ad beatitudinem conducens.* 2) *Hexastichon ex heroico & alciaico* M. Ringmanni Vogesigenae Philesii. 3) Philomusus theologus *in laudem sacrarum literarum*, & 4) *contra eos, qui cum sacris sint initiati, nihilominus tamen spe quaestus quotidie replicant, latrant, rabulantur, ac etiam contra eos, qui nihil vel legunt vel sciunt, nisi vt infinitis se onerent sacerdotiis, & praebendis, elegia pathetica* Ioannis Gallinarii Budorini. Et tandem: *Finit apologia* Wimphel. *pro republ. Christiana contra epistolam* Francisci Schaczer *de Rotuila doctoris.*

Veritas odium parit. Theren. *Sed sub iusto iudice vincit.* Hesd.

Vt autem, quae fuerit *Wimphelingii* nostri mens sententiaque, clarius luculentiusque intelligi queat, speciminis loco sequentia ex eodem adduxisse iuuabit. Et quidem C. XX. *contra praedicantes pro quaestu:* " Haud abs re dixit *Augustinus:* tutius veritas au-
„ ditur quam praedicatur, & salubrius praedicaretur de fide, spe,
„ & charitate, de obseruantia praeceptorum Dei, de exterminan-
„ dis vitiis, de plantandis virtutibus, de timendo, & aman-
„ do Deo, quam illis praetermissis sermones referri ad conci-
„ tandum populum, vt offerat, vt in suis templis indulgentias
„ quaerat, vt in fraternitates se inscribi sinat, vt posteriores
„ sanctos enixe colat: tanquam Petrus & Paulus, Baptista & ipse

„ Dionyſius, nullius apud Chriſtum in patria ſint iam auctori-
„ tatis. Timendum eſt multos ſimplices plus aequo confidere in
„ fraternitatibus, confidere in quibusdam ſanctis, quibus peculia-
„ riter ſeruiunt, de iis loquor, qui praeceptum Dei nullum ſer-
„ uaut, & tamen vel roſaria alioquin laudanda dicunt, vel
„ certis ſanctorum vigiliis ab eccleſia non inſtitutis ieiunant, in
„ quibus certo ſperant ſe ſaluari. Multa noua inueniuntur
„ aucupia: Anna beata videtur propediem obſcurare famam, &
„ gloriam filiae ſuae; ita noua delectant, ſtatuae ſanctorum li-
„ gneae, & lapideae, atque imagines in aris auro, argento,
„ luminaribus, & omni venerationis genere videntur pleris-
„ que in locis magis, quam euchariſtia ipſa exornari. Apo-
„ crypha nonnulli fratrum non erubeſcunt pro canonicis ſcriptu-
„ ris enarrare. Audiuimus his auribus fratricellum quemdam ex
„ mendicantibus ordinis & domus ſuae magnificaſſe indulgen-
„ tias, vt nihil ſupra: enumerabat absque omni pudore mul-
„ tos pontifices, qui dediſſent indulgentias ordini ſuo, quorum
„ plerique trecentis aut quadringentis annis ordinis ſui princi-
„ pium antecelſerunt. Sunt alii, qui in ſummis feſtiuitatibus
„ concionantes ſubſtituunt laicos, qui eis ſcurriliter per quem-
„ dam iocum contradicant, & quaſi per dialogum verba ſua
„ impugnent, & interrumpant: *mentiris*, aiunt, *tu craſſe mo-*
„ *nache*, aut aliquid huiuscemodi ridiculum: fit tum in toto
„ populo ingens cachinnus, his auribus id moeſtus audiui. Ita
„ euangelicam veritatem conuertunt in fabulas, & Chriſtianam
„ maturitatem transferunt in ludos ſcenicos, atque theatrales.
„ Non dubito in his omnibus mecum ſentire *Thomam Lampar-*
„ *ter* & doctum, & ſinceriſſimum ordinis diui Dominici patrem,
„ quem cum aliis quorumcunque ordinum honeſtis patribus
„ ſimplicem populum, & puſillos non ſcandalizantibus reuera
„ diligo, colo, vehementerque obſeruo. Verum *Thomas* ille,
„ dum adhuc in ſeculari habitu animarum curam regeret, opti-
„ mae vitae & famae fuit, ſicque a ſacerdotio ad ordinem ſuum
„ magnam honeſtatis radicem traxit. Quodſi aliqui ex eis mihi

„ ma-

„ maledixerint, meque perſecuti fuerint, & dixerint omne ma-
„ lum aduerſum me, non ſolum patienter feram, ſed & gau-
„ debo & exultabo: nec enim melior ſum diuo *Ioanne Gerſon*,
„ aut *Ioanne Crucero*, qui ſimilem perſecutionem ſuſtinuerunt.
„ Scio autem bonos & Deum timentes religioſos mihi nequa-
„ quam eſſe oblocuturos. „

Cap. XXIX. *Pro theologis, qui contemnuntur, conſolatio.*

" Adeo inualuit error & caecitas quorundam prudentium
„ huius ſaeculi, qui ſacras literas & earum ſtudioſos deſpiciunt,
„ vt cum quodam quaſi ludibrio atque contemtu theologum
„ quempiam appellent. Eſt, inquiunt, theologus, ſubſannantes,
„ irridentes, floccifacientes, pro nihilo ducentes, tanquam ho-
„ mo ſit nullius pretii, ad nihil idoneus, nullo ſtatu honeſto, in
„ quem ſubmoueatur, dignus. Id perſaepe audiui. Sed con-
„ ſolantur me verba Chriſti, qui hunc theologorum contemtum
„ praedixit inquiens: Eritis odio omnibus hominibus propter
„ nomen meum. Perinde ac ſi diceret: Eritis odio, propter
„ hoc ſcilicet, quod de Deo, qui ſum ego, quod meum eſt nomen,
„ vos inueſtigabitis, ſtudium veſtrum impendetis, diſputabitis,
„ conferetis, poſthabitis humanarum conſtitutionum ſtudiis, qui-
„ bus alii veſtri contemptores operam dabunt, vt marſupium
„ repleant, theſaurizantes & ignorantes, cui congregabunt,
„ deducentque in bonis dies ſuos, at in puncto ad inferna de-
„ ſcendent. Vos autem beati, quia me elucidabitis, quia vos
„ ſum eruditurus, & de lege mea docturus. Nec erubeſcat quis-
„ piam conciones habere ad populum, propterea quod nobilitate
„ refulget. Chriſtus enim potiſſimum & docuit & populo prae-
„ dicauit, neque is ignobilis, quippe qui Rex Regum & Do-
„ minus Dominantium. „

Cap. XXXVIII. *Contra diſpenſationes omni honeſtati contrarias.*

" At dicent: Chriſti Vicarius nobiscum diſpenſauit, vt plu-
„ ra ſacerdotia poſſideamus, etiam incompatibilia, etiam cura-
„ ta, etiam ſub vno tecto. Audiant illi, precor alterum Chri-

„ ſti Vicarium, qui dixit: *cum creſcunt dona, creſcunt & ra-*
„ *tiones donorum:* quomodo autem illi pro tot praebendarum
„ fructibus ſpoliantes eccleſias, ſpoliantes chorum, ſpoliantes
„ capitulum, ſpoliantes diuinum cultum, ſpoliantes defuncto-
„ rum animas, ſpoliantes ſacerdotes, rationem Deo reddituri
„ ſunt, qui vix vni quidem beneficio ſatisfacere poſſunt? Et
„ cum ſe diſpenſatione Sixti IV., Innocentii VIII., vel Ale-
„ xandri VI., quam importune, aut vtcunque obtinuerunt,
„ tutari volunt, cur non formidant Gregorii Magni ſententiam
„ iam pridem contra ſeſe dictatam? Si credunt, & innituntur
„ poſterioribus pontificibus (qui vt homines falli potuerunt)
„ cur non credunt Gregorio, qui ob veram doctrinam, & ſan-
„ ctiſſimam vitam inter Diuos eſt collocatus: cur non vel expa-
„ ueſcunt ab his decretalium verbis ad Innocentii III. ſenten-
„ tiam, in gloſſa adiectis: *non eſt tutus apud Deum, cum*
„ *quo Papa diſpenſat ſine cauſſa.* Cur non eos terret bulla
„ *execrabilis* Ioannis Papae XXII., cur priuatus amor adeo
„ eos excoecauit, vt non videant papam ſuper auaritia ſua diſ-
„ penſare non poſſe, cur ſcripturas non legunt; cur indignitatem
„ & inſufficientiam propriam non recognoſcunt: cur non ani-
„ maduertunt factum Clementis IV., qui nepotem ſuum tres
„ canonicatus habentem optionem facere compulit, vt quem
„ vellet, ex his retineret, duos relinqueret, ſicut de ipſo Pla-
„ tina commemorat in gloriam nominis ſui ſempiternam? „

Cap. XL. *Theologi poſſent ſedi apoſtolicae & Romano imperio rebelles ad obedientiam commodius reducere.*

" Quid cauſae eſt, quod in exitium reipublicae Chriſtianae,
„ contra Romanum imperium inobedientia & rebellio ſurgit,
„ niſi ſacrarum literarum negligentia? Chriſtus dixit redden-
„ dum eſſe caeſari quod caeſaris eſt. Petrus praecepit: Subie-
„ cti eſtote ſiue regi quaſi praecellenti, ſiue ducibus tanquam
„ ab eo miſſis. Paulus intonando commonuit: Omnis anima
„ poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit, qui reſiſtit poteſtati,
„ Dei ordinationi reſiſtit, qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damna-

„ tio-

„ tionem acquirunt. Itaque miſerandum eſt genus quoddam ho-
„ minum agreſte, ſine legibus, ſine imperio, liberum atque ſo-
„ lutum, non habens apud ſe vel curatos, vel concionatores, vel
„ ſaltem legum imperialium peritos veritatis amatores, qui eis
„ conſtanter perſuadeant, omnem hominem in terris altiori pote-
„ ſtati ſubiectum eſſe debere. At dicent illi rebelles, ex ſuo arbi-
„ trio liberam vitam agentes, contra imperium Romanum non ſu-
„ mus, in vnione noſtra Romanum imperium ſemper excipimus.
„ Ad id ego. Non ſatis eſt non eſſe contra imperium; ſed cum
„ imperio conſentire, atque ipſum recognoſcere oportet. Quomo-
„ do autem imperium recognoſcitur rege contemto? Si rex ſper-
„ nitur, imperium ſpernitur, ſicut & qui papam ſpernit, eccle-
„ ſiam ſpreuiſſe videtur. Si autem regem aut imperium Roma-
„ num recognoſcitis, & non contemnitis, dicite: vbi tributum,
„ vbi honor, vbi obedientia, vbi reuerentia legum, vbi metus
„ cenſurarum, quando comparetis, quando defertis curiae aut
„ iuſtiſſimo conſiſtorio camerae regalis, quando animaduertitis
„ in eos, qui regi noſtro manſuetiſſimo turpiter obloquuntur?
„ Quidnam in optimis regibus diſplicet, au ſaeuam illorum ty-
„ rannidem accuſatis? Quis *Maximiliano* Rege noſtro clemen-
„ tior, & quis *Friderico* patre ſuo manſuetior? quis *Alberto*
„ Frid. patruo benignior? quis *Sigismundo* Alberti ſocero ſere-
„ nior, atque maior reipublicae Chriſtianae amator? Taceo de
„ reliquis iuſtiſſimis manſuetiſſimisque imperatoribus, hoc idem
„ conqueri lamentarique poſſem de Boemorum in ſanctam ſedem
„ apoſtolicam inobedientia atque contemtu: credo ego benignis
„ prudentium concionatorum perſuaſionibus, conſtanti animae
„ medicorum in confeſſionibus hortatu, non minus poſſe homi-
„ nes ad officium, ad condignam obedientiam, quam vi & ar-
„ mis incitari. Plurimum ergo ſacrae ſcripturae ſtudium paci
„ & vnitati Chriſtianorum, ni fallor, eſſet profuturum. Vult nam-
„ que Cicero noſter, ſapientiam, quae de caelo lapſa eſt, regulam
„ eſſe ad omnium rerum cognitionem vtilem & neceſſariam,
„ quod ſi Boemi ſedi apoſtolicae, & Heluetii Romanorum regi

„ adhaererent, vt ſunt bellicoſiſſimi, foelicius Thurcarum gen-
„ tem edomari poſſe ſperarem.

45. De vita & miraculis IOAN. GERSON; defenſio WIMPHELINGII pro diuo IOAN. GERSON, & clero ſeculari, qui in libro (cui titulus ſupplementum coelifodinae) grauiter taxati ſunt & reprehenſi: ſine l. & an. in 4to (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Praemittitur epitome vitae *Io. Gerſonii*, *) vtl etiam epiſtola *Chriſtophori* epiſcopi Baſil. ad capitulum eccleſiae Lugdun. vnacum eiusdem reſponſione an. 1504. exarata. **) Deinde ſequitur 1. epitaphium *diui Ioannis Gerſon:* 2. Panegyris Gallica *in diuum Ioannem Gerſonem:* 3. Praefatio duplex, quam ſiue ad vniuerſos Chriſtianae fidei cultores, praecipue philoſophos & theologos, ſiue etiam ad philoſophiae & theologiae profeſſores, inſigne collegium Nauarrae Pariſienſe inhabitantes & regentes XII. Cal. Febr. an. 1506. dederunt amatores diuinarum literarum in Germania.

Tandem exhibetur defenſio *Wimphelingii* pro diuo *Ioanne Gerſon* & clero ſaeculari; ex qua locum praecipue memorabilem, & attentione inprimis dignum tranſcribere placuit: " Caeterum amiciſſime mi frater, a *Gerſone* ſaeculari te „ transfers, conuertisque ſermonem tuum primo ad ſaeculares „ curatos, deinde ad reliquos ſacerdotes, qui in ſaeculo & ſae- „ culari habitu ſine cucylla Chriſto militant. Dicis enim alio „ in loco, propter ſaecularium curatorum ruditatem, mendi-

„ can-

*) Legitur etiam T. I. Oper. Gerſon. Baſil. 1518. f. & cum aliis id genus pluribus in eiusd. editione *Lud. El. Dupinii* Hag. Comit. T. I. 1728. f.

**) Meminit huius libelli *Wimpheling.* in apolog. pro republ. Chriſtiana c. 6. *Quem* (Io. Gerſonem) *multis & magnis clarere miraculis grauiſſimi teſtes referunt, & id Lugdunenſe capitulum pientiſſimo Patri* Chriſtophoro Vtenhemio *Baſilienſi pontifici digniſſimo, noſtro ſingulari tum patrono, tum refugio per literas proprias manifeſtiſſime ſignificauit.*

„ cantes ipſis in adiutorium eſſe datos, tanquam ſaeculares, ru-
„ des & inepti, & mendicantes ad animarum curam ſubtiles
„ atque idonei eſſe videantur. Dic obſecro mihi benigniſſime
„ frater, ſcientia vnde in mendicantes transferatur? a loco? a
„ cuculla? an a ſtudio? Si locus in eis ſcientiam parit, cur
„ non muli, equi & aſini, intra veſtrorum monaſteriorum ſepta
„ quandoque depaſti, Latini rhetores & dialectici iam dudum
„ euaſerunt? Cuculla ſi ruditatem adimit, & ſcientiam infun-
„ dit, pannus, ex quo cucullae fiunt, purpura & ſerico longe
„ pretiſior eſſet. Si contendis & oblatras, ſtudium florere ve-
„ ſtris in coenobiis, profecto non in omnibus tu ipſe fatebere,
„ nec ad vos illecti (contra tuam ſententiam Gregorianis verbis
„ ſtabilitam) pueruli omnes ad academias veſtras transmittun-
„ tur, & in ſaeculo quoque ſunt gymnaſia, ſunt ingenia, eſt
„ librorum copia, olim in coenobiis ſepulta. Sunt & qui in
„ priuatis extra monaſteria gymnaſiaque locis Chriſtianas lit-
„ teras colunt, verſant, & imbibunt. Dum plurimi veſtrum in
„ amatoriis Ouidii epiſtolis & aliis ſpurciſſimis paganisque poe-
„ tis nonnunquam delectantur. Quid quod plerique ſaeculares
„ curati, poſthabito ſaeculo, ſacratiſſimos mendicantium ordi-
„ nes amplexi ſunt, in quibus eorum multi concionibus ad po-
„ pulum audiendisque confeſſionibus praefuerunt. Vnde haec
„ mutatio? vt qui in ſaeculari habitu (vt tu aſſeris) rudes fuere,
„ mox induta cuculla docti & ſapientes facti ſunt? Cum itaque
„ dicis, ſaeculares eſſe rudes, credo vtique pro tua integritate
„ non omnes dicturus es, ſed aliquos, & inter vos quoque ali-
„ quos rudes inueniri, indubie non es negaturus. Igitur ſicut
„ mendicantes rudibus curatis additi ſunt, ſic & mendicantibus
„ rudibus (ne dicam rudioribus) alii ſuperaddendi erunt, &
„ quando finis erit, feces ſecibus expurgare. Dicis etiam men-
„ dicantes in coadiutores curatorum eſſe conſtitutos, propter ſa-
„ cerdotum ſaecularium familiaritatem, tanquam nulla inter
„ priuilegiatos fratres & laicos ſit familiaritas. Si vt Gerſonis
„ opera, & ſecularium ſacerdotum mores, rigidus cenſor acute

„ peruidiſti, ita etiam oculis non inunctis aut lippus multorum
„ tui ſimilium, conditionem & ingenia cerneres; ſecus forſitan
„ diiudicares: Deus nouit: Curatisne, an mendicantibus laic
„ magis familiares ſint: Deus nouit: vtro in loco, parochia-
„ rum curiis, an mendicantium coenobiis maior ſit laicorum
„ conuictus & conuerſatio, vbinam conuiuiis & colloquiis fre-
„ quentius interſint. An neſcis mendicantes ad maiorem quan-
„ dam familiaritatem cum laicis contrahendam, puta vt in baptis-
„ mate & confirmatione compatres fiant, nonnunquam rogari,
„ & illos gerere morem; quod clericis audio ſaecularibus in
„ concilio quondam Lateranenſi fuiſſe interdictum? Poſtremo
„ dicis, ſaecularium eccleſiaſticorum multos eſſe in vita irre-
„ formatos, & male viuere, & ſatis inconſiderate adieciſti, ſi ta-
„ les extirparentur, modicus remaneret clerus, tanquam maxi-
„ ma pars cleri ſaecularis male viuat: abſit. Eſto, ſint aliqui ex
„ nobis tales, hi tamen a reuerendiſſimis epiſcopis ſuis perſaepe
„ caſtigantur, nec tuipſe inficiaberis, inter veſtros eſſe leues ſiue
„ fragiles, qui in ipſis ſacratiſſimis mendicantium ordinibus de-
„ fecerint, forſitan magis, quam perfectionem & ſanctitatem ſint
„ aſſecuti. Mittamus iſta, quoniam comparationes vix odio carent.
„ Tametſi nos vel ex animi morbo, vel ex rationis iudicio rudi-
„ tatis in intellectu, diſſolutionisque aut deformitatis in affectu
„ & moribus accuſes. Noui tamen ego (Deus ſcit) in ſex Rhe-
„ ni dioeceſibus, multos, immo innumeros curatos ſaeculares,
„ multa doctrina praeſertim ad animarum regimen neceſſaria
„ praeditos, & morum integritate. Noui & in cathedralibus &
„ collegiatis eccleſiis eximios praelatos, canonicos, vicarios, non
„ dico aliquos, non dico paucos, ſed pro magna parte, hone-
„ ſtiſſimae vitae, pios, pro aeternis, non fluxis, Dei cultores
„ rem diuinam ſedulo facientes, modeſtos, humiles, concor-
„ des, pacificos, deuotos, a concubinatu & filiis immunes, fru-
„ gales, plura, quam eis opus ſit, ſacerdotia ſiue beneficia non
„ appetentes, in pauperes absque pauperum moleſtia & absque
„ nouis auenpiis largos atque liberales. Tu ergo deinceps ſua-

„ uiſſi-

„ uiſſime, in Chriſtoque cariſſime frater, ne ſis tam curioſus alie-
„ nae vitae ſcrutator, ne ſis ſacerdotalium morum tam rigidus
„ iudex, Chriſtianiſſimum Io. Gerſon (quem tu ipſe doctiſſimum
„ atque conſcientioſiſſimum ſcripſiſti) ammodo ne laceres. In
„ curatos & paſtores, quorum oues tibi, tuisque minime no-
„ cuere, ne inuehas; reliquumque ſaecularem clerum ne mor-
„ deas, a quo tui eleemoſinas & caetera humanitatis officia, vel
„ nuper accepere, vel indies, dum egent, accipere poſſunt.
„ Valeant pii lectores, nec inuicem ſe mordeant, ſed vt veri
„ Chriſti imitatores mutuam caritatem ſeruent, non in ſeipſos
„ arma & calorem vertant, ſed in Saracenos. „

46. Contra quendam, qui ſe FRANCISCVM SCHATZER appellat, complicesque ſuos expurgatio IAC. WIMPHELINGI.

Epiſtola IAC. WIMPHELINGI ad IVLIVM II. ſummum pontificem.

Epiſtola ad ALBERTVM epiſcopum Argentinenſ.

In fine: Ad honorem Dei & vitae Chriſtianae defenſionem impreſſum anno 1506. in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Defendit denuo *Wimphelingus* libellum ſuum *de integritate*. In epiſtola eiusdem ad *Iulium II.* P. haec praecipue adnotanda eſſe cenſui, dum ait: " Nonnullis de *Sixto IV.* male lo-
„ quentibus in faciem reſtiti, & ora compreſſi. Immo contra
„ quendam *Andream Craianenſem* archiepiſcopum, apoſtolicae
„ ſedis hoſtem *epiſtolam* (cuius exemplar extat) dedi: omnes
„ elus cauillas confutans, articulos etiam multos, ab eodem
„ contra Sixtum papam quartum, & Cardinalium coetum im-
„ preſſos, ad vniuerſitatem Heydelbergenſem (cuius tunc ma-
„ giſtratum indigne gerebam) detuli, doctoresque, quid facto
„ opus eſſet, conſului: Ad quorum ſuaſum & petitionem epi-
„ ſcopum Wormatienſem adii, effecique, vt mox articuli illi
„ tanquam libellus famoſus ſupprimerentur. Quippe qui ſcie-
„ bam ex ſummi pontificis proſperitate totius eccleſiaſtici ſtatus

„ ſalutem pendere. Omnium denique eccleſiarum matrem at-
„ que ducem credidi ſemper, & hodie credo, eccleſiam eſſe Ro-
„ manam, cui etſi pro mea tenuitate in nullo vnquam deferre
„ aut prodeſſe potuerim, hunc ſaltem honorem coram noſtrati-
„ bus & diſcipulis meis ei impendere conatus ſum, perſuadens
„ & exhortans, vt iuxta illius regulam & exemplar, nonnul-
„ los diuinorum officiorum horarumque canonicarum locos, quos
„ mendoſos iudicaui, emundarent atque rectificarent: familia-
„ rem quendam meum *Io. Coricium* ad petendam vrbem indu-
„ xi & adiuui: curialibus interea familiariter adhaeſi & bene
„ volui: quin & ego ipſe duas gratias expectatinas ſub duobus
„ ſummis pontificibus impetraui, licet ſteriles & inanes, pro-
„ pter praeſumptum cuiusdam N. ad ſummiſſariam (cuius poſ-
„ ſeſſionem obtinui) regreſſum, aut propter ſubtilitates, quali-
„ bus etiam ante me *Io. Symler* victus eſt, tulit ille modeſte,
„ & ego feram. Sed hoc vix ferendum eſſe videtur, quod ne-
„ que praebenda in eccleſia Argentinenſi ſaluberrimo praedica-
„ tionis officio annexa, tuta eſſe poteſt, quin eam nonnulli
„ poſt moderni eius poſſeſſoris obitum, vigore literarum apo-
„ ſtolicarum ſe iactent acceptaturos. &c. „

In epiſtola vero ad *Albertum* epiſcopum Argentinenſem libellos, quos ad eccleſiae & cleri honorem vtilitatemque ſe ediderſſe commemorat, recenſet, atque pluribus in medium adducit: " Quam vero fideliſſime laborauerim pro honore cleri, pro
„ ſtatu ſacerdotali, pro dignitate & libertate eccleſiaſtica, prae-
„ beant argumentum illuſtriſſimae tuae paternitati, & vniuer-
„ ſis, qui lecturi ſunt, quae olim ab amicis & praeceptoribus
„ perſuaſus elucubraui, in hunc ſequentia tenorem:
„ *Oratio* querulosa contra crudeliſſimos ſacerdotum inuaſores,
„ quae incipit: *Si vnquam beatiſſime maximeque pontifex* &c.
„ (n. 3.)
„ *Oratio* contra talias & exactiones, a laicis clero impoſitas, quae
„ incipit: *Credine poteſt* &c. (n. 4.)
„ *Poſtillae* in Prudentii quosdam hymnos a me publice lectos.

„ *Rheto-*

„ *Rhetorica* a me publice lecta, eius praeſertim exempla. (n. 7.)
„ *Germania mea* ad rempubl. Argentinenſem, c. de triplici ſtatu
„ in ciuitate neceſſario. (n. 22.)
„ *Apologia* mea pro republ. Chriſtiana, c. 5. (n. 44.)
„ *Soliloquium* meum c. 28. (n. 43.)
„ *Adoleſcentia* mea, lege quinta, & ante finem. (n. 21.)
„ *Prologus* ſtatutorum ſynodalium Baſilienſium in fine, vbi ſan-
„ ctum Bernardum citaui. (n. 34.)
„ *Epiſtola* mea ad decanum Larenſem, pro omnibus Germaniae
„ epiſcopis conſolatoria. (n. 32.)
„ *Annotationum*, erratorum in diuinis officiis concluſio. (n. 20.)
„ Omnia haec opuſcula, praecipue libellum de *integritate* (n.
„ 39.) quem *Franciſcus* impugnat, refero & ſubiicio examini
„ vniuerſitatum Pariſienſis, Wiennenſis, Erfurdianae, Tubingen-
„ ſis, Ingolſtadienſis, atque *Friburgenſis*, & Agrippinae. Si
„ quid in his, aliisque a me erratum eſt, ſi quispiam propter
„ quaecunque ſcripta, in ius vocare me volet, coram renerendiſ-
„ ſima tua paternitate princeps illuſtriſſime, qui iudex meus es,
„ reſpondere, tuoque iuſto decreto ſtare, vti obnoxius, ita & ſpon-
„ te paratus ſum. Ex domo validi equitis *Martini Sturmi.*
„ *Duce Deo veritas vincet, & iuſtitia triumphabit, quia por-*
„ *tae inferi non praeualebunt aduerſus eam.* „

47. Vita ſancti ADELPHI epiſcopi.

In fine : Ioannes Prys impreſſit anno 1506. 4to. (*In Bibl. acad. Argent.*)

Iacobi Wimphelingii epiſtola dedicatoria eſt magnifico, ge-
nerosoque Domino *Philippo Comiti in Hanaw*, & *Baroni in Liechtenberg* inſcripta, ex aedibus validi Equeſtris ordinis *Martini Sturmi* XVII. Kalend. Auguſti an. 1506.

Eſt autem ſequentem in modum concepta: " Religionis,
„ hoc eſt diuini cultus obſeruantiſſimos fuiſſe gentiles & Chri-
„ ſtianos principes, antiquae tradunt hiſtoriae, ſperabant enim
„ ſe felix regimen, & de hoſtibus victoriam conſecuturos, ſi
„ diuinae potentiae bene atque conſtanter ſuiſſent famulati.

„ Quan-

„ quanta etiam piis regibus & imperatoribus cum deuotis quon-
„ dam epiſcopis & praelatis familiaritas fuerit : quantis impen-
„ ſis eccleſias ornarint, quanta in Chriſti miniſtros beneficia con-
„ tulerint tum ſanctorum legendae , tum probatiſſima veterum
„ (praecipue *Lupoldi Bebenburgii*) ſcripta declarant. Legimus
„ denique ipſos regum & magnatum filios, bonarum literarum
„ ſtudio frequenter a parentibus ſuis traditos fuiſſe , hinc ad
„ bonos mores, ad religionem (hoc eſt timorem, veneration em-
„ que Dei) ad amorem eccleſiaſticorum ſunt incitati , adeo vt
„ ſuis palatiis doctos epiſcopos deuotosque theologos, ad latus
„ habere non erubuerint , quod & in ſequenti ſancti *Adelphi*
„ vita, generoſe *Philippe*, liquido cognoſces. Ipſe enim & bea-
„ tus Rufus eius auunculus (licet vterque ſacrarum literarum
„ doctiſſimus, licet vterque venatui & haſtarum congreſſui inu-
„ tilis, & ab adulationis veneno immunis) potentiſſimis tamen
„ regibus familiariſſimi cariſſimique fuere: verum vt priſca mit-
„ tamus, quae mihi probe nota ſunt, tibi referam : *Fridericus*
„ Bauariae dux & Comes Rheni Palatinus victorioſiſſimus (cui
„ vterque tuus auus & in bello & in pace fideliſſime aſſiſtebant)
„ quarumlibet literarum doctos vehementer dilexit , epiſcopos
„ coluit, clerum defendit , conciones auidiſſime frequentauit ,
„ quoties res ardua (praeſertim in bello) aggredienda fuit, ſta-
„ tiones & ſupplicationes a ſacerdotibus deuote fieri procurabat,
„ nouam pro praedicatoribus domum (in qua ſtudium & reli-
„ gio floret) funditus erexit. Reliqua monachorum & fratrum
„ coenobia reformauit. Neque enim pſalmis in choro, & miſ-
„ ſis in templo legi ſolitis , contentus erat , ſed voluit etiam
„ poſt rem diuinam intra ſepta & cellas virtutibus eſſe locum ,
„ ludosque, ingluuiem , choreas, impudicitiam, adulteria , ſtu-
„ pra prohiberi: tantus erat in ipſo ſeruor in Deum , tanta pie-
„ tas , tanta religio: hinc illi victoria , hinc illi ſalus , hinc fe-
„ lix ab hac vita exitus , inter theologorum , curatique ſui ma-
„ nus a Domino Deo noſtro conceſſus fuit. Tu quoque mihi
„ magnifice *Philippe*, priſcorum principum & procerum ſince-

„ ram

„ ram pietatem imitari videris. Quippe qui inter cetera religionis officia ad ſacras diui *Adelphi* reliquias (qui dominii tui Deus tutelaris ſiue patronus eſt) ſingularem geris affectum, id quod mihi nuper placabilis benignitas & eximia manſuetudo tua patefecit: dum deſiderares ſancti *Adelphi* hiſtoriam (cuius exemplar *Iacobus Scheidius* capellanus tuus mihi tradidit) a me lectum iri, per capita diſtingui, impreſſioni commendari: quod & pro virili mea, vt clementiae tuae morem gererem, ſummo ſtudio feci; & merito, quoniam *progenitores mei ex domiuio tuo ſuam duxerunt originem*, & mihi quondam cum patruo tuo Ludouico cumque proaui materni germano Iacobo, multa fuit & amabilis conſuetudo. Te vero precor, ne veterani laborem abiicias. Denique auctoritate ſenii mei fretus, te hortor, vt in deuotione in Deum, in pio affectu erga ſanctos, in beneuolentia in ſacerdotes, in clementia erga pupillos & viduas in dies creſcas. Sic felix patriae pater, ſic Deo & hominibus carus eris. Frequenter enim, qui Deum ſuosque miniſtros venerati ſunt, qui in ſubditos iuſte ac clementer imperauerunt, exitu naturali functi ſunt; tyranni vero vel interfecti, vel turpem nominis ſui maculam relinquere, aut ſaltem in prole ſua caſtigari meruerunt. Dominus Deus tibi ad feliciter gubernandos populos, ſacerdotesque tutandos, ſemper aſſiſtere, tandemque beatum efficere dignetur. „

Epiſtolae nuncupatoriae ſubiunctum legitur *Ringmanni Philefii* epigramma ad eundem *Philippum Comitem de Hanau.*

48. Ad IVLIVM II. pontificem max. queruloſa excuſatio IACOBI WIMPHELINGII, ad inſtantiam fratrum Auguſtinenſium ad curiam Romanam citati: vt propria in perſona ibidem compareat: propterea quod ſcripſit, diuum Auguſtinum non fuiſſe monachum vel fratrem mendicantem: ſine loc. & an. in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Epiſtola dedicatoria eſt ad generoſum clariſſimumque Dominum

minum *Philippum de Duno* & *Lapide ſuperiori*, nobiliſſimae Argentinenſis eccleſiae praepoſitum digniſſimum, dominum ſuum obſeruandiſſimum.

Excipit illud breue *Wimphelingii* ad Iulium II. P. M. epiſtolion: " *Iulio ſecundo* pontifici maximo *Iac. Wimpheling.* Scripſi „ beatiſſime pater! fratres Auguſtinenſes regulam & nomen ab „ epiſcopo ſeculari accepiſſe, nec id putabam eis ſtomachum „ mouere; cum & ſummi pontifices, qui ipſorum & alias clau„ ſtralium regulas confirmarunt (quod longe maius eſt) ſecu„ lares fuerint ſacerdotes: pualis & tu es *Iuli* pontifex optime „ maxime, cui me & mea dedo, ſubiicio, commendoque. „

Elegia autem hecatoſticha *Iacobi Wimphelingii* haec eſt:

Summe gregis Chriſti paſtor, pater vrbis & orbis,
Seruator fidei, iuſtitiaeque parens,
Iuli *pontificum magnorum ſumma poteſtas,*
Iuli *cardineo gloria magna choro.*
Aſpice clementi radiantis lumine frontis,
Quam tribuant ſcriptis ſenſa ſiniſtra meis.
Quos Auguſtini fratres alit ordo beati,
Hoſtem me dicunt ordinis eſſe ſui.
Falſo me accuſant clamantes ordinis hoſtem,
Ac ſuppreſſorem, quod reprobemque ſuos.
Cum tamen amplectar cunctos ſua vota tenentes,
Qui ſub veſte nigra candida corda gerunt.
Id probat ex aliis per multa volumina dictis,
Quod poſui in noſtro de integritate *libro.*
Eccleſiae plantas modo quatuor eſſe nouellas,
Mendicos fratres ſimplicitate pios,
Plantatos ſcripſi: ſcripſi ergo non reprobatos.
Nemo etenim plantat, quod reprobare volet.
Quid mihi ſuccenſent clamantes ordinis hoſtem,
Eccleſiae cum ſint planta nouella mihi?
Principium ſumpſit fratrum non iuſta querela,
Quam latrant fictis vafra per ora dolis.

Eſt

Eſt ſchola Brisgoici *paſſim celebrata* Friburgi,
Clara politorum nobilitate virum.
Inter diuerſos iſtic diſcordia fratres,
Conuentusque duos ſex quaſi luſtra fuit.
Hic Auguſtinum, Guilhelmum praedicat alter,
Certat vterque prior dignior hincque fore;
Dignior atque prior ſacra in ſtatione videri,
Clauſtricolae plebis geſtit vterque ſtatus.
Hic ſacramento iuſtum ſubducit honorem,
Tam fuerant tepidis pectora dura viris.
Rex Romanus *erit teſtis (tam corda tumebant)*
Flectere nec pretio nec potuiſſe prece.
Tum me Conradus Stürtzel *clariſſimus orat,*
(Quo doctore vſa eſt noſtra iuuenta bono)
Vt relegam hiſtorias, vt quaeram: primus vter ſit,
Vt voluam variis ſcripta probata libris. *)
Hoc ego dum facio, mihi pagina multa reuelat,
Neſcia cuius erant pectora noſtra prius
Auguſtine vſus quod nunquam veſte cuculla es,
Nec mendicaris, Religioſus eras.
Religioſus eras, Chriſtique ligatus amore,
Sed mendicanti nulla cuculla tibi.
Hanc praeceptori rem ſcripſimus ordine noſtro,
Cui certe poteram iure negare nihil.
Haec ſumma: hinc omnis ſurgit certaminis ordo,
Hinc crucior, patior, cauſa cuculla fuit:
Quam male res fratres pia veraque torſerit ipſos,
Nullus in hoc noſtro climate neſcit homo.
Et quamuis nullus mihi verbum fecerit vllum,
Dixerit & coram iudice nemo diem.

Atria

*) Auguſtinus enim 30. anno primum baptizatus, vixit ſub Theodoſio & Valentiniano Caeſ. anno Chriſti 432. Mendicantes autem diu poſt introducti ſunt poſt annum Chriſti Chriſti 1220. ſub Honorio Papa & Friderico II. P. Ita *Wimphel.* ad marg.

Atria nunc egomet heu ſum ad Romana citatus,
Cum nequeam tantas ipſe pedare vias.
Non vt conductus pro me reſpondeat alter,
Perſona in propria me bonus ordo citat.
Non curae ſenium eſt, ſed nec veneranda ſenectus,
Non canum curat turba ſeuera caput.
Argentinus adeſt praeſul cum conſule teſtis,
Et cum principibus clara caterua piis.
Quod iam ſim variis morbis confectus & annis,
Et quod ſim ad tantum non ſatis aptus iter.
Et labor & ſtudium, pituita, podagra, & orexis
Iam pridem vires deſtituere meas.
Quid quod me tenerum chari genuere parentes
Et macie affectum corporeque exiguum.
Hinc fit, vt aut pedibus vel equo vel qualiter itur,
Non facient tantum languida membra viam.
Porro me iuuenem nemo quia vidit equeſtrem,
Eſſe ſenex poſſem, qualis equeſter ego?
Si mihi ſuppeterent vires inuiſere Romam,
Quam cuperem pedibus oſcula ferre tuis.
Cernere & antiquae monumenta & moenia Romae,
Atque altae vitae facta piare meae.
Semper ego Romam dilexi, atque illius altos
Pontifices colui ſemper honore pio.
In Craianenſem pro Sixto *ſcripſimus olim,*
Sedis Apoſtolicae tantus amor mihi erat.
Gratius haud quicquam nobis contingere poſſet,
Viſere quam Romae ſcripta vetuſta tuae.
Sed quia decrepiti quia viribus omnibus hauſti
Exoptant mollem corpora noſtra thorum.
Iuli *pontificum magnorum gloria ſumma,*
Oro iuſtitiam cum pietate tuam.
Fulmina non iacias, claues ſuſpende, precamur
Filiolum haud laedat virga paterna tuum.

Seruet

Seruet & orantem Chriſti communio plebis,
Si ſeruant rectam pectora noſtra fidem.
Quod ſi (ceu perhibent) ſcriptis peccauimus, ipſe
Exemplo nobis Aurelianus erit.
Quippe recantetur verſis palinodia verbis,
Noſtraque vertemus ſcripta, ſequendo ducem.
Te moueat ſenium, noſtri miſerere laboris;
Emeriti moueant militis arma tui.
Si noſter Petri ſudor fuit vtilis agro,
Si quicquam aſſidui ſumma laboris habet.
Fac vt quod ſaeuos admittunt iura per hoſtes
Aequa libretur cauſa bilance mea.
Aut mihi patronum foueas, aut ſcribito, praeſul
Iudicis vt noſter nobile munus agat.

Quo tempore *Iacobus Wimphelingus* hanc elegiam ediderit, non ſatis conſtat. *Niceronius* loc. cit. p. 20. illam quidem circa an. 1512. compoſitam eſſe cenſet; ſed exiſtimamus potius cum *Freytagio* in adparat. liter. T. I. p. 177. illam aliquot annis antiquiorem, & anno circiter ſeculi XVI. ſeptimo vel octauo euulgatam eſſe.

49. DIVVS BERNARDVS in ſymbolum Apoſtolorum.

Idem in orationem dominicam.

Idem de fide Chriſtiana.

THOMAS WOLPHIVS iunior in pſalmum *Benedicam.*

In fine: Ioannes Knoblochus imprimebat. Matthias Schurerius recognouit. in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Iac. Wimphelingius opuſcula iſthaec *Iacob Sturmo* Chriſtianarum literarum auditori, & *Coſm. Wolphio* canonico Haſelac. dicauit literis Argent. ex aedibus *Martini Sturmi* 19. Kalend. Decembris an. 1506. exaratis.

Sed tres iſti, qui vulgo *S. Bernardi* dicuntur eſſe, libelli, inter

vera & genuina illius opera a *Io. Mabillonio*, aliisque viris doctis ſumma diligentia ſtudioque collecta (Pariſ. 1667. 8. 1719. Venet. 1765. fol.) locum non habent: quin potius *Petro Abaelardo* adſcribenda eſſe videntur.

Thomas Wolphius iunior interpretationes ſuas & commentarium in pſalm. 33. *Ioanni Keiſersbergio*, theologo clariſſimo inſcripſit.

Subiuncta ad calcem leguntur, *Sebaſt. Brant*, *Hieronymi Emſer*, theologi, & a ſecretis Georgii Saxonum ducis, *Henrici Bebelii*, poetae laureati, *Thomae Didimi Aucuparii*, Argent. poetae laureati, *) carmina.

Matthias Schürerius artium doctor epilogum addidit: " En „ tibi ſophiae amator, quisquis es, id libelli in hoc noui an„ ni initio veluti ſtrenas offerimus. *Bernardi* ſcilicet ac *Vuol„ phii* noſtri lucubratiunculas politas medius fidius, lectu quo„ que & cognitione digniſſimas, id quod ipſa lectione depre„ hendes. Intra dies duodeviginti, *Picus Mirandulus* prin„ ceps totius encyclopediae conſultiſſ. bonis auibus prodibit in „ lucem. Interea vale: haec Argentorati, quae inſignis Heluetio„ rum vrbs eſt, Nonis Ianuariis anno Chriſti ſeptimo & quin„ gentesimo ſupra milleſimum. „

50. Speculum vitae humanae, in quo diſcutiuntur commoda & incommoda, dulcia & amara, ſolatia & miſeriae, proſpera & aduerſa, laudes & pericula omnium ſtatuum. Auctor nobiliſſimi huius libri fuit dominus RODERICVS, epiſcopus Zamorenſis Caſtellanus, & referendarius papae Pauli II. in theologia, vtroque iure & omnibus aliis bonis litteris doctiſſimus, ſummus Chriſtianae religionis cultor & defenſor, feruentiſſimusque & conſtantiſſimus ſalutis animarum zelator. *In*

*) Sub rectoratu *Hieronymi Vehi* ex Niderbaden, I. V. doct. an. 1511. die 17. Oct. albo acad. Friburg. inſcriptus eſt *Thomas Didimus Aucuparius*, poeta laureatus de Argentina, presbyter, & vicarius ibidem.

In fine: IOHANNES BOTZHEMVS ABSTEMIVS, D. D. IACOBVS WYMPHELINGIVS, *ſac. pag. Lic.* SYMPHORIANVS POLLIO, *ſacerdos* recognouerunt: Iohannes Prys ciuis Argentinus in aedibus luſtri, vulgo zum Thiergarten impreſſit: ad morem gerendum generoſo domino PHILIPPO DOMINO IN DVNO & LAPIDE SVPERIORI, Argentinenſis eccleſiae praepoſito, & ad preces PAVLI BVRGER eiusdem ſummiſſarii Pridie Idus Ianuarii anno ſalutis 1507. fol. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Praemiſſa legitur epiſtola ad *Paulum Burger*, eccleſiae maioris Argent. ſummiſſarium a *Ioanne Botzhemo*, decret. doct. ſcripta, quae ſane eſt notabilis: " Nouiſti amiciſſime *Pau-* „ *le*, illuſtrem dominum *Philippum de Duno & Lapide ſupe-* „ *riori*, inſignis eccleſiae noſtrae Argent. praepoſitum, vtrius- „ que noſtri amantiſſimum: hunc ego ſatis admirari non poſ- „ ſum, hominem tanta nobilitate ſplendentem, opibus felicem, „ & in principum aulis adultum, praeterea cui nihil quod „ velit, deſit, adeo & eruditorum eſſe & eruditionis affectato- „ rem. Is cum menſe proximo hic apud nos degeret, fre- „ quenter libros & cultiores hiſtorias ſibi afferri curauit, quibus „ & ingenium ſuum exercitaretur, & animus recrearetur, cui „ dum infiniti codices deferuntur, vnum ſibi ex omnibus dele- „ git, qui *ſpeculum humanae vitae* inſcribitur, in quo commo- „ da & incommoda, laudes & pericula omnium ſtatuum miro „ ingenii artificio deſcribuntur: quo tanquam exemplari rerum „ omnium agendarum vteretur. Mirum eſt, quanta ſedulitate, „ quanta frequentia, quanto affectu librum hunc leſtitauerit ho- „ mo claritudine natalium inſignis, cum plerique huius gene- „ ris hominum ex magna parte (hac maxime tempeſtate) to- „ tos ſe belluinis voluptatibus dedant, oſoresque ſint & ſtudio- „ rum & ſtudioſorum. Hic autem, vt a cunabulis fere inceſ- „ ſanter inter literas literatosque educatus, ita ingenium ſuum „ ingenuis diſciplinis ſemper excoluit, ſemperque cum doctiſſi-

„ mis verſari voluit. Vnde & id ſibi peculiare aſſumpſit, vt „ vbicunque hominem ſingulari doctrina excellere audiat, is ab „ eo ad menſam amicitiarum parentem vocetur, amicitiamque „ cum eo familiariſſime contrahat. Hoc *Ioanni Keyſersbergio* „ concionatori noſtro tam facundiſſimo quam doctiſſimo, hoc „ *Iacobo Vuimphelingio* praeceptori meo amabiliſſimo, hoc in„ numeris aliis omnifariam doctiſſimis viris contigit. Inde & „ mihi (qui nondum prima literarum rudimenta deguſtaui) „ cum homine magnifico fluxit iucundiſſima familiaritas, qua „ vt peculiariter glorior, ita maxime delector. Tu vero *Paule* „ ab eo ita diligeris, vt ſine te rariſſime diſcumberet, mutui„ ter autem tu adeo hominem obſeruas, adeo ſuſpicis, adeo „ veneraris, vt hunc librum (qui tunc vnicum domini ſolatium „ erat) non tam ob egregiam materiam ſententiarumque ma„ turitatem, quarum refertiſſimus eſt: quam ob domini illius „ fauorem amoremque, formis elegantioribus excudendum im„ preſſori tradere velle videbaris: ſed quid morae intercidit, ne„ ſcio profecto, an negotia illa domeſtica & forenſia, quae plu„ rima habes, te interceperint. Perge, qua coepiſti, ſtudioſis „ benefacere, maxime cum & doctorum & doctrinarum tu ipſe „ virtute innata ſis obſequentiſſimus. Non deerit tibi opera „ *Iacobi Vuimphelingii* praeceptoris mei, viri vndecunque doctiſ„ ſimi, qui curabit, vt non minus emendatus liber ab im„ preſſore exeat, quam elegans. Vale, & me inter tuos ha„ beto. Datae die VI. Ianuarii anno ſeptimo ſupra M. D. „

Paulus Burger vero *Philippo Domino in Duno & Lapide ſuperiori* Argent. eccl. praepoſito digniſſimo inſcripſit an. 1506. ſext. Non. Octobr.

Carminibus auctorem & opuſculum commendarunt *Sebaſt. Brant*, *Io. Botzhemus Abſtemius*, decret. doct. *Iacobus Wimphelingus*, *Ringmannus Phileſius*, *Io. Gallinarius*, *Symphorianus Pollio*, ſacerdos Argent. *Beatus Rhenanus*, Sletſtat. *Beatus Arnoldus*, Sletſtat. *Io. Caſtmeiſter* iunior.

Editio haec, *Mich. Maittairio* ignota, inter eas quoque, quae minus

minus frequentes sunt, referenda erit. Conf. *Io. Lud. Büneman-ni* catal. MSS. & libr. ab inuent. typogr. impress. p. 31. *)

51. BASILII MAGNI de legendis antiquorum libris opusculum diuinum.

Quos mores diligat mundus & diabolus:
Scortum ale, sperne libros, conuiua, proiice talos
Aut chartas, perdens tempora, carus eris.

Quos mores diligit Deus, & honesti viri:
Sis castus, discas, sis sobrius, alea desit: Mundo &
Otia contempnas, mox odiosus eris diabolo.

In fine: Finis huius libelli adest. Impressum Argentinae anno incarnationis dominicae millesimo quingentesimo septimo. Die vero Lunae ante purificationis Mariae per honorabilem virum Matthiam Hupfuff 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Iacobus Wimphelingus breui quadam praefatione & exhor-

 tatio-

*) Plures passim laudari solent huius opusculi editiones, vti Rom. 1468. per Conr. Sweynheym & Arn. Pannartz f. alia Rom. aliquot annis posterior fol. (de qua *Ang. Mar. Card. Quirinus* in lib. sing. de opt. script. edit. ex typogr. Rom. §. 9. *Io. Ge. Schelhorn* Lind. 1761. 4.) Aug. Vindel. 1471. per Ginth. Zainer f. alia sine loco 1472. & Beronensis 1473. Paris. sine an. per Vlr. Gering, Mart. Cranz & Mich. Friburger fol. & ibid. per eosd. 1475. Argent. 1475. per Mart. Flach f. Bisant. 1488. f. aliaeque: de quibus praecipue *Maittaire* annal. typogr. & edit. emend. T. I. P. I. *Sam. Engel* bibl. select. libr. rar. p. 149. & rel. Quae editiones vti antiquitate, ita raritate etiam nostram hanc, quam adduximus, vincant necesse est. Eiusdem libelli editionem Francof. 1683. 8. adducit *Löcherus* in lex. erudit. art. *Rodericus*. Ceterum animaduertisse iuuabit, *speculum* hoc minime confundendum esse cum *speculo salutis* vel *humanae saluationis*, cuius editio inter informia typographiae, infirmae adhuc, & cunis vixdum exemtae tentamina refertur. Qua de re idem *Maittaire*, & omnium exactissime ac doctissime *Ger. Meerman* in orig. typogr. T. I. C. V. Hag. Comit. 1765. 4.

tatione ad *Petrum Sturmum*, *) *Nicolaum Wimphelingum*, & *Hieronymum Hemmerl*, adiecto *Io. Gerſonis* carmine de animi tranquillitate, prolusit.

Magni Baſilii libellus a *Leonardo Aretino*, e Graeco in Latinum ſermonem translatus, & *Colucio Salutato* inſcriptus eſt.**)

Multae autem huius verſionis, quae *Leonardum Brunum Aretinum* habet auctorem, extant editiones, quarum pleraeque alio atque alio titulo inſignitae prodierunt: ex quo varii virorum doctorum errores & hallucinationes originem traxerunt. Conf. *Io. Albert. Fabricius* bibl. Graec. L. V. c. 19. *Niceron* mem. T. XXV. *Freytag* in adparat. liter. T. II. p. 846. & rel.

In *Baſilii* operum edit. Benedict. Maurina T. II. p. 92. nec tamen ſecundum hanc *Aretini* translationem libellus iſte legitur.

52. IAC. WIMPFELINGII Schletſtattenſis theologi oratio de ſancto Spiritu.

In fine: Phorcae in aedibus Thomae Anshelmi anno 1507. menſe Maio in 4to.***) (*In Bibl. acad. Friburg.*) Edidit

*) *Petrus Sturm de Sturmneck* a rectore *Henr. Kolher* decret. doct. an. 1506. die 2. Oct. in noſtrum album acad. relatus: qui *Iacobi Sturmii*, de quo iam ante p. 163. ſeqq. diximus, frater erat.

**) Addi hic ea merentur, quae obſeruat *Lambacher.* loc. cit. p. 87. " S. Baſilii magni *Caeſarienſis Epiſcopi de veterum ſcriptorum, praeſertim poetarum libris, & an homini Chriſtiano eas manibus attrectare, legitimeque euoluere conueniat cum ſcholiis* Vdalrici Fabri *4. Viennae Pannon. Singrenius 1518.* Solus *Simlerus* (quod ſciam) Epitome bibl. *Geſner.* in additionibus ex Bibl. Caeſar. Vindob. *Vdalrici Fabri* mentionem facit, atque eum *proraepticon carmen de reſurrectione Domini:* item *panegyrim ad generoſum Baronem a Bolheim* ſcripſiſſe. At vero commentatum ab eo fuiſſe praeſentem tractatum *S. Baſilii*, nec ipſi *Simlero* innotuit. Verſio eſt *Leonardi Aretini*, qui omnium primus hunc eximium tractatum latinitate donauit. Quae uerſio autem in operum editionibus non occurrit. "

***) In fronte huius editionis conſpicitur manus *Wimphelingii* libellum hunc donantis: *D. Io. Brisgoico theologo.*

Edidit orationem *Ringmannus Philesius*, *) & *inclyto ac generoso D. Philippo de Duno, Baroni in Lapide superiore*, summae aedis Argentin. praeposito inscripsit, Argent. Kal. Sept. 1506. quae sane lectu est dignissima, & plura complectitur ad opuscula *Wimphelingiana* pertinentia: " Clarissime pater, cum „ non solum ex Aristotelis sententia, sed aliorum etiam consen„ su praeceptoribus secundum Deos maxima debeantur, meum „ studium est, quia gratiam parem eis reddere non possum, il„ lorum saltem monimenta singulari amore complecti, venera„ ri, aliis communicare, & quibus possum, laudibus extollere. „ Sciunt, qui mei notitiam habent omnes, quam libenter de *Fa„ bro Stapulensi*, & ipso *Foroliuiensi Fausto* institutoribus meis, „ altero celebri philosopho, altero poeta insigni, vtroque apud „ Parisienses florentissimo loquar. Quam illorum omnia admi„ rer, quam collaudare soleam. Neque id quidem iniuria. Quis „ enim talium virorum opera non laudet, non extollat? Di„ cam minus remotum aliquid. *Wimphelingus* quoque doctor me„ us Germaniae illustrator quicquid procudit (semper autem „ velut Africa aliquid noui parit) illud omne suspicio, & ita „ extollo, vt nihil magis, atque hoc ipsum merito. Nam quis „ non suspiceret, quis non extolleret, quis non admiraretur „ librum, cui *Isidoneo* titulus est de recta iuuenum institutione; „ *elegantias linguae Latinae*, *epitomam in rhetoricam*, tres „ libros *elegiaco carmine* scriptos de *Virginis Mariae triplici* „ *candore*, librum de *integritate* cum eius *apologetico*, & quem „ de *frugalitate contra praebendosos* conscripsit, *epitomam quo„ que rerum Germanicarum*, eum etiam librum, qui inscribi„ tur *adolescentia*: item *apologiam* illam pro *republica Chri„ stiana*, & quae de *Germania* ornatissime ab ipso scripta sunt: „ praeterea in *ecclesiasticas cantiones annotamenta*, atque *epito„ mam in quatuor Euangelistas*; vt taceam varias *orationes*, vt

*) Perperam *Dupinius* loc. cit. eum appellat *Rengnianum Philosium*.

„ *epiſtolas*, vt *poemata*, vt *hiſtorias*, vt *ſoliloquium ad honorem Germanorum principum* & *procerum* ſcriptum, vt *officis* „ de *compaſſione Mariae* ac *ſponſo eius Ioſepho*; vt *ſtatuta ſynodalia* iuſſu Baſilienſis epiſcopi ex ſacris canonibus compor„ tata, vt id genus innumera alia praeteream? *) Haec inquam, „ & ſic eiusmodi caetera infinita quis doctiorum hominum non „ amplecteretur, quis non laudaret, extolleretque? Ergo vt „ tandem ad ea veniam, quae volebam dicere, factum eſt re„ uoluendo libros ab ipſo conſcriptos, vt inter multa digniſſi„ ma quandam *orationem* olim Heidelbergae *de ſancto Spiritu* „ habitam, nondum impreſſam, inuenirem, quam in lucem dare „ placuit ſub tui nominis ſplendore; quod exiſtimauerimus tuae „ clementiae non poſſe non placere qualecumque hoc; cum & „ ipſum *Wimphelingum* & reliquos eruditos omnes magnifacias. „ Id cum ex aliis multis, tum ex eo liquet, quod illi (vt ipſe „ nobis retulit) & *Io. Keifersbergio*, eximio theologo pridem „ ad menſam tuam inuitatis ſummam humanitatem oſtenderis, „ quod manſuetus, quod affabilis, quod hilaris, quod comis „ nobiliſſimus ipſe comes aſſederis, non ſupremo loco (qui tibi „ ob generis claritatem, & notabilem ſtatus excellentiam iu„ re debebatur) ſed quemadmodum apud Brachmanas Indiae „ ſapientes fieri ſcribit Philoſtratus, vt ſine delectu diſcumbant, „ nullum regi praecipuum locum aſſignantes, ita in inferiori „ loco humilis, quaſi illorum miniſter, diſcubueris. Vnde profe„ cto intelligi datur te famigeratiſſimi tui parentis humilitatem „ ac modeſtiam, ſicut & iuſtitiam, conſtantiam, integritatem, „ caeterasque virtutes ſtrenuiſſime (vt generoſam prolem decet) „ imitari. Accipe ergo bono animo & ſerena fronte hanc ora„ tionem, ipſum *Wimphelingum* ac caeteros, qui bonas amant „ literas, amaturus, tuoque veluti Achillis clypeo protecturus. „ Vale eccleſiae decus. Argent. Kal. Septembr. anno ſalutis „ 1506. „

53. CON-

*) *Wimphelingii* opuſcula, quae hoc loco recenſet *Phileſius*, vix non omnia a nobis viſa, atque laudata fuere.

53. CONRADI SVMMENHART Commentaria in ſummam Phyſicae ALBERTI MAGNI.

In CONRADVM SVMMENHARTVM theologum ſecularem ALBERTI MAGNI interpretem hexaſtichon IACOBI WYMPHELINGI:

Albertus magnus *Germanae gloria terrae,*
Naturae & Sophiae nobile ſcripſit opus.
Quod plus interpres Summenhart *diſcutit, auget,*
Illuſtrat, referat, perficit atque polit.
Haec ſi ſcripta leges cupide Germanica pubes
Haud dubie fructus experiere nouos.

Epigramma ſolutum in eundem:

Quia te Deus erudiuit & de lege ſua docuit (*Pſ.* 93. *v.* 12.) CONRADE ſuauiſſime, beatum te dubitet nemo. Non enim haeſiſti literis ad pompam vel ad opes famulantibus, ſed diuinae ſapientiae, ſed ſcientiae, pietatis, concordiae & charitatis, qua ſola beamur.

In fine: WOLFG. FA. HAGE. (id eſt *Wolfgangus Fabritius Capito*) ad lectorem: Habes nunc candidiſſime lector, *Conradi Summenhard* theologi eruditas commentationes in *Albertum* recognitas, quam pleniſſime ex corrupto exemplari recognoſci potuere. Quae miro ingenio literis ſunt excuſae a ſolerti *Henrico Gran*, chalcographo in Hagenaw. Haec tam magnum artificium tam ampliſſimum cultum redolent, vt quae ex aliis libris adhuc obſcuriora videntur, hic in promptu patent ad nutum, & ſine interprete (ſed frequenti exercitatione) percipi poſſunt. Ocius eme, attentius legito. Ex iſtis enim totam & naturam & philoſophiam conſequere. Vale ex Hagen. curſim anno 1507. ſeptimo Kalend. Maias. fol. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Memorabilis eſt, atque ad illuſtrandas res noſtras literarias pertinet praefatiuncula *Thomae Wolphii* iunioris: " Sunt qui-„ dam furaces & improbi, qui libros doctiorum hominum non „ minus abſcondunt, quam malae matres ſuppoſititios & ſpu-„ rios. Hi protinus eliminandi exterminandique ſunt, & in „ peſſimam malam crucem abigendi, vtpote de re literaria & „ ſtudioſis omnibus male merentes. At ſunt nonnulli longe „ iſtis diſſimiles, qui vel aliquid pariunt, vel quod iam docte „ & feliciter partum eſt, in medium proferunt. Hi ſunt omni „ laude, omni veneratione digniſſimi. Ex eo coetu ſeu flore „ hominum eſt *Ioannes Caeſar*, non vulgari eruditione prae-„ ditus, qui gloſſemata terſiſſima a *Conrado Summenhardo* theo-„ logo & philoſopho, ſua aetate haud dubie clariſſimo, in *Alberti* „ *magni* phyſicam miro ingenio compoſita, non eſt paſſus diu-„ tius deliteſcere, ſed ex tenebris in lucem, ex abdito & ab-„ ſtruſo prodire iuſſit in apertum. Inuenies in hiſce commen-„ tariis ſtudioſe lector, quod non tam ipſis tyrunculis in diſci-„ plina phyſica, quam etiam veteranis faciet ad ſtomachum. „ Eme, quaeſo, mox lege, & laetaberis. Vale. Haec Argen-„ toraci raptim ſeptimo Kalend. Martii anno Domini 1507. „

Atque ex his palam fit, *Ioannem Caeſarem* artium magiſtrum Friburgenſem (*faſcicul. I. p. 6.*) huius editionis auctorem *Henrico Gran* typographo Hagenouienſi celeberrimo extitiſſe.

54. GVILHERMVS epiſcopus Pariſienſis de collationibus & pluralitate eccleſiaſticorum beneficiorum. *)

ALBER-

*) *Guilielmi Pariſienſis* opera collecta, in vnum corpus redacta, & recognita, iunctim edita fuere a *Ioanne Dominico Traiano* Neapolit. Venet. 1591. II. Tom. fol. Sed illa praeſtantior cenſetur editio, quae ſtudio & opera *Blaſii Ferronii* Carnot. canonici ac ſorbon. theol. Aurel. 1674. II. Tom. fol. prodiit. Huic ſane editioni aliquot inſignes, qui in priore deſiderabantur, addidit tractatus *Ferronius*, nimirum tractatum *de Trinitate, & attributis diuinis*, librum *de anima, ſupplementum noui tractatus de poenitentia*, & tractatus *de pluralitate & collatione beneficiorum eccleſiaſticorum*

ALBERTVS MAGNVS de adhaerendo ſoli Deo. *)

Sanctus BONAVENTVRA ad fratres mendicantes, quales eſſe debeant erga praelatos & eccleſiarum rectores.

In fine: Habes hic dulciſſime lector *Guilhermum Pariſienſem* de beneficiis eccleſiaſticis, *Albertum magnum* de adhaerendo Deo, & *Bonauenturam.* Ex primo doceberis auaritiam & congeriem ſuperfluam patrimonii Chriſti abiicere: ex ſecundo mundum mundanis relinquere: ex tertio docentur religioſi paupertatis profeſſores ſuis contenti eſſe, & pacem iuraque parochialium ſacerdotum nequaquam violare. Prodierunt haec feliciter ad Dei laudem ex officina Ioannis Knoblouchi anno ſalutis noſtrae 1507. VII. Kalend. Iulias 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Epiſtola nuncupatoria *Iac. Wimphelingii* ad *Ioannem Ryncum* vrbis Agrippinae ciuem conſularem, qui eidem *Guilhermi* libellum dicauit, haec eſt: " Dum nuper in Argentorato vir „ humaniſſime ſuauiſſima conuerſatio tua, magnam mihi volu„ ptatem afferret: hoc tamen ſingulari me gaudio affecit, quod „ inter reliquas patriae tuae laudes intellexi, ad parochias Agrip„ pinas, doctrina & moribus praeſtantiores ex omni veſtro gym„ naſio eligi theologos, quae magna eſt vrbis veſtrae gloria, &

„ praeci-

---

corum II. Sed illa quatuor ſcripta pridem Argent. 1507, in lucem edita fuerant, & poſterior tractatus *de collatione beneficiorum* exiſtit in editione Pariſ. 1490. in bibliotheca *Telleriana*, vt catalogus iſtius biblioth. pag. 50. teſtatur. Vid. *Freytag* in adparat. liter. T. III. p. 206.

*) Editio perantiqua libelli huius *Alberti magni* de adhaerendo Deo, & vltima perfectione hominis ſine an. & loco ſol. in catalogo bibl. Argent. Ord. S. Ioan. Hieroſol. a *Io. Nic. Weislinger* p. 4. Et alia ſine loc. 1500. 4. in *Maittaire* annal. typogr. T. I. P. II. p. 732. recenſetur. Extat etiam editio: *Alberti M.* paradiſus animae: eiusd. de adhaerendo Deo Antw. 1581. 12. Omnia illius opera collegit atque edidit *Petr. Iami* Lugdun. 1651. XXI. Vol. f.

„ praecipua ſalus animarum. Subiit mox animum meum, tibi „ non ingratum fore, ſi *Guilhermus* Pariſienſis epiſcopus ma„ ximus animarum zelator, de conferendis multiplicandisque „ beneficiis in lucem prodiret. Dedi itaque operam, vt duo „ illius de huiusmodi negotiis tractatus imprimerentur, quos „ & tuae mirificae manſuetudini ſummaeque in me beneuolen„ tiae, volui prae caeteris inſcribi atque dedicare, vt ſub tuis „ alis optatum patrocinium conſecuti felicius in quorumcun„ que conſpectum exirent. In primo docentur principes, epi„ ſcopi, archidiaconi, abbates, & reliqui praelati, proceres, „ ciues, ſenatus, capitula, canonici, qui ad praebendas, ec„ cleſias, altaria eligendi ſint, nominandique, praeſentandi aut „ inueſtiendi: non pueri, non indocti, non indociles, non „ eccleſiae Dei inutiles,, non ſcientiarum & virtutum hoſtes, „ non diſſoluti & impudici, non qui officium ſuum implere „ non norunt, non quibus ſacra olent & carnalia redolent, „ non quibus prius ſufficienter de Chriſti patrimonio prouiſum „ eſt. In altero demonſtrantur horrenda eius pericula,qui mul„ ta beneficia eccleſiaſtica tenet & abſorbet, cui pauciora pro „ honeſta vitae ſuae ſuſtentatione ſatis emolumenti praeſtarent. „ Suſcipe quaeſo fautor obſeruandiſſime hoc *Guilhermi* nobiliſ„ ſimum, diuinaque veritate innixum atque ſuffultum opuſcu„ lum, ipſumque amplectere atque defende. Ego me tibi ite„ rum atque iterum commendo. Vale vnicum vitae meae prae„ ſidium, & in perſecutionibus meis vltimum refugium atque „ ſolamen. Ex Argent. III. Kal. Iunias 1507. „

Alberti magni libellum idem *Wimphelingus* theologus *Ioanni Eckio* & *Iacobo Sturmo* Chriſtianae theologiae auditoribus in florentiſſimo gymnaſio Friburgenſi prid. Kal. Iun. an. 1507. inſcripſit: *Thomas Wolphius* iun. vero *Iacobo Wimphelingio* literis ad eum an. 1507. VII. Idus Iun. datis perſuaſit, vt epiſtolam *Bonauenturae* appendicis loco opuſculis abs ſe edendis adiungi curaret.

55. Aui-

55. Auiſamentum de concubinariis non abſoluendis quibuscunque, ac eorum periculis quamplurimis: a theologis Colonienſibus approbatum cum additionibus ſacratiſſimorum canonum.

Contra venerem ſacerdotum poeta gentilis:

Hinc procul eſte viri, ſanctis diſcedite ab aris,
Queis tulit heſterna gaudia nocte venus.
Caſta placent ſuperis: pura cum veſte venite.
Et manibus puris ſumite fontis aquas.

Si apud gentiles ſacerdotes ſacrificaturos imunditia deteſtabilis fuit, quanto magis apud Chriſtianos, qui corpus Chriſti ſumunt.

Sanctus Hieronymus dicit, *o ſacerdos tibi licet de altare viuere: non luxuriare permittitur.*

Therentius

Veritas odium parit.

Hesdras

Sed ſub iuſto iudice vincit.

ſine an. & l. in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*) Et alia quoque editio, cuius *in fine:* impreſſum Nurembergae per Hieronymum Hoelzel anno 1507. die vero 12. menſis Nouemb. 4to (*In Bibl. Riegger.*) Atque in edit. ſerm. & var. tract. KAISERSPERGII Argent. 1518. fol. (de qua *faſcic. I. p.* 90. *ſeqq.*)

Iac. Wimphelingio grauiſſimo illa, qua viuebat, aetate vitiorum quorumque cenſori, & probatiſſimorum ſimul morum ſectatori, quem opuſculi huius auctorem alio iam loco ſuſpicabamur, iam quidem indubitatis argumentis, & luculentiſſimo ipſius teſtimonio plene conuicti *auiſamentum*, vti vocat, iſthoc non poſſumus non adſcribere. Huc enim ſpectant ea, quae in epiſt. dedicat. ad *Fr. Io. de Hengneuilla* mox laudanda ſcribit: *dedi operam — — vt auiſamentum vniuerſitatis Agrippinae de concubi-*

concubinariis nequaquam abſoluendis, contra ſuam & alienam quam fouent, luxuriam, fructuoſiſſime, vti ſpero, diſſeminaretur &c. Et, niſi vehementer fallor, *Wimphelingius* ex alio quodam id genus opuſculo, quod a theologis Colonienſibus circa id temporis editum eſt, ſua deprompſit, atque in compendium redegit. Eſt autem libri, quem in bibliotheca mea aſſeruo, titulus:

Directorium concubinariorum ſaluberrimum, quo quaedam ſtupenda & quaſi inaudita pericula, quam apertiſſime reſoluuntur nedum clericis hoc crimine polutis neceſſarium, ſed & communi populo praeſertim erga ſacerdotes concubinarios quam vtiliſſimum, ob infinitos laqueos, quibus tam ipſi quam indoctum vulgus propter ipſos irretiuntur.

Therentius
Veritas odium parit.

Esdras
Sed ſub iuſto iudice vincit.

In fine: Impreſſum eſt hoc Directorium concubinariorum primitus Aggrippinae alias Coloniae anno poſt Virgineum partum 1508. Et iam denuo ibidem anno ſequenti 1509. in officina litteraria ingenuorum liberorum Quentell. 4to. Sub finem opusculi ſequuntur *ſtatuta* quaedam contra ſacerdotes concubinarios ex libro ſtatutorum prouincialium ac ſynodalium eccleſiae Colonienſis tranſumpta: vti *ſtatutum* CONRADI DE HOESTEDEN archiepiscopi Colonienſis, SIFRIDI DE WESTERBVRCK archiep. Colon. & FRIDERICI DE SARWERDEN archiep. Colon.

56. Speculum animae, ſeu ſoliloquium HEINRICI de HASSIA maximi theologi ſaecularis. *)

Con-

*) " Incredibile eſt, verba ſunt *Freytagii* in aliquod lit. T. „ II. p. IIII. quot errores viri doctiſſimi & inprimis *Antonius Poſſeuinus*, qui ex vno, ſaltem duobus *Henricis* „ *de*

Contra poetas pro theologis epiſtola IOANNIS CAMPANI.

De poetarum infelicitate carmen FAVSTI.

In theologorum laudem verſus eiusdem.

Elegia IOANNIS PAPAE XXIII. in concilio Conſtantienſi depoſiti. Elegia

„ *de Haſſia*, quinque viros effinxit diuerſos, quibus vna „ fere eademque opera tribuit. Ex erroribus, in trami„ tem eum reducere, adgreſſus eſt *Caſimir. Oudinus* in „ commenter de ſcriptoribus & ſcriptis eccleſ. Tom. III. „ col. 1252. ſeqq. qui vni tantummodo *Henrico de Lan„ genſtein*, omnia illa opuſcula vindicat, quae reliquis „ quatuor a *Ioanne Trithemio*, *Sixto Senenſi*, *Guil. Ei„ ſengreinio*, *Roberto Bellarmino*, *Ioſepho Pamphilo*, *An„ tonio Poſſeuino*, aliisque mira quadam oſcitantia, fa„ ctaque confuſione adſcripta fuerant. Sed ad veritatem „ propius illi accedere videntur, qui duos omnino *Hen„ ricos de Haſſia* exſtitiſſe ſtatuunt, & *ſenioris* & *iunio„ ris* adpellatione diſtinguere ſolent. Alterum vti iam di„ ximus, *ſeniorem Henricum de Langenſtein* adpellant, „ ex Haſſia oriundum, magiſtrum in theologia & vice can„ cellarium Pariſienſem, poſtea ſacerdotem & canonicum „ Wormatienſem, qui ſeculo XIV. exeunte vixit. Refe„ runt praeterea, quod ab *Alberto III.* cum *trica* cogno„ minato, Auſtriae Archiduce, euocatus Viennam con„ ceſſerit, & ibidem ab anno 1384. ad vitae exitum vs„ que, theologiam in Academia publice praelegerit. In„ uenit etiam *Petrus Lambecius* in bibliotheca caeſarea „ Vindobonenſi, inter codices iuridicos, *epiſtolam* Henri„ ci de Langenſtein, ad conſules Viennenſes de *contractu* „ *emtionis* & *venditionis* ſcriptam, cuius in fine tempus, „ quo e viuis diſceſſit, hisce verbis adnotatum fuiſſe ad„ firmat: *Explicit epiſt. de contractibus emtionis & ven„ ditionis ad conſules Viennenſes edita a venerabili viro „ Magiſtro Henrico de Haſſia ſacrae theologiae profeſſore „ egregio, qui ſolius recordationis anni 1397. vndecima die „ menſis Febr. diem ſuum clauſit extremum, ſcripta per „ Petrum Lewin eius familiarem. Orate pro eo Chriſti „ fideles.* Sequitur deinde hoc Epitaphium:

„ *Mortales cuncti, moueat vel tumba ſepulti*
„ *Haſſonis Henrici vermibus expoſiti.*
„ *Mors eſt a tergo, ſapiens homo ſe paret ergo.*

„ Vid.

Elegia SEBASTIANI BRANT in mortem Philippi regis Caſtellae filii Maximiliani regis.

In fine: Vt Chriſtiana iuuentus philoſophicas (quas Iulianus apoſtata odiebat, ſciens, eas ad Chriſti religionem deſeruire) ſacras quas litteras diſcat, poeticas & turpes fugiat. Impreſſum Argentoraci a Ioanne Knobloucho XVII. Kal. Auguſti anno 1507. 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*) *)

Mox poſt libelli inſcriptionem ex altera paginae facie legitur *Hieronymi Hammerlin* in laudem *Heinrici de Haſſia* & gymnaſii Viennenſis decaſtichon:

Au-

„ Vid. commentar. de bibliotheca Vindobonens. Tom. II. „ pag. 125. conf. de *Henrico de Langenſtein* & ſcriptis eius „ quorum maxima pars miſta, in bibliothecarum loculis „ delituſcit, praeter *Caſimir. Oudini* l. cit, *Caeſaris Ega-* „ *ſii Bulaei hiſtor. academ. Pariſienſ.* Tom. IV. pag. 961. „ ſeqq. *Hermanni von der Hardt magnum concilium Con-* „ *ſtantienſe oecumenicum* Tom. II. in prolegomen. pag. 10. „ ſeqq. *Ioan. Georg. Liebknecht* Haſſia *mathematica* Gieſſ. „ 1707. in 4to, qui illum omnium primum matheſin in Ger- „ maniam intuliſſe adfirmat. *Nicol. Hieron. Gundlingii* voll- „ ſtändige Hiſtorie der Gelahrtheit P. II. Cap. IV. ſect. II. „ §. CXXV. pag. 1889. ſeqq. Reliquis autem, in exponen- „ dis rebus, quae ad Henricum de Langenſtein ſpectant, „ praeripuit palmam *Bernardus Pez* in diſſertat. iſago- „ gica ad Tom. II. anecdotor. p. 74. ſeqq. *Ioan. Philip.* „ *Kuchenbecker* in ſupplementis ad vitam Henrici de Haſſia „ in analectis Haſſiacis. Marpurg. 1728. in 8. P. I. p. „ 173. ſeqq. *Io. Albert. Fabricius* in biblioth. med. & in- „ fim. Latinit. L. VIII. pag. 646. ſeqq. De altero *Henrico* „ *de Haſſia, iuniore*, quem monachum carthuſianum & do- „ mus Gelriae priorem monachorum S. Mariae fuiſſe, & „ anno 1427. mortuum fuiſſe ſcribunt, vid. praeter *Tri-* „ *themium*, & *Oudinum*, *Bernardus Pez* l. cit. & *Io. Alb.* „ *Fabricius* l. cit. p. 657. ſeqq. „

*) In fronte huius exempli, quod in bibl. noſtra acad. ſeruatur, haec verba, *Wimphelingii* manu adſcripta ſunt: Ia. W. *Quae poetae de aliis ſcribunt, fabulae ſunt. Quae de poetarum infelici morte ſcribuntur, res verae ſunt & hiſtoriae.*

Auſtria ſis felix, tuque vrbs laetare Vienna,
Quae tot conſpicuis es redimita viris
Hic Buridanus *erat medicorum gloria ſumma,*
Hic & Heinricus Haſſia *quem genuit*
Te Nicolae *ſimul de ſpeltae colle magiſtrum,* Dinkelsbühel
Et Thomam Haſelbach *celſa Vienna tulit,*
Atque alios plures quorum volat inclita fama,
Doctores celebres theologosque pios.
Quam fuerit ferueus Heinricus, *conſpice lector*
Hoc opere in paruo nempe videre licet.

Et deinde diſtichon *Pii Hieronymi Baldung* iureconſulti; *) quo pacto quiſpiam placeat mundo & diabolo:

In ſtudio ſint ſcorta tuo, lis, alea, Bacchus:
Ius, fas, mite, pium deſpice, carus eris.

Atque diſtichon eiusdem: quo pacto quispiam diſpliceat mundo & diabolo:

Iuſtitiam, pacem cole: talos, ſcorta, Lyaeum
Infenſus viciis, deſpice, ſpretus eris.

Iac. Wimphelingii epiſtola nuncupatoria ad *fratrem Ioannem de Hengneuilla* ord. Praemonſtrat. coenobii Styuaienſis in D. Odiliae monte egregia ſane eſt, & merito hic ſibi locum vindicat: " Dum olim clariſſime frater *F. Petrarcham* de vita ſolita-
„ ria, iterum atque iterum relegiſſem, inuaſit me grande ſa-
„ ſtidium priſtinae vitae ac popularis frequentiae, cepitque me
„ mirificus ardor ſolitudinis, qui indies augebatur: vbi prae-
„ ſtantes quosdam viros, & mihi amiciſſimos, ad idem viuen-
„ di genus aſpirare cognoui. Itaque firmiter apud me decre-
„ ueram, cum paucis eiusdem propoſiti comitibus, ſub optimo
„ quodam patrono & tanquam noſtro patreſamilias, qui locum

*) Erat is legum doctor publicus Friburg. deinde vero conſiliarius in Regimine Enſishem. & poſtea etiam cancellarius Ferdinandi regis, vir iuris peritiſſimus, & omnibus humanitatis ſtudiis ex pari excultus, quem maxime celebrarunt *Def. Eraſmus Rot. & Vdalr. Zaſius* (Conf. *epiſt. Zaſ.* edit. noſtr.) De quo alias plura.

„ delegerat, & vitae neceſſaria pollicitus, ſaepe litteris ſuis me
„ vocauerat, reliſtis beneficiis, in abſtruſo herciniae ſiluae here-
„ mitorio, (fortaſſis ad S. Blaſii) peccata mea multa & magna
„ reſiduis vitae diebus deplangere. At cum patronus ille, ad
„ altiora vocatus, nobis interciperetur, ſpe mea fruſtratus ſum,
„ & ſtatu nunc, officioque carens, & ab annexis exercitiis li-
„ ber, ne prorſus otio marceſcerem, coepi pro qualicunque fo-
„ latio meo *vitae praecepta* & *breuiorem inſtitutionem* pueris
„ (praeſertim Argentinenſibus) praeſcribere, *Germaniam* vt-
„ cunque illuſtrare, patriam & gentiles meos (ob Ciceronis pro
„ M. Fonteio orationem) a Gallis ſecernere, regem noſtrum *Ma-*
„ *ximilianum* extollere, bellicoſiſſimos *Heluetios* ad beninolen-
„ tiam inducere, parochiis (quantum potui) conſulere, *epiſco-*
„ *porum auctoritatem* defendere, *ſacrae paginae ſtudium* au-
„ gere, auaritiam & *luxuriam* carpere. Mox emerſerunt ge-
„ nimina viperarum, corruptores iuuentutis, optimarumque vir-
„ tutum oſores, qui ſub falſo & ementito nomine *Franciſci*
„ *Schatſer*, per libellum famoſum (& quidem vulgari lingua
„ impreſſum) atrociſſime me carpſerunt, cunctisque fere mor-
„ talibus, immo ipſi ſummo pontifici, omnium Chriſtianorum
„ paſtori & patri, odioſum me, exterminioque dignum reddere
„ ſtuduerunt. Dedi igitur operam, vt *Guilhermus Pariſienſis*,
„ ex tribus gymnaſiis ad me miſſus, contra inſatiabilem eorum
„ (in abſorbendo Chriſti patrimonio) cupiditatem, & *auiſamen-*
„ *tum Vniuerſitatis Agrippinae*, *de concubinariis nequaquam*
„ *abſoluendis*, contra ſuam & alienam (quam fouent) luxuriam,
„ fructuoſiſſime (vti ſpero) diſſeminarentur, vt videant leuiſſi-
„ mi ſycophantae, maximos atque praeſtantiſſimos viros, ſcriptis
„ meis (quae latronibus illis ſtomachum mouerunt) concorditer
„ aſtipulari. Quia enim video coecis & obſtinatis, nihil quod car-
„ ni non dulce eſt, nec pompam nutrit, acceptum eſſe, non
„ meas ammodo, ſed alienas lucubratiunculas curabo impreſſum
„ iri, quibus alii multi boni & ſinceri ad maiorem quandam
„ deuotionem, ſeruoremque in Deum optim. max. incitentur.

„ E quo-

„ E quorum numero eſt *Albertus magnus Ratisponenſis* olim „ *epiſcopus*, nuper impreſſus, & nunc *Heinricus de Haſſia*, theo„ logus & ampliſſimus & acutiſſimus, qui in gymnaſio Vien„ nenſi ducatus Auſtriae, quondam floruit atque docuit. Eius „ *ſoliloquium* ſiue *ſpeculum animae* (vti ipſe vocat) mundi huius „ contemtum ſuadens, animaeque ipſius conditiones, ex veris „ philoſophiae medullis, artificioſiſſime deſcribens, ſtatim au„ tore Deo prodibit in lucem. Hoc tibi dulciſſime frater, quan„ ta laude dignum ſit, verbis explicare difficile poſſum. Id tu „ placide (quaeſo) ſuſcipias, ex amuſſim legas, in eo te oble„ ctes, eius vnum aut duo capita, quotidie reuoluas, atque pro„ funde, quid ſibi velint, mediteris, vt non ſolum carnis & dia„ boli laqueos felicius euadere, mundique vanitatem contem„ nere, ſed & Domino Deo, ſuauius per accreſcentem indies „ amorem vniri, atque delectabilius affici poſſis. Qui te in ani„ mo & corpore clementer conſeruare dignetur, ad eum tu „ pro me peccatore maximo, tuas ſaepius effunde preces. Ex „ Argentoraco Kal. Iulii, anno MDVII. „

Io. Campani vero epiſtolam *Iac. Wimphelingius*, *Ioanni Spiegel* Maurimonaſt. Conſtant. eccleſiae vicario dedicauit: " Pue„ rum te, mi *Ioannes*, propter bonam indolem a *Cratone Vden„ hemio* mihi ſignificatam dilexi, adoleſcentem ob preces *Mat„ thiae Hildebrandi* ad gymnaſium Heydelberg. mecum duxi, „ virum nunc te, & ſacerdotem non magno amore non poſſum „ complecti, praecipue, cum te ſperem ex verbis tuis officii „ ſtatus & obligationis tuae, in ordinum ſuſceptione initae, „ nunquam immemorem futurum, nec te contra naturalem ho„ neſtatem, contra euangelium, contra charitatem, contra „ ſacratiſſimos canones, contra ſynodalia reuerendiſſimi pontifi„ cis tui ſtatuta, laſciuiae, vanitati, aut auaritiae, caeterisque „ vitiis ſacerdotium denigrantibus immerſurum. Tuum praete„ rea erit deinceps, poetas (praeſertim ethnicos) abiicere, & „ ſacrarum litterarum lectioni iuxta ſequentem *Campani* epiſto„ lam te totum tradere. Poeticae enim ſtudium, quod licuit aut

„ profuit adoleſcenti, non itidem ſacris initiatum decere, neque
„ reipublicae nec animabus prodeſſe videtur. *Campanus* huius
„ rei ſummam experientiam naſtus, erit contra quoscunque re-
„ latrantes, fortiſſimus ſententiae meae deſenſor, cuius epiſto-
„ la longe maiorem apud me auctoritatem habet, quam bla-
„ teronis clamoſi velut onagri (quem cum pica eius ſimili depin-
„ xit) bonos theologos lingua & calamo turpiſſime mordentis ar-
„ rogantia, quae non ſemper manebit impunita. Deus enim
„ nondum deſiit iuſtus eſſe iudex, & vindex flagitioſorum. Vel-
„ lem autem chariſſime fili, vt nonnullas *Campani* epiſtolas
„ (quibus Germanorum barbariem taxat) in noſtram verna-
„ culam linguam traduceres, ſtrenuoque & magnifico militi
„ *Fritz Iacobo de Aynwil*, pientiſſimi domini tui Conſtant.
„ epiſcopi curiae magiſtro transmitteres, vt ſuo ductu Ger-
„ maniae proceres ſapere tandem inciperent, quaenam vitia
„ noſtratibus exteri tribuant, vt ab illis ſciant ſibi eſſe abſti-
„ nendum. E diuerſo interpretari te velim orationem *Cam-*
„ *pani* in conuentu Ratisponenſi coram *Friderico III. Maximi-*
„ *liani* Caeſaris patre olim habitam, in qua priſcos Germanos
„ ſummis laudibus effert, quibus haec aetatis noſtrae poſteritas,
„ ad virtutem, & res praeclare gerendas gloriae ſaltem cupidi-
„ ne incitari poſſet, ne diutius ab auita magnificentia degene-
„ rare videantur, vtque tandem maculam (ne dicam infamiam)
„ qua nos Itali barbaros vocare ſolent, euadere, hiſtorias re-
„ cenſere, in bello & pace ſalubrius conſulere, ac Germanicam
„ nationem exaltare poſſent. Vtinam populares (praecipue
„ magnates) certo ſcirent, quam iucundi fructus ex Latinae lin-
„ guae notitia fugi poſſint, traderent indubie liberos ſuos opti-
„ mis litteris inſtituendos: litteris inquam ſacris & hiſtoriis,
„ inſtiſſimisque legibus, & his, quae bonos mores in ſe conti-
„ nent; non autem poeticis, ſpurcis, obſcoenis, aut verſuum
„ cantionibus, quae ſi pueros forſitan deceant, in viro tamen
„ (etiam a Muſis cognomen habente) non ſolum ſtultam & va-
„ nam ambitionem, ſed etiam hiſtrionicam ac quaſi meretriceam

„ quan-

„ quandam mollitiem atque leuitatem prae ſe ferre videntur, „ dum ante triennium patri tuo perſuaderem, vt *Raymundo* ſed. „ apoſt. legato latine loqueretur, fuit id ei non paruae gloriae, „ & tu expertus es, paternum ſermonem, quo te cardinali tum „ commendabat, non nihil interea tibi profuiſſe. Vale, & me „ eximio praeſtantique domino *Rollando Goldly* praepoſito fide- „ liter commenda, nepotesque meos ad virtutes, Deique timo- „ rem incitare memento. Ex Argentoraco Kalen. Iulii. Anno „ MDVII.

Ringmannus Phileſius epiſtolam ad *Wimphelingium* praeceptorem ſuum ſubiunxit. Tandem idem *Wimphelingius* aliam rurſus epiſtolam ad *Matthaeum* Sedunenſium epiſcopum, & comitem Valleſiae an. 1507. VII. Idus Iul. Argent. ſcriptam addidit, ex qua ſequentia excerpere lubuit: " Audio & te ve- „ nerandiſſime pater, munus pontificium, per te ipſum quo- „ que, non per alios ſolum, pro tua ſumma ſapientia & elo- „ quentia, fideliter atque prudenter implere. Quippe quod po- „ pulum tuum doceas, veritatem protegas, iuſtitiam miniſtres, „ lites ſubditorum absque mora & magnis impenſis (ſortem „ interdum excedentibus) dirimas, manifeſta cleri vitia non diſ- „ ſimules, agreſtes & imperitos ab animarum cura repellas, „ quales olim ante librorum impreſſionem ſorte inuenti ſunt, qui „ nihil vnquam niſi *Alexandri Galli* partes in ſcholis elementa- „ riis didicere, & quidem obiter ac imperfecte, quod ſtudii tem- „ pore, vel ſtipem hoſtiatim petere coacti ſunt, vel ob inopiam, „ coqui, pincernae, lixae, calones fuerunt, aut aliis obſequi „ cupientes, equos alere, aues inſtruere, venari, pannosue „ lineos abluendos ad flumina geſtare, aut alioquin inſeruire „ conſueuerunt. Scis enim his artibus dedltum, vix ediſcere „ potuiſſe, quae ad animarum regimen (quae ars artium a Gre- „ gorio dicitur) neceſſaria eſſe videntur. Audio & te veneran- „ diſſime pater, velnti fidelem principem, imperio Romano be- „ ne velle, Germanorum rempublicam diligere, Regem noſtrum „ (vti decet) colere ac obſeruare, ad pacem & vnionem inter

„ Germanos anniti, quam & ego ſemper optaui, & ob id *non-*
„ *nulla ſcripſi, quae ad Germanorum mutuam inter ſeſe beneuo-*
„ *lentiam* (quorum inſignis portio bellicoſiſſimi ſunt *Heluetii*)
„ conducere poſſe viderentur. Itaque his tuis praeclariſſimis vir-
„ tutibus, princeps magnanime, impulſus, te plurimum amare coe-
„ pi, atque ideo in argumentum affectus maximi ſummique
„ amoris in te mei ſapphicam *Sebaſtiani Brant* naeniam (qui &
„ ipſe regis noſtri maximus eſt cultor) ad te mitto, quam pri-
„ dem in immaturam & nationi noſtrae perniciosiſſimam *Phi-*
„ *lippi* Caſtellae Legionisque mortem excudit, vt ſi qua ex illius
„ nobiliſſimi principis occaſu triſtitia confectus es, hac ſaltem
„ lectione aliquantulum conſolationem accipias. Dominus Deus
„ tibi aſſiſtat, vt officium pontificale in coeptis laboribus, qui
„ epiſcopum decent, ſalubriter & honorifice proſequi poſſis, tua-
„ que clementia & mihi & domino *Sebaſtiano Brantho* gentili
„ meo propitia ſit & adiutrix, qui ambo a nonnullis antichriſti
„ praeconibus nonnihil calumniae & infamationis ſuſtinemus,
„ patienter tamen & aequo animo, memores horum Ciceronis
„ in noua rhetorica verborum: Quiuis homo poteſt quemuis tur-
„ pem de quolibet rumorem proferre, & confictam fabulam diſ-
„ ſipare. „

57. LVPOLDVS de iuribus & translatione imperii.

In LVPOLDI BEBENBVRGII epitome de iuribus regni & imperii hexaſtichon SEBASTIANI BRANT:

Imperii qui iura foues Lupolde *diſerte,*
Iure tibi imperium, Theutona gensque fauet.
Quo pacto Graecis Gallisque corolla recepta, &
Germanis fuerit tradita, rite doces.
Pontifici Caeſar quid debeat, imperio & quid
Pontifices ſacro, per tua ſcripta probas.

BEATI ARNOLDI (*Arnoaldi*) ad lectorem diſtichon:

Accipe Lupoldi *ſtudioſe haec ſcripta diſerti,*
Antehac quae damno delituere graui.

In

In fine: Matthias Schürerius Schletſtatinus id ex officina ſua impreſſoria Argentoraci emiſit: die VIII. Iulii anno 1508. 4to. (*In Bibl. Riegger.*)

Iacobus Wimphelingius libellum hunc illuſtriſſimo Saxoniae ducí *Friderico*, ſacroſancti Rom. imperii & ſupremi Chriſtianorum regni principi electori inſcripſit: " *Erneſtum* patrem tuum, „ magnam prae ſe ferre prudentiam & grauitatem, omnes ado„ leſcentes diiudicabamus, qui (annos ferme ante quadragin„ ta) Erfordiae ipſum conſiderauimus, dum fraternum bellum „ inter Ludouicum & Henricum Haſſiae Lantgrauios dirimebat. „ Eas tu patris tui virtutes, hereditario iure magnanime *Fri„ derice* poſſidens, auges, & accumulas. Quippe qui latinas „ litteras amas, intelligis, veneraris, quibus nobiliſſimae Saxo„ num domus ſplendorem illuſtrare, & Chriſtianorum Caeſa„ rum Othonum (qui & imperio & eccleſiae profuerunt) imi„ tatorem oſtendere te poſſis. Scis etenim Ptolomaeum Philadel„ phum, Solonem, Moſen, Dauidem, Salomonem, Iulium, Au„ guſtum, Carolum magnum, tres Othones progenitores tuos, „ & Sigismundum Chriſtianiſſimum imperatorem, ſua doctrina, „ maiorem tum ſibi, tum reipublicae gloriam peperiſſe, quam ſi „ neglectis bonis litteris, ſyluestri venatui, furioſo haſtarum „ congreſſui, mollibusque choreis muliebriter vacauiſſent. Alexan„ der magnus, (Aul. Gell. XIX. 4.) dum cognouiſſet libros, „ quos ex Ariſtotele audierat, in vulgus ab eo editos, atque ea „ tempeſtate armis exercituque omnem prope Aſiam teneret, „ regemque ipſum Darium praeliis & victoriis vrgeret, in illis „ tamen tantis negotiis, litteras ad Ariſtotelem miſit, non eum „ recte feciſſe, quod diſciplinas, quibus ab eo ipſe eruditus foret, „ libris foras editis inuulgaſſet. Nam qua (inquit) alia re prae„ ſtare caeteris poterimus: ſi ea, quae ex te accepimus, omnium „ prorſus fient communia; quippe ego doctrina anteire malim, „ quam copiis atque opulentiis? Iurauit *Franc. Petrarchae*, (de „ reb. mem. L. I. tract. 2. c. 26.) Robertus Siciliae rex, dul„ ciores & multo chariores ſibi litteras eſſe, quam regnum, & ſi

„ alterutro carendum ſit, aequanimius ſe diademate, quam lit-
„ teris cariturum. Et rex quoque noſter Maximilianus, lati-
„ nam linguam probe callens, in eius eloquutione plurimum
„ delectatur. Quoniam igitur *Friderice* clariſſime, iſtos ſapien-
„ tiſſimos reges ſequeris, impulſus ſum, nobile *Lupoldi Be-*
„ *benburgenſis* opus, de iuribus & translatione imperii, a Mat-
„ thia Schürerio gentili meo (qui te terrasque tuas, quas pera-
„ grauit, magnis laudibus effert) impreſſum tuae clementiae de-
„ dicare. Liceat autem mihi (cum venia tua) dux inclitiſſime,
„ vnum addere; quia nouum in ciuitate tua Witenbergenſi gym-
„ naſium erexiſti, vt pro tua ſumma virtute circumſpicias, ne
„ teneri adoleſcentes, & dociles ſcholaſtici, qui ad tuam aca-
„ demiam conuolabunt, & patrimonium ſuum illic effundent,
„ a laicis, ab aemulis cleri, a ſatellitibus tuis, contra omne ius
„ inhumaniter inuadantur, ſaucientur, transfodiantur: ne pii pa-
„ rentes (cum ipſa ſubſtantia) caros filios, non absque lacry-
„ mis & gemitu perdant, quos baculum ſenectutis ſuae, lumen
„ oculorum ſuorum, & reſiduae vitae vltimum ſolatium ſibi
„ ſperabant affuturos. Ex Argentoraco, vbi nuper *Erneſtum*
„ fratrem tuum Magdeburgenſem archiepiſcopum, Germaniae-
„ que primatem, ſiue patriarcham vidimus, *Guilhelmo* Comi-
„ ti Honſteinno Argentinenſi epiſcopo (Romanorum rege cum
„ principibus praeſente) conſecrationis munus, pie ac deuote
„ in ſummo templo conferentem. „

Sub finem *Beatus Arnoaldus* carmen ad libellum ſubiecit.

Poſt primam hanc editionem libellus ſaepius deinde recuſus prodiit: & praecipue Baſil. apud Pernam 1566. in collectione quadam: *De translatione Imperii Rom. ad Germanos. Item de electione epiſcoporum, quod aeque ad plebem pertineat* Matthia Flaccio Illyrico *auctore. 8.* (Conf. *Freytag* in adparat. liter. T. III. p. 520. ſeqq.) Et Argent. typis Ioſ. Rihelii per Andream Rietſchium an. 1603. hac inſcriptione: Petri de Andlo canonici Columbarienſis decret. doct. *de imperio Romano, regis, & Auguſti coronatione, inauguratione, adminiſtratione, officio*

&

& poteſtate electorum; aliisque Imperii partibus, iuribus, ritibus, & ceremoniis: libri duo, ad Fridericum III. Imp. ſcripti, & nunc primum typis editi. Curante Marquardo Frehero Conſiliario Palatino. *Accedunt ſeparatim* Lupoldi de Bebenburg & Hieronymi Balbi Bambergenſ. & Gurcenſ. epiſcoporum *eiusdem argumenti libelli, multo quam antea emendatiores & auctiores.* in 4to. Et cum *Marq. Freheri* notis ex edit. *Matth. Berneggeri* Argent. 1624. & Heidelb. 1664. 4to.

58. Huc quoque pertinet eiusdem LVPÓLDI BEBENBVRGII libellus: Germanorum veterum principum zelus & feruor in Chriſtianam religionem, Deique miniſtros. Hexaſtichon in LVPOLDVM BEBENBVRGIVM, SEBASTIANI BRANT:

Religioſa ducum, regum quoque catholicorum
Noſcere ſi zelum vis fideique ſacrae
Seu quod chara illis fuerit respublica Chriſti,
Eccleſiaeque ſalus & decus imperii.
Theutona tu inprimis gens & Germana propago
Perlege Lupoldi *dignum epitoma tui.*

Nihil ſine cauſa I. B.

In fine: Finit libellus nobiliſſimus LVPOLDI BEBENBVRGENS. de veterum principum Germanorum fide, religione & feruore in Chriſtum, eccleſiam & ſacerdotes: opera & impenſis domini Io. Bergmann de Olpe ad laudem & honorem Chriſti, perpetuamque famam Germanici nominis Baſileae impreſſus anno ſalutis Chriſtianae 1497. idib. Maii. Nihil ſine cauſa. I. B. fol. *(In Bibl. Argent. Ord. S. Io. Hier.)*

Verſa pagina idem *Sebaſtianus Brant* terſo epigrammate Lupoldi opus inſcripſit *illuſtriſſimo antiſtiti, reuerendiſſimoque patri & domino Ioanni Dalburgio Vangionum praeſuli ornatiſſimo. Iacobus Wimphelingus* epigrammati ſubiecit litteras inſcriptas *magnanimo Friderico Camerario de Dalburgio, equiti aurato, reuerendiſſimi pientiſſimique patris Ioannis Vangio-*

num aut Vormacienſium antiſtitis, germano clariſſimo de digniſſimo Lupoldi opere, eiusque vtilitate & dignitate, vbi ſimul inuehitur in degeneres Germanorum nobiles, ſi qui ſint: "Solus, inquit, ergo animus Deo gratus virtuteque praeditus: „ ſanctis moribus inſtitutus generoſus eſt, nobilis & ingenuus „ eſt, inſignis & illuſtris eſt: ſicut enim vere liber eſt, quem ve„ ritas ipſa liberauit: ita & vere nobilis eſt, quem virtus pro„ pria nobilem facit. Multi autem ſtolidi mente & degeneres, „ non alta, ſed terrena ſapientes: *nobilis animi gloriam & ho„ norem a conceptu fingunt: ab vtero partuque matris vſur„ pant.* O ſoedam gloriam & ſpurca ſoeditate contractam &c. „ Vale mi Friderice: Germanicae nobilitatis decus, & antiquae „ religionis imitator. Ex Spiris pridie Cal. Aprilis anno Chri„ ſti 1497. „ Conf. *Io. Nicol. Weislinger* armament. cathol. p. 666.

Saepius deinde libelli iſtius editio facta, vti Pariſ. 1540. 12. Col. Agripp. 1564. 8. & in bibl. Patrum max. T. XXVI. p. 88. imo in linguam Germanicam translatus a *Melch. de Fabris* Tyrolenſi Ingolſtad. 1565. 8. Vterque vero *Bebenburgii* tractatus extat in *Sim. Schardii* collectione, quam inſcripſit: *De iurisdictione, auctoritate, & praeeminentia imperiali, ac poteſtate eccleſiaſtica, deque iuribus regni & imperii, variorum auctorum, qui ante haec tempora vixerunt, ſcripta, collecta & redacta in vnum opus, non ſolum iurisperitis, ſed & theologis ac hiſtoricis plurimum profuturum Baſil. ex officina Io. Oporini* 1566. fol. & in noua eiusdem operis editione, quae mutato titulo & ordine tractatuum Argent. 1609. fol. lucem vidit. Vid. *Dau. Clement.* bibl. hiſt. critique T. III. p. 12. ſeqq.

59. Argentinenſium Epiſcoporum catalogus, cum eorundem vita atque certis hiſtoriis, rebusque geſtis, & illuſtratione totius fere epiſcopatus Argent.

In fine: Ioannes Grieninger ciuis Argentinenſis formis excuſſit anno natalium Chriſtianorum milleſimo ſupra quingenteſimum octauo, die vero vndetrigeſima menſis Auguſti. Ca-

Caſtigatoribus IOANNE ADELPHO Mülingo Argentinenſi & GERVASIO SOVPHERO Brisgoico. 4to (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Ex altera paginae facie exhibetur imago ligno inſculpta, *Guilhelmum III.* epiſcopum Argent. ſiſtens, cui in corona optimatum ſedenti auctor librum ſuum offert:

Dux cleri, patriae princeps, Guilhelme *diſerte*,
Tu meus es iudex, ſis operisque mei.

Inſcripſit vero *Wimphelingius catalogum* iſtum reuerendis & clariſſimis dominis *Philippo de Duno*, Baroni &c. Praepoſito, *Hoiero de Barby*, Comiti &c. decano, *Wolfg. Baroni de Hewen*, cantori, *Friderico Bauariae duci*, camerario, *Henrico Comiti Hennenberg.* ſcholaſtico; caeterisque nobiliſſimae eccleſiae Argent. canonicis. Epiſtola data eſt prid. Calend. Ian. an. 1508.

Geruaſius Soupherus Brisgoicus ad lectorem ſequens ſubiecit carmen:

Scriptis poſthabitis lector facunde iocoſis
Turbula quae vatum delicioſa dedit,
Perlege pontificum vitas, moresque decentes
Aurea quos virtus fecit inire polos,
Vrbs quibus Argentina nitet: tu quando thiaram
Primus abhinc tuleras praeſul Amande ſacram:
Digna quidem ſcitu cernes exempla, probatam
Viuendi normam quis bene conſtituet?
Ingenia at quorum viciis ſi preſſa videbis,
Haud vultum ducas; ſed meminiſſe velis:
Inter biſſenos habuit quos Chriſtus amatos
Diſcipulos, certe degener vnus erat
Hinc & (qua dulcis polles Iacobe) facultas
Dicendi claret, famigerata prius
Nec non pontificum (celebras quos rite) ſacrorum
Lucida portabunt te ſuper aſtra, preces.

Liber iſte iterum editus cum ſupplementis & notis *Io. Mich. Moſcheroſch* Argent. 1651. & 1660. 4to.

61. HVM-

60. HVMBERTI V. Generalis Ord. Praedicat. ſermones ad diuerſos ſtatus. Addita eſt epiſtola eiusdem de tribus votis ſubſtantialibus ; cum encomio IAC. WIMPHELINGII , & praefatione PALLANTIS SPANGEL SS. Theol. Prof. Hagen. ap. Henr. Gran 1508. fol. (*In Bibl. Ord. S. Iohann. Hieroſ. Argent.*)

De *Humberto* legi meretur *Io. Trithem.* de ſcript. eccl. cap. 456. Eiusdem opuſcula, *) vti libri duo de eruditione Praedicatorum, expoſitio ſuper regulam S. Auguſtini, **) epiſtola de tribus votis ſubſtantialibus religionis , & ſpeculum religioſorum, extant in *Bibl. Patrum maxima* Lugd. 1677. Tom. XXV. fol.

61. Fragmenta paſſionis Domini noſtri Ieſu Chriſti a IO. GEILER EX KEISERSBERG praedicatae, per IACOBVM OTTHERVM collectae. Argent. 1508. menſe Dec. ex aedibus Matth. Schürerii 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Opuſculum iſtud iam paullo ante *faſcicul. I. p. 76.* laudauimus. Illud autem hoc loco moneam , neceſſe eſt , aliam porro huius libelli editionem Argent. an. 1510. 4. extare in *Bibl. acad. Friburg.*

62. Ein tröſtliche Predig Sant IOHANN CHRYSOSTOMI, genannt mit dem goldin Mund von dem das kein Menſch geletzt mag werden, den von im ſelbs. *In*

*) In Bibl. noſtra acad. aſſeruatur *Tractatus ſolemnis* fratris Humberti quondam magiſtri generalis ordinis praedicatorum *de praedicatione ſanctae crucis:* ſine an. & loc. in 4to. Monialibus Argent. quae *Poenitentes* vocabantur , celeberrimus ille *Keiſersbergius*, de quo ſupra p. 65. 73. *Humberti* ſermones *de virtutibus* explicauit , quos multo labore eiusdem monaſterii Prioriſſa *Suſanna Hörwartin* Aug. Vind. oriunda an. 1503. collegit , viuentique adhuc auctori recognoſcendos tradidit: qui deinde etiam an. 1510. excuſi prodierunt. Vid. *faſcicul. I. p. 80.*

**) In *Catal. Bibl. Argent. Ord. S. Io. Hieroſol.* a *Io. Nic. Weislinger* edit. legitur eiusdem Auslegung über S. Auguſtini Regel ſine an. & loc. in fol.

In fine: Hie endet ſich das clein Büchlein, das da groſs vnd hoch zu verſton iſt, aber nutze vnd gut allen Menſchen, die es im Verſtändnis mit zu Herzen nemen, vnd es zu mermalen leſen, die werden es lieben, vnd iſt getruckt in der loblichen freyen Stat Strasburg durch Iohannes Gruninger im Iahr der Geburt Criſti 1509. vff vnſer Frawen Lichtmeſſabent. fol.

Pagina altera haec leguntur: " Dieſe Predig gibt Ermanung „ vnd heilſame Ler zu Gedult in allen widerwärtigen Zufällen, „ die einem Menſchen vff Erdtreich begegnen mögen. Vſs die„ ſem hochberümpten *Iohanne Chryſoſtomo* hat der hochgelert „ Doctor *Keiſersperg* vil gezogen vnd ſeine Ler vnd Geſchrift „ vnder andern heiligen Lerern vaſt gebrucht vnd geleſen &c.„

Interpres orationis eſt *Iac. Wimphelingius*, qui eandem *Iohanni Bock de Gersheim* equiti & ciuitatis Argent. conſuli inſcripſit, literis Friburg. an. 1509. exaratis. Vid. *Fortgeſetzte Samml. von alt. vnd neuen theolog. Sach.* auf das Iahr 1747. Anh. n. 2.

Eadem oratio Argent. apud Ioh. Grüninger 1514. fol. recuſa eſt. Conf. *Barth. Riederer* Nachricht. zur Kirchen Gelehrt. vnd Bücher Geſchicht. I. B. III. St. p. 317.

63. In IOHANNIS KAISERSPERGII theologi doctrina vitaque probatiſſimi, primi Argentinenſis eccleſiae praedicatoris mortem: Planctus & lamentatio cum aliquali vitae ſuae deſcriptione & quorundam epitaphiis.

In fine: τελος lamentationis in IO. KAISERSPERGII mortem &c. Impreſſum Oppenheym anno 1510. 4to. (*In Bibl. acad. Argent.*)

Iac. Wimphelingius de vita *Io. Keiſersbergii* commentarium elegantiſſimum conſcripſit, atque huic *lamentationi* praemiſit: quem poſtea auctum & emendatum dedit in edit. ferm. & var. tract. *Io. Keiſersperg.* Argent. 1518. fol.

De

De opuſculo iſto iam paullo ante *faſcicul. I. p. 54.* & hoc eod. *faſcicul. II. p. 100.* ſeqq. ſatis ſuperque actum eſt : quod integrum ibidem exhibuimus.

64. Contra turpem libellum PHILOMVSI defenſio theologiae ſcholaſticae & neotericorum.

Continentur in hoc opuſculo, a IACOBO WIMPHELINGIO licent. extemporali & tumultuaria ſyntaxi concinnato:

Virtuoſa ſterilis muſae ad nobilem & ſubtilem philoſophiam comparatio.

Subtilis dialecticae theologiaeque ſcholaſticae, quae per quaeſtiones procedit, defenſio.

Theologorum de duobus vitiis, quae mulopoeta ipſis aſſcripſit, excuſatio.

(*Ligno inſculpta eſt imago Seruatoris noſtri, dum aſino inſidens Hieroſolymam ingrederetur.*)

Aſino poetae inſidet pica loquax.
Aſino prophetae (Zachariae IX.) *inſidet ſaluator noſter verax.*

ſine an. & loc. 4to (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Iac. Wimphelingii epiſtola nuncupatoria ad *Philippum de Flersheim* nobilem iureconſultum , Vormatien. Spirenſisque eccleſiarum canonicum digniſſimum, haec eſt: " Videre potuit „ apud *Vigilium* noſtrum inſignis humanitas tua, *Philippe* doctiſ„ ſime, pernicioſiſſimum libellum, in quo ſubtilis dialectica theo„ logiaque ſpeculatiua proſa & carmine typisque obſcoeniſſimis „ ſubſannatur & parui penditur, ipſa vero poetica tollitur vsque „ ad aſtra. Ego multorum doctrina & virtute praeſtantium aſſi„ dua prece victus, tandem ad Dei ſacrarumque litterarum „ honorem ſtatui viperei illius commentarioli nugis ac vanita„ tibus vtcumque reſpondere, exorſus a poetis & a muſis: „ oſtendensque pauciſſimorum poetarum lectionem iuuentuti no„ ſtrae conducere , ipſas vero muſas (quas libelli illius editor „ tantopere extollit) res eſſe fictas, falſas, & ementitas, ipſam „ autem

„ autem philoſophiam & theologiam (quae per quaeſtiones & „ argumentationes procedit) Chriſtianae religioni plurimum ne„ ceſſariam eſſe. Quoniam vero tu apud Pariſios, Louanium & „ Heidelbergam tum philoſophiae tum omnibus aliis bonis lit„ teris operam dediſti, perſuadeo mihi, libellum illum non pa„ rum tibi pro tua ſumma modeſtia & religione diſplicuiſſe, „ quem neque crediderim parentibus aut germanis huius auto„ ris (ſi intelligerent) placere poſſe, confutationem autem eius „ tibi admodum placituram. Ideoque te per noſtram amicitiam „ obſecro virorum clariſſime, vt agreſtem deſenſionem meam „ benigne excipias, patienter legas, & (vbi vbi opus fuerit) „ apud eos, qui nimium muſis poetisque tribuunt, conſtanter pro„ tegas, tuaeque illi autoritatis robur atque munimen impen„ das. Vale, ex tuguriolo meo, 5. kal. Aug. 1510.

In fronte huius libelli in exemplo *Bibl. acad. Argent.* manu ſatis antiqua annus 1510. adſcriptus habetur.

Eiusdem porro meminit auctor ipſe in comment. de vita *Io. Keiſersberg.* (ſupra p. 110.) dum ait: *Hac ſua ſententia & rogatu quoque ſuo incitatus ſum, vt contra turpiſſimum* Philomuſi *libellum ad defendendam vtramque dialecticam, & neotericorum theologiam calamum arriperem, turpesque imagines & obſcoenos verſus illius verſificatoris confutare ſtuderem. Sponderam dudum praeceptori meo* Keiſersbergio, *me id facturum, cui etiam vita functo volui ſeruare fidem* &c.

Plura de hoc libello alio tempore, alioque loco, de *Philomuſo*, poeta quondam noſtro alias haud ignobili, data opera acturi, in medium proferemus.

65. In hoc libello ſubiecta continentur:

VALERII PROBI interpretamenta literarum ſingularium in antiquitatibus Romanis, cum plerisque circa ſingulas literas additionibus.

Idem VALERIVS PROBVS de abbreuiaturis nominum ciuium Romanorum; in iure ciuili de legibus

&

& plebiſcitis. de actionibus, de edictis perpetuis, de ponderibus, de numeris. *)

POMPONII LAETI libellus de Romanorum magiſtratibus. Idem de ſacerdotiis Rom. Idem de diuerſis legibus Rom. **)

In fine: Impreſſum Oppenheim an. Domini 1510. (apud Iac. Chobellium) 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Iac. Wimphelingii epiſtola ad *Theod. Grefemundum* iureconſultum, protonotarium, & ſacroſanctae ſedis Mogunt. iudicem attentione praecipua eſt digniſſima; quam vt lectoribus noſtris legendam praeberem, temporis locique opportunitas poſtulare videbatur: " Dum nuper ex Heydelberga cum *Ioanne Vigilio* „ communi amico noſtro ad Vangiones profectus eſſem, memor „ adhuc antiquae noſtrae amicitiae, non potui non Moguntia„ cum quoque deſcendere (tanta eſt veri amoris efficacia) vt „ te coram cernere, te alloqui, teque vlnis amplexari poſſem, „ nec poenituit itineris, etiam ſub inclementi aere ſuſcepti. Vi„ di enim & audiui, quae mihi magnam attulere voluptatem, „ vidi inquam non ſolum *Vrielem Gemmigerum* archiepiſcopum, „ tum doctum, tum iuſtum, ſed etiam audiui omnes fere col„ legiorum ſacerdotes in ſummo templo tertio Idus Nouembres, „ Pſalmos & ſacrificium alacriter, concinne, ſedulo ſenſim de„ cantantes, velut in diuino cultu absque faſtidio & celeritate „ delectari viderentur. Vidi etiam in aedibus humaniſſimi do„ mini *Godeſchalchi Eſſchenbrocker* tui concanonici, praeſentibus „ eximiis praelatis, doctiſſimisque & modeſtiſſimis theologis col„ legia-

*) Idem libellus ab *Henr. Ernſtio* Sorae an. 1647. 4. editus, reperitur etiam in *Dion. Gothofredi* auct. ling. Lat. *Hel. Putſchii* grammat. & alibi.

**) Prodierunt *Lucii Feneſtellae* de ſimili materia libris ſubiecti Baſil. 1555. 16. 1561. 16. Pariſ. 1560. 4. Colon. 1607. 12. & in Rep. Romana, quam *Petrus Scriuerius* edidit L. B. 1626. 16. in *Phil. Caroli* antiquitt. Roman. Francof. ad Moen. 1643. 12. & alibi. Vide *Catal. Bibl. Bünau.* T. I. Vol. I. L. III. p. 415. T. II. P. III. L. V. C. II. ſect. 4. p. 462.

„ legiatarum (Deo laus) canonicis, quod apud Trebotes pia-
„ culum cenſeretur, ſaltem quibusdam auaris bilem moueret,
„ ſarcophagum, in quo *Willigiſi* archiepiſcopi aedis diui Ste-
„ phani veſtri patroni fundatoris, corpus reconditum fuiſſe fer-
„ tur. Ad haec miratus ſum, te inter tantas pontificii tribuna-
„ lis occupationes poſſe etiam litteris politioribus & veteran-
„ dis antiquitatibus intendere. Quippe qui ad *Valerii Probi* no-
„ tas ſingulares cumulatiſſime quaedam adieciſti, qui diuerſa
„ vrbis & dioeceſis Moguntinae epigrammata ſummo labore
„ collegiſti, quae lectu iucunda fuere. Nec minus mihi iu-
„ cundum fuit legere *Pomponium Laetum* de Romanorum ma-
„ giſtratibus, ſacerdotiis & legibus. Et quoniam non ſolum no-
„ bis nati videmur, te, mi *Theodorice*, per noſtram inuiolabilem
„ amicitiam obſecro, vt *Valerii Probi* cum tuis additamentis
„ abbreuiaturas, *Pomponium Laetum* & antiquitates abs te col-
„ lectas, tandem per noſtrum *Iacobum Chobellium* tam diligen-
„ tem archigrammateum, quam induſtrium chalcographum in
„ lucem prodire ſinas, quo non ſolum vrbs & terra Mogunti-
„ na illuſtretur, ſed etiam Germanica iuuentus ad interpretan-
„ das litteras ſingulares & verba apud priſcos truncata in anti-
„ quiſſimis epitaphiis & hiſtoriis reperta: immo etiam ad in-
„ telligendas facilius nonnullas iuris ciuilis leges idonea redda-
„ tur. Denique, niſi me fallit memoria, dicebas te per otium
„ (ſi quod forſitan occupationibus tuis ſucciſiuum daretur)
„ ſcribere deſtinaſſe *catalogum* & vitas epiſcoporum & archiepi-
„ ſcoporum Moguntinenſium ad hanc vsque aetatem noſtram: in
„ quo & ego circa Argentinenſes epiſcopos magnopere mihi vi-
„ deor deſudaſſe. Quocirca vehementer te oro & exhortor,
„ ne hoc inſtitutum tuum vt multa alia egregia, veluti Aiax ille
„ in ſpongiam incubuit, obliterari patiaris: ſoles enim (pace tua
„ loquar) alioquin etiam in his, quae abſoluta ſunt, edendis eſſe
„ tardiuſculus, quod cum in multis abs te fiat, tum praecipue
„ in *hiſtoria violatae crucis* per te verſibus exactiſſime celebra-
„ ta, quam multi ſtudioſorum fruſtra hactenus expectarunt.

„ Vale, teque Dominus Deus pro tua maxima in parentes fide „ atque pietate diu ſaluum & incolumem conſeruet. Ex aedi- „ bus *Ioannis Vigilii* Canonici Wormacienſis hoſpitis noſtri li- „ beraliſſimi. „

Eiusdem etiam *Wimphelingii*, prout ex omnibus colligere licet, eſſe videtur *peroratio* ad lectorem, quae ſic habet: " Diſcant „ adoleſcentes ex his antiquitatibus, abbreuiaturis & notis ſingu- „ laribus, legere, ſcribere & interpretari latinas & theutonicas lit- „ teras: quarum inuentores ſumma laude digniſſimi, quibus vti- „ lius vix aliquid humanum genus habet, diſcantque intelligere „ verba truncata, ſcribantque lepide, apte, & eleganter, non ſicut „ multi ex noſtratibus, praecipue autem nonnulli qui inepte, „ inconcinne, barbare multa ſcribunt, qui noua vocabula fin- „ gunt, ſuperuacanea cumulant, vt inſtrumenta, vt libelli, „ paulo poſt ad laxandi ventris ſedem reponendi, vt caetera „ id genus in modum immenſum ab exhauriendas pauperum „ crumenas excreſcant. Dehortatur ab huiusmodi ſuperfluita- „ tibus Stephanus iureconſultus in doctrinali florum, multas- „ que praeſtantes doctrinas tradit ſcriptoribus illis & neceſſa- „ rias & ſalutares. Satis etiam diſerte & grauiter *Vlricus Za- „ ſius* huiuscemodi viros, non tam pacis, quam litium amatores, „ in quodam lectionum ſuarum exordio reprehendit. Longe ſe- „ cus ſcripſit *Gregorius Haimburgius*, & alii conſultiſſimi viri, „ legisque latores excellentiſſimi, a quorum dulciſſimo & orna- „ tiſſimo ſtilo moderniores procul deſecere. Nec ſolum in ſti- „ lo iam peccatur, ſed etiam in litteris & caracteribus, cum ta- „ men exquiſitiſſime ſcripſerunt veteres, & litteras & vocabu- „ la, non ſicut noſtrae tempeſtatis quidam ſcribae, praecipue „ in lingua vernacula, qui nullum prorſus inter M. liquidam „ & V. vocalem faciunt differentiam: eadem figura vtramque „ litteram depingentes, tanquam non ſint litterae inter ſe diſtin- „ ctae. V. vocalem anteponunt conſonantibus in dictionum „ principio, quo loco in litteram F. reſolui non poteſt: N. ge- „ minam in medio vocabulorum frequenter vſurpant, cum vna

„ fim-

„ ſimplex ſufficiat: Inter X. & G. & P. parvum diſcrimen fa-
„ ciunt: multaque alia inuertunt atque confundunt, contra omnes
„ orthographiae leges, omnemque litterarum & ſyllabarum na-
„ tiuam conditionem. De hoc magno abuſu, aliisque multis in
„ orthographia erratis & ineptiis, pulchram congeſſit admoni-
„ tionem *Nicolaus de Wyla*,*) ſcriptor & interpres latinae lin-
„ guae elegantiſſimus. „

Pluribus hunc libellum deſcripſit ac recenſuit *Freytag* in adparat. liter. T. I. p. 718.

66. Orationis ANGELI Anachoritae Vallis Vmbroſae ad IVLIVM II. ſuper Concilio Lateranenſi confirmatio cum exaggeratione IAC. WIMPH. heremitae ſyluae herciniae. ſine an. & loc. in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*) **)

Praeclara ſunt, quae ad illuſtrationem rei iſtius commemorat *Lambacher.* loc. cit. p. 163. " Angeli Anachoritae *oratio* „ *pro Concilio Lateranenſi contra Conuenticulum Piſanum 4.* „ *Vallisumbroſae 1511.* ***) Cum an. 1511. aliquot Cardinales

 „ prae-

*) Habetur hoc opuſculum, quod *Nicolaus de Wyla* ad Iohannem Harſcher ciuem & ſenatorem Vlmenſem an. 1478. *vff den XVIII. Tag des Hornungs Indictione XI.* ſcripſit de *orthographia* tunc temporis vſitata, & de iis, quae in epiſtolarum titulis & aliis ſic dictis *curialibus* obſeruari debeant: habetur, inquam, hoc opuſculum in collectione rariſſima; *Tranſzlation oder Tütſchungen des hochgelahrten* Nicolai von Wyle *der zyten Statſchriber der Stat Eſſelingen etlicher Bücher Enee Siluii, Pogii Florentini, Felicis Hemmerlin doctoris, mit ſampt andern Schrifften, deren XVIII. nacheinander vnderſchydenlichen mit iren Figuren vnd Titeln begriffen ſind.* Straſzburg 1510. fol. De qua *Freytag* in adparat. lit. T. II. pag. 1065.

**) Inſcripta ſunt fronti haec verba: *Dom. Io. Calceatoris Brisgoico praeceptori.* Et ad calcem eadem manu, quae tamen cuiusnam ſit, ignoratur *Dom. Io. Brisgoico theologo & praedicatori.*

***) Orationis huius alio etiam loco meminit *Wimphelingius* in peroratione ad *Guilhelmum* epiſcopum Argent. (*Henrici de*

„ praetenderent, Iulium papam II. contra Conſtantienſis & „ Baſileenſis conciliorum ſanctiones diſtuliſſe conuocationem con„ cilii oecumenici, atque ſic auctoritate, vt ferebant, ad ſe „ delata, illud Piſis celebrandum indixiſſent, paullo vero poſt „ Iulius II. aliud Romam conuocaſſet, apud Lateranum ha„ bendum; primus, qui pro hoc contra illud calamum ſtrin„ xerit, fuit *Angelus Anachorita* Vallisumbroſanus, edita pri„ mum *oratione pro concilio Lateranenſi contra Conciliabulum* „ *Piſanum*, propugnans, apud ſolum papam concilium oecu„ menicum cogendi poteſtatem reſidere: deinde datis etiam *lit„ teris ad cardinalem Bernardinum de S. Cruce, regem Fran„ corum, & Iulium II. pro vnitate eccleſiae ſeruanda.* *) Ha„ rum litterarum (quae numero quatuor ſunt, priores datae „ ad dictum cardinalem & regem Francorum, poſteriores ad „ Iulium II.) nemo quod ſciam, mentionem facit. Orationem „ vero memorat *Simlerus* Epit. Bibl. *Geſner.* & ex eo *Fabri„ cius* Bibl. med. & inf. Latinit. Tom. I. pag. 260. Qui au„ tem in hoc falluntur, quod putent, orationem hanc habitam „ eſſe Romae 1512. Nam licet directa ſit ad concilium Late„ ranenſe, & ita ſcripta, ac ſi dicta eſſet in ipſo concilio, quod „ anno demum 1512. decima die Maii Romae inchoatum eſt, „ praefatio tamen (ne quid dicam de ipſa editione) ſatis de„ clarat, anno praecedente 1511. publicatam eſſe, vbi concili„ um Lateranenſe indictum quidem iam erat, ſed nondum coe„ ptum. Cuius anticipationis ipſe auctor duas cauſas allegat. „ Primo quod conciliabulum Piſanum tunc iam incoepiſſet, cui

„ a

---

de Hagenoia libell. de vit. & morib. epiſcop. &c. ſubiect.) *Angelus Anachorita Vallis vmbroſae in ſua docta terſaque oratione ſanctitudinem eius* (Iulium II.) *exhortatus eſt* &c.

*) Hanc etaim editionem laudatus *Lambacher.* ibid. ex antiquiſſima Bibl. ciuica Vindob. adducit: Angeli Anachoritae *epiſtolae ad Iulium II. Pontificem Max. Francorum regem, & Bernardinum tunc cardinalem ſanctae Crucis pro Chriſtiana vnitate ſeruanda Vallisumbroſae 1511. 4.*

„ a principio ſtatim eſſet obuiandum. Deinde quod timeret in „ ipſo concilio Lateranenſi tanquam in conſeſſu tantorum patrum „ ſibi vt omnium Chriſtianorum infimo perorandi locum non „ fore. „

Quibus ea addere oportebit, quae de hoc pontifice Iulio II. concilio Lateranenſi V. & diſſidiis cum rege Galliarum narrat, & in medium profert doctiſſimus & integerrimus hiſtoriae eccleſiaſticae ſcriptor *Nat. Alexander* ad ſec. XV. & XVI. diſſert. XI.

Operae pretium me facturum exiſtimaui, ſi *Wimphelingii* noſtri explicationem & confirmationem eorum, quae abs *Angelo* prolata ſint, aequis rerum illarum iudicibus examinandam, atque diſcutiendam dedero.

IAC. WIMPHEL. eremita ſyluae hercyniae peccator ANGELO ANACHORITAE Vallis vmbroſae S.

Tua, mi frater ad *Iulium II.* pontificem maximum oratio, prae ſe fert pium zelum quo aeſtuas, nedum ad honorem apoſtolicae ſedis, ſed etiam ad totius eccleſiae reformationem, vtpote, ad boues non exaltandos, hoc eſt (vt tuis verbis vtar) ad imperitos, rudes, ac immeritos, ad eius principatum non promouendos, penſiones abdicandas, religionum diuiſiones ad vnitatem redigendas, epiſcoporum & abbatum electiones ad ius ſcriptum reducendas, diſpenſationes temperandas, clericorum monachorumque mores, pompam, & faſtus corrigendos. Chriſtianiſſima tua eſt ſententia, quae non niſi ab oſore virtutum, & Chriſtianae pietatis inimico reſutari poteſt. Bene quidem haberet eccleſia Dei, magna foret ſalus & ſummorum pontificum dignitas, ſi ephebi ſtudiorum negligentiſſimi, ad perſonatus, ad magnas animarum curas, ad ſacerdotii, & doctoratus gradum non exaltarentur. Si cum eis, qui piſtrinis, equis, mulis, coquinis, penoribus, praefuerunt, alii quoque diuinarum humanarumque litterarum docti, ſimul ad inſignes praebendas aſcendere poſſent: ſi contra fas & aequum, contra decretales (*c. graue nimis &c. venerabilis de praebendis*) eruditiſſimi viri,

reique publicae Christianae vtiliſſimi, a cathedralibus eccleſiis (in quibus hactenus recepti fuere) non eſſent eiecti. Venuſtatem (vt audio) eccleſiarum praetendunt proceres, quaenam haec eſt venuſtas? Corporis ne, an animi? Corpora illorum, nonne humanae quoque fragilitati ſubiecta ſunt? An vero animus doctrina & virtute praeditus, minus venuſtatis habet, quam pueri oſtennis? quam aucupis? venatoris, calamiſtrati? aut filii equitum ſiue praedonum? *(c. ſuper inordinata de praebend.)*

Defenſionem ſorte eccleſiarum iactitant militares? Dicat *Herbipolenſis* eccleſia a quibus ciuibus? a quibus agricolis maiores paſſa ſit iniurias, quam a *Georgio Rozenburgio*, & quodam *de Sezenheim*, qui de nobilitate gloriantur: dicat *Conſtantienſis*, quis eam acrius perſequutus ſit, quam equites aut militares? Fatebitur idipſum *Wormacienſis*, *Maguntina*, & *Treuerenſis*, ſi canonici tum nobilium, tum (aliqui ſaltem & minor pars) ciuium filii, ſapientiam amarent, Deum colerent, ſi (iuxta nominis ſui a regula deducti vigorem) bonae vitae populis exempla praeberent, quisnam eis inſolens aut iniurius eſſe velit? & ſi obſtinatus quispiam ex liuore, vel ingenita malitia velit, relictus eſt iuſtitiae locus, relictus eſt & defenſioni, etiam ſi pauci canonicorum (docti tamen & non per ſaltum graduati) ex ciuibus arma & inſignia militaria, vel torneamenta non admodum curantibus originem duxiſſent. Noſti tu ipſe mi, *Angele*, pontificis munus eſſe, absque perſonarum acceptione plantare ſacram religionem, & plantatam fouere, recta nutrire, & corrigere, quae profectum virtutis impediunt, *(c. venerabilis de praebend.)* & noſter *Iulius* verus pontifex, in bullae contra *Bentiuolum* exordio, de ſalute corporum & animarum omnium fidelium rationem a ſe in aeterni iudicis diſtricto examine reddendam, ingenue confitetur: propterea tu in orationis tuae calce ſuam ſanctitatem alienis orationibus & ſuffragiis iuuari, fouerique ſapientiſſime petiſti. Cum autem nullum efficacius ſuffragium, nullum Deo gratius ſacrificium ſummo ſit miſſae officio, ſi docti, modeſti, & deuoti,

uoti, a praebendis non excluderentur, ſi plura ſufficientia ſacerdotia in plures ſacerdotes ſaepius, quam vnus aut pauci ſacrificantes diuiderentur : tum pontifices maximi, & Caeſarea maieſtas plures haberent coram iuſtiſſimo Deo pro ſua ſalute interceſſores, immo & ſupremus reuerendiſſimorum patrum cardinalium coetus, ac totius eccleſiaſticae dignitatis ſplendor, plurium praeſtantium virorum conſilio, ſapientia, doctrina, felicius in ſua celſitudine conſeruari poſſet & amplificari. Atque praeclara epiſcoporum auctoritas iure ipſis conceſſa, minus poſſet vel a tyrannis, vel a priuilegiatis, metas priuilegiorum transgredientibus, vel a ſubditis rebellibus, ſanctiſſima ſtatuta per iniquam appellationem declinantibus, peſſundari & conculcari. (*c. monachi de ſentent. excomm. c. cum excomm. de poenit. & remiſ. cap. ſicut de exceſ. prael. c. porro de priuileg. & c. tuarum de maior. & obed.*)

Adde, quod iuxta tuum Chriſtianiſſimum votum, ad ciuitatem ſanctam Ieruſalem, barbarorum manibus oppreſſam redimendam, & ad id, Chriſti plebem animandam, doctiſſimorum hominum prudentia, conſilium, conciones, exhortationes, ſupplicationes, commodius opitularentur, victoriam, quam tu pollicitus es, aut ſaltem vrbis Conſtantinopolitanae recuperationem haud dubie ſperarem nobis elargitam, ſi noſtri iam pridem exercitus, inter ſeſe digladiati, multo Chriſtiano ſanguine fuſo, vnanimi in Turcas feruore properaſſent. O quantam apud Deum gratiam, quantam apud poſteros gloriam, quam glorioſum de perfidis Mahometiſtis Chriſtum Dei Filium negantibus triumphum, ſuprema fidei noſtrae capita fuiſſent conſecuta ! Tum demum tot indulgentiarum bullae a *Sixto IV. Innocentio VIII.* & *Alexandro VI.* conceſſae, tot orationes pro principum obedientia coram ſummis pontificibus auditae, non amodo vacuae & inanes diiudicarentur. At cum iuxta Moiſi caeterorumque vatum oracula (*Leu. XXV. Deut. XXV. III. Iudith. V.*) victoriam de hoſtibus ob noſtra facinora Deus ſubtrahat (ſicut ebraels nonnunquam ſubtraxit) inprimis vitia extirpanda eſſe videntur.

Quod vero maius flagitium auaritia & cupiditate? a qua nulla poteſtas eos coram Deo eximere poteſt, qui cum plus ſatis ex Chriſti patrimonio abundent, indies tamen plura atque plura ſibi ſacerdotia, cum eccleſiarum & animarum diſpendio, cum aliorum digniorum & indigentium moleſtia malis quandoque artibus clam ſummo pontifice coaceruant. Quid magis Deum ad iram prouocat? quam contaminatiſſimis manibus, ore ſpurciſſimo, animoque & affectu effoeminatiſſimo ſacram euchariſtiam benedicere, contrectare, ſumere: & ea ſumpta, mox domum, in qua ſcortum & concubina vel latitat, vel aperte cernitur, omni pudore abiecto reuerti? Faceſſat auaritia, non liceat amodo inutili & vili capellanias, eccleſias, praebendas, dignitates, penſiones, cum regreſſu, (collatoribus & gratias habentibus intolerabili) ad nos aſportare, cum ii, qui XX. annis in vniuerſitatibus docuerunt, aut in eccleſiis praedicarunt, iam effoeti pro tranquilliori ſtatu nihil prorſus aſſequi poſſint. Non liceat amodo concubinas in pompa, in deliciis, in matronarum & virginum ſcandalum (quod & *Raimundus* Cardinalis ad Germaniam nuper legatus vehementiſſime deteſtabatur) educari. Concubinae ſiquidem (quae ſuis dominis illudunt, & eos infames, ſuſpenſos, irregulares, indigne ſacrificantes reddunt) in otio, laſcinia, crapula exultant, argento, auro, gemmis, ſerico refulgent, in conuentu honeſtiſſimarum matronarum, in inceſſu per plateas, in primitiis, in nuptiis, in dedicationibus, in conuiuiis, in choreis, in exequiis, in compaternitatibus primatum, honorem, clementiae vel dominatus titulum vendicant, & pauperrimi ſcholaſtici, eccleſiae olim profuturi, ipſorumque miſeri praeceptores, immo ipſi plebani, populo & clero die ac noctu in febre, in peſte, in puſtulis, in lepra, in morbo comitiali, in ſitu & ſqualore obnoxii & obſequioſi, neceſſaria vix alimenta conſequuntur. Quod ſi cuiquam illorum (qui pudorem cum pudicitia perdiderunt), ſanctiſſimas de vita & honeſtate, deque mulierum cohabitatione decretales, mi frater, obieceris, mox relatrabit, vel tolerabilius ſuum eſſe facinus, eo flagitio

quod

quod in coelum clamat, & lex Caeſarea flammis *cap. clerici de exceſſibus praelat.* poenis eccleſiaſticis condemnat, vel interminabitur, ſi concubinam a ſe depuleris, nullam filiam, nullam vxorem a ſua libidine (adeo ſalax eſt) tutam fore atque ſecuram. Ad has feces redacta eſt puriſſima religio Chriſti: ita ſacra concilia, ita ſacri canones, ita ſummorum pontificum pia decreta (quia conciliorum celebratio tot annis interpolata eſt) ab eis obſeruantur, qui ad ſacerdotium (cui caelibatum norant annexum) ſponte aſpirarunt, coacti non ſunt, qui ad praebendas, ad eccleſias aut earum emolumenta inhiare non ceſſant, quibus & ipſi, & ſcorta, & filii in voluptate & faſtu delicatiſſime nutriantur.

Idcirco mi *Angele*, qui animarum, virtutum, totiusque Chriſtianae diſciplinae caelo flagras, & ad Concilium proſequendum ſummum pontificem hortatus es, tuum erit, ſacrorum canonum & Chriſtianae vitae contemptum in medium afferre, magna tibi erit auctoritas apud ſupremum eccleſiae paſtorem, de quo bene meritus es, quippe qui eius ſanctitatem defendis, ſicut & ego quondam patruum eius *Sixtum IV.* contra *Andream Craianenſem* archiepiſcopum pro virili defendere conatus ſum: licet interim ex duabus gratiis expectatiuis, ne minimum quidem beneficiorum propter alienas fraudes, igni plectendas, conſequi potuerim. Da igitur operam, conſule, effice, vt auctoritate Papae & reuerendiſſimorum patrum in concilio Lateranenſ. congregandorum Boemia ad Petri claues redeat, Conſtantinopolis ab impio Turco tandem erepta, ad Chriſti fidem reſurgat, vt ſanctiſſimorum (etiam Conſtantienſis) conciliorum maieſtas non eneruetur, quod a quodam fratre *Thoma* deuio attemptatum eſſe dicunt, vt aequa lance & inſimorum de clero & primorum vitia caſtigentur, vt pro annua exactione, & poenis pecuniariis (*de poen. c. 2. & c. 3.*) (in eccleſiarum vtilitatem & pauperum eleemoſynam iuſte diſpertiendis) templa non interdicantur, quanto minus, ob mutua debita laicorum, vt canonici in ſeſe caſtigandis epiſcopo manum non claudant, vt epiſcoporum ſynodalia ſtatuta iuri innixa, non ſpernantur,

nec epiſcopi ad ea caſſanda compellantur, (*extirpanda Io. XXII. Papae*) vt ex iugi praelatorum & rectorum abſentia, diuinus cultus non tepeſcat, animarum ſalus non negligatur, eccleſiarum bona & libertates non intereant, aedificia non corruant, monumenta non perdantur, hoſpitalitas & eleemoſynae non minorentur, vt vnus ſolus in eadem ciuitate aut ſub eodem tecto non duas, tres, aut quatuor praebendas aut dignitates vſurpet, vt exigua & curata beneficia indignis penſionibus nequaquam grauentur, (*c. quando in temp. & c. referente de praebend. c. cum non ignores, c. de multa & c. illud eo tit.*) vt viri docti (etiam theologi) ad eccleſiaſtica ſtipendia promoueantur, vt duae ſaltem praebendae in qualibet collegiata ſolis theologis adaptentur, vt ſumptus in ſcorta hactenus ſacrilege profuſi, amodo in eſurientes ſcholaſticos, ſolum panem & offam vicatim petentes, in puſtulatos, in reliquos egenos pie conuertantur, vt curatis vitae neceſſaria, abbates, commendatores, praepoſiti, decani, canonici deputati non reſcindant, vt curato per tres conformes ſententias competentia adiudicata, ſilentium a conſeruatore apoſtolico non imponatur, vt ludi theatrales, ludibria, & monſtra laruarum in eccleſiis non fiant, vt non ſoli pauci in matutino pſallant, vt ſymbolum Nicaenum non obtruncetur, vt ſub canone miſſae perſonae a ſeſſione ceſſent, vt monachi iuxta regulas, clerici iuxta canones, ſicque laici eorum exemplo iuxta decalogum viuant, (*c. de monach. de praebendis c. extirpandae eod. tit. Clement. de celebrat. miſ. c. cum decorem de vita & honeſt.*) vt mendicantes contra *Clementinam dudum*, immo contra ius naturae immutabile nihil agant, nec in curatos cum ſcandalo in concionibus inuehant, vt priuilegiati, ad examen pro ſacris ordinibus idoneos (ſaltem Latinos) ſolenniter profeſſos, habitu ordinis indutos praeſentent, vt regulam & honeſtatem obſeruantibus, nullum ſit piaculum, tepidos & laxos ſui ordinis, ſibi in diſciplina coniungere, vt monachi & praebendarum deuoratores non mox quemlibet a ſuo immediato iudice pro re leui ex liuore ad tribunal Romanum in

ius

ius trahant, vt milites ordinum pro fide pugnantium, condigno ſuos ſacerdotes proſequantur honore, vt puellarum monaſteria fornicibus non aſſimilentur. Ad haec recenſenda, tu mihi *Angele* anſam & audaciam praebuiſti, quae licet dudum ſacratiſſimis canonibus, partim indicta, partim interdicta ſint, operae precium tamen eſt, vt papae, concililque poteſtate (ad eccleſiae aedificationem non deſtructionem tradita) executioni demandentur, ne in puriſſima Chriſti religione, vetuſtatis conſuetudo, confeſſa vitia pro virtutibus habeat & defendat, (*c. iam dudum de praeb.*) Multa enim hactenus per patientiam tolerata ſunt, quae ſi deducta fuiſſent in iudicium & concilium exigente, Chriſtiana iuſtitia, non debebant neque amodo debent tolerari.

67. De vita & moribus epiſcoporum aliorumque praelatorum & principum libellus, etiam priuatis perſonis vtilis lectuque iucundus, ad Guilhelmum III. Epiſcopum Argentinenſem.

Breue ſeu epiſtola GREGORII magni papae de caſtiganda incontinentia & impudicitia ſacerdotum.

In fine: Excuſſum Argentinae in aedibus vulgo zum Thiergarten per Bernardum Beck, 1512. 15. Kal. April. in 4to. (*adiecto inſigni typograph.*) (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Opuſculum iſthoc *Henrici de Hagenoia* Nicolao quondam epiſcopo Spirenſi transmiſſum, ſed iam in bibliotheca Heidelbergenſi repertum, ſtilo mutato, *Iac. Wimphelingius* in lucem protraxit, atque *Guilhelmo III.* ex Comitibus Hoenſteinis Alſatiae Comiti prouinciali, & epiſcopo Argent. dedicauit; quemadmodum pluribus id in epiſt. nuncupat. proſecutus eſt: " Ingra-
„ titudo quam turpis ſit, ex ſacris litteris edoctus, ne tuae in
„ me munificentiae immemor eſſe videar clariſſime princeps,
„ opuſculum *Heinrici de Hagenoia* Nicolao quondam Spirenſi
„ epiſcopo transmiſſum, & a me nuper *Georgio*que *Gemmigero*
„ praepoſito Heidelbergae in Bibliotheca philoſophorum reper-
„ tum (ſtilo mutato, ac locis originalibus ope *Georgii Vbelini*
„ iure-

„ iureconſulti ad latera paſſim adiectis) clementiae tuae dedica-
„ re conſtitui. Nam & ſi quae *Heinricus* epiſcopis caeteris-
„ que praelatis & principibus ſuggerit, tibi pro tua ſumma re-
„ rum gerendarum prudentia, iam dudum perſpecta ſint : vo-
„ lui tamen ex hoc, pignus & indicium qualecumque vel meae
„ oſtendere gratitudinis, vel maximae in te obſeruantiae atque
„ caritatis, quamuis me non mediocriter quoque impulerit ge-
„ nialis amor patriae, vt gentilis meus *Heinricus*, pro ſua di-
„ gnitate ex tenebris prodeat & reuiuiſcat, vt Hagenoia & ipſa
„ Alſatia praeclaris in hunc vſque diem ingeniis pollens illu-
„ ſtretur, tuoque epiſcopatui (ex quo *Heinricus* noſter pater-
„ nam duxit originem ac Heidelbergenſi gymnaſio (in quo
„ doctiſſimi nuper neoterici floruerunt) non nihil laudis ac-
„ cedat & honoris. Nec amodo in hac tua clariſſima dioceſi
„ homines docti (quibus Pius papa ſecundus ſummos pontifices
„ multa debere fatetur) defuturi ſunt, ſi modo ipſis magnos
„ ſtudii labores patrimoniique iacturam in gymnaſio perpeſſis
„ condigna praemia, & honeſtos ſtatus conſequendi, quicquam
„ ſpei foret reliſtum, quibus cum mulotribis, cum coquis, & pi-
„ ſtoribus, non erat integrum, floridam aetatem, absque bo-
„ nis litteris ignauiter conſumere. Spero, te clementiſſime prin-
„ ceps, pro tua ſumma induſtria non nihil in hac re indies co-
„ gitaturum, ſicut & *Bertoldus* Maguntinus Archiepiſcopus,
„ tuus Auunculus a Pio papa tertio noſtrae nationi plurimum
„ affecto, pro eccleſiarum honore impetraturus erat, timens, ſi
„ doctis ſacroſanctа ſedes apoſtolica non ſuccurreret, pro ani-
„ marum curis, pro concionibus, proque aliis diuinis & Chri-
„ ſtianae fidei neceſſariis cauſis, theologos vel aetate ſua defu-
„ turos. Quis enim adempta ſpe praemii, cum patrimonii ia-
„ ctura & multo labore, litteris eccleſiae vtilibus & neceſſariis
„ inuigilare volet? Conſtat autem quendam, ortus macula ſpur-
„ cidum, qui ex formulari (vti vocant) ſuo, inſtrumenta
„ depingere didicit, ac apud Tyberim paucis annis ſerui-
„ uit, bullis vtcunque extortis, hoc anno in tres collegiatas tuae

„ dio-

„ diocesis ecclesias irruere, veneranda capitula vexare, hone-
„ stos ritus ac pias leges rumpere, nedum ad praebendas sed
„ etiam decanatus aspirare, nobiles & doctos vel excludere, vel
„ graues ab eis pensiones emungere, ad vicarias quoque nobi-
„ lissimae tuae cathedralis hactenus a legitimis, a graduatis, &
„ alias dignis, deuotisque viris possessas manus extendere, ac sum-
„ missariam, a qua per fas aut nefas eiectus sum, occupare vel-
„ le. Tam inaequalis, iuri ac honestati, immo rationi contra-
„ ria sacerdotiorum distributio, religioni Christianae iacturam,
„ fidei opprobrium, animarum perniciem, sacrosanctae sedis
„ apostolicae contemptum, ecclesiarum ruinam, indocti vulgi
„ in clerum murmur, ac Domini Dei (cuius honor diminuitur)
„ iram afferre videtur: qui tibi ad ecclesiam feliciter regendam
„ pacemque inter discordes faciendam (sicut pernicioſum
„ Martis impetum nuper sedauisti) diu assistat. Ex castello *Wick-*
„ *germi*. Pridie nonas Octobris, anno nostrae salutis vndecimi
„ post MD. „

68. Moriae encomium ERASMI ROTERODAMI declamatio.

Argent. ex aedibus Schurerianis mense Octobri an. 1512. in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Libello huic *Iac. Wimphelingii* epistola ad *Def. Erasmum Rot.* subiuncta extat: " *Desiderio Erasmo Roterodamo Iacobus*
„ *Wimphelingius* Seletstatinus Germanus Germano, theologo
„ theologus, discipulus praeceptori S. D. Nemo tibi persua-
„ deat *Roterodame* dulcissime, me in *defensione theologiae neo-*
„ *tericorum* contra *Philomusum*, Moriam tuam taxare voluisse.
„ Nam & si iunioribus & adhuc ingenio vegetis, nobilem phi-
„ losophiam, & subtilem logicam Aristotelis, eiusque metaphy-
„ sicam, ac theologos neotericos existimem, tum ad acumen
„ ingenii exercitandum, tum ad elidendas haereses, non esse
„ prorsus inutiles; eis tamen solis tota vita vsque in sepulchrum
„ inuolui & implicari, Christi Paulique, ac quatuor ecclesiae
„ luminarium doctrina neglecta, probare non possum, cum

„ tam

„ tam caecus amor in neotericos, in vnum praefertim ſui or-
„ dinis, quosdam Vulcanum perferre coegerit, quosdam ab *Au-*
„ *guſtino*, *Gregorio*, *Leone*, *Guilhelmo Pariſienſi*, *Ioanneque*
„ *Gerſon* adeo auellat, ita vt nec ad hiſtorias, nec ad decreta
„ pontificum, nec ad conciones, ſed neque ad orandum, ſcriptis-
„ que aut ore perſuadendum, idonei ſatis eſſe videantur. Et
„ cum maxime opus eſſet, ad res ciuiles aut eccleſiaſticas, ad ne-
„ gotia contractuum, praebendarum, regiminis animae, & ad cau-
„ ſas in generalibus conciliis pertractandas, eorum opera ne-
„ mo feliciter vti poſſit. Liceat eis & expediat quaeſtiones le-
„ gere, concertare, argutias meditari. Liceat huius ordinis
„ doctum, & ſuam opinionem alterius religionis ſcriptori (an
„ ex faſtu aut zelo neſcio) praeferre. Sed & expedit atque de-
„ cet, antiqua & ſumma religionis noſtrae lumina nequaquam
„ obliteratum iri. Ni fallor, aſſentitur aliquantulum nobis Au-
„ lus Gellius libri noni capite viceſimo ſecundo, ex Platonis
„ Gorgia longam & elegantem ſententiam citans. Sic & noſter
„ *Icolampadius* nobis conſentiens, abhorret ab eis theologis,
„ qui theologiam ad verboſam loquacitatem, & (vt *Gerſon* ait)
„ ad chymerinam mathematicam redigunt, qui Ariſtotelis, Auer-
„ rois, & Auicennae probatiores ſententias creberrime profe-
„ runt, ex lege, ex prophetis, ex euangelio, & Apoſtolis ad-
„ ducunt nihil, fragilemque arundinem pro defenſandis dictis
„ ſuis leuant, & coelitus miſſum enſem nunquam ſuperabilem,
„ in quo fidere poſſent, vagina reconditum ſeruant. Ille idem
„ *Icolampadius* etſi ſcholaſticam theologiam in omnibus probet,
„ viſi ſunt tamen ei compluſculi ex eius cultoribus in Rachele
„ lippeſcere, in Lia ſterileſcere: affectiue virtutis ſtomacho
„ incoquibiles recipere cibos, vnde & intellectiue perturbari
„ oculos neceſſe eſt, obliti, quia Deus ipſorum ſcientiam deſtruet,
„ obliti, quia ſcientia inflat, caritas aedificat, ſic ſcandala quo-
„ tidie ſuborientia docent. Quapropter mi *Eraſme*, ſi vtriusque
„ noſtrum animus recte perſpectus fuerit, nec tua Moria meae
„ defenſioni, nec defenſio mea tuae Moriae videbitur refragari.

„ Quam

„ Quam mi humaniſſime *Defideri* deſiderabiliter a me lectam, „ perſuaſi conciui, gentilique meo *Matthiae Schurerio*, denno „ a ſe impreſſum iri, vt plurimi noſtratium tuarum lucubrationum „ lectores auidiſſimi fructum ex ea capiant atque voluptatem. Be„ ne vale in Domino. Ex Argentoraco, XIV. Kal. Septembres, „ an. ſalutis noſtrae MDXII.

Moriae encomium iam antea, vt obſeruat *Wimphelingius* in epiſt. Argent. apud eundem Matth. Schürerium, & quidem an. 1511. 4to typis impreſſum prodiit. Conf. *Maittaire* annal. typogr. cont. T. II. P. I. p. 225. De aliis & paene innumeris huius libelli editionibus agunt ii praecipue, qui de *Eraſmi* vita & ſcriptis commentati ſunt ſcriptores plurimi, iique doctiſſimi: quo autem praeciſe tempore prima omnium in lucem exierit editio, non ſatis conſtat: licet plerumque eam, quae Pariſ. ſine anni indicio apud Aegid. Gourmont 4to prodierit, quamque (*Maittaire* T. II. p. 195.) ad an. 1508. retulerit, primam eſſe plerumque ſtatuant.

69. Modus praedicandi ſubtilis & compendioſus STEPHANI HOEST, theologi viae modernae Heidelbergenſis.

Oratio eiusdem ad ſynodum Spirenſem: in qua exhortatur clerum ad honeſtatem vitae, & ad ſtudia literarum.

Tetraſtichon eiusdem in ambitionem cuiusdam fraterculi.

Oratio PALLANTIS SPANGEL, theologi Heidelberg. ad Caeſarem Maximilianum, in arce illuſtriſſimi principis comitis Palatini habita ex tempore. *)

Epitaphium IOANNIS KEISERSBERGII praedicatoris Argentinenſis. **) Tetra-

*) Extat in *Freher.* T. II. p. 465. De *Pallante Spangelio* plura habet *Frid. Iac. Beyſchlag* in der Lebensbeſchreib. *Io. Brentii* I. Th. VII. Cap. §. 5. (Nürnb. 1735. 4.)

**) Quod iam ſupra *faſcicul. I. pag. 70. not.* adduximus.

In

Tetraſtichum contra belli ſequaces, in ſanguinem Chriſtianum graſſantes, ne manibus laborare cogantur.

Rithmus Germanicus de eodem.

In fine: Finit Argentoraci ad honorem dignitatis ſacerdotalis, & gloriam Caeſaris noſtri Maximiliani ſempiternam. Ex aedibus Ioannis Prüs iunioris. Anno 1513. 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Legi meretur epiſtola *Iac. Wimphelingii* ad *Io. Preus* (vel *Pruſs*) iuniorem, ciuem Argentin. " Lucubrationes *Stephani* „ *Hoeſti*, & *Pallantis Spangel*, qui eloquentiam ſapientiae con„ iunxerunt, tibi communico. Hi duo magni theologi Heidel„ bergenſes, nec inuidi, nec auari (quamuis ille Scoti, iſte di„ ui Thomae doctrinam ſecutus ſit) vtramque legem, & qua„ tuor excellentiſſimorum theologorum ac eccleſiae luminum „ ſcripta non neglexerunt. Libenter ego tibi exemplaria lectu „ digna impertiar, cum neque hactenus cuiusquam impreſſorum „ vota fruſtratus ſim, quamuis nunc contra me libelli famoſi „ ſub capitis poena prohibiti, ac mendaces inuectiuae imprimantur, quas contemno & irrideo: exemplo ſaluatoris noſtri, „ qui quotidianas blaſphemias patitur: exemplo etiam Caeſa„ ris *Maximiliani*, qui infandos morſus *Guilielmi Briconeti* Lo„ douienſis placide ſubridens contempſit. Verba haec diuina „ me conſolantur: *mihi vindicta & ego retribuam.* Illudque „ Homeri: Deus vlciſcetur, quamuis flagitioſos obtrectatores, „ ſi vindice careant, ipſorum malitia ad torquendum eos ſuffi„ ciat. Scio denique cum Paulo miniſterium Deo in omni pati„ entia per infamiam & bonam famam eſſe exhibendum. Nec „ ego melior ſum *Ioanne Gerſon*, *Ioanne de Vueſalia*, *Ioanne* „ *Crucero*, *Ioanne Capnione*, qui talia ſuſtinuerunt. Nec meli„ or ſum probatiſſimo *Georgio Zingelo*, quem verſifex (*Iac. Phi*„ *lomu-*

In *Bibl. Uffenbach.* Catal. MSS. T. III. p. 465. codex erat, qui praeter alia plura MSS. hoc epitaphium *Io. Botzhemi* complectebatur.

„ *lomufus*) ardente lauro clamofior crudeliſſime Infamault. Va-
„ le feliciter ex eremo. „

70. Eine heilſam troſtliche Predig Doctor IOHANS GEILER VON KEISERSBERG Predicanten der loblichen Stat Straſsburg. Die er zu Biſchoff ALBRECHTEN von Straſsburg vnd anderen erwirdigen Prelaten, vnd ſeiner gantzen erſamen Prieſterſchaft vor Zeiten gethon hat, ir vnd ires Geſinds Reformation antreffen vſs wolgezierten Latein durch IACOBVM WIMPFLINGEN darzu durch groſſe Bit bewegt inn tutſche Sprach verändert, vnd transferiert.

In fine: Vnd iſt diſs Büchlin getruckt zu Straſsburg in des vorgemelten hochgelerten Doctors vnd Predicanten, loblicher Gedechtniſs, der er von ſeiner Criſtenlicher Ler vnd guten Exempel ſeines heiligen Lebens wol wirdig iſt, zu der Ehre Gottes, vnd Vnterweiſung der Räthe vnd Hoffgeſind, der Geweltigen, auch all andere Geiſtliche vnd Weltliche zu tugendreichen vnd erſamen Wandel zu bringen, daſs deſter e Gottes Zorn, Straff vnd Plagen, vorab die Platern vmb vnſer offenbarlich Laſter über vns biſsher erzögt, durch vnſer Bekerung vnd Beſſerung abgeſtellt, geminert, vnd gemiltet werden. Amen. Vſsgangen Montag nach ſant Nicolai anno Domini 1513. 4to.

Oratio haec ſacra recenſetur, immo & integra exhibetur *in der fortgeſetzten Samml.* von alt. vnd neuen theol. Sach. 1747. Beytr. VI. p. 795. *ſeqq.*

71. Caſtigationes locorum in canticis eccleſiaſticis, & diuinis officiis deprauatorum IACOBI WIMPFELINGII Sletſtattenſis. Sunt autem caſtigationes hae, quae ſequuntur.

1. Totius officii de viſitatione Dominae noſtrae.

2. Hymnorum. 3. Sequentiarum. 4. Antiphonarum. 5. Reſponſoriorum. 6. Collectarum.

Epiſtola FRANC. WILER ordinis Minorum. IOANNIS GALLINARII Heydelbergenſ. Phaleucion endecaſyllabon in *Caſtigationes* mendarum eccleſiaſticarum.

Hunc cleri dociles legant libellum,
Mendas qui eccleſiae volunt videre.
Hunc omnes puerum legant magiſtri:
Qui ſacros apices putant docere.
Deuotus legat & probus ſacerdos:
Quo Chriſto referat preces politas.

In fine: Argentinae Ioanne Schotto impreſſore 1513. 4to. (*In Bibl. acad. Argent.*)

Lectu digna eſt epiſtola dedicat. *Iac. Wimphelingii* ad illuſtriſſimum, manſuetiſſimumque principem *Fridericum* Bauariae ducem, ſanctiſſimarum eccleſiarum Moguntinae, Treuirenſis, & Agrippinae Canonicum, Argentinenſemque praepoſitum, dominum ſuum clementiſſimum: " Non auctoritate, vel iudicio „ proprio (quae magna eſſet temeritas) ſed originalium lo„ corum & caſtigatiſſimorum exemplarium comparatione, non„ nulla in quibusdam diuinorum officiorum locis deprauata eſſe „ iam dudum exiſtimaui. Cum enim vel ipſas primaeuas ori„ gines, vel eccleſiae Romanae (cui multum tribuo) libros „ introſpiciens, ſententiarum, aut verborum diuerſitatem con„ ſiderarem: dignum ratus ſum, non alios ad noſtrorum, ſed „ noſtros ad aliorum codices, regulam & tenorem eſſe caſtigan„ dos. Alius forſitan nihil intereſſe putabit: inconcinna & in„ epta, atque ab ipſa primaeua compoſitionis integritate aliena „ in re diuina lectum iri. Mihi vero *Aurelium* ſecundo de do„ ctrina Chriſtiana lectitanti, longe ſecus viſum eſt. Is que„ ritur: ſeſe auferre non poſſe de ore cantantium populorum „ *ſuper ipſum autem floriet ſanctificatio mea*, quod etſi nihil „ ſententiae detrahit, auditor tamen peritior mallet hoc corrigi,

„ vt

„ vt non *floriet*, ſed *florebit* diceretur. Nec quicquam dicit
„ *Aurelius* impedire correctionem, niſi conſuetudinem cantan-
„ tium populorum: ſicut principi ſacrarum literarum Auguſti-
„ no haec vna barbaries in pſalmo viſa eſt inſipida, ita mihi
„ ſaepe non iniuria crediderim, in diuerſis rei diuinae officiis
„ plurima falſa & ruſtica diſplicuiſſe. Dignus profecto eſt Deus
„ opt. max. vt in ſcripturis ſacris, & in pſalmis, hymnis, canti-
„ cisque ſpiritualibus (in quibus cantantes & pſallentes eum lau-
„ dare nitimur) nullus ſoloeciſmo aut barbariſmo relictus ſit
„ locus: ſed vt vel originalium, vnde ſumpta ſunt, ſeruetur in-
„ tegritas: vel ea lege verba coaptentur, qua coaptauerunt hi,
„ qui priores nobis non ſine auctoritate & ratione locuti ſunt.
„ Si enim (vt Ciceroni placet) ratione vti, atque oratione pru-
„ denter, & agere, quod agas, conſiderate, omnique in re, quid
„ ſit veri, dicere & tueri decet, contraque errare, labi, decipi
„ tam dedeceat, quam delirare & mente captum eſſe: quanto
„ magis turpe & indecorum in re diuina, in laude ſummi Dei,
„ ſuaeque matris, atque Diuorum exiſtimandum eſt, mendoſa
„ verba, corruptos ſermones, ineptas & deprauatas compoſitio-
„ nes pati & ſuſtinere. Locos vero aliquos a *Ioanne Keiſerſz-*
„ *bergio* concionatore optimo, vehementiſſime rogatus, mea
„ ſententia mendoſos duntaxat indicaui: non quod meo, ſed
„ doctiſſimorum, inprimis tuo, clementiſſime princeps, iudicio
„ adquieſcatur. Peruideri denique poterunt vtriusque inſtru-
„ menti paginae, & antiquiſſimae ipſorum auctorum lucubrati-
„ unculae, Romanae quoque eccleſiae, & religioſorum quorum-
„ libet exemplaria. Qualia ego multis in locis penſiculate, de-
„ dita opera, ad Dei honorem ſum contemplatus, tibique ſin-
„ gulariter dedicaui, qui diuinas laudes amas & adiuuas: ſicut
„ & eccleſiarum ornamenta decusque foues, auges, amplificas.
„ Quae omnia illuſtriſſime princeps, tuae clementiae offero at-
„ que ſubiicio, vt pro tua ineffabili humanitate ſuſcipias, pro
„ ſinceriſſima pietate legas, pro ſagaciſſima circumſpectione di-
„ iudices. Et ſiquidem honeſtum & rationabilem hunc labo-

„ rem putabis, gratum tibi & acceptum fore non dubitamus. „ Sin a ratione & veritate nos aliena cogitauiſſe deprehenderis, „ Vulcano committas, Dominus Deus tuam inſignem humanita- „ tem ad laudem & decorem eccleſiae ſuae diu ſaluam & in- „ columem tueatur atque conſeruet. Ex Heydelberga pridie Idus „ Decembr. anno Chriſti 1500. „

F. *Franciſci Wyler* ord. minor. de obſeruant. epiſtola ad *Iac. Wimpfeling.* ex Zabernia epiſcopali an. 1498. (ita enim legendum eſt 1598. loco) exarata haec habet: " Celebri fama vulgandum „ crediderim, optime & doctiſſime vir, in aetheraque leuandum, „ quod hodie quoque cum mundus totus in maligno ponitur, „ aurum eccleſiae obſcuratur, mutatnrque color optimus, quo „ aureo fulgebat olim, inueniantur viri, quibus cura ſit de re- „ bus ipſis, quibus Deus colatur, & is in ſuis collaudetur ſanctis. „ Poterit plane hoc ſpem aliquam afferre victis, ſolamen arctis in „ rebus egenis praeſtare. Grates Deo, qui ſuam pene deſolatam „ non dedignatur inuiſere ſanctam eccleſiam, implens dictum „ ſuum, quo ſe manſurum nobiscum pollicitus eſt vsque ad con- „ ſummationem ſeculi. Equidem hiſtoriam quam ex multis in „ noſtra Argentinenſi eccleſia cantatam nouimus, compoſitam „ a quodam Pragenſi archiepiſcopo, tempore concilii Piſani, „ de Virginis intemeratae viſitatione in nota ſatis elegantem, „ repudiandam ex duplici cauſa dignum arbitror, prout hoc „ ipſum non paruae reputationis homines, quin verius doctiſ- „ ſimi & celeberrimi putant: tum, quia compoſitor ipſius ca- „ tholicae quidem fidei aſſertor, ſed ei genti, quae nunc per- „ fidia haeretica maculatur, praeſuit, quod non mediocriter „ poſſet animos nonnullorum turbare; tum, quia in latinita- „ te & ſententiarum inuolutione imperite comportata, bene in- „ tuenti parum doctus appareat. Non quidem reuellentes de- „ uotionem factoris, qui mente ſincera, intentioneque optima, „ pro re ſumma, Virginisque immaculatae laude, quod potuit, fa- „ cere ſtuduit: ſed extollentes magis non modo decorem me- „ lodiae (quod Auguſtino teſte parum eſt) ſed pulchritudinem

„ veri-

„ veritatis verborum ſtemmate aſtructam, vt laus diuina in cor-
„ de non ſordeat ipſa dubietate verbis inuoluta, ſed magis de-
„ uotio accreſcat ex verborum concinnitate accepta, & ſi me-
„ lodia in aure muliebri canore dulceſcat, nec in verbis deſit
„ ornatus, quem grandi foenore extollunt ſecularium cantionum
„ inſtructores. Sic nempe aurum auſertur Aegyptiis, quate-
„ nus in arcam proficiat Iſraelitis. Cum igitur inter compli-
„ res hiſtorias de eo feſto factas, ea praeferatur, quae a ſan-
„ ctiſſimo quondam Sixto papa IV. compoſita eſt, & ex dictis
„ ſanctorum Ambroſii, Baſilii, & Dionyſii comportata, & meri-
„ to digneque, tum auctoris dignitate, tum materiae pretio-
„ ſitate, ab omnibus debeat aſſumi, aſſumptaque diu fuiſſet in
„ noſtra ſancta Argentinenſi eccleſia, ſi non caruiſſet nota, qua
„ in eccleſia more ipſius recitari ſolent hiſtoriae. Egoque hac
„ querimonia pulſus, quia aſſerui, me habere notam ipſam ſeu
„ cantum: rogatus per te, quatenus labore aſſumpto notam
„ ipſam conſignarem, tuaeque ſollicitudini contraderem, latius
„ per impreſſionem diſſeminandam. Feci rogatum tantundem
„ laboris ex caritate, qua Virginem ipſam primo, te deinde,
„ ac *Ioannem Keiſersbergium*, & *Florentium Hundt* noſtrum
„ contubernalem diligo, eidem rei morem geſſi, & tranſcri-
„ ptam ecce praeſentium transmitto latore, rogans, vt ea, qua
„ ſcripta eſt & transmiſſa caritate, gratanter & beneuole ſuſcipia-
„ tur. Cuius ſi tantum placet, quantum litteram ipſam placu-
„ iſſe probatum eſt, grates Deo, ſin aliter, non deerit, qui la-
„ bori meo vices ſoluat Ieſus Chriſtus, in quo te valere per-
„ opto. „

Ex quibus ſane conſtat, *caſtigationes* iſtas *Wimphelingii*, quibus breuiſſimam illam, vt vocat, de *hymnorum* & *ſequentiarum auctoribus* &c. eruditiunculam an. 1499. praemiſiſſe videtur (ſupra n. 20. pag. 196.) diu ineditas latuiſſe; donec tandem in lucem exierint, maleuolorum hominum reprehenſionibus ereptae.

Non alienum ab hoc loco, aut ingratum lectoribus fore exiſtima-

ſtimauimus, ſi prima huius libelli *capita*, ex quibus *Wimphelingii* inſtitutum ſane laudabile & pium dignoſci queat, integra exhibuerimus:

Indecorum eſſe, in tanta ſcripturarum abundantia mendicare inepta, praeſertim in laudem Virginis Mariae.

" In maxima rerum abundantia mendicare, flagitioſiſſimum „ eſt, cum ad laudem Reginae coeli, ad officia quaeque de ea „ in eccleſia Dei legenda atque decantanda fons ſcripturarum ex„ uberet, cum non deſint prophetarum oracula, non euangeli„ cum teſtimonium, non praeſtantiſſimorum luminarium docto„ rumque, qui de ea affatim ſcripſerunt, ornatiſſimae deuotiſ„ ſimaeque ſententiae. Pudendum eſt (ne dicam flagitioſum) „ vſurpare in eius laudem inconcinna verba, incondita vocabu„ la, ineptas ſententias, erroneos aut apocryphos ſermones, in „ quibus neque euangelii, neque eccleſiaſticorum doctorum ali„ qualis veritas, neque grauitas vlla, neque deuotio, neque „ mentis eleuatio praeſentitur.

Ineptiae & negligentiae canticorum eccleſiaſticorum vnde ortum habeant.

„ Hniuscemodi ineptias, & vitioſos verborum contextus „ olim irrepſiſſe & aſſumptos eſſe, non in eccleſia Dei Roma„ na, ſed in nonnullis dioeceſibus dolendum eſt. Viderint, quo„ rum intererat, quibus maior fortaſſe cura fuit diuitiarum acer„ uandarum, ditandorum nepotum, nobilitatis ſuae illuſtran„ dae, & inſignia equeſtris ordinis propagandi, maior ſollici„ tudo venatus, aucupii, equorum, circumducendae choreae „ vel thyaſi, ſplendidi apparatus, & omnis pompae ſecularis, „ quam quod ſedulo meminerint, qualiter clerus ſuas horas „ perſoluiſſet, qualis eſſet cantus, qualis res diuina, quae „ verba, quae ſententiae, quales libri, qui errores, quae men„ dae, quanta officiorum, quae dicerentur abſurditas, quam „ deprauati errores, quam vitioſa & illepida Deoque & matri „ ſuae ingrata compoſitio.

Confu-

Confutatio antiquitatis & consuetudinis maiorum, quae in omni re in melius mutanda frequenter ab imperitis obiicitur.

„ Errare me mordaces aemuli dicent, perſiſtentque in ſua „ vitioſa antiquitate, ac ſolo vetuſtatis errore ineptias ſuas de„ fendent, clamitaturi: Ante decem luſtra, ante duo, tria, „ quatuor ſaecula ſic leſtitauerunt; ſic cantauere maiores no„ ſtri. Quibus ego reſpondebo, idem hoc fuiſſe argumentum, „ quo Symmachus Theodoſium, & nonnulli alii ceteros im„ peratores moliti ſunt a Chriſtiana religione abſtrahere, quod „ antiqui idola coluerunt. Sequendi ſunt patres noſtri, obſer„ uandae veteres ceremoniae. Saturnus, Iupiter, Mars dii ha„ beantur. Non nos progenitoribus noſtris ſumus meliores, ne„ que prudentiores videri velimus. Probata & vera ſunt, quae„ cunque veteres in vſu habuerunt. Tantam credunt peruica„ ces eſſe vetuſtatis auctoritatem, vt inquirere in eam ſcelus „ eſſe dicatur. Audi rabula. Audi virtutum hoſtis. Antiqui do„ mos culmis texerunt, aqua pro potu, corio pro moneta vſi „ ſunt, cur tu magnificam domum, cur tu diuerſa electiſſimi „ vini genera, cur tu aurum tantopere ſitis & argentum?

Doctorum theologorum, qui etiam poetas & oratores viderunt, iudicio ſequentes annotationes offerimus & ſubiicimus.

„ Etſi multa paſſim deprauata, tamen aliquos ſolum locos „ aperiemus, doctiſſimorum hominum ſententiam & iudicium „ expectaturi, eorum potiſſime, qui ſacras literas, qui veram „ grammaticam, qui oratoriam, qui poeticam probe nouerunt. „ Barbaros autem & omnium bonarum literarum indoctos ne„ quaquam verebor, quantumuis nomen meum ſint laceraturi. „ Non formidabimus, inquam, acutos dentes & mordacem lin„ guam imperitorum, quales nouimus plerosque, qui in con„ cionibus coram populo Alexandri Galli verſiculos citauerunt, „ quique *animaduerto*, verbum in eo loco, quo diuus Auguſti„ nus pro caſtigo & punio eleganter vſurpauit, pro conſidero

„ ineptiſſime & falſo ſunt interpretati. Tales inquam barbaros „ & ignauos, acerrimos tamen aliorum iudices non vsque adeo „ expaueſcam: quin pro honore Dei, ex amore matris ſuae, „ in laudem & decus Chriſtianae eccleſiae, in reuerentiam diui„ narum ſcripturarum quae mihi abſurda vel inſulſa videntur „ carptim attingam, breuiuſculas quandoque rationes ſuperaddi„ turus. Quod ſi doctis (quorum cenſurae me ſubiicio) erra„ uiſſe videbor, paratus ſum, errata mea caſſare, aut Vulcano „ committere.

De temeritate quorundam, bene ſcripta falſo caſtigantium & elegantiam ſtoccipendentium.

„ Sunt profecto nonnulli, qui ſibi ipſis multa tribuunt glo„ riabundi & multiloqui, qui non timent ſacras ſcripturas ca„ ſtigare, libros radere, errores ſuos conſtantiſſime defendere, „ qui cum neque theologiam, neque minimum eius libellum „ audierint, nihilominus vt vanitate ſua inflentur, ſuggerit „ eis ſalutis noſtrae aduerſarius, vt quod ignorant, id ſcire „ ſe falſo credant, quod rectum eſt, deprauent, quod ab eis „ male mutatum eſt, pertinaciter defendant. Et non modo „ non ſacras litteras a doctis praeceptoribus didicerunt, ſed „ neque veram grammaticam, neque poetas vllos, neque dif„ ferentiam carminis & proſae plane norint, & hi tamen au„ dent caſtigare hymnos, quorum maxima pars diſtrictiſſima le„ ge verſuum exactiſſime compoſita eſt. Immo in numerum „ hymnorum & ordinem collocari non eſt dignum, quicquid „ ſoluto campo absque menſura ſyllabarum a quocunque fuerit „ congeſtum. Nec enim proſa vniformi melodiae quadrat ſicut „ verſus, quod in hymno de ſancto Gregorio, & Goare in ec„ cleſia Spirenſi, & de ſancto Andrea in Wormatienſi, & de „ compaſſione Dominae noſtrae in Argentinenſi clare deprehen„ di poteſt. Miramur & miſeramur amentiam tam arrogantium, „ qui hymnos audent effingere, nulla carminis lege ligatos. Quod „ ſi idem iudicium eſſet, diſcernendi inter elegantes & ruſticas, „ inter veras & falſas, inter metricas & proſaicas ſcripturas,

„ qua-

„ quale eſt examinandi aureos nummos, ſi leues, ſi ponderoſi, „ ſi monetae currentis, ſi reſutatae, ſi elixi, ſi fului: arbitra„ rer ego, eos vel ad conſcribendos, vel ad caſtigandos hym„ nos, & caetera eccleſiae cantica longe magis eſſe accommo„ datos. E quorum grege fuit ſacerdos ſemel in anno ſacrifi„ caus, qui propter epigramma profaicum in quendam mortu„ um a me rogato conſcriptum, & quidem plane, ſed non co„ quinaria (vt aiunt) latinitate, quale ipſe praeſcripſerat, in „ faciem meam irrupit irae plenus, flammantibus oculis, tre„ mulis labris, & iurgantibus verbis, quidnam noui molirer? „ cur non antiquis epitaphiis contentus eſſem? Aiebam me Ro„ manam antiquitatem & Latinam elegantiam ſequi, ac dilige„ re, cupereque, vt poſteri noſtri hoc idem facerent, ne ſem„ per ab exteris barbari vocaremur. Reſpondit peruicaciſſimus „ vir. Quid nobis de Roma; quid de Italia? Hic in Alſatia „ ſumus. Nonne bene dictum eſt: Anno Domini milleſimo &c. „ mortuus eſt dominus Ioannes, & requieſcat anima eius in „ pace. Amen? Ceſſi importunitati, dedi locum furori: licet „ enim ſcirem hominem litterarum omnium indoctiſſimum, ſed „ locupletem admodum & beneficioſum, neſciebam tamen eum „ eſſe inimicum bonarum litterarum & omnis bonae doctrinae.

Speratur praeſentis lucubratiunculae vtilitas, & ſi hac aetate forſitan propter quorundam peruicaciam nihil habitura ſit momenti.

„ Tametſi multis ſuae prudentiae innitentibus nihil perſua„ deri poſſit, ideoque haud facile ſperem, his noſtris annotatio„ nibus errores peruicaciſſimorum quorundam poſſe aboleri, ſal„ tem hoc efficiemus, vt ex his noſtris monumentis, puerorum „ boni praeceptores ipſos pueros doceant, ipſisque indicent men„ das & inſulſas depraua tasque ſcripturas, vt tandem poſt lu„ ſtra octo aut decem, cum vita functis, qui hodie viuunt, obſti„ natis & pertinacibus ſacrificulis, adoleſcentuli bene educati, in „ viros & ſacerdotes euaſerint, dum omnia haec a nobis con„ ſignata bene & caſtigate in eccleſia Dei legantur atque decan„ tentur. „ & rel.

72. THEODERICI GRESEMVNDI carmen de hiſtoria violatae crucis, & eius vita. Cum interpretatione HIERONYMI GEBVILERI ſcholarum ſummi templi Argentoratenſ. moderatoris.

In fine: Excuſum Argentinae per Renatum Beckciuem Argentinenſem anno 1514. in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Hieronymus Gebuilerus, qui opuſculi huius editionem procurauit, eidem epiſtolam nuncupatoriam ad *Bernard. Comitem in Eberſtein*, iuniorem eccleſ. Treuerenſ. & Argent. canonicum, XV. Cal. Mart. 1514. praefixit: *Iacob. Wimphelingius* aliam epiſtolam ad *Theodericum Zobelium*, Mogunt. eccleſ. canonicum, & eccleſiaſticorum morum cenſorem die 5. menſ. Mart. 1512. exarauit, quam hoc loco legendam ſiſtimus: „ *Theoderici* „ *Greſemundi**) carmen elegantiſſimum in ſacrilegam *Schelkrop-* „ *pii* ſaeuitiam iam pridem optaueram, in lucem prodire, vt „ ephe-

*) Vitam *Theod. Greſemundi*, quae ibidem legitur, hic ſubneſtere placuit: " *Theodericus Groſemundus* ex patre ſui „ nominis medico Veſtualo, & matre N. Imolaria Neme- „ tenſi Spirae natus, philoſophicis doctrinis in Maguntia- „ co traditur. Oratoriae inprimis ſtudioſus, cum dialecti- „ cae praeguſtamenta iureconſulto neceſſaria hauſiſſet, no- „ lebat eum pater ad lauream ſeu magiſterium philoſophiae „ progredi, ne ingenium nobile, tempusque pretioſiſſimum, „ in ſuperuacaneis logicorum concertationibus fruſtra con- „ tereret. Quippe quod ea aetate, plerique praeceptorum „ cruda & inania de quidditatibus ac vniuerſalibus, de re- „ lationibus, plus iuſto ingeniis diſcipulorum inculcabant. „ Quae etſi ad ſpeculationes theologicas conferant, ad pie- „ tatem vero, ad bonos mores, ad conſultandum, ad res- „ publicas gubernandas, ad ius dicendum, ad purgandos „ animos, & ad caetera humana ciuiliaque negotia, nihil „ prorſus ſuffragari videbantur. Cum igitur a patre ad „ terſiores, pro legibusque capeſſendis vtiliores litteras vr- „ geretur, ex oratoribus & hiſtoricis omnem bene dicen- „ di medullam puer adhuc imbibit, vt quotquot in pater- „ nas aedes diuerterent praeclaram indolem admirati, ar- „ gumen-

„ ephebis palam lectum ab impio eos saltem ludo dimoueret,
„ cuius nonnullos praegnantiores locos, non puduit anno supe-
„ riore *Ioannem Keisersbergium* in cancellis Argentinensibus af-
„ ferre in medium. Non potest suo pondere carere, quod tan-
„ tus,

„ gumento praescripto, ex iussu patris breui ad eos orna-
„ tissimas scriberer epistolas. Laudes etiam philosophiae
„ & liberalium artium luculentissime dialogis complexus
„ est, vt non ab Alemannis parentibus, sed ab Italis (qui
„ Latinum sermonem fere cum lacte materno imbibunt)
„ natus videretur. Ad Italiam dein a patre missus, Fel-
„ sinae & Patauii leges didicit: Ferrariaeque lauream ac-
„ cepit, reuersus in Germaniam leges palam professurus,
„ ex suggestu quaestionem (vt aiunt) repetere ac contra
„ sese debellantium atque argumentationes deducentium ia-
„ cula (veluti denuo diiudicandus) refellere cogebatur,
„ fama enim tum erat apud Latias quasdam academias,
„ aut in vrbe Roma, nostrates vel barbaros, siue auri siue
„ obsequii intuitu, facile gradibus aliquando fuisse insigni-
„ tos. Temptatus itaque, & vt aurum probatus, Caesa-
„ reas leges ferme adhuc ephebus magna auditorum bene-
„ uolentia professus est. Accitus quandoque in senatum
„ cuiusdam principis cum caeteros consiliarios ex animi
„ proprii non legum ductu, in causis decernere animaduer-
„ teret, studii sui pertaesus est, nam cum neque vellet
„ (aut forte non facile saecularis ei astus succurreret) fuco
„ impias adumbrare causas, inertiae tribui veritus est silen-
„ tium, quod ex conscientiae innocentiam amantis puritate
„ procedebat. Integerrimus enim virtutumque amantissi-
„ mus, ac vitiorum omnium acerrimus hostis erat, quam-
„ obrem ad quendam amicum in hanc sententiam scripsit.
„ *Ingenium meum pater penticulatius considerare debue-*
„ *rat, non modo si sit viuax, foecundum & velox, sed eti-*
„ *am si sit versipelle, si malis artibus accommodum, si in-*
„ *uidum, nam si pro ductu naturae meae (reiectis artibus*
„ *quaestuariis) vsque modo inhaesissem, nihil prorsus es-*
„ *set, quod quererer, poteram enim modico, poteram*
„ *mihi tantum & Musis viuere, accedit inuitae & his di-*
„ *sciplinis reluctanti Mineruae meae temporum nostrorum,*
„ *conditio moribus naturaeque meae repugnans, nescio*
„ *blandiri, nescio struere technas, nescio innocentes cir-*
„ *cumuenire, nocentes defendere, detrahere, maledicere,*
„ *calum-*

„ tus, tamque difertus concionator publicitus citauit. Neque „ de hiſtoriae illius violatae crucis veritate ſubdubitandum eſt. „ Quid enim cupidus luſor ira exaeſtuans non audet? Quid ho„ mo perditus, Deique contemptor agere formidat? Apud Ma-

„ gun-

„ *calumniari, & ſi velim verba, non ſuccurrebant. Nocuit* „ *mihi taciturnitas, nocuit innocentia.* Romam paulo poſt „ ſiue religionis, ſiue antiquitatum amore adiit. Fuerat „ enim religionis obſeruantiſſimus, antiquitatum indaga„ tor ac conſeruator diligentiſſimus. Quam vrbem breui „ faſtidiens ad ſuos rediturus prius ab amico ad *Ioannem* „ *Keiſersbergium* doctrina & vita probatiſſimum adducitur, „ qui modeſtiam eius, benignitatemque conſiderans, paterne „ ipſum hortabatur, vt in dextro biuii Pythagorici trami„ te perſiſteus, ſpretis mundi carnisque blanditiis, omnem „ vitam in finem (ad quem a Deo conditus eſſet) ſedulo „ referret: placuit enim *Keiſersbergio* plurimum indoles „ *Theoderici*, adeo vt eius carmen *de violata cruce* (quod „ febriens ex voto luſerat) in nonnullis concionibus (qui„ bus ludum noſte natalis Chriſti a ſolo nomine Chriſtianis „ fieri ſolitum execrabatur) in ſuggeſtu citaret. Quanta „ *Theoderici* gloria a tanto viro, in tanto templo, in tan„ ta cleri populique frequentia, teſtem auctoremque veri„ tatis afferri. Maguntiacum profectus aſſidente *Bertoldo* „ *de Monte Gallinario* archiepiſcopo, breuem, ſed elegantiſ„ ſimum ad clerum in ſacroſancta ſynodo habuit ſermonem: „ munerique ſupremi illic tribunalis praefectus, talem in „ iure dicendo ſe praeſtitit, vt vix alter eo fuerit vnquam „ viſus aut iuſtior, aut aequior, in adeundoque ſe facilem, „ nec tamen plus iuſto familiarem praebuit, ſciens ex con„ uerſatione aequali contemptum naſci dignitatis, nec in „ cognoſcendo excanduit, nec precibus calamitoſorum col„ lacrymatus eſt, ſed more conſtantis & recti iudicis ita „ ius reddidit, vt auctoritatem dignitatis ingenio ſuo auge„ ret, eum vero iudicandi magiſtratum, crebra ſtudia gran„ desque curas efflagitantem, vt Deo & eccleſiae liberius „ inſeruire poſſet: iam pridem abdicare ſtatuerat, niſi ſa„ cerdotium diui Stephani (cuius ſcholaſticus erat) pro „ ſui ipſius decoro ſtatu, proque parentibus liberaliter edu„ candis neceſſaria non ſuppeditaſſet: fuit enim in paren„ tes pientiſſimus, & in omnes humaniſſimus, vt vel ri„ gidiores morum cenſores, qui ſub religionis typo maio-

„ rem

„ guntiacum impietatem hanc admiſſam cur dubitem, cum apud
„ Argentoracum, vir profanus nullo ſacro ordine praeditus, ſa-
„ cerdotium tamen ementitus, in ara vti ſacerdos ſacrificauerit,
„ miſſas in ſummo templo cantarit, idololatriae anſam dederit,
„ fonte

„ rem ſanctimoniam prae ſe ferunt, eius vitam mirum in
„ modum admirarentur atque probarent: nulla ei mulier-
„ cula infamis cohabitabat, ſciebat enim id virtuti ac viri-
„ li honeſtati contrarium, ſanctionibusque pontificiis inter-
„ dictum, opesque eccleſiaſticas in alios, quam ſcorti alen-
„ di (*cuius pretium vix eſt vnius panis*) vſus eſſe conuer-
„ tendas: ſciebat ſacerdoti praeſertim id eſſe indecorum at-
„ que pudendum, nec ſimul virginem puriſſimam, Dei
„ matrem Mariam cum foedo & infami ſcorto rite poſſe ve-
„ nerari, munditiaeque cordis, quae Deo accepta, Deoque
„ digna ſit, corporis quoque munditiam coniungi oportere,
„ nec a quoquam Deum ex toto corde poſſe diligi, qui per
„ delitias vetitas vagumque concubitum (quem & Hora-
„ tius gentilis deteſtatus eſt) diffluens, extra taedas iuga-
„ les meretriculae cohaereret: abſtraxit eum ab hac infa-
„ mi ſpurcitia, religio, pietas in parentes, genialis pudor,
„ infamiae metus, ruina & ſcandalum, ac murmura vulgi,
„ honeſta ſolatia, dulcisque bonorum hominum (*Theoderi-
„ ci* praecipue *Zobeli*) conuictus, ac demum interna iu-
„ cunditas, ac animae pax furorem libidinis eiiciens, qua in
„ ſacris libris, in legibus, in hiſtoriis, in canticis (mu-
„ ſicus enim erat) in pudicis verſiculis edendis, & an-
„ tiquitatibus disquirendis fruebatur: multis enim vita ſun-
„ ctis epitaphia excudit, quorum aliqua ſaxis inciſa ſunt:
„ ad multorum preces epigrammata varia, tum ſale tum
„ iocis reſperſa cecinit, in aedibus Heidelbergae *Vigilia-
„ nis*, quas inhabitarat, doctiſſimis perſaepe viris (*Iohanne*
„ etiam *Capnione*) a *Vigilio* ad coenam vocatis, terſiſſimos
„ verſiculos de negotiis, de quibus diſſerebatur, aut de ſer-
„ culis delicatioribus appoſitis extemporaliter edidit, in
„ lancemque coniecit, ad innumerosque amicos epiſtolia
„ lectu iucundiſſima miſit; *Iacobum*que *Wimpfelingum* a
„ nonnullis fraterculis (vtinam non in libero plusquam in
„ libris Aurelii verſatis) contra Chriſti legem & caritatis
„ ordinem indigne vexatum, libellisque famoſis infamiae
„ & neci crudeliter expoſitum, dulciſſimis litteris conſola-
„ tus eſt. Fuit *Theodericus* gracili corpore, ſtatura medio-
„ cri,

„ fonte ſacro pueros abluerit, ſcelera confitentium relaxarit, ve-
„ ram euchariſtiam ſuis profanis manibus attigerit, aliisque ſu-
„ mendam porrexerit, & is propterea in Rubeaco nudus in flam-
„ mas eſt coniectus, ſauillasque redactus. Videbit indubie tua
„ clariſſima humanitas, vir praeſtantiſſime, non absque ſingulari
„ voluptate hanc ſaluberrimi operis impreſſionem, docebunt illud
„ ſpero fideles ludi literarii magiſtri ſuos ingenioſos alumnos, ad
„ Dei laudem, ludi fugam ad aeternam gloriam noſtri *Greſe-*
„ *mundi*, & vniuerſae Germanicae nationis. Valeat vterque
„ meus *Theodericus*. Ex Argentoraco. 5. die menſ. Martii.
„ CCCCC. XII. „

In violatae crucis hiſtoriam a *Theoderico Greſemundo* heroi-cis verſibus conſcriptam *Hieronymus Pius Baldungus*, I. V. do-ctor ita cecinit:

Noxia luſorum compendia, damna, furores,
Fataque Greſmundi *docta Thalia canit.*

Eiusdem

„ cri, honeſto vultu, capillo ſubnigro, caeſiis oculis, ani-
„ mo tranquillo, ſine bile, ſine inſolentia, ſine faſtu, ſine
„ perturbatione, ſine blaſphemia, ſine duplicitate. Occu-
„ buit immaturo fato, aetate adhuc florida, nondum octa-
„ uum vitae luſtrum attingens, ex paſſionibus vuluae ſuf-
„ focatus, non minori luctu vniuerſae vrbis Maguntinae,
„ quam graui bonarum litterarum iactura. Si plura his
„ de moribus aut lucubratiunculis *Theoderici* laude digna
„ candide lector indies expertus fueris, adiicere precamur
„ ſatagas, vt ad preculas pro eius ſalute fundendas poſte-
„ ri facilius incitentur. Speramus autem hoc nobile car-
„ men de violata cruce (quod praeſtantiſſimi Italorum
„ quandoque mirati ſunt) a fideliſſimis gymnaſiorum mo-
„ deratoribus paſſim lectum iri, praeſertim in Heluetia
„ (hoc eſt Alſatia) & Argentinenſi epiſcopatu illud (ni
„ nos opinio fallat) ſuis alumnis interpretabitur *Hierony-*
„ *mus Gebuiler* in Argentoraco, *Ioannes Sapidus* in Se-
„ letſtadio, *Geruaſius Sopherus* in Offaburgo, vt ephebi
„ doctrinis *Theoderici* admoniti aleae ludum deſerant, pro-
„ pter ludum ſtudia litterarum non negligant, in ludo non
„ pereant, aes non profundant, tempus non amittant, ira,
„ auaritia, blaſphemia, caeterisque vitiis ludo cognatis non
„ contaminentur. „

Eiusdem in commendationem operis endecasyllabum.

Exemplo mala turba ludionum
Deterrere: tuum stupesce Schelkropf
Qui ludi nimius ferox periclo
Et damni impatiens furente dextra
In Christi simulacra saeuus ensem
Torquens vulnificum, cruore plagas
Respersas rude ligneumque robur
Miratus scelus ignibus piandum
Digno supplicio necis rependit
Haec vt gesta sient amice lector
Gresmundi *facilis referre Clio*
Doctis & grauibus modis parata
Lecturo, mihi crede perplacebit.
Tum finem repetens subinde dices:
Illustrem comitabitur poetam
Inuitum licet & nihil petentem
Viuax gloria, fama, laus perennis.

Hieronymus Vehus Badensis *) in eandem historiam:

Docta Maguntini quae sunt hic carmina vatis
Inclyta, perpetuae nomina laudis habent.
Carmina fortiferos tibi diffuasere fritillos,
Et chartas sortis idque genus dubii.
Ludus iners gladios stringit, fera bella, tumultus
Hostiles turbas, vulnera, leta, necem.
Furta, latrocinium, paricidia moesta, rapinas,
Improba blasphemae verbaque vocis agit.
Quod vel in hoc scieris quem dicunt nomine Schelkrop
Horrenda a stygio nomina dicta caue.

Hunc

*) Qui primum in academia nostra legum professor, deinde consiliarius, ac cancellarius Marchionis Badensis erat, vir de republica & religione praeclare meritus. De quo alias plura. Conf. interea *Io. Christ. Sachs* Einl. in die Geschicht. der Marggraf. Bad. III. Th. p. 119. seqq.

Hunc ludo infami captum per corpora diuum
Iunit ſacrilegas commaculaſſe manus.
Pro magno dignas perſoluit crimine poenas,
Eſt ſua ſupplicio diluta culpa graui.

Atque his quoque accedit *Oecolampadii* ad *Wimphelingium* carmen:

" *Icolampadius Wimphelingo* in *Wolfgangum Comitem in Le-*
„ *wenſtein* incendio abſumptum, cui tuam nuper adoleſcentiam
„ dedicaſti, epitaphium ex tempore luſi, oro vt legas & iu-
„ dices. Vale. „

Hic mea Wolfgangi *comitis lege fata viator,*
Quomodo ſint vitae ſtamina rupta meae.
Altera ſpes patriae, patriſque domusque voluptas
Nobilitatis honos, gloria pubis eram.
Integer, innocuus, iucundus, amabilis, aequus
Omnibus, irarum neſcius, atque doli.
Impiger ad Martis ludos, & Pallados artes,
Nec minus in Superos religioſus eram.
Ante diem morior, ſpesque eſt eluſa meorum,
Totaque cum primo gratia flore ruit.
Creuerat ardentis Vulcania flamma triclini:
Excitor, & circum me ſtetit ignis edax.
Suadet, diſſuadetque fugam, ſed ſtrenuus auſu
Vulcanum penetro, flammiuomamque domum.
Heu fruſtra, nempe ille meos populauerat artus,
Membraque pulchella deſpoliata cute.
Vix paucos ſupereſſe dies conceditur aegro
Dulcis ab exhauſto vitaque corde fugit.
Exitus ille meus, ſat vixi, nam bene vixi,
Virtutis reperi praemia digna meae.
Tuque pie viuens nunquam de morte quereris,
Nec fati rigido concutiere metu.
Forſan adhuc ſupereſt mihi paruula noxa retento,
Vt Deus ignoſcat: dic miſerere pium.

Ceterum

Ceterum hoc *Grefemundi* carmen inſertum eſt *Ge. Chriſt. Ioannis* ſcript. rerum Mogunt. T. III. f. 393.

73. CHRISTIANI DRVTHMARI, Grammatici, expoſitio in Matthaeum Euang. familiaris, luculenta, & lectu iucunda, cum epitomatibus in Lucam, & Ioannem. S. Martini Epiſcopi ad Mironem regem (epiſtola).

In fine: Excuſum Argentoraci opera & impenſis probati viri Io. Grunigeri anno Incarnat. Dom. 1514. menſe Auguſto die decima fol. (*In Bibl. Argent. Ord. S. Io. Hier.*)

Conf. *Io. Nic. Weislinger* catal. libr. impreſſ. bibl. Argent. Ord. S. Io. Hieroſol. p. 60. & in epiſt. dedicat. armament. Cath.

Atque de hoc opere haec aduertit *Io. Lud. Bünemann* in catal. MSS. & libr. impreſſ. p. 25. " Editio ita rara, vt ra„ riſſima *Serueti* opera & *Iord. Bruni* Not. Spaccio de la be„ ſtia trionfante fere aequet, ne dicam ſuperet: eo factum, „ vt *Gesnero*, *Simlero*, *Maittairio*, aliis ignota, ab aliis e. g. „ *Labbeo*, *R. Simonio* plane negata, aut dubia reddita. Con„ ſulendi de ſumma raritate *Tenzel* Mon. Vnterr. 1693. p. 293. „ *Caue* hiſt. litter. in *Druthmaro* &c. *Wendler* de cauſſ. libr. rar. „ §. 4. *Schelhorn* amoenitat. literar. Tom. II. pag. 429. &c. „ Quibus adde, quae *Bünemann*. ibidem in praefat. & *Ioannes Vogt* p. 246. cum aliis pluribus hac de re monent. Omnium autem accuratiſſime editionem iſthanc deſcribit ac recenſet laudatus iam *Schelhornius* in amoenitat. hiſtoriae eccleſiaſt. & liter. Tom. I. p. 823. " Hac vero occaſione huiusce editionis plenio„ rem notitiam ſubminiſtrare iuuat. In ipſo frontiſpicio, titu„ lo ſupra recitato, adiecta ſunt excerpta quaedam ex bulla qua„ dam Leonis X. ſuper reformatione eccleſiae, in quibus non„ nulla de adoleſcentum inſtitutione praecipiuntur, appoſitis „ illius papae inſignibus. In altera paginae eius, quae titulum „ exhibet, facie hoc continetur priuilegium: *Maximiliano Cae„ ſare Auguſto auctore. Iacobus Oesler, I. V. D. per imperi„ um Romanum artis impreſſoriae cenſor & ſuperattendens ge„*

„ *neralis praesentibus: edicit & cauet : ne quis alius subscri-*
„ *pto pressore dempto abhinc lapsu triennii opus hoc probe ca-*
„ *stigatum secundario vel imprimat, vel secundario pressum in*
„ *imperii limitibus venale praestet. Multa decem marcarum*
„ *auri, vna cum huiusmodi librorum secundario impressorum*
„ *confiscatione. Datum ad 14. Cal. Febr. anno Christi 1514.*

„ Secundum folium complectitur *Iacobi Wimphelingii* dedi-
„ cationem ad *Georgium Nigri* ex Lapide Leonis humanae
„ & diuinae philosophiae professorem ordinarium Heidelbergen-
„ sem, in qua vir integerrimus *Druthmarum* hoc elogio con-
„ decorat: Christianus *noster Matthaeum fideliter interpretatus*
„ *doctis quibusue inter alia volumina consulto est manu versan-*
„ *dus, qui priscos & sanctissimos patres tum Graecos & Lati-*
„ *nos citat: ac multa quae caeteri silentio transierunt vtiliter*
„ *affert. Stilo vtitur plano, quem non modo tropis & colori-*
„ *bus, verum etiam poetarum versibus, historiis, fabulis, an-*
„ *tiquitatibus respergit. Confessores plebem seducentes arguit,*
„ *haereses indicat, vocabulorum originem, & radicem simplicio-*
„ *ribus aperit: ad exemplaria Graeca lectorem remittit: mysti-*
„ *cos sensus ac pias exhortationes inserit, vocesque Graecas di-*
„ *lucide explanat, ac Euangelistas in cortice dissidentes conci-*
„ *liat atque concordat. Scripsit annos ante septingentos, quan-*
„ *do plerique omnes etiam magnatum ac procerum filii (si le-*
„ *gendis sanctorum & historiis fides habenda est) sacris litte-*
„ *ris tradebantur.* Quibus verbis sequentia subnectit: *Vtinam*
„ *& nunc quoque sacrae paginae studium floreat, quo facilius*
„ *& Graeci & Boemi ad Romanam redeant ecclesiam. Graecis*
„ *enim nocuisse ignorantiam sacrarum litterarum* Bessarion *Car-*
„ *dinalis testis est: Et Boemis quo minus errata deferant, con-*
„ *stantium theologorum defectum obesse, ex magistro* Ioanne Ro-
„ rello, *canonico Pragensi, accepi. Denique summi pontificis*
„ *auctoritatem, totiusque cleri tranquillum statum subsistere vix*
„ *posse*, Georgius Gemminger *Spirensis Praepositus constanter*
„ *(Deum testor) asseuerabat; nisi concionibus & parochiis do-*

„ *cti*

„ *Ili theologi ſaeculares paſſim praeficerentur : vt plebs ad*
„ *ſubiectionem & ad obedientiam, quatenus diuina lege indicta*
„ *eſt, non tam cenſuris & armis, quam vel publicis ex cathe-*
„ *dra vel priuatis in aurem perſuaſionibus moueretur. Sicut*
„ & Gabriel Biel *Spirenſis ſummus aetate noſtra theologus ſe-*
„ *dem apoſtolicam & pontificem defendit, extulit, magnifica-*
„ *uit. Innitebatur huic conſilio* Bertholdus Hennenbergenſis,
„ *Maguntinus archiepiſcopus, teſte* Wolfgango Schelwick Fran-
„ ciſci Hoenſteini *Argentinenſis canonici praeceptore, & nunc*
„ *Deo & hominibus amabilem* Albertum Brandenburgicum *pro*
„ *ſuo maximo, ad Dei gloriam fideique exaltationem affectu*
„ *ſperamus ad id niti, ne doctiſſimis eccleſiaeque vtiliſſimis in-*
„ *docti ſterilesque muliones in redditibus eccleſiaſticis, praeci-*
„ *pue magnis parochiis praeferantur. Et aliis quoque pru-*
„ *dentibus viſum eſt hac ſola via ſubditorum (quae paſſim ſer-*
„ *pit) rebellionem comprimi, Chriſtiani ſanguinis effuſionem*
„ *(qualis proh ſub* Iulio II. *facta eſt) ſopiri, & ad votum*
„ *diui quondam* Bernhardi, Franciſci*que* Petrarchae, Pii II. &
„ III., Beſſarionis, & Raymundi Cardinalium, Franciſci Philel-
„ phi, Angeli*que* Anachoritae Vallis vmbroſae (*vt de zelo* Cae-
„ ſaris Maximiliani *taceam*) *terram ſanctam nobis reſtitui: im-*
„ *mo & iuxta bullam Leonis decimi ad* Vilhelmum *pium Ar-*
„ *gentinenſem epiſcopum nuper miſſam, perfidos Turcas peni-*
„ *tus poſſe conculcari. Tu mi* Georgi *humaniſſime tuos admo-*
„ *ne nonnunquam auditores, vt ex ſuggeſtu concionaturi* Chri-
„ ſtianum *hunc nequaquam abiiciant, diſſimiles Hericiis vnt*
„ *tantum addictis. Exhortare quoque, vt ex declamationibus*
„ Ioannis Icolampadii *ad vitam verbis conſonam imbuti, ſalu-*
„ *tares doctrinas prauis morum exemplis nequaquam eneruent.*

„ In folio tertio legitur eiusdem epiſtola ad *Balthaſarem*
„ *Gerhardum*, domus Ioannitarum viridis Inſulae Argentinen-
„ ſis Commendatorem, An. M. D. XIII. penult. April. ex Se-
„ letſtadio data, in qua laudat eius conſilium de diuinarum lit-
„ terarum (tempore a ſacrificio, pſalmisque libero) inſtituenda

„ lectione, se vero, cui illam demandare voluerat *Gerhardus*, „ tum senio, tum obsequio, quod patriae suae impendendum „ sit, excusatum cupit, quod id muneris detrectet, suique lo- „ co *Paulum Phrigium*, vel *Henricum Rincum* commendat. In „ aduersa huius folii facie comparent ea, quae de *Druthmaro* „ *Ioannes Trithemius* in opere suo de scriptoribus ecclesiasticis „ commemorauit.

„ Prima quarti folii facies sistit elenchum capitum LVI. in „ quae Matthaei euangelium vsque ad passionis Christi historiam, „ iis subiunctam, dispertiuit *Druthmarus*, altera vero ac duo „ sequentia folia indicem operis alphabeticum continent. Hunc „ folio VII. excipit prologus auctoris ad monachos stabularios, „ in quo inter reliqua ait: *studuisse se plus historicum sensum* „ *sequi, quam spiritalem; quia sibi irrationabile videatur, spi-* „ *ritalem intelligentiam in libro aliquo quaerere, & historicam* „ *penitus ignorare, cum historia fundamentum omnis intelligen-* „ *tiae sit, & ipsa primitus quaerenda & amplexanda, & sine* „ *ipsa perfecte ad aliam non possit transiri.* Postmodum ipsa „ eius expositio euangelii secundum Matthaeum ad folium vsque „ XCIII. exhibetur, quam breuis expositio Lucae sequitur, hanc „ vero fol. XCVII. euangelii Ioannis compendiaria expositiun- „ cula, cui fol. XCIX. annexa est homilia in caput XIII. Mat- „ thaei, quam tandem vltimo loco S. Martini episcopi ad Mi- „ ronem regem de quatuor virtutibus epistola excipit, atque ita „ integrum volumen foliis duobus supra centum absoluitur. „

Prodiit etiam haec *Druthmari* expositio Hagen. 1530. apud Io. Sercerium per *Menradum Molterum* restituta 8.: " Si quis „ legerit, verba sunt *Lambacheri* loc. cit. p. 132. epistolam nun- „ cupatoriam, huic editioni praefixam, iurabit hanc editionem „ omnium esse primam; siquidem *Molterus* contestatur, se scri- „ ptorem hunc, e squalidis pulueribus, quibus velut in vincu- „ lis supra quingentos annos & amplius detentus erat, restitu- „ isse, idque ad exemplar vetustissimum ex Bibliotheca D. An- „ dreae apud Wormatiam. Si igitur *Labbeus* non facile addu-

„ ci

„ ci potuit, vt crederet aliam vetuſtiorem editionem extare, quae „ allegabatur excuſa anno 1514. Argent. curante *Iacobo Wim-* „ *phelingio*, non absque ratione id fuit. „

74. Diatriba IAC. WIMPHELINGII Seletſtatini, ſacrae paginae licentiati

De proba inſtitutione puerorum in triuialibus, & adoleſcentum in vniuerſalibus gymnaſiis.

De interpretandis eccleſiae collectis regulae XVI.

De ordine vitae ſacerdotalis.

Ad contemptores litterarum, & bellorum ſectatores:

Cur homo Marte peris? quem febris, puſtula, peſtis,
Bilis, vina, Venus, nix, aqua, flamma necat.
Natus es ad Martem? vir belli es? praelia quaeris?
Bellum cum vitiis, daemone, carne geras.

In fine: Excuſum Hagenaw per Henricum Gran expenſis Conradi Hiſt anno Domini 1514. menſe Auguſto. 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Mox ex altera paginae facie ſequitur epiſtola nuncupatoria *Iac. Wimphelingii* ad *Io. Sigriſt* Rubeaquenſ. iureconſultum, aedis D. Thomae Argent. ſcholaſticum, clerique Argent. morum cenſorem: " Cum pridem contra execrandum quendam libel- „ lum neotericos ſacrarum litterarum interpretes pro virili tue- „ ri coepiſſem, iamque vltimam operi manum apponerem: „ mouerunt me elegantes praeſtantiſſimi cuiusdam viri litterae „ (quarum partem mox in opuſculi huius frontiſpicio viſurus „ es) vt poſt diuinarum ſcripturarum defenſionem, vipereique „ illius commentarioli confutationem, his, qui puerorum inſti- „ tuendorum prouinciam ſuſceperunt, leges quasdam non pa- „ rum, vti ſpero, profuturas perſcriberem, ne (quod Fredericus „ Saxonum dux in gymnaſii iſtius, quod ad Albis ripas inſtituit „ publicatione meminit) procerum, aliorumque filii bonarum lit- „ terarum ſtudiis idonei, praeceptorum vel ignauia vel incuria „ impediantur negliganturque, Tibi autem vni potiſſimum haec

„ iudicanda diſcutiendaque transmiſi, quod fructuoſam puerorum „ inſtitutionem ſummopere deſiderare te ſciam, id quod & offi„ cium hoc tuum (cui integerrime iam aliquot annos praefuiſti) „ expoſtulat. Quod ſi edenda tibi haec videbuntur, tuo auſpicio „ & auctoritate in lucem prodeant, ad commonefaciendos vt„ cunque paruulorum in triuialibus palaeſtris praeceptores. Ab„ ſit enim haec a me temeritas, vt doctiſſimos iſtos & praeſtan„ tes in praeclaris vniuerſitatibus patres erudire praeſumam. „ Sin vero indigna tibi viſa fuerint, vt in publicum exeant, „ tu ea Vulcano tradas. Vale, & mihi praecipias facile morem „ geſturo. Ex ſylua hercinia X. Kal. Septembris anni 1512. „

Capita diatribae haec ſunt:

I. De facili ad gradus promotione ex *Franciſco Petrarcha.*

II. Ludimagiſtri non paſſim cuiuslibet grammaticam pueris tradant.

III. Latinus ſermo non poteſt ſemper alludere Germanico, & de corruptis puerorum locutionibus.

IV. Pueros ad frequentiam Latini ſermonis eſſe cogendos.

V. Superfluae maiorum vanitates praetereundae.

VI. Quae poemata, quorum epiſtolae, quae *Plauti* & *Terentii* comediae pueris ſint interpretandae. Et de praeceptorum incuria, & ſeditionibus ſcholaſticorum.

VII. Germanos in patria ſua bene inſtitui, & doctos atque eloquentes euadere poſſe.

VIII. De non negligenda ſcriptione, & quidem caſtigata.

IX. De religione & pietate in Deum.

X. De ſtatu non praecipitanter eligendo.

XI. Reformata laxae vitae monaſteriis praeeligenda.

XII. Ne propter ſtatum coniugalem litterarum ſtudia deſerantur.

XIII. De ſacerdotio & concubinatu horrendo.

XIV. Captatur beneuolentia a iureconſultis, iurisque & legum ſtudium nequaquam defuturum, atque theologos in eccleſia Dei eſſe neceſſarios.

XV.

XV. Sacris initiandi bene in Latina lingua, atque in collectis (vti vocant) interpretandis inſtituantur a ludimagiſtris, & verba Aeneae cardinalis contra ordinarios noſtros.

XVI. Ad collectas facilius interpretandas regulae ſedecim.

XVII. De vocabulis in orationibus eccleſiae frequenter & peculiariter vſurpatis.

XVIII. In aliis etiam promouendi ſunt & erudiendi ſacros ordines recepturi, praecipue curati.

XIX. Mores cum ſtatu ne mutent.

XX. Ne otio aut auaritiae, ſed frugalitati ſint dediti.

XXI. Ordo vitae ſacerdotalis qualiter inſtituendus.

Specimen eorum, quae a *Wimphelingio* praeclare hac de re adnotata ſunt, daturo mihi vnum alterumque locum paullo luculentiorem adducere licebit: Ita enim

C. VII. *Germanos in patria ſua bene inſtitui, & doctos atque eloquentes euadere poſſe.*

Si iſto tenore tam breui, & plana via ex oratoribus, & paucis (quos meminimus) poetis noſtra iuuentus inſtitueretur, animus mihi praeſagit, illam non minus grammaticae doctam & eloquentem in terris noſtris euadere poſſe, quam ſi Latium cum maiori ſumptu deſatigata, & ab euangelicis forſitan moribus auulſa petiuiſſet. Neque enim noſtrates, qui in ſola Germania litterarum ſtudio dediti fuere, omnes barbari permanent & indocti. Quod liquido cognoui ex ornatiſſimis *Georgii Syntzenhoffer*, Ratisponenſis canonici litteris, quas ad *Ioannem Vigilium* Wormatienſem canonicum, hoſpitem atque patronum meum humaniſſimum nuper dedit, & is tamen neque Galliam neque Italiam ſtudii cauſa penetrauit. Sunt & alii eloquentiſſimi, multarumque litterarum doctiſſimi viri, qui in Alemannia ſola inſigniter ſtudio & doctrina profecerunt. Incidunt obiter mihi *Florentius Iuliacenſis*, *Haringus Friſius*, *Sebaſtianus Branttus*, *Iacobus Hanius* iureconſulti, Argentinenſis vterque. Fuere quoque medici ſubtiliſſimi *Erhardus Knabius*, & gener ſuus *Iodocus Martini*,

tini. Vixere quondam, & nonnulli adhuc ſuperſtites ſunt, theologi probatiſſimi atque excellentiſſimi *Ioannes Crucerus* a fratribus quibusdam pro iuſtitia perſecutionem paſſus, plurimumque vexatus, *Stephanus Harſi*, Ladenburgius, *Gabriel Biel*, Spiranus, *Conradus Summenhardus* (quorum opera Pariſiani & colunt & admirantur) *Eggelingus Brunſuicenſis*, *Ioannes Geiler Kaiſersbergius*, Argentoracenſis cleri laurea & decus, *Pallas Spangel*, *Iodocus Gallus Rubeaquenſis*, *Ioannes Croner Scherlingus*, *Andreas Pfadt Brambachius*, *Georgius Zingel*, ſcientia & vita probatiſſimus, & *Georgius Northoffer* nudius a latrone flagitioſiſſimo miſerabiliter occiſus. Et hi tamen (quos ſupra nominauimus) propter capeſſendas litteras omnes ad externa gymnaſia minime ſunt profecti. Taceo de multis aliis mihi incognitis, qui in vniuerſitatibus Germaniae, eloquentia & omnium ſublimiorum artium doctrina & notitia viſi ſunt non mediocriter excelluiſſe. Quid quod plerique in philoſophia, ſacris canonibus, & legibus, atque in ſaluberrima medicina optime in Germania prius inſtituti, duntaxat Italiam hac cauſa petiuere, vt illic breuiori tempore minoribusque impenſis optata doctoratus inſignia conſequerentur.

Cap. VIII. *De non negligenda ſcriptione, & quidem caſtigata.*

Et quoniam puerorum magiſtris a me verba fiunt, obſecro, vt illos exhortentur, ne propter affluentiam chalcographiae manu propria ſcribere prorſus omittant, ſed admoneant, vt diſcant non ſolum legere & interpretari Latinam linguam, verum etiam ad ſcribendum incitentur, ſaltem cum epiſtolia a ſe facta exhibent: ſcribantque apte & eleganter, non ſicut hi, qui inepte, inconcinne, barbare multa ſcribunt, qui noua vocabula fingunt, ſuperuacanea cumulant, vt ſcripturae ſuae paullo poſt ad loca laxandi ventris proiiciendae, ob corradendas pecunias, mirum in modum excreſcant. Satis diſerte ac grauiter *Vlricus Zaſius* huiuscemodi homines non tam pacis quam litium amatores, ſuam iuris ciuilis lectionem poſt vacantias nuper exorſus

apud

apud Friburgenſes palam reprehendit. Longe ſecus autem ſcripſit *Gregorius Haymburgius* & caeteri excellentiſſimi conſummatiſſimique iuſtiſſimarum legum profeſſores, a quorum dulciſſimo & ornatiſſimo ſtilo moderniores quidam procul defecere. Nec ſolum iam in ſtilo, ſed etiam in notis & characteribus, ipſorumque figuris peccatur. Quos errores praeceptor puerulis cito declaret, & cauere perſuadeat, ne cum inepte ſcribere fuerint aſſueti, ab ineptiis illis nullo poſtea tempore auelli poſſint. Profecto exquiſitiſſime ſcripſerunt veteres ac maiores noſtri, & literas & vocabula, non ſicut noſtrae tempeſtatis nonnulli etiam (ſi dicere ſas eſt) qui apud epiſtolarum magiſtros in magnatum quorundam penetralibus & cancellariis calamum voluunt, qui nullam prorſus inter N. liquidam & V. vocalem faciunt differentiam, eadem ſpecie ac figura vtramque literam depingentes, tanquam non ſint litterae inter ſe diſtinctae, cum haec inferius, illa ſuperius clauſa eſſe debeat. V. quoque vocalem conſonantibus in dictionum Germanicarum principio (vt digamma fiat) anteponunt, quo quidem loco in litteram F. reſolui nequaquam poteſt: ſicut cum vocalium aliqua fuerit ſecuta, N. geminam in medio vocabulorum frequenter vſurpant, cum ſimplex ſufficiat: S. breue & clauſum itidem quandoque ad medium applicant. G. pingunt quod ab X. aut P. diſcerni non poteſt. Et alia multa nunc ſua propria auctoritate inuertunt temere, atque confundunt contra omnes orthographiae leges, contra omnem litterarum ac ſyllabarum natiuam conditionem. De his ineptiis & abuſibus, aliisque ſimilibus in orthographia erratis, pulcherrimam congeſſit (vernacula lingua tamen) admonitionem *Nicolaus de Wila*, Latinae linguae ſcriptor & interpres elegantiſſimus, quem nuper vidi apud noſtrum *Iacobum Chobellium* ciuitatis Oppenheimenſis archigrammateum. Faciant etiam puerulî differentiam inter C. & T. litteras poſt S. longam ſcribendas, ne litteras illas absque interuallo applicent, & appendant ipſi litterae S. ita vt intelligere nequeas, ſi ſta vel ſca, ſtabo vel ſcabo, ſtola vel ſcola, ſtu vel ſcu, & huiusmodi infinita, legendum ſit.

Scribant itaque *ſtudeo*, *ſcutum*, *ſcribo*, *ſtrideo*, T. & C. mutas, ab ipſa littera S. ſeparantes. Vt puerilia haec inſererem, hoſpes meus humaniſſimus & in me beneficus *Iacobus Chobellius* iterum atque iterum exhortatus eſt. *)

Cap. X. *De ſtatu non praecipitanter eligendo.*

Admoneat tempeſtiue & ſedule praeceptor paruulos & adoleſcentes, ne absque parentum aut contribulium conſilio quemcunque ſtatum amplexentur, & in hac re inculcetur eis hoc *Petri Bolandi* tetraſtichon:

Quod duraturum eſt, non arripe praecipitanter
Scilicet aut clauſtri, coniugiue ſtatum.
Fiat vt hoc doctos, ſed vt iſtud iure parentes
Conſule, ne facti poſtmodo poeniteat.

Perſuadere conatus eſt *Petrus* ille ſummus noſter amicus, verbis his Senecae innixus, *quod faciendum eſt ſemel, deliberandum eſt diu:* ne pueri nondum propriam fragilitatem, nondum fortiſſima importunae carnis tentamenta, diraque bella experti, properent ad coenobia. Nec etiam ſi cogantur a patre, quacunque ex cauſa, forte propter nouercam iuuenem aut opulentam, aut a matre propter vitricum placabilem ſuperinducendum. Effugiant potius iram minasque parentis, ſuam propriam, ſed non filialem fragilitatem animo ponderantis. Scholas quaerant externas, ſtipem petant, bonas literas diſcant, probitatem ament, ſeruiant, laborent, in Deo confidant, qui non deſerit ſperantes in ſe. Propitia tandem ſors eis offeretur. Nempe ſpatioſus eſt mundus. Sunt, in quibus eſt pietas, & qui pauperculis afficiuntur ſcholaſticis, & ciues & ſacerdotes, dantur nonnulla iam ſtipendia his, qui bonas litteras (praeſertim ſacras) colunt. Erecta ſunt iam pridem pro illis collegia, ſicut *Heidelbergae Dionyſiana*, & *Friburgi Sapientiae*, *Cartuſianaque domus*, & aliae aliis

*) Eadem fere *Wimphelingius* alio iam loco attulit, nimirum in perorat. *Valerii Probi* & *Pomponii Laeti* libell. ſubiuncta: (ſupra p. 322.) quamque ideo, ſecus ac opinatus eſt *Freytagius*, *Greſemundo* tribui haud poſſe cenſui.

aliis in gymnaſiis. Proſpiciant ergo pueri, & vt id conſiderent, crebro a ludimagiſtris admoneantur, ne in puerilibus annis ex ſimplicitate ad monaſteria blanditiis illecti, vel minis, aut verberibus compulſi, ipſos tandem poeniteat, vti multos poſtea aetate prouectos, qui vel tandem apoſtatarunt, vel libros ex bibliothecis auulſos diſtraxerunt, vel parentibus tartaream paludem imprecati ſunt, ſancteque iurarunt, ſi eos apud inferos excruciari certo ſcirent, ne minimo quidem dupondio illis, vt eriperentur, opem laturos. Exploratum eſt, reformato dini Dominici in patria noſtra monaſterio, ex publicis vicarii querelis, puerulos quandoque inuitos in ea loca induci, qui & conati ſunt ſacro ſedis apoſtolicae permiſſu, reiecto ſacro habitu, primaeuam diui Petri vitam amplecti. Nonne illis ſatius erat, nunquam fuiſſe profeſſos, ne perennem conſcientiae aculeum triſtes experirentur & inquieti? Querela contra reformationem palam in foribus templorum facta eſt, de carnium abſtinentia eis, qui veſci ſoliti fuerint, minime conſentanea. Sed aliae forſitan ſunt carnes, non pecudum, non volucrum, in quibus foedum ſolatium & olens voluptas quaeritur, perpetuam in Deo caſtamque voluptatem extinctura.

Cap. XI. *Reformata laxae vitae monaſteriis praeeligenda.*

Ante omnia vero caueant, ne ad ea loca permanſuri ſubintrent, in quibus laxa, leuis, libidinoſa, lubrica, diſſoluta vita agitur, ad quae mulierculis patet aditus, vbi choreae fiunt, vbi neque ſtudium, nec vera & integra religio floret, licet magnus in choro clamor, licet multa ad populum ſacrificia fiant, non forte absque hypocriſi, ſi modo ſcorta atque vxores intus delitescant, poſtmodum in cucullis aut alioquin exiturae. Miſeret me paruulorum, qui huiuscemodi locis committuntur, cum (vt *Plutarchus* ait) inquirendi ſunt filiis praeceptores, quorum vita nullis obnoxia criminibus & irreprehenſi mores. Cum enim alioquin iuuentus ad laſciuiam prona ſit, ſi viderit grandaeuos (praeſertim cucullatos, qui maiorem religionem praeſe ferunt) in vitia prolabi, eo magis laſciuior erit, arbitrans maiorum

iorum exemplo culpam ſuam aut nullam eſſe, aut leuiuſculam, ſicque perſiſtens libertate freta, mendoſumque ſpeculum intuita, non mediocri ſe periculo expoſitura eſt. Quadrant huic *Petri Bolandi* conſilio ſaluatoris noſtri verba (ni fallor) quibus Phariſaeos caſtigauit, inquiens: *vae vobis ſcribae & Phariſaei hypocritae, quia circumitis mare & aridam, vt faciatis vnum proſelitum: & cum fuerit factus, facitis eum filium gehennae duplo, quam vos.* Nec multum aliena ab his ſunt verba diui Thomae Aquinatis, quae in prima ſecundae, quaeſtione nonageſima ſexta, articulo ſecundo, in ſecundi argumenti diſſolutione affert. Credidit *Petrus* multos in puerilibus annis ad coenobia non reformata vtcunque illectos, ſi vigeſimum aetatis annum attigiſſent, nunquam illuc ingreſſos fuiſſe, ſed ſperaſſe ſe apud eccleſiam aliquam, vel cathedralem vel ſecundariam non minus Deo ſeruire, & animae ſalutem parere potuiſſe, ſicut & ſi ſola voluntas adſit, apud illas & Deo ſeruire & animae ſalus impetrari poteſt. Ego quoque conſideraſſe mihi videor in quibusdam cathedralibus, & aliis apud Rhenum eccleſiis moderatum cantum, pſalmorum lectionem non praecipitem, hymnorum dulcem melodiam, ceremonias exquiſitas, morae patientiam in choro, ſtationes honeſtas, miſſarum frequentiam, ſeſſiones ſaepe interruptas, ſilentium & profeſſionem Nicaenam non abruptam, iucundumque cleri in ambitu congregati ad chorum, & rurſum e choro illuc inceſſum, eccleſias non nominauerim, ne vel alias offendam, vel illis videar aſſentari. Quod vero *Petrus* Bleſenſis ait, extra vniuerſitatem & monaſteria vitam non eſſe, ego id illum de bene reformatis intellexiſſe puto.

Cap. XII. *Ne propter ſtatum coniugalem litterarum ſtudia deſerantur.*

Neque ſi ſtatum vtique coniugalem ſubire volent, propterea mox a litterarum ſtudio deſiſtant, tanquam ad ſecularia negotia pertractanda litterae praeſtent impedimentum. Quid enim litterae *Iulio?* quid *Auguſto?* quid *Carolo magno?* quid *Sigismundo?* quid *Ioanni?* quid *Franciſco Pico Mirandulano?* quid archi-

archiepiſcopis noſtris electoribus hac aetate doctiſſimis ? quid *Adolpho de Naſſau* iudicii Camerarii praeſidenti ? quid *Ludouico de Lapide Leonis ?* quid magiſtratibus Italicis ? quid aliis denique multis obſtiterunt , quo minus terras & populos regere , ac egregia facinora in pace & bello, foris & domi, potuerint perpetrare ? quid Latinus ſermo ? quid iurisprudentia *Ioanni Rincho* Agrippinenſi patritio, patrono meo , benefactorique ſingulari impedimenti affert ? quominus rempublicam & domeſticam prudenter regere, rem familiarem iuſte augere , in propriis negotiis eleganter loqui poſſit ? Egit ille propriam cauſam , prudenterque in ea perorauit coram graui & iuſto inclytae reipublicae Argentinenſis ſenatu.

Cap. XIII. *De ſacerdotio & concubinatu horrendo.*

Quod ſi ſacerdotio puerorum & adoleſcentum animus , non otii ſed Dei cauſa forſitan afficitur, praemonendi ſunt a ſuis praeceptoribus, caſtimoniae, coelibatus, & continentiae , ad quam erunt obnoxii, ne iam ſacris initiati concubinas aſſumant, in pernitiem animarum ſuarum ſempiternam , ne mulieroſi, puſillanimes , Deo ingrati , Chriſti patrimonio abutentes , indigne ſacrificantes, euchariſtia ſumpta mox ad ſcorta ſua (quae domi coquunt , aut otio indulgent) redeant. Ne miſerabiles diaboli martyres ſponte ſcientes , videntes , volentes ad tartara feſtinent. Deteſtabatur vehementiſſime *Raymundus* cardinalis Gallus ad Germaniam legatus, tot eſſe in ſacerdotum domibus (vt verbo ſuo vtar) putanas. Quare flagitioſiſſimus ille *Franciſcus Schatzer* latro & proditor perfidiſſimus in libello famoſo contra me plus ſemel impreſſo , non recte de *Raymundo* iudicauit.

Cap. XXI. *Ordo vitae ſacerdotalis qualiter inſtituendus.*

Exurgens igitur a lecto ſacerdos , pſalmis ac hymnis cum modeſtia maturitateque lectis , & re diuina ſummoque ſacrificio deuote vel faciendo vel auſcultando tempus ante meridianum tranſigat , prandio moderate cum benedictione & gratiarum actione (vti canones perhibent) ſumpto , ſolatiis honeſtis, aut leui manuum opere, ſeu deambulatione (non tamen per plateas & fora

diſcur-

diſcurrens, nec apud operariorum officinas aſſiſtens) aut horti plantarumue cultu, ludoue inuetito cum paribus animum relaxet. Reſiduum diei tempus, lectione non poetarum gentilium, non *Platonis*, non *Auerrois*, non *Alexandri Afrodiſaei* (quos tres Italiae peſtes *Iacobus Faber* Stapulenſis appellaſſe fertur) ſed explanationum in pſalmos, in euangelicam hiſtoriam, in Paulum, in reliqua ſcripta, quibus eccleſia crebrius vtitur, traducat aut libros conglutinet, ſeu characteribus aut paragraphis exornet, aliudue pium & decens, in quo vel delectetur vel inſtitutus ſit, agat. Pſalmis veſpertinis cum defunctorum officio lectis, temperatam coenam adeat. Tres *Gerſonis* veritates, & completorii quadrageſimalis hymnum, cum ceteris peculiaribus ſupplicationibus (quales inter alia ſaluberrima iucundiſſimaque dogmata idem Chriſtianiſſimus *Gerſon* abunde miniſtrabit) enixe ad Deum atque diuos ante ſomnum effundat, caueatque ne vllo pacto diuinae legis immemor, ore vel opere Deum contemptiſſe videatur, ſeruaturus vel amore decori naturalem (quam pagani ſuaſerunt) honeſtatem; verborum *Muſonii* philoſophi, quae a M. Catone multis ante annis Numantiae ad equites dicta ſunt, ſemper meminerit, quae vt ante oculos crebro cerneret *Franciſcus* cardinalis Senenſis, *Pius* poſtea papa tertius (vtinam diutius ſuperſtes) in cubili ſuo litteris aureis iuſſit inſcribi, teſte *Heinrico de argenteo monte* Wormatienſis eccleſiae cantore. Eſt autem haec ſententia libro noctium Atticarum decimo ſexto ab Aulo Gellio repetita. Cogitate cum animis veſtris ſi quid per laborem recte feceritis, labor ille a vobis cito recedet, bene factum a vobis dum viuetis, non abſcedet. Sed ſi quae per voluptatem nequiter feceritis, voluptas cito abibit, nequiter factum illud apud vos ſemper manebit. Hoc itaque tenore vita laudabiliter inſtituta ſacerdotes officiis in templo peractis, in propriis penetralibus ſecretum a familiae ſtrepitu feceſſum, tanquam iucundam ac quietam coenobii cuiuspiam manſionem abſtruſam & ſolitariam ſibiipſis conſtituant, fingantque & perſuadeant, ſe quaſi monachos quosdam eſſe, quippe qui ad obedientiam & coelibatum ſe

aſtrin-

aſtrinxerunt, Chriſti regulam & apoſtolorum in euangelio traditam obſeruare laborent: tum non ſolum a multis coniugii moleſtiis & oneribus, ſed etiam ab indiſcreto quandoque & duro praelato liberi, in conſcientia ſecuri, ex bona fama ſine ſcandalo Deo & hominibus dilecti, ac in omni tranquillitate vitae hilares & quieti, ad ſuperos tandem feliciter perducentur. Qui vero animarum curae praeſunt, non aſpernentur *manuale curatorum* dulciſſimi ſautoris mei *Ioannis Vlrici Surgandi*,*) nec inutilia ſibi crediderint *ſtatuta ſynodalia*, quae ſollicitante *Chriſtophoro Vtenhemio* Baſilienſi antiſtite magno cum labore pie congeſſi. Nec ſolum curatos ipſos, ſed etiam alios quoscunque Chriſti ſacerdotes (quibus ſaltem a Deo gratia data eſt) qui memoria & eloquentia praediti ſunt, qui philoſophiae moralis, librorumque de anima fundamenta libarunt, obſecro, vt ad Dei laudem animarumque ſalutem annitantur ad faciendas interdum populo conciones, nec aduertant, ſed prorſus contemnant impios morſus auarorum, praebendas multiplicantium, contentioſorumque & lites fouentium, qui omni momento ſiue excelſo & potenti, ſiue humili agricolae parati ſunt (aere ſaltem oblato) in rebus profanis conſulere, ſcribere, patrocinari, & irrident eximium quandoque virum ac iureconſultum, ſi concionem habuerit, cum ludibrio ipſum vocitantes doctorem beguinarum. Vobis o ſacerdotes etiam iureperiti, etiam nobili ſanguine creti, qui gratiam hanc conſecuti eſtis, longe honeſtius erit, longeque ſalubrius concionari, hoc eſt loqui de Deo, loqui pro Chriſto, extollere coeli reginam, laudare diuos, defendere fidem, ſummumque & maximum pontificem, & ſacroſanctam eccleſiam Romanam tueri, diſſuadere vitia, promouere virtutes, inſtituere pueros, adoleſcentes, puellulas ad caſtimoniam, ad timorem Domini, & ad religionem, id eſt ad vitam & diſciplinam Chriſtianam! Nolite (precor) erubeſcere in tam ſancto concionandi opere,

*) Praeſto mihi eſt editio Magunt. per Iohan. Schöffer 1508. 4. Similem habet inſcriptionem libellus, qui adpellatur: *manuale parochialium ſacerdotum* ſine an. & loc. 4to.

opere, non vos auellant opprobria & obtrectationes rabularum & beneficioſorum. Chriſtus enim Dei filius conciones habere, & ſimpliciſſimo populo praedicare non erubuit. Non erubuit *Paulus*, Romani ciuis filius, non diuus *Gregorius*, non diſertiſſimus *Leo*, non epiſcopi Graecorum doctiſſimi, vti *Ioannes Chryſoſtomus* & caeteri, ſed neque noſter illuſtriſſimus princeps *Auguſtinus*. Nec hodie erubeſcit noſtra aetate *Matthaeus epiſcopus Sedunenſis*, nec nobilis diuinarum litterarum canonumque doctiſſimus, & vita probatiſſimus *Leonardus de Egloffſteinio* Bambergenſis canonicus, non alii multi, honeſtiſſimorum ciuium filii, philoſophiae, ſacrorum canonum, diuinarumque litterarum gradibus inſigniti, quales nunc (propitio Deo) per multas Germaniae dioeceſes in eccleſiis parochialibus viſuntur. Olim forte talium penuria fuit, quoniam librorum copia deerat, nunc ex inuenta apud Germanos (Dei dono) nobiliſſima chalcographia, librisque per eam multiplicatis multi indies docti prodeunt, qui non inutiliter animarum curae praeficiuntur.

75. DESIDERII ERASMI ROTERODAMI de duplici copia verborum ac rerum commentarii duo.

Nec non epiſtola reſponſoria ad IACOBVM WIMPHELINGIVM Seleſtatinum de laudibus *ſocietatis literariae Argentinae*, cuius nomine prius ſcripſerat ERASMO Argent. apud Matth. Schurerium 1514. 4to. (*In Bibl. Riegger.*)

Memorabiles inprimis ſunt epiſtolae duae, quae libro huic ſubiunctae leguntur, quaeque eo etiam nomine magis commendandae, quod in praeſtantiſſimis & locupletiſſimis quibusque epiſtolarum *Def. Eraſmi* collectionibus deſiderentur.

Defid. Eraſm. Roterodamo Iac. Wimpheling. Seletſtat. nomine ſodalitatis literariae Argentinenſis S. Iumento nonnunquam ineptiori, manticae & ſarcinae imponuntur, ſic & mihi veterano, minusque idoneo, ſodalitas literaria apud Argentoracum id oneris impoſuit, vt te omnium nomine ſaluum iubeam, tibi bene eſſe exoptem, tuas literas, quae ſtatus tui certiores nos efficiant, ad

nos

nos propediem mittendas expoſtulem. Credimus te quoque a Baſilienſi gymnaſio humaniter exceptum, atque perbenigne foueri inter doctos doctiſſimum. Praecipue vero in conuictu philoſophico nihil tibi, quod iucunditatem praeſtare poſſit, *Beatum Rhenanum*, qui te alioquin colit, amat, obſeruat, ſperamus negaturum. Commendat ſeſe tibi vniuerſa noſtra ſodalitas literaria, *Sebaſt. Brantus*, *Iacobus Sturmus*, *Thomas Rappius*, *Thomas Aucuparius*, *Matthias Schurerius*, *Ioannes Rudalfingius*, *Stephanus Tielerus*, *Ioannes Guida*, *Petrus Heldungus*, *Hieronymus Gebuilerus*, *Ioannes Ruſerus*, *Ottomarus*, & caeteri, quorum nomina me fugiunt, & ego inprimis. Vale. Ex Argentoraco, prima Septembris. M. D. XIIII.

Deſiderius Eraſmus Roterodamus, *Iacobo Vuimphelingo*, Germanus Germano, theologus theologo, literarum ſcientiſſimo, literarum ſitientiſſimus S. D. Quid ais mi *Vuimphelinge*, itane tu vocas iſtud, boui clitellas, quod tibi potiſſimum ad nos ſcribendi datum eſt negotium? At mihi plane videtur illud, quod Graeci dicunt παροιμιαζόμενοι τὸν ἵππον εἰς πεδίον. Nam cuius humeris aptius iſta ſediſſet ſarcina, aut cui rectius hoc muneris delegare poterat Argentinenſis illa ſodalitas (ſic enim tu vocas) non literatiſſima modo, ſed & humaniſſima, quam *Vuimphelingo*, cum bonarum literarum apud ſuos facile principi, tum omnis humanitatis antiſtiti? Neque vero commiſſurus eram, vt vos anteuerteretis officio literarum, ni labor hic recognoſcendi, locupletandique meas annotationes, quas in *nouum* ſcripſimus *teſtamentum*, ita totum me ſibi affixum, ac veluti piſtrino alligatum haberet, vt vix etiam capiendi cibi ſuppetat otium. Non enim vsque adeo ſtupidus eſt *Eraſmus*, vt tam inauditam in ſe benignitatem, non intelligat: neque tam obliuioſus, vt non meminerit: neque tam inciuilis, vt diſſimulet, neque tam ingratus, vt non pro virili conetur reſpondere.

Nam quoties mihi venit in mentem, tam celebris eruditiſſimorum hominum coetus, quam obuiis (vt aiunt) vlnis me nouum hoſpitem exceperit, quam ſingulari conſuetudinis iucunditate

feſſum refecerit, quanta benignitate fouerit, quanto ſtudio Germanum ſuum complexus ſit, quanto candore, quamque amice ſuſpexerit etiam, hunc homuncionem longe poſitum infra mediocritatem, quibus ornarit, imo pene onerarit officiis, quam hoſpitaliter dimiſerit, quam officioſe produxerit, partim apud me pudore quodam ſuffundor, quippe mihi conſcius, quam iſtis tam magnificis officiis non reſpondeat noſtra tenuitas, & *curta*, quemadmodum ait Perſius, *domi ſupellex*: partim Germaniae noſtrae gratulor, quae tam multos, tam eximios gignat, & alat viros, non ſolum omni doctrinae genere praecellentes, verum etiam pari morum integritate, parique modeſtia praeditos. Quin & ipſe mihi (cur enim non effundam in ſinum tuum affectus meos?) nonnihil placeo, blandiorque, quod viris longe probatiſſimis videar, non auſim dicere, probatus, ſed certe non improbatus fuiſſe. Neque enim vſque adeo perfricui frontem, vt iſtas laudes, quas mihi vos tribuitis, agnoſcam. Et tamen nonnihil faueo meis laudibus, quas ego certe ſic interpretor, vt exiſtimem in hoc tributas, quo vel exhortaremini ceſſantem, vel animum adderetis parum forti, vel amicum nudulum veſtris opibus ornaretis ac locupletaretis, quaſi non pecuniam modo, verum etiam gloriam oporteat inter amicos eſſe communem. Nam nec errare iudicio poſſunt tam eruditi, nec derident tam amici, nec adulantur tam integri, nec ſimulant Germani. Dicerem amore lapſos, niſi hic ipſe veſter in nos amor e iudicio natus eſſet. Neque enim ob id me talem iudicaſtis, quod immodice amaretis, ſed ob id coepiſtis amare, quod talem iudicaueritis. Atque vtinam aliquam, & iudicii veſtri portionem mihi poſſem afferere! Nullam profecto gloriam malim, quam talium virorum calculis approbari. Verum hoc magis debeo pro veſtris laudibus, quo minus promereor, ſiquidem meritam laudem aliquoties, & inimicus tribuit inimico: eius nomine debemus maxime, quod gratuito donatum ſit. Sed vt finiam, ſiue deſidi calcar addere voluiſtis, debeo pro ſtudio, ſiue putidulum erigere, debeo pro officio: ſiue nudam corniculam veſtris plumis exornare, debeo

pro

pro benignitate, ſiue facit amor quidam in nos propenſior, vt talis videar, qualem praedicatis, magis debeo pro tam ſingulari beneuolentia; ſiue eſt in me nonnihil eorum, quae tribuitis, debeo pro tam candido ſuffragio.

Iam vero non me fugit, & illud vobis deberi, quod ornatiſſimus Argentinenſis reipublicae vterque praefectus magiſtratus, qui me praeſentem tam admiranda complectebatur humanitate, tam non vulgari proſequebatur honore, nunc abſentem, & tam procul abſentientem, ſalutationis officio proſequitur. Negas futurum, vt vnquam illis veniam in obliuionem, immo ipſe nunquam definam iſtos vere proceres & meminiſſe, & dictis pariter ac ſcriptis pro virili celebrare, quibus emoriar, ſi quid vnquam vel expertus ſim humanius, vel viderim omni virtutum genere cumulatius. Crede mihi *Vuimphelinge*, nullo ſermone conſequi queam, nedum epiſtola, quantam animo perſenſerim voluptatem, quamque iucundum mihi fuerit ſpectaculum, antiquae cuiuspiam, ac philoſophicae ciuitatis videre ſimulacrum, tot egregios optimates, vel ipſa (quod aiunt) fronte, totoque corporis habitu, ſingularem prudentiam, ſummam integritatem, ac plane maieſtatem quandam prae ſe ferentes, ſed mira conditam modeſtia. Felicem ſe fore putat apud Homerum Agamemnon, ſi ſibi decem contingant Neſtori ſimiles. O ſaepius felicem Auguſtiſſimum *Maximilianum*, cui tot ſunt in vna republica Neſtores, vel potius Scipiones, & Catones, aut ſi quid his quoque vel ſapientius, vel incorruptius! Si quando grauitatem hominum contemplabar, prorſus veteres illos Areopagitas mihi videre videbar. Si morum integritatem, multos Ariſtides videre me putabam. Si mores placidos, ac ſedatos, meros Fabios imaginabar. Rurſus vbi victus & cultus, ſobriam munditiem, & mundam frugalitatem perpendebam, priſcorum Lacedaemonienſium imago quaedam obuerſabatur animo. Demum quoties inſpicerem, vt mira quadam temperatura factum eſſet, vt viciſſim & ſeueritatem condiret morum comitas, & comitatem ornaret grauitas. Illa quondam laudatiſſima Maſſilienſium res-

publica ſeſe nobis repraeſentabat, quae miris modis Romanam diſciplinam, cum Graecorum vrbanitate copulaſſe legitur, prorſusque iis fuiſſe inſtitutis, vt ab vna virtute omnium ciuilium exempla omnia peti poſſent. Licuit apud vos in vna ciuitate, cunctarum laudatarum dotes conſpicere, Romanorum diſciplinam, Athenienſium ſapientiam, Lacedaemoniorum continentiam. Maiorem in modum me delectabat mirificus ille rerum concentus, ex diuerſiſſimis veluti ſonis in ſummam modulatus concordiam. Videbam tot ſenes absque triſtitia, tot imaginibus illuſtres absque faſtu, tot potentes absque ſupercilio, tot plebeios, clariſſimorum heroum ornatos virtutibus, tantum hominum numerum ſine vlla turba. Denique videbam monarchiam absque tyrannide, ariſtocratiam ſine factionibus, democratiam ſine tumultu, opes absque luxu, felicitatem absque procacitate. Quid hac harmonia cogitari poteſt felicius? Vtinam in huiusmodi rempubl. diuine Plato tibi contigiſſet incidere! Hic nimirum, hic licuiſſet illam tuam ciuitatem vere felicem inſtituere. Diuus Hieronymus in epiſtola facundiſſima pariter, & eruditiſſima, quam ad Geruntiam ſcripſit de monogamia, inclytae ciuitatis iſtius facit mentionem, vt intelligas & olim fuiſſe nobilem, eamque tum a barbaris euerſam deplorat. Quid ſi nunc eandem conſpiceret? Vnam tribus irriguam fluuiis, ſic munitam, ſic & opibus florentem & ciuibus, ſuper omnia talibus ornatam inſtitutis, a talibus gubernatam proceribus? An non illi nomen commutaret, proque Argentorato, Auratam appellaret? Adde his, quod diutina iam pace fruitur immunis ab expilationibus, immunis ab inſaniſſimis bellorum tumultibus, quibus iam annis aliquot mundus fere miſcetur vniuerſus. Fruitur Clementiſſimo principe *Maximiliano*, cuius potentiam non aliter ſentit, niſi cum illius benignitate, ſapientiaque iuuatur. Atque haec demum vere magno Imperatore digna laus. Vt enim mundus hic Dei potentiam non aliis modis experitur, quam illius in ſe beneficentia; ita pulcherrimum eſt imperium, quod ciuium libertatem tuetur, non opprimit, quod opes ſuorum auget, non exter-

terminat, quod omnia reddit florentiora. Huiusmodi eſt ſummi numinis imperium in mundum, huiusmodi animi in corpus, vt vbique profit, laedat nusquam. Verum hisce de rebus dabitur alibi locus copioſius, & exactius diſſerendi.

Iam dudum finem exigit epiſtola, & interpellant, intermiſſi labores. Proinde fac, vt egregiis iſtis, & optime de me meritis primatibus, nominatim autem clariſſimo viro *Heinrico Ingoldo*, Argentinenſis reipublicae praefecto maiori, reliquisque proceribus optime de me meritis, viciſſim meo nomine ſalutem annunties, & ſi quid erit, quod meo ſtudio, meis literis, mea induſtria praeſtari poſſit, id totum iſtis audacter ex me pollicearis. Ad haec magnopere te rogo, vt elegantiſſimam iſtam ſodalitatem, hoc eſt Muſarum, & Gratiarum omnium collegium, diligentiſſime meis reſalutes verbis: nominatim, incomparabilem iuuenem *Iacobum Sturmium*, qui maiorum imagines, morum illuſtrat integritate, iuuentutem ornat ſenili morum grauitate, doctrinam haud quaquam vulgarem incredibili modeſtia mire condecorat. Deinde *Thomam Rappium*, ipſis oculis, ipſo vultu, ſuauitatem & candorem ingenii prae ſe ferentem. *Thomam* item *Aucuparium*, quem ego ſane vel ob hoc laurea dignum exiſtimo, quod ab omni faſtu longe ſit alieniſſimus, cui morbo fere genus hoc hominum videmus obnoxium. Hunc cum plurimi faciam, tamen quo parcius laudem, ipſe fuit in cauſa, qui me ſuo carmine laudarit, non dicam, quam vere, ſed prorſus amantiſſime: ne quis illud in nos iaciat, *mutuum muli ſcabunt*. Ad haec *Matthiam Schurerium*, virum cum aliis multis nominibus egregie charum mihi, tum hoc etiam chariorem, quod hunc quoque fertilis illa tot eruditorum hominum, tot felicium ingeniorum edidit Seleſtadium, cui & *Beatum Rhenanum*, & *Ioannem Sapidum* debeo, & ipſum denique *Vimphelingum*. *Matthiam* igitur, niſi vehementer amem, merito dicar ferrum, & adamantem geſtare in pectore, adeo me prior & officiis ſuis, & beneficiis ad amicitiam prouocauit, neque committam, vt animo certe ſtudioque ſuperatus videar, etiam ſi ille priores occu-

pauit. Assequar aliquando & officiis, si modo non desint animo vires. Ad haec salutabis accuratissime *Hieronymum Gebuilerium*, vnum omnium, quos adhuc viderim, humanissimum, qui me suis laudibus, doctissimis quidem illis. sed plane, vt Germanus germane dicam, vanissimis, ad coelum vsque vexit, & sic orationis suae praestigiis mihi imposuit, vt prorsus ipse mihi viderer aliquid esse, vixque post biduum ad me redierim, quis essem agnoscens. Praeterea *Ioannem Rudalphingium* plane μουσικότατον non arte solum, sed & moribus, hoc est festiuissimum, & compositissimum, qui me vna cum *Hieronymo* ad proximum diuersorium est prosecutus. Neque praeteribis *Otomarum* (*Luscinium*) hominem citra ostentationem, vt mihi videtur, eruditum, qui nos suam toties vocem mutantibus canis, vt vel luscíniam vincerent, adeo delectanit, vt diuina quadam voluptate rapti videremur. Eadem opera salutabis optimae spei iuuenem *Ioannem Ruserium*, nostri, vt visus est, studiosissimum. Item elegantissimos iuuenes, *Stephanum Tielerum*, *Ioannem Guidam*, *Petrum Heldungum*, & vt finiam, caeteros omnes, quorum & si nomina me fugiunt, tamen memoria praecordiis intimis penitissime insculpta est, ac semper erit. Nam *Sebastianum Brant* (vt eximium) extra omnem & ordinem, & aleam pono. Quem ego virum mi *Vuimphelinge*, tanti facio, sic amo, sic suspicio, sic veneror, vt magna quaedam felicitatis pars accessisse mihi videatur, quod illum coram intueri, coram alloqui, & amplecti contigerit.

Iam quod scire cupis, quomodo reliquum iter successerit, paucis accipe. Ad oppidum Seleſtadiense, tuam patriam, feliciter perueni. Ibi continuo primores reipubl. haud scio, cuius indicio de meo aduentu facti certiores, per publicum nuntium treis exquisitissimi vini misere cantaros, xenii nomine, sed eos cantaros, vt vel decem tricongiis satis esse possint. Inuitarunt ad prandium in diem posterum, verum excusaui, properans ad hoc negotium, in quo nunc sum. *Ioannes Sapidus*, tuus in literis alumnus, qui te moribus quoque mire refert, quique te

non

non ſecus, ac patrem & amat, & ſuſpicit, Baſileam vsque nos eſt proſecutus. Illic admonueram hominem, ne me proderet, delectari me paucis amiculis, ſed exquiſitis, ac delectis. Primum itaque non aderant alii, quam ii, quos maxime volebam, *Beatus Rhenanus*, cuius ego prudenti modeſtia, & acerrimo in litteris iudicio vehementer delector, nec eſt quicquam huius quotidiana conſuetudine mihi iucundius. Item *Gerardus Liſtrius* medicae rei, non vulgariter peritus, ad haec Latinae, Graecae, & Hebraicae litteraturae pulchre gnarus: denique iuuenis ad me amandum natus. Ad haec *Bruno Amorbachius* ſingulari doctrina, trilinguis & hic. *Ioanni Frobenio* reddidi litteras ab *Eraſmo* miſſas, addens eſſe mihi cum eo familiaritatem arctiſſimam, ab eodem de edendis illius lucubrationibus negotii ſummam mihi commiſſam, vt quidquid egiſſem, id perinde vt ab *Eraſmo* geſtum, ratum fore: denique me illi adeo ſimilem, vt qui me videret, *Eraſmum* videret. Is poſtea riſit intellecta fraude. Socer *Frobenii* reſolutis omnibus, quae debebantur in diuerſorio, nos vna cum equis, ac ſarcinis, in ſuas aedes traduxit. Poſt biduum huius Academiae doctores, per theologicae profeſſionis decanum, & alterum quendam, in poſterum diem nos ad coenam vocarunt. Aderant omnes omnium facultatum, vt vocant, doctores. Aderat & *Ludouicus Berus*, aut ſi Latine mauis, *Vrſus*, huius Academiae rector, apud Pariſios theologicam lauream aſſecutus, vir aetate quidem virens adhuc, ſed ea doctrina, ea vitae caſtimonia, ea denique prudentia, vt exiſtimem eum non vulgare decus ſuae Germaniae appoſiturum. Eſt enim Baſilienſis, quam vrbem, & alias non incelebrem, doctiſſimus ille *Guilielmus Copus*, alter noſtri temporis Hippocrates, ſic & moribus, & literis illuſtrauit, vt nulli nobiliſſimarum cedere debeat. Erant me quotidianis officiis oneraturi, ni iam accinctus ad laborem inſtitutum, rogaſſem, vti me mihi relinquerent. Contulit huc ſeſe noſtri viſendi cauſa, *Ioannes Gallinarius*, vir varia doctrina praeditus, ad haec moribus doctrina dignis. Eſt hic quoque poeta laureatus, *Glareanus*, mire candidus, ac feſti-

uus & optimae ſpei iuuenis. Ab *Vdalrico Zaſio*, qui Friburgi magna cum laude leges Caeſareas profitetur, vnas atque alteras accepi literas, ex quibus mihi perſpicere videor, hominem non tantum eruditum, & eloquentem, verum etiam raro quodam ingenii candore, ac ſingulari praeditum prudentia. Audio paſſim apud Germanos eſſe viros eleganter eruditos, quo mihi magis, ac magis arridet, & adlubeſcit mihi mea Germania, quam piget, ac pudet tam ſero cognitam fuiſſe. Proinde facile poſſum adduci, vt hic hyemem vsque ad Idus Martias. Deinde confectis, quae volo in Italia negotiis, ad Idus Maias vos reuiſam. Atque id faciam lubentius, ſi velut de eodem, quod aiunt, oleo, eademque opera, vniuerſas lucubrationes meas hybernis his menſibus liceat emittere. *Adagiorum* opus iam excudi coeptum eſt, ſupereſt nouum teſtamentum a me verſum, & e regione Graecum, vna cum noſtris in illud annotamentis. Tum *epiſtolae diui Hieronymi* a nobis recognitae, & a ſuppoſititiis, ac notis repurgatae, nec non & ſcholiis noſtris illuſtratae. Praeterea *Senecae oratoris* omnia *ſcripta* non ſine maximis ſudoribus a nobis emaculata. Fortaſſis & ſcholiorum nonnihil adiiciemus, ſi dabitur otium. Sunt & alia minutula, de quibus minus ſolliciti ſumus, quae ſi ſuſcipiet hic chalcographus, abdemus nos teſtudinum ritu, non ad ſomnum, ſed vt toti verſemur in hoc negotio. Ex Italia reduces, vti ſpero, dies aliquot ſalutandis & cognoſcendis Germaniae proceribus ſumemus. Nam hos vere proceres exiſtimo, non qui funes aureos collo circumferunt, quique parietes & veſtibula pictis maiorum imaginibus ornant, ſed qui veris ac ſuis bonis, hoc eſt eruditione, moribus, eloquentia patriam ſuam, ac ſuos non ſolum illuſtrant, ſed etiam adiuuant. Epiſcopo Baſilienſi nondum tuas reddidi literas, in quibus facile coniicio, nihil aliud eſſe, quam amica quaedam de *Eraſmo* mendacia. Vide, quam ſim ambitioſus. At primum non aderat in hac vrbe, nunc occaſionem omnem fugio, quae me a libris auocet. At non tu gratulaberis *Eraſmo* tuo, qui propitia Iunone, & Ilithia, feliciter enixus eſt? Audis foecunditatem

tem meam, qui saepius pariam, quam ipsi cuniculi. Quoque magis gratuleris, edidi foetum saxeum, non sine laboriosissimis nixibus. Ita mihi semper faueat Lucina, mi *Vuimphelinge?* Ludis, inquies, in re tam misera? Qui minus quam Socrates, qui iocans bibit cicutam, iocans mortuus est. Absolutissimum virum D. *Ioannem Reuchlin*, tot literis, tot linguis praeditum, vt plura corda, quam Ennius habere videatur, vnicum, mea sententia, totius Germaniae decus, lumen, & ornamentum, tam procul hinc abesse doleo, vt aegre literis etiam colloqui liceat. *Sapidum* cum viderem a nobis vix auelli posse, tetrasticho sum consolatus, & quo pignus esset charius amanti, vel deamanti, ac depereunti magis, meis digitis scripsi, id ad te mitto. *) Mitto & hoc, quod ex itinere scripseram ad incomparabilem virum *Sebastianum Brant.* **) Nam in eo voculas aliquot mutaui. Adieci, quod ad *Aucuparium* non scripseram, sed effutieram. ***) Porro tempus, & res aliquando suppeditabit occa-

*) Ad *Ioannem Sapidum* suum, in discessu.

Quando distrahimur absens absentis Erasmi
Candide Ioannes *hoc tibi pignus habe*,
Quoque magis spatium seiunget corpora nostra;
Mutuus hoc propius pectora iungat amor.

**) Ad *Sebastianum Brant* Phalecium *Erasmi Roterodami.*

Ornarunt alios suae Camoenae
Ornas ipse tuas magis Camoenas;
Multos patria reddidit celebres;
Vrbem tu celebrem, celebriorem
Multo constituis, Sebastiane
Lingua, moribus, eruditione,
Libris, consilio, seueritate.
Sic cum foenore plurimo rependis
Acceptum decus, e tuo viciſſim
Illustrans, patriamque, litterasque.

***) Ad *Thomam Didymum Aucuparium* poetam laureatum *Erasmi Roterodami* carmen:

Quas mihi transcribis doctiſſime Didyme *laudes,*
Vt sunt maiores, quam quas agnoscere possim,
Ni prorsus frons nulla foret, sic rursus eaedem

Sunt

caſionem idoneam teſtificandi animum erga proceres vrbis Argentinenſis. Saluta venerabilem dominum Priorem Ioannitam, amicum tuum. Bene vale, frater honorande, & amice incomparablis. Baſileae XI. Cal. Oct. M. D. XIV.

Eiusdem etiam libri editiones poſteriores, *) quibus ſeorſim excuſus eſt, aliae mihi praeſto ſunt ex Bibl. acad. Friburg. ad vſus meos translatae: vti Argent. apud Matth. Schurer. 1516. 4. Baſil. apud Ioan. Froben. 1516. 4. Seleſt. in aedibus Laz. Schurerii menſe Nouembri an. 1519. ibid. Calend. Maii an. 1521. 4. & quae porro paſſim a *Maittairio*, aliisque ſcriptoribus laudari, denotarique ſolent.

76. Sermo ad iuuenes, qui ſacris ordinibus initiari & examini ſe ſubmittere petunt. Cum epiſtolio IAC. WIMPHELINGII ad HIERON. GEBVILERVM, & reſponſo eiusdem.

Legant haec ſedulo, qui ſacris ordinibus initiari cupiunt. Legant & examinatores, ſeu iudices, & ita iudicent, vt ab alio iudicandi.

In fine : Argentorati ex aedibus Schurerianis menſe Septembri an. 1514. 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Eſt

Sunt adeo doctae, talique e pectore natae,
Vt minime libeat, quas das reſcribere: veras
Eſſe perinde optans, quam ſunt lepidae, atque venuſtae,
His ego non ſane (placeo mihi) tu mihi Vates
Lauro digne places, nam dum me reddere magnum
Carmine magnifico docte conniteris: ipſum
Te oſtendis vere magnum, vereque ſtupendum,
Vt qui viribus ingenii poſſis elephantum.
Reddere de muſca, nihilique attollere tricas,
Sed quo iudicium minus approbo, maxime Vates
Hoc mage laetor amore tuo, candoreque mentis.

*) Editionem Argent. 1513. menſe Ian. apud Matth. Schurerium 4. procuratam adſert *Maittaire* annal. typogr. cont. T. II. P. I. p. 251.

Eſt autem haec *Wimphelingii* epiſtola : " *M. Hieronyme*
„ *Gebuilero* gymnaſii ſummae aedis Argentin. moderatori vigi-
„ lantiſſimo *Iacobus Wimphelingius* Seletſtanus S. *Deſiderius*
„ *Eraſmus Roterodamus*, Germaniae decus, hinc abiens ro-
„ gauit, hanc *Cancellarii Eboracenſis* orationem a me, noſtro
„ *Matthiae Schurerio* imprimendam demandari, quod eam fu-
„ turis Chriſti miniſtris plurimum profuturam arbitraretur, ex-
„ optans ad ſacra fidei myſteria, ſummumque ſacrificium ido-
„ neos eligi ſacerdotes, qui non tam otii, quam Dei cauſa ad
„ id ardui muneris aſpirarent, qui vires ſuas prius emenſi, ſi
„ carnem & laſciuiam, ſi paſſiones edomare diuino ductu poſ-
„ ſint, in ſe ipſis ſorent experti. *Curritur paſſim*, ait Bernar-
„ dus (*de eo, quod nemo poteſt conuerti niſi praeuentus Serm.*
„ *XXVIII.*) *ad ſacros ordines, & reuerenda ipſis quoque*
„ *ſpiritibus angelicis miniſteria, homines apprehendunt, ſine*
„ *reuerentia, ſine conſideratione, abſtinentes remedio nuptiali,*
„ *& in omne deinceps flagitium effluentes. Eſſet autem ſine du-*
„ *bio melius nubere, quam vri & ſaluari in humili gradu fi-*
„ *delis populi, quam in cleri ſublimitate, & deterius viuere,*
„ *& diſtrictius iudicari.* Cui alludit diuus *Ioannes Gerſon* de
„ vita ſpirituali animae (*Lect. IIII. Corol. XIIII.*) his verbis:
„ *Rara fit electio in ſacerdotum introductione, propterea malum*
„ *illud tam late ſerpit, quam multiplicantur imeues, inutiles,*
„ *& lubrici ſacerdotes, de quibus ſtultiſſimum eſt ſperare, quod*
„ *poſt ſuſceptum ſacerdotium, caſtior ſit eorum vita & hone-*
„ *ſtior, & non potius diſſolutior, quando iam habent illud, a*
„ *quo prius ex mala vitae fama formidare poterant expelli,*
„ *ſicut & de ſtolidis, & ignauis, qui ingenium bonis literis*
„ *non intenderunt, adagium eſt : Quae Ioannes non didicit,*
„ *ea dominum Ioannem difficile eſſe diſciturum.* Quamobrem
„ *Hieronyme* iucundiſſime, tuis oro perſuadeas diſcipulis, vt
„ priusquam ſe continentiae terribilibusque ſacris aſtringere
„ temptent, hunc ſermonem legant, aut ex te (veluti nu-
„ per elegantiſſimum *Stephani Hoeſtii* Heidelbergenſis theo-
„ logi

„ logi ſermonem) audiant, ne in cleri numerum obiter illapſi, „ & iam a ſerula aut repulſae metu liberi, mox per luxum, lu„ dum, leuitatem, laſciuiam, blaſphemias, caeteraque imma„ nia vitia praecipites diffluant, ac vbi vel inſcitia ſua, vel „ malo vitae exemplo, plures animas orco quam olympo trans„ miſerint, ipſi quoque in ſtygias tandem flammas perpetuo cru„ ciandi miſere dimergantur: neceſſe enim eſt, vt ſcandala ve„ niant, vae autem ei, per quem ſcandalum venit, & nunc „ maxime, cum & ſummo, aliisque pontificibus in reforma„ tione neceſſaria ab vtroque clero aures obſtruantur. Cenſo„ res denique & iudices eorum, qui ſacris colla ſubiicere ge„ ſtiunt, veluti pater, & ſummus amicus obſecro, vt habita „ aetatis, doctrinae, famae, ac morum ratione, nec prece, „ nec pretio deliniti, in hoc diuinum miniſterium ineptos aſſu„ mant, tamque graues, & conſtantes ſeſe praebeant, vt eorum „ cenſurae, vel (vt aiunt) examini adeſſe vereantur, qui ado„ leſcentiam ſuam bonis neglectis literis, aucupio, ludo, ſcor„ tis conſumpſerunt, qui aperto pectore, crepidisque inciſis, & „ armis a latere pendentibus, vt ſtradiotae, vt carnifices pro„ dire audent, ne ſi huiuscemodi ſtolidos, & ſceleratos in „ quibus neque ſcientia, neque religio, ad ſummam fidei no„ ſtrae dignitatem admiſerint, minus Chriſtum pro ſe paſſum „ diligere, minus Chriſtum futurum iudicem timere videantur, „ quippe cui tales miniſtros, qui *Bernardo* teſte (*eodem ſermo„ ne quo ſupra*) non modo non placant, ſed magis irritant, „ in animarum pernitiem, in populi ruinam, in omnium mur„ mur, & odium, in ſacrarum rerum contemptum deſignarunt, „ quomodo enim aliorum animabus feliciter praeerit, qui ſuae „ ipſius nullam prorſus habet rationem? quomodo pure ſacrifi„ cabit, qui vel a thoro ſordido ad aram (quod de tribus ſub „ vili veſte fraterculis, vel in vnius eorum primitiis *Georgius* „ *Gemmiger* teſtatus eſt) vel ab ara ad ſcortum e veſtigio ſe trans„ fert, quomodo Chriſti legem, quomodo animae immortali„ tatem, quomodo pudicitiam alios docebit, qui ne ipſe qui-

„ dem

„ dem grammaticae rudimenta plane norit? qui nihil philoſo-
„ phiae vnquam imbibit, qui ab adoleſcentia ſua calamiſtratus,
„ & noctinagans, puellas, & ſcorta inquinatiſſime, lididino-
„ ſiſſimeque (pudore cum pudicitia perdito) ſit inſectatus? qui
„ nec de diuini nominis, aut diuorum (vt Valentini, & Qui-
„ rini) abuſu, nec de ſuperflua, & malitioſiſſima viui (quod
„ bos abnueret) compotatione, nec de obſcoeniſſimis, & impu-
„ riſſimis verbis erubeſcit, ſalutis propriae immemor, famae
„ ſuae negligens, ingratus ei, de cuius ſanguine viuit, eius
„ contemptor, ſub quo iudice ſtabit. Haec pio zelo eorum ex-
„ aminatoribus, qui ad ſacerdotium feſtinant: qui vero in aca-
„ demiis vniuerſalibus inertes, & ineptos, philoſophiae gradi-
„ bus ornant, eos quam paterne admonuerim (ſi lubet) in *dia-*
„ *triba* noſtra ipſi poterunt indies contemplari. Vale ex Ar-
„ gentoraco, cuius prudens ſenatus *Eraſmum* noſtrum, ob fa-
„ mam excellentis doctrinae, *Heinrico Ingoldo* dictatore, ſin-
„ gulari honore nuper affecit, ſed & plerique ex politiorum li-
„ terarum cultoribus, illum (te interprete) humaniter excepe-
„ runt, & iucundo conuictu peramice dignati ſunt. Vrbs bea-
„ ta, quae requiem fatigationi, pietatem faeuitiae, clementiam
„ homicidio, vitam morti, pacem bello praefert: felix popu-
„ lus, quem regum ſiue diſcordia, ſiue inſania non fatigat, qui
„ ſua induſtria, manibus, vel agris contentus, ex alieno incen-
„ dio, & crudeli ſtrage, inhumanum quaeſtum non ſectatur! „

Hieronymi Gebuileri epiſtola ad *Iac. Wimphelingium* die 10. Septembr. an. 1514. exarata, ſermoni exhortatorio cancellarii Eboracenſis ſubiuncta extat: quam *Leonis X.* P. bulla *de animae immortalitate, de ſtudio philoſophiae & poeticae moderando, canonumque & theologiae praeferendo*, in Concil. Lateran. V. ſeſſ. 8. publicata, excipit, cum aliis quibusdam carminibus, eiusdem inprimis argumenti.

Atque haec quidem omnia, quae de WIMPHELINGIO, eiusque opuſculis in medium hucusque protulimus, multa ſane ſunt & varia, nec fortaſſis omni cari-

caritura vel vtilitate, vel amoenitate: qua ſeſe commendent lectoribus, literarum literatorumque amantibus. Creuit enimuero ſub manibus opus,& veluti non cogitanti tanta acceſſit rerum dicendarum copia, vt omnis, quae adhuc ſupereſt, materies vnum in faſciculum nec addi, nec apte ſatis inter ſe colligari potuiſſe videatur. Quare inſtitutum, quod ſemel ſuſceptum eſt, ſeruaturus integrum ac firmum, rem inchoatam potius abrumpere, & ad aliud tempus, curasque poſteriores ſtatuimus differre, quam cum ordinis, propoſitique noſtri diſpendio euagari latius, aut a recto tramite aberrare longius.

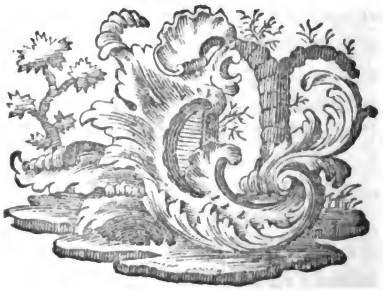

ADIVNCTA.

ADIVNCTA.

I.

Oratio queruloſa contra inuaſores ſacerdotum. *) Flaminum: vatum: ſacerdotum, Gymnoſophiſtarum, philoſophorum, Druidum In Teſtipremos conqueſtio.

Si vnquam, beatiſſime maximeque pontifex *Alexander*, opus fuit auxilio & defenſione Romanae ſedis, qua Chriſti fideles protegantur: hoc tuo pontificatu id inprimis neceſſarium eſt: quo non pecora, ſed homines, non Saraceni, ſed Chriſtiani, non blas-

*) Duae nobis, vt iam p. 178. diximus, ad manus ſunt editiones libelli iſtius antiquae ſatis, & memorabiles, quarum altera Argent. literisque Gothicis excuſa, altera vero Baſil. prodiiſſe videtur: ſed tertiae etiam Delphis apud Batauos adornatae meminit *Io. Chriſt. Goetzius* in den Merckwürdigkeiten der Königl. Bibl. zu Dresden II. B. 4. Samml. S. 365. " *Oratio queruloſa contra inuaſores ſacerdotum. Flaminum: vatum: ſacerdotum Gymnoſophiſtarum philoſophorum Druidum in Teſtipremos conqueſtio. Eine alte Edition mit Gothiſchen Buchſtaben. Zu Ende ſtehet: Delf in Hollandia 6. Blätter. Ingleichen eine andere alte Gothiſche Edition in 4. von 8. Blätteren* (qua eadem & nos vtimur) In vnſer erſtes Exemplar hat ohne Zweifel deſſen vormahliger Beſitzer, *Martin Friderich Seidel* in Berlin, aus deſſen Bibliotheck es in die *Beſſeriſche* gekommen, ein ſchändliches Kupfer geklebet, welches verurſachet, daſs ich es nicht weiter, ſondern dieſe Rede vor ein Paſsquill, oder Soltadiſche Satyre wider die Geiſtlichkeit gehalten, biſs mir das andere Exemplar, oder der Nachdruck in die Hände gefallen, woraus ich geſehen, daſs dieſe Rede keine Schmächſchrift, ſondern eine ernſtliche Klage in ſich halte wieder die damahls in Schwange gehenden Plackereyen, vnd Raubereyen einiger Edelleute vnd Gewaltigen, welche inſonderheit der Geiſtlichkeit auffätzig geweſen, vnd dieſelbe durch vnerhörte Martern, welche die Sittſamkeit zu beſchreiben nicht geſtattet, gezwungen, ihr Geld vnd Gut herzugeben. Sowohl obgedachter *Seidel* als der *Herr von Beſſer* haben einige Stellen aus Scribenten angeführet, die von dieſer gegen die Geiſtlichen ausgeübten Grau-

ſam-

blasphemi, ſed Dei miniſtri, non latrones aut patriae proditores, ſed boni ac innocentes ſacerdotes, a crudeliſſimis ſaeuiſſimisque

„ ſamkeit handeln. Wir wollen vns begnügen nur zwey „ Verſe davon aus *Remy Belleau* diſtamine metrifico de „ bello Huguenotico, ſo ein Macaroniſches Gedicht iſt, „ herzuſetzen, nemlich:

„ *Et foecunda premunt trallis genitalia cordis,*
„ *Vt dicant vbi ſcutorum requieſcat aceruus.*

„ Es mag dieſe Klagſchrift, die an den Pabſt *Alexander* „ VI. gerichtet, vnd zu Anfang ſeiner Regierung geſchrie„ben vnd gedruckt iſt, wohl eine groſe Rarität ſeyn, wie „ obgedachte Beſitzer angedeutet haben. Das beſte darin„nen iſt das Zeugniſs der Erfindung der Buchdruckerey, „ welches vm ſo viel mehr Nachdruck hat, weil dieſe Re„de zu Delf in Holland gedruckt worden. Die Worte „ vnſers Verfaſſers klingen alſo: *Duarum nobiliſſimarum* „ *artium inuentione prae caeteris nationibus iam pridem* „ *meruerat eximiam Germania laudem: quarum altera* „ *rei bellicae, altera philoſophicae famularetur. Conſtat* „ *enim, olim bombardas, & noſtris iam temporibus cal*„*chographiam, hoc eſt impreſſoriam artem in nobiliſſima* „ *Germaniae vrbe Maguntina fuiſſe repertam.* An vnſer „ erſtes Exemplar iſt noch folgendes Paſsquill angebunden: „ Munus carthaceum ſiue folium euaneſcens feſtiui auctо„ris ſtylo ſarcaſtico ante annos 90. in Ieſuitas confictum, „ nunc demum ab interitu vindicatum, & ſtrenae loco pa„tronis ablatum a Georgio Ferdinando a Löſchhaimb no„bili Auſtriaco nuper abdicato Papiſmo ad orthodoxam „ religionem conuerſo 1696. 4. vier Blätter. Ich führe „ dieſe Schrift deſshalben an, weil in der Vorrede gemel„det wird, daſs der ſaubere Editor die vorhergehende „ Schrift zu Berlin bey *Seideln* angetroffen habe. Sciunt „ rerum hiſtoricarum periti, ſpricht er: ante hos CC. an„nos in Germania hoc ſupplicio vehementer in eccleſiaſti„cos, maxime in Belgio ſaeuitum fuiſſe. Qua de re ad„huc extat totius cleri Germanici ad papam Alexandrum „ VI. querela, in formam orationis reducta, & tunc tem„poris Delfis in Hollandia publice typis vulgata, cuius „ exemplar hic Berolini adhuc in Bibliotheca cuiusdam Phi„liſtoris aſſeruatur. *Beſſer* hat auf den Rand geſchrieben: „ Clariſſimi *Seidelii*; nunc vero poſt eius obitum in mea „ heic Dresdae. Ich zweifle, ob der Editor ſich durch „ dieſe ſchändliche Schrift bey ſeinen Patronen beliebt, vnd „ der neuangenommenen Religion Ehre gemacht habe. „

que & omnium hominum flagitioſiſſimis graſſatoribus, nouis & nullo vnquam ſeculo auditis tormentorum generibus, contra ius, aequum, naturam, pietatem, miſerabiliter affliguntur.

Quippe nemo eſt alius, qui id prohibeat, nemo eſt, cuius animam tam abominanda nequitia tangat, nemo eſt, qui ſtomacho & indignatione tam horrendi flagitii vel guttam Chriſtiani ſanguinis in ſeſe habere demonſtret.

Numa Pompilius proximus Romuli ſucceſſor in Deos & ſacerdotes religioſiſſimus fuiſſe perhibetur. A C. Iulio & Octauiano vsque ad Conſtantinum plurimi Imperatorum, quamuis alioquin gentiles ac pagani fuiſſent, aliqua tamen ſaltem a) ex parte religioni b) ſacerdotibusque detulerunt. Conſtantinus dixiſſe fertur, ſi propriis videret oculis Chriſti ſacerdotem, aut eorum quempiam, qui monaſtico habitu circumamicti ſunt, peccantem, ſuam ſeſe chlamydem explicare, ac eum cooperire voluiſſe: ne a quoquam videretur.

Fuere deinceps, poſteaquam c) a Graecis in Germanos Imperium absque vllo interuallo translatum eſt, in Germania principes in Deum pientiſſimi, in Chriſtianam religionem ſeruentiſſimi, ipſius cleri eccleſiaſticaeque libertatis acerrimi, conſtantiſſimique defenſores. Annalibus nota res eſt. Experta eſt id quoque cum magno ſaepe gaudio Romana ſedes, quam tu *beatiſſime Pater* ſuperioribus diebus pro meritis tuis aſcendiſti.

Fuerunt etenim, qui ſummos pontifices contra perfidos tyrannos magnifice defenſarunt, & eiectos ſaepe in Petri cathedram glorioſe reſtituerunt; & Romanae nonnunquam eccleſiae largifluas liberaliſſimasque donationes impartiti ſunt. Fuere, qui a Chriſti religione ſemel aſſumpta nunquam declinarunt, qui fidem Ca-

---

Correctiones

a manu ignota quidem, ſed antiqua tamen factae.

a) *Deletum.* b) *Add.* ſaltem. c) Quum.

Catholicam in extremas Saxonum, Phryſonum, Danorum, ceterasque longinquiſſimas regiones propagarunt.

Fuerunt profecto, qui ſumma reuerentia, ſummaque obſeruantia diuinum cultum egregie proſecuti ſunt: qui inſignes eccleſias funditus exſtruxerunt, dirutas inſtaurarunt, ſanctiſſimisque reliquiis ex media Palaeſtina, per mare, per ſaxa, per ignes, adductis ornauerunt: clerum & Chriſti ſacerdotes dotarunt, priuilegiisque ac libertatibus mirifice munierunt; amarunt, & coluerunt, protexerunt. Tanta fuit pietas, tanta deuotio, tantus feruor, atque zelus pientiſſimorum Germaniae quorundam imperatorum in Deum, in Chriſtum, in diuam parthenicen, & in ipſos demum Chriſti ſacerdotes.

Nec veteres ſolum Germanorum reges, *Carolos*, *Ludouicos*, *Lotharios*, *Othones*, *Henricos*, *Conrados*, *Albertos*, *Fridericos*, ſed poſteriores etiam nobisque contemporaneos ea virtutum ſinceritate & praeſtantia conſtat excelluiſſe. *Carolus* enim *IV.* pro libertate cleri, pro perſonis eccleſiaſticis, piam & ſanctam legem condidit, qua ſacerdotum inuaſores vsque in quartam voluit generationem caſtigari.

Sigismundus Caroli filius, ille circumſpectiſſimus prudentiſſimusque Germanorum imperator (quem Chriſtianiſſimus theologus ob actuoſae & contemplatiuae vitae excellentiam Dauidi regi aſſimilauit) Cum poſt longam Huſſitarum perfidiam ſolertia ſua coepiſſet in Pragenſem eccleſiam Canonicos vicariosque reducere, & omnes honeſtos eccleſiae ritus rurſum inſtaurare: cum nulli eſſent eccleſiae Cathedrali redditus, iuſſit ex regio fiſco per ſingula Canonicorum capita hebdomodatim aureum nummum diſtribui, minoribus clericis dimidium dari, a) in alia quoque templa donaria magna conferri.

Fridericus III. Maximiliani pater (cui Dominus omnipotens propter benignitatem b) & manſuetudinem ſuam, & quoniam non erat vir ſanguinum, tribus & quinquaginta annis regiam digni-

a) *Add.* atque. b) bonitatem.

dignitatem conceſſit, is inquam *Fridericus* coenobia fundauit, epiſcopatum nouum erexit, ob honorem Romanae ſedis ſchiſma de medio prudenter abſtulit, bis in Vrbe maximum pontificem adiit: clerum dilexit, nulli vnquam eccleſiaſtico moleſtus aut iniurius fuit. Nunc vero poſt eius lachrymabilem caſum ſiue temporum malitia, ſiue ſecreto Dei iudicio, vaſtantur eccleſiae, coenobia ſpoliantur, monachorum granaria frumentis onuſta exuruntur, a) clerus obruitur, clerus offenditur, clerus nouo poenarum genere a latronibus atrociter impugnatur, ac torquetur.

Latrones eos vocamus, quoniam nonnulli ſacerdotum (quibus hoc nouum tormenti genus inflictum eſt) miſere necati ſunt, immo latronibus eos longe iudicamus deteriores. Siquidem in b) latronibus c) eſt vtcunque ſcelerum ſuorum aliqua verecundia: nam illi occultas montium fauces & abſtruſas nemorum cauernas, deſertasque ſolitudines diligunt: atque ita illic ab eis delinquitur, vt tamen delinquentium facinus tenebris & nocte veletur, hi vero impuri ſacerdotum tortores palam ſaeuiunt, & in audacia ſua tuti media luce ferocitatis ſuae arma, paſſim proſtituunt: inque publicis ſtratis, in mediis villis & vicis, neſandi ſicarii non tam ad ſaeuiendum praecipites, quam impune ſine verecundia & metu ſaeuientes gloriantur ſeſe non minus in latiſſimis campis, quam domuum ſuarum latibulis tutos eſſe & ſecuros; an non latronibus eos liceat aſſimilari, qui quod latrones exhorreſcerent, impudenter admittunt.

Nempe latrocinio turpius eſt iudicandum, eam corporis partem viri a viro contrectari, vinciri, ſerisque indiſſolubilibus includi, quam natura prorſus abditam & abſtruſam eſſe voluit, quam (in altero praeſertim) non ſolum non tangere, ſed nec oculis quidem d) contueri, niſi cum ſumma turpitudine quispiam poteſt. Neque id viros vnquam effeciſſe compertum eſt. An non hoc facinus latrocinio videtur execrabilius? in quo qui graſſantur, neque gloriam, neque voluptatem, neque aliquem

 que-

a) Excutiuntur. b) *Deletum.* c) Ineſt. d) *Add.* laſciue aut petulanter.

quaeſtum aſſequuntur, ſed ſolum vt ſuae ſceleratiſſimae libidini & innatae ferocitati, ſummoque in clerum liuori, odio, inuidiae, & rancori ſatisfaciant, Deum contemnunt, naturam humanam exurunt, a) rationem abiiciunt, ſacrilegium & immunditiam impudenter admittunt, quoniam quidem pudorem cum pudicitia perdiderunt.

Qui vel Graeca vel Latina lingua ſcripſerunt hiſtorias, ſaepe Germanos tum furioſos, tum crudeles fuiſſe aſſeuerant: quid vero nunc futurum eſt; cum hanc nouam & inauditam terribiliſſimamque b) poenam, a Germanis inuentam, in Germania contra clerum in vſu habitam, & a magnatibus diſſimulanter toleratam cognouerint exteri hiſtoriarum ſcriptores; an non eos non furioſos, ſed ipſam furiam: non feroces, ſed ipſam ferocitatem: non tyrannos, ſed tyrannidem ipſam ſcriptis ſuis ſunt appellaturi, eos inquam, qui hac inhumana ſtupendaque ferocitate graſſantur, qua turpior a ſeculo non eſt audita, qua abominabilior in nullis vnquam annalibus lecta eſt, qua immanior a maximis tyrannis, Nerone, Caligula, Domitiano, ipſisque ſingularibus tormentorum exploratoribus, Dionyſio & Phalaride c) nunquam vel excogitata fuit vel inuenta?

Duarum nobiliſſimarum artium inuentione, prae ceteris nationibus iam pridem meruerat eximiam Germania laudem, quarum altera rei bellicae, altera philoſophicae famularetur. Conſtat enim olim bombardas, d) & noſtris iam temporibus calchographiam, hoc eſt, impreſſoriam artem in nobiliſſima Germaniae vrbe Maguntia fuiſſe repertam.

Nunc vero nouum tormenti genus inuentum eſt, quo ſacerdotum genitalia comprimantur; e) nec vllo pacto eis ſuccurri poſſit, niſi cum pecuniis & omni ſua facultate, quam vtcunque f) corradere queant ad arces, aut ad alia quaeuis loca a latroni-

a) Exuunt. b) Crudeliſſimamque. c) *Add.* vel furiis ipſis. d) *Add.* Et hoc quidem apud Friburgenſes. e) *Add.* aliaque fiant plura, quae honeſtas vetat referre. f) Vt quocunque modo.

tronibus deſtinata, ſine mora feſtinare videantur a). Haeccine eſt gloria Germanorum? Hoccine ingenii noſtratium laudabile inuentum? Hiccine illorum magnus honos, qui cum obſtare poſſint, tolerant? Sunt, qui diſſimulant, qui rident: non vero tam is, qui redigit ſacerdotes in tam miſeram & tam pudendam captiuitatem, quam is, qui cum poſſit hoc prohibere, contemnit, id facere exiſtimandus eſt. Nunquid enim nobilitatem, potentiam, gloriam a ſummo Deo magnates acceperunt, vt tantum flagitium ſilentio tranſeant? tantum latrocinium patienter tolerent? raptores & latrones tuto per terras ſuas paſſim quotidie circumuagari ſinant, qui quoslibet inuadant, innocentes opprimant, clerum ſacrilegis manibus capiant, conſtringant, trucident? Profecto id eorum fuit officium: vt ab arcium ſuarum refugio procul excluderent, a terris & patria in exilium ſempiternum exterminarent, ſordidos iſtos canes, temerarios latrones, & effoeminatos innocentum flaminum carnifices atque tortores.

Ne mihi ſuccenſeatis optimates & terrarum gubernatores, obſecro. Viſum enim eſt actionem & querelam hanc popularem eſſe, & vniuerſum eccleſiaſticum ſtatum contingere. Ideo b) iuſte me, non immerito c) loqui potuiſſe, nunc praeſertim, cum maxime opus ſit: quando nemo, quorum intereſt, ea vobis innotuiſſe d) videatur. Cato Vticenſis cum nimiae taciturnitatis accuſaretur; reſpondit: Ego vero tunc demum hanc taciturnitatem meam abrumpam, cum talia dicere valebo, quae non ſunt digna taciturnitate.

Quocirca cum optimates maxime deceat bonis moribus, iuſtitia, clementia, manſuetudine, ceterisque virtutibus eſſe praeditos: cumque praecipuum ſit illorum officium, vt eccleſiaſticam libertatem manuteneant, clerum defendant, orphanos & viduas protegant, depraedationes, violentias, ac latrocinia in terris ſuis exerceri prohibeant: cumque perpauci, aut nulli ſint conſulum, qui haec officia principibus perſuadeant, quam vtilis,

a) Cogantur. b) *Add.* que. c) nec ſine cauſſa. d) indicaſſe.

quam ſancta, quam iucunda foret eis hiſtoriarum cognitio, quam accommodati patriae rectoribus eſſent libri de moribus & vita principum concinnati; vnde caperent exempla, quae poſſent imitari, & quae vitanda ſunt, vitare condiſcerent. Ideoque Demetrius Phalareus Ptolomaeum regem monere ſolebat, vt libros de imperio, regnoque compoſitos, lectitaret, in quibus ſcripta documenta continerentur, quae amici monere non auderent.

Quodſi noſtrates principes amplecterentur maiorum ſuorum veſtigia, qui religioſiſſimi, qui iuſtiſſimi, qui acerrimi tyrannidis effulminatores fuerunt, nequaquam in hac noua cleri poena diſſimularent. In qua diſſimulare impium, ignoſcere inhumanum, non prohibere pernitioſum, allucinari vero, a) ſeu vt aiunt, per digitos contemplari, inconſultum: dum enim tanta licentia paſſim per omnem impietatem facinoris contra clerum graſſari iam licet; quid cauſae eſt, cur non indies tandem neſandiſſimi latrones audeant in praetores, in equites auratos, in ciues, imo in ipſos quoque principes, b) ſordidas & truculentas manus iniicere? qui enim in ſacerdotem crudelis ac impius eſt, in quem rogo, clemens aut pius erit? a quo vnquam, ſi lucri ſpes & opportunitas interueniet, manus ſuas continebit?

An vos latet principes, quod omne malum naſcens facile opprimitur, inueteratum fit plerumque robuſtius. An nunquam vulgi dicterium audiuiſtis: *Hodie mihi, cras tibi?* An ignoratis, quanta mutabilitas ſoleat eſſe fortunae, quouam clano, quo robore eius rotam adeo ſiſtere poteritis, vt vobis perpetuo ſit futura ſecunda; quo magis alludit, blanditur, fauet: eo fallit ex abrupto & de improuiſo grauius, nocetque acerbius? Tum vero more patriae praepoſteris iterum vtemur conſiliis? Tum iterum acta agemus? Poſtea enim quando c) negotium inertia noſtra neglectum eſt (vt eſt tritum adagium) Teutones prudenter & profunde conſultare deliberareque ſolemus. Enimuero quoniam hanc pernitioſiſſimam peſtem, primo non obtruncamus in limine,

a) *Add.* & conniuere. b) *Add.* noſtros. c) quam.

ne, facile propediem inualeſcet, adeo vt negotiari liceat nemini: immo ne domi quidem tutus eris. Identidem quoniam dubios ac incertos bellorum euentus Germani non prouidemus, fit, vt in lites ac bella vehementer ſimus procliui, C. Iulio Caeſari longe diſſimiles, qui ſimultates contra nullos tam graues excepit vnquam, vt non occaſione oblata libens deponeret.

Quodſi, o nobiliſſimi proceres, vos inhumanius acceptos, a reuerendis epiſcopis eſſe iudicatis, ac eam in rem mutua gerere bella forſan operae pretium ſit: an ideo bellum Chriſti militibus indicendum fuit? An ideo eos capi, nudari in membro ſecretiſſimo, impudenter conſtringi licebit? Et quid commiſere Chriſti milites? Eſtne, cum tam atrociter in eos ſaeuitur, cur tantiſper diſſimulare debeatis? Nunquid & ipſi homines ſunt, nunquid ſacris initiati, nunquid innocentes, nunquid Dei miniſtri ſunt? de quibus ipſe locutus eſt: *Nolite tangere Chriſtos meos.*

Sed tanta eſt veſtra coecitas, tantum odium, tantus furor, vt in eos grauius, quam in latrones peccari nequaquam prohibeatis, quos vt patres oportebat venerari. Proh pudor! Germani quondam principes, proceres, atque ſatellites pro Chriſti fide, pro terra ſancta recuperanda, pro Romanae ſedis defenſione, pro eccleſiaſtica libertate tutanda, bella ſuſceperunt, ſanguinem fuderunt, animas Deo ſponte dedicarunt, a) atque ita ſibi primum nominis ſui memoriam ſempiternam, deinde poſteritati ſuae perpetuam ac immortalem gloriam, poſtremum vero nationi noſtrae ſummam laudem, excelſumque Romani regni ſolium glorioſe pepererunt.

Iam vero laus noſtra in vituperium, virtus in vitium, lux in tenebras, gloria in ignominiam, decus in probrum, honeſtas in turpitudinem, militia in latrocinium, bellum cum Chriſti inimicis geſtum in Chriſti milites atque miniſtros verſum eſt, tanquam non ſit Deus iuſtus iudex, qui ſempiternam vindictam ſumat de latronibus illis, de complicibus, de hoſpitantibus, de

a) *Add.* ſuorumque vitam ac fortunas omnes obtulerunt.

conſentientibus, de his, qui cum prohibere poſſint, id facere omittunt, tanquam non ſint a Chriſti grege eccleſiaſticaque communione ſecluſi, & in ſathanae poteſtatem traditi: quo fit, vt ex vno in alium miſere prolabantur errorem; eccleſiae namque cenſuras floccifaciunt, veluti nunquam Chriſtus dixiſſet: *qui vos ſpernit, me ſpernit: qui vos audit, me audit*, veluti non etiam imperatores pientiſſimi gladio ſpirituali ſincere detuliſſent.

Ignorantne, *Fridericum* ſecundum iuſtiſſima lege ſanxiſſe, vt eccleſiaſticae libertatis violator totius anni curriculo in cenſuris temere perſiſtens, banno mox imperiali ſit obnoxius, a a) quo, niſi prius eccleſiae reconciliatus, nulla prorſus ratione poſſit liberari. Ignorant etiam, vt arbitror, hi libertatis eccleſiaſticae violatores non ſolum ſacerdotes, ſed etiam eorum agros, praedia, & poſſeſſiones a b) primaeua hominum ſocietate, ab omni tributo ac exactione liberas fuiſſe. Cui profecto libertati Aegyptiorum quoque reges ne in minimo quidem derogauerunt. Nam cum quinta pars frugum alioquin ab vniuerſis Pharaoni regi pro more ſolueretur, terra tamen ſacerdotalis, ab hac conditione prorſus exempta manſit & immunis. Haec fuit gentilium & paganorum religio, haec Aegyptiorum in ſuos ſacerdotes obſeruantia?

Nonnulli vero noſtratium, qui Chriſti fideles dici volunt minime contenti magna decimarum portione, quae diuino iure ſacerdotibus debentur, c) inuidia & liuore marceſcunt. Poſtquam enim paternas opes ludo, venere, baccho, ingluuie, & omni laſciuia dilapidarint atque diſſiparint, eccleſiarum prouentus ſitire & proſequi moliuntur. Cumque ad reliquos ſacerdotum redditus honeſtum eis iter nequaquam pateat, ſaeuiunt in corpora, d) in genitalia frendent, in ipſos quoque inermes ſacerdotes armati debachantur. Quodſi illis forſan tortoribus aut diſſimulantibus inſolens aliquis violentiam inferre videatur, illico pacem quandam decennalem ab ſereniſſimis imperatore & rege in communis patriae ſalutem adinuentam appellant, in mediumque adduc-

a) *Deletum.* b) in c) debebantur. d) *Add.* Proh facinus!

ducunt, si saltem in rem suam esse confidunt. At si sacerdotis referret, inter se communi illa pace gaudere & frui, non videbis, qui pacis illius meminisse velit, adeo in rebus propriis tenacem, in alienis vero breuem & languidam memoriam habemus, atque cum in hunc modum imperatoriae sanctiones propriaeque leges memoria exciderunt, cumque summi maximique pontificis mandatum irridetur, cum ecclesiae potestas contemnitur, miseri patiuntur sacerdotes. Ignorant procul dubio, sereniſſimum regem *Maximilianum*, cuidam Romani pontificis auctoritate in ius vocato respondisse: ne papae mandatum pro nihilo ducas, cui & nos non possumus non obedire.

Verum adduci nunquam potero, vt humaniſſimos & pientiſſimos principes nostros in hac terribili sacerdotum persecutione credam adeo tam dissimulasse, si a viris, quorum consilio familiariter vtuntur, mature & fideliter praemoniti fuissent; multa enim flagitia perpetrantur, quae clementiſſimi principes ignorant, & cum forte magnum aliquod facinus nostri duces ac reges olfacere coeperint, e vestigio consules, qui parti laesae non fauent, crimen commissum mitigant, alleuiant, calumniatoribus adhaerent, raptoribus assistunt, grassatores purgant, latrones excusant, sacrilegos rei militaris peritia commendant: quo fit, vt diuina humanaque misere subuertantur, adeo vt ad summum principem, maximum regem, terribilem apud reges seculi, qui principum spiritus auferet, qui gentium consilia dissipat, qui populorum cogitationes reprobat, vnicum & a) maximum efficaxque refugium miseri sacerdotes habeamus.

Itaque te omnium clementiſſime Deus obtestamur, si propter peccata nostra temporaliter potius macerari nos voles in corpore, quam suppliciis deputari aeternis, conuertas saltem hanc ignominiam in poenam tolerabiliorem minusque pudendam. Nam etsi peccatores, tua tamen creatura sumus, tui filii sanguine redempti. Tibi filium, si non omnes, multi tamen omni cum veneratione pie in ara offerimus ac repraesentamus.

a) sed.

Tu deinde, o maxime pontifex *Alexander*, Vrbis pater & orbis, ſummum iuſtitiae fundamentum, vnicum cleri refugium, cuius poteſtas ineffabilis, cuius gladius ex vtraque parte acutus, fines attingit orbis terrarum, a) non flumina, non montes, non non muri, aut aliae quaeuis munitiones, nec vlla ei b) poſſunt arma reſiſtere. Tu ſolus es ſpei noſtrae anchora, tu bonus eſto paſtor, qui pro ſuis ouibus animam ponat, ſub vmbra alarum tuarum Chriſto cupimus militare. Sed heu in noſtris corporibus exercetur crudelitas, quae in Saracenos, in Iudaeos, in latrones, in haereticos nunquam fuit attentata: ſecure non poſſumus eccleſias adire, non poſſumus aegros, ſubditosque tuto viſitare. Sed neque in ipſis manſionum noſtrarum penetralibus tuti aut ſecuri eſſe poſſumus. Conſule pater filiis, adiuua pontifex, clerum, miſerere tibi ſubditae deuotaeque Alemanniae, quam felicis recordationis *Nicolaus* huius nominis *IV.*, alam eccleſiae magnam appellabat: deſtructo enim ſacerdotio quid gloriae, quid honeſti, quid ſpei in vniuerſa noſtra natione reliquum eſſe valebit? hoc in Bohemorum regno cum moerore & luctu liquido videre licet.

Tu quoque, o *Maximiliane*, glorioſiſſime victorioſiſſimeque Regum, imitare veſtigia maiorum nobiliſſimae domus Auſtriae, qui ſemper clementiſſimi, iuſtiſſimique fuere, ſequere veſtigia parentum tuorum *Friderici* & *Leonorae*, quorum vterque Romanos pontifices coluit, eccleſiam honorauit, clerumque magnopere dilexit. Memento nullam laudis victimam, nullumqua altaris ſacrificium (quo nihil Deo gratius) vnquam celebrari, in quo non ſingularem pro tua ſalute memoriam faciant ſacerdotes. Memento, precamur, dum apud Cymbros & Flammyngos in horrendam & iniuſtiſſimam captiuitatem incidiſſes, *Innocentium VIII.* ſummum pontificem ſuis cenſuris, omnemque clerum ſua interceſſione, ſuo ſacrificio, ſuis ſermonibus, pro tua liberatione fideliter ſollicitos fuiſſe. Ne ſinas obſecramus coenobia, templa, metropoli-

a) *Add.* cui. b) etiam.

politanas, cathedrales & collegiatas ecclesias, a tuis pradecessoribus fundatas, exstructas, magnificeque dotatas sub tuo regno diripi, labefactari, spoliari: ne finas Christi ministros a flagitiosissimis viris diutius per insidias obseruari, capi, ligari, ignominiosissimisque tormentorum generibus affligi.

Vos quoque praeclarissimi Germaniae principes, vosque laudatissimi proceres, per sanguinis vestri nobilitatem efflagitamus, ne vllo pacto ab honestatis, sacerdotumque defensionis officio flectamini, & si quid ab assentatoribus vestris, nostris autem aemulis, honestum & rectum, imo Deum ipsum minime curantibus aduersus nos persuasi estis, a sententia recedatis, ne vos in praebenda a) tam flagitiosis carnificibus clementia vna cum eis sempiternum dedecus, perpetuam notam atque ignominiam reportare contingat, qui se se in tanta crudelitate, qua passim in clerum saeuiunt, vel impia vestra pietate, vel inhumana dissimulatione frui & tutos esse gloriantur: quin potius explosis tam nefandis tortoribus, & de cetero nunquam ad arces vestras (de quarum refugio sese vestro cum dedecore iactitant) intromissis, gloriam vobis atque posteritati, totique patriae nostrae consequimini sempiternam, quamuis hos improbos, maledicos, fraudulentos, insidiatores atque praedones, non solum leges, sed & ratio, naturaque omni supplicio dignos esse decernat. Leges enim volunt incolumem esse atque tranquillam ciuium atque sacerdotum coniunctionem, quam, qui dirimunt, eos morte, exiliis, vinculis, damno coercent, atque hoc multo magis exigit ipsa naturae ratio, quae a lege diuina illustratur.

Neque solum hi, qui quotidie sacerdotibus per iniuriam nocent, sed etiam, qui cum prohibere possint, non cohibent, a legibus claudicare, rationem spernere, claritudinemque sanguinis sui perdidisse iudicandi sunt. Nam & imperia, magistratus, & rempublicam administrandam capessentibus, molestias, offensionesque cunctorum repellere, ac communem totius humani ge-

a) exhibenda.

neris reconciliationem & ſocietatem colere, tueri, ſeruare inprimis decet: ne vnacum illis ſpurciſſimis nebulonibus atque raptoribus ignominiam & infamiam contraxiſſe, propriamque gloriam & laudis amplitudinem neglexiſſe videantur. Ideo Romani quondam principatus & imperatores ex hac vna re maximam laudem capere ſtudebant, ſi prouincias, ſi ciues, ſi ſocios aequitate & fide defendiſſent.

Quodſi vos, neque lex, neque ratio, neque honeſtas, neque veſtra gloria ad cleri defenſionem inſtigat, veſtra ſaltem veſtrorumque vtilitas idipſum perſuadeat. Definet enim prorſus videri quidquam in nobiles, in ciues, in populos iniquum, cum impunita & diſſimulata tranſibit in ſacerdotes tanta crudelitas: quam admittere vererentur, ſi vos ſentirent innocentiae defenſores, violentiae hoſtes, iuſtitiae cultores, & omnis peruerſae depraedationis inimicos eſſe futuros. Sin autem diuturniorem veſtram patientiam animaduerterint, ſuapte nunquam a tanta ferocitate ſunt ceſſaturi: quam licet in clerum iam inchoarint, facile tamen in alios quoque cum tempore ſenſim exercere ſtudebunt. A ſacerdotibus autem manus ſuas continuiſſent, ſi vlla vena nobilitatis, ſi gutta Chriſtiani ſanguinis, ſi ſcintilla naturalis honeſtatis aliqua ſaltem in eis ſuperfuiſſet.

Itaque per nobilitatem veſtram, per iuſtitiam, per leges, per honeſtatem, per gloriam veſtram, per poſteritatis laudem, per veſtram & veſtrorum quietem obſecramus, principes atque magnates clariſſimi, vt clerum defendere pro officio veſtro ſtudeatis. Honeſtiſſima ſiquidem erit haec veſtra defenſio; primum quod iniuriam accipientibus, non facientibus opem feretis, deinde quod hominibus contra lupos, innocentibus contra tyrannos, ſacerdotibus contra blasphemos, Dei miniſtris contra latrones: poſtremum quod his, a quibus tanquum diuinae gratiae cooperatoribus & inſtrumentis, veſtra ſalus non mediocriter pendet: a ſacerdotibus enim baptizati eſtis, confirmati eſtis, abſoluti eſtis, euchariſtiae ſacramentum ſumitis, rem diuinam quotidie auditis, a ſacerdotibus crebro ſacrificio peccata veſtra delentur, proſperitas

Gerardi Brun argentinensis Ad pag. 267. not.
(In fronte Adolescentiae Nimphel. ex Bibl. acad. Argent.)

ritas o'tinetur, diuina gratia & optata saepe victoria impetratur, a sacerdotibus tandem, cum vobis moriendum est, expectabitis, vt peccata vestra audiant, ab eisdem vos absoluant, in viam salutis dirigant, moneant, exhortentur, Deum pro vobis orent, & cum nemo vobis succurrere poterit, oleo vos sacro perungant: cumque omnes amici a vobis recesserint, vt oculos vestros claudant, & ecclesiasticae sepulturae corpora vestra tradant, proque celeriore ab inferis redemptione victimas Deo salutares offerant. Nec vos moueat, si non omnis forte clerus sancte (vt par quidem esset) viuat. Nam neque omnes in gratia confirmati sumus, & quemque suum praestolatur iudicium, sed vos discutere & examinare eos non tentetis, quos neque maximi quidem imperatores ausi fuerunt vnquam diiudicare. Dixi.

Impie tu latro quem certe lamia tygris,
Quem lea truxue draco genuit vel cerberus ipse,
Et nutriit, quisnam rogo tam crudelia te dic
Supplicia edocuit vetita omni lege? nec ipsi,
Tormentum Syculi par inuenere tyranni.
Quod nunquam ausa fuit sub caelo natio, solus,
Tu Germane facis, quid enim tibi testiculisque
Sacrificium, quos dira nouis tua machina poenis
Afficit, hac testes vinctus miser vsque sacerdos,
Angitur, vt properet quo iusseris inclite latro,
Turpia tu faciens, nos turpia scribere cogis.
Flereque: tartareis tortor stringende cathenis,
Heu tua mens stygia restat cruciauda palude. *)

II.

*) In editione nostra Basilienst, vt videtur, subiuncta habetur imago satis lepida, & ad rem praesentem, de qua differuit *Iac. Wimphelingius*, adcommodata: quam, quum paucis quibusdam mutatis, vt signum quoddam, ac veluti hederam suspensam, plures prae se ferant libelli a *Wimphelingio* hac de re editi, veluti *auisamentum* de concubinariis (n. 55.) & *quaestiones* de fide concubinarum in sacerdotes (n. 37. 38.) tabula quadam expressam, aerique incisam exhibere lubuit.

II.

Immunitatis & libertatis eccleſiaſticae, ſtatusque ſacerdotalis defenſio. *)

Credine poteſt inter vniuerſos mortales, infelicior eſſe quisquam ſacerdote Chriſtiano? cui ad ferulam fames, frigus, verbera ſuſtinenda fuerunt, vbi ex ephebis autem exceſſit, ſacris initiatus ſi pauper eſt, nemo neque Iudaeus quidem illo deſpectior eſt. Sin Deus illi neceſſaria vnde viuat, contulit: proh! quantas propinquorum moleſtias, quantam aemulorum inuidiam & calumniam, quantam domeſticorum infidelitatem patitur! Quacunque etiam vel dignitate, vel opulentia fulgeat, naturalem & legitimum ſui ſanguinis haeredem habere non poteſt, in quo faciem ſuam contempletur, quemue ſperet nominis ſui memoriam ad poſteritatem eſſe propagaturum, quamuis multos inueniat rerum ſuarum cupidos, qui quotidiana ſuae mortis expectatione recreentur.

Inualuit enim ſeculo noſtro auaritiae peſtis, incrudeſcitque morbus ille peſtilens vsque adeo, vt nonnulli clementiſſimorum principum ſeductores, eis perſuadere non ceſſent, ſacerdotium plus ſatis opibus abundare, vt dum ad immane ſacrilegium animos innocentiſſimorum Regum induxerint, ipſi ex eodem igne calefa-

*) Adſperſerat paſſim *Iod. Lorichius*, theologus Friburgenſis aetate ſua celeberrimus, & de academia inprimis noſtra egregie meritus, notulas quasdam & obſeruatiunculas, quas, quoniam a viro alias quidem docto, ſed, prout illa ferebant tempora, hisce in quaeſtionibus nimium quandoque religioſo profectae ſunt, minime negligendas duxi: litem tamen ipſam, de qua & *Wimphelingius* & *Lorichius* diſputant nonnihil vehementius, meam in praeſens haud facturus: quippe qui iam alias animi mei ſententiam aperuerim candidiſſime, atque declararim luculentiſſime.

lefactos ſe eſſe gaudeant & exultent. Tantus error, temeritas, maleuolentia, cupiditas, inuidia, corruptores illos agitant & impellunt, vt quidquid conſilio ſuo ab eccleſiaſticis rapi poſſe crediderint, perfidiam, iniuſtitiam, diuinamque offenſam non metuant, dummodo malis moribus ac ratione peſſima, voti ſui compotes efficiantur.

Cum enim vſurpandae rei ſpes in corde eſt (quam Cerberus aut Theſyphone ſuggeſſit) illico effundunt tartareum virus, pientiſſimisque principibus licere id ſuadent, vt minuant, aut tributo grauent ſacerdotum aes, agros, aedes, lacus, vicos & arces, anſam ad manus facile praeberi, omniaque ex ſententia proſpere ſucceſſura pollicentur. O callidum mendacium, o conſules probos, quam docte, quam aſtute dolum, fallaciamque effingunt? Aſſentatores etenim iſti & ſanguiſugae omnia ſe ſimulant ſcire, nec quidquam ſciunt, quod quisque in arca habet, id ſciunt, & ſitiunt, in aures optimorum principum ſuſurrant, totius patriae & omnis reipublicae iacturam floccifaciunt, dummodo ipſi in tuto poſiti, opibus, magiſtratu, libertate beentur.

Quisquis hac cauſa principum curias conſectatur, ha quoties ſubdole blanditur, blande conſulit mendax, auarus, rumorum & celati indagator, quod in corde verſat, id ad honorem, gratiam, & vtilitatem priuatam accommodat, de honeſto, de republica, de pace, de exterminandis raptoribus, de clero non trucidando, cogitat nihil. Nouimus hoc hominum genus. Nouimus hanc reipublicae peſtem atque pernitiem. Nouimus, huiuscemodi vir, quibus motibus ſit praeditus, bonum malum, malum bonum eſſe dicit, turbat, miſcet fasque nefasque, rapax, auarus & inuitus, ſacrum, profanum, publicum, priuatum iudicat,

cat, cum, quod ſitit, manu tangere non poteſt, inuenit ſui ſimiles, qui ſublato diſſimulanter poenae metu, rapiant, diſtrahantque, ſic alienum imbuit ingenium ſuo modo: facile enim ſceleratus fatuos mores & turpidos comparat.

Omnia vero haec ex auaritiae fonte manant. a) O virus lethiferum! *Quid non mortalia pectora cogis auri ſacra fames?* Tu Chriſtum vendidiſti. Tu Chriſti ſacerdotium nequaquam attingendis genitalibus, inextricabiles ſeras affigere docuiſti. Tu cogis argentum inter abſtruſa foeminei pudoris clauſtra manibus indagari? Proh ſcelus indignum! O inhumana crudelitas! Vbi pudor? Vbi materni ventris reuerentia in hisce graſſatoribus, quos tu infelix auaritia ſeducis? Nihil veri, nihil ſancti, nullus Dei motus, nulla fides, nullum iusiurandum, nulla religio, ſicut de Hanibale Tit. Liuius ſcribit. Nam ſi boni eſſent, ſi apud eos in pretio foret, fides, fama, virtus, decus, honeſtas, modeſtiſſimis principibus ſedulo dicerent, boni principis officium eſſe Dei ſacerdotes honorare atque tueri, non perſuaderent ad diſſimulandas tantas eccleſiaſticorum iniurias, ad diffundendum ex inferiori ad ſuperiorem Germaniam, Boemicum virus.

Latrant vero in Chriſti ſeruos principum & rerum publicarum ſanguiſugae hoc pacto. Sacerdotes plus ſatis abundant, impure viuunt, ſcorta fouent. Quid autem obſecro ſacerdotes habent, quod veſtrum eſt? Quidnam vos eccleſiae donaſtis? Plerumque hi magis improperant clero diuitias, qui minus, aut magis profecto nihil eis tribuerunt. Quodſi aliquid maiores veſtri tradidiſſent, eſtne id glorioſum ac excelſis animis dignum, rurſus vſurpare velle? Eſto,

a) Haec ipſa eſt peſtis, quae etiam clericos, omnemque ſtatum eccleſiaſticum paſſim infecit ac peſſumdedit. *Lor.*

Eſto, clerus nonnullis veſtrum (qui ſaepe paternas opes, ludo, venere, ingluuie, pompa, & omni vanitate diſtrahitis) ſit abundantior, an ideo licuit rem eccleſiaſticam vel exigere, vel tributis onerare?

Erratis longe vos inuidi detractores, qui terrenas etiam opes, iurisdictionem & dominia deblatteratis a ſacerdotibus eſſe tollenda, qui ad primam Apoſtolorum tenuitatem, ſine equis, ſine theſauris, ſine calceamentis, ſine poſſeſſionibus, cogitatis eccleſiaſticos redigere & detorquere. a) Neſcitis eccleſiaſticos bonorum temporalium eſſe capaces, illaque eis ex debito non ex eleemoſyna pertinere, qui & rationabiliter dotati ſunt, ne viliores eſſent antiquae legis ſacerdotibus, qui omnium rerum decimas, oblationes & primitias iure diuino recipiebant. Itaque poſſunt hodie ſacerdotes multo aliter viuere ac conuerſari, quam olim Apoſtoli propter temporum, locorum, aliarumque circumſtantiarum variam conditionem.

Male ergo vos liuidi ſuſurrones, principibus & patriae protectoribus perſuadetis, licere eis res eccleſiaſticas diuino dono excreſcentes minuere, obtruncare, talliis opprimere. Aut vos alienam fortunam faſtiditis, aut falſo putatis, Chriſti patrimonium & peculium clericorum profectitium a veris dominis eripiendum, propterea quod tum diuina clementia, tum cleri parſimonia, frugalitate, bonoque & ordinato regimine illud creſcit. Refriguit vetus ille feruor ſecularium principum, qui eccleſiam magnifice donauerunt,

a) Vtique iam Chriſtus apud Matth. 19. ait: *centuplum accipiet, & vitam aeternam poſſidebit.* Profecto non ſine ſingulari diuinae prouidentiae conſilio Romanum pontificem bonis & ditionibus pluribus abundare hodie videmus: ne ſcilicet vel extorris viuere, aut mutuis principum diſſenſionibus implicitus, alienoue imperio obnoxius vnquam eſſe debeat. *Lor.*

runt, neceſſe eſt nunc, vt eccleſiaſtici prudenter temporalia ſeruent, quibus ad Chriſti ſeruos educandos, ad ſacrificium, ad rem diuinam, ad aedes ſacras inſtaurandas, ad vaſa pretioſa, ad omnem cultum & ornatum amplificandum, & ad eccleſiarum innumeras neceſſitates quotidie emergentes vti poſſint.

Cum enim (Ariſtotele teſte) omnium rerum prima cura eſſe debeat religionis, ſacrificiique diuini, deinde reipublicae, poſtremum vero priuatae, ſi vos ſeculares, quae eccleſiarum ſunt, quae ad rem diuinam attinent, in vſus veſtros (in quos conuerti nequaquam debent) abſumpſeritis, futurum eſt, a) vt cum neque vos ipſi, neque respublica bonis ab eccleſia receptis, beatior euaſerit, ſacroſanctam quoque religionem & omnem Chriſtianum cultum poſteritas ſentiat tandem vel minui, vel labefactari. Non minus autem eccleſiaſticis de republica ſpirituali, quam ſecularibus de republica mundana prouidendum eſt.

Ceterum in omni regno, in omni republica ſunt, qui opibus abundant, ſunt, qui prouentus, praedia, theſauros innumeros habent, ſunt & pauperrimi, qui ſtipem hoſtiatim petunt: ergone mendicis iure permiſſum eſt, domos potentiorum irrumpere, arcas, granariaque perfringere & euacuare? Abſit, vt tam iniuſta crudelitas ſerpat in humanam ſocietatem. Deus optimus maximus ordinem alium in rebus humanis ſapienter inſtituit, quo voluit, ob illuſtriorem huius mundi ornatum in quouis ſtatu manifeſtas eſſe differentias, pulchramque diſtinctionem, vt ordine quodam diuino ima mediocribus, mediocria ſummis, pacifice ſubeſſe, ac per temporalem etiam tum auctoritatem, tum abundantiam longe ab eis diſtare videantur. Itaque

a) Vere vaticinatur. *Lor.*

que in eccleſiaſtico ſtatu ſunt ſacerdotes quidam diuites atque potentes, ſunt mediocres, ſunt & mendici, quos ne a veſtra quidem exactione ſiue ſubſidio putatis eſſe releuandos.

Abuſum denique diuitiarum ſacerdotibus improperatis: & vos quoque prouidete, vt quas ab eccleſia recepiſtis decimas, in illius euidentem defenſionem ac vtilitatem conuertiſſe videamini. Non enim eccleſiarum decimas recipere potuiſtis, vt in proprios vſus conuerteretis: quodſi ſacris initiatus, eccleſiaſticis forte bonis abutitur, pretioſiſſimum quod habet pignus, animam ſcilicet immortalem, iuſtiſſimo Deo interponit: & quoniam impuros mores, flagitioſamque vitam ſacerdotibus detractores obiicitis; quisnam obſecro in hac miſera vita tot laqueis plena, in quocunque ſtatu perfectus eſt? Si vtique zizaniam inter triticum vt creſcat ſinere non poteſtis: *) ecce ſacerdos quisque ſuum iudicem habet; eſtote vos ipſi delatores, actionem pro religionis & morum zelo inſtituite: ſentietis haud fruſtra pro virtute & honeſto (cuius tam feruidi amatores eſtis) coram iuſtis iudicibus eccleſiaſticis operam vos impendiſſe.

Eſt ergone aliud quiddam, quod vobis in clero diſpliceat? Nonne ſacerdotes ſunt, qui vobis ſpiritualia ſeminant? Magnumne eſt, ſi a vobis temporalia ſunt recepturi? Nonne ſacerdotes ſunt, qui populi veſtri frequenter auribus inſonant & inclamant: omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit: Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal,

*) Vae hominibus ita ſentientibus! quid Deus agere deberet, ſi homines ita de hominibus iudicant? Feramus licet, vnus alterius infirmitates, & non iraſcamur fratri, ſi a recta virtutis via declinauit: ſed lugeamus, contriſtemur, & auctorem omnis boni deprecemur. *Lor.*

vectigal, cui timorem, timorem, cui honorem, honorem. Et iterum: Subiecti estote siue regi quasi praecellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis. Serui subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis & modestis, sed etiam discolis? Quid vsque adeo vel dignitatem vel personas ecclesiasticas contemnitis? Nonne & Christus sacerdos fuit? Nonne in clero sunt principes principumue filii? Nonne apud sacerdotium suprema dignitas, summusque principatus, qui regiam quoque celsitudinem transcendit & excellit, nedum antiquitate, sed & vtilitate, & honore? Nonne inter ecclesiasticos principes sunt electores dignissimi, quam excelsam potestatem maximus ille sacerdos Gregorius V. Germanus, Germanis adduxit in memoriam priscarum virtutum sempiternam? Nonne & sacerdotes laicorum filii sunt: quos si ecclesia non pasceret, nonne a parentibus essent alendi? *) Nonne ob eam causam optimates prolem quandoque suam sacris faciunt initiari, & ad ecclesiasticum gremium, vnde viuant, adscribi, vt ceteri cohaeredes perpetuo reddantur illustriores?

Male igitur de sacerdotibus sentire videmini, qui cum Iuda proditore vnguentum & opes a Magdalena, id est Christianissimis ac deuotissimis olim principibus in Christum & eius seruos effusas doletis, quique inuidia & auaritia capti, innocentissimum Christi clerum cogitatis vendere, extinguere, tributis & talliis opprimere ac onerare. Estote contenti stipendiis vestris, Baptista dixit: Ne speretis glorioßissimos principes (quos consilio vestro in quamuis partem flectitis) ecclesiastico thesauro beari. Regibus enim & principibus,

*) Nonne etiam ciues sunt, nonne fratres & sodales vestri? quid igitur ciues in ciues insurgitis? quare inuidetis fratri vitam, qua vos ipsi per Dei gratiam fruimini? *Lor.*

pibus, quibus ſua ſibi deeſſe perſuadetis, quemadmodum arbitramini, aliena, quae per exactiones acceſſerint, ſalutem vnquam aut incrementum allatura: praecipue ſi ea, quae Dei, quae eccleſiarum, quae Dei miniſtrorum, quae viduarum ſunt & pauperum, contra manifeſtiſſimam ſummi pontificis prohibitionem contrectarint?

Bonifacius enim VIII. terribiliter prohibuit, ne eccleſiaſtici principibus aut rebus publicis tallias, tributa, exactiones, aut aliud quiddam, ſub quocunque vel doni, vel ſubſidii colore, de eccleſiarum prouentibus impendant, aut dare polliceantur, ſed neque conſentiant. Vtrosque vero & eccleſiaſticos dantes, & laicos recipientes grauiſſima excommunicationis, interdictique poena voluit e veſtigio notari. Et quamuis *Clemens* ſucceſſor non in vrbe (vbi libertas & fons iuſtitiae) ſed apud Gallos, vbi ius in armis fuerat, de hac re ſententiam ferret; ſuo enim tempore curia Romana in Gallias translata eſt, ibique ad ſeptuaginta quatuor annos cum magno Chriſtianorum incommodo remanſit: nihilominus ipſe ad concilium Lateranenſe inuiolabiliter obſeruandum remiſit, quod itidem anathematis cenſura damnauit eos omnes, qui eccleſiaſticos talliis, collectis, aut exactionibus grauare nituntur. Et ſi vrgentiſſima quaedam neceſſitas, quam epiſcopus vna cum clericis proſpexerit, cui releuandae laicorum facultates non ſuppetunt, immineret, ad ſubſidia tamen per eccleſias absque omni coactione praeſtanda inprimis neceſſe eſt, conſulti Romani pontificis conſenſus & auctoritas praecedat.

Quodſi vobis ſummorum pontificum parua videtur auctoritas, ne ſaltem paruifacite vniuerſalis eccleſiae decretum, concilia enim eccleſiam repraeſentant. Attendite *Lateranenſe* concilium. Circumſpicite, quan-

tas vobis poenas minetur. *Conſtantienſis* quoque ſynodus in bulla, quam *Carolinam* appellant. Si neque ſummos pontifices, neque ſacratiſſima concilia, neque Dei eccleſiam animaduertitis, ſeueritatem legum imperialium formidate. Imperatores etenim Chriſtianiſſimi Deo & eccleſiae ſuae deferentes ſanxerunt, vt nulla communitas, perſona publica vel priuata collectas, exactiones, vel angarias eccleſiis aut eccleſiaſticis perſonis imponant, quodſi fecerint, & ab eccleſia requiſiti emendare contemſerint, triplum refundant, & nihilominus banno ſubiaceant imperiali. Si quid enim parſimonia vel prouiſione eccleſiaſtici congeſſiſſent, id in pauperum vſum miniſtrari, aut collectum id religionis lucrum exiſtimari debere volebant. Siquidem eccleſiarum bona vſui publico ſpirituali deputanda, & quicquid eccleſiae conſecratur, ad ius pertinere ſacerdotum probe ſciuerunt, nam, etſi laici, cum ſint mundani, ſubire debeant onera reipublicae mundanae, bona tamen eccleſiarum, quae Dei ſunt, obnoxia ſolum ſunt reipublicae ſpirituali.

Nec dubitabant imperatores, & ſibiipſis, & reipublicae vehementer profuturum, ſi in templis, quae ipſi ceterique deuotiſſimi principes Deo immortali erexere, diuinus cultus maxime perpetuoque obſeruaretur, ſique ſacrificiis & rei diuinae magnificentius ſplendidiore cum apparatu fuiſſet indultum. Crediderunt enim pientiſſimi principes, Deum immortalem magis propitium, beneuolentioremque in eos eſſe, a quibus magis veneraretur. Si ergo fideles & boni conſules exiſtimari vultis, perſuadete principibus, vt imperatorum, praeſertim *Friderici II.* & *Caroli IV.* leges non transgrediantur, minasque & poenas illarum imprudenter ſubſannare vos ipſi ne videamini. Profecto qui priuilegia ſacroſanctis eccleſiis praeſtiterunt,

terunt, ea ipſi voluere firma illibataque obſeruari: quodſi etiam humanas ac imperatorias leges abiicitis, Deum ſaltem ſpectate, iuſtitiam colite, honeſtatem fouete, ad id, quod iuſtum & honeſtum eſt; principum animos erudite; tallias autem, exactiones ſiue ſubſidia laicis a clero praeſtari, inhoneſtum & iniuſtum eſt, non legitimum, ſed legi contrarium eſt, neque facile, ſed nec poſſibile quidem, praeter ſummae poteſtatis conſenſum.

Quodſi o principes clariſſimi, ſuſurrones veſtrae pietati ſatagunt perſuadere, vt neque ſummos pontifices, neque reges aut imperatores in pretio habeatis, ſed eorum mandata obſtinatiſſime recuſetis, ſpernite ſubdolos conſultores, nam ſi eorum ſuaſu, capitibus veſtris non deferetis, a vobis aut liberis nepotibusque veſtris, ſubiectae tandem plebis obedientiam, iuſto Dei iudicio continget auferri. Fugite conſules doloſos, fugite blandos quosdam apoſtatas, quos neque ordo, neque ſtatus, neque profeſſio, neque integritas, permittit ſeſe hisce ſecularibus conſiliis, vbi contra diuinas & humanas leges tractatur, cum ignominia propria intromiſcere. Cumque o vos optimi principes auditis, eos etiam, qui doctrinam aut religionem prae ſe ferunt, in eccleſiaſticos ſuo conſilio ſaeuire, eorumque bonis inhiare, cogitate illos liuore & inuidia, vel adulatione, non recto rationis iudicio duci. Apoſtatae enim ex bonis peſſimi & fraudulentiſſimi quotiens nobis nocere putant, mel ſibi lingere videntur.

Cogitate clariſſimi principes, neminem vnquam extitiſſe, qui eccleſiaſticos perſecutus, finem ſuum attigerit cum honore. Eccleſiarum quidam tyrannus apud inferos viſus eſt; hic aquis eſt obrutus, ille ſitu & ſqualore carceris interiit, alius equo delapſus, ſubito extinctus eſt: ſicque ex omni fere natione, ma-

ximos poſſem recenſere viros, qui eccleſiaſticis moleſti, miſere tandem perierunt. Horum igitur exempla vos a malis abducant, non pernitioſa nugatorum & ſanguiſugarum adulatio corrumpat: quales enim ipſi ſunt, talia conſilia praebent. Si vero ſaperent, comprimenda dudum fuiſſet eis vox atque oratio, quibus, ſi dignam fraude poenam ferrent, linguam magniloquam & ora retundi oportebat, qua ſaepe in Dei miniſtros conceptum corde venenum effundunt.

Vos autem nolite ſequi conſilia malignorum, ſcientes blaſphemos, & in ipſam quoque Chriſti matrem iniurios eos eſſe principes, qui vel Dei miniſtros iniuriis afficiunt, vel loca Deo & ſanctis dedicata violant, vel per quos bona temporalia ad ſuſtentandos miniſtros, Deo & ſanctis conſecrata diripiuntur, aut quouis modo minuuntur, ſicut Guilhelmus Pariſienſis auctor eſt: ſcientes etiam huiuscemodi rerum eccleſiaſticarum direptores, Deo immortali exoſos eſſe, vt eſt manifeſtiſſima apud Machabaeos hiſtoria contra Simonem praepoſitum proditoremque templi, & Heliodorum, qui mandatum a rege acceperat, vt omnem templi Hieroſolymitani ſubſtantiam ad ſe transportaret, ſed omnipotentis Dei ſpiritu, apparuit illis quidam equus, terribilem habens ſeſſorem, qui cum impetu Heliodoro priores calces eliſit, apparueruntque duo iuuenes, qui eum ex vtraque parte flagellabant, ſine intermiſſione multis plagis verberantes. At quamuis hodie Deus aemulos & perſecutores ſuorum ſacerdotum, non tam ſubita poena palam conterreat, tamen proh dolor! vindictae tarditatem, interminabilium poenarum grauitate compenſabit. Scitote o principes, Dagobertum Francorum regem in collegiorum, coenobiorumque fundationibus confiteri, ſeſe eccleſiarum quandoque Dei fuiſſe deſtructorem & diſſipatorem, ſed a

Deo

Deo per visionem poenis atrocibus addictum, intercessione diui Dionysii patroni sui, poenae dilationem, & poenitentiae tempus obtinuisse, quique idipsum cunctis fidem Christianam profitentibus, notum fieri dignum duxit, ad exemplum correctionis, vt quisque fidelis audito suo periculo, ab ecclesiarum Dei vastatione se contineret.

Nec vos ad ecclesiasticae libertatis defensionem, Christiana solum exempla, sed etiam antiquissima & gentilia prouocare possunt. In Aegypto *) enim, vendentibus singulis Pharaoni possessiones suas tempore famis, cumque quinta pars frugum regi praestaretur, terra tamen sacerdotalis ab hac conditione libera fuit & immunis, quae tamen prius a rege tradita eis fuerat. Sacerdotibus etiam statuta cibaria ex horreis publicis praebebantur, neque compulsi sunt vendere possessiones suas, neque in maxima rerum penuria & acerrima fame quantumuis paruum tributum, aut tallia, vel exactio praediis sacerdotalibus fuit iuncta. **) Nolite vos Christiani principes, minus esse pii & religiosi primatibus gentilibus, regibusque paganis. Spernite Iuliani apostatae sacrilegam cupiditatem, fugite a Bohemico ritu venenato: verum vt Christianos & fideles, piosque principes decet, quantumcunque in clerum latrent sanguisugae, non solum vos ipsi non offendatis, sed nec alios sinite iacturam afferre vel corporibus, vel rebus sacerdotum & ecclesiarum; sic facietis officium vestrum & Dei gratiam impetrabitis, & vobis, ac liberis, nepotibusque vestris fortunam, gloriam, famam, nominisque memoriam parietis sempiternam.

*) At ab Aegyptiis omnes fere alii populi sua hauserunt. *Lor.*

**) Quid iam de aliis populis, Graecis, Romanis, imo & Turcis, eorumque omnium in sacerdotes & sacra veneratione, studio, & liberalitate dici hoc loco posset? *Lor.*

ADDENDA
ET
EMENDANDA.

Pag. 161. *Iac. Wencker* in collect. Arch. & Cancell. ad *Bern. Mallinckrodt* de Archicancell. & Cancell. &c. p. 428. aduertit, Iacobi noſtri patrem forſitan fuiſſe illum *Iacobum Wimphelingum de Brumat*, ſiue *Brumpt*, qui anno 1443. die Iouis poſt Erhardi ob ductam vxorem Argent. matriculae ciuium inſcriptus fuerit. Quod tamen recte corrigit V. C. *Oberlinius* in aduerſariis ſuis MS. dum ſcribit: " Nomen „ patris declaratur in monumento alio, quod in eodem „ apud Seleſtadinos templo: *Magdalenae Wimphelingiae* „ *Nicolai F. nuptae primum Iacobo Spiegel, dein Io. Maio* „ poſitum legitur. „

— 178. not. *) lin. 3. Sane eſt mihi ad manus editio anno 1505. foll. 4. cuius epigraphe: *Secta monopolii, ſeu congregationis bonorum ſociorum.*

— 196. ante n. 20. add. *Index alphabeticus* ſiue repertorium D. *Iohan. Bekenhaub* (*Beckenhub*) Moguntini in ſcripta Diui Bonauenturae ſuper quatuor libris ſententiar. fol. Sequuntur 1. varii *articuli erronei* omnium pene facultatum in Anglia & Pariſius ſtudioſe & autoritatiue condemnati cum *reuocationibus* eorundem; 2. Seraphici profundiſſimique Doctoris ordinis fratrum minorum Diui *Bonauenturae* Cardinalis & ſanctorum catalogo adſcripti opus non minus ſubtiliſſimum, quam ſpeculatiuum ſuper primo ſententiarum. 3. Praefatio *Io. Bekenhaub* Moguntini ad euangelicae theologiae ſummum doctorem dominum *Nicolaum Tinctorem* de Guntzenhauſen imperialis eccleſiae Bambergenſis praedicatorem. 4. *Nicolai Tinctoris* de Guntzenhauſen doctoris theologiae praedicatoris imperialis eccleſiae Bamb. allocutio, ad M. *Ioannem Bekenhaub* Mogunt. dat. ex Bamberga

berga 1491. m. Martii die ſecundo. 5. *Iacobi Wympfling* Sletſtatenſis theol. doctoris ad quoslibet theologiae ſtudioſos &c. Ex *Nuremberga* nobiliſſima Germaniae ciuitate An. 1499. 6. *Bonauenturae prologus* in I. librum ſententiarum. Sub finem libri I. legitur : " Diligenti atque per-
„ uigili cura reuerendiſſimi magiſtri noſtri ſacrae theolo-
„ giae doctoris Pariſienſ. fratris *Stephani Bruliferi* (vel
„ *Bruleferi*) dudum eadem ſcripta Maguntiae partim, par-
„ timque Methis dilucidantis , & per honorabilem virum
„ dominum *Antonium Coberger* Nurenbergen. ciuem no-
„ uiſſime impreſſum. „ Vid. (*Ge. Iac. Schwindelii*) Theſ. Bibl. T. II. n. 27. p. 38.

Pag. 196. ad n. 20. *add.* Alia etiam eſt editio : " Hymni
„ de tempore & de ſanctis : in eam formam, qua a ſuis au-
„ ctoribus ſcripti ſunt,denuo redacti & ſecundum legem car-
„ minis diligenter emendati atque interpretati.
„ *In fine :* Et ſic terminantur hymni vniuerſales per an-
„ ni circulum : ſecundum ritum eccleſiae Rom. cum inter-
„ pretatione notabili : adiunctis vocabulorum quorundam
„ expoſitionibus. Impreſſi per Iohan. Knoblouch : inſignem
„ Argentinorum impreſſorem vltima die Martii 1513. 4to. „
(*In Bibl. Conſl. Lycei.*) Ab *Herm. von der Hardt* Autogr. Luth. & coaeu. T. II. p. 60. laudatur editio Argent. 1519. Sed, vt videtur, perperam omnino.

— 198. ante n. 21. add. *Marſil. ab Inghen* memoria, oratione atque epigrammat. quamplurimis celebrata Heidelbergae 1499. 4to. In fine legitur *Iacobi Wimphelingii* epigramma :

Felix Anſicare (Gensfleiſch) *per te Germania foelix*
Omnibus in terris praemia laudis habet.
Vrbe Moguntina diuino fulte Ioannes
Ingenio , primus imprimis aere notas.
Multum relligio , multum tibi Graeca Sophia
Et multum debet lingua Latina tibi.

Vid. *Dan. Gerdes.* florileg. hiſt. crit. libr. rar. p. 141.

Ibid. ante n. 21. *add.* De menſuris ſyllabarum epithoma ſicuti ſuccinctiſſimum, ita & fructuoſiſſimum. *In fine :* Impreſſum per Iohannem Schottum, ciuem Argent. nono Kalend. Ian. Anno ſalutis humanae 1500. 4to. (*In Bibl. Riegger.*) *Iacobus Wimpfelingius* Sletſtatinus Io. Zuigio Nemetenſi & Philippo Fürſtenbergenſi amicis cariſſimis ſalutem dicit plurimam: *Vidit & legit humanitas veſtra lucubratiunculam* Petri Schotti Argentin. *de menſuris ſyllabarum exactiſſime comportatam : obſecro vt vel pauciſſimis verſibus veſtris opuſculum ipſum exornare ad legendum adoleſcentiores inuitare dignemini : lectu enim mihi dignum videtur. Valete ex caſula noſtra philoſophica Heidelbergae V. Kalend. Decembr. an. 1500.*

— 215. not. *a)* lin. 4. poſt verba: *T. I. p. 406.* add. & *Goldaſt.* polit. imp. P. XX. p. 824.

— 229. ad n. 33. lin. 6. poſt verba: (*In Bibl. PP. Auguſtin. Frib.*) *Add.* Et in *Bibl. Riegger.*

Ibid. lin. 9. poſt verbum: *praefationem : add.* Argent. 1501. quinto id. ſextil. ſcriptam.

Pag. 230. ad n. 33. lin. 9. poſt verbum; *ſcripta: add.* Wimpheling. de integrit. c. 11. *Videto concluſionem meam in Rabanum de laudibus ſanctae crucis.*

— 231. ad n. 34. lin. 3. poſt verbum: *Riegger. Add.* Extat etiam exemplum *in Bibl. acad. Frib.* quod olim poſſederat *Io. Pludanus eo tempore officialis Baſil. 1512.* quae verba in fronte libri leguntur.

Porro *add.* eiusdem *Wimphelingii* teſtimonium in diatrib. de puer. inſtitut. c. 21. *nec inutilia ſibi crediderint ſtatuta ſynodalia, quae ſollicitante Chriſtophoro Vtenhemio Baſil. antiſtite magno cum labore pie congeſſi.*

— 243. verba: *in egregio hoc libello* &c. *Add.* Inſignis haec in rem eſt epiſtola *Io. Trithemii* ad *Iac. Wimphelingium* exarata: (in edit. Hag. 1536. 4. p. 289. & alibi.)

Ioan. Trith. *Abbas monaſterii Diui Iacobi Herbipolenſis,*

Iac.

Iac. Wimphelingo *Seleſtadienſi amico vnico atque cariſſimo ſalutem.*

Literas ex Argentina, quas duodecima die menſis Iulii emiſiſti ad me, eiusdem die viceſima ſecunda recepi. Eas vero, quas te antehac dediſſe ſcribis, necdum in notitiam mihi peruenerunt. Detulit mihi deſtinatum a te libellum, ſancto abbati Bernardo *inſcriptum ſuper ſeptem poenitentiales pſalmos*, dominus Gaſpar epiſcopus Bethleemitanus, *reuerendiſſimi Praeſulis noſtri generalis in pontificalibus vicarius. Is autem, qui mihi literas tuas exhibuit memoratas, ſimul tuo nomine tradidit libellos duos, Argentinae nuper impreſſos, alterum* Wilhelmi epiſcopi Pariſienſis de collatione & pluralitate beneficiorum: *Alterum* Alberti Magni Ratisponenſis epiſcopi de ſeruore charitatis, *quos me animo ſuſcepiſſe gratiſſimo non dubitaueris. Tribulationibus, quas pateris, ex corde fideliſſimo compatior, & ſiquid me poſſe pro tua pace exiſtimas, fac ſciam, moxque paratum ad omnia inuenies. Confide in Domino Ieſu, & ambula firmiter in via veritatis, & ipſa veritas te liberabit. Vnum hoc ſolum te moneo, promptulus ne ſines in antea negociis & rebus te occupare clauſtralium: quia quod extra te ac conditionem ſtatus tui, nihil ad te. Quid enim ad te, Auguſtinus cucullatus fuerit, an togatus? Scripſiſti in libello illo tuo* de integritate, *Bedam non fuiſſe monachum & plerosque alios, quos ego inter monachos computauerim in libro* de ſcriptoribus eccleſiaſticis, *quod niſi mihi deferres, amico te facile probaturum polliceris. Congrediamur inter nos, ſi placet, quos ego monachos ſcripſi & Bedam maxime, tu monachos non extitiſſe minime docebis. Videris mihi non ſatis transacti temporis perluſtraſſe hiſtorias, qui Bedam fuiſſe monachum ignoras. Sed ego tibi parcendum duxi, quem fratrum eremitarum S. Auguſtini vexationibus plus quam ſatis tribulatum intelligo. Scire vis a me, an tibi locus eſſe poſſit cum ſucceſſore meo*

in

in Spanheim, & quis ipſe ſit, quoniam penitus fugere conſortia hominum velis mundanorum. Mihi quidem in abbatia Spanheimenſi Prior, quem nouiſti, ſucceſſit, pars non modica, licet occulta perſecutionis meae. Vereor autem te apud illum manendi locum non eſſe habiturum, propterea quod princeps Cynonotorum viris parum inclinatur literarum ſtudioſis, quod experieris, ſi illo pergas. Mecum autem viuere cupientem te non penitus aſpernor, ſed hoc ſuadeo primum, vt exploraturus gentem, & locum ipſe venias, & ſi res tibi fuerit animo, qua conditione conſequaris effectum, conſilio tractabimus. Ego enim quicquid poſſum, amore tui libentiſſime facturus ſum. Eſt mihi coenobiolum pauper & exiguum, ſed quietum & philoſophanti ſatis accommodum, ſola me penuria moleſtat librorum, quibus, vt noſti, in Spanheim eram ditiſſimus. Vale mi Iacobe, *eumque me eſſe tibi perſuade, qui te deſerturus ſum nunquam. Ex monaſterio meo iuxta Herbipolim viceſima ſeptima die menſis Iuiii. Anno Chriſti 1507.* Huc accedit *Paul. Langius* in Chron. Cittic. apud *Io. Piſtor.* ſcript. rer. Germ. T. I. p. 1267. ex edit. *Struuii* : " *Iacobus Wimphelingus*, ſacerdos & theologus vita & doctrina alioqui „ conſpicuus, ſed ſcribendo plurimum acerbus & ſpino„ ſus paſſim ceterorum & vitam & ſcripta cynice taxan„ do. Qui cum in libello ſuo de *integritate* mores religio„ ſorum, & ingenia etiam antiquorum patrum taxaſſet, li„ brumque de ſcriptoribus eccleſiaſticis *Ioannis Trithemii* „ abbatis & quondam praeceptoris mei, temere & inſipi„ enter reprehendiſſet, noſtroque ordini tres praeſtantiſſi„ mos eccleſiae doctores, Gregorium videlicet magnum, „ Alquinum Coroli M. magiſtrum, ac venerabilem Bedam „ ſubtraxiſſet, eos cucullatos ſiue religioſos extitiſſe, ſcri„ ptis negando, ſicque aliis ordinibus feciſſet quibusdam, „ iuſſu ac inſtinctu memorati abbatis Trithemii, viri vn„ decunque doctiſſimi, ſub cuius tunc certo tempore mi-

„ li-

„ litabam obedientia, in archiſterio diui Iacobi prope Her-
„ bipolim, ſcripſi contra eum, imo eius deliramenta, opus
„ bipartitum in laudem & defenſionem clauſtralium omni-
„ um. Edidit inſuper idem *Iacobus* & plura alia opuſcu-
„ la parua, quae impreſſa venduntur palam. „

Pag. 267. not. *) lin. 5. *add.* " Nec tamen inficias imus, in
„ vrbe (Romae) reperiri, qui bonorum virorum cauſas
„ acerrime tutentur — — inter quos fide & dexteritate
„ cumprimis extiterint Michael Sanderi iureconſ. & poli-
„ tioris literaturae amator maximus. — Huic proxime ac-
„ cedit *Iacobus Brunius* conterraneus noſter & philoſo-
„ phus non poenitendus. „ vt ait *Thom. Wolphius iun.* in
„ pſalm. 33. *benedicam* &c.

—— 286. lin. 4. loco *illud* lege illam.

—— 301. ad n. 55. Alia porro mihi ad manus eſt huius li-
belli editio, a caeteris haud diuerſa, quae Col. vt videri
poſſet, excuſa prodiit. Nam finis ita habet: *Vale ex Co-
lonia Anno Domini MDVII.*

—— 313. ad num. 58. *add.* Ex qua editione, dum mihi ea-
dem iam praeſto eſt, integram iuuat recenſere epiſtolam
nuncupatoriam:

" Magnanimo *Friderico Camerario de Dalburgo*, Equiti
„ aurato reuerendiſſimi pientiſſimique patris *Ioannis* Van-
„ gionum aut Vormacienſium antiſtitis, germano clariſſi-
„ mo *Iacobus Vympfelingius*, Sletſtatinus S. P. D.

„ Reuerendiſſimus optimusque pater *Marcus*, eccleſiae
„ quondam Rom. Cardinalis & Aquileienſis Patriarcha:
„ dum Spirenſes olim bibliothecas ſolatii cauſa luſtraret,
„ incidit in quoddam *Lupoldi Bebenburgenſis* opuſculum
„ ſuae mox paternitati adeo placitum, adeo iucundum: vt
„ libellum ipſum conſciſum & in in plures librarios diſtri-
„ butum, vna nocte exſcribi ſibi curaret (poſtridie enim
„ abire ſtatuerat) Id cum ego nuper ex fratricello quodam
„ audiuiſſem, cogitaui non nihil eſſe, quod tantus eccle-

„ ſiae

„ ſiae princeps tantopere ſuae pietati communicari feſtina-
„ uiſſet. Cum librum intueor: en video de *zelo fidei ac*
„ *feruore veterum principum Germanorum*, plurima leſtu
„ digna commemorari, nec paſſus ſum diutius libellum
„ latere: ſed exemplar ab eo tranſcriptum, qui primus le-
„ geret: vix te diguiorem fore quemquam iudicaui; quia
„ nobilis, & virtuti deditus, quia in me benignus ſemper
„ & humanus, quia litteras optimas diligis, ad quarum
„ feruidam leſtionem te frater, pientiſſimus antiſtes iam du-
„ dum accendit: quia religionem & eccleſiam obſeruas:
„ quia in tuo ipſius dominio eccleſiaſticos habes, quibus be-
„ neſacias: quia principum maximorum conſilio ſaepe ſoles
„ intereſſe: & eis perſuadere potes, vt quoad religionem
„ Deique miniſtros, veterum principum Germanorum prae-
„ clara veſtigia ſequantur. Perſuadebis itaque, vt non ſolum
„ ſint deuoti in Deum, & pii in clerum, ſed etiam vt foe-
„ dus cum vicinis principibus percutiant & pacem ſeruent.
„ In exterorum autem & alterius gentis amicitia ne plus
„ aequo confidant, vt liberos ſuos doctrinis & linguae La-
„ tinae tradant: vt ſcholaſticorum gymnaſia diligant, fo-
„ ueant, amplificent, vt coenobitarum reformationem coe-
„ ptam defendant: vt imperatorem recognoſcant: nec ſum-
„ mi pontificis mandata obſtinatiſſime recuſent, nec facile
„ credant: neminem, vt cuicunque nubat, cogant: fidem
„ publicam illaeſam ſeruent: defenſionem, qua Dei miniſtri
„ & alii quicunque nituntur, non facile reſignent, aut a ſe
„ reiiciant, teſtamenta & vltimas quorumlibet voluntates
„ nequaquam violent: nec vlli principum ſine iuſtis & ne-
„ ceſſariis cauſis bellum inferant: nec in terris ſuis rapto-
„ res ſecure vagari poſſe permittant. Nam praedones in
„ terra principis contra quemcunque vagari poſſe: neque
„ ratio, neque ſubditorum quies, neque gloriae propriae
„ maieſtas, ſed neque Chriſtiana religio pateretur. Laus
„ haec vna eſt, & maxima principis claritas; ſi raptores
„ & piratas ita coerceat, vt omnes aduenae tuto ſe terras
„ eius peragrare poſſe glorientur. Perſuadebis denique, ne
„ circa Deum ac religionem negligentiores exiſtant: ne
„ Dei miniſtros ſpolient aut ſpoliari ſinant: ne quod ec-
„ cleſiaſticis viris a veteribus illis principibus pie dona-
„ tum eſt, ipſi non ſolum non augeant, ſed nec temere
„ contra Deum, iuſtitiam, aequitatem, gloriam propriam
„ diripiant quidem. Nam & ſanctiſſimus ille *Guilhelmus*
„ *Pariſienſis* antiſtes, blasphemos & iniurios in ipſam quo-
„ que Chriſti matrem eos principes eſſe putat: qui vel
„ Dei miniſtros iniuriis afficiunt, vel loca Deo & Sanctis
„ dedi-

„ dedicata violant: vel per quos bona temporalia ad ſuſten-
„ tandos miniſtros Deo & Sanctis conſecrata diripiuntur,
„ aut quouis modo minuuntur. Huiuscemodi quoque ty-
„ rannos ſuperis exoſos eſſe, manifeſta eſt apud veteres
„ Machabaeos hiſtoria, contra Simonem praepoſitum pro-
„ ditoremque templi, & Heliodorum: qui mandatum a
„ rege acceperat: vt omnem templi Hieroſolymitani ſub-
„ ſtantiam ad ſe transportaret: ſed omnipotentis Dei ſpi-
„ ritu apparuit illis quidam equus, terribilem habens ſeſ-
„ ſorem: qui cum impetu Heliodoro priores calces elifit:
„ apparuerunt duo iuuenes, qui eum ex vtraque parte fla-
„ gellabant, ſine intermiſſione multis plagis verberantes.
„ At quamuis hodie Deus aemulos & perſecutores ſuorum
„ ſacerdotum non tam manifeſta poena ſubito conterreat:
„ tamen (proh dolor) vindictae tarditatem interminabilium
„ poenarum grauitate compenſabit: *) quas non ſolum eua-
„ ſuri eſſent duces, atque reges, ſed & virtutis & honeſta-
„ tis fama cunctos pellicerent ad amicitiam ſuam: atque
„ memoriam nominis ſui, feliciumque liberorum & ne-
„ potum parerent immortalem, ſi veterum principum Ger-
„ manorum ſanctam pietatem amplecterentur. Tu quoque
„ *Friderice* mi, ſi principum horum vitam imitabere: ſa-
„ tisfacias ſpei meae, quam de tua nobili & praeclara in-
„ dole iam dudum concepi: non enim ſolum parentes tui
„ nobiles extitere: nec tu tam natus, quam factus es nobi-
„ lis. Nam licet parentes imitere (cum venia loquor)
„ non ipſi quidem ſed propria te virtus tua nobilitauit.
„ Corpus enim & patrimonium a parentibus accipimus:
„ virtutem autem, quae ſola nobilem facit, parentes trans-
„ ferre non poſſunt: ergo nec nobilitatem. Saepe pater
„ in filio claritatem vidit: quam in ſe ipſo non habuit, &
„ e diuerſo ſplendorem ſuum in filiis obſcuratum ſuiſſe ple-
„ rique parentes doluerunt. Quantum *Friderice* putas:
„ Iulium Caeſarem patre ſuo fuiſſe clariorem? quantum
„ vero credis Africano filium ſuum obſcuriorem fuiſſe?
„ filium quidem pater amare poteſt, illuſtrare non poteſt.
„ Solus ergo animus Deo gratus, virtute praeditus: ſanctis
„ moribus inſtitutus generoſus eſt, nobilis eſt, ingenuus
„ eſt, inſignis, & illuſtris eſt: ſicut enim vere liber eſt,
„ quem veritas ipſa liberauit: ita & vere nobilis eſt, quem
„ virtus propria nobilem facit. Multi autem ſtolidi men-
„ te & degeneres, non alta, ſed terrena ſapientes, nobilis
„ animi gloriam & honorem a conceptu fingunt, ab vte-

„ ro

*) Conf. *Wimphel.* orat. pro immunit. & libert. eccl. defenſ. in adiunct. p. 403.

„ ro partuque matris vſurpant. O foedam gloriam, &
„ ſpurca foeditate contractam! quis enim odor ſtemmatis,
„ niſi horror ſpermatis? quae generis gloria, niſi genita-
„ lium ignominia? Abſit quidem talis gloria generoſo ani-
„ mo & vere nobili: cui vnum bonum, virtus eſt: vnum
„ malum peccati turpitudo: cuius gloria in puritate cordis,
„ in ſerenitate mentis, in teſtimonio conſcientiae, in vir-
„ tutis cultu, & bonarum ſtudio literarum conſiſtit. Lo-
„ quor tibi *Friderice* confidenter, ſperans, a te veritatem
„ magis, quam adulatoris blanditias amatum iri. Memor
„ enim es, Senecam dixiſſe: hominem blande loquentem
„ agnoſce tuum laqueum eſſe: habet enim ſuum venenum
„ blanda locutio. Vale mi *Friderice*, Germanicae nobi-
„ litatis decus, & antiquae religionis imitator. Ex Spiris
„ pridie Kal. April. Anno Chriſti milleſimo, quadringen-
„ teſimo nonageſimo ſeptimo. „

Pag. 323. ad n. 66. *add.* " *Angelus* Eremita Vallis vmbro-
„ ſae anno 1509. mortuus, ab Eudoſio Locatello lib. 2.
„ hiſtoriae Vallumbroſanae cap. 5. cum titulo *beati Do-*
„ *mini* laudatur, non indicato die mortis: qui ad hunc
„ diem cum titulo *ſancti* refertur a Wione, eumque ſecu-
„ tis Dergano, Menardo, Bucelino. Non eſt in catalogo
„ Beatorum nobis a Vallumbroſanis dato. „ Vid. Acta
SS. ad diem 23. T. V. p. 235.

— 345. lin. vlt. Dum de *caſtigationibus* locorum in canticis
eccleſiaſticis a *Wimphelingio* editis ſermo ſit, ſequentem
etiam libellum (qui in *Bibl. Conſtant. Lycaei* exſtat) ob
argumenti ſimilitudinem, & materiae nexum laudare atque
excitare lubet: " Sequentiarum luculenta interpretatio: ne-
„ dum ſcholaſticis, ſed & eccleſiaſticis cognitu neceſſaria
„ per *Iohann. Adelphum*, phyſicum Argentinenſ. collecta
„ an. 1513. fine loc. 4to. „

Tetraſtychon *Iacobi Merſletter:*

„ Aonio reſonans pangat quo carmine coetus
„ Chriſto: dum ſacro ſiſtitur aede litans.
„ Hoc tibi diuinum tandem deprompſerit opus,
„ Quo nihil vtilius candide lector habes. „

Sed idem carmen legitur *Wimphelingii* eruditiunc. de hymnor. & ſequent. auct. &c. (ſupra n. 20. p. 196.) praemiſſum. *Io. Adelphus* inſcripſit libellum *Io. Eneo* (alias *Enheim*) presbytero Treuerenſi. In *Herm. von der Hardt* autogr. Luth. & coaeu. T. II. p. 60. profertur editio an. 1519. facta.

FRIBVRGI BRISGOVIAE,
Typis IOANNIS ANDREAE SATRONII.

AMOENITATES LITERARIAE FRIBVRGENSES.

FASCICVLVS III.

VLMAE,

APVD AVG. LEBRECHT. STETTINIVM,
Bibliopolam.

1 7 7 6.

MATERIA

FASCICVLI III.

DE

IAC. WIMPHELINGII

theologi vita & ſcriptis

Pars poſterior.

Accedunt Tabulae aliquot
aeri inciſae.

DE

IAC. WIMPHELINGO,

ILLIVSQVE SCRIPTIS

VLTERIOR PERTRACTATIO.

Magna cum voluptate commemoramus lectoribus noſtris reliquos, qui adhuc ſuperſunt, IAC. WIMPHELINGII libellos: quos ob rerum grauitatem, praeſtantiam, ac varietatem vti apprime vtiles, ita longe iucundiſſimos eſſe, facile inter omnes conuenit.

Quamobrem incoeptum laborem inſtitutumque noſtrum nauiter, quantum licet, perſequuturi, rem ipſam aggrediamur, atque totam opuſculorum a WIMPHELINGIO editorum continuationem ſeriemque ad exitum perducamus.

77. In hoc libello, amice lector, iam primum in lucem edita continentur:

ISOCRATIS de regno gubernando ad NICOCLEM liber, a MARTINO PHILETICO interprete, Diuo Friderico III. dicatus.

QVINTII HAEMILIANI CIMBRIACI Poetae & Comitis Palatini Epicedion tetracolon in Diuum Fri-

dericum III. Imp. ad Maximilianum Rom. Regem, cum epiſtola praeliminari IACOBI SPIEGEL mire erudita.

ALOYSII MARLIANI Mediolan. ad IAC. DE BANNISSIS Caeſ. ſecretarium epiſtola elegantiſſima, qua calamitoſa Philippi Hiſpaniarum regis in Hiſpaniam nauigatio graphice deſcribitur.

IOACHIMI VADIANI Heluetii carmen maximorum Caeſarum Friderici III. patris & filii Maximiliani laudes continens an. MDXIIII. in ſecundaria Friderici ſepultura & parentatione emiſſum ad Maximil. Caeſ. Aug.

IAC. WIMPHELINGII Seleſtenſis ad IAC. SPIEGEL ex ſorore nepotem expurgatio contra detractores.

In fine: Leonhardus & frater eius Lucas Alantſee ciues & bibliopolae Viennenſes, Caeſarisque & rerum Caeſarearum ſtudioſiſſimi, hos Auguſtales libellos prodire voluerunt in lucem, expenſis ſuis, imprimentibus eos & typis effigiantibus Hieronymo Vietore & Ioanne Singrenio calcographis ſociis, ſumma vigilantia, ob optimorum principum iuuandam pro virili aeternitatem. Viennae Auſtriae Idibus Februarii, Anno MDXIIII. Imp. Maximiliano P. F. Auguſt. in 4to. (*In Bibl. Riegger.*)

Libellum hunc viris eruditis laudatum paſſim, & a *Niceronio* (loc. laud. pag. 18.) *Xyſto Schierio* Auguſtin. (in comment. de primis Vindob. typogr. pag. 28.) aliisque nominatim excitatum, quaeſiui multum diuque, omnibus bibliothecarum noſtrarum latebris fruſtra excuſſis: donec tandem caſu, & fortuna ita ferente in manus inciderit meas, pluribus cum aliis id genus libellis colligatus, iuſtumque in ordinem compactus. *)

Wim-

*) Volumen iſtud libellorum id genus non paucorum erat olim *Ge. Giengeri*, ICti clariſſimi, & viri de republica vniuerſa egregie meriti. a) Inſcriptio enim, & carmen manu *Giengeri*

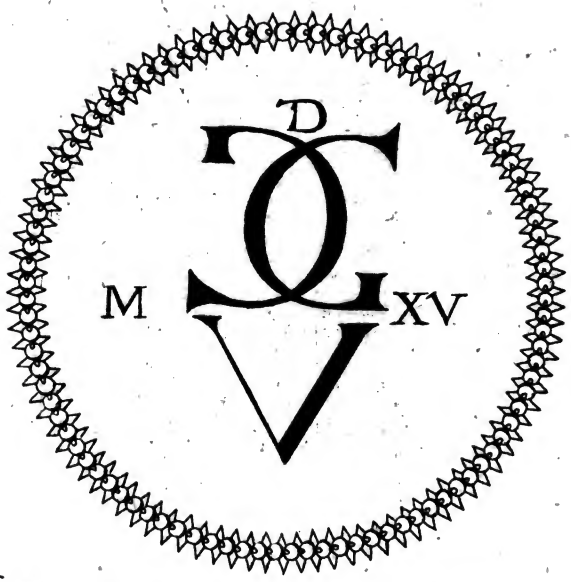

Codinis o lector dñm̃ cognoscere si vis
Illig: her mono raccia m̃a legas
Gemma tibi geminũ; quod rarius, nanq; Grecgi
Gręnger; demonstrat nomen utrinq; tibi
Graeca sed inserig natale solum dom̃ Vlmam
Suevia qua gaudet primipe terra libens.
Diligit is studium; iuvat et liber iste legentem
Et fugiet tristes vidras, sed vetus inde rapi;
Vtcunq; nihil scripsig :~

Wimphelingii noſtri expurgatio contra detractores ad illius vitam resque geſtas intelligendas apprime vtilis, lectuque iucundiſſi-

geri noſtri ſcriptum (vt in *tabula* adiecta adparebit) ſatis ſuperque id teſtantur. Sunt autem haec, quae in libro iſto collecta ſunt, opuſcula: 1. *Valerii Maximi* dictorum & factorum memorabilium libri nouem. Ad exemplar Aldi. Argent. 1514. ex aedibus Schurerianis Regnan. Caeſ. Maximiliano P. F. Aug. 2. *L. Flori* bellorum Romanorum libri quatuor ex vetuſtiſſimo exemplari nouiſſime ac diligenter excerpti Viennae Auſtriae per Hier. Vietorem, & Ioannem Singrenium, ſumptibus Leonardi & Lucae Alantſee fratrum, ciuium Viennenſ. Ioanne Heckmann artium doct. ac ſacrae theologiae licent. gymnaſii Viennenſ. rectore ac moderatore digniſſimo anno 1511. 10. Cal. Aug. — Annotationum in L. Florum *Ioannis Camertis*, ord. Minor. ſacr. lit. doct. eximii libellus: ibid. 1511. Id. Septembr. 3. *L. Feneſtella* de Rom. magiſtratibus nitori tandem natiuo reſtitutus, mille fluentibus vlceribus curatis, induſtria doctiſſimi *Ioannis Camertis*, theol. prof. cum locorum omnium ob commune optim. liter. incrementum annotationibus. Acceſſit: *Albrici* philoſophi & poetae doctiſſimi libellus de Deorum imaginibus. Viennae Pannoniae in aedibus Hier. Vietoris, Franciſco Sforcia gymnaſii moderatore. an. 1510. 4. Non. Decembr. 4. *C. Plinii ſecundi* Nouocomenſis de viris illuſtribus in re militari, & adminiſtranda republ. *Suetonii Tranquilli* de claris grammaticis & rhetoribus. *Iulii Obſequentis* prodigiorum liber. Argent. ex aedibus Matth. Schurerii menſe Martio 1514. ductu Leonhardi & Lucae Alantſee fratrum. Regnan. Imp. Caeſ. Maximiliano P. F. Aug. P. P. Editor erat *Beatus Rhenanus*. 5. In hoc libello &c. cuius ſcilicet titulum paullo ante dedimus integrum. 6. *Pindari*, viri doctiſſimi, bellum Troianum ex Homeri longo opere decerptum, & caſtigatiſſime impreſſum. Viennae Auſtriae per Hier. Vietorem & Ioannem Singrenium 1513. 6. Non. Iul. (Inſignia typographica vide ſis in *tabula* adiecta) 7. Ieſus, Maria. *Dictys Cretenſis* de hiſtoria belli Troiani, & *Darſes Priſcus* de eadem Troiana. Venet. per Chriſt. Mandellum de Penſis 1499. Mart.

a) De familia & meritis ampliſſ. viri *D. Ge. Giengerii* plura habet *Ge. Ederus* in Cat. rect. archigymn. Vien. p. 65. auct. a *Paul. de Sorbait* (Vien. Auſtr. 1670. 4.) " An. 1516. re-
„ ctore M. *Ioach. Vadiano* Heluet. Poeta laureato, & profeſ-
„ ſore

„ fore in re poetica : Magno totius reip. commodo in artibus „ liberalibus primam lauream hic conſequitur vir nobiliſſi- „ mus & celeberrimus ICtus *Georg. Gienger* Vlmenſis, filius „ *Damiani Giengeri* Praefecti in Naw. Is vbi iurisprudentiae amore multa celeberrima peragraſſet gymnaſia, atque doctorea floreret dignitate, ex Cancellario Conſtantienſi, Imperii rebus exercitatiſſimo, Regis Ferdinandi „ fit Conſiliarius in ampliſſimo ſenatu Tyrolenſi Auſtriae „ ſupra Onaſum. Cuius prudentia & humanitas vsque „ adeo grata fuit Regi; ita perſpecta fides & integritas, vt „ ei huc Viennam vocato ſupremi Aulae Regiae Cancellarii „ vices committeret: quas per annos VII. integros ex innata „ ſua modeſtia & prudentia, quod pauciſſimis contingit, „ citra cuiusque vel offenſionem vel inuidiam feliciſſime ſuſtinens, eam meritus eſt gratiam, vt ampliſſimo & illuſtriſſimo Sueuiae Ducatui praeficeretur. Cum autem regia „ Maieſtas ſibi viri huius conſilio & prudentia vix carere „ poſſe videretur, paullo poſt iterum huc ad ſuae Maieſt. „ latus & conſilium arcanum reuocatur. In quo officio „ ita antiquam retinet pietatem, vt veluti numen aliquod, „ non ab ipſa tantum aula, ſed a tota veneretur republica. „ Qui vt antea ſemper modeſtiſſimus fuit & humaniſſimus, „ ita iam in reuerenda ſenectutis dignitate ſpeculum eſt humilitatis, atque perpetuum totius Sueuiae decus & ornamentum. Ad haec, quod non tantum viro huic optimo, „ ſed Caeſari noſtro Ferdinando Auguſtiſſimo contigit ab „ hoc genere ſingulare, fratres habet octo viros nobiles, „ & clariſſimos, quos ſuo exemplo & ſtudio eo vsque inſtituit & prouexit, vt omnes Caeſari ſeruiant in ſummis „ conſiliis & officiis: *Antonius Gienger* Caeſ. Maieſt. Conſiliarius rationum Camerae Auſtriacae albo gymnaſii adſcriptus eſt an. 1520. ſub rectore Vdalrico Kauffmanno, „ maximus ſtudiorum fautor. Hi omnes originem ſuam „ ducunt a *Iacobo Gienger* Equite & praetore Vlmenſi, qui „ floruit circa annum 1324. Filiam huius *Georgii* noſtri „ *Giengeri* ICti honeſtiſſimam Conſtantiam duxit in vxorem nobilitate clariſſimus, & eruditione nobiliſſimus D. „ Leonhardus Puchler a Weittenegg Tyrolenſ. Caeſ. Mai. „ Conſiliarius Camerae aulicae, & ſereniſſimi regis Bohemiae Dom. Maximiliani Cancellarius: vir multarum artium peritiſſimus, modeſtia & prudentia ſocero ſimillimus, ſingularis ſtudiorum fautor & Maecenas ſcholae „ huius optimus. „

De *Giengero* noſtro quaedam habet *Iac. Wenckerus* in collect. arch. &c. p. 445. 659. Ad manus mihi eſt: *Concio funebris*

Ad pag.. 414

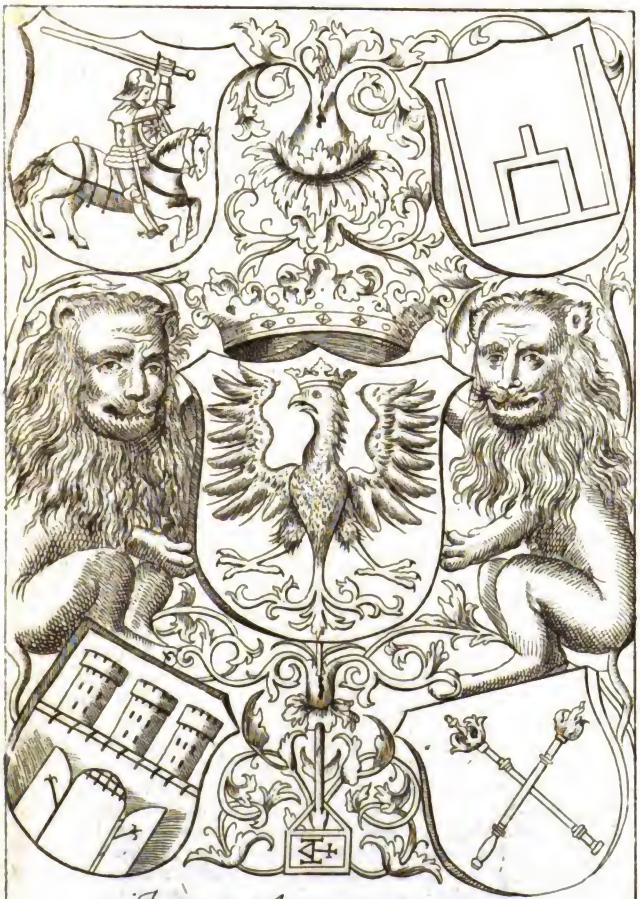

Insignia Typographica
Hier. Victoris. et Jo. Singrenii.

ma videbitur omnibus, qui tanti viri memoriam, & praeclara in rem literariam merita grato ſecum animo & debito honore ſunt profecuturi. *)

nebris in obitum honeſtiſſimae & piae matronae Magdalenae Ilſungae, *nobilis & magnifici viri* D. Georgii Giengeri a Rotteneck, *l. V. doctoris clariſſimi; inuictiſſimique* Ferdinandi *Caeſaris arcani conſiliarii, & praefecti Laureacenſis digniſſ. coniugis, habita in exequiis eiusdem a* Wolfgango Schrantzio *l. V. doctore, nomine celeberrimi archigymnaſii Viennenſis; 16. Iunii, Anno Domini 1561. Viennae Auſtriae. Adiectae ſunt elegiae ac epicedia doctorum aliquot virorum in eiusdem obitum.* Viennae Auſtr. ex aed. Mich. Zymmermanni 4to.

*) *Iacobus Spiegelius* expurgationem iſthanc *Petro de Motta* inſcripſit, quae epiſtola, quum ſit lectu digniſſima, integram hic dare lubuit:

" Reuerendo ac nobiliſſimo Domino *Petro de Motta*, ſa-
„ crarum litterarum doctori ſupereximio, protonotario apo-
„ ſtolico, Caeſ. Maieſtatis Conſiliario, ac magno Archidu-
„ cali Hiſpaniarum principis Eleemoſynario, Domino &
„ Patrono venerando, *Iacobus Spiegel* Seleſtanus ſalutem
„ & commendationem.

„ *Auunculi* contra liuidos obtrectatores *expurgationem*,
„ *Petre*, doctorum nobiliſſime, & nobilium doctiſſime,
„ daturus in publicum: Tuum praecipue ſibi nomen in-
„ ſcribi efflagitauit. Prodit igitur iam nunc in vulgum,
„ quidquid acciderit, repoſitura apud te vnum, ceu quod-
„ dam diuinitus poſitum Chriſtianae doctrinae aſylum, cuius
„ ſolum ſtudium vere beatos efficit, quia omnia fere ſtudia
„ voluptatis & vtilitatis nonnihil aſſerre ſunt ſolita, ſola au-
„ tem diuina non voluptatem modo & vtilitatem, ſed ſummam
„ pollicentur felicitatem. Ideo vero te elegit, ipſa *expur-*
„ *gatio*, quod perſpexit te apud ſapientiſſimum *Maximilia-*
„ *num* Imp. Aug. maxima pollere auctoritate, propter tuam
„ ſingularem doctrinam, prudentiam, fidem, conſtantiam,
„ integritatem, continentiam, benignitatem, pietatem, reli-
„ gionem, ac reliquas tuas heroicas virtutes, quibus prae-
„ claris natalibus tuis ornamentum adieciſti ſempiternum,
„ venerandamque illam Imperatoriam Maieſtatem ad te
„ amandum, adde & colendum inuitaſti. Verbo abeſſe
„ adulationem vniuerſa curia mecum confitetur, cuius omnes
„ in te ita conuertiſti oculos, vt non modo hoc, quo prae-
„ ful-

Iac. Wimphel. Iac. Spiegel nepoti ſalutem. Scis ex Marone, famam malum facile ſerpere.haud facile dilui. Tuum itaque erit, *expurgationem* hanc meam paſſim diſſeminare,vt aemulorum meorum

„ fulges honore, verum pontificio & item ampliore digniſ-
„ ſimum eſſe exiſtimet. *Auuncularis* autem *expurgatio* fa-
„ cile contemnet & ficta & leuia, vel candida auctoris ſui
„ freta conſcientia, vel auctoritate tua munita. Nequiſſi-
„ mi vero iſti nebulones, monſtra nulla virtute redempta,
„ infamatores latrocinantes, omni peſte abominabiliores,
„ ſua ipſorum quamuis contaminatiſſima conſcientia im-
„ probiſſimi, qui cum integerrimos, puriſſimosque inpri-
„ mis eruditos viros connigrare ſtudent, nomina tamen
„ ſua prodere non audent, ſed fictitiis nominibus bonam
„ bonorum famam attentant, publica eſſent queſtione dis-
„ quirendi: vt ſic condemnati infamia non ſolum iuris,
„ ſed ad plurium terrorem vltore ſtigmate notarentur, in-
„ teſtabiles efficerentur, & fidem teſtium (ſacris id iuben-
„ tibus legibus) perderent. Circumfertur quoque *inuecti-*
„ *ua* contra auunculum verſificis cuiusdam a calcographis,
„ vt imprimant; probiores nonnulli publicare recuſarunt.
„ Non dubito tamen (vt ſunt mali & daemones & homines
„ bonis ſemper contrarii) quin tandem aliquis inueniatur,
„ qui edat. Verum id tamen me beat, quod auunculo gra-
„ uia vitia capitaliaque crimina inuri, impingique non niſi
„ falſo poſſunt. Vixit iuſtam haſtenus aetatem, & hodie,
„ vt opto, ita ſpero inter philoſophos philoſophus, inter
„ ſacerdotes ſacerdos, inter homines homo, humaniter vi-
„ uit. Nec minus conſolatur, quod diuino iudicio calum-
„ niatores praepotentes, minarumque & moleſtiarum ſca-
„ tentes, nec non inanium gloriarum flatores cauſam & li-
„ tem homini iam emerito & valetudinario ignominioſe mo-
„ uiſſe viſi ſunt. A cucullari illa poſtulatione *Iulio II.*
„ pont. liberatus eſt. Famoſus autem ille & praegrandis
„ diuorum hominumque maculiſta propriorum ſcriptorum
„ publica coram multis apud Tyberim & Neccarum in edi-
„ tiore loco caſtigatus eſt palinodia. Quod recte euenit ma-
„ giſterculis illis & theologiſtis, qui myſteria, ſacramenta-
„ que diuinarum litterarum profiteri poſſe ſe confiduut,ſine
„ deuotione, ſine pietate, ſine religione, a factitia, ſine
„ reuerentia & ſine humilitate. Quo fit, vt neque vim
„ neque finem ſtudii ſui agnoſcant, ſed poſt ſuum ſenſum
„ ambulantes euaneſcant in cogitationibus ſuis, miracula

„ fin-

rum obtrectationem veritas patefacta conuellat, qui mihi labem inusserunt, me suo more vagum esse, & locis crebro mutatis vacillabundum, atque pernicacem: cum infans parentibus, adolescens prae-

„ fingentes, visiones somniantes, & nonum Aesisium ex „ sartore suscitantes, quod in *libro de frugalitate*, *) quem „ aununculus conscripsit, & ego sub tuo quoque patrocinio „ commodum in lucem editurus sum, non reliquit intactum. „ Metrificum autem genuinas calumnias susque deque acci- „ pio: sed absurdum, praeposterum, & superuacaneum cen- „ sui in praesentiarum diffusore sermone altiorem locum „ apud te pro commendando *auunculo* repetere, cum post „ contractam Argentorati primaria & clarissima Elsatum „ vrbe notitiam, *Collaurio* praesente & auctore, octo fere „ abhinc annis de eo beneque & sentiendo & loquendo, lu- „ cubrationesque eius probando luculenter monstraueris, „ quam eum habueris charum, & quam benigne eum in „ clientum tuorum rationarium inscripseris. Suffragabi- „ tur idcirco illi auctoritas tua, quam ego, dum opus facto „ erit, confidenter appellabo. Interea autem temporis *ex-* „ *purgatio* sub vmbra tua conquiescat, quam opusculis his- „ ce annectere libuit, auctior, vt exiret aliquanto libellus, „ quanquam & seorsum in lucem prodire poterat. Nemi- „ nem enim esse existimo, quem non oblectet famae at- „ tentatae, ac propemodum ex insidiis oppugnatae prae- „ strenua defensio. Quodsi haec paucula, quae hoc codicu- „ lo in solem dedimus ad delicatum stomachum inprimis „ tuum, deinde vero caeterorum, quibus ordine nuncupa- „ ta sunt, facere cognouero, operosam impendam operam, „ vt paulatim in maioribus & grauioribus cum viris studio- „ sis, tum vobis omnifario honore dignis gratificer. Sunt „ enim in mundo nonnulla, quae, nisi me animus fallit, di- „ uulgata gratiam inuenient in studiosorum oculis, & non „ (vt puto) proletariam. Et inprimis Philostrati Flauii „ Heroicorum, Iconum, Sophistarum & Epistolarum bra- „ cteata, aureaque opera, ab Aldo ante Graece impressa, „ nuper iussu *Matth. Coruini* regis Hungariae, vt multa „ alia, traducta per *Antonium Bonfinem*, virum, vt ex scri- „ ptis apparet, vtriusque linguae admodum eruditum, re- „ perta vero & indicata a *Vadiano* nostro amico, vultus „ tectorio nihil simulante, quum cum *Georgio* (*Tanstetter*) „ *Collimitio* medico & mathematico, itidem amico haud pro- „ trito,

*) Qui tamen, quantum scio, nunquam est editus.

praeceptoribus, ſacerdos praelatis, ſuo in loco pedem figens, facile acquieuerim. Ego annis triginta duabus tantum in ciuitatibus vitam duxi, focum tenui, philoſophos, ſacerdotes, & religioſos hoſpitio excepi, quas ex legitimis cauſis vltro citroque mutaui, eccleſiam meam ſaepe, & fere quot annis, fateor, ſed vrgente conſcientia reſpexi. Apud Rhenum a Baſilea vsque ad Agrippinam per annos quinquaginta, amicos aut praelatos me vocantes: ſacra, aut indulgentiarum loca, Diuorum reliquias, vt nudius *ſancti Trutperti* coenobia, bibliothecas, viros egregie doctos, vti *Stephanum Pruliferum*, & *Petrum Rauennatem* cum iucunditate viſitaui. Tot annis (puta decem luſtris) ſemel thermas ſilueſtres ob incolumitatem, bis Baſileam, bis Agrippinam, amicis inſtantibus, ſemel Herbipolim, magiſtratum Heidelbergenſem gerens, ex officio acceſſi. Interea neque Galliam, nec Italiam, ſed neque Sueuiam vidi, niſi thermae ferarum in Sueuia ſitae iudicentur, nec viduarum, nec procerum domos, in quibus tener foemineus ſexus alitur, in patrumfamilias abſentia. Hoccine eſt diuagari? Hoccine eſt vno in loco conſiſtere non poſſe? Nec ſum mancipium, nec ſum cellae addictus, neque ſum aeris

„ trito, Budae autumno exacto ageret, & illuſtrem illam „ (vt mihi retulit) bibliothecam curſim perluſtraret, quam „ & ego his Februis, quamuis obiter, ſumma tamen cum „ iucunditate vidi. Philoſtrato *Io. Cuſpinianus* vir diſer„ tae prudentiae iam fruitur, qui eum, pulchro *Io. Grem„ perii* accedente miniſterio, ex Pannonia inferiori Viennam „ aduexit, qui & eum ſtudioſis, quo minus profit, non „ praeripiet. Nihil enim a *Cuſpiniano* noſtro plus eſt alie„ num, quam bibliotaphon videri. Id quod humaniſſimus „ Aldus in quadam eleganti ad eum epiſtola praeclare con„ fitetur. Siquidem nouit, magni non eſſe animi, aliorum „ monimenta occultare, praeſertim ea, quibus eruditiores „ vel meliores efficimur. Sed iam mihi terra conſpicienda, „ occupatior cum tu ſis, & mihi, quam initio ſtatueram, „ prolixior exciderit calamus: cupio abs te C. M. tum „ clariſſimis ac cumprimis obſeruandis patronis meis D. „ *Iacobo Villingero*, & *Io. Rennero* commendari, quia non „ ſum neſcius, quantum apud omnes & ponderis habeas „ & gratiae. Vale ex Vienna Kalend. Febr. 1514. „

aeris adeo tenax, vt in ſumptus viarum crumenam laxare non auſim. Conſiderare poterant aemuli mei, niſi famae meae inuiderent, & quieti me vno in angulo, vno in ſacello templi, in quo non inepte, ſed rite ſenſim, & hilariter pſallitur, ſola ſpe diuinae mercedis, tot horas ex Dei dono, cum patientia quieſcere poſſe, quot ipſi contemplatione opimarum diſtributionum conſueuerunt. Vale cum vxore, & ſacrarum legum ſtudia in finem, cui a Deo deſtinatus es, referas, ne te, ſi ad faſtum aut opes inique partas abuſus fueris, ad impia tartara dimergant. Ex Heremo Kalend. Nouembr. 1512.

* * *

Iacobus Wimphelingus Seleſtenſis, *Fratribus, qui vrbem & orbem perambulant, ac ſacerdotibus, qui in quatuor, quinque, ſex, octo, decem eccleſiis, locis, pagis, collegiis, ſacellis, xenodochiis, ciuitatibus, curas, praebendas, capellanias, vicarias, canonicatus, dignitates, penſiones occupant, pauperum medullam ſugunt, propter praeſentias de eccleſia ad eccleſiam, propter corpora de ciuitate ad ciuitatem mouentur, eccleſias multas expilant, perſonis Deum laudantibus, & pro animabus benefactorum orantibus ſpoliant, in vna ſola vtcunque pſallunt, ſalutem & detractionis finem!*

* * *

Infamaſtis inter alia, me vno in loco more veſtro conſiſtere non poſſe, qui in domo paterna ſub magiſtro Heidelbergenſi *Ludouico Dringenbergio* apud ſcholas triuiales, ab infantia in duodecimum aetatis annum permanſi. Mortuo tum patre, (Anno Chriſti 1464. *) *Friburgum* miſſus ſub *Conrado Sturzel* & *Ioanne Keiſerſpergio*, alimentis, & hoſpitio *Kiliani Wolphii* philoſophiam quadriennio audiui.

Mox vt atrociſſima lues ſcholaſticos diſpergit, ex amiciſſimorum conſilio *Erfurdiam*, quae tum magni nominis erat, adii, coe-

*) Conf. *faſcic. II. p. 167.*

coeptum philoſophiae ſtudium profecuturus. Poſt multos menſes a patruo grandaeuo, podagroſo, & effoeto, per litteras vocor, qui mihi de beneficio eccleſiaſtico prouidere cogitabat. Videns autem, me teneris adhuc viribus, & ſtatura imperfectiore, iubet, vt *Erfurdiam* repetam, quoad denuo me vocet, ac viaticum praeſtat.

Ego in ipſo itinere graui morbo laborare coepi, vix *Spiram* vehiculo, & alienis humeris (quibus ad currum, menſam, & cubile geſtabar) perueni. Accerſio Chyrurgicum; is me a fine autumni, vsque ad medium Decembris mederi fruſtra tentabat. Bona fortuna (imo diuina prouidentia) diuerterat in hoſpitium meum vir quidam doctus, & pius, qui meam imbecillitatem conſiderans, ſedulo ſuadet, vt ad praeſtantiores & medicos & Chyrurgicos *Heidelbergam* proficiſcar, perſuaſitque; obſequor. In naui & bigis adducor, viribus ope medicorum & diuino numine reddor. Quid facerem? ſaeuit hyems. Comeatus in ſtabularios & medicos abſumptus eſt.

Hortantur hi, quibuscum familiaritatem contraxeram, vt in eo Gymnaſio perſiſterem; quod graue mihi erat, patruo inconſulto. Cui mox per litteras rem omnem pateſeci: is non admodum indignatus, gaudere ſe renuntiat, quod *Heidelbergae* quocunque euentu coactus ſim permanere. Quippe qui multis annis illic optimas (ſub optimis neotericis praeceptoribus) litteras imbiberat: nouumque comeatum vltro transmittit.

Philoſophiae ſtudium proſequor. Magiſterii lauream nanciſcor. (Anno Chriſti 1471.) Ius pontificium audio; quod tamen intra biennium faſtidire coepi, propter ambages gloſſarum, alio remittentium, vbi materia inuenta minus quandoque inſtituto quadrare videbatur, & quia fere omnia ex vnius hominis voluntate pendere, eisque facile derogari intellexeram, potiſſimum autem propter anguſtiam & penuriam philoſophiae & metaphyſicae, quarum primitias libaueram, ampliorem medullam inquirens: parum enim de Deo, de Angelis, de anima, ſuisque potentiis, de virtutibus, de vita, morte, & paſſione redemptoris

ris noſtri in textibus ex gloſſis inueniebam: multa vero de electione, de praebendis, de dignitatibus, de iudicibus, de iudiciis, de poſtulando, de procuratoribus, de infinitis litium moleſtiis, cauſarumque forenſium amfractibus, a quibus ingenium meum prorſus (licet de pane lucrando eſſe dicerentur) abhorrebat. Didiceram enim adoleſcens illud Hieronyminianum, *facile contemnit omnia, qui ſe ſemper cogitat moriturum;* nec illud Saluatoris verbum ignorabam: *Quid prodeſt homini, ſi totum mundum lucretur.*

Ideoque me ad ſacras litteras contuli, ſciens earum ſtudium magni eſſe apud Deum meriti, confiſus etiam me patruo in ea re gratificaturum, aliosque ad earum ſtudium (ſodalitate quadam inita) permoui, & incitaui. Nec hodie in eas litteras incidiſſe poenitet, aut pudet; exemplo praeſtantiſſimorum virorum, *Pallantis, Keiſerspergii, Eggelingi, Iacobi Fabri* Stapuleu. *Io. Brisgoici, Iac. Lempi*, vtriusque *Pici Mirandulani*, & aliorum, qui absque cucullis, Dei amore flagrantes, huic ſtudio ſeſe dedicarunt. *Baccalaureus* tandem poſt ſolitos labores (vti vocant) *formatus* euado. (Anno Chriſti 1483.)

Graſſari coepit atra lues *Heidelbergae*, pellit & praeceptores & diſcipulos, datur venia cunctis, quo velint, abeundi. Ego patriam inuiſo, illic ſententias ex pio venerabilium magiſtrorum meorum aſſenſu finiturus. Interea temporis vacat munus concionandi *Spirenſe*. *Andreas Brambachius*, inſignis theologus neotericus ex magna in me caritate, mei apud Nemetenſem antiſtitem (licet abſentis, tamen cogniti) facit mentionem.

Peſtis vbi in ſeptimo menſe deferbuit, *Heidelbergam* ex iureiurando collegii (quo me *Fridericus* optimus princeps donauerat) reuertor. *Andreas* iubet, vt ſecum Spiram ad Praeſulem pergam. Metuebam ego, me tantis cathedrae laboribus in tam ſpatioſa ſacra aede, imparem fore, cui fragile corpus, vocemque gracilem natura dediſſet. *Andreas* inſtat, vt ſaltem ad tempus labores illos ſubeam: facile aliorum doctiſſimorum Heidelbergenſium exemplo, qui experientiae, vel (vt aiunt)

pra-

practicae causa *Spiram* ad tempus habitassent, & *Heidelbergam* rursum petissent, reuersurus. Cum adhuc vacillarem, *Andreas* vt verus fautor ait " obsecro te mi *Iacobe*, vt munus hoc pro „ tuo saltem honore amplectaris, quippe qui a competitoribus (vt „ tibi impedimento sorent) insamatus es, te non ex legitimis „ parentibus, sed sacerdote natum esse „ Rumori huic causam dedisse reor, quod patruo persaepe (quod & nepoti meo ad me familiare est) scribens ob amplissimam largitionem suam patrem ipsum in epistolarum mearum suprascriptionibus vocarem.

Ego aliquantulum stomachatus, ad matris meae honestissimae famam, integritatemque defensandam, ac maculam mihi falso inustam eluendam, *Spiram* pergo; cum honestissimis sacerdotibus atque praelatis, indies iucundissimam familiaritatem contraho, quorum ope, vt ob crebras infirmitates, ab onere concionum eximerer, dignum meis meritis sacerdotium consequebar. Tenens autem in memoria protritum illud Petri Blesensis dicterium, *extra vniuersitatem non est vita*; saepe, fateor, animo voluebam, quonam pacto, ad *Heidelbergensem* Academiam reuerti possem, sed tum *Ludouicus* praesul, tum *Georgius Gemmiger* praepositus Spirensis in decimum quartum annum me distinebant. Hoccine est vna in vrbe diu manere non posse?

Venit interea Spiram *Christoph. Vtenhemius*, a me sciscitans, si secum ad solitudinem quandam secedere possem, afferens *Ioanni Keiserspergio* & *Fr. Thomae Lamparter*, viris Christianissimis, suum futurae vitae institutum admodum placere: adstipulabar cum gaudio: relegeram enim F. Petrarcham de vita solitaria, atque subiiciebam, similis vitae cultores, haud procul a Maguntiaco in valle Mariae vna conuersari. Audiens id *Christophorus*, rogat, vt omnem illorum conuersationis tenorem experirer. Descendi: & a patre illorum, cui (ni fallor) *Iacobo* nomen erat, quaecunque de somno, de vigilia, de alimentis, de re diuina, de laboribus, de lectione post prandium, & aliis id genus scisitabar, fidelissime imbuebar.

Spiram vix reuersus sum, & ecce *Philippus* princeps elector man-

manſuetiſſimus decreuerat, in ſuo Gymnaſio lectiones nouas in oratoria, in poetica, in Graecis litteris (cum legiſtarum collegio) inſtituere, perſuaſus, me (quamuis ineptum) ad eam rem inchoandam, nonnihil efficere poſſe. Quamobrem epiſtolarum eius magiſter *Iacobus* (*Merboldus*, *) vt videtur) ore, & *Io. Vigilius* (alias *Wacker*) Vangionum iam Canonicus, patronus meus, litteris mihi perſuadebant, vt *Heidelbergam* pro tam ſancto negotio (ad quod alioquin inclinatiſſimus eram) redirem.

Abeundi *Spiram* cum fructibus percipiendis omni ſpe adempta, ex permutatione (ductu *Pallantis* optimi patris) *Heidelbergam* reuertor, benigniſſimo principi aut reipublicae litterariae tantiſper morem geſturus: quoad *Chriſtophoro Vtenhemio* nobis locum, & victum (vti pollicebatur) temporis curſu prouidere licuiſſet. Quodſi *Spirae* ea eſſet euagandi, fructusque ex ſacerdotiis percipiendi, quae *Argentinae* eſt libertas, praebendam me Spirenſem hodie arbitror poſſidere: poteram enim vel ex ſolis ſacerdotiorum prouentibus frugalem in Gymnaſio traducere vitam.

Cum *Heidelbergae* diuum Hieronymum, ac alia quaedam in tertium annum palam interpretor; *Chriſtophorus* promiſſi me commoneſacit, litteris vocat, omnia ad ſolitudinem eſſe parata ſcribit. *Argentinam* vado, eccleſiamque cuidam neceſſario aedificaturo, & iura eius quaedam iuris ſtrepitu deſenſuro ceſſi: equidem nec architectonicam didici, nec litibus coram tribunali deducendis affectus ſui; cumque apud *Io. Keiſerspergium* paucis diebus deliteſcerem, ſcribit vtrique noſtrum *Chriſtophorus*, ſe Baſilienſem epiſcopum eſſe deſignatum, me, vt ad ſe aſcendam, vehementer exhortans.

Keiſerspergius admiratus, curnam (heremo poſthabita) pontificatum deſumpſerit (cum hac aetate refraenandi cleri nihil loci relictum ſit) me obſecrat, vt *Argentinae* maneam, quoad quartam *Gerſonis* partem reuideam, diſpungam, in ordinem digeram, inuentariumque ſuperaddam, atque calumnias, quibus ipſum

*) Vid. *Baſil. ſacr. ſiue epiſcopat.* & *epiſcopor. Baſil. ſeries* p. 347. (Brunt. 1658. 8.)

quidam Auguſtinianus impudenter affecit, conuellam, & explodam. *) Facile potui gerere morem cariſſimo praeceptori, qui, ſi adhuc ſuperſtes eſſet, & a quodam fratre Thoma deuio, ad eneruanda ſacra concilia *Ioannem Gerſon* miſere floccipenſum, eique caecitatem inuſtam cognoſceret, o quanto zelo ad veritatem, ſinceriſſimique viri gloriam tutandam accenderetur?

Multis poſtea *Chriſtophori* praeſulis litteris accerſitus, Baſileam aſcendo, *ſtatutaque ſynodalia* (quod inprimis ſua paternitas optabat) colligo. **) Quibus vix finitis, procuratores mei ex *Argentorato* ſcribunt, me ex gratia apoſtolica (de cuius efficacia iam dudum deſperaueram) ſummiſſariam quandam adeptum eſſe. Deſcendo, chorum viſito, paucis tamen diebus. Communis enim omnium fama volabat, *Ioannem Burchardum* eiusdem eccleſiae decanum, in ea praebenda quietem & pacem mihi nequaquam conceſſurum. Memor adhuc ego, quid praeſtantiſſimis inreconſultis, *Ioanni Simler*, ac *Hieronymo Weiblinger* ab iſto viro contigiſſet: ſimul enim a *Ioanne Schutzio* fideliſſimo meo contra bonos Auguſtinianos defenſore praemonitus, ſponte templum exeo, patienter cedo iniuriae, vindictam diuinae cenſurae reſeruo.

Ortum fuit eo tempore Bauaricum bellum, timebaturque Heidelbergenſis obſidio. *Martinus Sturmus* ordinis equeſtris, & *Mathias Paulus* cauſarum forenſium patronus, ſingulares amici mei, ex me quaerunt, quidnam agant cum filiis ſuis, meo ſuaſu Heidelbergam ante triennium miſſis. Reuocantur ephebi, qui ne otio, aut laſciuia perirent, ego ipſe eos propter bonam indolem admodum mihi caros *Friburgum* adduco ***) haud breui tempore (vti decreueram) ne ex prauo conſortio laeuum biuii Pythagorici callem (Argentinae nuper ductu *Sebaſtiani Brant*, &

*) Vid. *faſcicul. I. p. 75.* Add. *Lambacher* Catal. Bibl. cin. Vindob. p. 269. qui corrigit *Fabricium* bibl. med. & inf. Lat. p. 143.

**) Vid. *faſcicul. II. p. 230.*

***) Vid. *faſcicul. II. p. 163.* & *not. ibid.*

& optimis multorum ingeniis & memoriis delectabiliter repraesentati) amplecterentur. Posthac *Petrum* quoque *Sturmium* legum studio tradendum, itidem *Friburgum* praemitto, *) ac Argentinensium Episcoporum Catalogo expleto (in quo Erckenbaldum & Baldum cum vnus sit, duos putaui, exemplarium mendis deceptus) *Petrum* ipsum sequor, eius mores toto anno pensiculatim obseruans. Et hodie facile flecti possem, vt bonorum ciuium dociles filios, ad Gymnasium aliquod meis sumptibus adducerem. Scio enim, quanti sit, mollem iuuentam, ab honestis, mansuetis, pudicis, Deumque timentibus praeceptoribus, in bonis literis, ac praecipue in praeclaris moribus fideliter educari.

Visum deinde mihi fuit, haud temere *Petrum* e Friburgo transferendum; praemitto illum Argentoratum, breui secuturus. Vbi assum, rogor non solum a patre, sed & ab aliis optimis ciuibus, vt cum *Petro* liberos quoque suos Heidelbergam adducam. Quo cum aduentaui, efflagitauit me *Pallas* humanissimus, pauperum & reipublicae pater, aliique dignissimi praeceptores, vt contra turpissimum cuiusdam versificatoris libellum, tum philosophorum, tum sacra neotericorum scripta, & subtilissimas quaestiones tutari molirer. **) Ego natura facils & exorabilis, nec ceruicosus, neque inmansuus, tantis patribus, ac benefactobus cur non pronus obsequerer: cum ad aliorum, qui minus de me meriti sunt, preces multa prius elucubrauerim, quod mihi nulla lege, nullo canone, nullo mandato, nullo statuto, videbam (nec hodie video) interdictum?

Vix opusculo meo contra versificem perfecto cum ad hyemandum *Heidelbergae* me aptassem, exoptans modestissimis principibus, virisque omnifariam doctissimis, pudendum concubinatum & Deo molestam sacerdotiorum coaceruationem aspernantibus conuersari: en adest nuncius, adest comeatus, en adsunt

*) Vid. *fascicul. II. p. 294. not.* *)

**) Certe hoc loco intelligit apologiam suam contra turpem libellum *Philomusi:* qua de re *fascicul. II. p. 318.*

litterae Caeſareae & commentarii, quos *inſtructiones* curiales appellant, quibus vrgeor, vt Heidelberga ſoluam, ac negotium, quod olim ad Dei gloriam Germaniaeque decus in lucem prodibit, ex voto Caeſareae Maieſtatis abſoluam. *)

Quo (vt par erat) vtcunque completo, *Baſilienſis antiſtes* quinas non absque comeatu ad me litteras mittit, obnixius admonens, vt in coenobio opera ſua reformato aliquo ſaltem tempore ſanctimonialibus praeſim. Argentina itaque deſerta (in qua nec amici, neque ſolatia, nec occaſiones Deo ſeruiendi mihi deſuerunt) hunc locum epiſcopo, patrono meo morem geſturus acceſſi, **) concionibus, expiatione conſcientiarum, ac re diuina caſtiſſimis virginibus (quamdiu mihi integrum, Deoque viſum fuerit) pro virili inſeruiturus, etiam ſi mihi nonnulli monachi, aut praebendarum deuoratores, palam & paſſim ſint grauiter oblocuturi. Boni vero patres, & frugales ſacerdotes ex his facile cognoſcent, quibus haud futilibus, haud inconſtantis animi temerariis incentiuis, Gymnaſiorum aut eccleſiarum modica (circa Rhenum) loca per decem luſtra mutarim: ſperans, aemulorum linguas, hac expurgatione comprimendas, ad quam edendam grauis Seneca me impulit, referens: *Qui non curat, quid de ſe alius dicat, vel ſentiat, aut flagitioſus eſt, aut diſſolutus.*

78. Ad LEONEM X. pontificem maximum carmen IACOBI WIMPHELINGII contra prodigos in ſcorta in tanta pauperum, puſtulatorum, & puerorum expoſitorum multitudine: ſine loco & anno: in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Carmen iſtud elegiacum ad aetatem hanc omnino referendum eſſe videtur; ſi eorum, quae in eodem narrantur, & quae aeuum iſthoc praeceſſerunt, ratio habeatur. Editum autem eſt, vt manifeſtiſſima

*) Huc pertinent ea, quae paullo poſt de *medulla ſanctionis pragmaticae*, & *grauaminibus German. nationis* &c. duobus ſcilicet *Wimphelingii* libellis, dicturi ſumus.

**) Vid. *faſcicul. II. p. 173.*

ſtiſſima oſtendunt typorum indicia, Argent. ex officina Schureriana.

Ioannes Kierherus ad *Laz. Schurerium* hanc praemiſit epiſtolam: " *Iacobus Vuimphelingus* amator ſtudioſorum adoleſcentum, ad virtutes inducere, & a vitiis eos abſtrahere, ſcriptis & ore ſemper conatus eſt. Sed ob id odium contraxit multorum & inſidias, vsque adeo, vt etiam in ſacra aede de vitae periculo fuerit metuendum. Quapropter ſeſe excuſaturus, confugit ad ſummum pontificem *Leonem* modernum pientiſſimum atque doctiſſimum, cuius ſanctitudini ſuam piam affectionem declarat, vt eius praeſidio ab aemulis & impoſtoribus ſecuritatem adquirat. Hoc tu carmen digneris mi, *Lazare*, communicare nedum ſodalitati literariae vrbis Argent. (cuius ipſe *Iacobus* fundamenta iecit) verum etiam omnibus eius diſcipulis, puta quatuor nobilibus *Sturmis*, *Othomaro Philomelae* (*Luſcinio*) *Lucae Pathodio*, *Hieronymo Frentzelino*, *Conrado Paſſereno*, *Leonardo Fontano*, *Laurentio Duntzhemio*, *Georgio Ingoldo*, *Iacobo Scheffero*, *Ioanni Ditzelero*, & caeteris non ad ſcorta, ſed ad omnem honeſtatem ab ipſo inſtitutis. Vale ex Nemeto, & *Vuimphelingo* ex me ſalutem dicito. "

Iacobi Wimphelingii ad *Leonem X.* P. M. contra aemulos excuſatio:

Maxime pontificum, terrae coelique poteſtas,
Cui ſine diuino non data conſilio.
Quo cernit nil maius, equos ſeu Phoebus ab ortu,
Seu requiem feſſos ducat in occiduam.
Fama volat tua per totam celeberrima terram,
Et ſuper aethereos it tua fama lares.
Cuncta ſibi plaudunt, quod eum ſua ſecla tulerunt,
Aurea per quem ſunt reddita ſecla ſibi.
Cuius & auſpicio ſuperis Aſtraea relictis,
Rurſus ad humanum eſt virgo vocata genus.
Vnde tibi merito paſſim ſoluuntur honores,
Iureque te, quicquid ſpirat, in orbe colit.

Quid quod in humanis ea, quae ſunt optima, rebus,
Te penes haec primas obtinuiſſe patet.
Vnde tibi tantae vis ac iniuria curae eſt,
Hinc tuus hic feruet relligionis amor.
Pace nihil melius, facis, omnia pace fruuntur,
Pace tui te nunc auſpice Chriſtigenae.
Vtque alios Chriſto reparet, non Marte laboras,
Sed pace, exemplo, relligione, fide.
Summa tibi Leo *ſcriptarum cognitio rerum,*
Tum pietas, grauitas, gratia, ſumma fides.
Et quia tu tantus pater es, vel denique maior,
Ne contemne tuam maxime paſtor ouem,
Quae te cognoſco, vtque regas nos mille per annos,
Crebrius oro pium ſacrificando Deum.
Sed referam, qua te moeſtius ratione fatigem,
Curque auſim, ſummum ſollicitare Deum.
Saepius optaui, ſuperos pronusque rogaui,
(Quo nihil in toto dulcius orbe foret)
Relligio, virtus, pietas, concordia, feruor,
Floreat & creſcat gloria digna Deo.
Optaui, vt doctis arae denturque pudicis,
Paſcere non paſci, qui indubie peterent.
Qui decreta ſciunt, qui Chriſti dogmata norunt,
Theologos inquam, quos odiunt alii.
Inuenies vnum, qui bis ſex occupat aras,
Bis ſex inuenias, nec quibus vna datur.
Quippe bonis ſtudiis teneram triuere iuuentam,
At manuum aut linguae munera nulla ferunt.
Saepius ingenuos iuuenes hortatus, vt ipſi
Pythagorae laeuum non graderentur iter.
Ne ſcortatores, ne blaſphemos, nec auaros,
Exemplar caperent moribus vsque ſuis.
Pro ſcortis inopes optaui, vt alantur ephoebi,
Qui ſtudio poſſent fructificare ſuo.

Neſcio

Nescio quo genio notissima crimina carpsi,
Hinc odium, hinc morsus, hinc laquei, inde minae,
In me famosos etiam sparsere libellos,
Sic veri causa plurima sustinui.
Cum mihi de quouis mandat Deus ipse propinquo
Iureque de clero sim mage sollicitus.
Angor, quod populi in clerum detractio, murmur,
Crescit, & (vt vereor) haec Leo *causa subest.*
Scorta nitent gemmis, vix panem acquirit egenus,
Scorta gerunt torques, tegmine nudus eget.
Nulla probae comes est, sed multa pedissequa scorti.
Scorta in sublimi, puluere casta sedet.
Scorta iubent, prohibent, dominantur, scorta triumphant
In luxu, inque situ foemina casta gemit.
Nullo matronae distant discrimine scortis,
Non ea, quae scortum, militis vxor habet.
Ipse ego detexi coram meretrice capillos,
Castam matronam praeteriisse ratus.
Addo sacerdotes, si forte prius moriantur,
Scorta domus, census, pocula, vina tenent,
Plangunt haeredes, & lamentantur egeni,
Scorti flaua Ceres, pauperis est palea.
Vilia sunt inopum, scorti est pretiosa supellex.
Sic tua distribui munera Christe vides?
O Cicero, o Seneca, o Socrates, vos ne estis in orco?
Et nos cum scortis sumet in astra Deus?
Ista tuam Maiestatem Leo *scire volebam,*
Qui luxum & morbos iam resecare studes.
Fac scorta vt lateant nidore illecta culinae,
Vnde saginantur, dum fame pauper obit.
Purius vt valeat clerus Leo *sacrificare,*
Et magis vt placeant vota precesque Deo.
Sicque tibi eueniat contra victoria Turcas.
Inque tuas redeant inclyta busta manus.

Sequitur *Io. Sapidi* conſolatorium ad *Iac. Wimphelingum*:

An doleam Vuimphelinge *tuam dulciſſime ſortem*
Quod te quisque ſuum turbat ad arbitrium?
An laeter magis, hoc animi tibi robur ineſſe,
Quod te a iuſtitia flectere nemo poteſt?
Natus es aduerſis quae te ſine fine fatigent,
Donec in hac fletus valle ſuperſtes eris.
Vt tandem placida poſſis gaudere quiete
Cum ſacro domini monte locatus eris.
Nemo poteſt niſi per vallem conſcendere montem
Ima prius ſuperat, quisquis ad alta petit.
Fide ſenex, ea ſunt certe praeludia pacis,
Dat Deus hac pacem conditione ſuis.

79. Germania AENEAE SYLVII. In qua candide lector continentur.

Grauamina Germanicae nationis.

Confutatio eorundem cum replicis.

De Concilio Conſtantienſi & Baſilienſi:

Deſcribuuntur hic vrbes, ciuitates, eccleſiae, Epiſcopatus, Abbatiae, Principatus, & nobiliſſimae familiae Germanorum.

Impugnatur Conſtitutio Synodi Baſilienſis de collatione beneficiorum cum replicis in bulla LEONIS X. de eccleſia reformanda fundatis.

De Concordatis principum.

De officio papae & ſuis officialibus.

De veritate Chriſtianae religionis.

Profectio IACOBI Marchionis Badenſis ad vrbem Romam, eiusque oratiuncula ad papam, eiusque reſponſio: cum literis commendaticiis FRIDERICI III. & MAXIMILIANI, ceterorumque Germaniae principum.

De duobus falſariis Romae ſub INNOCENTIO VIII. combuſtis.

Cum

Ad pag. 430.

Tumerus den mhd dess Mey
hos gen dilgun tu ver"

Lucas Rembold Plagens
ens Ioanetta Admstratr
dig hi Hurnbrg

Sum Matthiae Wert
werin, D

(In fronte: Aeneae Syluii Germania. etc)

Ad pag. 541 not.

Esth M. Matthij Wertenijn Exdus a tum
Sarbos, Ecclesiastes Cantic: i gwpe Trelingh
Anno 50.

(In fronte: Hier. Emseri Asserti. Missae Christi-
anorum Contra Lutheranam missandi
formulam. etc)

Ad pag. 548.

Erhrd. Battmanns.

Cum gratia & priuilegio Caeſareae Maieſtatis.

In fine : Excuſum in inclyta vrbe Argentinenſi per Renatum Beck in aedibus zum Thiergarten, Anno virginei partus, ſesqui milleſimo XV. XVI. Kal. Iul. 4to. (*In Bibl. acad. Frib.*) Vid. *tabula* aeri inciſa.

Plura ſane ſunt, eaque egregia, quae hoc opuſculo continentur.

Initium facit epiſtola *Martini Meyr* Cancellarii Moguntini ad *Aeneam Syluium* tum Cardinalem Senenſem, poſtea Pium II. P. M. an. 1457. ſcripta, & grauamina decem nationis Germanicae contra ſedem Romanam, & querelas de concordatis haud ſeruatis exhibens. *)

Martinus Meyr, Cancellarius Maguntini praeſulis Domino *Aeneae Cardinali Senenſi*, patri optimo S. P. D. Cognoui ex litteris amicorum te Cardinalem eſſe creatum. Congratulor & tibi, qui pro tua virtute digna conſecutus es praemia, & mihi, cuius amicus in ea dignitate conſtitutus eſt, in qua me meosque neceſſarios aliquando iuuare poterit. Illud mihi moleſtum, quod in ea tempora incidiſti, quae ſedem apoſtolicam afflictura videntur. Nam Domino meo archiepiſcopo frequentes afferuntur de Romano pontifice querelae, qui neque Conſtantienſis neque Baſilienſis decreta concilii cuſtodit, neque ſe pactionibus anteceſſoris ſui teneri arbitratur, nationemque noſtram contemnere & prorſus exhaurire videtur. Conſtat enim electiones praelatorum paſſim reiici, beneficia dignitatesque cuiusuis qualitatis & Cardinalibus & protonotariis reſeruari. Et tu quidem ad tres prouincias Teutonici nominis, ſub ea formula reſeruationem impetraſti, quae hactenus inſolita eſt & inaudita. Exſpectatiuae enim gratiae ſine numero conceduntur, annatae ſiue medii fructus,

*) Quam ediderunt etiam *Io. Wolfius* in lect. memorabil. T. I. p. 853. *Vit. Lud. Seckendorfius* in hiſt. Luth. Lib. I. §. 2. add. 4. *Melch. Goldaſtus* in polit. imperial. P. XXIII. pag. 1039. & cum obſeruationibus quibusdam *Iac. Frid. Georgi* de grauam. nat. Germ. contra ſed. Rom. L. I. c. 6. §. 7. aliique plures.

absque vlla dilatione temporis exiguntur, & plus etiam quam debeatur, extorqueri, palam est. Ecclesiarum regimina non magis merenti, sed plus offerenti committuntur, ad corradendas pecunias nouae indulgentiae indies conceduntur. Decimarum exactiones inconsultis praelatis nostris Turcorum causa fieri iubentur. Causae, quae tractandae terminandaeque in partibus fuerant, ad apostolicum tribunal indistincte trahuntur: excogitantur mille modi, quibus Romana sedes aurum ex nobis (tanquam ex barbaris) subtili extrahat ingenio, ob quas res natio nostra quondam inclyta, quae sua virtute suoque sanguine Romanum imperium coemit, fuitque mundi domina ac regina, nunc ad inopiam redacta, ancilla & tributaria facta est, & in squalore iacens, suam fortunam, suam pauperiem, multos iam annos moeret. Nunc vero quasi ex somno excitati, optimates nostri, quibus remediis huic calamitati obuiam pergant, cogitare coeperunt: iugumque prorsus excutere, & se in pristinam vendicare libertatem decreuerunt. Erit haec non parua iactura Romanae curiae, si quod cogitant Romani principes, effecerint. Quantum itaque de tua noua dignitate lactor, tantum commoueor & angor, tuo tempore hoc parari. Sed Dei fortasse alia est cogitatio, & illius profecto sententia obtinebit. Tu interim bonum habeto animum, & quibus repagulis fluminis impetus coerceri possit, pro tua sapientia cogitato, & vale optime. Ex Hasthaffenburga pridie Kalendis Septembris. M. CCCC. LVII.

Sequitur deinde priuilegium impressorium *Maximiliani I.* Imp. *Renato Beck* ciui & chalcographo Argent. concessum.

Io. Guidae districha quaedam:

Germanos vario describens ordine ritus
Siluius Aeneas, *res, loca, templa, vias.*
Toxica commiscet scriptis tibi Roma fauendo,
Mellitis nostras & nimis ardet opes.
Lector adesto sagax, latet en sub melle venenum,
Laudamur, nostras vt tribuamus opes.
Sanctio concilii damnatur Basilienſis,
Quam iuri nixam Francia docta colit. Epi-

Epiſtola nuncupatoria *Iac. Wimphelingii* ſacr. liter. licent. ad *Albertum* Brandeburgicum; Maguntinae & Magdeburg. eccl. archiepiſcopum, S. R. I. principem electorem, per Germaniam Cancellarium, eiusdemque primatem haec eſt: " Reuerendiſſi-„ me pater, & princeps excellentiſſime! *Aeneae Syluio* multis an-„ nis in Germania verſato, Germanicoque ſauore & imperato-„ riae maieſtatis (*Friderici III.*) intuitu ad dignitatem Cardi-„ nalatus aſſumpto, *Martinus Maior, Theodorici* Erbacenſis prae-„ deceſſoris tui epiſtolarum magiſter, nonnulla Germaniae gra-„ uamina patefecit, quae principes imperii perferre nequirent. „ *Aeneas* vt Italus, noſtrum veritus aurum ſuae nationi ſubdu-„ ci, *Martini* querelas multis verbis confutat, ac Germaniae „ blandiens, eius vrbes, templa, familias, nobiliſſimas praeci-„ pue domos, dulcibus praeconiis exornat. Tuum inprimis auum „ *Albertum* Brandenburgicum (quem Teutonicum Achillem vo-„ cat) ſummis de prudentia & re militari laudibus afficit, prin-„ cipum ac magnatum, ſiue comitum & baronum filios, ad epi-„ ſcopatus aſſumendos eſſe aſſeuerans, noſtrates tamen etiam „ pontifices & eorum contribules tum luxus, tum ſacrilegii ar-„ guens, aurum noſtrum ſitire videtur. Quod igitur *Martinus* „ (ſi ſuperſtes foret) indubie facturus erat, id oneris amicorum „ ſuaſu deſumpſi, Germanus pro Germano, Heydelbergenſis „ pro Heydelbergenſi, imperii filius, pro imperio, vt ſicuti *Mar-*„ *tino Aeneas*, ſic ego *Aeneae* per replicas (vti vocant) reſpon-„ derem: quas nulli potius dedicandas, quam ampliſſimae tuae „ magnificentiae, excellentiſſime princeps, iudicaui, vt ſicut ab „ aurea Maguntia per *Martinum* Cancellarium conqueſtiones „ Germanorum exortae ſunt, ſic ad eam mea qualiscunque con-„ firmatio, a ſacris litteris iureque pontificio nequaquam aliena „ reuertatur, quam tua magnificentiſſima paternitas, pro ineffa-„ bili tua virtute & doctrina, apud me clariſſimi cuiusdam co-„ mitis ore, probatiſſimorum hominum litteris ſaepe praedica-„ ta, pie ſuſcipere, clementer audire, ac felici auſpicio tutari „ dignetur. Neque enim ad excitandam rebellionem *Aeneae* re-

„ ſpon-

„ ſpondeo, qui ſemper inobedientiae oſor fui, (Matth. XXII. „ Rom. XIII. 1. Pet. II.) quae omnem eccleſiae & imperii or„ dinem turbat, factiones ſuſcitat, diſciplinae reſiſtit, & ſacris „ literis inimicam vendicat libertatem. Nec *Aeneae* dicta refel„ lere coepi, vt cogitem ad almae Vrbis miniſteria reſtringenda, „ in qua ſi quiſpiam ex noſtratibus bonarum litterarum cultor, „ apud honeſtum praelatum vitae ſuae ac honori ſufficientiſſi„ mum nactus ſacerdotium huc redeat, eiusque fundationi & „ fundatoribus, totiusque eccleſiae ſaluti, pſallendo ſacrifican„ doque reſpondeat, cenſuumque ac monimentorum curam ha„ beat, ne (vti in patria mea) oblitterentur, quisnam illum, „ non & adiuuare & ſingulari amore proſequi dignaretur? Si„ cut neque te clariſſime pater, non ab omnibus virtutum ama„ toribus coli, diligi, & obſeruari, mihi vnquam perſuaderi po„ teſt, qui licet clariſſimus, clariſſimi principis electoris ſis filius, „ te tamen nec veſtis, neque muneris pontificii piget aut pudet, „ neque maiorem equorum, canum, ferarum, & fiſci, quam ani„ marum & pauperum habes rationem. Animarum inquam, „ quae vitiorum diſſimulatione ac ſynodorum defectu pereunt, „ in quibus ſanctiones prouinciales ſacro iuri innixae, & a ſa„ croſancta ſede apoſtolica confirmatae repeterentur: admone„ renturque a Latinis oratoribus hii, qui ex Chriſti patrimonio „ viuunt, amaſias & nothos (pauperibus & conſanguineis prae„ teritis) ſub Chriſtianae ſepulturae carentia, ex teſtamento „ nequaquam inſtituere haeredes. (De teſtam. & vlt. vol.) Pau„ perum inquam, quos diuinae & pontificiae litterae canunt, „ non ſolum ex eccleſiaſticorum (vt boni ſint diſpenſatores) „ abundantia paſcendos, ſed & pontificibus ſingulariter debere „ eſſe commendatos, qui ſanctorum patrum decretis & euange„ lio fidem habent, noſtris contra *Aeneam* replicis haud ſeſe lae„ ſos arbitrabuntur, quibus omnes ſana doctrina veraque Chriſti „ religione pollentes confidimus aſtipulari. Dominus Deus clariſ„ ſimam tuam celſitudinem, ad felix eccleſiae tuae nobiliſſimae „ regimen, ad ſacroſancti Imperii Romani incrementum, ad

„ to-

„ totius cleri gloriam & libertatem conseruandam longaeuum „ conseruet. Ex eremo XIV. Kal. Iunii. Anno virginei partus, XV. post millesimum, quingentesimum. „

Nicol. Gerbelius prolusit carmine ad gloriam immortalem Leonis X. ecclesiam reformare cupientis: vti *Othmarus Nachtgall* (Luscinius) Argent. de zelo Leonis X. P. deque frugalitate ad ecclesiasticos:

Nudus quum tua sit sors Christus presbyter, auri
Cur tua tam torquet viscera sacra fames.
Quam facile aereae pergunt sine mole volucres,
Tam viues tenuis si tibi victus erit.
Saepe rates ventus grandis male quassat onustas,
Dum leuis in portum cymba repente volat.
Quid refert, si non niteat tibi multa supellex.
Candidus at sit amor, spesque fidesque Dei.
Sufficit exiguus virtuti census, inerti
Si tumeas fastu, quid satis esse potest.
Non mihi multorum cedant stipendia soli.
Ne fratri rapiens, scandala saeua ferant.
Nec fas ad luxum finit vt res suppetat vlli,
Pontificisque recens sanctio sacra vetat.
Hic decimus domini caulas Leo *protinus implet,*
Dum passim sentes desecuisse cupit.
Sauciat aethereos animos scelerata cupido,
Ne se vincta tricis tollere possit humo.
Exemplo es diues opibus damnate cruentis
Lazari erat dum mens libera iuncta Deo.
Vuimphlingi *haud aliter praesens docuit liber aetas,*
Subdita cui quondam nostra tenella fuit.

Tandem sequitur *Aeneae Syluii* S. R. E. Cardinalis ac Senensis episcopi responsio prolixa admodum & diffusa, ita vt libri potius formam molemque referat: a) quemadmodum ipse fate-

a) *Aeneas* autem, vt aduertit *Herm. von der Hardt* in concil.

fatetur auctor in epist. ad *Antonium* tituli S. Chrysogoni S. R. E. Presbyterum Cardinalem, & episcopum Nerolensem Romae Kal. Febr. 1458. exarata. Illius autem Meyerianae epistolae partibus, vt scribit *Edm. Richerius* hist. concil. general. L. IV. P. I. C. I. p. 6. *Aeneas Sylvius* Cardinalis Senensis *non figillatim respondit, sed quibusdam tantum, quatenus conducere arbitratus est ad Curiae Romanae potentiam & dominatum magis flabiliendum.*

Barth. (*Latomus*) *Arlunus* ad lectorem tetrastichon subiecit:

Quem iuuat exiguis Germanos vivere campos
Sumptibus, & culti noscere dona soli
Hanc peragret siluam flores quae fundit amoenos,
Atque refert variis munera grata locis.

Wimphelingius vero responsa & replicas ad *Aeneam Silvium,**) ad salutem & decorem S. R. I. amore patriae Germanicaeque natio-

---

cil. Constant. T. I. P. V. pag. 185. potius hoc nomen libello dedit: *Descriptio de ritu, situ, moribus, & conditione Germaniae*, qui mox Lipsiae, inuenta nuper typographia, eodem seculo typis excusus prodiit. Est enim haec libelli inscriptio: *Enee Siluii* de ritu, situ, moribus, & condicione Theutonie descriptio. Ad lectorem:

Germanos mores vrbes & religionem
Climata Theutonici & flumina cuncta soli
Nomina quae gentis quam clara Alemana potestas
Hic legis Aeneas,, *quod pius ipse dedit.*

In fine: Finit *Enee Siluii* seu Pape Pii de ritu, situ, moribus ac condicione Almanie opus celeberrimum, ac lectu iucundissimum, accuratissimumque per Baccalarium Wolfgangum Stockel de Monaco, opidanum Liptzensem Lyptzick impressum & bene emendatum Anno a natiuitate Christi 1496. Die vero nona mensis Aprilis 4to *in Bibl. Riegger.* Extat idem libellus insertus Aen. Silu. Oper. edit. Basil. 1571. f. pag. 1035. Laudatur etiam edit. Rom. 1584. Vid. *G. Cauei* hist. liter. script. eccles. Vol. II. in append. *H. Whartoni* p. 175. *Aeneae Siluii* Germania excerpta ex eo libro, quo grauamina nationis Germanicae a *Mart. Meyero* IC. Maguntino sedi Romanae obiecta diluit, ap. *Schard.* T. I. p. 449.

*) Tres sunt *Aeneae Siluii* ad *Mart. Meyerum* epistolae, quae huc

tionis conſcripſit: quae etiam inſertae *Melch. Goldaſt.* polit. imper. P. XXIII. n. 4. p. 1045. & *Freheri* ſcript. Germ. T. II. p. 687.

Sunt autem haec, quae *Wimphelingius* in medium protulit, omnino praeclara, & ad libertatem eccleſiae Germanicae defendendam aptiſſima: " Germaniam exaltatricem ſuam *Aeneas Siluius* iure laudat, Italus vero ipſe nationi ſuae vehementer (vt decuit) affectus, ne ad eam aurum ſegnius mittamus, nobis de culmine regio, a Graecis in nos translato, mellitis verbis blanditur, quod maiores noſtri ſuo ſanguine & ope Romanis exhibita peperererunt, blanditurque de domeſticis noſtris, eccleſiaſticisque opibus ac ornamentis. Et ſi Germahia labore partis aut frugalitate floreret opibus, an quicquam ſuperuacanei poterit quotidianis vſibus ſupereſſe, ſi noſtra templa, ſi Dei cultum, ſi noſtras vrbes, ſi vias & respublicas, ſi patriam (ab hoſtibus) ſi xenodochia, ſi pupillos, ſi puerulos expoſitos, ſi viduas, ſi puerperas, ſi morbo Gallico ſiue puſtulis aut lepra infectos, ſi ceteros valetudinarios & mendicos, quorum porticus templorum plenae ſunt (vti Chriſtiana pietas exigit) ſeruaturi ſumus.

„ Quod *Aeneas* religionem a ſuis ad nos profluxiſſe gloriatur, inquiens: Roma vobis Chriſtum praedicauit verum Deum, cuius religio barbariem omnem generi veſtro deterſit. „ Fatemur ingenue Chriſtum a clauigero & diſcipulis eius ad „ nos a Roma miſſis nobis praedicatum, at ab eodem (a quo „ omne datum optimum) ad fidem Roma ipſa illuſtrata eſt, quo „ Germania: ideoque non minus pro accepta religione ad gratitudinem (cuius nos *Aeneas* vult memores eſſe) Roma „ Chriſto, quam Germania Romae obnoxia eſſe videtur. Nam „ &

huc potiſſimum ſpectant, ſcilicet n. 338. 345. & 369. in Oper. edit. Baſil. 1551. & 1571. fol. Conf. *Io. Ioach. Müller* Reichstags Theat. Kaiſ. Friderich V. T. I. III. Vorſtell. C. VIII. p. 603. *ſeqq.* De variis editionibus epiſtolarum vid. praecipue *Sig. Iac. Baumgart.* Nachricht. von ein. Hall. Bibl. B. II. S. 170. & eiusd. Nachricht. von merkwürd. Büch. B. I. S. 178.

„ & Petrus natione Iudaeus, ex Palaeſtina veniens Romanis „ Chriſti fidem praedicauit, eadem ergo radice, ne ingrati ac- „ ceptique a Iudaeis beneficii immemores eſſe arguantur, au- „ rum argentumque quotannis in Syriam, ſi Chriſtum profitere- „ tur, eſſet transmittendum. At diceret *Aeneas*, Petrum ſedem „ Romae, non Hieroſolymis habuiſſe. Cui reſponderi poſſet, „ eam prius Antiochiae fuiſſe cathedram. Verumtamen grati- „ tudinem ampleƈti geſtimus, eam vero, quae non tam ſplen- „ dore ſeculari & externis ceremoniis, quam imitatione mo- „ rum, caſtimonia, humilitate, modeſtia, diuitiarum & deli- „ tiarum contemptu, liberalitate in pauperes, caeleſtium rerum „ amore & deuota commiſeratione in Chriſti crucem & paſſio- „ nem exhibetur, atque his virtutibus ab eccleſiae exordio ab „ primis paſtoribus (aurum haud emulgentibus) Germaniae prae- „ dicatis (in quibus iuxta *Roterodami* Moriam verus eſt cultus „ longeque caelitibus gratiſſimus) ingratitudinis vitium euadere „ confidimus. Fatemur enim, nos Chriſto multa debere, quo- „ circa illi templa, ſacella, aras, & cultum inſtauramus, & ma- „ iores noſtri ad eius honoris augmentum ſacerdotia fundarunt.

„ Addidit *Aeneas* ante baptiſmi gratiam, nihil immundius, „ nihil tetrius, nihil ſpurcius natione noſtra fuiſſe: tanquam ſo- „ li Germani ante Chriſti fidem, falſos Deos, obſcoenaque vitia „ ſectati ſint. At non de Germanis ſatyrici Latini cecinerunt. „ Nec Paulus immaniſſima & execrabiliſſima Germanorum fla- „ gitia in primo ad Romanos capite taxauit. Quod autem *Ae-* „ *neas* priſcis Germanis, maximum de filiis cacadaemoni litatis „ crimen obiicit; id *Cicero* in oratione pro *Marco Fonteio* Gallis „ tribuiſſe videtur. Et ſi Germani tum gentiles ab hac impie- „ tate dudum liberati ſunt, beneficium hoc (*Aenea* teſte) in „ Adrianum Caeſarem eſt referendum, quotquot in nos ma- „ gna & ſingularia beneficia a Romanis collata *Aeneas* iacti- „ tat, totidem & forte vix minora, noſtrates Caeſares ope „ Germanorum in eos contulerunt. *Carolus Magnus* quid ege- „ rit pro eorum ſalute? quid *Otthones* victoriofiſſimi, quid ma-

„ gni-

„ gnificus *Sigismundus*, quid *Fridericus III.* pacificus, quid „ pia eius proles *Maximilianus*, qui nisi Romam coleret, *Iulius* „ sede sua pulsus fuisset: quid reliqui multi Germani ex tri- „ tis historiis pueri probe norunt?

„ Neque nos religionem accepisse parui pendimus, pro qua „ nos *Aeneas* Romae multa debere contendit, licet e diuerso „ nobis illa pro nobilissimae excellentissimaeque artis impresso- „ riae per nostratium (Argentini cuiuspiam & Maguntini) sa- „ gacissimam ac vigilantissimam industriam inuento non nihil „ debere videatur. Hac enim arte omnes optimae & fidei & mo- „ rum doctrinae, diuersis etiam linguis conscriptae in vniuersum „ orbem propagantur, hac arte litterae summorum Pontificum „ quae mandata, quae auctoritatem, quae summe necessaria „ Romanae sedis religionisque negotia continent, vna die a „ duobus aut tribus ad dignitatem sacrosanctae sedis Apostoli- „ cae conseruandam magis magisque multiplicari ac dissemina- „ ri possunt, quam a librariis ducentis tota hebdomada scriben- „ do fatigatis. Cum itaque religioni sacrosanctaeque Romanae „ ecclesiae maximum fructum, atque leuamen attulerimus, cum „ Christianam religionem in nullo vacillantes, profiteamur, cum „ pro ea sanguinem fundere (*Aenea* teste) proni & parati simus: „ indigne pro nostra sinceritate, qua mandata (vt par est) reci- „ pimus, condonationes suscipimus, vrbem petimus, aes mitti- „ mus, barbari vocamur. Si enim iuxta *Aeneam* religio barba- „ riem deterst, & nos religionem colimus & amplectimur, im- „ merito & iniuste foedo barbarorum titulo, vt sclaui & manci- „ pia (a quibus aurum emulgendum sit) contaminamur.

„ Verumtamen *Aeneas* illustrissimam patriam nostram, vr- „ besque nostras & sacras aedes, munificis laudibus extulit, „ vt praeconiis forte dulcibus illecti ad fidelissimas, suaeque na- „ tioni profuturas, admonitiones benignius aures nostras ac- „ commodaremus, & ad profundendam in exteros rem familia- „ rem simus beneuolentiores: quapropter constitutionem *Basili-* „ *ensis* concilii (pro quo vel ipse *Aeneas* ad Agrippinos scripse

„ rat) *) a ſapientiſſimis iuſtiſſimisque patribus, ſacroſancti ductu „ flaminis, conditam eneruare ſtuduit, ne nos eidem, ſicut ceterae „ Chriſtianiſſimae nationes innixi, conſtrictis marſupiis ad expen- „ dendum aurum ſimus tardiores. Nempe ſanctio Baſilienſis ſy- „ nodi ab Eugenio indictae, ſtomachum *Aeneae* mouet, veluti ad „ hoc tendat, ne Germanica natio iuſſionibus Apoſtolicae ſe- „ dis obedire, & ne quid pecuniarum ad Romanam curiam de- „ ferre cogatur. At ego neminem vel pontificum vel princi- „ pum noſtratium eſſe crediderim, qui iuſſa pontificis maximi „ honeſta contemnat. Immo aurea Maguntia peculiarem ſe Ro- „ manae eccleſiae filiam profitetur. Nec vllos eſſe crediderim, „ qui prohibeant pecunias ſummo omnium noſtrum paſtori & „ patri debitas transferri. Pergunt nihilominus illuc noſtrates „ quotidie peregre, pro referuatis, gratiis & diſpenſationibus „ aurum expenditur, cauſae (etiam prophanae) ne dum per „ appellationes illuc trahuntur. Condonationes (in quibus vel „ ſedes Apoſtolica, vel ordo ſcriptorum parte ſua gaudet) nulla „ natio promptius ſuſcipit, quam Germanica. Epiſcoporum & „ Abbatum quorumdam noſtratium confirmationes nunquam vā- „ cuis ad nos manibus reductae ſunt. Quod ante haec ſecula no- „ ſtri praeſtitere maiores, quod legitimum eſt, quod iuſtum eſt, „ quod tolerabile eſt, id ammodo praeſtitum iri nemo noſtra- „ tium refragabitur: at plus aequo a nobis emungi. Corinthio- „ rum ſimiles nos facit, ad quos arguendos electionis vas into- „ nabat. Suſtinetis, ſi quis vos in ſeruitutem redigit, ſi quis de- „ uorat, ſi quis accipit.

„ Tametſi Bononia, Peruſini, eccleſiae vicarii, & reliqui „ populi eccleſiae Romanae ſubiecti, aut nihil, aut quantum „ velint (quod *Aeneas* lamentabiliter meminit) conferant: ideo „ ne nos noſtra immoderatius elargiri vlla lege cogemur? Quod „ autem Roma, tot & fere innumeros miniſtros, diuerſisque mu-

„ ne-

*) V. C. *Kollarius* in analect. Vindob. T. II. col. 686. ſeqq. primus in lucem protraxit Aeneae Siluii *libellum dialog. de general. concil. autt. & geſt. Baſil.*

„ neribus praefectos habet (vt *Aeneas* ait) quos indies multipli-
„ cari dicunt, ea ne de cauſſa res familiaris Germanorum ex-
„ haurienda eſt? Operoſum ſane eſt, Romam omnium cauſſa-
„ rum iure fori pertractandarum pondera ſolam ſuſtinere, at
„ ſunt (praeter imperatoriam iurisdictionem) in noſtris quoque
„ terris clariſſimae metropoles, iurisprudentia & integritate iu-
„ dicum ſuffultae, ad quas a noſtris cathedralibus (quae proxi-
„ mam iudicandi ſedem habent) ſi quispiam ſe oppreſſum ra-
„ tus fuerit, per appellationem refugium habere poſſet. Quemli-
„ bet autem noſtratium vel prophanum proximo ſuo iudice con-
„ tempto, pro re leuiſſima, ex vindictae quandoque liuore &
„ propria in perſona (vti expertus ſum) ad Romanum tribu-
„ nal trahi, aequum eſſe, diuus Bernardus nequaquam iudicabat.
„ In arduis tamen & grauiſſimis cauſſis Romam appellandum
„ (vbi ſuprema & maxima poteſtas, vbi ſumma prudentia, in-
„ ſtitiaque viget) inficias ibit nemo.

„ Quocirca ſi Caeſari, ſi noſtris reuerendiſſimis archiepiſco-
„ pis, & reuerendis epiſcopis, ſua iudiciaria poteſtas inconcuſſa
„ maneret, ſacroſancta ſedes Apoſtolica, tanto laborum pondere
„ ac moleſtia nequaquam obrueretur. Nam neque Germanis ſtu-
„ dium ac integritatem deeſſe, vltro *Aeneas* illis aſtruit verbis:
„ *Vidimus iudicia veſtra, & conſiliis veſtris, quae de republica*
„ *gerebantur, ſaepe interfuimus, omnia & prudenter & grauiter*
„ *adminiſtratis. Nec facile a recto tramite deflectimini, nec vobis*
„ *ciuiles leges, nec iura deſunt pontificalia, litterae quoque &*
„ *omnium bonarum artium ſtudia apud vos florent.* Nec video,
„ curnam lex Baſilienſis tantopere ſpernenda confutandaque ſit:
„ quippe quae nihil mea ſententia continet, niſi quod Dei gloriam
„ fouet, quod ratio ſuadet, quod aequitas poſtulat, quod naturae
„ lex ſuggerit, quod canones mandant, quod religioni & honeſto
„ conſentaneum eſt. Commemorat enim, quipam eccleſias ere-
„ xerint, ſacerdotia dotauerint, in eisque idoneos miniſtros in-
„ ſtituerint ad propagandam fidem, ad bonos mores, & exem-
„ pla virtutum, ſicut & Clemens V. iuſtum eſſe conformiter de-

„ creuerat his verbis: (Clem. I. de aetate & qualitate) *Cum* „ *eccleſiae, quibus praeficiuntur perſonae minus idoneae, ſcientia,* „ *moribus vel aetate, grauia propter hoc (vt docet experientia)* „ *perferant in ſpiritualibus & temporalibus detrimenta: & re-* „ *liqua.* Quamobrem Clemens vt bonus ouium Chriſti paſtor, „ prudensque & fidelis ſacerdotiorum diſpenſator, epiſcopis di- „ ſtricte iniungit, vt ſtatuta canonica ſuper praeficiendis perſo- „ nis & obſeruent, & faciant a ſuis obſeruari, ſi diuinam offen- „ ſam & ſedis Apoſtolicae debitam vitare velint vltionem. Non- „ ne idem eſt noſtra aetate Deus? nonne eadem ſedes Apoſtoli- „ ca, quae fuit tempore Clementis: quorum offenſa & vltio „ ſit pertimeſcenda?

„ Haud ab re igitur pia ſanctio ſynodi Baſilienſis (cui ſa- „ pientiſſimi ac praeſtantiſſimi patres interfuere) narrat, a ſan- „ ctis patribus ſanctos canones conditos eſſe pro felici regimi- „ ne ſtatus eccleſiaſtici: quodque, quamdiu canones illi ob- „ ſeruati fuere, in Dei eccleſia floruerit honeſtas, diſciplina, re- „ ligio, pietas, charitas, & pax, & quod ex ambitione & aua- „ ritia (quae patrum decreta contemnit) ſubſequutae ſint:

„ Morum corruptiones atque deformationes.

„ Status eccleſiaſtici dehoneſtationes.

„ Vſurpationes grauiſſimae.

„ Praeſertimque haec fieri per praelaturarum & dignita- „ tum, aliorumque beneficiorum eccleſiaſticorum reſeruationes, „ & per

„ Gratiarum ad vacatura beneficia expectatiuarum, a iure val- „ de exorbitantium multiplicationes, & per

„ Innumerabiles conceſſiones, grauiſſimaque, & importabilia „ onera,

„ Quibus eccleſiae & perſonae eccleſiaſticae affligtae, oppreſ- „ ſae, & quaſi ad internecionem redactae his diebus conſpiciun- „ tur. Nam

„ Eccleſiarum & beneficiorum pecunias indigni exterique „ occupant.

„ Ma-

„ Maiores dignitates opulentioraque beneficia perſonis con-
„ feruntur incognitis & non probatis.

„ Pauci in eccleſiis reſident, quia cum ſint plurales, vbi-
„ que reſidere & praeſentias deſeruire non poſſunt, vultusque
„ commiſſi ſibi gregis non agnoſcunt.

„ Animarum cura neglecta, temporalia lucra ſolummodo
„ quaeruntur.

„ Chriſti cultus diminuitur.

„ Animarum cura negligitur.

„ Subtrahitur hoſpitalitas.

„ Eccleſiarum iura depereunt.

„ Ruunt aedificia.

„ Populi deuotio attenuatur.

„ Clerici ſcientiis & virtutibus effulgentes, qui in aedifica-
„ tionem plebis vacare poſſent, & qui pro animarum & eccle-
„ ſiae publicis conſiliis forent opportuni, diuinarum humana-
„ rumque ſcientiarum ſtudia deſerunt, propter promotionis ad
„ beneficia ſpem eis ablatam.

„ Votum alienae mortis oritur.

„ Lites infinitae, contentiones, & rixae, rancores, & odia,
„ inter Chriſti miniſtros ſuſcitantur, nutriuntur, atque fouentur.

„ Pluralitatis beneficiorum execrabilis ambitio fouetur.

„ Pauperes clerici cum rerum ſuarum diſcrimine per calum-
„ nioſos cauilloſosque opprimuntur.

„ Beneficia per litium anfractus iniuſte ſaepius occupantur.

„ Beneficia inofficiata relinquuntur.

„ Beneficia ſimoniace acquiruntur.

„ Iuuenibus bonae indolis euagandi licentia praebetur, qui
„ litteris & virtutibus intendere deberent.

„ Praelatis & ceteris ordinariis collatoribus ius ſuum atque
„ miniſterium aufertur.

„ Ordo eccleſiae hierarchicus confunditur. Plurima aduer-
„ ſus diuina atque humana iura in animarum pernitiem & ec-
„ cleſiarum oppreſſionem & conculcationem perpetrantur.

„ Cum pace & venia *Aeneae Syluii* diſcernant boni & aequi „ iudices, qui ſaltem enixe penſiculantur, ſi non eccleſiis parochia- „ libus, ad quas gratiae apoſtolicae & reſeruata ſe non extendunt, „ dum vacauerint, de idoneis paſtoribus celerius & maturius „ prouideatur, quam his, quae ſub reſeruatis aut gratiis cadunt, „ quippe quae interdum propter diuerſos collitigantes, varias- „ que ipſorum ſolertias aut vaſritias ad biennium aut trienni- „ um, certo & idoneo paſtore caruerunt: cumque vix tandem „ aliquis collitigantium, victor aliorum in parochia aliqua vt- „ cunque euaſerit, vel in ea perſonaliter non reſidet, vel ſi „ reſidet, non praedicat, nec cancellos aſcendit, vt ſaltem pro „ ſummo pontifice, & pro ſacroſancta eccleſia Romana, pro- „ que Caeſarea maieſtate, aut contra Turcas ad Deum preces „ a populo fieri exhortetur. Non ſic vſu euenit de eccleſiis „ quibusdam parochialibus, ad quas contentioſi per gratias apo- „ ſtolicas aut reſeruata non aſpirant, ad quas omnes, cum va- „ cant, e veſtigio de idoneis rectoribus, ſalubriter absque lite, „ absque multa pecuniarum effuſione prouidendas, vel vniuer- „ ſitates, vel ſenatus, vel eccleſiarum tutores, vel deputati, „ vel capitula ſtatim deliberant, & ad Dei honorem animarum- „ que ſalutem bonos ac doctos viros eisdem absque controuer- „ ſia & litibus praeficiunt, qui perſonaliter reſidentes, per ſeipſos „ euangelium praedicant, populum verbo & exemplo aedificant, „ ac ſuas oues in viam ſalutis, vt veri paſtores, dirigunt, de quo „ ſanctiſſimi in Chriſto patres ſummique cunctorum fidelium pa- „ ſtores & fructum ſpiritualem conſcientiarum ſuarum maiorem, „ tranquillitatem, & pacem, animarumque ſuarum coram Deo „ iuſtiſſimo iudice releuamen conſequuntur, quippe qui de ani- „ mabus omnium Chriſti fidelium exactiſſimam Domino Deo ra- „ tionem in extremo & horrendo iudicio ſunt reddituri, ſicut „ & Iulius II. in exordio bullae ſuae contra Ioannem Benti- „ uolum armis (vtinam in Turcas conuerſis) Bononia pulſum „ ingenue confitetur, & Platina recenſet in Caeleſtino.

„ Eſt etenim (*Aenea* teſte) pontificis maximi proprium mu- „ nus,

„ nus,Chriſti oues vbique exiſtentes paſcere. Paſturam autem eam „ eſſe oportet, quae in caulas Domini, hoc eſt, in viam ſalutis, „ omnes (ſi poſſibile ſit) perducere conetur. Conuenit ergo, „ Romanum pontificem magnum ſacerdotem curare, vt euange- „ lium Chriſti (quod eſt optimum pabulum) omnibus ſincere „ praedicetur, vt omnes errores, omnis blaſphemia, omnis „ plantatio, quam Chriſtus non plantauit, eradicetur, vt pellan- „ tur a finibus Chriſtianis impugnatores noſtrae religionis, vt „ ſchiſmata remoueantur, vt bella ſopiantur, vt furta, rapinae, „ incendia, homicidia, adulteria, ebrietates, crapulae, conten- „ tiones, ſimultates, odia, rixae de medio tollantur, vt pax „ & iuſtitia oſculentur, vigeatque concordia, vt honoretur Deus, „ & illi laudes atque hymni canantur.

„ Ad remouenda vero ſchiſmata, ad blaſphemiam, ad bel- „ la, ad furta, & cetera (quae recenſuit *Aeneas*) flagitia diſſua- „ denda ipſis ſummis pontificibus efficacius cooperaturi ſunt,non „ ephebi, non mulorum duces, non citationum inſinuatores, „ ſed iuris pontificii, diuinarumque litterarum periti, tum in „ concionibus, tum in expiandis, (in auriculari confeſſione) „ conſcientiis: bono nimirum ſpiritu lex Baſilienſium decreuerat, „ tertiam praebendarum partem ſacrarum litterarum doctis eſſe „ conferendam. Sciebant enim optimi patres, doctos & exem- „ plares theologiae profeſſores ex ſacris litteris ſanctae Romanae „ eccleſiae dignitatem tueri, & plebem ad officium inflectere „ poſſe, ſicut Dominus praepoſitus *Gabriel Biel* (ab ingenioſo „ theologo *Ioanne Eckio* ſic vocatus) in ſchiſmate Maguntino „ ſubtiliter ſcribendo & conſtanter praedicando accuratiſſime ſe- „ cit, & extant hodie qui ſummi pontificis maximam auctorita- „ tem,reuerendiſſimorum patrum Cardinalium gloriam,ac omnem „ libertatem eccleſiaſticam, ſcriptis, lectione, diſputationibus, „ piis monitis, concionibus rationabiliter defendere, extollereque „ poſſent, ſiquidem hac noſtra aetate ad obedientiam, ad pa- „ cem, ad virtutes, populus ſacra doctrina, piis monitis, ſe- „ cretis conſiliis, ac bono vitae exemplo, & concionibus, facilius

„ inducitur, quam acrimonia, pompa, minis, terroribus, ar-
„ mis aut cenſuris. Sacroſanctae igitur Romanae eccleſiae, ſum-
„ misque pontificibus non ſolum in aula, in cubiculis, in penu,
„ in coquina, in piſtrino, in equorum carceribus apud Tyberim,
„ ſed etiam in aquilone, a diuinarum pontificiarumque litterа-
„ rum cultoribus poteſt fideliſſime vtiliſſimeque inſeruiri.

„ Quicquid de aliis ſacerdotiis a Roma (quae *Aenea* teſte ſa-
„ crarium eſt veritatis & vnicum religionis domicilium) actum
„ fuerit, circa tamen illa, quibus animarum cura cohaeret (vt
„ ſunt decanatus & parochiae) tempeſtiuiſſima, circumſpectiſſi-
„ maque per bonos viros, moribus & doctrina probatos, quorum
„ Germania ſcatet, nedum in gymnaſiis, quorum non pauca
„ poſt *Aeneam* erecta ſunt, prouiſio & Deo gratiſſima, & ſummis
„ pontificibus maxime decora, animabusque mortalium ſaluber-
„ rima eſſe videtur, ne ſit populus Domini, ſicut oues absque pa-
„ ſtore. Cum vtique honeſtius ſanctiusque ſit, ouibus Chriſti in
„ Chriſtiana vita fideliter inſtituendis, de bonis idoneisque paſto-
„ ribus prudenter conſulere, quam barbaris & indoctis ſolum
„ paſtorum nomen habituris, de lana, lacte, Cerere, & Bacho,
„ auro, argento, in luxu ac otio paſcendis, ex carnali affectu aut
„ vilis obſequii contemplatione prouidere. Et inuenirentur in Ger-
„ mania non turpium fabularum, ſed omnis nobiliſſimae philo-
„ ſophiae, Chriſtianarumque litterarum, ac iuris pontificii ad-
„ prime docti, ſine tamen penſionibus, prouinciam parochiarum
„ ſtudioſe regendarum (ſi vocarentur) ſubituri, quibus ad eas
„ alioquin (ſicut neque ad canonicatus) nihil loci patere poteſt.
„ Studii enim aeſtuantes amore, iuuentutis florem vel in pene-
„ tralibus, vel in mulorum carceribus apud exteros delitеſcendo
„ ignauiter conſumere recuſarunt, ſiquidem eos genius ſuus a
„ lucro traxit ad virtutem, a diuitiis ad diſciplinam, ab otio
„ aut turpi miniſterio ad honorificas litteras, quas ad ornatum
„ animae, ad conciliandam Dei gratiam, ad aedificationem mo-
„ rum, ad inſtructionem ſimplicium, ad dignitatem ſacroſanctae
„ ſedis Apoſtolicae tutandam, ad concionandum, ad patrocinia

„ pau-

„ pauperum, ad miniſtrandam iuſtitiam, & ad Chriſtianam re-
„ ligionem plantandam accommodatiſſimas eſſe cognorant: quod
„ ſi ingenio adhuc vegeto diſcurrerent, ſi labores ruſticos per-
„ ferrent, ſi ſcriptionibus, ſi gratiis, ſi reſeruatis, ſi penſioni-
„ bus (auro quandoque numerato redimendis) intenderent, ad
„ munus indies eccleſiaſticum, diuinis laudibus & animarum
„ ſaluti, ſummisque pontificibus, ac toti eccleſiae profuturum ſte-
„ riles forſitan efficerentur.

„ Cum autem nullum Deo gratius ſacrificium ſit, rememo-
„ ratione dominicae paſſionis, ſi docti & modeſti ad ſacrifican-
„ dum prompti praebendas acciperent, ſi plura ſufficientia ſa-
„ cerdotia in plures ſacerdotes ſaepius, quam vnus aut pauci ſa-
„ crificantes, iuxta veram iuſtitiam diſtributiuam diuiderentur:
„ tum pontifices maximi, Caeſareaque maieſtas plures ſorti-
„ rentur pro ſua ſalute interceſſores, immo & excelſus reue-
„ rendiſſimorum patrum cardinalium coetus, ac totius eccleſia-
„ ſticae dignitatis ſplendor multorum doctrina excellentium, con-
„ ſilio, eloquentia, & ſapientia felicius in ſua celſitudine conſer-
„ uari poſſet. Hoc eſt (ni fallor) quod lex concilii Baſilienſis
„ intendit, vt euangelium Chriſti omnibus ſincere praedicetur,
„ vt a multis honoretur Deus, vt a multis Deo laudes atque
„ hymni decantentur, hoc eſt, quod & nos ipſi volumus, vt mul-
„ ti ſint, qui Deo ſeruiant, Deum laudent, ſinguli in ſingulis
„ ſufficientibus ſacerdotiis Deum honorent, atque ſacrificent,
„ vt & ſummi pontifices & imperatores, totaque eccleſia de il-
„ lo ſacrificio (quo nullum efficacius) fructum acquirat, ho-
„ ſtes vincat, pacem & incolumitatem accipiat, gratiam hauriat,
„ & gloriam conſequatur ſempiternam. Et quoniam lex illa Ba-
„ ſilienſis religionem a Romanis acceptam, cupit propagari,
„ diuinum cultum augeri, animarum ſalutem procurari, officia
„ a ſacerdotibus impleri, vltimas voluntates expleri, vitia euel-
„ li, virtutes inſeri, non vsque adeo veluti ſacrilega vltra Sau-
„ romatas explodenda eſſe videtur. Lex, inquam, cuius editio-
„ ni inter ampliſſimos conſtantiſſimosque alios patres, *Iulianus*

„ ſancti Angeli Cardinalis, *Cuſanus* item noſter, & *Ludouicus* „ Arelatenſis (quem miraculis claruiſſe perhibent) interfuere, „ quam & totum Franciae regnum, doctiſſimis & integerrimis „ refertum, ſuſpicit, amplectitur, fouet, eique innititur, ex ea- „ que ſecuritatem & innocentiam ſua opinione deſumens, pri- „ matem ſuum colit, ſeu patriarcham, quali nobiliſſima Germa- „ nia non caret, cuius magna eſt auctoritas: nam & ei vel Ar- „ chiepiſcopi obedientiam debent. (Diſt. XCIX. de primatibus.) „ *Retineat* (inquit Gregorius) *apoſtolica ſedes proprium vigo-* „ *rem, at a ſe conceſſa aliis ſua iura non minuat.* Quae quia „ mater eſt, non nouerca, & (vt *Aeneas* teſtatur) tutus portus „ afflictorum, & dulce refugium miſerorum, ſciensque ex Gre- „ gorio ad Marianum epiſcopum Rauennatem, non plus pecu- „ niae, quam animabus ſtudendum (quoniam redemptor noſter „ a ſacerdotis officio non quaerit aurum, ſed animas) Chriſtia- „ niſſimam & obſequentiſſimam Germaniam maternis tandem „ alis complectatur. Quae cum (*Aenea* teſte) hoſpitalis ſit, „ humaniſſima ſit, & quae pauperibus, quae pueris & liberis „ (foeminas non faſtidiens) plena eſt, leuiorem ei, tolerabiliorem- „ que farcinam imponat; Gregorii Magni exemplo, qui ſuſce- „ ptis a Patritio Galliarum quadringentis ſolidis immortales gra- „ tias egit.

„ Germaniam ergo beniguiſſima noſtra mater & ſacroſancta „ ſedes Apoſtolica (apud quam ſumma conſtantia, ſumma ve- „ ritas, ſumma religio) hac ſaltem pietate, largitionumque mo- „ deratione dignetur, vt Archiepiſcopis noſtris & Epiſcopis in- „ tra paucos annos e vita hac miſera ſublatis, mitius, clemen- „ tiusque cum ſucceſſoribus agatur: quod enim illi praeſtant, „ idipſum plerumque a miſerrimis agricolis & ciuibus, cleroque „ (maxime rurali) corraditur & emungitur, quo perſaepe pa- „ tresfamilias pro liberis educandis, ipſique ſacrificuli, quorum „ beneficia nonnunquam opulentiſſimis Incorporata ſunt, pro vi- „ ta ſuſtentanda opus haberent, ne ſeditio tandem vulgi ſaepe „ de hac re murmurantis (vt his auribus, Deum teſtor, audiui)

„ in

„ in eccleſiaſticos ſuboriatur, neue Bohemicum virus (quod ab-
„ ſit) latius ſerpat. Haud ab re *Leo II.* Platina auctore & *Lu-*
„ *douicus* Galliae rex inter diuos relatus largitiones iſtas inter-
„ dixerunt. Durum equidem eſt, non quadringentorum, quibus
„ Gregorius gratias agens ſatiabatur, ſed viginti aut eo amplius
„ millium aureorum nummum exactione clero & plebi nuper
„ impoſita, & ea quidem nondum diſſoluta, propter nouum
„ Archiepiſcopum aliam & aequalem propediem popularibus &
„ Chriſti miniſtris impoſitum iri: potiſſime cum veterem pro
„ pallii vſu iam pridem praeſtitam ſummam decem duntaxat
„ millium fuiſſe, memoriae proditum ſit, quae quia a praedeceſ-
„ ſore reddita non eſt, ſucceſſor ſuam decem, & anteceſſoris
„ aequalem diſſolui neglectam tradere cogebatur, quibus in
„ ſcrinium ſen regiſtrum ad poſteritatis memoriam forte con-
„ ſignatis viginti millia vſque ad noſtram aetatem ab omnibus
„ Archiepiſcopis exigi dicuntur. Conſideret quoque pia ma-
„ ter noſtra propter noua officia indies (vt fama eſt) excre-
„ ſcentia pro confirmationibus ſummam augeri: thelonia prin-
„ cipum electorum declinari, prouentusque diminui: propter
„ bella & belliſequos multam tellurem iacere incultam: venas
„ montium mineralium (quos *Aeneas* tanquam terrarum noſtra-
„ rum explorator egregie recenſet) eſſe exinanitas: *concordatis-*
„ *que principum,**) quibus edendis *Aeneas* affuit, exemplo Caliſti
„ ipſo teſte, pia mater non contraueniat, ſtygios regreſſus nonnun-
„ quam falſos & fictos (quod in me ipſo expertus ſum) ordi-
„ nariis collatoribus intolerabiles eneruet: per ampliſſima re-
„ ſeruata curialibus etiam moleſta, non vſque adeo & tam
„ crebro Germaniam grauet, nec innumeras ad vnum collato-
„ rem gratias in terris, eccleſiae Romanae non ſubiectis, con-
„ cedat, quod non ſolum lex Baſilienſis, verum etiam *Aeneas*
„ ipſe illegitimum iudicauit.

„ Lex enim praeter damna in prooemio recenſita, alia
„ etiam

*) Vid. in *concordat. nat. German. integr.* T. I. p. 16. ſeqq. & p. 135. ſeqq.

„ etiam oriri incommoda narrat, ex multiplicatione gratiarum „ expectatiuarum. Primo quod clerici in gratiis confiſi, patri„ monium & parentum opes exhauriunt: ſecundo quod hi, qui„ bus aut maior proximum circumueniendi aſtutia, aut ad „ litigandum facultas ſuppetit vberior, beneficia ſibi vendicant: „ tertio quod ſub inuolutionibus praerogatiuarum, aut antela„ tionum, & aliorum gratias eiuſmodi concomitantium plurimae „ fraudes committuntur. *Aeneae* autem verba haec ſunt: *Ve„ rum eſſe fatemur, huiusmodi gratias non eſſe omnino proba„ biles, eisque fortaſſe moderatius eſſet vtendum, nam paſſim „ concedi quibusuis hominibus, & ad vnam collationem multos „ concurrere, haudquaquam probamus, non ambigimus, diuum „ Caliſtum ſi paululum a moleſtia Turcarum requieuerat, huic „ rei prouide occurſurum, qui & hanc gratiarum conſuetudinem „ ab initio ſui pontificatus abolere voluit.* Ecce, quomodo *Aeneas* „ defert huic Baſilienſi conſtitutioni, & ego nihil hic impium, „ nihil improbandum, nihil deteſtandum, nihil a ratione alie„ num video, tametſi *Ludouicus Delphinus*, in ſacroſanctum „ concilium Baſilienſe dirimendum (Platina teſte) cum maxi„ ma patriae parentumque meorum iactura ab Eugenio ſit la„ ceſſitus.

„ Impetrare igitur ſtudeat natio noſtra de ſede apoſtolica „ non male merita, ne *concordata principum* caſſentur, ne „ preces regiae in menſibus ordinariorum reiiciantur, ne or„ dinariis collatoribus per reſeruata aut regreſſus ius ſuum aufe„ ratur, quod neque *Aeneas* probauit. Cuius profecto haec „ verba ſunt: ſicut indignum eſt ordinarios cuncta ſibi retine„ re, pari modo deteſtabile cenſemus, apoſtolicam ſedem vel „ nihil vel parum illis dimittere. Impetret quoque natio noſtra „ a matre ſua (quae ſubditos ſuos iuxta *Aeneam* vt filios, non „ vt ſeruos habet) ne ſeculares ſuo iure patronatus priuentur, „ per quod ceteri a ſacerdotiorum fundatione abſterreantur, „ ſicut in cathedralibus aliiſque Germaniae eccleſiis, a regi„ bus, a principibus, a magnatibus, a proceribus, a ciuibus,

„ a

„ a rebus publicis ſacerdotia fundata ſunt, quorum merito „ gauderent eſſe patroni & collatores. Impetret quoque natio „ noſtra, ne familiares ſuiſſe impune mentiri liceat eos, qui „ nunquam fuerunt, ne noſtrates gratiis & priuilegiis proximo„ rum ſedis aut pontificis familiarium & alienigenarum innixi, „ principum (etiam electorum) filios in aſſequendis praeben„ dis antecedant, cum non oriundos ex Germania *Sixtus IV.* „ ad Germaniam habere expectatiuas prohibuerit. Impetret „ etiam, ne ſacerdotia pinguia poſſidentibus, ſenio vel morbo „ confectis iniquiſſimae lites moueantur, ſub quarum penden„ tium typo, verſipelles nullo iure freti, in praemortuorum be„ neficia vel iura ſubrogentur, per quod afflictis addatur „ afflictio, ne conſumptis & conſummatis gratiis, precibusue re„ giis, in maximam aliorum pauperum iacturam, denuo li„ ceat vti, ne canonicus dines per interpoſitam illuſtrem perſo„ nam, gratiam ad aliam eiusdem eccleſiae praebendam im„ petret, eamque tantisper occupet, donec in ſuam vtilitatem „ conuertat, (c. ex parte tua de cler. aegrot.) ne quisquam duos „ aut tres canonicatus in diuerſis vnius & einsdem vrbis col„ legiis, & in cathedrali vicariam, ſimul omnium corpora rapiens „ & abſorbens (propterea nullum locum pro penſione alteri „ quantumuis docto & bono ceſſurus) ſeclusis officiis, dignita„ tibus, parochiis, capellaniis, penſionibus, in maximum Dei „ contemptum, animarum, benefactorum, & rerum publicarum, „ ciuiumque & pauperum iacturam (vt de pernitioſiſſimo ſcan„ dalo taceam) vſurpet (contra can. in eccleſia de inſtit. & „ de praeb. c. ad haec & c. quia.) Impetret quoque natio no„ ſtra, ne per temerarias ac diuturnas lites, tanti ſumptus & „ impenſae excreſcant, quantis vel nouum ſacerdotium erigi, „ vel cenſus ad vitam, quantos beneficium, pro quo certatum „ eſt, infert, emi potuiſſent: ac ne in ſacerdotiis opulentiſſimus „ quisque panem ab ore pauperum reſecans, tota vita pro nouis „ ſacerdotiis contendat, ac per ſas & nefas intret, vti ex *Phi„ lippo* Agrippino Archiepiſcopo, ſuperiori menſe heu vita fun-

„ cto

„ ſto (qui & eccleſiae & ſacroſancto Romano imperio princeps „ fuit vtiliſſimus) audiui, & pridem ex altero quodam praela- „ to his auribus accepi: quosdam auariſſimos, qui multas pen- „ ſiones, multos canonicatus, multas eccleſias, innumeras ca- „ pellanias poſſederant, multisque pauperibus lites indignas mo- „ uerant, in ius traxerant, per concuſſionem a beneficiis eiece- „ rant, ſi hodie adhuc ſuperſtites eſſent, propter fraudes & „ aſtutias, quibus vſi ſunt, & iam demum in lucem prodeunt, „ flammis in cinerem & fauillas eſſe exurendos.

„ Quodſi technas, mutuasque circumuentiones, quas alter de „ altero illius generis hominum, nouem pene luſtris, vltro me „ praeſente & audiente, conqueſtus eſt, ſcribere vellem vel poſ- „ ſem, vtriusque ferme inſtrumenti paginam aequarent. Quod „ grauius bellum nobiliſſimae Germaniae ſacroſanctoque Romano „ imperio indici poſſet, quam ab auariſſimis, vix vmbra ſucati „ iuris quandoque ſuffultis, iniuſtiſſimas & ſumptuoſiſſimas li- „ tes concitantibus, quibus pauperes nonnunquam obruunt, & „ patriam exhauriunt? Quippe qui domeſticorum curam non „ habentes, ideoque infidelibus deteriores, (Timoth. V.) ac „ ferme patriae proditores, eam ad inopiam redigi floccipen- „ dunt, dummodo ipſi multas & pingues praebendas ac digni- „ tates, in luxu, otio, pompa victuri aſſequantur: per quorum „ inexplebilem auaritiam, & ambitioſiſſimam ſacerdotiorum (ma- „ lis etiam artibus) coaceruationem (quam etiam *Aeneas* in no- „ ſtratibus manifeſtiſſime taxat) profani ſua vitia, & equites, „ qui e ſella viuunt, ſuas rapinas attenuare, palliare, immo „ excuſare nituntur. Taceo de condonationibus, quarum diuer- „ ſa in concionibus interpretatio plebeculam vel perplexam, vel „ frequentia ad mala procliuem reddere poteſt. Earundem ve- „ ro, & confeſſionalium, non per duo aut per tria aera (vt „ *Aeneas* refert) ſed hebdomodali ſumptu redemptorum ſuſpen- „ ſio, quam moleſta, quam amara ſit popularibus, perſaepe pu- „ dore ac metu perculſus ex eis intellexi.

„ Hu-

„ Huiuscemodi, maioraque Germaniae grauamina (quae ad „ ſedem apoſtolicam *Aeneas* vult eſſe referenda) *Bertoldus Hen-* „ *nenbergenſis* pontifex & princeps Maguntinus ſapientiſſimus, „ cum ſaepe ac multum animo reuoluiſſet, audiens cum ſolido „ gaudio *Franciſcum Senenſem* ad ſumma ſedis apoſtolicae ſa- „ ſtigia pro meritis nuper exaltatum, ſciensque eum nobiliſſimae „ nationi noſtrae vehementer affectum, mox propria manu ple- „ raque conſignare coepit, quorum ab eius ſanctitudine, vel „ remedia vel leuamina, pro diuini cultus, noſtraeque natio- „ nis incremento ſeſe impetraturum confidebat. Ego itaque in- „ ſtituti & voluntatis tanti Archiepiſcopi, tantique principis ele- „ ctoris conſcius, ad reſpondendum *Aeneae*, vice *Martini*, laceſſi- „ tus ſum. Impulit & me amor Imperii ac nationis, amor „ ſtudii ſacrarum litterarum, quarum hii, qui cum labore & „ patrimonii detrimento docti eccleſiaeque vtiles euadunt, ſacer- „ dotia difficile conſequuntur. Impulit & me commiſeratio in „ pauperes agricultores, quos Hebraei vexant, quandoque ac „ tyranni premunt, quorumque egeſtatem apoſtolici legati nu- „ per experti ſunt: affectus quoque me coegit in populum Dei, „ qui mandauit vnicuique de proximo ſuo (Eccleſ. XVII.) per „ rectores doctos & honeſtos ſalubriter prouidendum. Impulit „ & me *Leonis X.* moderni pontificis, ſumma ſanctimonia, „ maxima iuſtitia, flagrantiſſimusque religionis Chriſtianae ze- „ lus, quo iuxta munus proprium ab *Aenea* repetitum, ad fi- „ dem exaltandam, ſua ſanctitas aeſtuans, deſiderat, non ſo- „ lum ephebos a ludi litterarii magiſtris in bonis moribus, „ ac in his, quae ad religionem pertinent (feſtis praecipue die- „ bus) erudiri, diuturno poeticae ſtudio prohibito: vt hoc or- „ dine Chriſtiana diſciplina (*Ioanne de Gerſon* aſtipulante) fe- „ licius reparetur, verum etiam ad diuini cultus augmentum, „ animarumque ſalutem, nonnullos eccleſiaſticis redditibus in „ aliorum damnum aut ſcandalum repleri, conformiter ad con- „ ſtitutionem Baſilienſem indignum iudicauit. (Ex bulla Leo- „ nis X. de reformatione eccleſiae.)

„ Quo-

„ Quonam pacto prudentius aut salubrius *Leo* noster optimus maximus, piis in ecclesia moribus reducendis consulere potuisset, quam luxum & auaritiam, suo sanctissimo decreto (ex bulla sessionis IX.) primum a statu excelsiore, dignioreque praeditis eliminando? Populus enim (quem verba minus, quam opera mouent) exempla virtutum, in clero frugali considerans, facilius omne honestum suopte ingenio amplectetur, sicque prisca disciplina reflorere posset, & a religione Christiana, nostrisque sacris suscipiendis infideles minus abstraherentur, & pauciores e nostris ad inferos properarent, vbi ductu *Leonis* in ecclesiastico (sicut in reipubl.) corpore vt totum saluum sit, quidquid est pestiferum, fuerit amputatum. Nec omnibus tamen *Aeneae* locis (quorum plerique facile reselli possent) sed paucis solum tumultuario & festinato (per ceteras occupationes) stylo respondimus, in nullius profecto contemptum aut iacturam, sed vt *Aeneae* futurus lector, ex nostris responsis veluti praemonitionibus, instar Vlixis a dulci Syrenis cantu caueat, ne suauissimis eius laudibus (quibus Germaniam prosequitur) facilem aurem praebens, atque delinitus, res aduersas, calamitatemque Christianissimae Germaniae indies ingrauescentem negligens, salutis ac dignitatis propriae nationis & patriae, decorisque sacrosancti Romani imperii amplificandi minorem habeat rationem. „ *) Hactenus *Wimphelingius*.

Deinde sequuntur ea, quae ad vtramque profectionem Romanam, quam anno 1489. & 1491. *Iacobus* Marchio Badensis ad Innocentium VIII. P. M. instituit, **) pertinent, & a *Ioanne Mül-*

*) Plura hac de grauissima & vtilissima concordatorum materia suppeditant *Barthelius*, *Horixius*, *Nellerus*, *Dürrius*, *Endresius*, aliique libertatis Germanicae assertores & vindices fortissimi. (Conf. *Concord. nat. German. integr.* var. addit. illustr. potissimum T. I. & T. III. Francof. 1771. 8.)

**) Conf. *Io. Dan. Schoepflin.* Hist. Zaring. Badens. T. II. L. IV. C. IV. p. 311. & *Io. Christ. Sachs* Einl. in die Bad. Geschicht. III. Th. S. 147. vbi tamen editio isthaec, insigni certe typi errore, ad an. 1550. refertur.

Müller de Raſtetten I. V. doct. & eccleſiae Badenſis decano, qui cum *Iohanne de Berwangen* Hochbergenſis prouinciae praefide, & *Adamo Frey* eccleſiae Badenſis cantore *) Marchionem Romae agentem gubernarat, deſcripta fuere.

Praeclare hoc illuſtrat epiſtola *Ioannis Guidae* ad eximium vtriusque iuris doctorem *Hieronymum Vehum* illuſtris domini Chriſtophori Marchionis Badenſis conſiliarium: " Ductu commu-
„ nis noſtri praeceptoris *Vuimphelingii*, *Vehe* dulciſſime, *Aene-*
„ *am Sylvium*, quem coram vides, in capitalem feriem redi-

„ gens,

*) Quaedam de eodem tanquam conciue ſuo profert *Io. Henr. Maius* Phorcenſis in annotat. ad vit. *Io. Reuchlini* Phorcenſis p. 85. (Francof. 1687. 8.) " E Iureconſultis nomina-
„ bo *Nicolaum Gerbelium*, & *Adamum Fry* ſeu *Frey*,
„ vtrumque Capnioni familiarem. Hunc tamen an in iu-
„ reconſultorum numerum referam, forte haud abs re dubi-
„ to, propterea, quod ſacro ordini initiatus cantor eccle-
„ ſiae, vt vocant, collegiatae Badenſis fuit aliquamdiu;
„ deinceps vero in Aula Badenſi *Cancellarius* factus eſt.
„ Qua de re extant ipſius ad *Reuchlinum* litterae, quibus
„ ſignificat, ciuis litteras *etſi aliquantulum ſe, quum in*
„ *ſuſcipiendo Badenſis Cancellariae officio ſuum ſtatum cle-*
„ *ricalem*, *pluribus*, vt aiebat Reuchlinus, *commiſcue-*
„ *rit ſecularibus negotiis*, *increpent*, *tamen iucundiſſimas*
„ *ſibi fuiſſe*, cum hortetur, ne diuina negligeret, hocque
„ vnum credi ſibi vult, non ambiiſſe ſe eiusmodi munus,
„ *ſed in ſuſcipiendo eo* principis ac domini *ſui voluntati ob-*
„ *temperaſſe*, *vt ei pro collatis beneficiis*, *gratias*, *ſi quas*
„ *poſſet*, *referret: nec eo etiam animo ſuſcepiſſe*, *vt per-*
„ *petuo ſcriberet*, *ſed vt aliquamdiu alteris vices gere-*
„ *ret.* Quicquid vero huius ſit, illud hinc ſatis liquet,
„ fuiſſe *Freium* noſtrum virum eruditione ac prudentia
„ inſignem, qua de cauſa etiam Chriſtophorus Marchio Ba-
„ denſis eum filio ſuo *Iacobo* comitem dedit, cum anno
„ 1489. Romam ad *Innocentium* VIII. Pontif. proficiſcere-
„ tur, praefulis munus dignitatemque absque ſuco & fal-
„ laciis, vt fieri alioqui ſolet, prenſaturus. Vid. libellus
„ inſcriptus: *Profectio* Iacobi *Marchionis Badenſis ad vr-*
„ *bem* Romam, *eiusque oratiuncula ad* papam, *eiusque re-*
„ *ſponſio*, *cum litteris commendatitiis* Friderici III. & Ma-
„ ximiliani *caeterorumque Germaniae principum*, excuſ.
„ *Argentorat.* Anno ſeſquimilleſimo XV. „

„ gens, non potui huic eiusdem auſpicio inuitatus non ſubnecte-
„ re peregrinationes binas *Iacobi* Marchionis Badenſis, Illuſtris
„ Chriſtoferi moecenatis tui primogeniti, quas ad Sanctiſſimum
„ Innocentium Papam. VIII. non ſine magna familiae ſuae glo-
„ ria expediuit: quam *Aeneas*, quamquam etiam alias, hanc
„ tamen praecipuis laudum ornamentis accumulat. Nec id ſpe-
„ ro ingratum fore illuſtri tuo principi, cum aeterno decori
„ toti proſapiae Badenſi futurum perſuaſum habeam. Etenim
„ praeter diuturni itineris fatigationem quis vnquam Germano-
„ rum principum, tanta humanitate, tanta induſtria, tantoque
„ ſermonis ornatu ſummum pontificem ſalutaſſe perhibetur?
„ Quis iuquam tanta benignitate Cardinalium coetum adiiſ-
„ ſe, ac omnium in ſe animos direxiſſe legitur? Accedit ad
„ hoc commodum, quod ex hiſtoriis, ſi publicatae fuerint, non
„ pauci adipiſci poterunt. Has igitur, *Vehe* humaniſſime, gra-
„ ta manu excipe, foue, ac amplectere. Has inquam domus
„ Badenſis (cui conſilio ac prudentia haud parum prodeſſe
„ poteris) perpetuum decus ac ornamentum. Et bene vale,
„ *Guidam*que tuum vel inter poſtremos tuorum colloca, Ar-
„ gentorati XXIIII. Kal Maias. Anno Sesquimilleſimo XV. „

De *duobus falſariis* Romae ſub Innocentio VIII. combuſtis hiſtoriam conſcripſit idem *Io. Müller*, Marchionis Badenſis in itinere Romano dux & conſiliorum auctor. Falſarii fuerunt *Franciſcus de Forliuio* presbyter, canonicus, cauſarumque in vrbe ſollicitator, & *Dominicus de Viterbio*, clericus, primam nactus tonſuram, coniugatus, & apoſtolicarum litterarum ſcriptor. Hi per aquam arte confectam, litteras ex bullis apoſtolicis legitime ſcriptis, & ſigillo, ſignaturisque roboratis, vel in toto vel ex parte aboleuerant. Illis ergo deletis, alias adulterinas litteras, fictasque bullas inſcripſerunt. Materia ſubſtitutarum litterarum fuit: vt per eas clericis in ſacris conſtitutis indultum conſtaret, qui vxores ducere poſſent: de eſu carnium diebus ab eccleſia prohibitis: de vnione, ſeparatione, incorporationeque eccleſiarum: de pluralitate beneficiorum, aliisque multis & diuerſis caſibus,

de

de quibus diſpenſaretur. Poſt inquiſitionem & confeſſionem An. Chr. 1489. 14. Cal. Nou. ante ſcalas vel gradus D. Petri in ſuggeſtu ligneo, ab epiſcopo quodam iuſſu pontificis, degradati, manibus ſecularis magiſtratus traditi, vehiculo impoſiti, appenſis litteris falſificatis, vt aiunt, in campum Florae veſti, igne ſunt cremati.

Ad calcem tandem reiicitur *fincera additiuncula* ad replicas pro *Martino Maiero* contra *Aeneam Syluium*, a *Wimphelingio* conſcripta: " Qui *Aeneam*, inquit, ſedulo relegerit, ſuorumque „ verborum pondus accurate introſpexerit, mea reſponſa gra„ uiter non feret, imo *Aeneas* ſi ad nos redire, aetatisque „ noſtrae mores cernere poſſet, nobis indubie aſtipularetur. „ Primum pro eximio ſuo in Germaniam amore, quam velu„ ti patriam ſuam duxit, deinde pro zelo in Chriſtianam re„ ligionem, pro qua vel ſenio grauis bellum in Turcas moue„ re tentarat, poſtremo pro ſua laudabili frugalitate, qua ad „ cardinem orbis terrarum exaltatus, reſeruatumque ſuum ex„ cuſans, paucis ſe contentum eſſe poſſe *Martino* reſcripſit, „ & iam dudum a ſacroſancto concilio Baſilienſi (cui & Ab„ bas Siculus Ludouicus Pontanus, Ioannes Lucas cuiusdam „ patroni mei praeceptor interſuerunt) in auxilium Hildeboldi „ ſenioris indigne vexati, huc orator miſſus, vrbe perſpecta „ eiusque collegiis, diui ſe Thomae praepoſitum, maiora non „ deſideraturus, exoptare cuidam dixit, in ponte Bruſce. ſibi „ aſtanti Veſtphalo, ex quo *Ioannes Symler* & *Breitenbachius* „ ſeſe audiuiſſe mihi aliisque perſaepe retulerunt. Accedit huc „ quod cum voto meo de inhabitanda ad mortem eremo fru„ ſtratus eſſem, vitam in patrio ſolo finiturus ſtatim loci ex „ cleri ſecularis paucitate pertaeſus ſum. Nam etſi in pueritia „ & adoleſcentia mea pluris illic honeſti ſacerdotes in baptiſ„ mali ſacraeque communionis templo Deum coluiſſent, hoc „ tamen tempore, quo grandaeuus patriam reuiſo, praeter cu„ ratum ſuosque myſteriorum diſpenſatores, vnum duntaxat, „ ſacellanum gemens offendi: licet enim eccleſia plures habuerit

„ capellanias a saecularibus fundatas, illae tamen interim (qua „ forte nescio) ab opulentis & maiora sacerdotia tenentibus ob- „ tentae sunt, qui dum in opimis alibi beneficiis, aut apud „ Tyberim pinguiora venaturi, moram habuere, exiguis. quos „ in absentia perceperunt, prouentibus contenti, sacerdotia pa- „ triae, quae singula frugalem sacerdotem sustentare poterant, „ ad inopiam vergere neglexerunt: sicque beneficia patriae di- „ minuta, cultus Dei labefactatus, & parochia clero seculari „ destituta est, in patria inquam mea & quidem populosa, in- „ que praeclaro sacrosancti imperii Romani vico, apud quem „ Carolus Magnus natalis Dominici diem (Regimone teste) cum „ principibus gloriosissime quondam celebrauit. Cuius calami- „ tatis gratia ex eremo in patriam accersitus cum honesto sena- „ tu, aliisque zelo Dei flagrantibus ad id nitimur, vt duae aut „ tres sacellaniae ignauiter ad miseriam redactae in vnam, ali- „ menta residenti, & cum ecclesiae rectore Deum honoranti sup- „ peditaturam, sacrosanctae sed. apost. fauore & auctoritate con- „ flari & coniungi possint, cuius rei Guilhelmus Antistes no- „ ster pientissimus, dignissimique praelati & capitulum suum „ fundamenta iecerunt. Quo minus vereor, me bonis ac Chri- „ stianis viris bilem concitaturum, quando certo scient, me „ non animi morbo noua moliri, sed iusto diuini cultus, pa- „ triaeque amore, *Martini Maioris* querimonias pro Germania „ dudum ab eo factas cum exaggeratione confirmasse. Vt „ enim de Deo terribili, qui maior est omni laude, taceam, non „ tamen minus aequum, minusque decorum mihi visum est, „ Germanum suae, quam Italum Italicae nationi & patriae su- „ isse affectum. Quod autem *Aeneas* haud ad gloriam nostra- „ tum episcoporum haec verba suo tractatui inseruit: *Quodsi „ vnum Romanus Pontifex minus dignum presbyterio donaue- „ rit; supra mille inuenias rudes, ignaros, hebetes, & prop- „ ſus ineptos ab ordinariis esse promotos:* id ad honorem & „ excusationem antistitum Germaniae nuper in *diatriba* (*c. 15.*) „ confutaui. „

Adcu-

Adcurate libellum iſtum recenſuit atque deſcripſit *Herm. von der Hardt* in magn. Concil. Conſtant. T. I. P. V. p. 228.

80. HEINRICVS DE HASSIA plantator Gymnaſii Viennenſis in Auſtria contra diſceptationes & contrarias praedicationes fratrum mendicantium ſuper conceptione beatiſſimae Mariae Virginis, & contra maculam ſancto Bernhardo mendaciter impoſitam. *)

In theotocochrenontas, id eſt Deiparae temeratores hexaſtichon OTTOMARI LVSCINII Argentini:

Deſine Chriſtiparam natiuae inuoluere, culpae,
Quam temeras, genitrix eſt veneranda Dei.
Angelus haud ſenſit, nec Adam contagia labis,
Et matrem hac audes contaminare Dei.
Quam bene conatus referunt ceſſiſſe gigantum,
Tam prodeſt ſuperis conſeruiſſe manus.

*) Conferri meretur *Lambacherus* in Cat. Bibl. ciu. Vindob. T. I. p. 202. " Controuerſiam de immaculata Virginis „ conceptione primo motam fuiſſe conſtat a Ioanne Scoto „ circa initium ſaeculi XIV. qui eius *affirmatiuam* grauibus adſtruxit argumentis, *negatiuam* contra tuentibus „ fratribus Ordinis praedicatorum. At circa finem eius„ dem ſaeculi haec ipſa controuerſia reaſſumpta eſt ab „ Henrico Monteſono eiusdem ordinis praedicatorum; ac „ eius negatiua acrius, quam ante propugnare coepit, ad„ ducto etiam in medio teſte S. Bernardo. Id quod *Hen„ rico de Haſſia*, alias etiam de *Langenſtein* dicto, occaſio„ nem dedit, vt in defenſionem immaculatae conceptionis „ praeſentem ederet tractatum. De ipſo auctore noſtro „ ſcriptores paſſim agunt, ac omnium ampliſſime *Oudi„ nus* Tom. III. pag. 1252. Quod autem *Henricus de* „ *Haſſia* in titulo editionis noſtrae dicatur *plantator Gym„ naſii Viennenſis*, id eo modo intelligendum eſt, quo Al„ bertus III. dux Auſtriae dicitur fundator eiusdem Acade„ miae. Hic nimirum anno 1384. caeteris facultatibus „ adiecit etiam theologicam, atque adeo ſtudium generale „ reddidit, accerſito hunc in finem Pariſiis *Henrico de* „ *Haſſia*, natione quidem Germanico, ſed doctore Sorbo„ nico,

Sine loco & anno 4to. *) (*In Bibl. Acad. Friburg.*)

Epiſtola nuncupatoria *Iac. Wimphelingii* ad *Henricum Bauariae ducem* ex regio ſanguine, comitibusque Rheni Palatinis, Agrippin. & Argent. eccl. canonicum, & Aquenſ. praepoſitum: " *Heinr. de Haſſia* ſummi nominis theologus inter egregia ingenii „ ſui monumenta libellum edidit, in quo mirum in modum frater- „ culorum quorundam mendicantium vanas & ſteriles, parumque „ (noſtro *Eraſmo Roterodamo* ad Leonem decimum teſte) Chri- „ ſtianae pietati affines contentiones deteſtatur atque damnat: „ partesque diuae Virginis Mariae, ac melliflui Bernhardi tutan- „ das ſuſcipit, quod ad eorum vſque ignominiam iſtas fratrum „ diſſenſiones proſerpere videret: is cum nuper manus meas in- „ cidiſſet, ratus ſum, me rem non omnino ingratam optimis „ quibusque Chriſtianis facturum, ſi eum libellum publicae ſtu- „ dioſorum vtilitati legendum exhiberem, idque ſub illuſtriſſi- „ mae dominationis tuae titulo, quod plurimum & auctorita- „ tis & gratiae libro huic acceſſurum non dubitarem, ſi tuum „ clariſſimum nomen mox in fronte ipſa legeretur. Neque in- „ decorum viſum eſt, doctiſſimi huius theologi, & qui animo tam „ ferui-

„ nico, qui ibidem per plures annos docuerat. In Catalo- „ go rectorum & illuſtrium virorum Archigymnaſii Vien- „ nenſis edito a *Georg. Edero* 1559. de eo legitur ad an- „ num 1384. *Primi Collegae fuerunt* Henricus Langen- „ ſtein de Haſſia, Henricus de Oeta &c. Et ad an. 1375. „ *Fuerunt autem primi in hac academia theologi* Henri- „ cus de Haſſia, Henricus de Oeta &c. Ad an. 1397. *Obiit* „ Henricus de Haſſia *primus in hoc gymnaſio theologiae* „ *profeſſor.* „ Conf. *Script. Vniuerſit. Viennenſ.* P. I. p. 35. ibid. 1740. 8. & *faſcicul. II.* not. *) p. 302. add. *Lud. Schoenleben:* orbis vniuerſi votorum pro definitione piae & verae ſententiae de immaculata conceptione Deipa- rae Libb. IV. Et quarti quidem eſt titulus: *Sexagena do- ctorum Viennenſium immaculatae conceptionis aſſertorum & vindicum:* quique etiam ſeorſim editus Clagenf. 1659. 4.

*) Prodiit iam antea Mediolani 1480. fol. & Argent. ac Baſil. 1500. 4. Conf. *H. Wharton.* p. 120. *Mich. Maittaire* annal. typogr. T. I. P. I. p. 412.

„ feruido Chriſtianam pacem concordiamque ſouere nititur, la-
„ bores, illuſtriſſimae dominationi tuae dicare, qui vt es na-
„ tura omnium manſuetiſſimus, benigniſſimus & humaniſſimus,
„ totusque concordiae & pacis cultor & amator: ita conten-
„ tiones, lites, & diſſidia acerrimo ſemper odio es perſequutus.
„ Mouit autem me ad eam rem non nihil, quod viderem li-
„ tes iſtas, morſus & controuerſias (vt ſunt fratrum inter ſe
„ irae iuxta Euripidem acerbiſſimae) iam indies magis ac ma-
„ gis inualeſcere, idque, proh dolor, inter eos, quos minus, im-
„ mo minime decebat, quippe qui neſcio quid altius ac ſubli-
„ mius ceteris Chriſtianis ſeſe profeſſos gloriantur: vt enim
„ perpetuum illud & indelebile odium, quo diuerſorum ordi-
„ num aut profeſſionum fratres, tum inter ſeſe, tum praecipue
„ in ſacerdotes curatos debachantur, ſileam; eo dementiae
„ (non absque iuſto dolore meo) res deuenit, vt eodem orti
„ patre, eisdem imbuti inſtitutis, eodem inſigniti nomine,
„ tanto tamen in alios, ſuae etiam profeſſionis ſectatores (quos
„ ob incorruptiorem vitam reformatos vulgo nominant) odio
„ flagrent, vt cum videant eos ab omni muliebri contagio iux-
„ ta diuinam legem & ſuum inſtitutum alienos, frugalem quan-
„ dam ac caſtam vitam agere, anſam inde calumniandi (vn-
„ de laudare ſaltem, ſi non imitari vellent, debuerant) temere
„ arripuerunt, horrendum ſcilicet quoddam, infandumque & in-
„ fame crimen, vel in publicis ad plebem declamationibus
„ bonis illis patribus dente theonino mendaciter impingentes:
„ non ſine graui Chriſtianae religionis infamia, nobiliſſimaeque
„ Germaniae noſtrae (quae ab hoc immani crimine ſemper im-
„ munis habita eſt) turpiſſima nota & pudenda labe, peſtilen-
„ tiſſima hac opinione ſalaces ipſi imbuti, vt hominem absque
„ ſpurcis ac venereis iſtis voluptatibus haud viuere poſſe ar-
„ bitrentur, ceteros omnes ex ſeſe fortaſſe metientes: tanquam
„ Chriſtus nos ſefellerit in euangelio blande exclamans: *Sunt*
„ *enunchi, qui ſe ipſos caſtrauerunt propter regnum Dei, qui*
„ *poteſt capere, capiat:* tanquam ſanctus Bonauentura mentitus

„ ſit hiſce ſuis ſtili Pariſiani verbis: *Si vis continere, neceſſe*
„ *habes mulieres effugere & carnem macerare, maxime ſi in-*
„ *uenis es, quodſi hoc feceris, & continentiam amare coepe-*
„ *ris, fiet tibi non ſolum non difficile, immo per omnia facile:*
„ tanquam vana ac falſa ſint tot praeſentiſſima contra beſtiales
„ has illecebras remedia a Guilhelmo Lugdunenſi, Thoma Ar-
„ gentino, Ioanne Gerſon, Ioanne Pico Mirandulano, noſtrique
„ ſeculi decore *Eraſmo Roterodamo* elegantiſſime ſimul ac ve-
„ raciſſime deſcripta: tanquam fabulae ſint, quae de Agnete, Aga-
„ tha, Lucia, Fide, totque millibus Chriſtianis virginibus paſ-
„ ſim leguntur: tanquam fabula ſit Ioſephi puriſſimae virginis
„ Mariae ſponſi, ac Ioannis in officio ſucceſſoris baptiſtaeque, &
„ Heinrici caeſaris atque coniugis, Iacobi denique Maguntini, &
„ Friderici Auguſtani praeſulum caſtimonia, vt interim tot
„ egregia ethnicorum exempla praeteream qui nullo Chriſti prae-
„ ſidio freti, nullis adacti ſacramentis, ita conſtanter tamen
„ foedis illis voluptatibus reſtiterunt, vt nulla pene ſit hiſtoria,
„ quae non eximia cum aliqua laude horum meminerit: neque
„ ego crediderim, omnes eos, quos non reformatos vulgo appel-
„ lant, etiam ſtudentes, quoniam ſacerdotes, qui quotidie ſacri-
„ ficant, ita venereis iſtis voluptatibus immerſos eſſe & addi-
„ ctos, quin & aliqui ſaltem inter eos reperiantur, qui hone-
„ ſtis ſolatiis, ſacrificio quotidiano, ſtudio ac lectione ſacra-
„ rum litterarum, memoria mortis, metu infamiae, metu of-
„ fenſae diuinae, pio in Crucifixum affectu, conſideratione mo-
„ mentaneae voluptatis, & poenitentiae appendicis, furorem hunc
„ vincere didicerint. Cur igitur frugalibus iſtis & bonis pa-
„ tribus id negatum arbitrantur? Verum omiſſis his, ad *Hein-*
„ *ricum* noſtrum redeo, inclitiſſime dux *Heinrice*, quem digla-
„ diationes iſtas non ſolum theologo, ſed & Chriſtiano quolibet
„ indignas ita deteſtantem, vt poſſis verum agnoſcere theologum,
„ illuſtriſſimae tuae manſuetudini dicatum, ſtudioſis quibusque
„ ad ſouendam pacem, ad defendendam matris Dei, ſanctique
„ Bernhardi gloriam, legendum offero, vt per ſe alioqui ſa-

„ tis

„ tis illuſtris acceſſione clariſſimi nominis tui longe reddatur illu-
„ ſtrior, ſimulque vt cum aliter ingentibus illis tuis, quibus
„ afficere me ſoles, beneficiis reſpondere minime poſſim, hac
„ ſaltem prefatiuncula, grati aliquid, tuique amantiſſimi qua-
„ lecunque animi mei indicium tibi oſtendam, quem dominus
„ Deus, auctor omnis boni & conſeruator, in eximiis & prae-
„ claris virtutibus (quas hactenus coluiſti & amaſti) ammodo
„ confirmet, vtpote ſine duritia in pauperes pium, ſine bile
„ magnanimum, tranquillum & manſuetum: ſine technis ve-
„ racem & integrum, ſine foeda & vetita carnis ſpurcitia cae-
„ libem, mundum, & pudicum, ſine faſtu humilem, comem, at-
„ que modeſtum, nedum ad immortalis animae tuae cunctis re-
„ bus praeferendam ſalutem, ſed & ad gloriam illuſtriſſimae
„ familiae tuae ſempiternam. Ex curia tua Argentoracenſi.
„ ſeptimo Kalend. Iulii. Anno noſtrae ſalutis XVI. poſt Mille-
„ ſimum quingenteſimum. „

Ioannes Gallinarius, Briſacenſis eccleſiae rector, *) paci a Chriſto cunctis Chriſtianis indictae dicauit:

Quid precor horriſoni genitrix diſcordia belli
Ludificas miris pectora noſtra modis?
Cur Machumeticolae non das tua ſemina genti?
Quae Mariae natum non putat eſſe Deum.
Sat ſumus illuſi, ſatis eſt fudiſſe cruorem,
Quid nos Chriſticolas praecipitare ſtudes

*) *Eraſmus* in epiſt. 650. ad Marc. Laurinum col. 753. (T. I. P. I.) *Henricum Gallinarium* adpellat, quem hic *Ioannem* nominari patet: " *Sletſtadium* vsque profuge-
„ ram: ſed ſic affectus ex itinere vt primum Briſaci apud
„ *Henricum Gallinarium*, eius loci parochum, biduo re-
„ ſocillarim corpuſculi laſſitudinem, ac febrim lenierim.
„ Deinde apud *Beatum* amicum omnium candidiſſimum re-
„ ſocillatus quatriduum aegre me Baſileam receperim, ſed
„ hic quoque apud *Gallinarium* reſocillatus: verum inte-
„ rim obſirmato animo, vt ſi reſciſſem *Carolum* diutius
„ apud nos commorari, ſartis viribus retentarem iter &c. „

Ruſticus agricolam, rex regem, miles ephebos
Perſequitur dociles, doctiloquosque patres.
Gaudet presbyteros ignauum ſpernere vulgus,
Carpere curatum relligioſus ouat
Iuriſtam artiſtae taxant, reliſta modernum,
Spernunt iuriſtae theologosque graues.
Cordigeri laudant Scotiſtica dogmata fratres,
Quae rodit ſtudio ſaepe Thomiſta ſuo.
Et noua Marſilium Verſoris ſecta refutat,
Ac pie te Gerſon heu Iacobita premit.
Geſſit Alexander per prolem triſtia bella
Iulius in proprio corpore bella gerit.
Exanimis liuor cunctas vexat modo gentes,
Heus odium, praedas, & fera bella mouet.
Factio philoſophos, corrumpit factio ciues,
Et regem ſpernit infima nobilitas.
Heluetium Sueuus, iam torquet Gallicus Anglum,
Fidis Germanis detrahit Auſonius.
Teuthones heu Phriſios vrgent, Guelphi Gibelinos,
Et proceres tendunt ciuibus inſidias.
Sic auidi crebro ingeminant conamine rixas,
Quisque ſuos fratres ludificare ſtudet.
Hoc facit, immanes quod non proſternere Turcas
Poſſumus, & gentem dilacerare ſacram,
Proh pudor! illuſtres haud ſic ſperare triumphos
Diſcitur, & rabidos perdomuiſſe Schytas.
Si cupitis veſtro Turcas diſcludere regno
Chriſticolae, vnanimes, vos precor, eſte viri.

Quae autem ſubnexa eſt ad lectorem *Wimphelingii*, vt videtur, peroratio, hic omittenda haud erit: " Suſcipe tandem hi„ lari vultu benigne lector, qui beatam virginem Mariam, ſan„ ctum Bernhardum, & Chriſtianam pacem amas, epiſtolam *Hein„ rici de Haſſia*, quae ſicut matris Dei & diui Bernhardi ho„ norem defenſat, ita faſtum, ambitionem, inuectiuas mutuas &

„ diſ-

„ diſſenſiones quorundam fratrum mendicantium execratur. Hu-
„ ius ſiquidem *Heinrici* doctrinas, non ſolum *Ioannes Picus Mi-*
„ *randulanus*, & *Ioan. Eckius*, ſed caeteri quoque doctiſſimi ſu-
„ ſpiciunt, colunt & venerantur: veruntamen, & ſi non omnia
„ forſitan examuſſim preſſa inuenies, id ſcias, non *Renati* preſſo-
„ ris, aut *Othomari Luſciniae* caſtigatoris incuria, ſed exempla-
„ rium inopia contigiſſe. Vnum enim duntaxat, & id quidem
„ mendis reſperſum, in manu habuimus. Plura vero conqui-
„ rere, multo etiam adhibito ſtudio, nequiuimus, quamuis paſſim
„ apud eos, inprimis qui dulciſſimi Bernhardi veſtigia peculia-
„ riter ſequi ſeſe profitentur, diuerſis litteris & interceſſionibus,
„ maxime *Iodoci Galli Rubeaquenſis*, *Friderici Griſei* concio-
„ natoris in arce Budorina, & *Ioannis Friderici* canonici in Orin-
„ gaw impetrare conati ſimus. Cur minus obtinuerimus, incer-
„ tum eſt, ſi ſorte negleſtu litterarum, ſi ignauia luſtrandi bi-
„ bliothecas, ſi contemptu lucubrationis a ſeculari theologo edi-
„ tae, ſiue frigido in proprium patronum affeſtu, cuius glori-
„ am amplificari, exiguae forſitan eis curae eſt, ſeu demum ſor-
„ dida illiberalitate communicandi ſua, cum bonum quodlibet
„ (Ariſtotele teſte) quo communius, eo diuinius: tandem vero
„ a piis canonicis regularibus in Trutenhauſen obtinuimus li-
„ bellum a priori noſtro exemplari plerisque in locis praeſertim
„ in capitum ſeſtione diffidentem. Suſcipe ergo candidiſſime le-
„ ctor, quantum labore noſtro excudi potuit, dominam noſtram
„ venerare, immunemque a contagio crede, nec dubites Bernhar-
„ do maculam falſo inuſtam: faſtum, ambitionem, iaſtantiam, diſ-
„ ſenſiones, clamores, iracundiam, inueſtiuas, aſſentationes, &
„ furorem (quo pro ſaba ad ſummum tribunal trahunt) fra-
„ trum mendicantium, qualium *Heinricus* meminit, nimisque ze-
„ lotipum eorum in vnum ſui ordinis doctorem cum aliorum
„ contemptu affeſtum ne imiteris. „

Idem quoque *Wimphelingius* epiſtolam ad nobilem bonae indolis adoleſcentem, *Wernherum de Vrſi rupe*, vulgo *Berenfels* *)

exa-

*) Eadem haec epiſtola *Io. Nyderi* formicario ſubiuncta habetur.

exarauit, atque subiecit. " Fidem seruа , memor eorum , quae „ mihi saepe spopondisti , te primum a blasphemia & adbibi- „ tione , caeterisque grauibus vitiis (vti vere nobilem decet) „ deinde a bellis externorum regum temperaturum. Quid enim „ tibi, & furori, aut superbiae regum: vt propter eos, aut turpem „ quaestum, corpus tuum vulneribus, & animam aeternae per- „ ditioni tradas, inque innocentes, Christianos nunquam antea „ visos , qui tibi nihil vnquam iacturae attulerunt (pauperes „ inquam, qui suo labore ipsis etiam regibus e terra vinum & „ cererem proferunt) grasseris, eos iugules , eorum tuguria suc- „ cendas, altilia, & pecora deuores , vinum absorbeas , resque „ caeteras vsui liberorum, & soluendis principum tributis, facer- „ dotumque & ciuium obuentionibus necessarias rapina vel fur- „ to depopuleris: veluti hac aestate in Alsatia miserandis agri- „ colis & coenobitis, piisque sacerdotibus, vni praecipue decano „ in rure, proh pudor, a semicaligatis laborem fugientibus, nec „ hostibus quidem, lamentabiliter euenit, ductu decostorum ? A „ bellis te abstrahat obsecro vel adagium hoc Roterodami , *dul-* „ *ce bellum inexperto* , omnium denique virtutum accipe exem- „ plar non solum ab honestissimis parentibus tuis , verum etiam „ ab integerrimo sapientissimoque proauunculo tuo *Christophoro* „ *Utenheimio* Basilienssium antistite, patrono,& refugio meo singu- „ lari. Et vale, bonas literas, praecipue Ciceronis, diui Hie- „ ronymi, nostrique Roterodami nunquam aspernaturus , nec a „ sacris litteris te abstrahat nobilitas. Nam & illarum profes- „ sor fuit doctissimus *Philippus de Ratsamhausen* aeque nobilis, „ episcopus quondam Eustetensis : datae Argent. Kalend. Iulii. „ Anno Christi XVI. post M. CCCCC. „

81. NYCHOLAI DÜNCKELSPÜHEL tractatus hoc volumine contenti:

I. De dilectione Dei & proximi.
II. De praeceptis decalogi.
III. De oratione Dominica.
IV. De tribus partibus poenitentiae.
V. De

V. De octo beatitudinibus.
VI. De septem peccatis mortalibus, & septem virtutibus illis oppositis.
VII. Confessionale.
VIII. De quinque sensibus. *)

M. HIERONYMI GEBVILERII ad lectorem carmen hexastichon.

Dogmata diuinae cupiens sanctissima legis,
Carius hunc librum lector amicus emat.
Edidit hunc quia Teuthonicus tibi gratior esto,
Itala quo vinci Caesia iure potest.
Austrica quem sophiae sacris inhiare Vienna,
Instituit: sobole hac Sueuica terra nitet.

IACO-

*) *Auctor* Anonymus de scriptor. antiquiss. ac celeberrimae Vniuers. Viennens. P. I. p. 92. de his *Nicolai* nostri tractatibus obseruat sequentia: " *Ioannis Nicolai Dünckel-* „ *spühl, I. V. ac Ss. Theol. Doctoris studii Viennensis Au-* „ *straalis profundissimi de dilectione Dei, & proximi sermo-* „ *nes XI.* Quos eosdem esse suspicor cum Libris II. de praecepto charitatis a *Trithemio* laudatis:

„ *Sermones de praeceptis Decalogi.* Msc. in Bibl. Acad. Vien. & apud *Trith.* & *Possev.*

„ *De oratione Dominica.* Apud *Trith.* & *Possev.* Item Msc. in Bibl. Vniuers. Viennensis. fol.

„ *Liber de tribus partibus poenitentiae*, apud *Trith.*

„ *Sermones de octo Beatitudinibus* Msc. in Bibl. Acad. Vien. apud *Trith.* & *Possev.*

„ *Sermones de septem peccatis mortalibus, & virtutibus* „ *oppositis.* Msc. in Bibl. Acad. Viennen. apud *Trith.* & „ *Possev.*

„ *De Confessione* opusculum Msc. fol. in Bibl. Academ. „ Viennen.

„ *De quinque sensibus* &c. „

Alios, qui de eodem pertractant, scriptores, vti *Anton. Possevinum* appar. sacr. T. II. *H. Wharton* loc. laud. p. 99. *Cas. Oudinum* de script. eccl. T. III. p. 2302. *Io. Fel. Ossingerum* in Bibl. Augustin. in annotatt. subiunct. n. 10. &c. sciens praetereo.

IACOBO OESSLER I. V. Doctore, Caesareae maiestatis per Germaniam artis impressoriae generali constituto Censore cautum est, ne quis in imperii Roman. limitibus opus hoc doct. NYCHOLAI DÜNCKELSPÜHEL, a data praesentium vel secundario imprimat, vel secundario quomodolibet ac vbilibet impressos vendat ad sexennium: sub poena decem marcarum auri iusti, partim fisco Caes. Mai. partim praefato Censori mulcta cedenda. 1516.

In fine: Christo opt. max. gratiam conferente, finem pressurae tractatuum NYCHOLAI DÜNCKELSPÜHEL posuit Ioan. Schottus Argent. 3. Kal. Septembr. Anno salutis 1516. fol. (*In Bibl. Acad. Friburg.*)

Opera isthaec *Wimphelingius Conrado* (*Wickgram*) Auren. episcopo, Dom. Guilhelmi III. Argent. praesulis in pontificalibus vicario, domino, & praeceptori plurimum obseruando *) inscripsit: " *Ioannes Keiserspergius* tuus, humanissime pater, „ auunculus, doctrina & vita spectatissimus, vt in concionibus „ suis ad diuinum honorem, animarumque salutem idonea sem„ per afferret: nulli vnquam eorum, qui in sacris litteris quic„ quam elucubrarunt, adeo affectus fuit, vt alium quemcun„ que, cuiusuis doctrinae aut sectae aspernaretur. Etsi enim „ antiquos illos, praestantissimosque theologos, Augustinum, & „ Hieronymum, eorumque similes crebro legeret, eos etiam, „ quos scholasticos vocant, iam dudum imbibisset, illos tamen, „ qui de rebus agendis, de vitiis & virtutibus, de sacramentis, „ de serenandis conscientiis, de pietate scripta reliquerunt, pe„ culiariter venerabatur. Inter quos eximio ac singulari affectu „ profecntus est *Nycholaum Dünckelspühel*, Germanum theolo„ gum clariss. Constantiensis concilii (ad quod sub Imperatore „ Sigismundo, ab Vniuersitate Viennensi missus erat) decus & „ splendorem, quod ei solidus, planus, diffusus, ad mouendos „ ani-

*) Vid. *Fascicul. I.* p. 127. seqq.

„ animos facilis, ad concionandum vtilis, Chriſti euangelio con-
„ formis, & ad vnam veramque Chriſtianam religionem plan-
„ tandam foecundus eſſe videretur : quem Antoninus quoque
„ veluti doctiſſimum aliquem in teſtem & authorem citauit.
„ Huius *Nycholai* opera quaedam , gaudeo *Ioannem Schottum*
„ Argentinum, a laſciuia, ab otio, a barbarie, ac ingratitudi-
„ ne immunem, ductu reuerendae tuae paternitatis , ad com-
„ munem Chriſtianae fidei & vitae profectum, & ad maiorem
„ Germaniae gloriam, multo labore ſuo & induſtria diſſeminan-
„ da ſuſcepiſſe. Ex illis nempe *Ioannes Keiſerſpergius* multa,
„ velut apis argumentoſa, deſumpſit : quae hic beneuolis lecto-
„ ribus clariora reddentur & diffuſiora. De quibus, quae *Keiſer-*
„ *ſpergius* inter concionandum meminit ad hos tractatulos per-
„ ſaepe remittens , ſine his plane intelligi non poſſunt. Hic
„ pius curatus perdiſcet, oues ſuas verbo ſalutis paſcere. Hic
„ quoque cognitu perfacile erit : quonam pacto vel confeſſor, vel
„ concionator perplexas conſcientias tranquillas reddere : ad
„ Domini timorem, & pietatem auditores flectere : fidei my-
„ ſteria, reique diuinae arcana explanare poſſit. Hic absque
„ blanditiis & aſſentatione, Chriſtiani plane imbuuntur de pe-
„ riculis peccatorum, de miſeria in peccatis perſeuerantium ,
„ de bona & felici morte, de iudicio nouiſſimo , de duplici
„ tranſitu vel ad vitam beatam , vel ad ignes ſempiternos.
„ Quisquis eſt ſalubrium litterarum amator, conſulto hunc *Ny-*
„ *cholaum* empturus eſt, conſultius vero lecturus eſt, nec enim
„ laboris in lectitando , neque tantilli aeris , pro tam grandi
„ ac fido *Ioannis Schotti* labore , expendendi vnquam poenite-
„ bit , propter animae fructum , quem & in ſe & in aliis con-
„ ſequetur. Conſultiſſime *Ioannes Keiſerſpergius* tuam reue-
„ rendam paternitatem in minoribus agentem , nobili philoſo-
„ phiae , ſacrisque litteris tradidit : quarum adminiculo cum
„ populo Dei praeeſſe , animabus conſulere , & ex ſuggeſtu
„ apte concionari poſſis : nihilominus earum ſtudium id tibi
„ ornatus attulit: vt ſacerdotio ſaeculari praeditus , & his ſo-

„ lis

„ lis litteris addictus, munere pro meritis fungaris pontificali. „ Consulto inquam diuinae te sapientiae tradidit pius auun- „ culus, quem vti in teneris annis habui praeceptorem, in vi- „ rili aetate hospitem, in senecta, dum ab auaris & hypocritis „ affligerer, consolatorem, ita necessitudinem ab annis supra „ quinquaginta cum eo conflatam, cum tua reuerenda paternita- „ te spero duraturam. Sic me tandem eidem tuae reuerendae „ paternitati, tuumque ex fratre nepotem *Gregorium Vuickgra-* „ *mium* vnice commendo. Ex Argentorato Kal. Septembris „ Anni salutis. M. CCCCC. XVI. „

Sub finem vero *Wimphelingius* hanc addidit ad pium lectorem perorationem: " Scripserunt docti coenobitae plurima Chri- „ stianae religioni conducibilia, plerique eorum adiecere quaestio- „ nes, & certamina scholastica, dialecticae nodis, Aristotelicisque „ sententiis respersa: vt fileam obscuras distinctiones, quidditа- „ tes, relationes, formalitates, & id genus alia, quae magis qua- „ lecunque ingenii acumen indicant, quam ad pietatem & deuo- „ tionem, Christianamque vitam inflammant. Id quod non solum „ *Laurentius Valla*, sed noster etiam *Erasmus Roterodamus* non „ admodum probare videntur. Nec Domino nostro Iesu Christo „ gratum arbitramur: in tot bellis, in tam larga Christiani san- „ guinis effusione, inter tot simoniaca, vsurariaque commercia, in „ tanta sacerdotiorum (vix tenui officio exhibito) abundantia, in „ tam delicata scortorum, neglectis pauperibus, educatione, ne „ dicam, ditatione, post tantas Christi, & suorum doctrinas, post „ tot Augustini ac Hieronymi, & vtriusque *Pici Mirandulani* sa- „ cra volumina, post tot Martyrum constantiam, post tantas bo- „ norum monachorum vigilantias & abstinentias, in publico cer- „ tamine, seu disputatione, sub dubio quodam differere, aut ven- „ tilare: si post hanc breuem & miseram vitam altera sit expe- „ ctanda. Ex saecularibus vero, sola Christi religione (absque cu- „ culla) contentis, fuerunt etiam, qui ad firmandam fidem, ad fo- „ uendam pacem & charitatem, ad eliminanda vitia, ad plantan- „ das virtutes, ad inflammandum hominis affectum in Deum, di-

„ uersa

„ uerſa ingenii ſui monimenta poſteritati tradiderunt. Qualis fuit „ *Guilhelmus Altifiodorenſis*, *Guilhelmus Pariſienſis*, magiſter *Mar*„ *ſilius*, *Petrus de Halliaco*, *Ioannes Gerſon*, *Henricus de Haſſia*, „ caeterique innumeri. Quibus neque inferior fuit (cum venia lo„ quor) noſter *Nycholaus Dünckelſpühel*, de quo iuſte gaudet flo„ rentiſſimum Viennenſe gymnaſium praeceptore & patrono. Gau„ det non indigne nobiliſſima Germania, de tam praeclaro gentili. „ Gaudet haud immerito laudata Sueuia de tam excellenti conci„ ue, qui Viennam doctam reddidit, Germaniam decorauit, Sue„ uiam extulit, ſacroſancto concilio Conſtantienſi pondus & auc„ ritatem adiecit. Ne vero laus noſtra tanquam cuiuspiam ſaecu„ laris de ſaeculari ſuſpecta ſit: afferamus irrefragabilem *Ioannis* „ *Trithemii*, abbatis Spanheimenſis auctoritatem, qui in ſuo de „ ſcriptoribus eccleſiaſticis libro de noſtro *Nycholao* ſic ſcripſit:

„ *Nycholaus Dünckelſpühel, natione Teuthonicus, Viennen*„ *ſis gymnaſii in Auſtria decus, & Rector, in ſcripturis ſanctis* „ *doctiſſimus, & in ſeculari philoſophia multum eruditus, inge*„ *nio clarus, ſermone ſcholaſticus, vita & conuerſatione inſignis,* „ *ſcripſit multa & praeclara volumina, quibus nomen ſuum ad* „ *poſteros cum gloria transmiſit. Claruit perſonaliter in con*„ *cilio Conſtantienſi, miſſus ab Vniuerſitate Viennenſi, ſub Sigis*„ *mundo Imperatore. Anno Domini M. CCCC. XX.*

„ Lector vale, & valeat preſſor *Ioannes Schottus*, a teneris „ annis mihi quam chariſſimus. Argentinae ex curia pientiſſimi „ Bauariae Ducis Henrici &c. III. Kalend. Septembris. Anno „ Chriſti 1516. „

82. Formicarius IOANNIS NYDER theologi profundiſſimi, pulcherrimus dialogus ad vitam Chriſtianam exemplo conditionum formicae incitatiuus, hiſtoriisque Germaniae refertiſſimus.

Mentionem paſſim faciens de principibus, epiſcopis, praelatis, ſacerdotibus, monachis, monialibus, beguinis, & beghardis, rebuspublicis, ciuibus, coniugatis, viduis, virginibus, maleficis, necromanti-

cis, incubis & ſuccubis, maniacis, ac caeteris lectu dulcibus & vtilibus. 1517. 4to. *) *In fine:* Formicarium IO. NYDER ſumptibus prouidorum Io. Knoblouchi, & Pauli Götz, Ioannes Schottus praelo ſuo Argentinae reſtituit. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Iac. Wimphelingii epiſtola nuncupatoria ad *Heinricum de Hewen* epiſcopum Curienſ. eccl. Argent. cuſtodem, & theſaurarium ac archidiaconum haec eſt: " Scio, clariſſime pater, magnifi-
„ cam tuam clementiam ſemper exoptaſſe noſtrae religionis in-
„ crementum, moresque Chriſtianos florere, tum in omnibus, tum
„ prae-

*) Praeclara ſunt, quae hoc de libro adnotata legimus in *P. I. Script. Vniuerſ. Viennenſ.* p. 119. " *Ioannis Nyderi Formicarius, Dialogus ad vitam Chriſtianam exemplo formicae incitatiuus hiſtoriisque Germaniae refertiſſimus.* Seruatur Mſc. in Bibl. Acad. Viennenſ. Item in Membr. Mſc. Baſil. in bibl. publ. recenſitus apud Spizelium. Quinquies editus eſt, titulo paulum variato; bis quidem in incunabulis typographiae ſol. absque loco, anno, typotheta, extatque Pariſ. in Nauarr. Tertium pleniſſimo titulo: *Formicarius Ioannis Nyder theologi profundiſſimi: pulcherrimus Dialogus ad vitam Chriſtianam exemplo conditionum formicae incitatiuus, hiſtoriisque Germaniae refertiſſimus, mentionem paſſim faciens de principibus, epiſcopis, praelatis, ſacerdotibus, monachis, monialibus, beguinis & Beghardis, rebus publicis, ciuibus, coniugatis, viduis, virginibus, maleficis, necromanticis, incubis & ſuccubis, maniacis, ac caeteris lectu dulcibus, & vtilibus.* Argentinae typis Ioannis Schottl 1517. in 4to. Quarta editio prodiit Pariſiis curantibus Engelb. & Ioanne de Mantef 1519. in 4to. Quintam ex omnibus his reddidit emendatiorem Coluenerius, notisque egregiis illuſtrauit Duaci 1602. typis Balth. Belleri in 8vo. Praeterea ſeorſum prodiit liber V. Formicarii in *Malleo Maleficorum* Tom. I. hoc titulo: *Fratris Ioannis Nyder Sueui Ord. Praedic. ſacr. theologiae profeſſoris & haereticae peſtis inquiſitoris liber inſignis de maleficis & eorum deceptionibus* &c. „ Conf. etiam *Wharton.* loc. laud. p. 131. *Anton. Senenſ.* bibl. Ord. Praedic. p. 149. (Pariſ. 1585. 8.) *Iac. Quetif*, & *Iac. Echard.* de ſcript. Ord. Praed. T. I. (Pariſ. 1719. — 1721. f.) & rel.

„ praecipue in illis, qui ex ſtipendiis eccleſiaſticis viuentes (etiamſi „ magnatum ſint filii) virtutum exempla ceteris praeferre debe- „ bant: quos minus decuit ſummi Chriſti & diui Pauli doctrina- „ rum, ſacrorumque canonum, laſciuiam & auaritiam prohibentium, „ eſſe contemptores. Idipſum quoque ſtomachuum mouet pien- „ tiſſimo Argentinenſium antiſtiti, & Alſatum principi *Guilhelmo* „ *III.* moderno: qui nedum pacis, ſed & omnium virtutum, „ omniſque Chriſtianae diſciplinae ſummus amator, ex animo „ cuperet, in viros eccleſiaſticos debitam reduci poſſe reforma- „ tionem. Verumtamen *Leo X.*, paſtor & pontifex fidelium „ amantiſſimus, pondus & auctoritatem ſacrorum canonum in- „ nouaturus, edictum contra transgreſſores conſtitutionum ſa- „ cri Concilii Lateranenſis pridem publicari curauit, qui diui- „ nas & humanas leges, *Leonis*que iuſſa, & ſuorum epiſcopo- „ rum ſtatuta negligunt, viderint, ne Chriſtum inquientem: „ *Qui vos ſpernit, me ſpernit*, contempſiſſe videantur. Quodſi „ veteribus ſacrisque ſcriptis tepide forſitan moueantur: flectat „ eos ad pietatem iſte libellus *Ioannis Nyderi* Germani, theo- „ logique praeſtantiſſimi: qui (ſicut & Salomon in adagiis ca- „ pite VI.) quosque ad virtutes inducere nititur exemplo for- „ micae, hiſtorias resque ſua aetate geſtas afferens, vt ea, quae „ omnium ſtatuum hominibus vel bona vel mala acciderunt, per- „ moueant, terreantque animos legentium. Quocirca pater ex- „ cellentiſſime, dedi operam, vt hoc hiſtoriis Germanicis lectu „ iucundiſſimis refertiſſimum opuſculum, ſub tuae paternae cle- „ mentiae auſpicio in lucem prodiret, quo non ſolum teipſum, „ dum a publicis Argentinenſis eccleſiae (cuius vna columna „ es) negotiis liber quandoque fueris, oblectare: ſed & caete- „ ros, vt in Deum pii ſint, ad eius lectionem incitare poſſis. „ Dominus Deus tuam clariſſimam celſitudinem diu ſaluam con- „ ſeruet ad eccleſiae decus, & dulce praeſidium meum: mihi „ vti ab octo luſtris perſpectum, ita & eximie in animo charum. „ Argentoraci Kalend. Decembribus. Anni 1516. „

Idem porro *Wimphelingius* ad finem libri reiecit epiſtolam

nobili adoleſcenti *Wernhero de Berenfels* inſcriptam : quemadmodum paullo ante ad n°. 80. animaduerſum a nobis fuit.

83. Lamentatio PETRI AEGIDII in obitum Caeſaris MAXIMILIANI. Et in hanc ſcholia pauca in gratiam amici a IACOBO SPIEGEL. Seleſtadienſi adiecta.

Epitaphia eidem Caeſ. diuo inſcripta P. AEGIDIO auctore.

Laudes MAXIMILIANI teſtimonio probatiſſimorum ſparſim collectae.

Oratio Germaniae ad Deum opt. max. & principes pro libertate Germanica.

In fine: Argentorati apud Ioannem Schottum in Thomae loco. Sine an. in 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Initium facit *Iacobus Spiegel* epiſtola, quam *Io. Lucae* inſcripſit : " Vnus & alter interceſſit dies, quo tu enixe cupis, „ ſi quae in pium pii *Maximiliani* obitum epicedia apud me ſo„ rent, tu horum eſſes particeps. Laboraui magis ac magis, „ vt deſiderio tuo aliqua ex parte ſatisfaciam. Inter caetera vi„ di multa, quae etſi bono conſilio a viris grauibus ſcripta „ ſint, at exſcribenda chalcographis minime videbantur. Ve„ rum ne tu plane repulſam videare pati, θρηνῳδίαν, ſiue „ lamentationem *Petri Aegidii* Delphi, vìri etiam primis ad„ ſcribendi, ac diui Caeſ. *Maximiliani* Aug. laudum praeconis „ vocaliſſimi, nuper inter funeralia eius praepropere effuſam, ad „ te mitto. *Philippi* item *Brettani* orationem funebrem, quae lu„ culenta ſatis, & affectum vt mouet penitiſſime, ita & gloriae, „ famaeqque *Maximil.* eſt buccina. Ea omnia tu fronte laeta „ ſuſcipies, tibique haec vera ſeruabis funeralia. *Aegidii* car„ men viuidam venam in promptu habet, ac lamentationem in„ tegre mouet. Acceſſit D. D. *Io. Geyler Keiſerſpergii*, olim „ a ſacris huius vrbis nobiliſſimi, epiſtola ad auunculum meum, „ quam inter chartaceam meam ſupellectilem (iam aulicis le-

„ ua-

„ uatus moleſtiis) inter legendum forte reperi , qua viuentem
„ adhuc Caeſarem iudicat : quam ego ſupprimere nolui.

Scilicet vltima ſemper
„ *Expectanda dies homini eſt , dicique beatus*
„ *Ante obitum nemo , ſupremaque funera debet.*

„ Alias huius enchiridii appendices tu in triumphatorem , feli-
„ cem , patrem patriae Caeſ. *Maximil.* eodem vultu lege , lecta
„ ſpero placitum iri. Pauxillum ſcholiorum adiunxi , vt car-
„ men id lucernam olens , tibi elucidatius redderetur , quum
„ tibi Graeca non admodum ſit lingua familiaris , neque niſi
„ meliore ſydere natis placeat. Vale , & D. *Iacobo Villingero*
„ (dum fuerit integrum) me commendes. Ex Argentorato
„ Kalendis Maii. Anno Chriſtian. MDXIX. „

Duae autem ſunt epiſtolae, *Io. Keiſerspergii* , & *Iac. Wimphelingii* theologorum praeſtantiſſimorum , quae libello huic inſertae extant: " *Io. Geyler de Keiſersperg* , eccleſiae Argentin. „ a concionibus ſacris , D. *Iac. Vuimphelingo* theologo, S. P. D. „ In Conſtantia dies XI. manſi , vt recepto nuntio a Regia ma- „ ieſtate, intelligere poſſem, quo ad eam diuertere deberem. In- „ terea Argentinam nuntium miſerat cum quinquaginta florenis, „ qui me non reperit , mihi autem ſignificauit , vt mox e Con- „ ſtantia in fauces Alpium Iuliarum , quod noſtra lingua Vieſ- „ ſen appellatur, me reciperem. Quo dum veniſſem feria ſe- „ cunda ante Magdalenae , die ipſa Magdalenae rex in eccleſia S. „ Magni, vbi diuina audierat , me acclamauit, vbi eſſem. Ego „ autem in cella eius monaſterii delitescebam. Vocatus ergo „ ante fores eccleſiae me ſalutauit , & excepit , & vt patientiam „ haberem , voluit. Itaque craſtina Magdalenae , dominica ſcili- „ cet , poſt prandium me vocauit , & ita familiariter conſiden- „ terque mihi ſoli cum ſolo cor ſuum aperuit , ita vt ipſe mi- „ rarer , quod homini ignoto , cum quo nullos vnquam ſermo- „ nes , neque familiaritatem miſcuerat , tantum confideret. Pla- „ ne omnem maieſtatem ſepoſuit. Et quum aliquando byrre- „ tum de capite ob refrigerium , quia aeſtus erat , ponerem ,

„ putans, id per me ſibi in reuerentiam fieri, operire caput co-
„ gebat. Duo ſubſellia in ſacratiſſimo loco aequalia poni iuſſit,
„ ibi conſedimus, & locutus eſt, quae mihi plane loqui non li-
„ cet. Neque temere me vocauit, voluit autem, vt nemini pa-
„ teſacerem, ſed quaſi ſub ſecreto conſeſſionis retinerem. Fi-
„ nito itaque colloquio, ſed & dialogo inter nos ſcriptis incoe-
„ pto, S. R. maieſtas ſcripto ſententiam ſuam poſuit, & vt
„ ego e regione reſponderem voluit. Quo facto, alterum diem
„ ſtatuit, vt in idipſum rediremus. Latinus bonus, ſed ſcripto
„ melior, quam verbo. Inter loquendum quum fieret de ſuis
„ aemulis ſermo, inquit: *Dudum putridus ſi haec & haec &c.*
„ Interea praedico omni die feſtino in eodem loco, vbi dicunt
„ Regiam maieſtatem iam aperte, iam occulte intereſſe. Scripſit
„ autem & mihi D. meus Auguſtenſ. & inſtanter rogauit, ne re-
„ deam Argentinam, niſi prius eum propter cauſas, quas pa-
„ teſecit, inuiſerim. Hoc efficiet, ne tempeſtiue, ſicut paraue-
„ ram, redire poſſim. Vale, & Deum pro me ora. Ex Fieſ-
„ ſen ſecunda Auguſti. Anno Chriſti MDIII. „

Iacobi Wimphelingii epiſtolam alio iam loco excitauimus, totamque legendam dedimus (in *comment. de Zaſ. vit.* §. 30. not. e. p. 33.)

Omnia autem opuſcula iſthaec collecta habentur in *Marq. Freher.* ſcript. rer. Germ. ex edit. *Struu.* T. II. p. 761. & alibi.

84. F. BAPTISTAE MANTVANI Carmelitae theologi faſtorum libri XII.; quibus praemittitur Carmen ad Iulium. II. pontificem maximum.

Carmen ad Leonem X. pontificem maximum.

Vita auctoris a ſe ipſo deſcripta Carmine elegiaco.

Item & alia quaepiam.

In fine: Faſtorum libri F. BAPT. MANT. contente admodum emaculati, ſtanneis characteribus excepti ſunt Argentorati, inſtinctu & aere Matthiae Hupfuff, men-

menſe Martio anno 1520. 4.*) (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Memorabilis imprimis eſt *Iac. Wimphelingii* epiſtola ad Matthiam Schurerium gentilem ſuum, " Reperi ex inſperato in Bi„ bliotheca nepotis mei *Iacobi Spiegel*, Imperialis ſecretarii, „ *Baptiſtam Mantuanum* in libris Faſtorum lectu digniſſimum, „ in quibus noſtra iuuentus, vitam & bonos fines Diuorum, „ absque fabellis, & alia ſcitu vtilia, ſine veneno (quo Ti„ bullus, Propertius, Catullus, Lucertius, Marullus, & ho„ rum laſciui ſimiles reſperſi ſunt) a teneris annis imbibere, „ ſeque & caeteros aliquando delectare poſſet, ea ſi chalcogra„ phia propagarentur, confido *Hieronymum Gebuuilerum*, *Ioan.* „ *Sapidum*, *Geruaſium Sopherum*, caeterosque politiorum, & „ Chriſtianarum literarum profeſſores, ſuis diſcipulis interpre„ taturos. Chriſtiani enim ſumus, & eſſe, & dici volumus. „ Proinde ſi tu, mi *Matthia*, ſalutiferae iuuenum inſtitutioni con„ ſulere, & caſtrorum clauſtralium, qui ex his carminibus de„ licias per otium capient, faſtidia leuare voles, exemplar ſpe„ non indignaturi nepotis, a me accipies, cum expreſſa *Bapti„ ſtae* effigie, vt in operis tui veſtibulo iucundum tanti viri, „ maturitatisque, & modeſtiae ſuae, vti prae ſe fert, praebeat „ ſpectaculum. Sunt haud dubie vobiscum, qui eam nobiliſſimi „ vatis & theologi imaginem pictura, & caelatura aptiſſime red„ dere poſſint. Nam & ab annis quinquaginta, quibus vrbi „ veſtrae Argentinenſi affectus ſum, memini, in ea pictores prae„ claros, ſculptoresque excellentiſſimos floruiſſe. Vale, & inco„ lumitatis tuae (quam cum ſummo gaudio intellexi in te re„ ſumere vires) rationem habeto. Ex patria noſtra communi. „ Kalend. Maii. Anni Chriſti. MDXX. „

Legitur hic quoque *Eraſmi* epiſtola ad *Wimphelingium*, quae, quum in collect. epiſtol. *Eraſmi*, quotquot vidimus, (vi-

*) Perperam omnino *Niceronius* Memoir. des hom. illuſt. T. XXVII. p. 119. & ex eo *Freytagius* adparat. lit. T. III. p. 29. hanc *faſtorum* editionem an. 1518. adſcribunt.

dimus autem plerasque omnes) haud extet: vnacum ea, ad quam ſe referre videtur, *) hoc loco integram adducturi ſumus: *Eraſmi Roterod.* reſponſio eſt ſequens: " *D. Eraſmus Rotero-*
„ *damus Iacobo Vuimphelingio* ſuo ſalutem dicit. Viuimus,
„ valemus, tui meminimus, te amamus omnes, & ſi tuo fiat
„ commodo, aduentum quoque tuum expectamus. Nouum te-
„ ſtamentum iam ad ad metam properat, Hieronymus belle pro-
„ cedit. Demiror iudicium *Sapidi.* Iuro, quisquis is fuit, qui
„ hoc illi perſuaſit, nihil illo ineptius. Malim hemiſtichium
„ Mantuani, quam treis Marullicas myriadas. Cura, vt reuale-
„ ſcas, & podagram vna cum ſcabie profligas. Scripſeram *Ab-*
„ *bati Volſio*, verum epiſtola periit, neſcio cuius culpa. Scri-
„ pſi,

*) Vid. *Eraſmi Roterodam.* Oper. omn. T. III. P. poſt. col. 1550. epiſt. 46. " *Iacobus Wimphelingus* Domino *Eraſ-*
„ *mo S.* Viui ne adhuc, an vita functi ſunt, aut inter
„ martiales & feroces inhumanitatem quandam contraxe-
„ runt dominus *Erasmus Roterodamus*, *Ioan. Oecolampa-*
„ *dius*, *Beatus Rhenanus*: vt tanto tempore nihil ami-
„ ciſſimis ſcribant, renuntient, ſignificent de ſtatu, de va-
„ letudine, de reditu, de fine operum Hieronymianorum?
„ Ego ſane vlcerum pleniſſimus, podagram incidi, quae
„ ſi non erraſſet, pauperem enim obruit, quae morbus di-
„ uitum eſſe fertur, iam pridem me Baſilea vidiſſet: mu-
„ lam enim cum famulo miſit ad me praeſul Baſilienſis.
„ Sed proh dolor, neque equitare, nec domum egredi poſ-
„ ſum, tantis doloribus dies atque noctes afficior. In *ca-*
„ *talogo Archiepiſcoporum Moguntinorum*, quem interim
„ collegi, a) *D. Eraſmi Rot.* honeſtiſſimam feci mentio-
„ nem. *Oecolampadium* ſpero huc ad Seleſtadium rediturum,
„ vt ſecum adducat, quae illi traditurus ſum ad max.
„ amicos meos Heidelbergae perferenda. *Beatum Rhena-*
„ *num* praeſtolatur grandaeuus pater, deſiderii plenus. Om-
„ neis vos tres valere peropto. Ex Seleſtadio 15. Ianua-
„ rii anno 1516. „

a) Quam tamen editum fuiſſe, haud affirmauerim. *Ger. Io. Voſ-ſius* de hiſt. Lat. L. III. c. 10. ex *Iac. Spiegelio*, & *Ioſ. Simlero* laudat quidem eiusdem vitam Dietheri archiepiſcopi Moguntini: ſed, dum neque locum, neque annum editionis commemorat, palam fecit omnibus, nihil eiusmodi abs ſe viſum vnquam fuiſſe.

„ pſi, ne quererēris, me non ſcripſiſſe. Bene vale, ſalutat te „ coetus omnis doctiſſimus, me excepto, tuique amantiſſimus, „ me non excepto. Baſileae poſtridie Purificationis. An. XVII. „

85. DIVO MAXIMILIANO iubente pragmaticae ſanctionis medulla excerpta.

In fine : Seleſtadii in aedibus Lazari Schurerii menſe Maio. Anno 1520. in 4to. (Sequuntur Laz. Schurerii inſignia his additis: *Cui indignum viſum eſt, haec Vulcano tradi, ſed cenſuit operae pretium, vt ad gloriam Dei opt. max. ſuique cultus, & Germanicae nationis incrementum, ac Maximiliani Caeſaris memoriam immortalem ex ſua officina ederentur.*) (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Libellum iſthunc in lucem protulit *Iac. Spiegelius* Seleſtadienſis, ſecretarius regius, & *Wimphelingii* ex ſorore nepos, literis ad *Maximilianum a Bergis*, Dominum in Seuenberg, Caeſ. & Cath. Maieſt. in Germaniis oratorem, & a commiſſis, exaratis: " Erat „ Auunculus meus, *Maximiliane* generoſe heros, hoc opuſculum „ Vulcano daturus, niſi improbo (ni fallar) facinori obſtitiſ- „ ſem, vt viri bonorum litterarum antiſtites, inter quos velut „ pretioſum margaritum emicat dignatio tua, non difficile te- „ cum iudicabunt. Siquidem periiſſet amphiſſimum virtutum „ Diui *Maximiliani* teſtimonium, qui Germaniam reparare me- „ ditatus eſt, vti vel introſerta prae ſe ferunt. Cuius tamen co- „ natus a multis deſideratus eſt, haud praeter improborum, qui „ iam adauctae gloriae quemuis alium noui ornamenti acceſ- „ ſum inuidebant, vel fati malignitatem, ſi modo eſt, quod „ aiunt, ſummam rerum coeco diſpenſare nutu, quamuis puto „ rectius credi poſſe, non ſine Dei voluntate hoc tam ſanctum „ quam neceſſarium *Maximiliani* conſilium morte ſua interce- „ ptum, *Carolo* Principi noſtro auiti imperii ſucceſſori conſerua- „ tum, vt qui potens eſt, magna faciat, pro vero Dei optimi „ maximi cultu reſtituendo, ac huius patriae nationis dignita- „ te aſſerenda. Proſecuturum autem eum hoc conſilii, mihi cum

„ multis ſpes certa manet, quia iſthuc hodie felicitatis per-
„ uentum eſt, quo nuda veritatis imago de optimis quibusque
„ libere praedicatur, quae multis retro ſaeculis magno huma-
„ ni generis malo inuolucris obteſta fuit. Reducunt eam apud
„ Germanos *Capnion*, *Roterodamus*, *M. Catharus*, *Pirckaime-*
„ *rus*, *Capito*, *Oecolampadius*, *Phrygio*, *Ritius*, *Otho Brun-*
„ *felſius*, *Huttenus*, qui ſe hac comite ſibi, ſi vsquam, in Ro-
„ mana triade placere haud obſcure fatetur. Nimirum liber
„ homo, libero argumento patriam libertatem vindicandam iure
„ expoſtulat. Apud Gallos *Iacobus Faber* pietatis vnicum ſpe-
„ cimen, & *Budaeus* orbis Gallici decus, improbos temporum
„ ſuorum mores ſparſim taxant. Quis apud Italos *Io. Fran-*
„ *ciſco Pico Mirandulano* de moribus corrigendis orationem con-
„ texuit Chriſtianius, atque eo argumento, quod multis aliis
„ Chriſtianiſſimis iampridem viſum eſt, quippe ne labante re-
„ ligione in cupediis, in delitiis popinalibus, & in luxu men-
„ ſario, in equitio numeroſo & eleganti, in inſtrumento lau-
„ to epiſcopii, in ſupellectili, in vaſis argenteis, in veſte ſtra-
„ gula, a) & peripetaſmatis, b) in ſtipendio cohortis hono-
„ rariae ſericatorum & calamiſtratorum, in auitio, & accipi-
„ trariis, in venatico miniſterio inſtrumentoque, in ferculorum
„ ſtructoribus, in ſcurris, in ludiis, in acromatis, c) in thy-
„ melicis, d) in eis, quos a cauillis habent, & voluptatibus, in
„ delitiarum mille nominibus. Adde etiam & in alea, & in
„ eis denique, quae non niſi ſubdititio nomine in rationes re-
„ feruntur. Sed quod felix ſauſtumque ſit, nobis illuxit ſaecu-
„ lum longe omnium foeliciſſimum, quo Germanici Principes,
„ haud dubie maximo Regum *Carolo* autore, verum religionis
„ cultum reſtituent, ſine quo concordiae impedimenta e me-
„ dio tolli quandoque poſſe, imprudentiae eſt, cogitare, niſi ipſe
„ ſim

---

a) Veſte ſtragula: id eſt, operimento equorum & mulorum. b) Peripetaſmatis: id eſt, aulaeis tapetis. c) Acromatis: id eſt, narratione mimica. d) Thymelicis: id eſt, citharaedis.

„ ſim omnis conſilii inops. Vnicum eſt hoc celſitudinis Re-
„ giae factum vere regium, & *Carolo* tanto Principe dignum,
„ ad quod, dignationis tuae erit, & Maieſtatem ſuam & prin-
„ cipis apud eam loci viros cohortari ſedulo. Aget idem te-
„ cum magnus ille vir, *Mercurinus*, (*Gattinarius*) ſupremus
„ Regiae aulae Cancellarius, quem eruditio non protrita, can-
„ dorque animi non ſinunt deflectere a via recta. Quoties hu-
„ ius viri recordor (recordor autem ſaepius) toties ſubit men-
„ tem, praeſtantis eum doctrinae adminiculis contra temerari-
„ os caſus celſum ſemper & erectum iuiſſe, & aduerſus for-
„ tunae inſeſtiores impetus animo praeſentiore firmatum. Hoc
„ eſt praecipuum literarum peritiae officium, maxime autem
„ eius, quae in ſtemmata tam ſplendida incidit. Quare, vt
„ dicam libere, quod ſentio, niſi vos veſtrique ordinis viri huic
„ negotio intenderitis omnes neruos, de altero, qui nihil aeque
„ quam in ordinem redigi metuit, detrectat, fugit, nunquam
„ quicquam boni ſperandum eſt, cum ille vt apud victricis
„ veritatis ſtrenuiſſimum adſertorem Germanum equitem legi-
„ mus, magna ex parte ſit peſſimus, & ſuis elatus titulis ty-
„ rannidem exerceat in ipſos mundi principes. Non mentior
„ ego fortaſſe, ſi his fontibus omnia fere mala, quae mea ha-
„ bet memoria, dixerim profecta eſſe. Nec ſane mirum, quan-
„ do malum omne prodire de templo Chryſoſtomus cenſet, &
„ Hieronymus referente *Mirandulano Comite* praedicto, ſcribit
„ ſe inueniſſe neminem, qui ſeduxerit populos, praeterquam ſa-
„ cerdotes. O infortunati Principes quibus hoc genus cenſu-
„ ram ademit! Rurſum o fortunatos Principes, quibus quam ſi-
„ millimi tui a ſententiis contigerunt! Neque enim fieri poteſt,
„ vt Euripides aiebat, vt qui optimis fortiſſimisque parentibus
„ naſcerentur, quin & ipſi tales euadant. Porro quod libel-
„ lum hunc vel breuitatis gratia, tibi, vt ſpero, placiturum
„ in mille exemplaria tranſcriptum, tuo dedicatum nomini di-
„ uulgarim, boni quaeſo conſulas. Siquidem inpraeſentiarum
„ maiora non habeo, neque dum adornantur ea, hoc meae

erga

„ erga te obſeruantiae quantulumcunque monumentum inter-
„ mittere volui. Monitiones ad diuum *Maximilianum* velut
„ non inſalubres, quo munuſculum grandeſceret, adieci, quae
„ te dormitantem non excitarent, ſed currentem, vt aiunt,
„ incitarent. Iam vale, & *Spiegellii* tui memor viue in corona
„ eruditorum, quos das largiter epulis tuis accumbere, *Peu-*
„ *tingeri*, *Stabii*, *Ritii*, *Rorarii*, *Sbrulii*. Opto & tuam fortu-
„ nam & gentis a *Bergis* totius quam florentiſſimam permanere:
„ cuius virtutes inſigniter inſignes effecit magnus ille *Eraſmus*
„ *Roterodamus*. Ex aedibus noſtris Seleſtadii die 15. Maii.
„ M. D. XX. „

Quum *Maximilianus I.* Imp. conſilio & hortatione ordinum Imperii aſſiduis, & adhuc inauditis Germanorum aduerſus curiam Romanam querelis ac *grauaminibus* finem impoſiturus, *ſanctionem Gallorum pragmaticam* *) pro fundo ponere, atque vna cum illa *Germanorum Albertina* magis ſemper ac magis ſtabilire conaretur; id potiſſimum negotii *Iac. Wimphelingio*, theologorum tum temporis facile principi, & de vniuerſa Germania iam alias praeclare merito, demandauit: vt compendium aliquod

*) Patres concilii Baſil. Eugenio IV. P. ſynodum iſtam transferre primum alio, deinde etiam diſſoluere adniſuro, decreta ſua Galliae, Germaniaeque regibus obtulerunt confirmanda, vltroque aſſumenda. Carolus VII. Galliarum rex, habito apud Bituriges ſolemni procerum, antiſtitum, aliorumque doctiſſimorum hominum conuentu 1438. ad confirmanda ſynodi Baſileenſis decreta, memorabilem illam conſtitutionem edidit, quam *ſanctionem pragmaticam* a) vulgo vocant ſcriptores. Sed & Germania porro concilii Baſileenſis decreta ſuſcepit lubenter, ſeruato tamen vtrinque temperamento, & aequa rerum moderatione. Acceptio haec quomodo ſub Alberto II. rege Moguntiae 1439. XXVI. Martii (praeſentibus etiam tum Cardinale ſancti Petri ad vincula, tum legatis regis Francorum, & regis Caſtellae, & ducis Mediolanenſis) ab oratoribus regis, archi- & epiſcoporum, ſtatuumque Imperii ſuis cum limitibus facta ſit, narrant *Od. Raynaldus* ad an. 1439. n. 19. *Claud. Fleury* hiſt. eccl. T. XXII. h. a. n. 51. ſeqq. aliique: ipſum vero

quod, ſeu *medullam* ex eadem decerptam, ad Germanorum mores adpliſcaret, ſuisque acceſſionibus locupletaret. Commonſtrant id duae, *Maximiliani* Imper. ſcilicet, & *Wimphelingii* epiſtolae:

* * *

Maximilianus diuina ſauente clementia, E. Romanorum Imperator ſemper Auguſtus &c. Honorabili, deuoto, nobis dilecto, *Iacobo Wimphelingo* Seleſtadienſi, Sacrae Theologiae Profeſſori, familiari noſtro. Honorabilis, deuote, dilecte, Mittimus in praeſentiarum ad te Secretarium noſtrum cum *Pragmatica ſanctione regni Franciae*, commiſimusque ei, tibi noſtro nomine nonnulla referenda, quae cum ex mente noſtra proficiſcantur, cupiamusque omnino, interueniente opera & induſtria tua, in talibus nobis ſatisfieri: ideo horamur te, & per tuam in nos, & ſacrum Romanum imperium obſeruantiam (quam opuſculis & lucubratiunculis tuis iamdudum habuimus compertam) requirimus, vt non modo Secretario noſtro indubitatam adhibeas fidem, ſed te eum in his, quem etiam non requiſitus a nobis praeſtitiſti, exhibeas; qua re hoc tempore a te nihil nobis gratius fieri poterit. Cupimus autem dictum ſecretarium noſtrum

---

ro *acceptationis inſtrumentum* commemoraſſe duntaxat contenti. Primus omnium eodem ad communem patriae vtilitatem vſus eſt, aliaque ad concordata nationis Germanicae rite intelligenda, ac penitus redintegranda, larga manu ſuppeditauit ICtus vere Germanus, *Ioannes Horixius* in opuſculo, cui inſcripſit titulum: *Concordata nationis Germanicae integra: ſiue noua & accurata concordati Calixtini & praecipue concordatorum principum ſub Eugenio IV. nec non concordatorum Aſchaffenburgenſium ſub Nicolao V. editio:* Francof. & Lipſ. 1763. 4. & in collectione: *concordata nationis Germanicae integra, variis additamentis illuſtrata:* T. I. Francof. & Lipſ. 1771. 8. Conf. *Steph. Alex. Würdtwein* in ſubſid. diplomat. iur. eccl. German. T. VII. & VIII. Atque hanc ipſam Germanorum *ſanctionem pragmaticam Albertinam* dixeris, haud inuita Minerua.

En comparationem vtramque inter pragmaticam, Gallorum ſcilicet & Germanorum inſtitutam, breuiterque deſignatam!

Concil. Basil.	*Sanctio Pragmatica Gallorum :*
Decreta Sess. I.	I. De conciliorum generalium auctoritate ac potestate, temporibusque & modis eadem conuocandi & celebrandi.
Sess. II.	
Sess. XII. & XXIII.	II. De electionibus, earumque confirmatione : *cum quibusdam limitationibus.*
Sess. XXIII.	III. De reseruationibus sublatis.
Sess. XXXI.	IV. De collationibus: *cum quibusdam limitationibus.*
Sess. XXXI.	V. De causis : *cum limitationibus.*
Sess. XX.	VI. De friuolis adpellationibus.
Sess. XXI.	VII. De pacificis possessoribus.
Sess. XXIII.	VIII. De numero & qualitate Cardinalium : *cum limitationibus.*
Sess. XXI.	IX. De annatis : *cum quibusdam limitationibus.*

Concil. Basil.	*Sanctio Pragmatica Germanorum:*
Decret. *Frequens.* Seff. I.	I. De auctoritate & potestate sacrorum generalium conciliorum, temporibusque, & modis eadem conuocandi, & celebrandi.
Decr. *Sicut in constituenda* (vel: *quemadmodum in construenda*) Seff. XII. Decr. *Licet dudum.* Seff. XXIII.	II. De electionibus: *cum quibusdam declarationibus.* Et de electione cassanda, ex qua turbari posset ecclesia.
Decret. *Pridem.* Seff. XV.	III. De conciliis synodalibus & prouincialibus.
Decret. *Et quia.* Seff. XXIII.	XXI. De reseruationibus tollendis: *cum declaratione.*
Decret. *Saluatoris.* Seff. XIX.	IV. De Iudaeis & neophytis.
Decret. *Placuit:* & alia de qualificationibus & ordine promouendorum. Seff. XXXI.	XXIV. De collationibus beneficiorum: *cum declaratione.*
Decret. *Ecclesiasticae solicitudinis.* Seff. XXXI.	XXV. De causis, & de appellationibus.
Decret. *Vt lites.* Seff. XX.	VIII. De modo appellandi vel non appellandi.
Decret. *Quicunque.* Seff. XXI.	X. De pacificis possessoribus non molestandis.
Decret. *Cum summo pontifici.* Seff. XXIII.	XX. De numero & qualitate Cardinalium.
Decret. I. Seff. XXI.	IX. De annatis tollendis: *cum declarationibus.*

Concil. *Sanctio*

Concil. Basil.	*Sanctio Pragmatica Gallorum:*
Sess. XXI.	X. — XVIII. De celebratione diuini officii, & aliis ad sacra pertinentibus: *cum quibusdam limitationibus.*
Sess. XX.	XIX. De concubinariis.
Sess. XX.	XX. De excommunicatis non vitandis.
Sess. XX.	XXI. De interdictis temere non ponendis.
Sess. XXIII.	XXII. De sublatione Clementinae: *literis.*

a) Pragmatica haec An. 1438. a Gallis condita, legitur apud *Puteanum* (Du Puy) Comm. sur le Traité des Libertes de l'Egl. Gall. T. II. p. 6. & *Richer.* in Hist. Concil. general. Historiam eius dedit *Putean.* l. c. Tom. I. vbi: Histoire contenant l'origine de la pragmatique Sanction faite a Bourges par le Roy Charles VII. l'an. 1438. & son etablissement; comme elle a eté observée, & les moyens dont les Papes se sont servi pour l'abolir. add. *Thomass.* in vet. & nou. Eccles. discipl. P. II. Lib. I. c. 45. & *Petrus de Marca* in C. S. & I. L. VI. c. 9. §. 8. 9. vbi pragmaticam cum temperamento, quod decretis Concilii Basil. adhibuerunt Galli, exponit. Conf. V. C. *Christ. Wilh. Kochius* in comment. hist. iurid. de collat. benef. Sect. II. C. I. §. 4. Viguit illa diu apud Gallos, contradicentibus quidem multis, abrogataque semel, *Ludouico* IX. imperante, animumque regis flectente Pio II. P. mox iterum reuocata fuit in vsum, & tanquam lex imperii ad *Francisci I.* tempora floruit: qui tandem celeberrima illa *concordata* cum *Leone X.* Bononiae iniit, Romae postea in concilio *Lateranensi* 1516. publicata.

Editiones *pragmaticae sanctionis*, quae mihi ad manus sunt, paucis recensere iuuat: quarum altera est antiqua sine

Paris.

Concil. Baſil.	*Sanctio Pragmatica Germanorum:*
Decret. 3. — 11. Seſſ. XXI.	XI. — XIX. De celebratione diuini officii &c.
Decret. *Quicunque.* Seſſ. XX.	V. De publicis concubinariis.
Decret. *Ad vitanda ſcandala.* Seſſ. XX.	VI. De modo communicandi his, qui dicuntur excommunicati &c.
Decret. *Quoniam.* Seſſ. XX.	VII. De modo & forma ponendi interdictum in loco, & diuina reſumendi.
Decret. *Licet in apoſtolicis.* Seſſ. XXIII.	XXII. De ſublatione Clementinae *literis* de probatione.
Decret. *Vt lucidius.* Seſſ. XXX.	XXIII. De communione ſacramenti euchariſtiae.

Pariſ. 1486. 4. excuſa: *finiunt decreta Baſilienſia & Bituricenſia, quam pragmaticam vocant, gloſſata per magiſtrum* Coſmam Guymier *in vtroque iure licentiatum, & Pariſiis impreſſa per Iohannem Bonhome librarium Pariſienſem Anno Domini 1486.* Altera autem itidem Pariſ. 1507. 8. *finiunt decreta Baſilienſia nec non Bituricenſia, quae pragmatica ſanctio intitulantur: gloſſata ſubtiliter & profunde per magiſtrum* Coſmam Guymier *in vtroque iure licentiatum. Vna cum repertorio nouiter per ordinem alphabeti deſuper compilato per* Petrum Cambefort *licentiatum in decretis: Impreſſaque Pariſius per* Magiſtrum Andream Bocard: *Impenſis* Iohannis Parui & Guillermi Euſtachii *bibliopolarum Pariſien. qui circa omnium emendationem diligentem curam fecerunt adhiberi, & nouam ex margineis quotationibus tabulam adiungi: Anno Domini 1507. die IX. Auguſti.* Praeterea mihi eſt editio *concordatorum* inter Leonem X. P. & Franciſcum I. R. initorum, ſine loco & anno quidem, ſed ſatis antiqua, per D. Gerlier 8. facta. Gallica vero interpretatio *ſanctionis pragmaticae*, vti *concordatorum* prodiit Pariſ. 1561. 8. cuius exemplum poſſideo. De aliis vero, vti Lugd. 1488. 1497. 4. Lugd. 1538. Pariſ. 1551. 8.

noſtrum (quoniam eius opera diuitius carere non poſſumus) cum hoc voto noſtro a te expeditum, quam primum ad nos remitti. Datum in oppido noſtro imperiali Vberlingen, die 18. Menſis Septembr. An. Dom. M. D. X. regni noſtri Romani XXV.

* * *

Inuictiſſimo D. noſtro Imp. *Maximiliano*, *Iac. Wimphelingus* Seleſtadienſis humillimam commendationem. Victorioſiſſime Caeſar, Lecta Caeſareae tuae Maieſtatis epiſtola, moxque accepta a ſecretario inſtructione, totis ad id viribus me accinxi, vt id, quod Caeſarea tua Maieſtas deſiderat (quantum cum Deo & absque conſcientiae vulnere fieri poteſt) efficiam. Ab ineunte enim aetate omnem operam meam Caeſareae primum tuae Maieſtati, deinde Germanicae nationis & ſacri Romani imperii amplificationi deuoui atque dedicaui. Quamuis me voto tuo & inſtituto longo imparem ſciam, & multi ſint in aula tua, qui hoc munus abſolutiſſime implere valeant, quibus maior eſt eruditio, maiorque rerum iſtarum communium experientia: ſunt & apud reliquos Principes, & apud Senatus rerum publicarum optimi doctiſſimique viri, qui Germaniam exornare, & ad pacem concordiamque vniuerſalis eccleſiae, atque ad totius cleri ad Chriſtinam diſciplinam reducendi famam & gloriam perſuadere poſſent, in qua re non modo tua Maieſtas, ſed & tui in imperio praeceſſores Carolus magnus, eiusque filius Ludouicus Pius, Othones, denique Cuonradi, Friderici, & Henrici, nouiſſime autem Sigismundus ſumma induſtria operam nauarunt, impellente ipſos indubie zelo & charitate in Deum opt. Max. & gratitudine in Chriſtum pro ipſius in humanum genus beneficiis, praecipue autem amariſſimae paſſionis.

Neque enim Chriſtus pauper pro nobis factus eſt, vt nos in omni rerum opulentia & luxu de ipſius patrimonio cupiditatem noſtram & ambitionem prodamus. Neque famem pertulit vt nos ingurgitemur,

---

cum gloſſis *Coſm. Guymier* additt. *Phil. Probi*, & anott. *Fr. Pinſſonii* Pariſ. 1666. & rel. & concordatorum Toloſ. 1518. &c. quippe quas inſpicere mihimet non licuit, pluribus agere ſuperſedeo.

mur, neque labores, caſtimoniam, & dira tormenta ſubiit, vt nos in otio, in laſciuia, inque omnibus delitiis & voluptatibus verſemur. Neque hi, quibus res eccleſiaſtica ſua debet incrementa, quantum ad ditionem temporalem attinet, huc reſpexiſſe videntur, vt in otio tantum clerici degerent, omnibus rebus ad vota fruentes, citra tamen laborem. Alia certe cauſa fuit, cur illi ſeque ſuosque nonnunquam ſpoliantes, eccleſiam ditandam cenſuerint. Nimirum vt commodius diuinis officiis vacare poſſent abſque ſollicitudine deſuturi victus, quem ex agris, nemoribus, pratis ac aquis facile colligere liceret. Et vt pauperibus Chriſti, viduis, orphanis, & ſenibus, quos robur corporis prorſus deſtituit, ac aegrotantibus eleemoſynam liberalius impertirent. Sic enim in inſtitutionibus canonicae profeſſionis, quas auſpicio imp. Ludouici Pii conſcriptas putamus, ab Epiſcoporum concilio comprobatas, ſic inquam legitur: *Res eccleſiae (ſicut a ſanctis patribus traditur, & in ſuperioribus capitulis continetur) vota ſunt fidelium, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum. Fideles namque fidei ardore & Chriſti amore ſuccenſi ob animarum ſuarum remedium, & coeleſtis patriae deſiderium, ſuis propriis facultatibus ſanctam locupletem fecerunt eccleſiam, vt iis & milites Chriſti alerentur, eccleſiae exornarentur, pauperes recrearentur, & captiui pro temporum opportunitate redimerentur. Quapropter vigilanti ac ſolerti cura prouidendum eſt his, qui eius facultates adminiſtrant, ne eas in ſuos ſolummodo vſus conuertant, ſed magis (iuxta poſſibilitatem rerum) Chriſto famulantium, imo eorum, in quibus Chriſtus paſcitur & veſtitur, curam gerere penitus non negligant.* Subſcribit huic ſententiae Proſper, aſſerens, viros ſanctos res eccleſiae non vendicaſſe in vſus ſuos vt proprias, ſed vt commendatas pauperibus diuiſiſſe, nam hoc eſſe poſſidendo contemnere, non ſibi ſed aliis poſſidere, nec habendi cupiditate eccleſiae facultates ambire, ſed eas pietate ſubueniendi ſuſcipere. *Quod habet*, inquit, *eccleſia, cum omnibus nihil habentibus habet commune, nec aliquid inde eis, qui ſibi de ſuo ſufficiunt, erogare, quan-*

do nihil aliud eſt habentibus dare quam perdere. Hactenus aliena retulimus. Proinde cum omnes Chriſti religionem profeſſos, eidem ſeruatori noſtro gratos eſſe expediat, magis tamen id peculiares eius miniſtros, hoc eſt ſacerdotes, ſacris initiatos, & de liberalitate tanta imperatorum & procerum, caeterorumque fidelium affatim prouiſos, vt ab aratro & manuum laboribus alieni ſimus, tantorum beneficiorum decet meminiſſe, quo noſtra vita populo bilem non moueat, nec ad oblocutionem & odium praebeat anſam, ſed vt aedificentur laici, amicitia mutua floreat, offendicula & ſentes euellantur, reuerendi antiſtites cum ſuo clero pietati dedito ſint in ſua veneratione, & in ipſum quoque ſummum Pont. Sacroſanctamque Rom. eccleſiam, vniuerſorum filialis affectus, & in ſpiritualibus obedientia fulciatur.

Quapropter, ſereniſſime Caeſar, celſitudini tuae, quae tam honeſto & ſancto negotio Chriſtianiſſime afficitur, non potui non morem gerere, collectis tumultuarie nonnullis, quae dedita opera, & apud diuerſas eccleſias & in conuentibus praeſtantium virorum, partim vidi, partim ex fide dignis audiui, quae mihi, ſi tollantur, ad Germaniae commodum, & ad diuini cultus amplificationem plurimum conducere videntur. Et eo ad id abſoluendum, tuaeque Maieſtati in omnibus obſequendum promptior fui. Primum, quod nepotem meum *Iacobum Spiegel*, tuae Maieſtatis Secretarium ex labore meo maiorem tuam in ſe benignitatem affecuturum confiſus ſum, deinde quod ſub Imperio Rom. natus & alitus, merito, vti natura ſubditus, tuae inſeruio voluntati. Poſtremo vt hac opera, patriam meam, Maieſtatis tuae patrocinio commendatiorem facerem. Seleſtadium enim natale mihi oppidum omnibus terris charius, in Alſatiae meditullio ſitum, prouinciis Auſtriacae ditionis paruo ſane interuallo cingitur. Quantum enim Briſages abſunt, quantum Sunangii, quantum vallis Albertica, in Voſego: vt de minutioribus locis taceam? Si igitur Seleſtadium vel a Gallis, vel ab aliis hoſtibus (quod abſit) premi contingat, quis illi melius

lius ſubuenire poſſit, quam Princeps Auſtriacus? Si quidem vicinus vicino Deus eſt. Et ſolet nonnunquam ingentis eſſe beneficii cauſa, paruum obſequium in tempore exhibitum. Ex Argentorato Calendis Nouembr. M. D. X. — Hactenus *Wimphelingius*.

Ipſam vero *medullam Wimphelingianam*, vtut iteratis iam ſubinde typis excuſam, & variis variorum auctorum collectionibus inſertam, *) hoc tamen loco integram exhibere conſtituimus, hac potiſſimum de cauſſa, quod *Vdalricus Zaſius* ICtus Friburgenſis longe celeberrimus, ea, quae de *actionibus & aſtutiis Curtiſanorum* ſubiunxit *Wimphelingius*, ſingillatim manu ſua deſcripta, & additionibus quibusdam ſiue auctoris, ſiue etiam ſuis aucta, vel aliter non raro lecta, nobis reliquerit, poſterorum memoriae commendanda.

*) Integra quidem leguntur apud *Herm. von der Hardt* l. c. T. I. P. V. p. 219. Sed ap. *Goldaſt*. Conſtit. imperial. T. III. p. 123. & *Freher*. T. II. p. 684. *Georgi* loc. cit. p. 316. aliosque mutila omnino & manca. Non poſſum non ea, quae *Lambacherus* (in Bibl. cin. Vindob. p. 162.) vir egregie doctus alias, ſed neſcio, qua ſiniſtra opinione, & antecepta rerum informatione in transuerſum actus, hoc loco comminiſcitur, in medium adducere: " De hac ipſa autem „ pragmatica ſanctione etiam in Germaniam introducenda „ (ſi vera ſunt, quae praeſenti libro produntur ab eius edi„ tore *Iacobo Spiegelio*) cogitauit & anno 1510. Maximi„ lianus I. imperator. Nam praemittitur epiſtola Maximi„ liani, miſſa eo anno ad *Iac. Wimphelingium* per *Iacobum* „ *Spiegelium* vna cum ſecreta commiſſione, quam reſpon„ ſoria *Wimphelingii* prodit, ſpectaſſe dictam ſanctionem „ pragmaticam, quatenus quoad collationem beneficiorum „ ex iisdem cauſis in Germaniam introducenda eſſet, ex „ quibus obtinebat in Francia. Sed vt verum fatear, ne„ ſcio, an fides *Iac. Spiegelii* tanti eſſe debeat, vt creda„ mus, aequiſſimum imperatorem Maximilianum contra ſo„ lemnia concordata Germaniae quicquam molitum eſſe. Mi„ hi certe vel eo res eſt ſuſpecta, quod *Iac. Spiegelius* eam „ non niſi mortuo Maximiliano in publicum emiſerit, & „ eo quidem tempore, quo *Spiegelius* videri poteſt, in gra„ tiam

* * *

Epitome in Prooemium Pragmaticae ſanctionis.

Prooemium.

In prooemio pragmaticae ſanctionis narratur, quod ab exordio naſcentis eccleſiae, reges Franciae, praelati, & proceres, in regno & Delphinatu erexerint & dotauerint eccleſias, coenobia, & alia loca ſacra, ad gloriam Dei & ad augmentum diuini cultus.

Item quod inſtituerint in illis locis miniſtros idoneos ad propagandam fidem, ad bonos mores, & exempla virtutum.

Item quod a ſanctis patribus conditi ſunt canones pro foelici regimine ſtatus eccleſiaſtici.

Item quod quamdiu canones illi obſeruati fuerunt, floruit in eccleſia Dei honeſtas, diſciplina, religio, pietas, & pax.

Additio ad pragmaticae prooemium.

Similia narrare poſſet Caeſar. tua Maieſtas, quomodo eccleſiae

„ tiam Lutheranae factionis (cui fauebat, & poſtea etiam „ adhaeſit) iuuenem imperatorem Carolum V. confiſto eti- „ am exemplo glorioſiſſimi aui, ac praedeceſſoris, aduer- „ ſus ſedem apoſtolicam incitare voluiſſe. Praeſertim cum „ eo ipſo tempore grauamina pararentur contra eandem ſe- „ dem apoſtolicam in proximis Comitiis Wormatienſibus „ imperatori offerenda. De reliquo, cuius magni momenti „ ſit hoc opus in libertatis eccleſiarum German. tuitione „ (vti putant quidam referente *Dan. Gerdeſio* Floril. libr. „ rar. p. 300.) certe non perſpicio. Nam ſunt paucula „ tantum excerpta ex pragmatica ſanctione, cum additio- „ nibus *Iac Spiegelii*, quae nil aliud ſunt, quam tritae „ inuectiuae in curiam Romanam. Videtur aliquid magni „ ſubeſſe, ſuſpicandi occaſionem dediſſe, quod *Marquard. „ Freherus* epiſtolam Maximiliani apud *Wimphelingium* & „ huius reſponſoriam ad Imperatorem, cum annotatione „ capitum opuſculi inſeruerit Tom. II. ſcript. rer. Germ. „ p. 379. ſeqq. ſubiungens, *reliqua ſe vt nimis prolixa „ hoc loco omiſiſſe.* Sed ſucum feciſſe *Freherum*, proque „ leuitate contentorum opuſculi, cuius ipſum forte pude- „ bat, prolixitatem cauſatum eſſe, eo certius eſt, quod „ praetenſa prolixitas vix vnam alteramque paginam oc- „ cupaſſet. „

ſiae cathedrales & collegiatae in Germania ereſtae ; & ampliſſimis poſſeſſionibus dotatae ſunt a Rom. Imperatoribus, ab illuſtriſſimis ducibus, & caeteris principibus. Sicut in *Lupoldo* de zelo & ſeruore veterum Principum Germanorum clariſſime reperitur. Et certo conſtat, multas eccleſias a *Carolo magno* & *Henrico* Caeſare ereſtas, & dotatas. Spirenſem, a ducibus Sueuiae & Auſtriae locupletatam &c. Argentinenſem a *Dagoberto* rege Auſtraſiae exaltatam, ſicque de aliis eccleſiis, & coenobiis Germanicae nationis, in Auſtria, Saxonia, vtraque Burgundia, caeterisque Germanorum Principum regionibus ereſtis atque dotatis.

Conſequenter exordium Pragmaticae narrat, quod ex ambitione & auaritia (quae patrum decreta contemnit) ſubſequutae ſunt :

Morum corruptiones atque deformationes.

Status eccleſiaſtici dehoneſtationes.

Vſurpationes grauiſſimae.

Praeſertim haec fieri , per praelaturarum & dignitatum, aliorumque beneficiorum eccleſiaſticorum reſeruationes , & per gratiarum ad vacatura beneficia expectatiuarum a iure valde exorbitantium multiplicationes , & per innumerabiles conceſſiones , grauiſſimaque & importabilia onera , quibus eccleſiae & perſonae eccleſiaſticae regni afflictae , oppreſſae , & quaſi ad internitionem redactae , his diebus conſpiciuntur. Nam eccleſiarum & beneficiorum pecunias indigni exterique occupant.

Maiores dignitates , opulentioraque beneficia perſonis conferuntur incognitis & non probatis.

Pauci in eccleſiis reſident , quia, cum ſint plurales , vbique reſidere & praeſentias deſeruire non poſſunt , vultusque commiſſi ſibi gregis non agnoſcunt.

Animarum cura neglecta , temporalia lucra ſolummodo quaeruntur.

Chriſti cultus diminuitur.

Animarum cura negligitur.

Subtrahitur hoſpitalitas.

Eccleſiarum iura depereunt.

Ruunt aedificia.

Populi deuotio attenuatur.

Clerici regni noſtri, ſcientiis & virutibus effulgentes, qui in aedificationem plebis noſtrae vacare poſſent, & qui pro regiis & eccleſiae publicis conſiliis forent opportuni, diuinarum humanarumque ſcientiarum ſtudia deſerunt, propter promotionis ad beneficia ſpem eis ablatam.

Votum alienae mortis oritur.

Lites infinitae, contentiones, & rixae, rancores, & odia inter Chriſti miniſtros ſuſcitantur, nutriuntur, atque fouentur.

Pluralitatis beneficiorum execrabilis ambitio fouetur.

Pauperes clerici, cum rerum ſuarum diſcrimine per calumnioſos cauilloſosque opprimuntur.

Beneficia per litium anfractus iniuſte ſaepius occupantur.

Beneficia inofficiata relinquuntur.

Beneficia ſimoniace adquiruntur.

Iuuenibus bonae indolis euagandi licentia praebetur, qui literis & virtutibus intendere deberent.

Praelatis & caeteris ordinariis collatoribus ius ſuum atque miniſterium aufertur.

Ordo eccleſiae hierarchicus confunditur.

Plurima aduerſus diuina atque humana iura, in animarum pernitiem, & eccleſiarum regni noſtri oppreſſionem & conculcationem perpetrantur,

Sicque

Iura coronae noſtrae depereunt, atque theſauri regni noſtri in externas regiones deportantur.

Praemiſſa haec *Carolus VII.* rex Francorum, caeterique praelati eccleſiarum cognoſcentes talia, ſtimulantibus eorum conſcientiis, absque grauiſſima Dei offenſa diutius diſſimulare non potuerunt.

Itaque decreta haec Baſileenſis ſynodi partim vt iacent, partim cum quibusdam moderaminibus aut epikeis recipienda conſenſerunt.

Additio

Additio ad prooemium Pragmaticae.

Vt ad oculum haec omnia vera esse, demonstretur, discernant boni & aequi iudices (qui saltem diligenter considerarunt) si non floreat diligentior diuinus cultus, ordinatior cantus, si non fiant pauciores in choro confusiones, si non sint minores factiones, minores lites, minor pecuniarum effusio, minora offendicula seu scandala, minor concubinarum pompa & luxus in illis collegiis & ecclesiis, ad quae per gratias apostolicas non patet aditus. Exemplum sumatur de ecclesia parochiali *Friburgensi*, *) de collegio Badensi, Heidelbergensi, & Nouae ciuitatis Spirensis dioecesis, vbi licet parua sint collegia, mediocresque praebendae, quasdam tamen alias, quas insatiabiles Curtisani occupare, & in quibus post crebras lites, patrimoniorumque dissipationes, praebendas pinguiores possidere possunt, in omnibus diuinis officiis, in omni ecclesiastica disciplina, & in personarum concordia, pace, & tranquillitate excellere videntur. Ignoscant mihi multi optimi sacerdotes, qui & in cathedralibus & in collegiatis deuote Deo seruiunt, quibus contentiones, lites, leuitates, euagationes, confabulationes, & caeterae dissolutiones admodum displicent. Exemplum denique sumatur ab ecclesiis parochialibus, ad quas gratiae apostolicae sese non extendunt, quibus de idoneo rectore seu curato citius prouidetur, quam his, quae sub gratiis cadunt. Quippe quae interdum propter diuersos collitigantes, variasque ipsorum astutias, ad biennium aut triennium, certo & idoneo pastore caruerunt, & cum vix tandem aliquis curtisanorum victor aliorum in parochia aliqua vtcunque euaserit, vel in ea non residet, vel si residet, non praedicat, nec cancellos ascendit, vt saltem pro summo pontifice, proque sacrosancta ecclesia Romana, proque Caesarea Maiestate, aut contra Turcas, ad Deum perces a populo fieri exhortetur. Non sic contingit de ecclesiis parochialibus, ad quas Curtisani seu curiales per gratias Apostolicas

*) Vid. tamen in *analect. acad. Friburg.* p. 58. seqq.

licas non admittuntur. Exemplum ſumatur de eccleſia parochiali *Friburgenſi*, Heidelbergenſi, Badenſi, Vlmenſi, Francofurdenſi, ad quas, cum vacant, e veſtigio de idoneis rectoribus ſalubriter abſque omni lite, abſque multa pecuniarum effuſione prouidendas, vel Principes, vel vniuerſitates, vel ſenatus, ius praeſentandi habentes, mature, & ſtatim deliberant, & ad Dei honorem, animarumque ſalutem, bonos atque doctos viros eiſ abſque controuerſia praeficiunt, qui perſonaliter reſidentes per ſeipſos praedicant, populum verbo & exemplo aedificant, ac ſuas oues in viam ſalutis (vt veri paſtores) dirigunt, de quo ſummis pontificibus, paſtoribusque noſtris gaudendum & exultandum eſſet, qui & recte agerent, ſi ad ſimiles quoque curatos in aliis locis fideli populo praeficiendos ſint cooperaturi. Ipſi enim de animabus omnium Chriſti fidelium pretioſo eius ſanguine redemptorum exactiſſimam domino Deo in extremo iudicio rationem ſunt reddituri. Sicut *Iulius* ſummus pontifex noſter in exordio bullae ſuae contra Ioannem Bentiuolum, ſponte & humillime confitetur, & Platina in Coeleſtino V. eidem reuerendiſſimos dominos cardinales affirmaſſe narrat, omnia mala tum accidentia in die iudicii ſibi imputatum iri.

De electione. Cap. I.

Generalis reſeruatio omnium eccleſiarum, monaſteriorum, & dignitatum electiuarum per Romanum pontificem fieri non debet, neque facilis eſt vtendum, praeterquam in terris eccleſiae Romanae ſubiectis.

Quod omnibus illis eccleſiis per electionem & confirmationem canonicam, ſecundum iuris communis diſpoſitionem prouideatur.

Quod priuilegiis & conſuetudinibus rationabilibus per hoc non derogatur.

Nec ſummus pontifex contraueniat, niſi ex legitimis cauſſis in bullis nominatim expreſſis.

Papa in aſſumptione ſua haec ſe iuret obſeruaturum.

Electione praelati vel epiſcopi facta, confirmator non ſolum

(ra-

(ratione confirmationis) aliquid quantumcunque paruum non exigat, ſed etiam gratis oblata ſub nomine ſubuentionis, ſubſidii, gratitudinis, aut alio colore, praetextu cuiusuis conſuetudinis aut priuilegii, per ſe vel per alium nullatenus recipere praeſumat.

Qui his contrauenerit, ipſo iure confirmationis perpetuo ſit priuatus.

Nec ſummus quidem pontifex aliquid pro confirmatione accipiat, alioquin futuro concilio deferatur.

De reſeruationibus.

Omnes reſeruationes reuocantur, exceptis illis, vel quae in corpore iuris expreſſae ſunt, vel quae in terris eccleſiae Romanae ſubiectis fiunt.

De collationibus.

Praeter damna, quae in prooemio narrata ſunt, alia etiam incommoda oriuntur ex multiplicatione gratiarum exſpectatiuarum.

Primo, quod clerici in gratiis, patrimonium & parentum opes exhauriunt.

Secundo, quod hi, quibus aut maior proximum circumueniendi aſtutia, aut ad litigandum facultas ſuppetit vberior, beneficia ſibi vendicant.

Tertio, quod ſub inuolutionibus praerogatiuarum aut antelationum, & aliorum huiusmodi gratias concomitantium plurimae fraudes committuntur.

Propter iſtas & alias in prooemio expreſſas cauſſas ſtatuit ſancta Baſileenſis ſynodus :

Quod ſummus pontifex, gratias expectatiuas aut nominationes ammodo nulla ex cauſa concedat.

Poteſt tamen diſponere papa de vno beneficio ad collationem, in qua decem, & de duobus ad collationem, in qua fuerint quinquaginta & vltra beneficia,

Locus eſt praeuentioni, ſi ordinarii ſint negligentes.

Ordinarii hunc ordinem in conferendis beneficiis & dignitatibus ſeruent.

In

In omnibus metropolitanis & cathedralibus eccleſiis ſit theologus.

Tertia pars praebendarum conferatur graduatis, praecipue theologis, niſi forte eſſet, qui duas prius obtineret praebendas, quarum vna ad aeſtimationem valeret ducentorum florenorum Camerae, hoc eſt ducatorum.

De parochialibus eccleſiis ſic prouideant ordinarii.

In eccleſiis parochialibus, quae in ciuitatibus aut villis muratis exiſtunt, inſtituantur perſonae idoneae, quae ad tres annos in theologia vel altero iurium ſtuduerint, ſeu magiſtri in artibus ſint.

De numero Cardinalium.

Eccleſiae Romanae Cardinales ſint numero tantum viginti quatuor. Nec aſſumantur minores triginta annis. Sint magiſtri, doctores, vel licentiati in iure diuino & humano. Sit ſaltem tertia vel quarta pars de magiſtris aut licentiatis theologiae. Pauci vero ex eis ſint filii, fratres, aut nepotes Regum & magnorum Principum.

De annatis.

Statuit haec ſancta ſynodus, quod in eccleſia Romana & alibi, in confirmatione electionum, admiſſione poſtulationum, praeſentatione, inueſtitura, ſacris ordinibus, ac pallio, nihil penitus ante vel poſt exigatur, ratione litterarum, bullae, ſigilli, annatarum, communium & minutorum ſeruitiorum, primorum fructuum: ſcriptoribus tamen, abbreuiatoribus & regiſtratoribus litterarum ſeu minutarum, pro ipſorum labore competens ſalarium ſolui poteſt, ad laborem autem, non ad fructuum beneficii valorem reſpici debet.

Ex gloſſa.

Hoc decretum de annatis, ante diſſolutionem Concilii, quod ab Eugenio papa indictum fuit, factum eſt, & multi Reges Franciae, immo & beatus Ludouicus, qui miraculis claret, & in numerum diuorum relatus eſt, prohibuerunt, ne tales annatae in regno Franciae exigerentur.

Haec quoad Pragmaticam ſanctionem.

Additio

Additio ex Platina, qui deſcripſit vitam pontificum.

Leo II. Papa ſancte inſtituit, ne ad Archiepiſcopatum aſſumptus, pro vſu pallii, aliorumue officiorum, quicquam eccleſiae perſolueretur, cum ex hac largitione multa quotidie mala orirentur. Legatur *Platina* in Leone ſecundo, *Robertusque Gaguinus* in Epitome Regum Galliae, ſub Carolo ſeptimo, & tamen Robertum virum ſanctum ac integrum extitiſſe, *Sifridus Schon* iureconſultus, eius quondam auditor, nobis narrauit.

De actionibus & aſtutiis quorundam Curtiſanorum. 1)

Curtiſani plerique, ſeu Curiales, non 2) de omnibus dico, 3) contra *concordata Principum* excogitant, & fingunt multos ſanctiſſimi domini noſtri Papae, reuerendiſſimorumque Cardinalium familiares, etiam ſi non fuerint, vt beneficia eorum reſeruata eſſe contendant. Quippe 4) ſi quiſpiam ſolum ſemel in tenello vel aula comederit, vt hoc pacto praelati in terris noſtris ſua collatione in menſibus ordinariis priuentur. Narrabat id olim reuerendus dominus *Ioannes Camerarius Dalburgus* Vangionum antiſtes, pio *Philippo* Comiti Rheni Palatino ac Principi electori, cum Nemetenſe priuilegium caſſari tentabatur, quo doctores rite & legitime, non ob preces & munera promoti, a cathedrali templo, annuente non gratis *Sixto* IV. 5) electi ſunt, ne bullatos pariter recipere capitulum cogeretur, teſte *Henrico Helmſtattino* Decano, qui minus quandoque idoneis, & praepropere inſignia conferri aſſerebat, ita 6) docti indoctorum vitio diſpendium patiuntur. 7) Quinimo Curtiſani nonnulli (vti fama fuit) ſtudebant laicos quoque priuare ſuo

1) *Anſamentum*, vti vocauit Zaſius, *de aſtutiis & malis artibus Curtiſanorum a Iac. Wympfelingio Seleſt. amico meo praecipuo conſcriptum & ab Huld. Zaſio deſcriptum Friburgi.* 2) *Add.* autem. 3) loquor. 4) *Add.* qui omnes adhibent artes fraudesque, vt. 5) *Add.* contra omne ius & fas. 6) *Add.* vt. 7) paterentur.

ſuo iure patronatus. Audiatur Reuerendus Epiſcopus Baſilienſis *Chriſtophorus*, & *Eraſmus ad Iacum*, vulgo, *Zu dem Vngen*, & 1) quidam Curialis conatus eſt, praeclarae vrbi Nurembergenſi auferre collationem duarum parochiarum ſiue praepoſiturarum, & transferre in reuerendum Epiſcopum Bambergenſem, vt ammodo ſub gratiis caderent apoſtolicis, ſicque pro ſe aut ſuis, ex Roma impetraret, quod ex Nuremberga deſperabat. 2) Ex eius ore ego ipſe 3) audiui, ſed mors hominem iſta molientem diuino nutu intercepit.

Curtiſani etiam quidam nuper conati ſunt, *preces* ſupprimere *regales* 4), quibus & pertinaciſſime reſtiterunt non absque contemptu Caeſareae tuae Maieſtatis, ne dicam ignominia quadam Germanicae nationis, ac ſi propter quaeſtum temporalem, commodumque priuatum non erubeſcerent propriae patriae (quam omnes naturaliter amant) eſſe proditores.

Curtiſani nonnulli inexplebili auaritia ſua praeſtant (vt vereor) occaſionem, vt laici a nouorum beneficiorum fundatione, aetate noſtra plurimum retrahantur. Quis enim vir prudens patrimonium ſuum clero dicare volet, timens, haeredes aut poſteros ſuos iure patronatus & collationis (quod ipſa dotatio tribuit) non ſolum priuandos, ſed etiam piſtores, aut coquos, aut alios indoctiſſimos 5) de ſuis bonis in luxu & otio eſſe foueudos: praecipue cum nec pſallere, nec ſacrificare norint, aut nolint? Quod ſi populares interdum pro clero ſaeculari annuos redditus inſtituunt, ſola fundant ſtipendia, vel (vti vocant) officia, non autem ſacerdotia, in quibus aliquis inueſtiatur, timentes illa quocunque euentu, vel obitu poſſeſſorum in Vrbe aut Italia venire in manus eorum, qui (cum bona venia) perſpicaciores habent oculos ad aurum in abſentia percipiendum, quam ad rem diuinam. Quod ſi miſſis in fundatione inſtitu-

1) *Abeſt.* 2) *Add.* ſe obtenturum. 3) *Add.* haec. 4) *Add.* inde iam ab antiquiſſimis temporibus per praedeceſſores tuos interponere ſolitas. 5) *Add.* vel concubinarios, aliosque id genus infames.

ſtitutis per religioſos cucullatos 1) vel alios, ſex numis pro miſſa contentos, forſitan ſatis fiat, reſiduis fructibus ad beneficiatum (vbi vbi fuerit) transmiſſis: nemo tamen in pſalmis, in miſſis, in vigiliis, in veſperis, in matutinis decantandis, & in viſitandis mortuorum ſepulchris, vicem illius abſentis implet: ſicut in Seleſtadio patria mea, tuo & Imperii Romani fideliſſimo oppido, clerum & proceres venerante, multis annis vnus ſolus *Beatus Diemus* (proh dolor) reſedit, cum fuiſſent illic vndecim Capellaniae, a laicis olim fundatae, ac per abſentiam poſſeſſorum in redditibus attenuatae, nunc vero earum vnione facta, & collatione in conſules, confirmante ſacroſancta ſede Apoſtolica (apud quam 2) ſumma fides 3) eſt & integritas) translata, Capellani reſidentes diuinum pro virili cultum conſeruabunt. Cuius diminuendi metu, quidam Praepoſitus Curtiſanis plurimum 4) affectus, de ſacello ſub ſua nuper parochia erecto, & in decus Diui Wolfgangi dotato, vehementer anxius fuit, ne futuris temporibus 5) manus incideret Curialium: 6) his auribus ex eo audiui. Nam & nonnulli huius generis ſacrificuli totum nitebantur ſuarum Capellaniarum corpus abſentes, omnibus miſſis neglectis, abſorbere, iactitantes: & fundationi & vltimae fundatorum voluntati de plenitudine poteſtatis 7) eſſe derogatum; id, teſte Deo, ego ipſe audiui. Contra hanc impietatem eorum, qui eccleſias expilant, priuilegia rumpunt, diuinum cultum obtruncant, ius patronatus praelatis & laicis auferunt, qui ſatiari non poſſunt, qui pauperibus panem ab ore praeripiunt, qui ſuper ſtatutis, ſuper ſacratiſſimis canonibus a ſpiritu ſancto conditis, ſuper iuramentis praeſtitis ſuper pactis & tranſactionibus, & ſuper vltimis voluntatibus diſpenſationes aut relaxationes vtcunque extrahunt, 8) ac contra tam execrandam auaritiam 9) Deo & bonis hominibus moleſtam, raro audiuimus reli-

1) *Add.* & praecipue minoritas illos degeneres. 2) *Add.* hac in re. 3) fuit. 4) minime. 5) *Add.* in. 6) *Add.* quod. 7) *Add.* pontificiae. 8) vel blanditiis, vel pecunia, vel indignis etiam ſaepe obſequiis. 9) *Add.* & contra deteſtabilem prorſus ſimoniam.

religioſos cucullatos (quibus heu facilis patet ad ſuggeſtum aſcenſus) reprehenſionem aut admonitionem afferre, timentes forſitan, magnos ſibi in ieiunio piſces ſubtrahi, aut ſuos conſeruatores Apoſtolicos, & aduocatos, quorum in litibus (ad quas eos pronos *Capnion* 1) expertus eſt) opera nonnunquam vtuntur, offenſum iri. Veritas enim odium parit. Id quod quidam mendicans ex ordine eorum, quos Magiſtros noſtros vocant, nuper reiecto omni pudore inſinuabat: cui cum haec Chriſti verba paterne inculcarem, *Nolite timere eos, qui poſſunt corpus occidere*, quodque concionatores euangelici pro veritate morti exponere ſeſe deberent, ſubſannando clamitabat: hoc faciat cacadaemon vice mea. O hypocriſim, o aſſentationem Chriſto inimicam, & magnatum ſeductricem!

Curtiſani quandoque a proximis ſanctiſſimi domini noſtri Papae familiaribus 2) iura gratiarum expectatiuarum vtcunque mendicaſſe, aut obtinuiſſe dicebantur, vt filios etiam illuſtrium principum & comitum gratias habentes, a poſſeſſione in patria noſtra expellerent, & viſi ſunt principum electorum filii nothis 3) annuas praeſtitiſſe penſiones, quod ad pacem, mutuamque ſacerdotii & imperii concordiam minime deſeruire videtur.

Curtiſani quandoque praelatis, aut aliis infirmis, aut ſenio confectis, qui ſupra triennium, immo ad decem aut viginti annos praebendas vel ſacerdotia rite, pacificeque poſſederunt, absque omni cauſſa legitima lites mouent, in ius vocant 4), vt ipſi in loca defunctorum mox ſurrogentur: ſicque nedum patroni collatione ſua ſpoliantur, ſed & hi ſua ſpe deſtituuntur, qui 5) gratias apoſtolicas multo labore vel aere extraxerunt. Ex multis vnus occurrit *Michael Architectus*, cognatus *Cratonis Videnheymii*, qui, licet legitime tribus luſtris ſacerdotium Spirenſe

1) *Add.* vt de me ipſo hoc loco ſileam. 2) *Add.* amicis, amicabus. 3) *Add.* lenonibus, meretricibus. 4) *Add.* & quo dolo, qua arte, quibusque machinationibus nituntur. 5) *Add.* antea.

renſe poſſederit, timet tamen ſibi ex hac gente negotium fieri. 1)

Curtiſani plerique raro etiam ſui ſimiles, qui per gratias Apoſtolicas aut alioquin ad beneficia intrant, 2) quietos & pacificos manere ſinunt, ſed lites ipſis mouent, vt ſaltem terreant, vtque beneficia quantumuis parua penſionibus grauentur: & oriuntur ſaepe lites diuturnae, quibus pecuniae ex Germania transferuntur, & nonnunquam amicorum opes, qui clerico litiganti ipſis coniuncto aſſiſtunt, exhauriuntur. Immo tanta, proh pudor, nonnunquam in deducendis litibus auri & argenti ſumma profunditur, quanta tantum beneficium fundari potuiſſet, pro quo certatum eſt; ſaltem tanti redditus ad vitam hominis comparari potuiſſent, quanti ſunt prouentus ſacerdotii aut praebendae, pro qua litigatum eſt. De tam indigna patrimoniorum profuſione, pius quidam Carthuſianus cognomento *Alantſe*, lamentabilem ad Reuerendum Epiſcopum Baſilienſem dedit epiſtolam, cum frater eius *Auguſtinus* litigando propemodum defeciſſet: nec ego crediderim tantam Reipublicae perniciem, tantamque impietatem optimos quoſque magiſtratus, Heluetiorum exemplo, ſi plene certiores redderentur, in ciuitatibus ſuis eſſe toleraturos. 3)

Curtiſani aliqui non erubeſcebant interdum in eodem templo duas occupare praebendas (ſaltem ad tempus) etiam plures Capellanias ſub vno tecto, immo in omnibus collegiatis, duabus aut tribus, & in ipſa quoque cathedrali eccleſiis in vna & eadem ciuitate ſitis, canonicatus & vicarias impudenter vſurparunt, in maximum diuini cultus detrimentum, animarumque ſuarum non mediocrem iacturam. Immo nonnulli praebendis, parochiis, & penſionibus abundantiſſime prouiſi affectarunt, & acceptarunt tenuiſſima & minutiſſima ſacerdotia, vix treis aut quatuor aureos nummos abſentibus ipſis importantia, cum

1) *Add.* Ita ſaepe Roma contra Romam excitatur. 2) Intrarunt. 3) *Add.* O bona Germania, his tandem edocta exemplis, quid ages inpoſterum!

riſu quodam afferentes, vnum pro ſynapi, alterum pro ollis, aliud pro ſcopis emendis ſibi profutura. 1)

Quinque ſiquidem Curtiſani occupauerunt ſedecim vicarias & canonicatus ſimul in vna ciuitate, demptis capellaniis, dignitatibus & officiis in eisdem eccleſiis, & multis pinguibus parochiis extra ciuitatem. Sicque caſſantur vltimae fundatorum (qui diſtributiones quotidianas pro animarum ſuarum ſalute auxerunt) voluntates, & diuinus cultus mirum in modum diminuitur. Quoties enim celebrantur officia defunctorum, vndecim vigiliae & totidem miſſae omittuntur, & fraudantur pii fideles, qui ſe pluribus vigiliis & miſſis leſtis, vel auditis citius ſperauerunt ex igne purgatorio liberandos, quod vtique omni honeſtati, & rationi, naturaeque legi plurimum aduerſari videtur. 2)

Nec

1) *Add.* Haec eſt Curtiſanorum noſtrorum impudentia: hoc eſt ſummum, quod inter Chriſtianos oritur, ſcandalum. 2) *Add.* Sed quid ſperemus ab iis, qui quum concubinarii plerumque ſimul ſint, ab ſacris, diuinisque officiis penitus abhorrent; vti id amico cuidam, theologo alias doctiſſimo, ſed nimium mulieroſo exprobraui. a)

a) *Io. Conr. Diethericus* in auctar. ad *Matth. Flacii Illyr.* Catal. teſtium verit. p. 274. (Francof. 1672. 4.) teſtatur, ad manus ſuas inexſpectato deueniſſe codicem epiſtolarum *Aeneae Syluii*, ſub cuius finem manu *Geruaſii Sopheri* Brisgoici, academiae quondam noſtrae notarii (de quo alias) ſubiuncta fuerit *Iac. Wimphelingii* epiſtola, qua ſacerdoti amico ſuaſiſſet, vt concubinam a ſe remoueret. Eandem epiſtolam hoc loco repetendam eſſe putaui, quum ad praeſens *Wimphelingii* inſtitutum pertinere, eademque fortaſſis eſſe videatur, cuius ipſe hoc loco meminit. *Conditionem tuam humiliter mihi patefeciſti, rogaſtique, vt ſi quid in te deprehenderem reprehenſione dignum, charitati tuae detegere dignarer. Quid autem reprehenſibilius? quid miſerabilius accidere poteſt viro docto, magna auctoritate & ſacerdotis culmine praedito, quam dulciſſimam libertatem vltro perdere, in foedam ſeruitutem ſponte ſe redigere & magnificare ſcortum, cuius, Salomone teſte, pretium vix eſt vnius panis? Quid periculoſius, quam a Deo recedere, Dei praecepta ſtocci facere, Dei beneficia obliuiſci, famam pro-*

Nec vero allegare poſſunt Curtiſani tenuitatem praebendarum aut canonicatuum: nam quaelibet illarum praebendarum aut canonicatuum (in quibus illi perſonaliter non reſident, praeſen-

propriam negligere, in eo ſtatu viuere, in quo non audeas tuto mori? Meretriculam quisquis amat, mancipium eſt ſcorti, ligatus vinculo tartari. Scis tu ipſe publicam illam clericorum & mulierum cohabitationem a ſacris canonibus, quos profiteris, interdictam. Scis ſacra concilia vetuiſſe. Scis hominem per hoc reddi infamem, eſſe fabulam vulgi, & ſcandalum parere vniuerſis. Naſcuntur filii, qui non ſemper ad praeclaras virtutes aſpirant, qui tandem proprios patres odere, dum ab aliis originis exprobrationem pati coguntur. Impenditur de Chriſti patrimonio & matri & filiis, quod aequius fuit in Chriſti pauperes diſpenſaſſe. Sunt pueruli illi ſaepe glutinum perpetui vinculi, & indiuiduae ſocietatis; vix enim absque matre propria dulciter & humaniter poſſe educari timentur; ſicque coniunctio parentum ob filiolos extramatrimoniales perdurat vsque ad mortem. Praemortuo patre, & quidem ſine poenitentia matris (quod periculoſiſſimum diiudico, quoniam non praeceſſit vera contritio, neque virile propoſitum omni modo ab illa abſtinendi) Mater, quae indubie ſibi prouidit, nouas delitias quaerit, in otio & laſciuia viuit: cui melius erat labore & inedia pro peccatis ſuis poenam ſuſtinuiſſe, vt & minus pater etiam apud inferos torqueretur; cuius poena tanto magis creſcit, quanto illa de Chriſti ſanguine, quo donata eſt, magis luxuriatur atque laſciuit. Horrendum eſt ita deſipere, vt homo gratiam Dei perdat, minus deuote horas perſoluat, minus digne ſacrificet, ſacrificio peracto, & adhuc Euchariſtia in ventre poſita, mox domum reuerſus inueniat, inſpiciat, arrideat, alloquatur, aſſideat, combibat, commanducet ei, quae ſcelerum praeteritorum radix & incitabulum fuit, & futurorum eſſe poteſt, immo indubie futura eſt, non enim propter Ieſum, neque propter Lazarum domi manet. Quisquis Euangelio credit, Deumque amat, & infernum timet, merito ab omnibus abſtinet, quibus ſcit Deum offendi, & eo citius, quod tanto minus id poterit, quo diutius in furore coepto perſeuerabit. Qui non eſt hodie, cras minus aptus erit. Et quare hoc? Inualeſcit amor, effoeminatur virilis animus, paſſio profunditur, habitus medullis inſidet, roboratur conſuetudo, & dum conſuetudini

non

tias quotidie deseruiendo) enutrire posset iuris aut theologiae licentiatum, frugalem & honestum saltem, & a luxu alienum, eccle-

non resistitur, fit necessitas, quod tandem vel interueniente mortis hora, inuitis nobis faciendum est; immo nolimus velimus, sustinendum est, separationem dico, id nos prudentia, consilio, rationisque ductu anticipare, praecipereque debemus, ne, cum homo mulierculam Deo praeposuerit, eique tenerius, delicatius, & firmius, quam Deo viuens adhaeserit, tandem vita sanctus in perpetuum a Deo (quem prae meretricula minus dilexit) separetur. Vult & praecipit sese Deus ex toto diligi corde. Totum cor apud Deum non est, cuius magna pars est apud meretricem. Et Ethnici & Christiani doctissimi dicunt (fateor) hominem etiam sapientem absque amore esse non posse. Quid autem amabit sapiens? Amabit Deum, amabit eius matrem, amabit proximum, amabit virtutem, sapientiam, litteras sacras, patriam, parentes fratres, & propinquos. Et hic amor honestus est, mundus est, quietus est, dulcis est, sollicitudine caret, turpi desiderio caret, libidinis aestu non ardet, atlus venerei spurcitia non foetet, molestias, iurgia, quaerelas muliebres & supercilia humidi cordis, puerorum (ne dicam spuriorum) infamiam annexam non habet. Hoc in amore non sunt suspiria, non ardens cura, non zelotypia, non metus fraudis; vacat enim omni libidine (vt Cicero ait) omnique tumultu & angore animi, quae maxime vitanda sunt sapientibus. E quorum numero tu & esse & existimari cupis. Tu ipse iudex esto, si sapiens is merito dici possit, qui Deum negligit, contemnit, parui facit, posthabet, is inquam, quem neque pudor, neque amor Dei ab infamia ista, & libidinoso amore publicaque scorti cohabitatione diuellit. Deus scit (nisi ego bona fortuna certior fallus, manibus & pedibus prohibuissem) ante vt credo biennium ad processum Vicarii bonae memoriae foribus summi templi affixum, in quo super expellendis concubinis minacissima verba introserta fuere, quosdam sic subscribere voluisse: quando ille & ille *&c.* (*& tu notanter ex officio tuo adiungendus eras*) suas amouerint meretriculas, caeteri quoque suas excludent, & nos nostras excludemus. *Inde cogita, si non de te & aliis quibusdam, qui rerum potiuntur, qui principi defuncto proximi fuere, per quos principatus magna ex parte regitur, multi sermones conterantur te absente, te forsitan nesciente. Cogita, si non sis fabula cleri, fabula vulgi, lapis offensionis aliorum, qui gaudent sub vmbra tua se*

se

ſe conſtanter excuſare. Taceo quod principi moderno (quem dicunt publicum illum concubinatum vehementer deteſtari) labes inuritur ; quippe, quod te tuique ſimiles, ad latus ſuum proximos, aut familiariſſimos habet, per quos gubernaculi moderamina fiant. Sunt profecto, qui tuo ſeſe exemplo tueantur, ſunt, qui in tuas & aliorum quorundam manus inſpiciunt. Haeccine parua eſt contumelia principi, ab his, quorum ductu omnia pene reguntur, iuſtum & pium, ſanctosque & pudicos mores, minus obſeruari, minus in pretio haberi? Ab his denique, qui totius patriae ſacerdotum iudices ſunt atque cenſores? Crede mihi, audiuiſſe me ex quodam, cui fidem habeo, principem vita functum non ſemel dixiſſe: " Miror vitam & mores quorundam meo-
„ rum familiarium & conſulum, & eorum praecipue, qui
„ docti ſunt, qui litteras callent, te etiam nominatim ex-
„ preſſo, ſi ſe ſolitis ſuis deliciis ſperant beari poſſe. Fa-
„ teor me, *ait princeps*, ab ipſa iuuenta lubricum fuiſſe,
„ nec eo magis diligo praeceptores meos, qui mihi vo-
„ luntatis meae laxarunt habenas ; nec tamen vnquam
„ aliquam ex meretriculis in domum meam collocaui, cui
„ perpetuo & indiſſolubili nexu adhaererem, ſicuti faciunt
„ plerique ex noſtris. „ *En! quomodo non ſolum infimis ſacrificulis, ſed & ipſi ſacerdotum principi, anſam quaſi ad peccandum tu & tui ſimiles praebere potuiſtis. Quodſi forſitan officii tui, cui praefectus es, tandem pertaeſus fueris adeo, vt eccleſiae tuae, quam aulae ſeruire malis, quisnam ex omni totius vrbis & terrae clero vicarii manus te vno laudabilius poterit adminiſtrare? ſi vna ſola haec labes abs te fuerit efficaciter abſterſa. Memor adhuc ſum verborum, quibus coram me fere ante quadriennium in curia principis mox prandio peracto, ſolus cum ſolo vtebaris. Ecce ſignum, ſi oblitus es! Superuenerat te allocuturus* Petrus Muſeler, *qui ſermonem noſtrum intercipiebat. Narraueras tu ipſe, vt virum bonum decet, plurimos communis patriae noſtrae in clero defectus, adiiciebas, viſitationem in rure ſumme eſſe neceſſariam, & reliqua. En quantum boni, quantum honoris diuini tu ipſe conſilio, prudentia, & eloquentia tua procurare poſſes? En quot animae tuo ductu ſaluari poſſent, quas alioquin ad inferos dimergi metuendum eſt. Profecto, vt ex tui ipſius verbis coniicio, in te viget religio, timor Domini, zelus animarum. Credo te ipſum plus ſemel compungi, & meditari aliquando, in quam periculoſo infamique ſtatu viuas, in quo vtique coram Chriſto, iuſto iudice, in mortis tuae hora, tibi incognita, comparere minime velis. Rum-*

pe ergo moras, ſolue vincula; abſcinde funem, vendica priſtinam libertatem, excute iugum ſeruitutis tuae. Eſto ſpeculum pudicitiae, qui libidinis incitamenta plerisque dare potuiſti. Eſto e gremio grauium & honeſtiorum ſacerdotum. Eſto vel imitator fratris tui, viri procul dubio caſti, pudici, virginei, ac per hoc iam iam apud ſuperos, vti ſpero, beati. Addo poſtremum, finge, quam amas, cui cohabitas, puſtulis, aut Gallico morbo infectam eſſe, finge leproſam, finge morbo regio aut hydrope laborantem, finge mortuam eſſe. Nunquid non viuere & in Domino gaudere velles? Quod tum facere etiam inuitus cogereris, iam facito lubens. At dices, quomodo ſeparabor? quomodo liber ero? Illa, vt vereor, aedes meas non deſeret, ſi inuitam excluſero; clamorem contra me ſuſcitabit; proles, quae nondum adoleuit, quomodo educabitur? Memor ſum, vt hanc querelam tuam exaggerem, quod optabas apud me, nuper in curia principis, ſub dino, quempiam officialem ſeu iudicem diuortii veſtri auctorem. Iudex ille ſit ratio tua, prudentia tua, circumſpectio tua, ſit timor Domini, amor Crucifixi, memoria beneficiorum Dei: timor ſcandali, pudor infamiae: timor horae mortis; timor gehennae; timor difficilioris ſeparationis, quo diutius tardaueris. Exempla accipe ab aliis ſenibus, canis filicerniis, qui a ſcortis vetulis, rugoſis, edentulis, grandioculis, nulla perſuaſione poſſunt ſeparari, tanquam illorum quisque diceret: Hanc mihi, niſi mors adimet, nemo. *Ecce vim diutinae conuerſationis. Incipe ergo paulatim ſeueriore eſſe vultu, & grauior, maturiorque in vniuerſis actibus & moribus domi tuae, illa etiam praeſente. Incipe & benigniter ei perſuadere pericula mutui veſtri conuictus: Tandem vtique ab hoc ludo deſiſtendum eſſe, non ſic iri ad aſtra, vtrumque veſtrum fieri infamem, immo tandem, & forte propediem in morte alterum ab altero ſeparandum. Satius id eſſe & longe honeſtius, ſi in vita, dum vita & incolumitas ſupereſt, id fiat. Amici & propinqui ex vtraque parte venerandi ſint, atque colendi. Principis, cui haec vnio diſpliceat, gratiam amittere, iramque eius & repulſam te flocci pendere nolle. — Si in ea tum ſcintilla eſt honeſtatis, ſi verae religionis vel modica vena ei adhaeret, & ipſa quoque tandem compungetur, praeponetque ſempiternae ſalutis ſuae contemplatione veſtram diſſolutionem, (etiam cum labore) delitiis, otio, & ambitioni. Quodſi & tua & ſua pericula non animaduerterit, ſi ſalutis animarum veſtrarum rationem non habuerit, ſi Deum, ſi mortem, ſi infernum non expauerit, haec vna leuitas, immo infidelitas, meri-*

ecclesiaeque Dei vtilem, qui & sacro imperio Romano salubribus consiliis suis prodesse posset. Itaque vbi interdum sunt decem & octo praebendae, vix sex aut octo residunt, chorum

merito tibi eam reddet suspectam, & dignam, quam abs te reiicias. Quamuis vix putem, eam tam leuem & obstinatam, vt his omnibus, quae recensui, & tu longe magis prudentia tua exaggerare potes; ad Domini timorem & ad respiscendum non moueatur; siquidem prostibulares maiori impudentia suffusae nonnunquam ad vere poenitendum compunguntur, & si locus daretur opportunus, in quo honeste sustentarentur, multae ex ipsis miserrimam illam vitam desererent, poenitentiaeque rigorem amplecterentur. Nec te credo coram illa dixisse vnquam aliquid, aut fecisse, quod tu in dedecus & ignominiam tuam timeas ab ipsa prodire in lucem. Quodsi etiam more muliebri, aut meretricio pungente lingua sua perget, nemo vir bonus, nemo vir grauis ea vera esse sibi persuadebit; constat enim hoc hominum genus, praecipue quum se spretum senserit, vindictae appetentissimum esse, leuitateque & perturbationibus duci, non ratione, non veritate; immo si te verbis incessere, aut ante fores perstrepere, aut vtrumque contra te obblaterare volet, poterit intra vrbem hanc tribus verbis & quatuor nummis impetrari, vt apparitor aut reipublicae famulus, perpetuum ei silentium imponat. Prolem cum apta literis erit, commendatum iri suadeo viro graui, ac fideliter pueros instituenti, suo tempore philosophiae, sacrisque literis applicandam, quo deuotior humiliorque euadat Christi minister. Sacerdotium sufficiens, non in tuo quidem collegio, ei prouidere poteris; neque enim probo parentum & filiorum sacerdotum in vnis ecclesiis coniunctionem. Pontifex, fateor, contra sacratissimos canones dispensat, sed infamiam non aufert, sed neque populi rumorem compescere, neque scandalum e medio tollere potest; sicque patres filiis, & filii parentibus maculam inurunt, & reliqui cleri populique susurros & morsus contra se suscitabunt. Ad studia literarum & sacerdotis statum suasi, non ad Hymenaeum & nepotes, quoniam ex hoc foetu neque tui nominis memoria honeste propagari, neque familia tua, propter lineam transuersalem laudabiliter illustrari potest. Longior paullo ac diffusior nonnihil est, fateor, haec *Wimphelingii* epistola, sed & luculenta, & memorabilis adeo: vt merito hunc sibi locum vindicet. *Rieg.*

ſaltem ibi quotidie frequentantes. Sicque perit hoſpitalitas 1), truncantur eleemoſynae 2), damnum patitur respublica, quoniam ſedecim honeſti clerici in ſedecim locis reſidentes, maiorem hoſpitalitatem, maiorem eleemoſynam, maius commodum reipublicae, mechanicis, atque vicinis inferrent, quam ſolum quinque ſedecim loca occupantes. Nec timeat auarus nummos, & aurum longe magis, quam Deum & Dei cultum amans, ſi ſinguli reſiderent, non creſcere indies truncum, vti vocant, aut quotidianas diſtributiones, niſi vt impius & infidelis vacillet, de veritate inquientis: *Primum quaerite regnum Dei, & iuſtitiam eius, & haec omna adiicientur vobis.* Vbi enim ex ſancta conſuetudine cuncti adeſſe coguntur, praeſentias ipſas vel ex ſtatutis, vel ex teſtamentis, aut fidelium munificentia, non minus augeri, argumento ſint Nemetenſes.

Curtiſani aliqui etiam in beneficiis maxime opulentis contra *cap. dolentes referimus de celebr. miſſ.* rariſſime ſacrificare ſine celebrare videntur, immo nonnulli eorum, neglectis omnibus miſſis, more laicorum ſemel in anno corpori Chriſti communicant, vnde & quisque Romanus imperator totaque eccleſia Catholica, immo & ſummi pontifices iacturam non mediocrem ſuſtinent. In omni enim miſſae officio pro eorum ſalute peculiaris memoria fieri conſueuit; maximum vero miſſarum eſſe fructum nemo ambigit vere Chriſtianus, quem quisquis vltro impedierit, & dominicae paſſionis repraeſentandae ſuppreſſor, & diuini iudicii contemptor, immo Dei oſor eſſe videtur: at qui ſtultus fuit in culpa, ſapiens erit in poena. 3)

Curti-

1) *Add.* ſed augetur prodigalitas. 2) *Add.* ſed amplificantur reditus. 3) *Add.* Vtinam Curtiſani huiusmodi improbi, cauſidici maleuoli, clerici impudici & concubinarii, ſacerdotes indigni & irreformabiles tandem aliquando aut corrigerentur, ſi fieri poſſet, aut ſaltem dignitatibus eccleſiaſticis excluderentur! Sed ſaepe iam ſurdo narraui fabulam. a)

a) Praeclare *Defid. Eraſmus* in epiſt. ad Reu. in Chriſto Patrem ac D. D. *Paulum Volſium* religioſ. abbatem monaſterii,

Curtiſani nonnulli eos, qui a teneris annis in publicis gymnaſiis amore ſtudii, cum patrimonii diminutione, cumque multis miſeriis & laboribus, gradus tandem vel in theologia vel iure non obiter, ſed digne conſecuti ſunt, proque ſtatu honeſto in eccleſiis aut collegiis conſequendo, gratias Apoſtolicas extrahunt, miris modis 1) quandoque moleſtiis afflecerunt, & non admodum Chriſtiane inquietarunt, ne cum pace ad praebendas aſcendere potuiſſent, immo & qui viginti & eo amplius annos in vniuerſitatibus publice legerunt, bonasque doctrinas ad fidei Chriſtianae exaltationem profeſſi ſunt, non fuere prorſus ſecuri & tuti ab eis, qui cellae vinariae, piſtrino, & coquinae, aut vilioribus officiis praefuerunt, ſicque docti & ſtudioſi viri ſacro imperio & Chriſtianae eccleſiae vtiles, beneficia conſequi non facile poſſunt. Exemplum ſumatur a *Petro Wackero*, qui licet doctiſſimus & integerrimus, cum viginti quatuor annos Heidelbergae in vtroque iure legiſſet, ex gratia expectatiua nihil prorſus, nec vicariam quidem in cathedrali conſequi potuit. Poſſent & huc adduci *Iacobus Rackenſpurger* in ſacris & pontificiis litteris doctiſſimus, & *Ioannes Collaurus* iureconſultus, qui nec Caeſarea tua Maieſtate (cui ſeruierunt) vt ab importunis moleſtiis & vexationibus immunes, & liberi forent, freti ſunt atque gauiſi: & praeclarus iuris interpres *Heinricus Colherus*, licet moribus & vita exemplaris, licet frequenter ad populum praedicaret, licet plebem ad eccleſiam traheret, non potuit tamen absque litium ſumptibus & moleſtiis manere tranquillus & quietus. Taceo hic *Othmarum Luſcinium*, quem ſacrae & pontificiae, immo etiam Graecae litterae commendant. Taceo *Iacobum*

ſterii, quod vulgo dicitur curia Hugonis: " Admone — — „ *Wimphelingum*, vt adornet *τὴν παυοπλίαν* mox cum „ Turcis conflicturus, quandoquidem iam ſatis *diu bellum* „ *gerit cum concubinariis*. Spes eſt fore, vt illum aliquan„ do videamus epiſcopum, mitra bicorni pedoque conſpi„ cuum, ſublimem mula vehi. „ Inter *Eraſmi* epiſtol. n. 329. T. III. P. I. col. 347. *Rieg*.

1) *Add.* ac infinitis.

cobum Landesbergium nobilem & eruditum. Taceo *Ioannem Storckium* & *Ioannem Mannium*, municipes meos, Romae diu conuerſatos, quibus coniicio perſpectam integritatem, & innocentiam, metumque vulnerandae conſcientiae, quo difficilius & tardius ſacerdotia nanciſcerentur, obſtitiſſe. 1) Ex hac radice, quod docti, & praeſertim theologi ab auaris impediuntur, forte pauci nunc extant, qui ad regendas animarum curas & ad docendos in cancellis populos apti ſunt & idonei. Neque enim facile, qui mulis praefuerunt, crebroque per plateas cucurrerunt, ſacras aut pontificias literas accurate verſare, ac animo imbibere, ſiue complecti potuerunt, vt Chriſti tandem Euangelium ſimplicibus agricolis (quorum labore & ſudore clerus & proceres fouentur) praedicare poſſint. Nihil hic affero de theologaſtris, qui vt Petrum Hiſpanum cum Tartareto, & quartum Gabrielis vel audierunt vel lectitarunt, obiter ſublimati inſoleſcunt. 2)

Curtiſani quidam neque nobiles, neque docti, & ſi titulo doctoratus glorientur 3), non timent bullam *execrabilis* Ioannis XXII. nec *cap. de mult. de praebendis*, nec *cap. qui nonnulli*, *de*

1) *Add.* Taceo *Iac. Sturmium* ingenio, eloquentia, & genere nobilem, qui voluit aliquando in eccleſiaſticorum haberi numero, ſed cum videret, nulli aliter quam per ſordes patere aditum, ſubito mutauit ſententiam. Taceo tandem *Nicolaum Gerbelium* iureconſultum, & in vtraque lingua doctiſſimum, qui Argentorati & alibi amicorum vſus eſt opera, qui illi ſacerdotium impetrarent: ſed nihil effecit primum: deinde poenituit ipſum propoſiti.

2) *Add.* Et vtinam docti & piarum litterarum cultores vtriusque theologiae Chriſtianae & legalis inprimis profeſſores, ac harum alumni philoſophiae ſtudioſi, poſt ſudores ſuperatos & attenuatas patrimonii ſui vires, poſſent conſequi ſacerdotia aeque, vt mulotribae, & miniſtri ad Tyberim. Sed quid ad Tyberim? Cum & apud nos proh dolor, gentilitii iuris ſacerdotia ad delectum ſauoris, non virtutis aut meriti referantur. Quod quam calamitoſum ſit, & reipublicae Chriſtianae quam peſtilens, nemo eſt bonorum, qui non intelligat, qui non lugeat.

3) *Add.* ſed immerito.

de clericis residentibus ; nec curant verba Pii II. , qui sic ad Regem Franciae Ludouicum XI. scripsit : *Viris doctis in vniuersitatibus litterarum studia sectantibus subueniendum esse non ignoramus , ab iis enim Catholica fides defenditur , & doctrinae lumen propagatur* ; nec attendunt, quod super eorum auaritia nequaquam possit dispensari, quam olim *Franciscus Petrarcha* ad Vrbanum V. detestatus est. Audiuimus denique Innocentium VIII. cuiusdam in sacerdotiis nimium opulenti ampliorem a se attentatam rapacitatem ore proprio cohibuisse, quippe quum nec rite promotus doctor , neque sanguine nobilis esset.

Curtisani quandoque non solum singulares personas, quae in vniuersitatibus bonas litteras didicere, sed etiam totas quarumdam vniuersitatum respublicas in beneficiis pro exaltatione fidei incorporatis vexauerunt. Ni fallor , *Friburgense* *), Tubingense, & Moguntinum gymnasia testimonium hic perhibere possent.

Curtisani, & si aliqui graduati, & iuris pontificii periti sunt, vigilantius tamen videntur reuoluere materias praebendarum , dignitatem, reseruationum, & regularum cancellariae,similiumque studiorum,quibus praebendae pro se & suis accumulantur, & thesauri Romani imperii in externas regiones transportantur 1), nec propriae patriae iacturam timent, modo eorum marsupia auro , domus pretiosa suppellectile , coquinae cupediis ex cumulo praebendarum refarciantur. Taceo hic de libellis , replicis , & id genus caeteris, nec Euangelio , nec iustitiae maturius obtinendae admodum consentaneis, (*l. properandum C. de iudic.*) quae minus coniugatos legum peritos dedecerent.

Sanctissimi domini nostri Papae & Reuerendissimorum patrum Cardinalium aut aliorum familiares, quandoque pro seruitiis nequaquam ad spiritualia ordinatis , sed ad prophana , vtpote vel in poenu, coquina, pistrino , equorum carceribus, vel aucupio exhibitis, in suorum laborum mercedem , beneficia a Germanis principibus, aliisque deuotis maioribus longe in alium finem fundata

*) Conf. *Analect. Acad. Friburg.* Rieg. 1) *Add.* quam tractare studia rerum diuinarum, S. literarum, vel SS. Patrum.

data recepiſſe perhibentur, id quod ſacris litteris vti ſimoniacum interdictum eſt, ſi ſaltem ſcripta Thomae Aquinatis (*II. 2. q. c. ar. V.*) ſacra cenſentur.

Curtiſani plerique nunquam haſtenus contenti fuere, nunquam beneficia vacantia explorare ceſſarunt, vt ea impetrarent, nunquam litibus finem impoſuere, ſed vsque in ſeneſtam & ſenium, & ferme in ſepulchrum aſſiduam dederant operam, vt alios beneficiis itidem dignos, & nondum honeſte prouiſos gratiis, priuilegiis, antelationibus, regreſſibus, inſtrumentis, a ſclauis ipſorum ſcriptis, aut quibuscunque aſtutiis impedirent, vincerent, & expellerent, quod reuera Domino noſtro diſplicet, neque id Dionyſius, nec Phalaris, neque Nero, neque Turcus aequum iudicaret.

De iis, & aliis auariſſimorum ſacerdotia ſine fine multiplicantium, fraudibus & aſtutiis, pie admonendus eſſe videtur 1) ſummus pontifex *Pius* 2) omnium fidelium & Germanorum quoque pater & paſtor (quo inſcio multa contra ius & aequum fiunt) vt ſua tandem poteſtate aliquantulum froenum & moderamen adhiberet. 3)

Nec tamen ſuſpicandum eſt, omnes Curiales praeſcriptis technis, aſtibus, vel cupiditatibus irretiri. Sunt inter eos haud dubie, qui & Deum colant, & ſtygias poenas & quidem ſempiternas formident. Sunt, qui in Vrbe absque dolo beneficium ſuffi-

---

1) *Add.* modernus. 2) Iulius. 3) *Add.* Sperare enim licet, fore vt eadem, quam prae ſe fert, animi conſtantia, & fortitudine, ſicut in iuribus ſedis Romanae vindicandis, ita etiam in abuſibus hisce tollendis, & reformandis moribus Curtiſanorum praecipue vſurus ſit. — Haſtenus *Wimphelingius*, & *Zaſius*, qui haec deſcripſerat. His enim abſoluitur omnis iſthaec ſcriptiuncula. Quae ergo ſequuntur, aut ab alio quodam, aut ab ipſo quidem *Wimphelingio*, ſed poſt id temporis adiecta eſſe videntur. Quid enim ea, quae de *Carolo* & *Ferdinando* Maximiliani nepotibus hoc loco dicuntur, oſtendunt aliud: aut quomodo haec iam anno 1510. de iisdem nondum pubertatem adeptis, affirmari potuiſſent? *Rieg.*

ſufficiens conſecuti, ad loca praebendarum reuerſi, in eisque reſidentes, Deo & eccleſiae ſerviunt, amicisque & pauperibus benefaciunt, in animo ſuo pleno contenti, nequaquam ex auaritia ad plura & pinguiora aſpirantes. Quippe qui ſe ſciunt propediem morituros, & credunt ſe villicationis ſuae domino Deo rationem eſſe reddituros. Sunt & qui mihi libenter opem tuliſſent (duo ſaltem praepoſiti) in iis quae mihi ipſi praeter omnem culpam in ſenecta, ſub pilleolo, contigerunt, ſicut & aliis plerisque, qui itidem conqueſtionem fecerunt de aſtu eorum, qui Romam ſanctam nunquam adiere, quos Curtiſanos Germanicos appellant. De quorum vita, & finibus (ſi Deus volet) alio loco ſcripturi ſumus. Tuum vero erit, Sacratiſſime Caeſar, ſi per grauiſſimas maximorum negotiorum occupationes, quae in hanc inſatiabilem & execrandam impietatem, animo Chriſtianiſſime concepiſti, proſequi ipſe forſitan non poteris, ea vt ad Dei gloriam, eccleſiae vnitatem, Germaniaeque incrementum foeliciter expleantur, caeteris Imperii Romani Principibus, praecipue vero tuis clariſſimis Nepotibus *Carolo* & *Ferdinando* demandare, vt & huiscemodi ſycophantiae & technae Chriſti ſacerdotibus indecorae ſopiantur, & onera grauaminaque Germanorum (quorum aliqua mox ſubiiciemus) accedente ſummi & maximi Pontificis atque paſtoris conſenſu, & auctoritate, tolerabiliora reddantur & leuiora.

86. Grauamina Germanicae Nationis cum remediis & auiſamentis ad Caeſaream Maieſtatem.

In fine: Ad incrementum Germaniae & Dei gloriam, Seleſtadii impreſſum in officina Schureriana. Sine an. 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*) *)

Licet

*) Alia porro extat editio: " Grauamina Germanicae natio-
„ nis ad *Carolum* electum Rom. regem. Quibus addita eſt
„ oratio ad eundem in praeſentatione decreti, vt aiunt,
„ electionis habita, cum eiusdem reſponſione. Item gra-
„ tiarum actio eiusdem regis ad electores. Epiſtola ad
„ eun-

Licet annus editioni huic praeciſe additus non ſit; praeſentem tamen ad aetatem referri eam, & proximo quidem poſt *medullam* illam, quam commemoratum iuimus, loco collocari oportere, aliunde ſatis conſtat. Nam libellus hic *grauaminum* & poſt *medullam* ſcriptus, & editus quoque fuit, vti omnia teſtantur temporis, aliaque rerum adiuncta. Ita enim ad finem medull. ſanctionis pragmat. legimus: *onera grauaminaque Germanorum, quorum aliqua mox ſubiiciemus* &c. Et in epiſt. *P. Raeſterifci* ad *Iac. Wimphelingium* an. 1511. his grauaminibus ſubiuncta mentio fit expreſſa *medullae illius pragmaticae* &c. a)

Atque

„ eundem S. D. N. Leouis P. M. *In fine:* Coloniae apud „ Eucharium Ceruicornum & Heronem Fuſchs, anno vir- „ ginei partus 1520. menſe Auguſto. 4to. „ (*In Bibl. acad. Argent.*) Seorſim porro orationes &c. prodierunt ſine an. & loco. ſed me quidem iudice: Argentor. ex officina Schurer. 1520. 4to. Repetitae ſunt poſtea, nouisque typis excuſae in *Freher.* ſcript. rer. Germ. ex edit. *Struu.* T. III. p. 189. ſeqq. Ceterum *Iac. Spiegelius* regi a ſecretis editionem iſthanc procurauit, vt teſtatur in epiſtola, *Volzio* abbati, *Vimphelingio* & *Phrygioni* theologis, *Rhenano*, & *Sapido* viris philoſophis, ceterisque literarii ſodalitii Seleſtadienſ. amiciſſimis inſcripta: " Saluum ſit ſodalitium litterarum „ patrium. Huius Auguſtanae aedis haud incelebris no- „ minis Canonicus *D. Bernardus Adelmann, de Adel-* „ *mansfelden*, nudius quartus orationem coram *Carolo* „ recens Caeſare electo principe, & domino noſtro cle- „ mentiſſimo, habitam in praeſentatione decreti (vt aiunt) „ Electionis. Item orationem reſponſiuam mihi communi- „ cauit, quas ſtatim fratris (vterini ſcil *Io. Maii*) ama- „ nuenſis opera, exſcribendas curaui, vt ad vos protinus „ irent. Si lecta placuerint & dignae veſtro, ſiquidem meo „ iudicio, viſae ſunt, vt publicentur, nihil eſt, quin exe- „ ant in multitudinis vſum, vna cum regiis litteris, qui- „ bus gratiae agantur electoribus, quod *Carolum* Auguſtum „ deſignauerint, ac pontificio breui, quo Leo magnus ſa- „ cerdos Carolo noſtro congratulatur. Valete & trium- „ phate barbariei victores inclyti: ſalutat vos omnes *Chun-* „ *radus Peutingerus*. Ex Auguſta Vindelicorum Kalen. „ Martiis 1520. „

a) Quare minus recte *Georgius* de grauam. nat. Germ. L. I. C. VII.

Atque haec quidem *grauamina nationis Germanicae* *) pro-

ut

C. VII. §. 5. p. 277. ſcripſit: grauamina iſthaec an. 1518. Seleſtadii ex officina Schurer. cum licentia Imp Maximiliani ad incrementum Germaniae & Dei gloriam impreſſa prodiiſſe; quum dicto potius anno in Comitiis Auguſtanis eadem denuo propoſita fuiſſe conſtet: ſiquidem ex *append.* verbis: *Multa prope ad inſtitutum Caeſareum conferre poſſe videtur Chriſtianiſſima Reuerendiſſimi Domini Erhardi Leodienſis epiſcopi admonitio habita in conuentu principum Auguſtano anno decimo octauo poſt milleſimum & quingenteſimum:* ex his, inquam, verbis, aliud quidquam colligi haud poterit.

*) *Paulus Langius* (in Chron. Cittic. ap. *Piſtor.* ſcript. rer. Germ. T. I. p. 1279. his de grauaminibus adcuratius paullo differens, grauiſſime conqueritur ac lamentatur: " Eo-
„ dem anno (1513.) *Leo* papa eius nominis X. natione
„ Florentinus, ex potenti ac famigerata *de Medicis* dicta
„ familia progenitus, omnium Cardinalium conuenientia
„ & voto, Iulio defuncto, in apoſtolico ſucceſſit culmine,
„ quem idcirco, vt verum, vt vnicum beati Petri ſuc-
„ ceſſorem, & indubitatum Chriſti Vicarium, veneramur,
„ amplectimur, colimusque. Aſt cum adhuc nobis cum
„ Dei gratia ſit in humanis, vitam eius, ſcriptura vetante,
„ laudare & geſta pauesco, vereorque deſcribere. Verun-
„ tamen cum iam pridem pleraque magna, & inſolita
„ memoratuque atque ſtupore digna, & ordinare & ſta-
„ tuere exorſus ſit, quorum pleraque chalcographicis etiam
„ excuſa literis, paſſim modo circumferuntur, venundan-
„ tur, & vulgantur, ne temporum mutabilitate oblite-
„ rentur, & depereant, ſed potius & nobis, noſtrisque ſuc-
„ ceſſoribus nota fiant, noſtramque bibliothecam augeant
„ & exornent, nonnulla ex iis, & quidem memorabilio-
„ ra huic operi, non tam pro eius mirificentia, quam de-
„ core & complectione inſerere placuit. Patrio itaque more
„ (vt opera eius de eo teſtimonium perhibent) auri ſitien-
„ tiſſimus eſt, nimirum cum Romanorum auaritiae Flo-
„ rentinorum acceſſerit cupiditas, aurique ſacra fames cre-
„ uerit in immenſum, creſcitque vsque modo amor num-
„ mi, quantum ipſa pecunia creſcit, faeniorque ignibus
„ Aetnae ardet amor habendi, quemadmodum & pul-
„ cherrime concordans dictis Naſo inquit: *Creuerunt &*
„ *opes & opum furioſa libido. Quo mage ſunt potae, plus*
„ *ſitiuntur aquae.* Amore equidem auri, & nunc Romae
„ cuncta venalia ſunt, auro mediante, ſimonia toleratur,

„ prae-

„ praebendarum pluralitas in infinitum conceditur, be-
„ neficia dignitatesque, cuiusuis qualitatis, & cardinalibus
„ & protonotariis atque amicis papae reſeruantur; ex-
„ pectatiuae gratiae ſine numero conceduntur; annatae ſiue
„ medii fructus absque vlla dilatione temporis exiguntur.
„ Quinimo ipſae annatae, in quas tempore *Calixti* papae
„ tertii ad quatuor principes conſenſerunt annos, non
„ modo adhuc durant, ſed in dies magis creſcunt, duri-
„ usque premunt, & opprimunt. Et niſi iidem principes
„ remedium adhibere procurent, omne aes & aurum pe-
„ detentim hoc malo e Germania corraſum & hauſtum,
„ Romam velut in ſacculum pertuſum & inexplebilem
„ voraginem portabitur. Dimembrationes monaſteriorum,
„ & eccleſiarum permutationes, quemadmodum Hallis,
„ inter canonicos regulares & fratres praedicatores, nunc
„ de nouo & noſtro hoc praeſenti anno, quo haec ſcribo
„ Domini videlicet 1520. dolenter cernimus fieri, iniuſtiſ-
„ ſime admittuntur: eccleſiarum quoque regimina non ma-
„ gis merenti, ſed magis offerenti committuntur; electio-
„ nes praelatorum paſſim reiiciuntur, & Romanis tribu-
„ untur; pro palliorum archiepiſcopalium redemptione in-
„ ingens pecunia in damnum eccleſiarum, contra ſanctio-
„ nem *Leonis* papae eius nominis ſecundi, immo contra
„ ſacri Baſilienſis Concilii decretum, pro vſu pallii, alio-
„ rumue officiorum confirmatione, & impetratione, ni-
„ hil perſoluendum ſtatuentis, exigitur, & extorquetur.
„ Quam quidem exactionem praeter ſimoniam complura
„ alia ſequuntur incommoda. Nam noſtra aetate archiprae-
„ ſules pecuniam, quam pro pallio, ſeu etiam confirma-
„ tione obtinenda, Romam mittere coguntur, immediate,
„ quatenus ipſi indemnes maneant, & theſauros ſuos non
„ minuant, aequiualentem, immo multo ampliorem ſub
„ nomine ſubſidii extorquent pecuniam, quemadmodum
„ nuper in Archiepiſcopatu Magdeb. contigiſſe haud abs-
„ que querela pauperum (proh dolor) audiuimus. Per
„ praedicta itaque & ſimilia, quae ex Romana curia ma-
„ nant grauamina, per orbem Chriſtianum ruinae, de-
„ ſtructiones, & aerumnae oriuntur. Nec mirum, cum
„ ipſa Germaniae ſuprema & principalis, quondamque
„ potentiſſima, Maguntinenſis Archiepiſcopalis eccleſia ob
„ eas res cauſasque maximis & permultis onerata ſit de-
„ bitis, & vehementer exhauſta. Proinde non immerito
„ cum ſupra memorata *grauamina*, ſub iſto Leone papa
„ decimo in Gallia plus ſolito graſſari iam pridem incipe-
„ rent; Vniuerſitas Pariſienſis pro conſeruatione & bono
„ eccle-

ut tum edita fuere, vna cum *remediis* & *auiſamentis*, integra ſub conſpectum dare hoc loco viſum eſt. *)

* * *

Grauamina nationis Germanicae & ſacri Romani Imperii, decem.

I. Quod ad ſeruandas bullas, pacta, priuilegia, & litteras, ab anteceſſoribus, absque omni derogatione conceſſas, ſucceſſores pontifices, *teneri* ſe non arbitrantur, immo per crebras diſpenſationes, ſuſpenſiones, reuocationes ad cuiuscunque (etiam vilis) perſonae inſtantiam contraueniunt. a)

II. Quod *electiones* praelatorum quandoque reiiciuntur. b)

III. Quod *electionibus praepoſiturarum*, quas quarundam eccleſiarum capitula multo aere impetrarunt, contrauenitur, Spira ſcit & Haſela, cuius bulla de eligendo praepoſito eneruata eſt, eo adhuc ſuperſtite, qui dederat. c)

„ eccleſiarum totius regni, contra eundem papam ad con„ cilium appellauit generale, & potiſſimum, quod idem „ papa Leo in quodam caetu ſiue conciliabulo Cardinalium „ Romae celebrato, Baſilienſe Concilium damnare & irri„ tare praeſumpſerit, quod praedicta grauamina interdixit „ & prohibuit. Sed de hoc infra anno Domini MDXVII. „ quo haec omnia geſta ſunt, latius. „ Add. *Georgi* de grauam. L. I. C. VII. §. 4. 5. 6. ſeqq. & *Concord. nat. Germ. integr.* T. III. p. 173.

*) Leguntur ap. *Ortuin. Gratium* in faſcicul. rer. expetend. & fugiend. p. 167. (edit. Col. an. 1535. f.) & cum append. *Ed. Brown.* p. 334. (Lond. 1690. f.) & ap. *Goldaſt.* in polit. imperial. P. XXIII. p. 1038. ſeqq. Conſtit. imperial. T. II. p. 119. & Germanice in eiusd. Reichs Satzung. p. 215. *Freher.* T. II. p. 677. ſeqq. *Lünig* Teutſch-Reichs-Archiv P. II. general. continuat. I. p. 299. & rel. licet varia in variis hisce auctoribus deſideres, vel omiſſa, vel nec ſatis integra.

a) *Meyerus* in epiſt. ad *Aen. Sylu.* ſuperius p. 431. b) Idem ibid. c) Vid. *analyt. demonſtr. cuiusdam Germani ex littera & mente concordatorum Germaniae, praepoſituras &c. non eſſe reſeruatas ſedi apoſt.* Sect. III. §. 11. Col. 1764. 4.

IV. Quod *beneficia* & *dignitates maiores*, cardinalibus & protonotariis reſeruantur. a)

V. Quod *expectatiuae gratiae* absque numero conceduntur, b) & multae interdum ad vnum collatorem. Vnde ſurgunt quotidianae lites, & pecuniae dilapidantur. Tum illae, quae pro bullis gratiarum, quae nunquam effectum ſortientur, expoſitae ſunt. Tum illae, quae pro litibus deducendis conſumuntur. Inde apud quosdam ortum eſt prouerbium: *Quisquis gratiam expectatiuam ab vrbe extraxerit, centum aut ducentos aureos nummos in ciſtam ſimul ad ipſam gratiam reponat, quibus ad proſequendam litem opus habebit.*

VI. Quod *annatae* absque dilatione & ſine miſericordia (etiam epiſcopis intra paucos annos mortuis) exiguntur, interdum plus, quam debeatur, extorquetur, c) propter noua officia & nouos familiares. Exemplum de Moguntina & Argentinenſi.

VII. *Eccleſiarum regimina* minus dignis committuntur, d) qui ad mulos magis, quam homines paſcendos & regendos eſſent idonei.

VIII. *Indulgentiae nouae* cum reuocatione aut ſuſpenſione veterum (laicis contra clerum murmurantibus) ad corradendas pecunias conceduntur. e)

IX. *Decimae* ſub praetextu expugnandorum Turcarum exiguntur, nulla expeditione ſubſecuta. f)

X. *Cauſae*, quae in Germania (in qua & docti & iuſti iudices ſunt) terminari poterant, ad tribunalia Romana indiſtincte trahuntur. g) Quod ſanctus Bernhardus ad Eugenium papam ſcribens, valde reprobare videtur.

Remedium contra grauamina nationis Germanicae.

Si Caeſareae Maieſtati conſultum viſum fuerit, proponatur ſummo pontifici & ſacroſanctae eccleſiae Romanae, quod graue immo intolerabile ſit nationi Germanicae, ammodo tantas expen-

a) Idem ibid. p. 431. b) Idem ib. c) Idem ibid. p. 432. d) Idem ibid. e) Idem ib. f) Idem ib. g) Idem ib.

expensas & molestias pati, tantas pro confirmatione archiepiscoporum & episcoporum inferre annatas, praesertim quae in quibusdam episcopatibus successu temporis auctae, in quibusdam duplicatae esse dicuntur.

Nam sedes Moguntina (vt dicitur) olim solum dedit decem millia florenorum, quae cum quidam illic electus dare renueret, sicque vsque ad mortem suam perstiteret, electus post eum, confirmationis cupidus, se opponere timuit sedi apostolicae, offerens antiquam summam, puta decem millium florenorum: is nec confirmationem impetrare potuit, nisi & reliqua decem millia simul redderet, quae adhuc extabant a suo praedecessore nondum persoluta. Sicque cogebatur dare viginti millia florenorum, quae tunc indubie in registrum camerae signata sunt, & vsque ad nostram aetatem a singulis archiepiscopis exacta, & nedum viginti millia, sed & viginti quinque, propter noua officia, & nouos pontificum familiares. Tandem excreuit summa vsque ad viginti septem millia: quae archiepiscopus Iacobus *cogebatur nuper persoluere, vt retulit vicarius in spiritualibus Moguntinens. Sicque in vita vnius hominis septies viginti quinque millia a solo archiepiscopatu Moguntino pro confirmatione archiepiscopi Romam peruenerunt.*

Et cum archiepiscopus Iacobus *vix quatuor annos sedisset in archiepiscopatu, mox post eum electus dominus* Vriel, *ad minus viginti quatuor aut viginti quinque millia coactus est persoluere, quorum partem mutuo forsan accepit a mercatoribus, sed vt illis satisfaciat, imponere coactus est subsidium aut exactionem in suos populos & pauperes agricolas, quorum aliqui nondum satisfecerunt tributo aut exactioni, pro pallio a suo praedecessore* Iacobo *impositae. Sicque non solum euiscerantur nostrates, & ad extremam inopiam rediguntur (de qua Reuerendissimo domino* Bernardino *sanctae crucis Cardinali & nuper legato constat) verum etiam incitantur ad rebellionem & quaerendam vtcunque libertatem, & vbi possunt, inter se susurrant de saeuitia in clerum.*

Admonendus etiam videtur summus pontifex, quod per varia bella, terrae Germanorum passim desolatae sunt, ac per crebras mortalitates numerus viuentium diminutus. Sicque ob paucitatem cultorum, agri pro magna parte inculti iacent, & ipsa thelonea diuersis euentibus attenuata, & venae minerales exhaustae sunt, pereuntque indies prouentus, ex quibus archiepiscopi & episcopi (aliis etiam honestis & necessariis impensis grauati) sedi apostolicae annatam persoluere possint.

Non sine caussa, Iacobus *archiepiscopus Moguntinus iam fere moriens dixit, se de morte sua non adeo dolere, quam ob id, quod subditi sui pauperes, iterum pro pallio grauem exactionem dare cogerentur.*

Mitius ergo summus pontifex, velut pius pater filiorum suorum amator, ac fidelis & prudens pastor, cum filiis suis Germanicae nationis agat, ne propediem vel in vniuersos Christi sacerdotes persecutio suboriatur, vel instar Bohemorum plerique ab ecclesia deficiant Romana.

Mitius saltem agat, quotiens archiepiscopus aut episcopus ad paucos annos rexerit, sicut de episcopis Bambergensibus accidit, quorum tres intra paucos annos mortui sunt.

Quid de aliis multis episcopatibus, siquidem Germania (Aenea Siluio *teste*) *supra quinquaginta episcopatus habet. Quid de abbatibus, quorum aliqui Romae confirmantur?*

Esto, quod in Germania maiores essent ex agris, ex mineris, ex theloneis obuentiones: indigeret tamen Caesarea maiestas & caeteri principes, thesauro & neruo belli contra hostes, praecipue infideles, & ad conseruandam in Germania pacem, atque ad iustitiam vnicuique ministrandam.

Ad quod consistorium regalis camerae cum magnis impensis sancte institutum, maxime deseruit.

Praeterea opus habet Caesarea maiestas, pecuniis, ad comprimendos imperio rebelles, & ad exterminandos sicarios atque latrones, quorum nonnulli ecclesiis nocere, earum bona diripere, immo in clericorum personas saeuire atque grassari non erubescunt.

Demum

Demum natio noſtra non ſolum pro reparatione eccleſiarum & monaſteriorum auro indiget & argento, ſed etiam pro hoſpitalibus, pro pueris expoſititiis, pro viduis, pro puerperis, pro orphanis, pro filiabus pauperum (ne ſtupro cadant) deſponſandis, pro domeſtica inopia laborantibus, pro annoſis & effoetis, pro valetudinariis, ac pro puſſulatis, quorum (proh dolor) plena eſt Germania, alioqui etiam populoſa, vti ſexum minime faſtidiens muliebrem.

Remedium pro ciuitatibus imperii & animarum ſalute.

Si ſollicitante Caeſarea Maieſtate, a ſede apoſtolica impetraretur (quod Vriel *archiepiſcopus Moguntinus impetrauit) ne deinceps in ciuitatibus imperii, quisquam duos ſimul poſſit habere canonicatus aut vicarias, in diuerſis eiusdem ciuitatis eccleſiis, ſed vt ſinguli in ſingulis diſtributiones deſeruirent. Tum minuerentur lites, respublica maius ſentiret commodum, plures docti, imperio & fidei vtiles, promoueri poſſent, plures miſſae legerentur, & omnis diuinus cultus alacrius & laudabilius perageretur. Sicut de Baſilea & Spira exemplum adduci poſſet. In vtraque enim ciuitate, nullus ſimul in diuerſis eccleſiis plures canonicatus aut vicarias, ex ſanctiſſima conſuetudine poſſidere poteſt. Ideo vtrobique religio & diuinus cultus egregie floret, & ſummi pontificis (*Aenea Siluio *teſte) intereſt curare, vt honoretur Deus, & illi laudes atque hymni canantur.*

Expediret rebus publicis & animarum ſaluti, ſi ſummus pontifex immutabiliter ſanciret, vt in quolibet collegio duae ad minus eſſent praebendae, gratiis non ſubiectae, ad quas duo theologi, aut vnus theologus, & alter Canoniſta duntaxat promoueri poſſent.

Atque vt idonei, puta, philoſophiae, canonum, & ſacrae paginae docti, eo promptius curas ſubirent animarum, expediret, quod auctoritate apoſtolica, monaſteria & collegia parochiis (quas ſibi incorporatas tenent) ſufficientia & certa emolumenta inferre cogerentur. Hoc enim (ſi Aeneae *creditur) papam de-*

eet curare, vt euangelium Chriſti (quod eſt optimum animae pabulum) omnibus ſincere praedicetur, vt omnes errores, omnis blaſphemia eradicetur, vt bella ſopiantur, vt furta, rapinae, incendia, homicidia, adulteria, ebrietates, crapulae, contentiones, odia, & rixae e medio tollantur. Ad harum rerum perſuaſiones, Theologi & Canoniſtae magis idonei, quam Curtiſani auari eſſe videntur. Immo & theologi docti, concionibus apti, ſummum pontificem, reuerendiſſimosque dominos Cardinales in ſuo honore & auctoritate, ſermonibus ſuis commodius tueri & conſeruare poſſent.

Auiſamenta ad Caeſaream Maieſtatem.

Sicut regnum Franciae, pragmaticam *habet* ſanctionem (*cui in conferendis beneficiis innititur*) *ſic imperium Romanum habet* concordata principum, *vtque ea illaeſa conſeruentur, intereſt Caeſareae Maieſtatis. Raro tamen hactenus per ſummos pontifices violata ſunt, & auditores rotae iuxta illa hucusque fertur iudicaſſe. Etſi aliquis curialium per quamcunque diſpenſationem conaretur illa infringere, quod epiſcopus vel princeps, vel ſenatus eiusdem loci (principiis obſtando) in faciem ei* concordata *inculcaret, pie exhortans, ne contraueniat, quoniam audacia ſua ſuſtineri nequaquam poſſet, cum & Turcae & Iudaei pacta fidemque ſeruent. Quis Curtiſanorum tam inſolens aut ſtultus eſt, vt contra voluntatem epiſcopi, principis, aut totius alicuius communitatis in aliqua ciuitate habitare praeſumat.*

Poſſet etiam Caeſarea Maieſtas, per litteras aut oratores, facile in regno Franciae experiri, quomodo illic beneficia conferantur, & quam auctoritatem in conferendis beneficiis habeat ſummus pontifex. Secundum hoc poſſet moderamen fieri in imperio Romano, & froenum inexplebili auaritiae Curtiſanorum adhiberi. Si praeclarae vniuerſitates, praecipue facultas theologica Pariſienſis approbauerit modum illum, qui de diſponendis & conferendis beneficiis in Francia ſeruatur, nemo dubitet, Caeſaream Maieſtatem & principes Germanos, ſi ſe iſti modo conformauerint, apud Deum tutos foro & excuſatos. Praeſumendum enim

eſt,

eſt, quod tanti praelati, tanti doctores, tam probati viri, qui in regno Franciae ac in ſtudio Pariſienſi viuunt, nihil approbent, quod contra Deum, aut contra iuſtitiam committeretur.

Prouideat tamen Caeſarea Maieſtas, ne archiepiſcopi electores in hoc ſancto inſtituto a ſe diſſentiant, ſibique non adhaereant, propter cenſuras apoſtolicas, quas timebunt, & populus interdictum diu non ſuſtinebit.

Prouideat etiam Caeſarea Maieſtas, ne fratres mendicantes contra ipſam praedicent, qui ſedi apoſtolicae libenter deferunt, timentes perdere priuilegia ſua, vtinam Chriſto & naturae innixa: quamuis iuſtiſſimam cauſam dudum habuiſſent, contra tantam auaritiam, tantosque abuſus praedicandi.

Timeat Caeſarea Maieſtas, ne papa mandet electoribus, vt ad electionem noui regis Romanorum procedant. Sicut contra Fridericum II. *Landgrauius Thuringiae, &* Guilhelmus *Hollandiae Comes (iubente papa) fuerunt electi.*

Timeat Caeſarea Maieſtas, omnes praelatos eccleſiarum, praecipue praepoſitos, qui ex iuramento tenentur auiſare papam.

Timeat Caeſarea Maieſtas, ne ſanctiſſimus Dom. noſter Papa obedientiam a ſubditis auferat, ac circumiacentes populos prouocet, vt in terras Caeſaris ſeu archiducatus Auſtriae irruant, quod iſti homines ſub colore obedientiae apoſtolicis mandatis praeſtandae, promptiſſimo animo ſunt facturi.

Timeat Caeſarea Maieſtas cenſuras apoſtolicas, a quibus ſanctiſſimus Dom. noſter Papa non abſtinebit.

Timeat Caeſarea Maieſtas, ne papa argutiſſimis locis rudi populo perſuadeat contra pragmaticam, *ſeque excuſans, ſimplicium beneuolentiam captet, allegaturus, quod eccleſiam ſancti Petri in vrbe magnis impenſis inſtauret, & certis in locis contra Turcas aedificet, quodque bellis ſuis, nulli vnquam fecerit iniuriam, quoniam recuperet terras ad eccleſiam ſiue patrimonium ſancti Petri pertinentes, ad quod ex officio teneatur. Circumſpiciat ergo, & deliberet Caeſarea maieſtas, qualiter ſapientiſſi-*

mo ſuo conſilio omnibus illis Romanorum ſubtilitatibus (ſi neceſſitas exegerit) ſit reſponſura.

Concluſio & pia exhortatio ad Caeſar. Maieſtat.

Nihil ſanctius , nihil Deo gratius , nihil ſempiterna memoria dignius efficere poterit Caeſarea Maieſtas , quam vt tantas Germanicae nationis moleſtias & exactiones moderetur , vt laicis clerum perſequendi occaſionem auferat , vt parochias (quarum aliquas epiſcopatus Italicos Aeneas *aequare ſcribit) ex fauci-bus Curtiſanorum, concionari , conſulere , & conſolari neſcientium , rapiat , vt diuinum cultum augeat , vt auaritiae & impietati Curtiſanorum froenum imponat , vt ius patronatus laicorum in vtrisque , & nominationes canonicorum , callationesque eccleſiaſticorum in ordinariis menſibus conſeruet, vt multorum illuſtrium, nobilium , & ciuium filiis in Germania conſulat , qui in vniuerſitatibus ab adoleſcentia diuinas & humanas litteras diſcunt , vt & ipſi extra curiam Romanam , absque inquietiſſimis vexationibus , ſumptuoſiſſimisque , interdum etiam indignis litibus ad praebendas eccleſiaſticas aſcendant , qui & imperio Romano , conſiliis , & toti eccleſiae , orationibus ſuis , opem ferre poſſint. Neque enim minima cauſſa eſt , cur tantopere floreat Franciae regnum , niſi quod tantos tamque praeſtantes in omni bona doctrina viros multos habet. Si Caeſar hanc impietatem eneruauerit, ſi Germaniam tributo graui oppreſſam , in priſtinam libertatem vendicauerit , ſi doctis & honeſtis ad praebendas aditum fecerit, tum vere liberator Germaniae , libertatisque reſtitutor , tum vere pater patriae perpetuo ab omnibus paſſim poterit appellari , nec minorem ſibi gloriam Germaniaeque fructum afferet , quam ſi prouinciam aliquam bellicis ei viribus adieciſſet. Sicque non minores vni* Maximiliano *Germania gratias debebit , quam his omnibus , qui a translato ex Graecis in Germanos imperio, multis antea temporibus regnauerunt.*

P. Raeſtericus D. Iacobo Vimphelingo diuinarum litterarum Licentiato S. D.

Remitto ad te,vir ornatiſſime, fido cum hoc commenſali meo, *medul-*

medullam illam *pragmaticae* perquam ſcite ſincereque abs te excerptam, vna cum prudentiſſima Caeſareae maieſtatis inſtructione. Faxit Deus optimus maximus, vt aquila noſtra circumſpectiſſima oculatiſſimaque ipſa eſt ſummo culmine (perinde vt liliatus princeps) eripiat conſeruetque, ne ſcilicet poſthac beneficiorum iſti harpagines vniuerſam hanc nobilem Germaniam medullitus extenterent, eneruentque. Negotium ipſum me Hercle, commodiſſimum atque diuinum ſummopere commendo. Necnon cum tuam ea in re diligentiam, tum Caeſareae maieſtatis ad rempubl. Germaniae zelum haud immerito maximi facio, mirificeque laudo. Nihil prorſus demendum in ipſo facto, adiiciendumue (hac praeſertim peſtifera tempeſtate, proindeque nobis inquietiſſima) operae pretium duximus. *Aeneam Siluium* de Germaniae ſitu propediem aut ipſe reducam, aut fido cum tabellione ad ſuum remittam auctorem. Vale fauſtiſſime, *Rueſteriſco*que tuo, tametſi ſcabro & inculto, vtare pro tua ſinceritate, vt voles. Datum feſtinanter, & ex tempore, vrgente contubernali hoc meo, probatae vitae viro, quem tuae humanitati commendo. Kalend. Decembr. Anno Chriſti. M. D. XI.

Sereniſſimo Rom. Caeſari Auguſto Maximilinno
Iac. Regius familiaris.

Audiens nuper, ſacratiſſime Caeſar, Maieſtatem tuam Romae adeundae accinctam, ſcripſi *Ioanni Collauro* a ſecretis, vt Caeſaream Maieſtatem tuam de nonnullis commoneſaceret, quae ad ſplendorem nominis tui, Germaniaeque decus non parum attinere videbantur, vt ea a ſacroſancta ſede apoſtolica tecum referres. Nihil enim credidi impetrare te non poſſe, quod a *Iulio II.* Pont. max. a tua Caeſ. Maieſtate ſalutando eſſes petiturus. Inter caetera vero *Ioannem Collaurum* de vno ſingulariter reddidi certiorem, quod ſel. recordationis praedeceſſor tuus *Henricus* Romanus Caeſar, praebendam quandam (quae ob id regia vocatur) in Argentinenſi eccleſia fundauerit, cuius omnes in imperio Romano ſucceſſores iure fundationis procul dubio collatores fuerunt, & adhuc eſſe deberent, ſicut & hodie Caeſar. tua Maieſtas dua-

rum ſimilium praebendarum (quas progenitores tui in templo Spirenſi de ſuis erexerunt) ius patronatus habet. Quomodo autem ab eo iure erga praebendam Argentinenſem (forte propter interregnum) Romanorum Rex ceciderit , & ad praepoſitum illic deuolutum ſit , prorſus ignoro , hoc tamen multis perſuaſum eſt : Caeſaream tuam Maieſtatem, ius illud patronatus a ſummo pontifice denuo in vtroque menſe ex aequitate facile conſequi poſſe , vt ammodo ad Dei laudem & eccleſiae decus, vir quispiam ſcientia & vitae honeſtate conſpicuus , tuaeque maieſtati cognitus, non inutile quoddam beſtiae aut coquinae mancipium, ſed neque leno, neque catamitus, liber & alienus a ſcientiis & pietate eidem praeficeretur. Tuae enim maieſtati , cunctisque tuis in imperio Romano ſucceſſoribus , mores & merita perſonarum longe clarius, quam exteris gratiarum diſpenſatoribus, poterunt eſſe manifeſta. Sed & hoc quoque Deo gratiſſimum , animabus ſalutiferum , tuae autem maieſtati in primis honorificum viſum eſt : ſi a ſacroſancta ſede apoſtolica de quorundam abuſibus erudienda , inuiolabili lege impetrares , ne deinceps quicunque vel natali obſcurus, vel omnium bonarum literarum indoctiſſimus, contra diuinam naturalemque legem, contraque ſacratiſſimos canones, duo aut tria ſacerdotia ſub vno tecto , tres aut quatuor praebendas aut canonicatus in diuerſis collegiis intra eadem Romani imperii moenia ſitis , totidemque pingues parochias, qualicunque diſpenſatione (ne dicam diſſipatione) a ſummis pontificibus eſſet conſecuturus , cum tot canonicatuum aut eccleſiarum parochialium quaelibet , alterius aut vtriusque iuris ſacraeue paginae licentiatum , immo doctorem honeſto ſtatu nutrire poſſet , adeo vt ſinguli ſingulis eſſent contenti , & in animo tranquilli. Hac re vix aliquid Deo gratius , Germaniaeque vtilius Maieſtatem tuam arbitror efficere poſſe. Taceo, quod hoc pacto pii adoleſcentes , qui in gymnaſiis multo labore , bonarumque literarum amore , patrimonium ſuum expenderunt , parte eccleſiaſtici ſtipendii nacta, cohaeredes in haereditate paterna ad rerum publicarum augmentum releuare, Chriſtoque ſeruire, &

pro

pro totius Imperii ac imperatoris ſalute preces effundere poſſent. Sic quoque per ſingulas eccleſias miniſtri inſtituerentur idonei, ſacrae paginae, ſacrorumque canonum docti, praebendas facilius conſequerentur, ac caeteri litteris virtutibusque praediti, ad Chriſti patrimonium aſcenderent, occaſio deſiderandae mortis alienae tolleretur. Neque eſſent tot lites totque contentiones, cum magno rei familiaris per totam Germaniam detrimento, neque eſſent tot fraudes, non vexarentur inſontes ab eis, qui nihil, niſi contendere, acceptare, inquietare, vexare, norunt, non quibus proximum circumueniendi maior aſtutia, aut ad litigandum facultas ſuppetit vberior, ſub inuolutionibus praerogatiuarum, antelationum, regreſſuum, & laqueis inſtrumentorum a propriis ſeruis ſcriptorum, tot fraudes, tot deceptiones permitterentur, adoleſcentibus, qui litterarum ſtudio, virtuoſisque operibus intendere deberent, non daretur anſa euagandi, nec per litium amfractus turbarentur. Non confunderetur eccleſiaſticus ordo, non ſineretur vnus ſolus ad nullam rem Deo gratam, aut fidei noſtrae vtilem idoneus, turpiter occupare ſtalla & loca in omnibus eccleſiis, intra eandem imperii ciuitatem ſitis, ſicque parochiis per barbaros quandoque mercenarios prouiſis, ſalubrius per doctos conſuleretur, nec diminueretur diuinus cultus, nec animarum ſuffragia obmitterentur, non eſſent vacua ſtalla, non caſſarentur voluntates vltimae, mimus perderentur litterae, monumentaque beneficiorum, non periret hoſpitalitas, non eleemoſynae, non domus & aedificia caetera eccleſiarum corruerent, non bona & praedia alienarentur, non eſſent tanta murmura & odia vulgi in cunctos fere ſacerdotes, propter paucos auariſſimos ac inſatiabiles. Neque ego primus ſum, cui tanta ſacerdotiorum multiplicandorum cupiditas ſtomachum mouet. Nam & *Franciſco Petrarchae*, viro probatiſſimo haec impietas admodum diſplicuit, qui nec expauit ad Vrbanum V. in modum ſequentem perſcribere: *Audiebam te ambitioni antiquae (quae priorum licentia in immenſum creuit) froenum ponere, & vt vno aut paucis pro dignitate virtutis aut ſcientiae, beneficiis contenta*

ta eſſet edicere, iuſte inquam grauiterque. Nam quid turpius, quam vnum aliquem (parta forſan faedis artibus copia) nauſeantem cernere multis hinc inde melioribus penuria fameque laborantibus. Et ſapientiſſimus *Gregorius Nazianzenus* his verbis aſtipulatur : religioni ac doctrinae noſtrae opprobrium naſcitur, quod ſacerdotia ambitione potius & gratia, quam meritorum iudicio deferuntur. Et *Franciſcus Picus*, princeps illuſtris, in oratione ad concilium Lateranenſe lamentatur, ſacras aedes & templa lenonibus, catamitis & lupis fuiſſe commiſſa. Caetera ſunt plurima tibi, ſacratiſſime Caeſar, pro tua ſumma prudentia procul dubio cognita, quae Caeſaream Maieſtatem tuam ad huiuſcemodi auaritiae caeterorumque vitiorum froenum & moderamen a ſacroſancta ſede apoſtolica impetrandum permouere poſſent. Dominus Deus tuae Caeſareae celſitudini ad foelix imperii regimen, Chriſtianaeque religionis amplificationem propitius opem ferre dignetur.

MAXIMILIANVS.

Summum eccleſiae paſtorem & omnem clerum exemplo cariſſimi patris noſtri *Friderici* Romanorum imperatoris tertii haſtenus venerati, non paruos dignitatum & eccleſiarum parochialium prouentus ex terrarum noſtrarum finibus, clericis & praelatis abſentibus clementer inferri permiſimus. Quos & clam pro humana fragilitate delinquentes, cum Conſtantino praedeceſſore noſtro chlamyde operire non dedignaremur. Verum cum ex noſtra largitate Diuini cultus decrementum profluat, vnde diuinae laudis, pſalmorum, & miſſarum amplificatio debuerat proficiſci, noſtra intereſt (qui absque meritis in ſolium Romani imperii electi ſumus) vt inter caeteras maximas pacis & belli occupationes, vigilanter quoque circumſpiciamus, ne eccleſiae pereant, ne religio labaſcat, ne diuinus cultus diminuatur, & ne animabus defunctorum (qui eccleſiis & ſacerdotibus de ſuo patrimonio benefecerunt) contra vltimas ipſorum voluntates tardius ſuccurratur. Quod manifeſtiſſime experti ſumus, & indies experimur, ex ineffabili atque a nullo diſpenſabili quorundam

aua-

anaritia prouenire, qui in beneficiis assequendis nullum finem constituunt. Per quorum absentiam (cum in vno solo personaliter resideant, & distributiones deseruiant) diuinus cultus diminuitur, vltimae benefactorum voluntates cassantur, defunctorum animae tardius ex igne purgatorio eripiuntur, aedificia labant, ecclesiae decrescunt, ecclesiastica libertas laeditur, literae & monumenta perduntur, hospitalitas & eleemosynae minorantur, patrimonia parentum & nerui rerum publicarum ex crebris huiusmodi auarorum collitigationibus euanescunt, clerici pro doctrina sua & virtute beneficiis digni, suaque prudentia ecclesiis in temporalibus & spiritualibus vtiles, a praebendis repelluntur, impediuntur, indigne vexantur, iniuste eis lites mouentur, scandala laicis praebentur, ipsorumque odium & murmur in reliquos honestos sacerdotes excitatur atque augetur. Eas ob res ex officio Caesareae maiestatis, ex amore incrementi cultus diuini, ex zelo rerum publicarum, hortamur & requirimus: ne quisquam ammodo in vna nostrarum nostrique Romani imperii ciuitate canonicatum aut vicariam possidens, in altera eiusdem ciuitatis ecclesia, aliam praebendam occupet, nisi primam infra anni spacium in personam idoneam ac ecclesiae vtilem sit dimissurus. Neque alium in beneficiis assequendis per iniustas lites aut ambages indigne vexet, aut circumueniat, nec quemcunque, qui non sit de numero descriptorum familiarium, iuxta *concordata principum & pacta nationis Germaniae* falso familiarem fuisse fingat, in ordinariorum collatorum praeiudicium. Nec laicis ius patronatus auferre tentet, nec exiles praebendas, potissimum vero curatas ecclesias, pensionibus grauet. Nec in adipiscendis beneficiis & bullis, quacunque fraude, dolo, falsis instrumentis, corruptis testibus, simonia etiam palliata vtatur. Neque regressum aut alia sacris canonibus inimica, contra ius, aequum, honestum, & rectam rationem impetrare praesumant, sub poena criminis laesae maiestatis, & grauissimae nostrae offensae. Quam non solum ipsi sic contra Deum & omnem honestatem exorbitantes, sed & omnes eorum fautores, auxilium, consilium, hospi-

tium

tium & mutuum dantes, omnesque nuncios, curſores, ſollicitatores, notarios, procuratores, fideiuſſores & reliquos amicos incidiſſe volumus, condignam pro tantis iniquitatibus & noſtri huiusmodi mandati contemptu poenam accepturos. Ex Oeniponte. (An. 1510.)

Appendix. *)

Praemiſſis admonitionibus nedum Imperio, ſed & eccleſiae ſalutaribus, ac ad mutuam pacem & concordiam deſeruientibus: poſſet etiam inter alia multa adiungi, ſummusque pontifex certior reddi, de lapſu & ruina domorum caeterorumque aedificiorum ad eccleſias & ſacerdotia pertinentium. Siquidem (exempli cauſa) vnus ſupra triginta annos, ex parochia patriae noſtrae ſummis pontificibus haſtenus deuotae, multa & magna emolumenta *in abſenti & in portatis* (vt eorum verbis vtar) corraſit & abſumpſit, nec tamen ad docendum populum ſuae curae creditum, cancellos vnquam aſcendit, nec quicquam in domo egregium illic aedificauit. Argumento ſunt, & publice teſtantur miſerabilia trium rei diuinae miniſtrorum cubicula, quae minimus fratricellus, aut opilio forte aſpernaretur. Sed neque praeſentias aut diſtributiones quotidianas in aſſe aut dipondio auxit, nec anniuerſariam ſaltem ſuiipſius memoriam inſtituit, nec ad bibliothecam templi parochialis minimum quidem libellum ex teſtamento legauit, nec eleemoſynam pro pauperibus fieri procurauit. Caeterum adiici poſſet, quod vnus Curtiſanus ineptus & barbarus ad pſallendum & ad ſacrificandum non magis aptus, quam onager, immo aſinus, palam a ſuo notiſſimo & amiciſſimo appellatus, in otio viuens, plura vtcunque conquirere poteſt ſacerdotia, quam eximie doctus, ad rem diuinam, ad conciones, ad conſultandum, ſacroſanctamque eccleſiam Romanam rationabiliter defenſandam, non mediocriter accomodatus.

Praeterea quod piſtor, aut cocus, leno, aut nebulo, immo (cum

*) Quae, niſi vehementer fallor, nonniſi poſtea acceſſiſſe, & fortaſſis a *Iac. Spiegelio* ex ſchedis Wimphelingianis deſumta eſſe videntur.

(cum venia) catamitus opimas praebendas & parochias occupans plus emolumenti ex Chriſti patrimonio abſorbet, quam laborioſiſſimus & fideliſſimus magnae parochiae cuiuspiam populoſae rector cum ſuis vigilantiſſimis adiutoribus, immo etiam capellanis, qui eosdem adiutores in miniſtrandis ſacramentis, audiendisque confeſſionibus occupatiſſimos, in horis canonicis, miſſis, & vigiliis cantandis adiuuant & releuant. Huiuscemodi releuamen & adiutorium per ſex capellanos in patria noſtra perpetuo continuandum ſperamus, poſtquam vnione facta ex benignitate ſacroſanctae ſedis apoſtolicae ius capellanias iſtas conferendi in conſules reipublicae noſtrae in vtrisque menſibus translatum eſt, qui nullis ammodo conferent niſi eis, qui perſonaliter reſidentes, diuinum officium impleturi, & vltimis fundatorum voluntatibus ſunt ſatisfacturi. Multum quoque ad inſtitutum Caeſareum conferre poſſe videtur Chriſtianiſſima Reuerendiſſimi domini *Erhardi* Leodienſis epiſcopi admonitio habita in conuentu principum Auguſtano, Anno decimo octauo poſt Milleſimum & quingenteſimum.

87. In AVRELII PRVDENTII Clementis Caeſarauguſtani V. C. de miraculis Chriſti hymnum ad omnes horas IACOBI SPIEGEL Seleſtadienſis interpretatio. Cum gratia & priuilegio. *)

In fine : Seleſtadii in aedibus Lazari Schurerii an. 1520. fol. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Dedica-

*) Memorabile eſt *priuilegium Caeſareum*, quo Prudentiani hymni editionem munitam fuiſſe conſtat: " *Maximilianus* &c. „ Cum inter alia, quae pro Romani imperii gloria & in„ cremento continue diſponimus, ſtudia bonarum artium „ non extremum locum ſibi vindicant, quae ſicuti meren„ tur, ſemper ſereno vultu complectimur, atque fouemus: „ cupientes, vt omnia debito ordine circa ea dirigantur ad „ rectam & perfectam inſtitutionem ſcire deſiderantium. Et „ cum intellexerimus non ſine magna animi noſtri diſpli„ centia, quod quidam chalcographorum illis ex auaritia „ &

Dedicatio libri digniſſima ſane eſt, quae non tantum relegatur ſaepius, ſed etiam hic inſeratur integra:

* * *

" *Magnifico clariſſimoque viro Domino* Iacobo Villinger *Caeſareo Quaeſtori ac Conſiliario, Domino in Schonberg, inſigni bonarum litterarum patrono*, Paulus Volzius *Abbas Hugonicae curiae*, Iacobus Vuimphelingius, Paulus Phrygio *Doctor Theologus*, Iacobus Vuolphius *ſecretarius reipubl. Seleſtadienſ.* Beatus Rhenanus, Martinus Bucerus, Io. Sapidus, Beatus Arnoaldus, Io. Guntherus, Lazarus Schurerius, Io. Reſtatius, Martinus Egerinus, Ioan. Maius, Lazarus Igerinus, & Io. Priſcus *Sal. dicunt.*

" Mira-

" & imperitia multum officiunt cum magna iactura eorun-
" dem ſtudioſorum, cum antiqua & noua exemplaria aò
" eruditis viris magno labore exquiſita & ad vnguem emen-
" data, ſine etiam difficillimo ſtudio de nouo inuenta &
" elaborata, vt quamprimum edita vel impreſſa fuerint, in-
" fidioſe conquirunt, ac non ſine mendis & vitiis frequen-
" ter tanquam de induſtria in graue damnum, iacturam ac
" dedecus, nedum eorum, qui compoſuerunt, conquiſiue-
" runt ſiue caſtigarunt, ſed etiam totius reipublicae litera-
" riae, denuo furtiue contra voluntatem edentium impri-
" munt. Quod ne de iis, quae de mandato noſtro impri-
" muntur, contingat, volentes prouidere motu proprio,
" & ex certa noſtra ſcientia hoc edicto ſancimus, ne quis
" ea, quae Honorabilis *Ioan. Stabius*, Hiſtoriographus &
" Coſmographus noſter fidelis dilectus iuſſu noſtro, vel
" etiam ſua voluntate impreſſoribus ſub ſuo titulo & no-
" mine, vel alias demandaret, ſiue libri, membranae, char-
" tae, picturae, volumina vel qualiacunque forent, imprimi
" audeant. Quocirca ſtatuimus, & diſtricte praecipiendo
" mandamus omnibus librorum, picturarum & figurarum
" impreſſoribus vbilibet per ſacrum Romanum imperium
" conſtitutis, ne libros, membranas, chartas, picturas,
" volumina, vel quaecunque alia, quae praefatus hiſtorio-
" graphus noſter ſub ſuo titulo & nomine emiſerit ſine ſua
" expreſſa voluntate & licentia a decem annis a die edi-
" tionis ſequentibus denuo imprimant ſeu imprimi faciant.

" Sub

„ Miraberis haud dubie de tanta ſalutatorum turba vir mag-
„ nifice, & negotium arduum eſſe putabis, nimirum alicuius
„ reipublicae, vel prouinciae tuam opem implorantis. Sic enim
„ hactenus in magnis rebus ob ſingularem tuam prudentiam te
„ ſunt vſi diuus *Maximilianus* Aug. & *Carolus* nuper Caeſar,
„ vt quicquid tibi proponitur, arduum, atque adeo momenti
„ alicuius eſſe debeat. Falleris, ſi tale quid nunc a nobis ex-
„ pectas. Neque enim vllam tibi moleſtiam ſumus exhibituri,
„ nihil a te poſtulaturi, quod grauatim ſis facturus. Offerimus

M m „ tibi

„ ſub poena amiſſionis librorum vel talium rerum impreſ-
„ ſarum, & decem marcharum auri puri, eidem *Ioanni Sta-*
„ *bio* applicandarum. Mandantes etiam omnibus bibliopo-
„ lis ac aliis inſtitoribus quibuscunque, quod ſi tales li-
„ bri, membranae, chartae, picturae, & caetera huius-
„ modi voluntate & ſcitu praefati Hiſtoriographi noſtri in
„ aliis locis extra Rom. Imp. denuo imprimerentur, ne
„ per imperium & dominia noſtra patrimonialia occulte
„ vel manifeſte vendant, aut vendi procurent ſub praeno-
„ minata poena. Dantes autoritatem eidem *Stabio* hiſto-
„ riographo noſtro vel eius commiſſariis, autoritate propria
„ capiendi & plectendi, vt ſupra contrafacientes, toties quo-
„ ties huic ſanctioni noſtrae contrauentum fuerit. Harum te-
„ ſtimonio literarum &c. Datum in oppido noſtro Lyntz
„ die prima Ianuarii MDXII. Per Regem

„ Ad mandatum Caeſar. Maieſtatis proprium.

„ *Ioannes Stabius* Caeſar. & Cathol. Maieſtatis hiſtorio-
„ graphus, ſacra auctoritate Romana cenſura ſibi a quon-
„ dam Caeſarea Maieſtate Auguſtae memoriae diuo Maxi-
„ miliano conceſſa, ad rogatum *D. Iacobi Spiegel* ſuae di-
„ ctae Caeſar. & Cathol. Maieſtatis Secretarii, *Lazaro Schu-*
„ *rerio* Ciui & Calchographo Seleſtadienſi cauit, ne quis
„ hoc opus in ſeptennio imprimat ſub poenis in priuile-
„ gio expreſſis. „

Inde iam corrigi poterunt ac ſuppleri ea, quae ex *Püttero* von dem Büchernachdrucke &c. in *Faſcic. I. p. 87. emendanda* eſſe duximus. Praeterea in *Theſ. bibl.* T. III. p. 113. recenſetur: *der ſchwangern Frauen vnd Hebammen Roſegarten*, cum figuris ligno inſculptis Argent. 1513. 4. cui opuſculo praefixum priuilegium *Maximiliani* Imp. dat. Colon. 24. Sept. 1512.

„ tibi donum; at quis non vltro ſuſceptrices muneribus ma-
„ nus extendat: iis maxime, quae a viris ſtudioſis proficiſcantur,
„ & literaria ſint, quae donantium beneuoleutiam oſtendunt:
„ & ſuſcipienti aeternum decus conciliant, cum caeteris mu-
„ neribus vel aureis vel argenteis obnoxii reddamur iiiis, qui
„ dederunt, veluti prodita noſtra libertate, quae perditur, cum
„ munus accipimus? Quale donum offertis, inquies, & cuius?
„ Audi vir inclyte, paucis tibi rem totam explicabimus. Cum
„ nuper *Iacobus Spiegel* elegans Iureconſultus, & humanarum
„ litterarum impenſe peritus, ciuis noſter, muneris ſui vacatio-
„ nem Auguſtae Vindelicorum impetraſſet, ſic enim inter vos
„ Dom. Conſiliarios conuenerat, vt domum quisque ſuam ſub
„ ſacrum quadrageſimae tempus peteret, Seleſtadium venit: vbi
„ cum a nobis, vt par erat, ſalutaretur, poſt longam de me-
„ lioribus ſtudiis diſputationem, & horum ducibus, *Eraſmo*,
„ *Capitone*, *Zaſio*, *Mart. Luthero*, *Phil. Melanchthone*, *P. Me-*
„ *fellano*, *Eobano Heſſo*, *Vrbano Regio*, & aliis, tandem in-
„ quit *Vuimphelingius* ſodalitii caput ac ornamentum: *pulchre*
„ *de literis cum humanis tum diuinis a vobis diſſertum eſt. Sed*
„ *qui fit, vt cum Poetas omneis, etiam parum pudicos Martialem*
„ *videlicet & Conſtantinopolitanum Marullum manibus ſtudioſo-*
„ *rum paſſim teri videamus, vnus* Aur. Prudentius, *quo Chri-*
„ *ſtiani merito gloriari poſſunt, ſic negligatur, ſic incognitus ia-*
„ *ceat, imo contemptus, vt a pauciſſimis legatur, a paucioribus*
„ *tencatur., cum tamen is vnus inter omneis poetas praecipue*
„ *dignus ſit hominis Chriſtiani lectione?* Quem ſermonem vt ac-
„ cepit *Spiegelius*, ſtatim puerum ex mantica depromere iubet
„ Commentarium a ſe ſucciſiuis horis elucubratum in Hymnum
„ *Prudentii*, cui titulus eſt, *ad omnes horas*, ab aliquo lectore
„ forſan adſcriptus, nam varius reperitur. Atque allatum li-
„ brum in manu tenens, ad nos conuerſus, *chariſſime patrue,*
„ *vosque viri inſignes*, inquit, *en frugem modicam ſtudiorum*
„ *meorum, quibus mihi pauliſper proximis menſibus vacare con-*
„ *ceſſum eſt. Audio pronis (quod aiunt) auribus vobis placere*

„ Prudeu-

„ Prudentium, *omnibusque omnium veſtrum probari calculis, qui*
„ *mihi ſemper digniſſimus lectu iudicatus eſt. Argumento ſit*
„ *vel hic commentariolus, quem in Hymnum omnium horarum*
„ *ſcripſi. Qui ſi vobis talis viſus fuerit, qui lucem ferre poſſit,*
„ *& ſtudioſis adulescentulis prodeſſe, non ſtabit per me, quo mi-*
„ *nus euulgetur, non quidem, vt mihi laudem aliquam pariat,*
„ *quae modica poterit eſſe, ſed vt Chriſtianiſſimi poetae lectio*
„ *ſtudioſis familiarior fiat per noſtras interpretatiunculas noni-*
„ *hil adiutis. Nuncupabitur per vos, cui libebit. Id vobis li-*
„ *berum eſto.* Qua ſane re intellecta multum omnes gauiſi
„ ſuimus, quod id ſponte offerret, quod nos inſtantiſſimis ab
„ eo precibus eramus extorturi. Et tum quidem tu ſtatim con-
„ cordibus totius ſodalitii ſuffragiis delectus es, magne ſtudioſo-
„ rum Maecenas, cui Commentarius *Spiegellianus* dicaretur,
„ multis quidem de cauſis. Primum, quia decet, vt aulici car-
„ men, ab aulico gloſſulis expoſitum, aulico patrono confecre-
„ tur. Nam aiunt Theodoſio, huiusque filiis Arcadio & Ho-
„ norio charum fuiſſe Prudentium, non ſecus ac tu diuo *Ma-*
„ *ximiliano* Aug. fuiſti, & nunc es Caeſari *Carolo*. Deinde
„ quia memoria *Villingeri* multum apud nos eſt plauſibilis, quod
„ tu videlicet prima in literis ſtipendia Seleſtadii feceris ſub eru-
„ ditiſſimo illo *Cratone Hoſemanno Vdenheimenſi*, cuius ſerulae
„ plerique noſtrum manum ſubduxerunt, is vir ſi ſupereſſet,
„ quantum putas te diſcipulo gloriaretur, quem fortunata vir-
„ tus tam egregie extulit? Te certe tui praeceptoris non poe-
„ niteret. Erat enim in literis rarae cuiusdam eruditionis, &
„ in moribus Catonianam quandam grauitatem referens, ſeſtiue
„ ſeuerus, & ſeuere ſeſtinus. Literas cum ſanctis moribus doce-
„ bat. Poetas veteres docte enarrabat, nihil non excutiens, ele-
„ gantiam, conſilium, figuras, artificium. Sed quid in notis
„ laboramus? Poſtremo, vt ſodalitium noſtrum ac rempublicam
„ Seleſtadienſem tibi commendemus. Expertus eſt nuper ſe-
„ natus noſter tuam fidem & diligentiam in literis Romam ex
„ Auguſta miſſis. Expertus eſt iam pridem tuam beneuolen-

„ tiam in variis rebus apud diuum *Maximilianum*: ne deſtituas „ tuos apud *Carolum*. Porro videtur *Spiegellius* noſter tribus „ commentariis haſtenus editis indicium luculentae doctrinae „ ſuae feciſſe. Nam in eo quem in *progymnaſmata Reuchlinica* „ ſcripſit, oſtendit quantum in grammaticis valeat. In *inter-* „ *pretatione* vero *Stauroſtichi*, Phyſices cognitionem prodit. De- „ mum in hoc nouiſſimo Theologum ſe eſſe declarat. Bene va- „ le vir clariſſime, & rem boni conſule, nosque ama. Sele- „ ſtadii, Calendis Maiis MDXX.

* * *

Ad calcem vero libri extat eiusdem *Wimphelingii* epilogus: " Cum haſtenus facile cunctis morem geſſerim, amicus me ex- „ orauit ad ſcribendum *Iſidoneum* pro iunioribus adhuc minus „ expertis ludimagiſtris, vt ab eis grammatica pure & ſincere „ absque faecibus & paleis iuuentuti traderetur, vtinam vt in dia- „ lecticis in omnique philoſophia, imo etiam theologia, ſenti- „ bus & tribulis reſectis, breuibus edocenda primores commu- „ nium gymnaſiorum elaborarent, ne ammodo de olla exornan- „ da, de aſini vmbra, & fumo multis annis cum auditorum „ diſpendio diſceptare viderentur. Adieci poſtea ſupplicantibus „ amicis alia, quibus bonos adoleſcentes a vitiis abſtrahi poſſe „ credideram: nec fuit mihi animus in quempiam inuehere, ſed „ mihi commendatos, mihique charos principum, procerum, ci- „ uiumque filios, commonefacere, ne profundis affectibus corru- „ pti, iuſanabili inficerentur veneno; memor adhuc, quid ex mul- „ tis fide dignis audiuerim: didici multa clam in aurem, qui „ annos circiter quinquaginta conſcientiarum ſecreta rimatus „ ſum, didici, quam miſere innocentes ephebi ex alieno conui- „ ctu corrumpantur, ruantque exemplo malo in paſſiones & fla- „ gitia, quae in vltima & morti proxima ſenecta vix euellere „ queas, memini, fateor, quid mihi ipſi grauem iacturam attu- „ lerit. Proinde ſi cui vnquam fragilitate lapſus offendiculum po- „ ſui, conatus ſum interim vel illum vel alios monitis aut ſcri- „ ptis ad praeclaros reducere mores, vt Deum colere, vitia fu- „ gere,

„ gere, animae ſuae rationem habere, ſacrasque literas amplecti „ ſatagerent, quae cum in nepote meo iam deprehenderim, qui „ & in coniugio & inter aulicos ſacra volumina verſat, & ſcho„ lia vti in *Prudentium* concinnat, eo maiori illum beniuolentia „ proſequi cogor. Faceſſant ergo Catullus, Tibullus, Propertius, „ cum extent Sedulius, Prudentius, Baptiſta Mantuanus: pro „ Martiali, tutius legantur epigrammata *Buſchii*, *Murmellii*, „ *Sapidi*. Quod ſi forſitan candide lector ſimia aliqua in pur„ pura vel mihi vel meis lucubratiunculis detraxerit, tu boni con„ ſule, ac liuido detractori Deoque odibili fidem ne habeas, me„ mento, Origeni viſum, inter affectibus agitatum & daemoniacum „ parum intereſſe, nec vnquam moueare viperea lingua inimi„ ci, qui me inuectiuas cudere mentitus eſt. Morſus viperae „ cur non feram, cum longe duriora a ſterquilinio & beſtiola „ quadam maximus noſter patiatur *Eraſmus?* Prae quo vix ſum, „ quod muſca ad elephantum. Vale, Kal. Iunii, Anno XX.

* * *

Et tandem *Kilianus Leyb* *) prior in Rebdorf ord. canon. regularium epiſtolam ad *Iac. Wimphelingum* ſubiecit:

" *Kylianus Leyb*, Prior in Rebdorf Ordinis Canonicorum „ regularium *Iac. Vuimphelingo.* S. D.

„ Quam fueris ſemper pro ſalute Germanae iuuentutis pro„ penſe ſolicitus, quamque tibi curae fuerit virtus Chriſtiana „ atque morum honeſtas, indicio ſunt, abs te olim edita ad „ bonae ſpei adoleſcentes opuſcula, & vitae integritas, qua „ etiam inter aduerſitatum tempeſtates, ac fluctus adusque ve-

*) In *Weislingeri* Catal. Libr. impreſſ. biblioth. ord. S. Ioh. Hieroſolymit. Argent. 1749. fol. laudatur: " *Kil. Leib* „ Prioris Rebdorffenſis gründliche Anzeigung vnd Bericht, „ aus was Vrſachen ſo mancherley vnd vielfältige Ketze„ reyen, Zwiſpaltung, vnd Irrthum in Chriſtlicher Reli„ gion, vnd der heil. Catholiſchen Kirchen von Anfang bis „ auf dieſe Zeit erwachſen ſeynd, vnd ihren Grund genom„ men haben. Ingolſt. 1557. 4. „ Plura illius opuſcula re„ cenſentur in Bibl. libr. rar. vniu. *Io. Iac. Baueri* P. II. p. 271.

„ nerandam es, eximie *Iacobe Vuimphelinge*, profectus cani-
„ tiem, neque oportebat, mi colende pater, venerandeque senior,
„ agere mecum, ne osoribus obtrectatoribusue patulas commo-
„ darem auriculas, cum ego detractores & legam & credam
„ Deo esse odibiles, norimque obtrectationis vitium vel praeci-
„ pue oppugnare & laedere charitatem, qua sola miseris nobis
„ sempiterna poterit constare salus. Iam nunc igitur mutui in-
„ ter nos amoris hasce literas pignus accipe, & crede, nihil
„ fore vnquam, quod dilectionem, qua virtutis amore coniungi-
„ mur, e cordis mei penetralibus eruere valeat. Vale, vale
„ autem feliciter, tuisque precatibus me Deo nostro commenda.
„ Ex Rebdorf, Anno XVIII. quinta Iunii.

88. D. ERASMI ROTERODAMI epistola ad reuerendissimum Archiepiscopum ac Cardinalem Moguntinum, qua commonefacit illius celsitudinem de caussa doctoris MARTINI LVTHERI. Seleſtadii in aedibus Lazari Schurerii anno 1520. 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

Epistolae *Erasmi* ad *Albertum* Cardinalem & Archiepiscopum Moguntinum (quae est inter *Erasmi* n. 477. oper. T. III. P. II. p. 513.) subiuncta quoque est *Iacobi Wimphelingii* epistola ad *Christophorum* Basil. episcopum.

* * *

" R. P. Domino *Christophoro*, Basilienſ. Episcopo, summo &
„ singulari patrono *Iacobus Wymphelingius* sese commendat.

„ Erasmi nostri epistolam ad R. *Albertum* Archiepiscopum
„ & Cardinalem Moguntinum, reuerendissime pater, tibi mitto,
„ vtinam eius exemplo omnes Germaniae episcopi, caeterique
„ magnates cum Heluetiis niterentur mitigare sanctissimum ac
„ piissimum dominum nostrum *Leonem*, pontificem opt. max.
„ ne virum quem Christianum & euangelicum non modo in do-
„ ctrina, sed & in omni vita sua praedicant, funditus deleri
„ sinat, *Lutherum* inquam. Christi etenim vicem Leo, alioqui
„ natura mitis tenet: quid vtero mitius? quid clementius Chri-
„ sto?

„ ſto? Si *Lutherus* in quopiam hallucinatus eſt, humanitatem „ tamen non exuit, paratus doceri ab eis, qui ab ambitione & „ aſſentatione ſint alieniſſimi. Superioribus ſcio eſſe deferen„ dum atque obediendum. Hac veritate nixus, ſcripſi olim *So„ liloquium pro Heluetiis*, ad partes Caeſareas Germanicasque „ trahendis, ſcio etiam, ſi filii peccarint, pro magno peccato, „ paululum ſupplicii patribus ſatisfuiſſe apud Ethnicos, cur non „ idem apud Chriſtianos: immo ſanctiſſimos, ſummosque Chri„ ſtianae fidei duces, Chriſtianaeque pietatis propugnatores? „ quos & mihi opem laturos ſpero contra inuidos aemulos & ca„ lumniatores meos, qui me ex ſuis moribus temere iudicarunt. „ Dominus Deus tuam R. P. ad felix eccleſiae tuae regimen diu „ incolumem conſeruare, contraque hoſtes propitius aſſiſtere dig„ netur. Kalend. Septemb. Anno MDXX.

89. Canonis miſſae contra HVLDRICVM ZVINGLIVM defenſio M. D. XXIIII. Sine indicio loci, ſed, vt ex omnibus manifeſtum fit, Argent. in 4to. *) *Acceſſit, & quidem, vt videtur, ex inſtituto libellus hac inſcriptione:*

Ad reuerendum in Chriſto P. & illuſtrem Principem Fabianum de Monte Falcone Lauſanenſem epiſcopum paradoxa centum fratris CONRADI TREGARII Heluetii Auguſtinianae familiae per ſuperiorem Germaniam prouincialis, de eccleſiae conciliorumque auctoritate.

In fine: Impreſſum Argentinae per Iohannem Grieninger in die ſancti Gregorii Anno Domini Milleſimo quingenteſimo viceſimo quarto. 4to. (*In Bibl. acad. Friburg.*)

*) Alia porro in *Bibl. acad. Friburg.* huius libelli extat editio: *Miſſae Chriſtianorum contra Lutheranam miſſandi formulam aſſertio* Hieronymi Emſer. *Eiusdem Canonis miſſae contra* Huldericum Zuinglium *defenſio* Coloniae apud Io. Gymnicum 1532. 8. (Vid. *tab.* aeri inciſ.)

Dialogis iſtis, qui *Hieronymum Emſerum* *) habent auctorem, *Iac. Wimphelingius* epiſtolam ſane memorabilem ad *Mart. Lutherum* Wittenberg. & *Vdalr. Zuinglium* Turicenſ. concionatores praefixit.

* * *

" *Mart. Luthero* Wittenberg. & *Vldrico Zuinglio* Thuricenſ. „ concionatorib. *Iacob. Vimpheling.* ſalutem.

„ Obſecro vos per viſcera miſericordiae Dei noſtri, vt ſi vn„ quam dialogos *Iheronimi Emſeri* de miſſa & eius canone le„ cturi eſtis, ne mox ad bilem aut inuectiuas inflammemini, „ ſed Chriſtiana modeſtia praediti, omnia prius examuſſim di„ iudicentur, ſi praeſtantibus priſcorum patrum aut ſacrarum li„ terarum teſtimoniis ſint ſuffulti, praeſertim quod in canone „ vtraque viuorum & defunctorum memoria perfiſtat, nequaquam „ a ſacris literis alienum eſſe videtur. Paulus enim obſecrat, „ (1. ad Tim. II.) primum omnium fieri obſecrationes & ora„ tiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus, qui „ in ſublimitate conſtituti ſunt, & pro vita functis. Dionyſius „ ſcribit orationes in eccleſiae exordio eſſe factas. Conſentit Au„ guſtinus & Gregorius, vt taceam de lib. Macchab. Sed & quod „ hac aetate, contra patrum conſenſum, nonnulli noua moliun„ tur, nedum exteris ſtomachum mouet: verum etiam *Caſpar* „ *Hedio* concionator Argentinenſ. elegantem nuper ad *Oecolam„ padium* dedit epiſtolam, qua nouitatem ſeditioſam, & maio„ rum decreta aequiſſima eſſe aſſeuerat. Minus ergo prudenter „ miſſae officium moriſci choreae a deſertoribus quibusdam aſſi„ milatur, eiusque fructus cum omnium ceremoniarum ſacro„ rumque ordinum reiectione eneruantur, adeo, vt propter hu„ iusmodi horridam nouitatem vix a bellis inteſtinis & dome„ ſticis ammodo temperetur. Dempſ enim, vt omnes cere-

„ moniae

*) De *Emſeri* vita & ſcriptis nonnulla legi poſſunt in *fortgeſetzt. Samml. von alt. vnd neuen theolog. Sachen auf das Jahr 1730. p. 8. & 187.*

„ moniae & cantica primum a Roma prodierint (licet Apoſtoli „ quoque caetus ad canendum Chriſto habuerint antelucanos) „ (Tertull. in apolog.) non propterea ea, quae a tempore Apo- „ ſtolorum & ab aetate Leonis & Gregorii in conſuetudinem ſan- „ ctam recepit eccleſia, oblitteranda vel vitio danda eſſe viden- „ tur. Nam & Bernhardo teſte, qui eccleſiam non agnoſcunt, „ non eſt mirum, ſi ordinibus eccleſiae detrahunt, ſi inſtituta „ non recipiunt, ſi ſacramenta contemnunt, ſi mandatis non „ obediunt. Creditis indubie, neque ſpiritum neque ſapientiam „ Bernhardo defuiſſe, nec veſtrum procul dubio iudicium illumi- „ natiſſimis patribus, quibus ductu boni ſpiritus aliter viſum „ eſt, praefertis. Date mihi veniam, obſecro. Diſſenſio per Ger- „ maniam ſuborta, & quorundam frigiditas, qui ceremonias, „ qui preces & cantus nedum floccifaciunt, ſed & pedibus con- „ culcare nituntur, me ſenio feſſum ad ſcribendum impulerunt. „ X. Kalend. Iunii XXIV.

Praeclare huc facit eiusdem *Wimphelingii* ad *Wolfg. Fabritium Capitonem* epiſtola, hucusque inedita, *) quam pro ſua in me

 „ huma-

*) Quare, quum vbique *Lutheri* & *Zwinglii* errores inſectatus ſit *Wimphelingius*, odia & iras eorum omnium, qui iſtis adhaeſerant, in ſe concitauit ſenex meritorum pleniſſimus. Ex hac etiam officina ſatyricum iſtud ſcriptum prodiiſſe recte dixeris, quod hanc prae ſe fert epigraphen: Commentum ſeu Lectura cuiusdam Theologorum minimi, quam collegit & comportauit ſuper vnam Seraphicam Intimationem doctoris *Ioan. Romani Wonneck* a) Rectoris Baſileenſis, multum valens ad proficiendum contra Haereticos.

Ad Lectores:

Feſtina, curre, aduola,
Lectorum omnis turba.

Hic

a) Huius *Wonneckii* meminit, eumque an. 1523. cum *Caſp. Sasgero* (*Schatzger*) Franciſcanorum Prouinciali, Doct. *Heilmanno*, *M. Mauritio* Auguſtiniano, D. *Ioh. Gebweilero*, aliisque Baſilea expulſum fuiſſe narrat *Io. Iac. Hottingerus* in der Heluet. Kirchen-Geſchicht. Theil III. B. VI. p. 109. & 120.

humanitate, & fauore singulari mecum communicauit V. C. *Lameyus*, Bibliothecarius Manheimensis.

" Domino *Wolgango Fabricio Capitoni* Theologo, S. Thomae „ praeposito, maiori plurimum obseruando *Iac. Wimpheling.*

„ Frater, charitas me vrget, vt te adhorter pie & paterne pro- „ pter literas ex Argentorato ad me missas, in quibus inter ce- „ tera

---

Hic mira noua capies :
Ah curre, nam est magna res :
Lutherus *expugnabitur.*
Et fides renouabitur.
Deficient Haeretici.
Peribunt & Schismatici.
Dicat Io Paean, *toties defessa* Luthero
Roma : perit iam iam, qui metuendus erat.

Sine loc. & an. in 4to. (*in Bibl. acad. Argent.*)

Sequitur epistola, satyra & cauillis refertissima : " Prae- „ stantissimo viro Domino *Iacobo Rymphelingio* (Wymphe- „ lingium ita per irrisionem vocat) Schletstatensi, S. Theo- „ logiae Licentiato, vel vt audio, Magisternostrando, Sa- „ lutem dico ego Magister *Bernhardus Vuartenbuch* de „ Pomerania.

„ Praestantissime domine Licentiate, seu, vt audio pro „ nunc magisternostrande, postquam intellexi nec non per- „ cepi, qualiter dominatio vestra conuersa est ad veram fi- „ dem, & in patria sua Sletstat facit magnam instantiam „ illis haereticis *Lutheranis*, sicut & ego hic pro posse meo „ facio, & de post faciam: gauisus sum valde cordialiter, „ & exultaui in visceribus meis, sicut capreae hinnulique „ ceruorum. Quia fides Christiana & sancta mater eccle- „ sia Romana augmentabuntur ex hoc & per hoc & propter „ hoc. Vtinam in Argentina esset etiam aliquis, qui ta- „ lia faceret. Ego rogo vos, quod velitis facere diligen- „ tiam, & perseuerare vsque ad finem, & velitis nunquam „ amicus esse vni *Lutherano*, sed iuretis, sicut & ego iu- „ raui, quod vultis mori inimicus illorum. Sed mitto vo- „ bis hic vnum librum, quem composui valde zelose, & „ affectionaliter, super illam pulchram intimationem do- „ ctoris *Ioan. Vuonneck*, quam affixit Basileae. Et dedi- „ co vobis talem librum, ad honorem vestrum. Debetis „ autem scire, quod ipsa intimatio fuit mihi a quodam „ Cano-

„ tera ſic ſcriptum eſt: *Doctor Capito prediget Wer die Muotter „ Guottes anrieffe vnd ſein Vertruwen ſetzet in ſy, ſey gleich „ als bettet er ein Hundt an. Item wan er durch ſy vnd durch „ ir bit ſolt ſelig werden, wolt er nit ſelig ſein.* O horrenda! „ Adeone tibi inſipidi ſunt Auguſtinus, Albertus Magnus, Gui- „ helm. Pariſ. Ioan. Gerſon, vt taceam Ioan. Damaſcenum lib. 4. „ cap.

„ Canonico miſſa ex Baſilea per poſtam, cum quibusdam „ concluſionibus,quas praefatus doctor vult ſeu intendit di- „ ſputare contra *Lutheranos*. Vos cognoſcitis illum bene, „ & ego cognoſco eum, quia ſteti ſecum Erfurdiae, vbi „ ſumus ambo alumniſati, & compleuimus vna pro ma- „ giſterio, & tunc vos ſtetiſtis Heidelbergae, & ſtuduiſtis „ in poetria: quamuis etiam ſtuduiſtis in Ioanne Gerſone, „ & quando ego fui promotus de gratia Dei in Magiſtrum, „ tunc iui cum *Vuonneck*, qui pariter fuit promotus ad „ Heidelbergam ad vos, & ſalutauimus vos, tunc dixiſtis „ nobis, quod velletis componere tractatum *elegantiarum*. „ Et valedixi vobis, & repatriaui. Tunc domini de fa- „ cultate hic, dederunt mihi vnam lecturam in Phyſica. „ Et poſtea nihil audiui de *Ioanne Vuonneck*, niſi iam quan- „ do illa Intimatio fuit mihi miſſa. Quando igitur vidi, „ quod eſt multum theologicalis & eſt materia praegnans, „ tum compoſui hanc lecturam deſuper. Quia credo quod „ diſcipuli multum proficient ex hoc. Quia intimatio illa „ eſt multum ſubtilis, & nemo poteſt eam bene intelligere, „ ſine gloſſa, & commento. Rogo vos, quod velitis hunc „ librum dare ad impreſſionem in Sletſtat, quod ibi diſci- „ puli etiam proficiant, & fiant boni Catholici, & cum hoc „ valete. Datum Gripswaldiae in octaua trium regum „ Anno Domini 1523. „

De *Wimphelingii* noſtri incorrupto religionis ſtudio, fi- deique integritate,quam vel inimici aemulique admirati ſunt, teſtimonium praebet luculentiſſimum *Io. Rhenani* epiſtola ad *Vdal. Zwinglium*, quam a *Ioh. Henr. Hottingero* hiſtor. eccleſiaſt. noui teſtament. Tom. XVI. p. 566. (Tigur. 1665. 8.) primum euulgatam, nunc denuo in medium proſerre, atque ad rem praeſentem illuſtrandam exhibere placuit: " *Beatus Rhenanus Zinlio ſuo:* Apud librariam ta- „ bernam me heri ſtantem inuenit *Petrus* hic *Frabenber- „ gius*, & cum de diſceſſu cogitarem, perendie ſe reſpondit „ ini-

„ cap. 16. quem Platina veraciſſimus hiſtoriographus commen-
„ dat in Felice tertio? Contemptibiliſſimam reddere ſatagis
„ eam, ex cuius puriſſimis ſanguinibus verbum aeternum cor-
„ pus ſuum deſumpſit, & cum maledictiſſimo Wuicleffiſta iſto
„ facere puerum expoſitum, aut vulgo conceptum: *Als wer ſy*
„ *in der biecker gaſſen entpfangen.* O ſi Bernardus, Gabriel,
aut

„ initurum iter. Poſtremo petiit a me, vt ſe tibi literis
„ commendarem. Enimuero mi *Zinli*, videtur mihi *Pe-*
„ *trus* digniſſimus, cui non ſolum Abbas ipſe, verum om-
„ nes vos impenſiſſime faueatis, vel hanc ob rem, quod
„ tanta celeritate iſthuc non dico profectus eſt; ſed vola-
„ uit potius, rebus ſuis hic non finitis, ſed abruptis. No-
„ luit enim vos diutius ſui deſiderio cruciare, qui ſciebat,
„ ſuam praeſentiam eſſe vobis omnibus optatiſſimam. Spe-
„ ro autem veſtrum erga eum amorem in dies magis au-
„ gendum, tametſi nunc haud dubie maximus eſt, vbi vi-
„ delicet hominis mores, quibus optimis praeditus eſt, ple-
„ nius cognitos habebitis. De eius doctrina quid attinet
„ multa dicere, cum illius non obſcurum ſpecimen nuper
„ apud vos ediderit diſſerendo, praelegendo, declaman-
„ doque? Hoc dico, doctrinam eum habere minime vul-
„ garem: quam aequat, aut pene ſuperat iudicium, quod
„ in eo ſum mirum in modum admiratus. Animaduerti
„ enim ex colloquiis, quae & modica & pauca cum eo mihi
„ interceſſerunt, minime craſſum hominis iudicium. Id
„ quod totum Sletſtadio debet, quod cum ſatis obeſum ac-
„ cepit, nunc dimittit ſagacem: praeſertim *Sapido*, qui
„ mira libertate veram doctrinam depraedicat in concilia-
„ bulis, in conuiuiis, in foro, in templo. Vis ſcire, qua-
„ lis ſit *Sapidus* inter diſputandum? Talis omnino eſt,
„ qualis eſt *Glareanus*, quantum ad vehementiaum dictio-
„ nis ac παῤῥησίαν attinet: caeterum ingens eſt diſcri-
„ men. Nam *Sapidus* tantum deſideriis ſermocinatur:
„ *Glareanus* alienis plerumque nationibus inſectandis mul-
„ tum verborum inſumit, non memor Paulinae ſententiae:
„ *Siue Graecus, ſiue barbarus*, & quae ſequuntur: At-
„ que adeo libere nonnunquam *Sapidus* loquitur, vt *Wim-*
„ *phelingius* illi inquiſitionem, aut delationem ad inqui-
„ ſitionem haereticae prauitatis ſaepe minetur, *per iura-*
„ *mentum*, inquit, *quod feci in licentiis meis, ego cogor*
id

„ aut Sümenhardus, imo & tuus praeceptor *Georgius Northof-*
„ *fer* adhuc ſuperſtites forent! Si, quod abſit, ex clamoribus &
„ ſcriptis *Mathei Zell*, & *M. Butzeri* ſeditio & ſtrages in cle-
„ rum veſtrum & monachos oriretur, laicis occaſionem ex im-
„ prudentia aut inſania declamationum ſumentibus, torquebitne
„ conſcientia vtrumque? Vale foeliciſſime. Ex Sleſtadio 6.
„ Septembris An. XXIII. „

Tuus Iac. Wimpheling.

„ *id non ſilere.* Nam non poteſt *Wimphelingius* pati, vt
„ quisquam contra ceremonias loquatur. In ſumma, quan-
„ tum ad doctrinam attinet, non dubito, quin *Petrus* om-
„ nium veſtrum calculos ſit meriturus. Porro, retulit mihi
„ *Sapidus*, dixiſſe hic *Leonem* (*Iudae*) in conuinio, cui non
„ interfui ego, monendum eſſe *Eraſmum*, vt D. Abbatem
„ alicubi in monumentis ſuis celebret. Videtur mihi non
„ ſatis intelligere *Leo*, quantus ſit *Eraſmus*: vnum for-
„ taſſe e nobis putat. Non venit communi decempeda me-
„ tiendus *Eraſmus*, qui humanum faſtigium quadantenus
„ eſt ſupergreſſus. Minus mihi dolet, quod vos deſerit
„ *Myconius*, poſtquam illum audiui ludum apud Lucernates
„ aperturum. Doluiſſem maxime, ſi extra Heluetiorum
„ fines ſe aliquo contuliſſet. *Orationes de decimis*, atque
„ item *artem inquirendi* ſparge, quantum potes, contem-
„ nens paululum pecuniae, cuius nunquam cupidus appa-
„ ruiſti, vt plurimum profis bonis literis, maxime vero
„ noceas earundem hoſtibus. Sletſtadii IV. Id. Ian. 1520. „

ADIVNCTA.

ADIVNCTA.

I.

Carmina quaedam de PETRO HAGENBACHIO, Praefecto in Alſatia & Brisgouia &c. CAROLI Pugnacis ducis Burgundiae, incerto auctore a), ſed partim manu IAC. WIMPHELINGII, partim ERHARDI BATTMANNI b) exarata.

Briſacenſes hominibus vniuerſis notum eſſe cupiunt.

Cepimus hunc ſeuum, Domino preſlante, tyrannum,
Firmiter & vinctum forcia lora tenent.
Nonne licet nobis tantam compeſcere peſtem,
Et dare nequitiis impedimenta ſuis?
Sed ſua nunc quamuis violentia ſepius In nos
Seuierit, miſeris plurima damna ferens,

Nos

a) Si coniecturis locus foret, *Battmannum* carminum iſtorum, ſi non vnicum, praecipuum ſaltem auctorem eſſe cenſerem: quaedam etiam *Wimphelingio* noſtro adſcripturus.

b) *Erhardus Battmannus* ex Newenburg Conſtant. dioec. phil. magiſter, plebanus primum, vt videtur, eccleſiae praepoſiturae SS. Felicis & Regulae Turicenſis. deinde canonicus Bernenſis (*Münſter*) in Ergouia: qui 1531. collegio Friburgi inſtituto, litterarum ſtudioſos ſtipendiis quibusdam aſſignatis remuneratum iuit. Quaedam de eodem habet *Io. Henr. Hottingerus* in hiſt. eccleſ. Nou. Teſt. T. VII. p. 87. *Io. Jac. Hottingerus*, filius, in Heluet. Kirch. Geſchicht. IV. Th. Zugab. p. 137. " D. Manzio praepoſito defuncto M. „ Frigius canonicus: cui *M. Erhardus Battmannus* pleba„ nus, iſti Zuinglius ſucceſſit: Ioh. Ammianus vig. nat. „ an. 1518. ad Iacobum filium ſuum Pariſiis cum *Glarea„ no* (qui poſtea Io. Ammiani filiam duxit) degentem. „ Plura vero, & data quidem opera de eodem academiae noſtrae patrono & ſtipendii literarii fundatore alias *dicturi* ſumus.

Nos tamen hunc lure quouis tractabimus aequo:
Id ſolum acturi, quod ſacra lura canunt.

SIGISMVNDVS Auſtrie dux.

Ergone lam tandem nebulo crudelis abibit
Impune; vt culpas non luat ille ſuas?
Di meliora velint, cum ſis mi Petre *reuinctus,*
Fallis condignam tu paciere necem:
Nam Deus ut populi caſus ulciſcat amaros,
Atque tuis geſtis premia digna feras.

Pars aduerſa criminaliter aduerſus PETRVM HAGENBACH agit.

In nos tot ſcelerum Petrus Hagenbach *fuit auctor,*
Vt nemo minima ſignificare queat.
Dux Sigismundus *patriam, quam tradidit olim*
In pignus Karulo, *terque quaterque petit:*
Et conſcripta cupit ſeruari federa cartis,
Aeris namque dati copia preſto fuit:
Sed ſua uota Petrus *furda pertranſiit aure,*
Ad dominumque timet uota redire ſuum:
Ne ſua maieſtas populo carituxa miſello,
Decidat e manibus, & tabe fiat iners,
Federa diſſoluit, proprio firmata ſigillo,
Et impedimenta ſacris legibus ipſe tulit
Nec patrie toti, quam vexit fronte ſuperba,
Iura vetuſta male ſurripuiſſe timet:
Rapta pudicitie pueris ſunt munera noſtris,
Vxor legitimum ſedat honeſta thorum;
Et data ſunt patrie diſcrimina plurima noſtre,
Damnaque: deflendos pertulit interitus,
Si nihil ex aliis ſignum iam morte videtur,
Hoc vnum celerem flagitat ecce necem.
Illa quid grauius, maius, quid fedius hoc eſt,
Quam temere proprias rumpere literas?

Reſpon-

Reſponſio PETRI HAGENBACH.

Dux Karolus *me, quam Burgundia tota veretur,*
Rectorem veſtre propoſuit patrie:
Et ſibi cum fidus fuerim de Iure ſatelles,
Me uotis docuit omnibus eſſe parem:
Nil per nos actum eſt, quod non preceperit ille,
Me parere ſibi lex petit & pietas.

Pars aduerſa.

Pareat in rebus Domino ſubiectus honeſtis,
Et nec agat, quid quod Iusque Deusque vetat:
Si Petrum Karolus *ſe immittere iuſſerit vndis,*
Tanti nempe ducis irrita Iuſſa forent.

Contra HAGENBACH.

Perfide ſperaſti verbis proſternere cunctos,
Verba caput nequeunt vlla tenere tibi:
Ergo. Iura, fauor cedunt: odium, vis prok dominantur:
Verba meum caput, Iura nec vlla tenent.

Contra HAGENBACH.

Sors omnis fallax; ſed fallaciſſima ludi:
Hagenbach *Ich paſs* *) *ſpes tibi ſtulta fuit.*
Sors agit, vt ſolita eſt, ex regibus ipſa bubulcos,
Atque facit pariter de miſeris proceres:
Te timuit dudum trucem Sungaudia tota,
Tortoris gladius nunc tua colla necat.
Scis quibus interdum dicebas: tu niſi corpus,
Tu Iugulum dabis: hos ſors dederat dominos.

Nec

*) Ad ea hic alludit, quisquis fuerit carminum iſtorum auctor, quae commemorat *Chriſt. Wurſteiſen* (*Vrſtiſius*) Basl. Chron. B. VI. p. 439. (Baſel 1580. fol.) " Von den drey Würf-„ flen, mit dem Sprüchlein: *ich Baſs*, ſo er ſeinen Die-„ nern zur Liverey auf die Ermel zu ſetzen pfleget, ſtel-„ let ihm einer dieſe Verslein:

„ *Omnis ſpes fallax, ſed fallaciſſima ludi*
„ Hagenbach, *Ich Baſs, ſpes tua ſtulta fuit.* „

Nec tibi Flandrenſes nec Burgundi potuere,
Nec potuit vitam dux retinere tuam.

Iudices ſententiam diffiniunt.

Viribus ecce ſuis caret expurgatio Petri:
Turpe quidem ſeruo vota nefanda ſequi,
Crimina multiplicant actores: ſed ſcelus omne
Et minimum mortem poſtulat horribilem;
Penas ipſe luat: neque vel lex equior ulla eſt,
Quam necis auctores arte perire ſua.

PETRVS HAGENBACH capite plectendus loquitur.

Karole *dux, coniux, fratres, notique ſodales*
Et mundi dulcis lubrica pompa vale!
Iam via reſtat atrox, Inſtant iam tempora mortis:
Nec tamen infirmus viribus ipſe cado.
Infelix ego ſum, felix tum eſſe videbar:
Heu mihi quam turpe nunc iter arripio!
Parcite mortales, querimur, mihi parcite, queſo,
Si vobis noſtra vita moleſta fuit,
Et rogo diuerſe mortis tormenta recedant:
Sed ſtricto ceruix enſe reſecta cadat.
Rot Petre *) *ſi veſtri commoti ſint mihi cives,*
Quamuis iuſta quidem, ſed tamen ira cadat:

*) *Chriſt. Wurſteiſen* Basl. Chron. B. VI. p. 438. " Den „ neundten Tag Mayens liefs Hermann von Eptingen des „ Hertzogen von Oeſterreich Landtvogt vber den gefange- „ nen *Peter von Hagenbach* zu Breiſach das Malefitzge- „ richt beſetzen, hatte darzu Ihe zwen Mann erbetten, „ von den Stetten Straſsburg, Baſel, Schletſtatt, Colmar, „ Kenzingen, Freiburg, Neuwenburg, Solothurn, Bern, „ vnd von Breiſach acht Mann, ordnet Ihnen zum Rich- „ ter Thomam Schütz den Schultheiſsen von Enſisheim, „ daſs Ihm ſieben vnd zwanzig wurden. Von Baſel ſen- „ det man dahin Heinrich Iſelin, vnd Hans Irmy, fo- „ dann weiter von Räthen zuegeben den Burgermeiſter „ *Peter Rot*, Heinrich Zeigler, vnd Vlrich zem Lufft &c. „

Doteturque meis fabrica ſancta caballis.
Corpus & accipiat patria terra meum:
Nec ferar ad furias, atrox infamia ceſſet:
Sed pateat morti proxima terra mee;
Eſte mei memores, precor o Iuuenesque ſenesque:
Effundendo preces eſte mei memores.

Oratio PETRI DE HAGENBACH ad beatem Virginem, & confeſſio ſuorum criminum, ſpero, ad anime ſue ſalutem.

Ad te nunc venio mater caſtiſſima Chriſti,
Ach quamquam feras ſuſcipe Virgo preces!
Iuſta tui nati fiat fac mollior ira:
Peccaui, fateor, dei ueniam miſero,
Quas pacior penas, non me meruiſſe negabo,
Necue ideo noſtro fugit ab ore pudor:
Heu nocui multis, multos feci ipſe nocentes,
Crimine letabar ſaepius ipſe nouo,
Ha quociens miſeros gaudebam tradere morti,
Gaudebam & ſacras depopulare caſas.
Nil fuit iniuſtum, mihi cuncta licere putabam,
Aetas nec ſexus me duce tutus erat,
Materiam veniae vita & ſors noſtra dederunt,
Chriſte, rogo, miſero da famulo veniam:
Sis memor in ligno, dicebat latro nefandus:
Protinus ad ſanctos te duce peruenerat:
Qui mare, qui terras, verbo qui cuncta creaſti,
Cor cape contritum, ſis memor atque mei.
Gaudeo, quod tandem hic mihi datur carcer amarus,
Ne vitam tollat mors inopina meam.
Hic locus eſt, in quo ſaltem mea crimina plangam.
Te mihi conciliem cum Genitrice Deus.
Non dulcis coniux, non me grauat ampla ſupellex:
Me grauat Immenſi timor & ira Dei.

Torto-

Tortoris gladio dabo nunc mea colla necanda,
Sit precor hic anime mors medicina mee.
(Vto Nonas May Anno LXXIIII.)

Epitaphium PETRI HAGENBACH.

Hic pius & mitis, ſeneque tyrannidis expers,
Miles de Corno, *) *ſtrenue* Petre *iaces,* (Yronia)
Qui totiens fueras mucrone viriliter uſus,
Inſons & iuſtus Hagenbach *cadis:*
Secula tot cornix, tot viuit ſecula ceruus:
Petre *obis ante diem: credimus eſſe Deos.*

Aliud.

Nunc poſtquam manes Hagenbach *defunctę petiſti,*
Pluto dux ſceptri definit eſſe ſui,
Te mox in caelos duxiſſet Iupiter altos,
Rectorem regni ſed timet eſſe ſui.

Aliud.

Hagenbach *caluus iacet hic ſub puluere duro,*
Vtrum ſit ſaluus non curauit, neque curo.

Aliud.

Qui te maiorem duce, ceſare, rege putabas,
Non modica terra fortior eſſe potes:
Spreuiſti reges, te iam non ruſticus horret,
O mors res varia conditione trahis.

Aliud.

Seua cede viros faciebas plangere ſepe,
Mors tua dat riſus, gaudia, delitias.

Aliud.

Pluribus in rebus fuerat tibi magna poteſtas,
Et magnas laudes te peperiſſe patet.

*) *Ironia* haec eſt, vt ad oram carminum iſtorum animadnerſum eſſe legimus, in *Hagenbachii* noſtri natales, quos humiles & obſcuros fuiſſe vulgo tradiderant, inſultantis, atque ad nominis analogiam Germanicam alludentis.

Dic mihi Petre, *precor, cui equali tibi iamiam*
Detur maieſtas, gloria, fama, decus.

Nuntius ad IACOBVM.

Vipera letifera! pugnax quoque ſpina refecta eſt.

Iac. *Aduena mira refers, quaenam eſt haec dira caribdis?*

Nunt. Iacobe *quid meres, dulciſſima nuncia porto?*

Iac. *Aduena quid narras, dic, te precor aduena nobis:*

Nunt. Hagenbach Petrus *inſignis latro cruentat.*

Iac. *Quid mulces ſurdas tam verbis dulcibus aures?*

Nunt. *Abſit, vt incertus fluat ex me* Iacobe *rumor.*

Iac. *An nunc Nero iacet obſcuro carcere vinctus?*
Ha, quo peſtis atrox, quo peſſima bellua venit?

Nunt. *Diſperiit prorſus fons & origo mali.*

Iac. *Quodue eſt hoc monſtri, quod cecidiſſe refers?*

Nunt. *Affero non paruas* Iacobe *delitias.*

Iac. *Effice nos hilares nunc nouitate tua.*

Nunt. *Vinclis & typpo prebuit ecce manus.*

Iac. *Nunquid me blanda fallere voce cupis?*

Nunt. *Nam res eſt verbis conſona, crede, meis,*

Nunt. *In Briſach oppido gens perdita, ſqualida, triſtis —*

Iacob. *Aduena dic, quonam venit amara lues?*

Nunt. *Seditio facta eſt, ſeruarunt federa ciues:*
Te caſſis lapſum (Di voluere) tenet:
Qui ſe ſperabat transproperare Deos.
Infelix nullam beſtia ſenſit opem.

IACOBVS ad PET. HAGENBACH.

Qui ſummus fueras in ſummi principis aula,
Vertice de ſummo ficcine Petre *cadis?*
O fortuna fremens cum tam mala cuncta gubernas,
Opprimis inſontes, tollis ad aſtra malos.
Imperium, pompa, maieſtas, gloria, vires,
Sic quo venerunt laus, honor, atque decus?
Strenue nunc miles merito tibi Petre *dolendum eſt,*
Vltima dum reſtant fata ferenda tibi.

IACO-

IACOBVS ad Briſacenſes.

O Briſacenſes, o plebs de morte redempta,
Fortunata, meas accipe queſo preces!
Parce pio generi, parcas, rogo, nobilitati, (Yronia)
Leniter ingenium reſpice queſo meum!
Magnificis geſtis o vos ignoſcite ciues,
Vos, precor, efficiant ardua facta pios!
Hunc odiſſe virum ſi decreueritis omnes,
At fas virtutes eſt meminiſſe ſuas,
Inſonti laqueos diſſoluite, nonne timetis
Vltores iuſti ſanguinis eſſe Deos?

Feliciter finit.

Qualis quaeſtus, talis dabitur paſtus.
Cernite nunc duces, Burgundum gloria necat!

* * *

Ad illuſtrandam omnem iſthanc de PET. HAGENBACHIO, eiusque morte ignominioſa, qua Briſaci capite plexus occubuit, hiſtoriam, egregie faciunt ea, quae HENR. BVLLINGERVS *) in opere MS. *Hiſtorya*, oder *Geſchichten von den Tigurineren vnd der Statt Zurych Sachen*, **) *T. II. L. XII. Cap. VII.* ſeqq. *p.* 135. ſeqq. in medium profert:

*) De *Bullingero* vid. *Ioſ. Simler.* narrat. de ortu, vita & obitu *Henr. Bullingeri:* item *Io. Guil. Stuckii* orat. funebr. Tigur. 1575. 4to. & *Lud. Lauaterus* in eiusd. vit. deſcript. German. edit. Tigur. 1576. 8.

**) Opus *Bullingerianum* MS. in illuſtriſſima Bibl. monaſterii Ord. Bened. ad S. Blaſium, quum funeſto illo incendio die 23. menſis Iulii an. 1768. in cineres abiiſſent aedificia pleraque omnia, aliis tamen cum pluribus Codd. MSS. rapacibus ereptum flammis, extat integrum ac incolume. Duo autem ſunt *Bullingeri* opera prorſus diuerſa, quae Bibliotheca San-Blaſiana ſeruat, quorum alterum hiſtoriam hanc Tigurinam Libris XIV. conſcriptam; alterum vero hiſto-

Vonn dem Waltzhutter Krieg, vnd wie diſe Oeſterrychiſchen Krieg verricht wurdend, vnd der Fürſt aber der Rach nachgedacht Capitel VII.

In diſenn Iaren' allſz ſich Schaffhuſen zü denn Eydtgnoſſen verbunden hatt, habend ſich von der Schaffhuſeren wägen vnd den Oeſterrycheren vill ſachen zutragen die vnlydig warind dann über den 15 Ierigen Friden hieuor mit dem huſz Oeſterrych vor Winterthur gemacht vnd vfgericht, hatt *Bilgeri von Höwdorff* ein vnrüwiger man allerley wider die von Schaffhuſen angericht, dann er Inen Iren Burgermeyſter *Hanſen am Stad* fieng, vnd vmb 1800 fl. Schatzt So treyb er auch vmb am Keyſerlichen hoffgricht die zwen gebrüderen *Conradten vnd Hanſen von Fulach* ſo zu Lauffen ſeſshafft, vnd bracht ſy Inn Acht vnd Ban deſzhalben von Eydtgnoſſen an Hertzog *Sigmunden* geſchriben vnd gebätten ward, daſz er ſömliche vnruwen abſtel-

---

hiſtoriam reformationis Helueticae & praecipue Tigurinae II. Tom. fol. comprehenſam, atque hac quidem inſcriptione exhibet: *Hiſtorien, oder Geſchichten, ſo ſich verlauffen inn der Eydtgnoſchafft, inſonders zu Zurych in Enderung der Relligion vnd Anrichtung eyner Chriſtenlichen Reformacion.* Vtrumque vero manu *Henrici Mathys ciuis Tigurini an. 1618. & 1619.* exaratum, deſcriptumque eſt adcurate magis, quam eleganter. Pluribus ſuum hoc inſtitutum exponit *Bullingerus* ipſe in dedicat. *Hiſtor. Tigur. T. II.* ad curatores & adminiſtratores praepoſiturae & capituli eccleſiae Tigur. " Deſz Meyens Im 1573. Iarſz „ hab Ich üch denn *Erſten theyll* Inn 8 Bücher verfaſst vol- „ lendet vnd übergeben Ietzundt bringen Ich auch denn An- „ der theyll Inn 6 Bücher verfaſst denn Ich üch zum theyll „ Inn der Vorred deſz Erſten theylls verheyſzen hab vnd „ wie Ich üch denn Erſten theyll Dediciert hab Alſo Eyg- „ nen vnd vbergiben Ich auch diſen minen anderen „ theyll &c.

Sub finem dedicat. „ Vnd über daſz Alles hab Ich nach „ zu diſer hiſtory ein Nüw Kurtz Werck gemacht vnd be- „ ſchriben von der *Reformation der Propſty vnd Kilchen „ zum groſsen Münſter* Inn wellichem Ich Allen Handel „ beſchriben han der ſich zu tragen hat vom Anfang biſz „ zum

abſtellen vnd das beſchach aber nit vnd wurdend die Schaffhuſer ſtetts geplaget, daſs die Eydtgnoſſen vnderſtundend Inn das Hegoüw zeziechen Es legtend ſich aber Ettlich Eheren Lüthyn zu ſcheyden, vnd ward dorumb ein tag gehalten zu Coſtantz vff dem geſprochen ward daſz dem *am Stad* von Schaffhuſen ſyne 1800 fl. widerumb ſöllind erglegt werden, das aber nit beſchach vnd ward die ſach Ie lenger Ie böſer.

Inn diſen dingen fiell yn der Suntgöüwer Krieg vnd wie man von dem ſelben wider heym kam vnd Inn offnem Krieg mit Oeſterrych ſtund vnd die Schaffhuſer kein Ruw hattend threyb Zürich die ſach zu guetten denn Schaffhuſeren daſs man Inen ein zu ſatz gen Schaffhuſen legt deren oberiſter Houptman was *Fellix Keller* von Zürich Es ordnet ouch Zürich *Eberharten Qtticken* zu einem Houptman, dem gabend ſy zu 1500 man, vnd Ir groſses geſchütz daſz man vff dem waſſer fertiget,

„ zum Ennd mit Allem dem, daſz Inn der Enderung
„ verhandlet worden auch wie Alle ſachen verordnet ſind
„ wellicher geſtallt fürohin Alle der Kilchen Stiffts vnd
„ Schullen ſachen föllind verwalten werden vnd begrifft
„ diſe geſchicht Alle die handlung vonn dem Iar Chriſti
„ 1523. biſz vff diſes Ietzig 1574. Iar. Wytter vnd
„ meer hab Ich auch Inn *zwen theyll* geſafset alle die
„ Geſchichten die ſich Inn der *Allgemeynen Reformation*
„ von dem Iar Chriſti 1519. biſz in daſz Iar Chriſti 1532.
„ verlauffen hand. Vnd diſe zwen theill auch Inn *zwey*
„ *Bücher* yngebunden übergiben vnd dedicieren Ich üch
„ auch mynen günſtigen Herren vnd Brüderen Aller ge-
„ ſtallt wie Ich üch hieuor Inn der Erſten Vorred erzellt
„ hab. Pitten auch üch myne günſtigen herren wellind
„ diſe myn Arbeit Inn Liebe üch Alle zyt befolchen ha-
„ ben, der Allmächtig Gott erhalte üch vnd vorab die Alt
„ löblich Statt Zürych Inn ſynem Schutz vnd Schirm vnd
„ verliche üch ſyn ſägen durch Ieſum Chriſtum vnſeren
„ Herren datum Zurich Im Octobet 1574. „

Conf. *Io. Henr. Hottinger* in ſchol. Tigurinorum Carolina App. I. p. 89. (Tigur. 1664. 4.) qui *Bullingeri hiſtoriam* Tigurinam Libb. 14. vti etiam *hiſtoriam* Reformationis Tigurinae inter anecdota illius ſcripta recenſet.

vnd brachend vff denn 26 Iulii im 1468 Iar vnd mantind all Eydtgnoſſen hinnach vnd zugend für Waltzhut vnd dahin kimend zu den Züricheren für Waltzhut Inn groſser Anzall, daz man ſy all mit ein anderen ſchatzt Inn 15000 man ſtarck, vnd die vmb leytend die Stadt an allen Ortten vnd ſchuſſend vnd wurfiend daryn onne vnderlaſz vnd wäret diſe Belägerung 6 wuchen Inn wellicher vill vſz fällen und Scharmützen beſchihend hie nit not zu ſchryben, die zuſätzer zu Schaffhuſen fiellend auch vnder *Fellixen Keller* vff den Schwartzwald herus an ein Letzy die von der Herrſchafft vnd denn Landtlütten gemacht was, die gewunend ſy vnd erſchlugend vnd fiengend vill volcks vnd Schatzend den Appt von Sant Bläſy vmb 300 fl. vnd zugend vngeſchediget widerumb gen Schaffhuſen.

Inn der Statt Walzhutt lag vill Adells vnd Redlichs volcks daſz ſich dapfer warth deren Oberiſter was ein Riter ein verrümpter vnd fürträffenlicher man Herr *Wernherr von Schynen* vnd alls zu demſelben der Adell ettwas vngedultig ſprach, wie verhengt doch Gott den Eydtgnoſſen ſo vill oder wenn iſt doch Ires Weſens gnug, antworttet der *von Schynen*, wenn Ir vom Adell frömmer vnd beſſer ſind dann die Eydtgnoſſen.

Inn diſer Belägerung ſchickt Hertzog *Sigmund* ein Behemiſch Volck an denn Schwartzwald daſz lag da meerer hilff zu wartten, vnd dann wann die Eydtgnoſſen die Statt ſturmptind hinden Inn die Eydtgnoſſen zu fallen deſz die Eydtgnoſſen gewarnet vnd deſter beſſer wachten hieltend, Es ſchickt auch Zürich nach 2000 man mit Irem Houptman, damit alle ſachen deſter baſz verſorget wurdind Aber die Behem da kein wytere hilff zu Inen kam thettend ſy kein Angriff.

Alſz aber die Statt zum Sturm beſchoſſen was, vnd Ire ſach gſarlich gnug ſtund, kamend die geſanten Hertzog *Ludwigen* Pfaltz Graffen am Ryn, ſampt denn botten des Biſchoffs von Baſell deſz Margraffen von Hochberg, vnd Graffen von Nüwenburg, auch der Stetten Baſell vnd Nüwenburg die beredtend vnd machten ein friden zwüſchend dem huſz Oeſterrych vnd

denn

denn Eydtgnoſſen, Inn wellichem alle händell von Müllhuſen Suntgöüw Schaffhuſen vnd Waltzhutt har langetend guttenklich vertragen wurdind vnd geſprachen daſz Hertzog *Sigmund* den Eydtgnoſſen biſz vff Iohann Baptiſtæ nechſt künfftig an Iren Coſten ſollte bezallen 10000 Ryniſcher fl. vnd ſo daſz nit beſcheche ſo ſölle die Statt Waltzhutt ſampt dem Schwartzwald denn Eydtgnoſſen fürhin dienen wie Ietzund dem Fürſten von Oeſterrych die Brieff ſo dorumb vffgericht findt man Inn myner Eydtgnöſsiſchen Cronicka hiſtory vnd hieruff zugend die Eydtgnoſſen widerumb ab.

Vnd wie woll der Frid obgemelt beſchloſſen was hort doch *Bilgeri von Höüwdorff* nit vff die Schaffhuſer plagen vnd zu beleydigen dannen die Eydtgnoſſen verurſachet wurdend an denn Hertzogen zu ſchryben vnd zu bitten daſz er denn *von Höüwdorff* vnd ſynen Adell dahin wyſſe daſz ſy denn friden an Schaffhuſen hieltind damit vnd ſy nit verurſacht wurdind ſich vnd ſy mit der hand zu rächen.

Der Adell aber verklagt die Eydtgnoſſen by dem Hertzogen Als ob ſy kein Friden an Im halten ſonder ſy für vnd für vrſach ſuchen denn Hertzogen zu bekriegen dorumb ſölle er ſich woll bewaren, vnd Bündtnuſſen machen, vnd gwaltigen Anhang daſz er diſenn Puren widerſtan vnd ſy vndertrucken möche.

Der gut from Fürſt der ſtetts Inn der Tyroller Grafſchafft hoff hiellt vnd keinen grund der dingen hatt die hieuſſen furgiengend, ward vom Adell verhetzt der maſſen wider die Eydtgnoſſen, daſz er ſich vff Ettlichen Tag leyſtungen zu Franckfurt vnd Nürenberg mit Pündtnuſzen gegen Ettlichen Fürſten ynlieſz wider die Eydtgnoſſen, daſs er ſelbs eygener Perſon zum König *Ludwigen* in Franckrych reytt vnd die Eydtgnoſſen verklagt vnd ſyner hilff wider ſy begärt.

Allſz aber der König Inn Franckrych ſich nit wolt wider die Eydtgnoſſen verhetzen laſſen, wand ſich der Hertzog zu dem rychiſten Fürſten ſo Inn Europa der zyt läbt vnd was namlich

zu dem Hertzog von Burgund zu Hertzog *Caroli* vnd nam von Im vff 80000 fl. vnd verpfandt Im darumb die Grafſchafft Pfirt daſz Suntgöüw vnd daſz Elſas daſs Bryſzgoüw, denn Schwartzwald vnd die 4 Stett am Ryn Rynfelden Seckingen Lauffenberg vnd Waltzhutt doch vff widerlofzuug, vnd daſz der Hertzog die Pfandtſchafft blyben laſſen ſöllte, by Iren Fryheiten vnd Gerechtigkeiten vnd ſy nit wytter beſchweren vnd daſz Iſt beſchächen Im Iar Chriſti 1469. *)

Anfang

*) *Io. Daniel Schoepflinus* Alſat. illuſtr. T. II. p. 22. (Colmar. 1761. fol.) " Poſtremam Landgrauiatus noſtri epo„ cham, quam *Auſtriacam* dico, ſeculo, XV. ad finem pro„ perante, interrupit *Burgundica* quinque annorum. Ar„ chiduces non ſemel neceſſitas vrſerat, vt de ſuo Alſatiae „ Landgrauiatu, duobusque Brisgoicis alienandis vel op„ pignerandis cogitarent. Extat Charta An. 1455. data „ Rhinfeldae a) qua *Albertus* Prodigus terras illas nun„ quam ſe alienaturum promiſit, ſi certam illae pecuniae „ ſummam, quae petebatur, perſoluerent. Delegati ſunt „ ab eis *Petrus de Moersperg* Praefectus Sundgouiae, *Io.* „ *de Munſterol* & *Henr. de Ramſtein*, vt pecuniam colligerent, collectam non in manus Archiducis, ſed in eius vſus „ expenderent. At *Sigismundus* Archidux promiſſorum „ deceſſoris ſui immemor Landgrauiatus hos *Carolo* Pu„ gnaci Duci Burgundionum pro octoginta mille flo„ renis aureis, reſeruato reluendi iure vendidit. *Koenigs„ houius* An. 1474. b) *Pontus Heuterus* 1467. c) *Gollu„ tius* 1469. d) id factum eſſe referunt. Ad violenta haec „ conſilia, quibus Fridericus IV. Imp. ſe non oppoſuit, „ *Sigismundum* induxerant & debita, quibus obrutus erat, „ cum pleraque Alſatiae dominia illuſtribus familiis op„ pigne-

a) „ In Tabulario Ciuitatis Thann.

b) „ *Chron. Alſat. Cap. V. pag. 309.*

c) „ *Rer. Burgund. Lib. V. Cap. X.* vbi de ſumma pecuniae „ cum *Koenigshouio* ceterisque conuenit.

d) „ *Memoires de la Rep. Sequanoiſſe Lib. X. Cap. XXXIX.* „ *Fuggerus* in *Spec. Auſtr. Lib. V. Cap. XIX. pag. 752.* „ *Tſchudius, Stumpfius, Urſtiſius, Stettler, Rhanius, Wald„ kirch*, aliique plures *Gollutio* conſentiunt.

Anfang der Burgundiſchen Kriegen auch vom Landvogt HAGENBACH, *was mutwillens er getriben, vnd wie der Hertzog von Burgund Inn diſe Land kommen vnd ſich auch für nüſz gelegt Cap. VIII.*

Vſz diſer verpſendung Iſt zum theill endtſprungen der gruſam vnd bluttig Burgundiſch Krieg der geſürt ward von denn Eydt-

„ pignerata iam eſſent, e) & inſeſtus in Heluetios animus, „ quem nobiles quidam huius orae incenderant, Mulhuſio „ turbis occaſionem praebente. Ex hac octoginta millium „ aureorum ſumma decem millia Heluetiis an. 1469. ſoluta „ ſunt Bernae. f) Paulo poſt Alſatia ceteraeque ditiones „ in Caroli Pugnacis verba adactae ſunt: g) cui legationi *Rudolphus Hochbergae* Marchio praefuit. *Petrus* „ *Hagenbachius* ex nobili Sundgouiae familia ortus Burgundicis his praefectus eſt terris, ſedemque ſtabiliuit Briſaci. h) Carolus ipſe fine an. 1473. per Vilerianam vallem cum quinque millibus equitum Alſatiam inuiſit, & „ d. 3. Ian. an. ſeq. Enſisheimio Veſontionem profectus eſt. „ *Hagenbachius*, qui a primis Praefecturae ſuae initiis ſuperbe & auare imperauerat, poſt hunc Ducis diſceſſum „ au-

e) „ *Gollutius* id obſeruat. loco alleg. vbi ait: *Ferrette engagée pour 7000 Florins d'or à Meſſire Chriſtophe de Rechberg: Lanſer pour 14000 Flor. d'or à M. Thuring de Hallwil: Altkirch par M. Henry de Ramſtein pour 11000 Flor. d'or: Maiſonval (Maſevaux) par M. Lois de Maiſonval pour 7000 Flor. d'or: Rotemberg engagée au Comte de Sulz pour 2500 Marcs d'argent: Florimont tenue par M. Marc de la Pierre pour 6032 Flor. d'or; les ſeigneuries de Belfort, de le Roſemont & de Iſenheim par M. Pierre de Morimont pour 30800 Flor. d'or & de 2000 Francs d'or &c.*

f) „ Die 23 Iunii. In apocha ſcribitur: " *Illuſtriſſimus, Excellentiſſimus, Potentiſſimus & Inuictiſſimus Princeps, & Dominus noſter metuentiſſimus Dominus Carolus* &c. „ *Gollut.* loco cit.

g) „ Die 28 Iunii, vt & menſe ſequenti *Vrſtiſ. Chron. Baſil.* „ Lib. VI. Cap. IV.

h) „ *Vrſtiſius loc. cit. Cap. V. Stumpfius Lib. XIII. Cap. XVI.* „ ait, Carolum per vallem Monaſterienſem veniſſe, quod ſal„ ſum.

Eydtgnoſſen ſampt Iren Bundtsgnoſſen vnd Hertzog *Caroli* vſz Burgund, von wellichem die wyl vnd andere hiſtoryen wytläuffig beſchryben ſind will ich hie in diſem Werck ein kurtze verzeychnuſz ſetzen.

Dem-

„ auſus peiora, omnium animos ad vindictam prouocauit. „ Alſatia cum vicinis ſuis *Sigismundi* requirebat imperium, „ qui politicum, quem commiſerat, errorem intelligens, cum „ Heluetiis, in quos Burgundum nuper concitauerat, ipſe „ iam aduerſus eundem foedus decennale Conſtantiae per„ cuſſit. i) Acceſſerunt ei Alſatae, Brisgouienſes, Baſil. „ & Argent. Epiſcopi, aliique Rhenenſes. k) *Hagenba„ chius* Briſaci a XXVII. Iudicibus damnatur capitis; ex „ Landgrauiatu Alſatiae l) eiiciuntur Burgundi; omnes „ ditiones ante quinquennium venditae, ad Auſtriacos re„ deunt; *Hermannus ab Eptingen* Eques, Sigismundi no„ mine, homagium vbique recipit, & *Hagenbachio* in Prae„ fectura ſuccedit. Octogies mille aurei, Carolo reſtitu„ endi Baſileae m) deponuntur; id quod ei duo denuntia„ runt Feciales, quos male excepit. Annus ergo, quo Ca„ rolus Alſatiam inuiſit, initium fuit eius malorum, & occa„ ſionem dedit proeliis, ad Granſonium, ad Moratum, ad „ Nanceium, commiſſio; quo poſtremo Audax an. 1477. ab „ Heluetiis caeſus, occubuit. „

Idem *Schoepflin.* in Alſat. illuſtrat. T. II. p. 508. " *Sigis„ mundus*, ardens vindicta, non Alſatiae ac Brisgouiae mo„ do, ſed etiam Helueticas ditiones, Friderico Auſtriaco „ nuper ereptas, quas Heluetii reddere nolebant *Carolo* „ Audaci, Burgundiae Duci pro LXXX mille aureis flore„ nis an. 1469. oppignerauit. a) *Rudolfus*, Hachbergenſis „ Marchio, Luxemburgi praefectus, a Carolo miſſus eſt, „ vt nouos ſubditos in fidem reciperet. *Petrus Hagenba„ chius* ex antiqua Sundgouiae nobilitate ortus, prouin„ ciarum conſtitutus eſt Aduocatus ſeu Rector, qui ſedem „ & praetorium ſuum fixit Briſaci, homo durus, & Hel„ uetios

i) „ Die 30 Martii 1474.

k) „ *Stumpfius loc. cit. Stettler Annal. vom Nüchtland Lib. V.* „ *pag. 212.*

l) „ Die 9 Maii 1474. *Vrſtiſius* & *Stettler* loc. cit.

„ m) Pecuniam non Baſilea, ſed Veſontione, ſoluendam eſſe, „ Carolus vrgebat *Vrſtiſ. loc. cit.*

a) „ *Tſchud. Part. II. pag. 708.*

Demnach Hertzog *Sigmund* vermelte Pfandtſchafft Hertzog *Caroli* ynſatzt, ordnet er von Stund an einen Landtvogt gen Bryſach Inn die Statt der was ein Riter genempt herr *Peter von Hagenbach* ſchlechts harkommens der erhub ſich aber vntraglich gegen vnd vber denn Adell vnd daſz Landtvolck Inn Oeſter-

„ uetios omni modo laceſſens. Prouinciae itaque oppig-
„ neratae prioris ſui Principis opem implorant. Venit *Si-*
„ *gismundus* Baſileam, vbi Electoris Palatini, Marchionis
„ Badenſis, Baſilienſis & Argentinenſis Antiſtitum, Alſa-
„ tiae, Heluetiaeque ciuitatum legati ad eum aduolant, re-
„ demtionem terrarum oppigneratarum vno ore petentes.
„ Pretium reluitionis Argentinenſes & Baſilienſes ſuppedi-
„ tant, quod Carolo recuſanti oblatum, Baſileae depoſitum
„ eſt. Armati in Carolum Heluetii ab Imperatore Fride-
„ rico, militem aduerſus eum ducente, in auxilium vo-
„ cantur. Fidelem hi nauant operam Caeſari, & non
„ modo Noueſium obſidione cinctum, liberare tentant, ve-
„ rum etiam Elicurtium, Burgundiae Comitatus oppidum,
„ aggrediuntur. Carolus cum Imperatore pacem foedus-
„ que init, nulla Heluetiorum facta mentione. Sigismundus
„ autem haereditarium cum eis foedus pangit, Alſatiae ci-
„ uitatibus & Lotharingiae Duce in illud aſſumptis. b)
„ *Hagenbachius* vi comprehenſus Briſaci an. 1474. capite
„ plectitur, terrasque oppigneratas omnes Sigismundus
„ paulatim recipit, miniſterio *Hermanni ab Eptingen* vſus,
„ qui prouincialis iſtarum terrarum Aduocatus enaſit. c)
„ Burgundus ira furens Renatum Lotharingum Ducatu ex-
„ pellit. Inde in Heluetios, qui Nantuates, Caroli ſocios,
„ aggreſſi fuerant, mouet; at an. 1476. ad Granſonium
„ & Moratum bis victus, cumque Lotharingiam, a Renato
„ recuperatam, iterum inuaderet, a concurrentibus Lotha-
„ ringis, Heluetiis & Alſatis ad Nanceium an. 1477. pro-
„ ſtratus occubuit. d) „

b) „ *Leibnit. Cod. Diplom. Tom. II. Part. II. pag. 102.*

c) „ Infra in Aduocatis Auſtriacis Alſatiae ſup.

d) „ *Petri de Blarroriuo Nanceis Lib. VI.*

Add. V. C. *Ioan. Rud. Iſelii* Inr. Prof. in acad. Baſil. celeberrimi *Diſſertatio hiſtorica, geſta inter Sigismundum archiducem Auſtriae, & Carolum pugnacem ducem Burgundiae breuiter exponens:* Baſil. 1737. 4. Mentio *Hagenbachii* fit in *analect. acad. Friburg.* p. 121. & 271.

Oeſterrych vnd was meer ein Tyrann dann ein Regierer vnd Troſt ſich ſynes gwaltigen Fürſten vnd Herren vnd verachtet mengklich vnd gab yederman ſtoltzen beſcheyd,*) Ettwan ſprach er Ich bin Bapſt Keyſer König vnd Biſchoff man ſoll vnd muſz thun was ich gebütt, dann er trang auch den Adell vnd daſz Land-

*) *Schoepflin.* Alſat. illuſtrat. Tom. II. p. 598. " *Carolus Audax* regendos atque cuſtodiendos nouos ad vtramque „ Rheni ripam ſubditos *Petro Hagenbachio*, ex antiqua no„ bilique Alſatiae ſuperioris gente, quae nuper demum ex„ tincta, oriundo a) commiſit; qui Principis ſui nomine „ Ludouicum Zornium de feudo olim Auſtriaco aduocatiae „ Ortenbergicae, ſeu vallis Vilerenſis d. 23. Nou. 1470. in„ ueſtiuit. Iniquorum huius hominis facinorum pleni ſunt „ Alſatiae Annales. Nuptias cum Comitiſſa de Thengen „ an. 1474. celebraturus Epiſcopos vicinos, Argentinen„ ſem & Baſilienſem, Abbates, Praepoſitos, Comites, Ba„ rones, Milites, Ciuitates & villas vndique, vt munera „ ſecum afferrent, non tam inuitauit, quam impreſſo metu „ adegit. b) Abbatia Murbacenſis, *Hagenbachii* vexationi„ bus diu exagitata, formula quadam proteſtationis ſibi „ ſuisque iuribus proſpexit his verbis: *ſtrenuus Dominus* „ Petrus de Hagenbach, *miles*, *ac Illuſtriſſ. Principis &* „ *Dom. Karoli*, *Burgundiae Ducis*, *in Alſatia ſuperiore* „ *moderno tempore Baliuus*, *nullo iure niſi potentia fre*„ *tus &c.* Conſpirantibus tandem Alſatis, Brisgouiis, Hel„ uetiis, *Hagenbachius* ille Briſaci die Paſchatos an. 1474. „ captus, tormentis admotus, damnatus, militiae honori„ bus exutus, & capite plexus eſt. c) Vicarium, vel ſub„ aduocatum habuerat militem Hermannum Waldnerum. „ d)

Idem

a) „ Fallitur *Trithemius* Chron. Hirſaug. ad an. 1476. pag. „ 491. *Petrum Hagenbachium* ex ruſtico nobilem, ex no„ bili Equitem auratum factum eſſe ſcribens.

b) „ *Knebel.* Chron. Mſ. Tom. I. fol. 13. teſtis coaetaneus.

c) „ *Vrſtiſ. Chron. Baſil. pag. 438. Knebelius loc. cit. Comi*„ *nes Memoires Lib. IV. Cap. II. & Lib. I. Cap. I.* errat, „ vbi Hagenbachium, quem *Pierre d'Archambault* Gouver„ neur du pais de Ferrette pour le Duc de Bourgogne vo„ cat, Baſileae neci datum refert.

d) „ Dicebatur Statthalter im Obern Elſaſs: *Knebelius* eum „ Locumtenentem Baliui, nec non Vicebaliuum nominat.

Landvolck von Iren Fryheiten vnd Gerechtigkeiten daſz der Adell deſz halb Inen ſelbs vnd vber ſich ſelbs ein Rutten vnd Stäcken gemacht hattend mit dem daſz ſy denn frommen Fürſten vſz Nyd vnd Haſz wider die Eydtgnoſſen hinder diſe verpfendung gebracht habend.

Diſer zyt begabend ſich auch zeychenn am Himmel vnd vff Erden die alls vill alls vorbotten künfftiger Trübſallen, dann Im Iar Chriſti 1470 fiell ein mercklicher hagel Inn Ittalia vnd Inn diſem Iar 1471 wurdend wunder geburtten zu Präſz vnd Paffy gebo-

---

Idem *Schoepflin.* Alſat. illuſtrat. T. II. p. 646. " *Hagenbach*: gens haec a ſeculi XV. initio in duos ramos „ diuiſa erat, quorum prior, Proteſtantium ſacris addi„ ſtus, cum Ioan. Leopoldo an. 1705. poſterior, auitae „ religionis tenax, nuper demum exciſus. Hic auctorem „ habuit Henricum, Stephani patrem, qui ſtemma con„ tinuauit, patrem quoque *Petri* illius *Hagenbachii*, qui „ ſtirpi ſuae maximam celebritatem conciliauit. Ioan. Chri„ ſtophorus an. 1584. aduocatus prouincialis erat Archi„ ducum in Caſtelberg, Schwartzenberg, & Kürnberg.

Addi poſſunt obſeruationes & notae, quae in *Aegid. Tſchudii* Chron. Heluet. a *Ioan. Rud. Iſelio* Baſil. 1736. edit. Tom. II. p. 708. leguntur: " Von deſſen (Hagenbach) „ ſchändlichen Thaten und der darauf erfolgten verdienten „ Straf wird in künftigen Iahren ein mehreres zu melden „ ſeyn; von deſſen Herkommen wird vnterſchiedlich ge„ halten, einige melden, er ſey von ſehr geringer Ankunfft „ vnd aus einem Dorf in dem Suntgöw *Hagenbuch* genant, „ gebürtig geweſen, vnd habe wegen begangener Miſſethat „ ſchon in ſeiner Iugend ſeinem Vatterland den Rucken „ kehren müſſen, daruf er ſich an den Burgundiſchen Hof „ begeben, alwo er ſich durch Verrathen vnd Angeben „ derjenigen, mit welchen er ſelbs den Hertzogen vm das „ Leben bringen wollen, in des Hertzogen Gunſt geſchwun„ gen, daſs er darüber zu Ritter, vnd hernach zu einem „ Landtvogt gemacht worden. *Rhan.*

„ Andere hingegen halten dafür, es ſeyen die *von Hagen„ bach* wie auch die *von Mörſperg* von dem Burgundiſchen „ Graſen de la Roche herkommen, weilen, wie die Gra„ ſen in einem gelben Feld ein blaues Creutz, alſo die von „ Hagenbach vnd Mörſperg im weiſſen Feld ein rothes „ Creutz führen. „ *Ex Mſc.*

geboren, vnd Im volgenden 1472 Iar ſtundend zwen gruſam Cometen ein anderen nach an dem himmel alles vorbotten groſſer Trubſallen.

Im vorgenden 1471 beſchreyb Keyſer *Friderich III.* einen Rychstag gen Regenſpurg daruff lud er die Eydtgnoſſen, by verlierung Irer Regallien, die ſantend Inn Aller Namen von Zurich Herr Herr *Heinrich Göldli* vnd von Bern Herr *Niclaus von Scharnachthall*, die begärttend von dem Keyſer die Regallia die wyll ſy Im aber nit woltend zuſagen denn zu zug wider den Türgken wolt er Inen die Regallia auch nit beſtätten.

Aber der Burgundiſch Landtvogt *Hagenbach* endthielt denn Eydtgnoſſen zu trotz vnd Leyd, Ire ſygend vnd innſonders Herr *Bilgeri von Höüwdorff*, vnd Herren *Bernharten von Eptingen* vnd Im 1473 Iar Sonntag nach Mitfaſten fürend der Eydtgnoſſen von Zürich Bernn Lucern Schwytz Koufflyth Inn einem Schiff vff Franckfurt Inn die mäſz vud wurdend aber zwüſchend Rynouw vnd Bryſach von der Eydtgnoſſen fügend vnd einem von Geroltzegg nidergelegt, gefangen vnd Irer Barſchafft ob 2000 fl. geplünderet, vnd gen Schutteren gefürt vnd vmb 10000 fl. gerantzoniert, vnd ſo bald die Statt Straſsburg ſömliche Röübery vernam waſz ſy vff mit Ir Panner allein vſz liebe der Grächtigkeit vnd vſz. haſz der vnadelichen thatt dann ſy noch mit denn Eydtgnoſſen nit verbunden warind vnd zugend für Schutteren vnd gwunends vnd namend die gfangnen Koufflyth vnd fürtindtz mit Inen heym gen Straſzburg mit groſſer Eer Embiettung vnd lieſend ſy vnentgulten widerum heymziechen vnd daſz alſo vſz dem Rantzion Gält nüt ward.

Inn diſem 1473. Iar was ein gar vberuſz heyſſer vnd vberſchwencklicher Sommer daſz die möſſer vſztrochnetend vnd ettliche Wäld von hitz angiengend vnd geriedtend dennocht alle Frücht woll vnd ward Iren gnug vnd wie ſich die Löüff anſchicktend daſz man ſich wenig Ruwen verſach verbundend ſich die 4 Waldſtett Lucern Vry Schwytz Vnderwalden mit dem Land Walliſz Inn ein ewig Burgrächt vnd Landträcht.

Alls

Alls auch Baſell bericht ward wie der Hertzog von Burgund Inn groſſer Rüſtung was Inn daſz Elſaſz zu komen ſyn Pfandſchafft zu beſichtigen wurbend ſy auch vmb ein vereinigung mit denn Eydtgnoſſen deſz Innhalts wann ein Statt Baſell nott angieng ſöllend die Eydtgnoſſen Inen 800 man zu einem zuſatz ſchicken deren Iedem ſöllend die Baſsler dry Plaphart täglich ſold gäben wann aber die Statt gar belägeret wurde ſöllend die Eydtsgnoſſen mit allen Iren Panneren vnd macht vff ſyn vnd ſy Endtſchütten.

Inn diſem 1473 Iar hielt Keyſer *Friderich* ein groſſen Rychstag zu Trier dahin kam Hertzog *Caroli* mit vnſaglichem Pracht der hoffnung der Keyſer wurde Inn bekrönen zu einem König Inn Burgund machen, wie dann vormals auch König da geſynn ſygend Es ward aber nüt daruſz dann der Keyſſer hatt keinen Willen darzu.

Vnd Inn dem volgenden 1474 Iar kam Hertzog *Caroli* mit 3000 Pferden durch daſz Lothringiſch gepirg Inn daſz Elſaſz vnd für gen Bryſach vnd an andere Ortt ſyner Pfandtſchafft vnd erzeigt vnſaglichen groſſen Hochmut vnd Pracht vnd *Hagenbach* ſyn Landtvogt was Inn groſſer Achtung by Im wem er woll wolt der mocht für den fürſten komen vnd Ettwas ſchaffen an wellichem er aber vbell war der hat ein vngnedigen Fürſten.

Der Eydtgnoſſen botten wurdend auch für den fürſten geſant, die lieſz er lang vor Im knüwen daſz ſy hernach vnwillig wurdind vnd lag *Hagenbach* dem Fürſten für vnd für Inn Ohren zu letſt aber alls er Inen Audientz gab zeigtend ſy an die Vereinigung ſo ein Eydtgnoſſenſchafft mit dem Huſz Burgund habe vnd begärend daſz man denen von Müllhuſen fründtlich were vnd nachpurlich handlen dann die ſynen Inen vill Leydts bewiſend, vnd wie auch von denſelben denn Eydtgnoſſen die Iren ſygend nider geworffe vff denn Straſſen vnd beroubet vnd getödt worden vnd ſtoſſe der Landtvogt *Hagenbach* vill muttwillens vſz vnd halte ſy gar vnfründtlich dorumb Ir begären mit Im zu handlen daſz man ſömlichs Laſtes abkomme.

Der Fürſt aber erzeigt ſich frömbd vnd vnfründtlich gegen den Eydtgnoſſen vnd gab Inen kein beſcheyd, woll ward Inen anzeigt ſy muſztind nach ettwas Arbeit anlegen vnd Im nach rytten vnd Inn vm endtlich Antwurt anrüffen vnd wie die botten nachmallen verzugend brach der Fürſt vff vnd fur dahin widerumb Inn Burgund vnd lieſz der Eydtgnoſſen botten nachin lugen; doch verlieſz er hiner Im ein Reyſſigen zůg in der Graffſchafft Pfirt zum ſchräcken dem volck vnd zu einem Ruggen dem Landtvogt *Hagenbach*. Er aber der Hertzog rüſt ſich mit groſſer macht fur Nüſz zu ziechen Iſt ein ſchönne Statt am Ryn 4 myll vnder Cöln gelägen zugehörig dem Biſtumb Cöln, *Carolus* aber gab ſich vſz für den rechten Eerbvogt deſz Biſtumbs Cöln vnd alls Inn der Hertzog vſz Peyeren *Ruprecht* der zyt Biſchoff zů Cöln ſampt dem Stifft vnd Capitel zu Cöln nit darfür erkhenen wollt zog er mit groſſer macht für die Statt Nüſz Inn diſem 1474 Iar vff Maria Magdalene denn 23 Iulii vnd belägeret ſy ſeer hart vill vnd lang biſz Inn daſz 1475 Iar mit hefftigem Schieſſen vnd Anlauffen damit er doch wenig vſzrichtet dann Inn der Statt gar Redlich vnd dapfer Lüth warind von Cölen vnd anderſchwo har die ſich gar Ritterlich hieltend deren Hauptman was Landtgraff *Herrman von Heſſen* der hernach Biſchoff zu Cöln ward vnd diſe belägerung wäret vff die 11 monat biſz an Anfang Iulii deſz 1475 Iars wie dann hernach volgen wirdt.

Von allerly Pündtnuſzen ſo die Eydtgnoſſen mit Franckrych vnd anderen Herren vnd Stetten machtend vnd mit Hertzog SIGMVNDEN *vereiniget wurdend vnd* HAGENBACH *endthouptet ward vnd daſz verpfändt Land widerumb an Iren Fürſten von Oeſterrych kam.*

Capitel VIIII.

Demnach der Hertzog *Caroly* den König von Franckrych vill vnd lang bekrieget vnd faſt zu hin vnder gethan hat vnd groſſen vbermutt Treyb vnd König *Ludwig* von Franckrych ſelbs zu

Baſell

Baſell An der Birſz die Redlich vnd Dapferkeit An den Eydtgnoſsen geſpürt hatt, vnd auch nit wüſsen mocht was Hertzog *Carolus* Im Sin ſo Im ſyn Kriegen wider Cölln gerathen föllte Nachmallen mit Franckrych fürnemen wurde Endtſchloſz er ſich ein Pündtnuſz vnd Vereinigung mit denn Eydtgnoſsen ze machen, vnd das was die Erſt vereinigung zwüſchend der Kron Franckrych vnd den Eydtgnoſsen, vnd vffgericht Im Iar Chriſti 1474. vnd demnach der Eydtgnoſsen verderben gſyn wie Es dann augenſchynlich am Tag ligt der Inhalt vnd Summa diſer Vereinigung was diſe.

Demnach vnd der König die Eydtgnoſsen manet föllend ſy Im 6000. man ſchicken, deren Iedem ſole er ein Monat ſold geben 5. fl. vnd ſoll der ſold angan an dem Tag, wann der man von huſz zücht vnd wären biſz widerumb Inn daſz huſz vnd wann Im anderen dritten oder vierdten Monat nun ein tag gedienet, ſo ſoll der ſold vollkommenlich bezallt werden vnd ſoll endtweder ein theill die ſynen wider ziechen laſsen König *Ludwig* gab auch denn Eydtgnoſsen diennſt Gält ſyn Lebenlang Ierlich ſwentzig thuſend Francken, vnd das was die Erſt Pennſion. Es fieng auch der König an nachtrachtung haben, wie Er die Eydtgnoſsen mit dem Hertzogen von Oeſterrych vereinigen möchte, wie dann hernach volgen wirt.

Aber die Reyſsigen Pferd die der Hertzog hinder Im Inn der Grafſchafft Pfirdt gelaſsen, die warend dem Land beſchwerlich, zu dem was Hagenbach ein vnlydenlicher Tyran nit nur der verpfändten Landtſchafft ſonder allen Nachpuren vnd Anſtöſseren Die hiſtoryen zügend villfaltig was groſsen muthwillens vnd gruſamme thatten er begangen habe an dem armen Volck zu Bryſach, vill warff er Inn die Thürn vnd folteret ſy daſz ſy ſtürbend, zu Tann lieſz er Ettliche Burger muttwillig mit dem Schwert Richten, vnd Inn die Rynſtett vnderſtund er zuſetz zu legen vnd fand auch Alles ſynes muttwillens beſtand by dem Fürſten, der ſprach, man müſzte denn Tütſchen alſo thun vnd ſy Inn gutter Meyſterſchafft be-

halten. Inn Summa der von *Hagenbach* Treyb deſz Tyraniſchen Muttwillens So vill daſz Es der Adell die Stett vnd Landtſchafft nit meer erlyden mocht vnd ſchicktend an Hertzog *Sigmunden* Iren Alten Fürſten mit höchſter begär vnd Pitt, daſz er ſy von dem Tyranen Erledigen vnd mit dem pfandſchilling Erlöſen wellte, darzu werind ſy bereit zu Stüwren vnd Alles daſz zethun daſz Inen dann müglich.

Der Fürſt ſach daſz er durch Widermut verfuhrt vnd ein ſach angefangen vſz vnwillen gegen den Eydtgnoſsen vnd daſz Inn der Adell In ein gfaar gebracht hat vſz deren er dann ſchwarlich widerumb gelediget vnd vſzgefürt werden vnd thett doch Souill zu den ſachen, daſz er zuſamen bracht die 80000. fl. vnd die hinder die Statt Baſell Leyt nach Luth der Brieffen, vnd damit dem Burgunder die Pfandtſchafft abkündt, die wolt aber der Burgunder nit nun nit Annemmen, ſonder lieſz ſich auch mercken, daſz Land welle er vnderſtan zu behalten vnd zu gedencken, wie er Hertzogen *Sigmunden* den Kopff zwüſchend die Bein legen, deſz ward der Hertzog Ie lenger Ie meer bekümberet dann der Burgunder war Im zu ſtarck, ſo warend die Eydtgnoſsen nit woll an Im vnd muſzt auch die ſelben entſitzen ſyn Volck aber was dem Allem zu ſchwach.

Inn diſen ſachen fügt Gott, daſz König *Ludwig* In Franckrych Nachtrachtung hatt, wie er möchte Oeſterrych vnd die Eydtgnoſsen mit ein anderen vertragen. Es hatt aber der König ein ſeer verſtendigen vnd Im lieben man den Gubernator deſz Biſtumbs Granoble der was ſunſt von Lucern vſz der Eydtgnoſchafft Pürtig Herr *loſt von Sillingen* genempt auch der zyt Propſt deſz Stiffts Münſter Im Ergöuw, vnd ward hernach Biſchoff In Walliſz zu Sitten, vnd diſer was auch woll bekannth Hertzog *Sigmunden* vnd den Eydtgnoſsen, denn ſchickt der König heruſz mit befelch zwüſchend dem Hertzogen vnd den Eydtgnoſsen zu handlen Inn einer vereinigung vnd ſömlichs Richt er vſz thrüwlich vnd gefliſsen mit groſser müy vnd Arbeit, dann die ſach Stieſs ſich ein wyl hefftig ſtutzt vnd fatzt

daſz

daſz der Hertzog vngern die Land die Im von den Eydtgnoſſen yngenommen welliche ſy forderetend vnd daſz er ſich aller Endtziechen muſst von handen lieſe vnd doch Inn ſorgen ſtund daſz er gedachte Land Nit nun So lang nit vberkommen Sonder meer darzu verlieren, vnd wurdind Alſo zwoo Tagleyſtung zu Coſtantz vergäblich gehalten.

Es legt ſich auch yn der vnglückhafftig *Hagenbach* vſz befelch ſynes Fürſten die Vereinigung zu verhinderen vnd vnder anderem ſach er einen der botten von Lucern, der was ein *Haſzfurt* vom Geſchlecht, der hanck vmb Ettwas an einem Schenckel, den Trotzet *Hagenbach* vnd ſprach *Ich ſich woll daſz die Eydtgnoſsen nit Souill Läth habend dann daſz ſy Lämerig vnd Krüppel zu Tagen ſchickend müſzend* dem Antwurttet der von Lucern, *denck myn darby daſz ich nach dir vnd dinem Herren grad gnug mit Gottes Hilff will ſin.* Endtlich aber gab Gott gnad daſz Inn by ſyn Eygner Perſonn deſs Fürſten von Oeſterrych ein Eerbeinigung zwüſchend dem huſz Oeſterrych vnd der Eydtgnoſchafft ward vſgericht zu Coſtantz Inn der Palmwuchen diſzes 1474. Iarſz.

Diſe Eerbeinigung ward verfaſst Inn ein geſchrifft mit villen Articklen vnd verbrieffet die Coppy deſz houptbrieffs Iſt geſchrieben Inn myner Eydtgnoſziſchen Cronicka Vnd herren *Niclauſzen von Dieſzbach* von Bernn Riter geben Inn Franckrych dem König zu beſiglen zu bringen, vnd daſz der König gethan den 31. Iuly 1474. vnd Im September vff Marien tag 1474. kam der *von Dieſzbach* vſz Franckrych wider vnd mit Im ein herrliche Bottſchafft vom König geſannt zu ſtund aber ward gen Zürich ein tag beſchriben dahin deſz Fürſten von Oeſterrych vnd aller Eydtgnoſſen botten kamend vor Allen denen ward zeyget deſz Königs Sigell vnd die Eerbeinigung vorgeläſen, vnd ward auch daruff von der Eydtgnoſſen botten vnd des Fürſten von Oeſterrych auch beſiglet mit groſzen fröuden vnd Lob vnd Danckſagung Gottes vnd dem König von Franckrych wellicher die Eerbeinigung zu wägen gebracht hatt vnd

was zwaren ein faſt groſſe ſach daſz die blutigen vnd faſt ſchweren Krieg abgeſtellt vnd ein fort ein beſtändiger Friden zwiſchend Oeſterrych vnd denn Eydtgnoſſen gemacht, vnd daſz auch fouil Land vnd Lüth mit bewilligung vnd vbergäbung auch deſz Fürſten ſelbs vnd ſynes Adels vnd der Rethen ſelbs den Eydtgnoſſen zugethan wurdind diſe Eerbeinigung Iſt hernach vom König *Maximilian* vnd Keyſer *Caroli* dem 5. vnd *Philippo* Ernüwert.

Vnd ſo bald aber diſe Eerbeinigung beſchloſſen was fur Hertzog *Sigmund* mit 40 Pferden ſynes Adels vnd hatt auch by Im den Margrauen von Baden gen Zürich vnd ward da gar Eerlich Empfangen vnd Inn den Eynſidler hoff zu herberig gelegt da dannen fur er gen Einſidlen vnd ward auch gar Eerlich von denen von Schwytz vnd Waldlüthen empfangen Daſz Oeſterlich fäſt bleyb er zu denn Eynſidlen Am Oſtermontag fur er widerumb vff Zürich zu vnd ward da vff dem See mit vill gerüſten Schiffen gar herrlich Empfangen vnd am zinſtag Letzt er ſich gar Eerlich vnd fur von Zürich vff Winterthur den beleytend die Reth von Zürich vnd ſchancktend Im alle zeerung die Im von ſynetwägen vnd ſynes Volcks daruff gangen vnd ward alſo vill Lieblicher fröuden gebrucht Woll wurdend auch Lüth funden die an diſer Eerbeinigung Leyd vnd widerwillen hattind durch die gantz Eydtgnoſchafft aber ſy warind auch nit witziger.

Vnd wie ſich nun zu ſamen verbunden hattind Franckrych Oeſterrych vnd die Eydtgnoſchafft wurbend auch diſes Iars Ernſtlich vnd vill Inn diſe Pündtnuſz zu kommen Allſz Hertzog *Reynhart* von *Lothringen* der Biſchoff vnd Statt Straſzburg der Biſchoff vnd Statt Baſell die Stätt Kolmar Schlettſtatt Mümppelgart vnd andere meer.

Vnd ſo bald aber *Hagenbach* vernam wie die Eerbeinigung zu Coſtantz beſchloſſenn was ward er faſt vnrüwig Trachtet auch wie er die Burger vſz Bryſach brechte vnd er mit ſynen Soldaten die Statt allein In häbe, dann er ſy verhofft biſz vff Endt-

ſchüttung

ſchüttung ſyns fürſten woll zu behalten vnd vff den Karfrytag lieſz er mit trumen vnd Pfyffen hinuſz vff denn Graben für die Statt zugan ein Bollwerck zu machen gebietten, Es wolt aber den Burgeren nüt gutts vor ſyn vnd wolltend nit vſz der Statt da er willens gſyn wenn ſy fur die Statt kommen ſy darnor zu beſchlieſſen.

Es was aber ein Burger Inn der Statt zu Bryſach *Friderich Vögeli* ein Redlicher Burger, der hat mit villen Burgeren ein heymlichen Verſtand gemacht Im beholffen zu ſynn wider den Tyrannen vnd wie der Tyran verbotten hatt Daſz kein Burger vff daſz Oeſterlich fäſt, kein gweer tragen ſöllte vnd ſömlich ſyn gebott *Friderich Vögelins* Bruder vber ſächen hatt fieng er Inn, vnd wolt Im die Augen vſz ſtächen laſſen dorumb *Friderich* fur den Tyranen kam mit nach volg viller Burgeren vnd batt fur ſynen bruder, da er aber nüt dann böſſe wort von dem Tyranen hören muſst fieli er Inn an, vnd nam Inn dem Fürſten von Oeſterrych gefangen die Burger ſo Im nach volgetend redtind mit denn Trabanten ſy ſölltind vff Inen ſelbs ſtan ſo lieb Inen Ir Lyb vnd Läben were vnd ſöllind ſy auch ſampt denn Weltſchen frömbden zur Statt vſz mit ſamt Ir Hab vnd Gutt ziechen, oder aber erwartten was man mit Inen fürnemmen wurde, deſz Erſchrackend ſy vbell vnd zugend daruon, denn *Hagenbach* aber legtend ſy gefangen vff den Thurn ob dem Thor vnd Embuttend dem Furſten auch der Statt Baſell daſz ſy den Vogell In dem Schlag hettind.

Die Statt Baſell ſchickt yllentz einen botten gen Bryſach vnd lieſz den *Hagenbach* Im Thurn zu Recht verbietten Bald ordnet Hertzog *Sigmund* einen Reyſſigen Zug gen Baſell zu denen kamend 200 vſzerläſzner Eydtgnoſſen vnder dem fendli der Statt Zürich In nammen Aller Eydtgnoſſen mit diſenn nam er all ſyn verpfändt Land widerumb yn vnd ſchwur Im ſyn volck mit groſſen froüden vnd Gottloben.

Demnach vff deſz heiligen Crützlag Im meyen ſatzt Hertzog *Sigmund* dem *Hagenbach* ein Rächtstag gen Bryſach vnd

lieſz Allenthalben verkhünden wer an Inn zu klagen hette der möchte vff bemälten tag zu Bryſach erſchynen, er beſatzt auch daſz Gericht mit verſtändigen Lüthen vom Adell vnd von Stetten vnd der Landtſchafft vnd kam dahin ein groſſe wällt von Allerley Lüthen man vnd wyb lung vnd Allt daſz man ſy ſchatzt vff 8000 Perſonen zu ſächen wie ſich die ſachen Enden welle, Wie er aber vff dem Thurn gefangen lag, vnd hören mocht daſz ynrytten fraget er ſtätts denn Thurnhüter, wer da yngeritten were, darumb wie der 8 Ortten botten der Eydtgnoſſen ynrittend fragt er aber *wer ſind deren ſouill* Sprach der Thurnhütter *Ich kenn ſy nit ſind aber alt groſſe vnd ſtarcke lüth ſind grauw vnd ſchlecht bekleydet vnd Ryttend vff beſchornen münchen* da ſchrey *Hagenbach* Luth: *O daſz ſind der Eydtgnoſſen botten nun helff mir Gott Ich muſz ſterben wann ſy gar vill wider mich hand.*

Alls er aber am Landttag fur Recht geſtellt ward beſchachend vill vnd ſcharpffe Klagen vff Inn daruff er antworttet vnd ſich wardt biſz Inn die nacht Endtlich aber vff dem Rechtſatz ward er zum Schwertt verurtheillt, vnd warind vill Nachrichter zugegen die Alle Ir Kunſt gern erzeigt hettind ob dem Tyranen vnd Aller wält verhaſsten man Er ward aber dem Nachrichter von Kolmar befolchen der fürt Inn by dem Schaub vſz ſo lang hatt ſich die ſach verzogen vnd verſpettet, vnd Richtet Inn vff der gwonlichen Richtſtatt Frütig Im vſzfuren beklagt er ſich hefftig daſz er beſorge der Fürſt werde ſynen todt Rechen mit vill blutvergieſſen Vnd ſtarb ſunſt mannlich.

Nach diſenn dingen wurdind die 200 Eydtgnoſſen vom Fürſten woll beſoltet vnd Eerlich vnd vaſt woll gehalten vnd mit groſſer danckſagung widerumb heym geſchickt vnd was mängklich froo daſz man deſz vnrüwigen vnd blutdurſtigen Tyranen was abkomme dorumb man dann Gott lobt vnd danck ſagt. *)

II.

*) Conf. *Dieb. Schilling* Beſchreib. der Burgund. Krieg. p. 75—123. (Bern. 1743. f.) Add. *I. R. Sinner.* in Cat. Codd. Mſs. Bibl. Bern. T. II. p. 95. (Bern. 1770. 8.)

II.

IAC. WIMPHELINGII carmina de Anna Britannica per Carolum VIII. Francorum regem rapta. *)

Carmen ſapphicum, trochaicum, pentametrum, hendecaſyllabum a IAC. WIMPFELINGO de Schletzſtat editum. a)

Regis ex raptu tetrico procacis,
Qui dolo ſedat thalamos pudicos,
Que prius gratos dederant odores,
Lilia marcent.

Filiam nuper aquile potentis
Gallus elegit, rapuit, amauit;
Compotem regni cupiens futuram,
Lilia marcent.

Corde nutanti poſuit pudorem,
Immemor iuſti, fugiens honeſtum,
Negligit fame titulos vetuſte.
Lilia marcent.

Integro luſtro placuit puella,
Et ſimul vita fruitur ſuaui,
Sperat & tedas ſibi preferendas,
Lilia marcent.

Vt decet, ſponſam fouet, oſculatur,
Aſſidet, ſtringit niueis lacertis,

*) Scriptum eſt vnius plagulae, ſed ipſius *Wimphelingii*, vt videtur, autographum, quo carmina iſthaec exarata fiſtuntur: quae tamen cum editis in *Linturii* append. ad faſcicul. temp. ap. *Piſtor.* ſcript. rer. Germ. T. II. p. 587. ſeqq. (*Faſcicul. II. p. 179.*) maximam partem conſentiunt, praeter paucas quasdam, easque leuioris plerumque momenti, lectionum varietates, atque mutatam interdum carminum iſtorum ſeriem.

a) Carmen ſapphicum *Iacobi Wimphelingi* Sletſtadenſis ad *Robertum Gaguinum*, Francorum regis Oratorem.

Dat manus, ridet, recreatque meſtam.
Lilia marcent.

Coniugis totum ſtudet exhibere
Munus, at fruſtra. Silicem quis optet
Vt niuem aut cerum fluidam reſolui?
Lilia marcent.

Mox amor Galli bonus & pudicus
Carneo victus, vicioque virtus
Victa, langueſcunt, cecidere, lugent.
Lilia marcent.

Sponſa, que cordi fuit, & placebat,
Diſplicet: coniunx ſoceri placet nunc.
Magne cur princeps adeo vacillas?
Lilia marcent.

Dic mihi cauſam ſubite repulſe:
Cur tuam ſpernens aliena praefers? b)
Sic volo, dices: ſatis eſt poteſſe.
Lilia marcent.

Dic: vbi regis decor, aut honeſtas?
Dic: vbi verum c), *pudor, & cor altum?*
Dic: vbi virtus, animusque conſtans?
Lilia marcent.

Reſponſio ROBERTI GAGVINI oratoris regis Franciae ad magiſtrum IACOBVM de Schletzſtat. d)

Lilia frondeſcunt, ſemperque virore recenti
Ethera per ſummum candidiora volant.
Illa nec inſurgens aquilo, non Eurus aduret, e)
Fortis f) *erit Zephyrus, aura benigna, Deus.*
Quin

b) Cur tuam ſpernis, alienam amaſti?
c) Verus.
d) *Roberti Gaguini* Franc. Regis oratoris Elegiacum ad *Iacobum Wimphelingum* Sletſtadenſem.
e) Nec chorus adurent.
f) Fomes.

Quin etiam cuſtos opulenti liliger agri g)
Carolus, *humorem gnauiter indit agris.*
Curat & amplexu magno pretendere ſepem,
Hoſtibus vt pugnax ſit cohibenda manus.
Vnde ergo ſemper h) *marcentia lilia clamas?*
Eſt quibus adiuta plurima fibra ſua?
Nunquid odoratum ſentis naſute poeta,
Quod ſuaue inſpirat pampinus hec i) *redolens?*
Diſce prius mentem, quam fers k) *peccaſſe, coloni:*
Et lance appendas, quod pia cauſa gerat. l)
Non erit hic raptor, nec certe fedus adulter,
Nec temere quenquam diſpudiaſſe feras. m)

Replicat magiſter IACOBVS de Schletzſtat. n)

Cuncta, quibus Caroli *volitantia crimina purgas,*
Viſa fuere ſtatim fabula ficta mihi.
Quid vero multis nitar contendere verbis,
Et vacuare tuos, docte Roberte, *locos?*
In lucem verum ſucceſſu temporis ibit,
In lucemque etas abdita queque feret.
Cuncta, o) *ſub arcanis que iam ſunt tecta latebris,*
Mox aderunt claro lucidiora die.
Lilia, quam placidum dederint, quis neſcit, odorem?
Que pridem p) *ducibus ſigna fuere piis.*
Si q) *nunc, vt quondam, floreret priſtina virtus:*
Nec marcere quidem lilia, muſa canat.

Si

---

g) Orti.
h) Igitur fieri.
i) Hic.
k) Quem.
l) Gerit.
m) Feres.
n) Carmen Elegiaco & Sapphico mixtum *Iacobi Wimphelingi*, Sletſtatenſis, reſpondens carmini Elegiaco *Roberti Gaguini.*
o) Multa.
p) Quondam. q) En.

Si nunc, vt quondam, regum pia gesta vigerent:
Lilia tuta altis sepibus vsque forent.
Si rex maiorum vestigia carperet, ense
Tutus ab hostili liliger r) *ortus erit.* s)
At quum t) *virtuti succesſit amara libido:*
Putrent, & marcent lilia, odora prius. u)

τελος.

Aliud carmen ad idem ſapphicum. a)

Francie regnum ſcio prepotentum b)
Principum, cleri, populi caterua,
Et ſuperbarum grege ciuitatum
Eſſe coruſcum.
At nouo regis Caroli *reatu,*
Sceptra qui leſit temere Quirini,
Que dabant quondam placidos odores;
Lilia marcent.
Candor eſt floris c) *nebula repulſus,*
Ac odor nares vitioſus angit,

Que

---

r) Lilifer.
s) Erat. t) Quia.
u) Add.
Lilia non metuis marcere aut poſſe refelli,
Quod Rex humorem gnauiter indit agris?
Falleris. Autumno modo lapſo, te precor, audi
Agricolae quantum ſuſtinuere malum?
Viſi equidem cunctos ſunt exercere labores,
Quantos toto anno vinea ſaepe petit.
Quippe ſimo pingui curant adoleſcere vites,
Et faciunt operas tempore quasque ſuo:
Attamen heu grandes venti gelidaeque pruinae
Bacchiferos miſere depopulantur agros.
Spe fruſtratus ager ſucco reſpondet amaro,
Proque vua dulci ſola labruſca manet.
His animaduerſis, frater Roberte *memento,*
In rebus dubias omnibus eſſe vices.
a) Aliud Carmen.
b) Praepotenti. c) Florum.

Que decus narras habitura ſemper,
Lilia ſqualleant.
De potentatu tibi gloriaris,
Septa quod Gallos ſpacioſa cingant,
Sub manu iuſta Domini potentis d)
Omnia putrent. e)
Cum due forſan ſe f) *aquile laceſſant,* g)
Alteri gryphus cupiat h) *nocere,*
Mutuo belli poſito furore,
Vincitur hoſtis.
Teutonum neruos, animosque fortes,
Martis expertes i) *paris,* k) *imbecillos* l)
Credis? An ſpondet Carolo *triumphum*
Noſtra ſimultas?
An negas vires aquile potentis,
Candidos flores violare poſſe?
Terreat nuper reparans puella
Lilia regni.

τελος.

Carmina miſſa ex Vrbe. a)

Regine volucrum thalamos inuaſerat ales
Criſtata, & turpi infecit adulterio.
Regine volucrum natam prius abſtulit ille b),
Et zonam ſoluit peſſima virgineam:
Nunc rurſum inducte concedit nata nouerce,
Stragula fallacis prodigioſa viri.

Hec

d) Tonantis.
e) Pendent.
f) *Deeſt.*
g) Repugnant.
h) Gryphes cupiant.
i) Expertos. k) Pater. l) Imbecilles.

a) De raptu *Caroli*, Gallorum Regis Chronica ex vrba miſſa.
b) Illam.

Hec papa: hoc ipſi, totum qui vertitis orbem
Cardinei ſertis crimina tanta viri?
Ferte licet, liceat Gallo miſcere Hymeneos:
Mox iter hoc paſſer diſcet inire ſalax.

τέλος.

Alia carmina ad idem. c)

Iure tuo violas alienum, Carole, *lectum:*
Iure tuo predas atque d) *aliena rapis.*
Quis neſcit e) *licuiſſe tibi, id* f) *lex Iulia quamuis*
Bina negat, cum ſit iam potuiſſe ſatis.
Iura ligant miſeros: ſummis, ſi credere dignum eſt,
Principibus nulla viuere lege licet.
Eſſe tamen ſuperos celo, qui talia curent,
Si verum eſt; properat vindicis ira Dei.

τέλος.

* * *

Epiſtola IAC. WIMPHELINGII ad MAXIMILIANVM Regem, hucusque inedita.

Sereniſſimo Romanorum regi, ſemper Auguſto, *Maximiliano*, Domino Clementiſſimo *Iac. Wimphelingus* Seleſtad. S. D. Quamprimum, inuiſtiſſime Rex, literarum & artium fundamenta in gymnaſiis abs me iacta ſunt, partim inſtituere pueros & adoleſcentes, partim ad patriae, Imperiique Romani vtilitatem & decus ſtudia mea conuertere coepi. Sed hoc praeſertim tempore Reg. Maieſt. tuae honorem contra Franco-Gallorum perfidiam defendere, & eorum fraudes ac malas artes detegere oportet. Horrendum enim eſt factum, & inauditum, quo Franciae rex Carolus Annam Britannicam, legitime ſibi deſponſatam, clam, vi, & dolo rapuit: in perpetuam nominis ſui ignominiam. Quodſi

Reg.

---

c) Aliud.
d) Et.
e) Negat. f) *Deeſt.*

Reg. Maieſtati tuae gratificari poſſem, & mihi beniginiſſime concederetur, vt honorem ac ſplendorem nominis tui, Germaniaeque noſtrae defendere, & Francorum perfidiam proditoriam manifeſtare mihi liceat; plura ſane iam haberem parata, & ad hunc finem deſtinata, quae ſine mora edi poſſent ad adulterinum raptum iſtum a Francis commiſſum, in publico abs me caſtigandum, & grauiſſimam hanc iniuriam vniuerſae nationi Germanicae illatam vindicandam. Deus opt. max. conſeruet Reg. Maieſtatem tuam cum ſacratiſſimo clementiſſimoque Caeſare noſtro, genitore tuo, patriae patre optumo. Ex Spira.

* * *

Epiſtolium quoddam anonymi ad IAC. WIMPHELINGIVM hucusque ineditum.

Amicorum optime! Carmina tua inuectiua mihi placent maiorem in modum. Fac, ſpargas, in vulgus. Tanta enim eſt Francorum perfidia, tantaque temeritas, vt verbis vix exprimi queat. Audiant ergo Germani noſtri *Wimpfelingum* caſtigantem. Audiant Germani pro Germaniae honore & decore, tanquam pro aris & focis fortiſſime pugnantem. Audiant vero Gallo-Franci, gens verſuta & perfida, infamiam nominis ſui palam manifeſtari. Tu, mi *Iacobe*, vale, & animum vere Germanum ſemper ſerua. Ex Heidelberga. *)

AD-

*) Reliqua vero Wimphelingiana, vti epiſtolae, & oratio in Carolum VIII. Franciae regem, quae inter analecta noſtra MSS. comparent, ab editis haud diſſentiunt.

ADDENDA
ET
EMENDANDA.

Pag. 411. *Add. Petri Aureoli* Ord. Minor. compendium literalis ſenſus totius bibliae ſeu diuinae ſcripturae Argent. 1514. 4. quam editionem *Wimphelingius Eckio* dicauit: vt teſtatur *Weislingerus* in armament. Cath. p. 748. vbi etiam plures huius opuſculi editiones commemorat.

Pag. 436. lin. 17. not. *Add.* Editio Baſil. 1571. ob raritatem & praeſtantiam ſummopere eſt commendanda: vid. *Ioan. Lud. Bünnemanni* Catal. MSS. & libr. ab inuent. typogr. impreſſ. pag. 57.

Pag. 449. not. *Add.* Memorabilis eſt libellus: Concordata Principum nationis German. cum argumentis ſeu ſummariis Argent. 1513. 4. Vid. *Bibl. libr. rar. vniu. Io. Iac. Baueri* ſuppl. T. I. p. 389.

Pag. 472. Add. *Hadriani* Tit. S. Chryſogoni S. R. E. Presbyt. Card. Batonienſ. venatio ad Aſcanium Card. *Item* Iter Iulii II. P. M. cum praefatione *Iohannis Frobenii* ad ſocietatem literariam Seleſtadienſem, nominatim *Ioannem Sapidum*, *Ioannem Ruſerium*, *Ioannem Purlerium*, *Ioannem Caſtaneum*, *Petrum Adiutorem*, *Ioannem Maium*, *Ioannem Reſtacium*: & quos in fine recenſet: dominos Abbatem *Paulum Volzium*, *Iacobum Wimphelingium*, & *Martinum Ergershemum* Sacrorum antiſtitem Seleſtadii, Baſil. ap. Io. Frobenium 1518. 4. in *Weisling.* Catal. Bibl. Ord. S. Ioan. Hieroſ. Argent. p. 103.

Pag. 472. not. *Add.* In *Catalogo Bibl. Ord. S. Io. Hieroſ. Argent.* p. 151. laudatur editio Auguſt. Vind. per Ant. Sorg ſine an. fol. cum praefatione *Iac. Wimphelingii* &c. adornata.

Pag. 474. lin. 27. *poſt* verbum: *Brettani* add. (*Melanchth.*) Baſil. 1519. 4. & in declamat. T. II. p. 559. Argent. 1558. 8.

Pag. 476. Add. *Io. Cochlaei* Norici Grammatices Rudimenta cum praefatione *Hieronymi Gebweiler*, inſignis Argentinenſis eccleſiae puerorum moderatoris ad *Iac. Wimphelingum* Chriſtianae theologiae licentiatum, cum encomio *Io. Cochlaei*, hominis de Latinis literis optime meriti Argent. 1519. ap. Io. Knoblouch 4. (*In Bibl. Ord. S. Ioan. Hieroſol. Argent.* vt teſtatur Catal. libr. impreſſ. *Weislingeri* p. 50.)

Pag. 539. not. *Add.* De *Kil. Leyb* quaedam habet *Franc. Petri* in German. Canon. Auguſtin. P. V. in *Mich. Kuen* collect. ſcript. rer. hiſt. monaſt. T. V. P. II. p. 25.

Friburgi Brisgouiae, Typis Ioannis Andreae Satronii.

Apud eundem bibliopolam Vlmenſem,
AVG. LEBRECHT. STETTINIVM
haberi poſſunt:

1.

IOS. ANT. RIEGGERI opuſcula ad hiſtoriam & iurisprudentiam, praecipue eccleſiaſticam pertinentia: Friburgi Brisgouiae 1773. 8. mai. cum figg.

2.

VDALR. ZASII epiſtolae ad viros aetatis ſuae doctiſſimos: quas partim ex autographis primum edidit, partim hinc atque illinc diſperſas collegit, illuſtrauit, & commentarium de illius vita praemiſit IOS. ANT. RIEGGERVS: Vlmae 1774. 8. mai. cum figg. Sequetur *ſpicilegium epiſtolarum Zaſianarum.*

3.

IOS. ANT. RIEGGERI analecta academiae Friburgenſis ibid. 1774. 8. mai. cum figg.

4.

IOS. ANT. RIEGGERI amoenitates literariae Friburgenſes. Faſciculus I. ibid. 1775. Faſciculus II. 1776. Faſciculus III. ibid. 1776. 8. mai. cum figg. *Continuantur.*

5.

IOS. ANT. RIEGGERI oblectamenta hiſtoriae & iuris eccleſiaſtici Pars I. ibid. 1776. 8. mai. *Continuantur.*